D 53
D III 12100

KRASSÓ VÁRMEGYE

TÖRTÉNETE.

IRTA

PESTY FRIGYES.

MÁSODIK KÖTET. (II)
(ELSŐ RÉSZ.) (1)

KIADJA

KRASSÓ-SZÖRÉNY VÁRMEGYE KÖZÖNSÉGE.

111.973
BIBLIOTECA CENTRALA
A REGIUNII BANAT
312.427

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KÖNYVNYOMDÁJA.

1884.

Abel. Csak két oklevelünk van, melyből ilynemű Krassó megyei falura lehet következtetni. Előfordul ugyanis 1415. évben Jacobus deabel Krassó megyei alispán; ugyanő 1418. évben borzafői castellanusnak neveztetik, és pedig ily változó névalakban: Jacobus de Abel, alább: deabel. (Oklevéltár I. 192. 196. sz.) Vajjon *Ablián* puszta értendő-e e név alatt, — adatok hiányában kétséges. Ablián falu egykor a volt szerbbánsági határőrezredhez tartozott, és ez időben Fábián nevet is viselt; most Temes megyében fekszik. Fehértemplom várossal éjszakra határos. Az Ablián nevet sem Korabinszky, sem Vályi vagy Lipszky és Schedius térképein, illetőleg szótáraiban nem találjuk.

Adorjánfalva, vagy Adrianfalva. A csanádi káptalan 1299. évi bizonyságlevele szerint terra Adrian-ra nézve, melynek felét a Haraszti nemzetségbeli Leustachius, Barnabás fia bírta, per támadt, mert annak másik felét Lothard Roland fia, a szintén Haraszti nemzetségbeli Lászlótól, Mikó fiától Leustach tudta nélkül megvette, ki arra, mint rokon, közelebbi igényt tartott. Leustach e földet becsáron, melyet Lothardnak kifizetett, csakugyan megszerezte és abba beigtattatott. (Árpádkori Új Okmánytár X. 349. lap.) A pápai tizedlajstrom szerint István adorjánfalvi lelkész (de villa Adriani) 1333. évben három garast fizetett. A Temes és Berzava közt fekvő falvak sorában van előszámlálva. A tizedlajstrom egy másik helyén olvassuk, hogy a Borza és Temes folyó közti falu a temesi főesperességben feküdt, és hogy András pap »de Adrian« tíz banalist fizetett. Harmad ízben hasonló földrajzi kijelölés közt említve István »de villa Adrian«, fizetett 2 garast és három

kis pénzt. Sokára akadunk ismét a helység emlékére. Ugyanis 1406. évben Pitér Pál (Paulus dictus Pyteer) de Adrianfalva, mint egyik királyi ember a Himfy által Egerszegen elkövetett erőszak megvizsgálására küldetik ki. Ily tartalmu levél a csanádi káptalanhoz is intéztetett, melyben a helynév Adoryanfalvának van írva. 1455. évben Vasky János Adorjánfalva részéről mint szomszéd jelen volt, midőn Hunyadi János Temesvár zálogjogi birtokába igtattatott. (Teleki X. 480. lap.) Ugyanezen Vasky János de Adoryanfalva 1458. évben mint királyi ember a csanádi káptalannal együtt Szilágyi Mihályt a temesmegyei Keresztur falu birtokába igtatja. A felsorolt esetekben Adorjánfalva holfekvése szóval sem említtetik; az 1406. év alatt felhozott egerszegi hatalmaskodás felderítésére Chechteleke, Partas, Sarud és Fugyas faluból hivatnak meg tanuk, melynek egyikéről sem lehet bizonyítani, hogy Krassó megye határában feküdt, mégis valószinűnek tartom, hogy Adorjánfalva a mai Krassó megye területén és pedig Jerszeg táján feküdt.

Agadics f. Krassó m.-ben Oraviczához éjszakra. Karánsebes visszafoglalása óta Szörény vármegyéhez tartozott. Possessio *Agacsics* 1699. évben mint Chus István karánsebesi harmincados birtoka említtetik. Az 1690—1700. évi összeirás szerint *Agatis* a palankai kerülethez tartozott. Abban sorolja fel az 1717. összeirás is 72 házzal. A helynév állítólag egy török aga-ra vihető vissza, ki itt lakott. Minden esetre figyelmet érdemel, hogy Agadics lakóinak fele a Turk nevet viseli. Helynevek: Boccia legelő, Obersia Gladesiului, erdő, Puciosa köves dülő. Krassó megye újra alakítása alkalmával, 1779. évben az oraviczai járásba kebeleztetett. Vályi András 1796-ban megjelent geographiai szótárában azt írja, hogy Agadisch Temes vármegyében fekszik, az újpalankai kerületben. De ez már egy meghaladott állapot. A falu a kir. kincstár birtoka volt, és 1855. évben az osztrák-magyar vasúttársaság tulajdonába ment át.

Agres hajdan praedium Szörény vármegye lugosi kerületében. A XVI. század második felében Zákán Ferenc és jablaniczai Sebessy, máskép Szenthe Imre közt oly egyezkedés jött létre: Szenthe Imre adja át Zákán Ferenc-

nek mindazon okiratokat, melyek kitüntetik, hogy a Szörény vármegye lugosi kerületében fekvő Campony, *Agres* és Budafolt praediumok Szenthe Imrét teljes tulajdoni joggal illetik; ezen praediumok most bizonyos pénzösszegért a lugosiaknak elzálogosítva lévén, Zákán Ferenc minden fáradságot és költséget ezen praediumok visszaszerzésére fordítandja. Ha ezen praediumokat vagy azok helyett más birtokot »a Serenissimo principe« szerezni lehetne, ezen birtokokat Zákán Ferenc és örökösei hasonló joggal és arányban birhassák, mint Szenthe Imre és örökösei. Tuarini Imre 1590. a lugosi kerületben fekvő *Agres* praedium felét Ruszkai Jánosnak, Pálnak és Szentének adományozza. Mint látszik, nem azonos a mai Hezeres faluval. (L. azt.)

Agyagos, hajdan mezőváros Krassó megyében. Ezt a várost Mátyás király 1471. évben Szeri Pósafi István magtalan halála után, ennek Csongrád, Csanád, Temes, Arad, Krassó és Keve vármegyében fekvő más jószágaival együtt, Országh Mihály nádornak és Ongor Jánosnak adományozza. Egy nemzedékkel utóbb gersei Pethő János és György panaszolkodik, hogy noha már szüleik e jószágok békés birtokában voltak, ők azokból néhai Unger János vajda által kiüzettek. Forrásaink nem szólnak arról, hogy a gersei Pethő család mi jogon tartott igényt már a XV. században az említett jószágokra, de 1506. évben II. Ulászló király csakugyan adományozza azokat, nevezetesen Agyagost és Ménest Krassó megyében Pethő Jánosnak és testvérének Györgynek, hűségük tekintetéből. A beigtatásnak ellentmondott nagyvági Porkoláb Márton felesége Erzsébet, de miután ez a megidézés határnapján meg nem jelent, II. Lajos király 1520 május havában Erzsébetet elmarasztalta és gersei Pethő János és György javára szóló ítéletet hozott.

Agtherd, valószinűleg Thwerd névvel van kapcsolatban, lásd azt.

Alchy, egykor a Berzava mellett fekvő falu, melyet 1421. évben Nagylaki János örökségkép igért oda Csáky Miklósnak és Györgynek; 1427. évben azt Zsigmond király Nagymihályi Albert vránai perjelnek adományozza, kit ugyan ez évben a csanádi káptalan ott be is igtatott. A család sokáig bírta az

akkor szerzett jószágokat, és a testvérek, Nagymihályi Sándrin és Gábor még 1550. évben tiltakoznak az ellen, hogy Ferdinánd király ezeket, és többi közt a Berzava folyó melletti Szent-György és *Achy* falvakat Krassó megyében eladományozhassa (lásd Szent-György). A helység nevét Ácsi-nak ejthették; de lehetett Alcsi, a Bihar megyei puszta módjára, vagy Álcsi, mint a Szolnok melletti puszta.

Alibeg. Uj Moldovához délkeletre emelkedő hegy. E hegy és a Duna közt hajdan Alibeg nevű falu is létezett, mely Schedius térképén ki van tüntetve (lásd Coronini falut). Franzdorf krassói falu határában egy Alibeg patak a Berzavába ömlik.

Almás. László nádor és opuliai herceg 1370. évben Krassó megyével közgyűlést tartván, az Almás faluhoz tartozó Buda és Haal nevű királyi jobbágyokat, mint közbiztosság elleni bűnösöket elitéli. Az itélő levélben nevezett helységeket, mint egykori Krassó megyeieket ismerjük, e megyebeli falunak kell tartani Almást is, melyről különben másutt nem történik említés.

Anina, lásd Steyerdorf.

Aninis. 1640. évben Tivadar Gergely Prebul bizonyos részeibe igtatta magát. Jelen voltak Olla György, Czorkusseo János, György János, és Babun János, Tóth Miklós és Péter jobbágyai *de Vale Aninis*.. (Oktr. II. 555. szám 322. lap.) Lehet, hogy itt az *Anina* értetődik, mely nem oly felette távol van Prebultól. Anin dülő van Kápolnás határában, jelentése = egerfa. Nadrág közelében van *Valye Aninosa* nevű völgy.

Antalest. Midőn Török István 1598. évben a monostori kerülethez tartozó falvak birtokába vezettetett, mint szomszédok a beigtatásban részt vettek: Békés Istvánnak Antalest-ben lakó jobbágyai: Antal (családnév) István, András és Mikul. Az 1690.—1700. évi összeirás *Antelestj* és Dubest falut a facseti kerülethez számítja. Bél Mátyás kéziratban maradt földrajzában még elősorolja *Antalest*, Szintiest, Monostor, Rakita stb. falvakat, mint a facseti kerülethez tartozókat. Korabinszky e falut már nem ismeri. Fekvésére nézve eligazodunk Mercy térképe és egy 1761. évi térkép nyomán, melynek mindkettejét Szentkláray Jenő tette közzé, és melyek Antalest falut Rakitta mellett éjszaknyugatra tűntetik fel. A falu ma már

BIBLIOTECA CENTRALA
A REGIUNII BANAT

nem létezik, de a Rakitta határában létező Gyalu Antalesty nevű erdőrész neve ma is fentartja a múlttal való kapcsolatot.

Apadia. Karánsebeshez délnyugatra fekszik. Régi korban soha sem mint Krassó vármegye tartozéka fordúl elő, hanem mindig a karánsebesi kerülethez tartozott. Legelső birtokos család, melyet itt ismerünk, a Bizerei. Ennek jószágai: Bizere, Kalova, Vercserova, Szabadfalu, Rafna, Mál, Szlatina, Novakfalva, Laczkan, Delinest, Ohabicza mind e tájon terültek el. E család egyik tagja, Bizerei Miklós, 1433. évben kir. testőr vala és saját vérrokonait, Lado fiait, hűtlenségről vádolta a királynál, a ki ez okból Lado jószágait Radvicz Miklós, keresztes lovag, és szörényi várkapitány kezelésére bizta. Ennyire jutván a dolog, Bizerei Miklós magának kérte e jószágokat. A király Baselben csakugyan kiadta az adománylevelet, meghagyván a csanádi káptalannak, hogy Bizerei Miklóst és általa Laczkot, az emlitett jószágok birtokába igtassa. A káptalan jelentéséből kitűnik, hogy a beigtatás csak Apadia felének birtokába történt, a többi helységekben a családnak részbirtokai voltak: a beigtatás pedig 1434. évben történt. (Lásd Szörény megyei oklevéltár I. k. 40—42. sz.) Pár évvel utóbb 1438-ban a megkárosodott Lado fia László, Albert királyhoz fordult, igazolván azt, hogy az ő apja sohasem volt hűtelen hazája, vagy Zsigmond király iránt, mire a király meghagyását vevén, Marczaly Imre és János, valamint Hagymási László temesi főispánok Lado fiait, apjuk jószágaiba — és így Apadia birtokába is — beigtatták. A rokonok Lado fiát Lászlót tovább sem kiméltek, hanem ellene is pert támasztottak, mely oda fejlődött, hogy a pesti országgyűlés is Lászlót hűtlenségben bűnösnek találta. A családi háborúnak 1447. évben egyezség vetett végett, mely szerint Bizerei Miklós és Péter, a békesség érdekében Bizerei Lado fiának Lászlónak azon jószágokat, melyeket az utóbbitól hűtlensége miatt Zsigmond király elvett és Bizerei Miklósnak és Péternek adományozott, említett Lászlónak részben visszaboesátják, nevezetesen az akkor Temes vármegye sebesi kerületében fekvő Laczkan, Kis-Apadia és Felső-Apadia nevű birtoknak felerészét, azon kikötéssel, hogy ha László maradék nélkül kimúlna, ezen birtokok ismét Bizerei Miklósra és Péterre visszaszálljanak. Más egyezség az, melyről 1448. évben az

aradi káptalan tesz bizonyságot és mely szerint a Temes vármegye karánsebesi kerületében fekvő *Apágya*, Ohabicza stb. Bizerei Lászlónak, Lado fiának és Péternek Péter fiának engedtetnek át. Egy harmadik egyezség 1475. keletkezett, melynek értelmében a csanádi káptalan előtt Bizerei Miklós és fia Gáspár közt egy — és Bizerei László és fiai: György és László közt következő birtokosztály történt, hogy Bizere, Kalva, Plese, Vercserova, Felső- és Alsó-Rafna, Glimboka, Szlatina, Ohabicza, két Mihelencz, Laczkan, *Apadia*, Sachyal, Henserova és Bolvasnitza, akkor Temes megye sebesi kerületében fekvő falvak két része Bizerei Miklósnak és örököseinek — harmadik része pedig Bizerei Lászlónak és örököseinek jusson, egyúttal a kölcsönös perlekedés is véget érjen. 1492. évben bizerei Gámán György maga és fiai: János, Miklós és András nevében tiltakozik az ellen, hogy Bizerei János, néhai László fia, a maga részjószágait, a melyek közt Apadia is fordúl elő, Csicsóvásárhelyi Ferenc deáknak vagy elzálogosítsa, vagy örökre eladja, a mint hallomás szerint már tette. A család történetében egy negyedik egyezség fordúl elő 1495. évről, mely bizerei Gámán György és fiai egy, és Bizerei János László fia közt más részről az aradi káptalan előtt jött létre. A felek megegyeztek abban, hogy minden per köztük megszűnjék és minden itélet semmisnek tekintessék. Birtokaikra nézve azt határozzák, hogy azok egyik fele Gámán Györgyöt és fiait, másik fele Bizerei Jánost illesse; ha pedig a felek egyike fimagzat nélkül meghalna, annak birtokrésze a másik egyező félre szálljon át. Ez egyezségbe Apadia falu is volt foglalva. Nevezett Bizerei János 1495. évben a karánsebesi és borzafői kerületben fekvő Bizere, Vercserova, Glimboka, Bolvasnitza, *Apadya*, Ternova stb. részbirtokait Gámán Györgynek elzálogosítja. Nemsokára ezután Bizerei Krisztina, Miklós leánya örökségi igényt emelt Apadia és apja más birtokaira, minthogy hozományt nem kapott. Gámán Györgyöt 60 aranynyal kielégítette. Isabella királyné rendeletére 1559. évben bizerei Gámán Péter és Ferenc birtokain: Apagya és Laczkan területein, határigazítás történt. Bizerei János magtalanul meghalván, II. János király 1561. évben az ő részbirtokait Vercserova, Rafna, Ohabicza, *Apadia* stb. falúban, Temes megye karán-

sebesi kerületében, az ő kancellárjának, Csáky Mihálynak adományozza. Utóbb (1563.) a király Bizerei Péter özvegyét Katalint felszólítani rendeli, hogy miután fia János magtalanul meghalt, az ő kezén levő Bizere, Kalova, Vercserova, Glimboka, Szlatina, Bolvasnitza, Apadia stb. részjószágokat, melyek ez idő szerint is Temesvármegye karánsebesi kerületében fekszenek, hozományának viszszavétele mellett, az osztályos atyafiaknak visszabocsássa. Egy új egyezség jön létre 1566. évben, a melyben Gámán László, Ferenc és György egy, Csulai István, Boldizsár és Péter, valamint Török Jakab más részről abban állapodnak meg, hogy Mál, Glomboka, Rafna, Vercserova, Kalova és Obresia falúra nézve minden pörről elállanak, *Apaggia* falu azonban elzálogosítva lévén, azt a felek mindenekelőtt kiváltandják, mire mindegyik saját részjószágának békés birtokába lépjen. 1577. év körül Várkonyi Jánosné Borbála negyedrészt követelt *Apagia*, Mál, Vercserova és más Gámánféle jószágokból, azon címen, hogy Borbála Gámán Katalinnak, Őz Lászlóval nemzett leánya volt. Gámán György, Ferenc és Miklós 1580. évben új adomány folytán igtattatnak *Apaggia* stb. részbirtokába.

Ezek közül Gámán Miklós, ki 1588. évben Gámán Annával annak atyai jószágaira kiegyezett, atyafiait összehívta és ama jószágokból a leánynegyedet kihasítván, azt az atyafiaknak kiadta. Előfordúl e kiegyezésben Apadia is, melyben tinkovai Duma Jánosnak részjószága volt és melyet a leánynegyedhez kapcsolni tartozott, hogy egyetemlegesen osztály alá kerüljön. Mindezen eljárással meg nem volt elégedve Gámán György, ki még 1588. évben az ellen tiltakozik, hogy Gámán Miklós és Anna az ő ősi részbirtokaira nézve Vercserova, Glimboka, *Apadgia*, Obresia stb. falúban egyezkedésre léphessenek. Itt említésre méltó, hogy a nevezett jószágok már nem Temes, hanem Szörény vármegye karánsebesi kerületében fekvőknek mondatnak. Gámán János még 1592 előtt zálogosította el *Apade* falúbeli részbirtokát. Midőn 1597. évben Barcsai András a Temes megyei Denta, Omor, Gataja, Semlak és Gaj birtokába vezettetik, mint egyik szomszéd jelen volt Laczug László jobbágya Mladin György *Apade* faluból. Rákóczy György

fejedelem 1641. évben meghagyja Szörény vármegyének, hogy a nevezett megyében fekvő Pogonicz, Ohaba, Danilesd, (ma Delinyest), *Apagya* és Igazó birtokjogára vonatkozó okleveleket Laczugh Miklós részére Lázár Dorottyától elkérje. Laczugh 1647. évben e falvakra nézve egyezségre lép. 1656. évben, Gámán László, a lugosi fogoly, elzálogosítja *Apagya* részbirtokát (lásd Lugos). Barcsai Ákos 1658. évben a két bánságot török közre játszván, Apadia minden Gámán-féle jószággal együtt török hatalom alá került. E korszakból ismerjük Ozman agát, mint e vidék kormányzóját, ki 1673. évben Apadiában minden háztól egy aszpert követelt adóúl. Az 1690—1700. évi összeírás *Apagya* falút a karánsebesi kerületben jegyzi fel, a hol az 1717. évi összeírás *Appagia* falút 37 házzal sorolja elő. A török hódítás korszakát felváltotta Magyarország e részének német közigazgatása, a vármegyei rendszer itt csak 1779. évben élesztetvén fel újra. Krassó vármegye is újra alakúlt és akkor Apadia ennek karánsebesi járásához számíttatott. 1823. évben Georgievits Demeter I. Ferencz királytól e helység egy részére adománylevelet és egyúttal nemesítést nyert. Fia István 1848. év előtt szolgabíró. A telekkönyvi helyszínelés idején Apadia két birtokrészből állt. Ennek elsejét bírta akkor Grabovszky György, Athanáz és Szilárd. György jutalékát 1878-ban, és Athanáz jutalékát 1877-ben örökölte Grabovszky Szilárd, ki most az egész résznek egyedüli tulajdonosa.

A második birtokrész Georgievits István és Sándor, továbbá Georgievits Ilona nevére jegyeztetett be telekkönyvileg. Georgievits Ilona jutalékát 1879-ben örökölte Vulko Szilárd, Vulko Demeter és a kiskorú Vulko Sándor; ezek jutalékát 1881-ben örökölte Vulko Klára. — Georgievits István jutalékát 1882-ben örökölte Csokits, született Georgievits Mária. — Georgievits Sándor jutalékát 1882-ben szintén Georgievits Mária örökölte. E második birtokrész tulajdonosai tehát jelenleg Vulko Klára és Csokits, született Georgievits Mária.

Apadia határában vannak következő dülönevek: Frabzina, a kőrösfáktól. Mukea Igazeu. Poganis. Ogasu Matej. Kosta Vranku. Kolneku, a szomszéd Kölnik falutól.

Apácza. A pápai tizedlajstrom szerint Miklós apáczai lelkész 1333. évben 5 garast fizetett. Miután ez az Apacha

nevű falu a Temes és Berzava közt fekvőnek mondatik, azt meg kell különböztetni azon Apácza falutól, mely egykor a mai Temes megyében, a Maros közelében feküdt. Miklós aradi prépost 1373. évben Mező-Somlyón kelt levelében bizonyítja, hogy Magyarapacha és Tothapacha jobbágyai neki 142 arany forintot fizettek királyi adóul. Apáczai Márton (M. de Apachcha) 1416. évben Remetei István ügyvéde a Gyertyánosiak ellen; e hivatalban találjuk őt 1417. évben is, (M. de Apachya) Krassó vármegye közönsége (Universitas Comitatus Crassoviensis) egy év nélküli levélben, de mely 1424. évre teendő, Ozorai Pipo temesi főispánnak, domino suo metuendo, elpanaszolja az ő alispánjának, Imre, János fiának hatalmaskodását, ki az apáczai (de Apachya) dékán jobbágyait az országúton megtámadta, tőlük kilenc ökröt és két forintot elvett, és az ökröket a hadsereghez elhajtotta, sőt a jobbágyokat ruhájuktól és más holmitól is megfosztotta. Miután Krassó vármegye a saját hatásköréhez tartozó területen történt hatalmaskodásról tett jelentést Ozorainak, ki nemcsak temesi, de krassói főispán is volt, az említett Apácza szükségképp Krassó megyében feküdt. Nevezett Pipo nemes Apáczai Mártonnak, János fiának pörhalasztást enged, mert Apáczai Márton Pipoval együtt a Ráczországban Zsigmond király által a törökök ellen felállított hadseregnél elfoglalva lévén, pörös dolgaira nem tudott eléggé ügyelni. Jobaghi Mathko özvegye Ilona, 1469. évben összes birtokrészeit Krassó megyei Apácza faluban cserébe adja pelbárthidi Mayosi Györgynek, Bihar megyei Kozmafalu részbirtokáért, melyet Mayosi György és testvére László azelőtt már úgyis elzálogosítottak nevezett özvegynek. Megjegyzendő, hogy ez az egyetlen eset, a midőn Apácza világosan Krassó megyében fekvőnek mondatik. De csakhamar Temes megyei falunak van nevezve és pedig II. Ulászló 1492. évi levelében, mely szerint Jobági Mathko Miklós, Csáky Mihálynak a Temes megyei Jobagh, Mura, Berdencz, Apáczya stb. pusztákat elzálogosítja. A király meghagyása következtében az aradi káptalan 1497. évben Csáky Mihályt beigtatta e puszták birtokába. — Ma *Opaticza* Temes megyében, Detta mellett. Magyar lakosságát a török hódítás után oláhok váltották fel és ezek számára 1725. évben keletkezett görögkeleti plébánia.

Aracs hajd. falu Krassó megyében. Zsigmond kir. 1404. *Arach*, Sziget, Félegyház stb. falut, Krassó megyében Maróti János macsói bánnak adományozza. (L. Szentlászló.) 1444. mint Temes megyei falu fordul elő.

Aranyos, ma Arenis, hegy Valeapaj, Furlug, Barboza és Valeamare közt. (L. Duleo) Griselini Ferenc történetíró megmászta 1775. év április havában.

Aranyospataka, patak. Előfordul 1369. Egerszeg (Jerszeg) Temes megyei falu határjárásában, mint Komiáth és Remete felé eső határ. A Paganch (Poganis) folyóba szakad. — Kiszáradt-e, vagy mi név alatt lappang ma, nem tudjuk.

Arusnuk. Több adatból merítjük azt a valószinűséget, hogy Krassó megyében hajdan ilynevű helység létezett. Így említtetik 1358. évben Michael de Arusnuk, mint kijelölt kir. ember, midőn Bessenyő János Székáspatak stb. falu birtokába volt igtatandó. László nádor 1370. évi itélő levelében Nicolaus de (Ar)usnuk Krassó vármegyei nemes neveztetik. Az oklevél eredetijében a helynév első két betűje ki van szakasztva. Jakab országbiró pedig 1378. évben Horosnoki (de Horosnok = Arusnuk) Mihályról tesz említést, ki a Vajai család képviseletében a Woya falu területén történt hatalmaskodások ellen tiltakozott. Krassó megye mai területén e név nyomát elvesztettük.

Asszonylaka, hajdan falu Krassó megyében. Bubek Imre országbiró 1389. évi itélete szerint a Himfy család birtokosztályra lépett, mely alkalommal possessio *Azonlaka* Himfy Balásnak, Miklós fiának jutott osztályrészül. E helység össze nem tévesztendő a Maros folyó mentén egykor létezett Asszonylakával, mert a Himfyek ott soha sem birtokoltak, és az osztály alá került birtokok mind a Poganis, a Berzava és Vermes patak közelében feküdtek. Asszonylaka sorozatban a Mezősomlyóval határos Ermen falu után említtetik; Asszonylaka után pedig következik a Pogonis folyó melletti Filestó és a kövesdi kerület.

Aurareste elpusztult falu, melyet az 1717. évi összeirás már csak 4 házzal sorol fel a facseti kerületben. Bukovetz, Bozsur és Bazest közt feküdt.

Ács, hajdan falú Krassó m.-ben. Egykor a szeri Pósafi család birtoka volt, 1471. évben azonban Mátyás király, Országh Mihály nádornak, fiának Lászlónak és Országh Lőrincnek ado-

mányozta, — azóta a lugos melletti Hodos sorsát követte. (lásd Hodos).

Árkikunfalva hajdan falú Temes vagy Krassó megyében. Midőn 1389. országbírói ítélet folytán a Hímfy család egerszegi uradalmát felosztotta, *Arkykúnfalú* nevű birtokát, melyen egy jobbágya lakott, Isvánnak, Péter fiának és Basilnak, Miklós fiának közösen hagyta, (v. ö. Kumanpataka.) Kitetszik, hogy valamely possessió olykor nagyon kicsiny lehetett.

Bachol nevű helység Marsina táján létezhetett, a mint kevés fenmaradt adataink mutatják. Ugyanis Jkus falu 1364. évi határjárásában az az út említtetik, a melyen Bakcholk falúból Endrődre kell haladni; ez alkalommal neveztetik Bacholchapataka is, mely az Endrődpatakába ömlik. Mindkettő egyúttal határhely. Még egyszer és pedig 1371. évben találkozunk *Bakouchpataka,* csermely nevével és a változó névalakok közt ez látszik leghelyesebbnek =Bakóczpataka.

Bacz. A szentlászlóvári kapitány Eberhard 1433. évben borzafői castellanusát, továbbá a Bacz falubeli kenézeket Veres Jánost és egy mást, kinek neve György, kiküldi a borzafői kenézek közt fenforgó birtokviszály megvizsgálására. Ambreza Ferenc de *Bacz,* és Baczy János 1597. évben mint szomszédok részt vesznek Negul Miklósnak beigtatásában Binis és Doklén birtokába. A következő évben Ambrus János és Mathul János *Bach* falúbeli nemesek hasonlókép jelen vannak Barcsay András beigtatásánál Krassó és Goruja birtokába. Mindebből következtetjük, hogy Bacz Krassó megyei falu volt.

Badjes hegy Zsidóvár, Lunkány és Ruskitza közt, Krassó és Szörény megye határán, a Bisztra völgy közelében. Erdősége, mint egy 1499. évi oklevélből kitűnik, a Bizerei és az abból kiágazó Gámán család, részben pedig a király birtoka volt. Ez időben *Pades*-nek van írva, de azért össze nem tévesztendő azon Pades nevezetű hegygyel, mely már a XIV. században említtetik és Domasnia és Ruszka falvak közt határt képezett. (Lásd Szörényi bánság története II. k. 272. 273. és 434. l., III. köt. 127. lap.)

Bay hajdan falú Krassó megyében. A pápai tizedlajstrom szerint a krassói főesperességben János plébános 1333. évben 15 banalist fizet. A XV. század elején e falut Mihály, Hanko

fia bírta; és midőn ez örökös nélkül meghalt,[1]) Zsigmond király Szederjes és Bay Krassó megyei falút és Berény Temes megyei falút 1407. évben Ozorai Pipo temesi főispánnak örökségi joggal adományozta. A király 1408. évben *Bay* falúra nézve új adományt adott Ozorainak, mire őt és testvérét Mátyást[2]) a csanádi káptalan be is igtatta. Megjegyzendő, hogy Bay birtokához vámszedési jog is volt kapcsolva. Zsigmond király a Bay, Szederjes és Berény birtokára vonatkozó fentebbi okleveleket 1409. évben átírja, megerősíti és kiváltságos alakban kiadja.

Baja hajdan majd Temes, majd Hunyad megyéhez tartozott; de Bozsur közelében fekvén, a mai Krassó megye határához tartozott. Báthory Zsigmond fejedelem 1596. Jósika Istvánt nagy jószágok adományával tűntette ki, e jószágok közt fordúl elő *Beya,* mely, mint a többi, Hunyad megyei falúnak van nevezve. 1598. évben Lugasi Vajda János, Miklós, Mihály és György, Zákán Gábort a Tömös megyében fekvő Poganest, Kaperlo, *Baya,* és Facset falú birtokának negyedrészében osztályos atyafinak fogadják el és e bevallást Báthory András bíbornok-fejedelem 1599. évben megerősíti. Ebből azt kell következtetni, hogy nem egész Baját bírta Jósika István. Még ezen 1599. évben Báthory András — mint mondja, a Hunyad megye bozsuri kerületében fekvő — *Boya,* Kitest, Szécsán, Botinest stb. falút Sarmasághy Zsigmondnak adományozza. De a falvakat Sarmasághy 1607. évben már Keresztesy Pálnak elzálogosítja. Baja további sorsa ismeretlen, mint falu megszűnt, de Bozsurnak egyik része ma is Bajának neveztetik; ez volt az egykori Baja falú területe. (Lásd Bozsur). Ebből megkülönböztetendő Vaja falu. (Lásd azt). Egy 1761. évi térképen, melyet Szent-Kláray tett közzé, *Baia* a Maros balpartján fekszik, Lalasinczhoz délkeletre, de ez csak névferdítés a mai Batta helyett.

Bayaz hajdan falú Furdia közelében. 1599. évben Balan Imre in *Bayaz* mint szomszéd szerepel, midőn a Busory család Szurdok és Ruzsinosz birtokába igtattatik. Akkor Temes megyében feküdt. Az említett Ruzsinosz nem a Zorlencz és

[1]) 1404. évben még élt.

[2]) Ez évben így, de különben mindig Máténak neveztetik.

Zsupa közti hasonnevű falura vonatkozik, hanem egy más Ruzsinoszra, melynek területe utóbb Zsupunest területébe olvadt.

Bajla. A Krassó megyei szolgabirák 1355. évben bizonyítják, hogy Miklós, Mihály fia egy udvartelket Ghuluez faluban és húsz holdnyi földet *Baiola* határában, Istvánnak Domokos fiának elzálogosított. Egy más 1355. évi levél szerint Krassó vármegye fennebbi Miklóst de *Bayla*, Mihály fiát mint szomszédot kiküldi egy Guluez falúban teljesítendő igtatás és határelkülönítés dolgában. E kiküldő levélből kitetszik, hogy Bajla, Csortó, Guluez és Szerdahely határos falvak voltak. 1362. évben a krassói alispán küldötte László, Pető de Bayla fia, Gulvezi István nevében Főteleki Miklóst, Miklós fiát és fiait, Főtelek harmadrészének használatától eltiltotta. Ez a Gulvezi István egy 1355. évi rendeletben rőt melléknevet visel, Domokos fiának neveztetik és azonos azzal ki, mint fent érintettem, Bajla határában húsz holdnyi földet zálogba vett. A tájékozásul szolgáló helységek neveiben egyedül a mai Csorda (Chorto) falút lehet felismerni, ennélfogva Bajla fekvését Csorda és Fejértemplom közé tesszük. (v. ö. Eltünt vármegyék I. 416 lap) (v. ö. a Wojla czikket.)

Bajla hajdan patak, mely a Nera (Nyárág) folyóval egyesült. Krassó megyei Zagurian 1367. évi határjárásában: fluvius Byele, és Beyle-nek írva. Minthogy a határjárásban Radumlya (ma Radimna), Chorto (=Csorda) helység és Lizkovize patak említtetik, mely utóbbi valószínűleg a Nera melletti Leskovicza falúnak adott nevet, a Bajla patakot Leskovicza, Radimna falvak, valamint a Nera és Duna közt keresem.

Bajtény. Krassó vármegyébe utalnak a következő adatok. Tompa, András fia, 1364. évben de *Bayton* melléknévvel fordúl elő. Mint Farkasfalvi Klára ügyvéde szerepel, midőn ez férje halála után, a családi holmit összeragadta és mással egybekelve, Tejedre ment. László nádor 1370. évi levele István de *Bayton* Krassó vármegyei nemes emlékét tartotta fenn. 1428. János de Bayton kijelölt kir. ember a Muronyiak beigtatására Szokolár birtokába. Zsigmond király 1436. évben meghagyá Krassó vármegyének, vizsgálja meg a Mychki János elleni panaszt, ki Sandorpatakán szőllőket, kaszálókat, erdőket, szán-

tóföldeket stb. erőszakkal foglalt. A vádlók: Hethei Imre és Pelbárt, továbbá *Bajthoni* László István fia és Kragolfalvi Balás. Mint kir. ember kijelölve volt János de Bayton. Csak ilyen törvénykezési eljárások mentették Bajton nevét a feledékenységtől. Baythony Miklós vagy János de Kenezÿ (tehát származási hely) mint kir. emberek vannak kijelölve 1455. évben, hogy Hunyadi János Temesvár birtokába vezettessék. Miklós felső bajtényi (de Felssew Baythyn) kenéz 1472. évben Garai Job nevében megjelenik Borzlyuk oppidumban Pán Mátyás beigtatásán. Midőn Barcsai András 1597. évben Temes megyei Semlak, Gataja, Omor, Gaj és Denta birtokába vezettetik, mint szomszédok többi közt részt vesznek Vukadin Matizni és Rayak Radvan, — Báthory Zsigmond fejedelemnek *Baytin*-ben lakó jobbágyai. Kivált ez utóbbi adat bizonyítja, hogy Bajtény vagy Baython falu alatt a ma Temes megyei *Butyin* falút kell érteni. (Lásd Buthin czikket.)

A Bajtény helynévre nézve lásd Pesty: A perdöntő bajvívások története 89. lapját.

Bakamező, a Maros közelében fekvő hely. Semmi sem mutat arra, mintha régi korban már létezett volna. Csak a XVIII. század elején találkozunk nevével először, de miután akkor nem volt divatban magyar nevű telepeket alkotni, feltehető, hogy a falu már azelőtt lappangott szerény ismeretlenségben. Bizonyos, hogy e helység már 1717. évben 20 házzal a lippai kerületben létezett, és 1723. évben Bacomesso, 1738. évben a pestis idején Bagó-Messeu, 1761-ben Bacamesau, 1778-ban Baecames torznevek alatt fennállott. A múlt század végén a kápolnási kerülethez tartozott, most a facseti járásban van. A görögkeleti vallásúak itt templomot és iskolát birnak. A helység tulajdonosa a magyar kir. kincstár. A helység határában előforduló dülő nevek ezek: Panincia erdő. Fagetielu erdő, Sasu dülő. Ungiu szántó. Szeliste szántó. Balta cu tiepariu rét. Balta setesca. Le Gorun szántó. Mosia szántó.

Szabolcsban két, a Csallóközben két, Honthban szintén két Bakamező vagyon. E helynév főalkatrésze Bakabánya város nevében is fordúl elő.

Baka személynév (l. Jerney, nyelvkincsek) és Lehoczky szerint Csáky István temesi főispán idején, Baka Gergely volt

harami várnagy 1405-ben. Használatban volt Krassó megyében is (l. Bidirest).

Bal. György brandenburgi őrgróf, a mai Krassó megyében a marsinai és monostori kerület birtokosa volt, az egyikben is, a másikban is egy *Balesth* nevű birtoka volt; és pedig 1514—16. évek közt az elsőben 6, a másikban 5 jobbágygyal. Az oláh nyelv helynévképzéseit ismervén, a Balest névben a *Bal* helységet sejtjük, melynek nyoma van 1372. évben Ez időből következő családfát lehet alkotni okleveles adatainkból:

Nekche de Bal

János. László. Péter.

Mihály, 1372.

Bala, hajdan folyó Szörény megyében, ma Krassó megye déli részein keresendő. 1584. és 1589. olvassuk, hogy Globsor falu ad fluvium *Bala* fekszik. (lásd Kuptore.)

Balád hajdan valószinűleg Krassó megyei falu. Tamás fia Mátyás de *Balad* 1385. évben a Himfyekkel a hozományra nézve egyezségre lép. (Oklevéltár I. 109. sz.) Ugyan e Mátyás 1410. évben kijelölt kir. ember a Sasdon (ma Sosdia) elkövetett erőszakoskodás ügyében. E családból Imre és János de Balad, kik 1427. évben kir. emberekül voltak kijelölve, hogy Nagymihályi Albert beigtatása teljesíttessék, annak Krassó, Temes és Csanád megyei birtokaiba. Az 1690—1700. évi összeírásban Balad a csákovai kerület községei közt említtetik Veliki Gaj, Modos és Szkulya táján. Schedius térképén puszta *Bulat.* Ma nem létezik.

Balassany csermely Bukovetz falu területén.

Balincz, falú a Bega mellett. A dúsgazdag Haraszti Ferenc fimagzat nélkül lévén, leányait Annát, Paksi Mihálynét és Katalint, Lévai Zsigmondnét 1510. évben fiúsította és számos jószágait azokra hagyta, mire II. Ulászló király beleegyezését adta. E jószágok közt nevezteik *Felső-Balyncz és Alsó-Balyncz* Temes megyében, továbbá Bánkfalva és *Balyncz* praedium a lugosi kerületben (Oklevéltár I. 364. 365. 367. szám). A beigtatást a budai káptalan teljesítette 1511. évben. Haraszti Ferenc ezen és más jószágát 1518. évben nemcsak

nevezett leányainak, de azok férjeinek is bevallja; azok közt Balinczot is. (Nagy Iván: Magyarország családai. V. k. 51. 52. lap). Még egy 1554. évi feljegyzésben említtetik *Balynch* mint Haraszti Ferenc-féle jószág. Midőn Pásztói János és Forgách Ferenc (kiknek anyái Lévai Zsigmond leányai voltak) 1560. a Haraszti-féle jószágokért perlekedtek, Alsó- és Felső-Balyncz még mindig Temes megyei falvak; Balyncz praedium pedig a lugosi kerülethez tartozott. (Okltr. II. 425. sz.) Bálincz táján történt 1604 évben, hogy a királyi hadak, Rákóczy Lajos és Dampierre által vezettetve, a Facsád visszavételére indúlt Bethlen Gábor és Bocskay István csapatait, melyek lugosi és karánsebesi népből álltak, megtámadták és megverték, olyannyira, hogy a török segédhad parancsnoka ingben szökött be Temesvárra, Bethlen pedig a folyón átúszva, dolmányát hagyta hátra, melyben Bocskay István levelei fedeztettek fel. Az 1690—1700. évi összeírás szerint Balincz a lippai lunkasághoz tartozott. Az 1717. évi összeírás Tergoviste és Babsa után *Balnizi* néven sorolja elő 20 házzal. 1739. január 29-én a császári katonák, kik Lentulus tábornök alatt a rablók megfenyítésére az egész megyét bejárták, Balincz falut felgyújtották, és elhamvasztották. Ma Balincz a kir. kincstári jószágok egyike.

Balosest, falu Krassó megyében, Tomest mellett. Régi neve Belusfalva. Bozvári János 1548. évben *Belewsfalw*, Forasest, Nemesest, Marsina stb. részbirtokait Facset vidékén Temes megyében, leányának hagyományozza. (L. Bozvár.) Egy félszázaddal utóbb e vidék Hunyad vármegyéhez tartozott, mert midőn Báthory Zsigmond 1597. évben a *Belosest* nevű falút enyingi Török Istvánnak adományozza, azt mondja, hogy Hunyad megye marsinai kerületében fekszik. Azonban Bozvári Miklós 1598. június 2-án Marsinán maga és Pán János nevében Török István beigtatásának *Belosest* másképp *Belasfalva* falúra nézve ellentmondott, — úgy látszik, egyelőre nem minden eredmény nélkül, mert Báthory Gábor fejedelem 1612. évben Török Katalinnak visszaadományozta a birtokot, mely ez alkalommal Temes megyei praediumnak neveztetik *Beluzest* névalakban. Ezt a Temes megyei *Belosest* praediumot Török István 1617. évben elzálogosítja Bethlen Gábornak, ki azt

1620. évben, Török István magtalan halála után, Bethlen Istvánnak adományozta; és akkori neve Belazest. Az 1717. évi összeírásban *Belooste* néven csak 8 házzal van felsorolva. Korabinszky geografiai szótára Bellasiest és Bellosiescht-nek, az 1723. évi térkép Szentkláraynál: Pattoschest-nek írja. Polosiest 1779. évben a kápolnási járáshoz tartozott. Ma kincstári birtok.

A falú határában ezen helynevek fordúlnak elő. Gostesci szántó és liget, Virvu Curmaturei, hegy őserdővel. Peatra alba, magas hegy őserdővel, Tomest felé. A Peatra alba nevű patak Zsupunest területét hasítja. Virvu urszului havas őserdő. Negrila dülő. Borborosulu csermely. Dealu Mihaiutiu, hegy.

Balosest falú össze nem tévesztendő azon Belosfalva, vagy Balásfalva helységgel Temes megyében, mely ma Blazsova néven ismeretes.

Balozina, hajdan praedium, mely noha Hunyad megyeinek mondatik, Marsina táján és így a mai Krassó megye határában feküdt. György, brandenburgi határgróf, a Bega mentén nagy jószágok tulajdonosa, 1511. évben a nádornál oláh-endrédi Tivadar Pált perli, hogy Nagy Miklós nevű vádlónak *Balazera-* (így) nak nevezett jószágán lakó jobbágyát megsebesítette és fogságra vetette. A nevezett határgróf jószágai közt 1514—16 közt említetik *Balozyna* öt jobbágygyal a marsinai kerületben. Tájékozva vagyunk tehát Balazera és Balozyna azonosságára és fekvésére nézve; noha a helynév még 1596. évben majd Baloznia, majd Baloyna alakban fordúl elő. (Krassói Oklevéltár I. 491. l. II. 182. 188. lap.) Báthory Zsigmond fejedelem 1596. évben ezen, akkori Hunyad megyei praediumot Jósika Istvánnak, — ennek bukása után pedig Báthory András 1599. évben Birna, Zsurest, stb. falúval együtt Sarmasághy Zsigmondnak adományozza, ki Balozina, Botest, Birna stb. falút, 1607. évben Keresztesy Pálnak elzálogosítja. Ez utóbbi esetekben Balozina még különösen mint a Hunyad megyei bozsuri kerület tartozandósága említtetik. (Lásd Bozsur, Zsidóvár.) Midőn 1599. évben a szurdoki Bosury család Szurdok és Ruzsinosz akkor Temes, ma Krassó megyei falvak birtokába igtattatott, mint szomszéd részt vett Balazina Márton, ugyancsak Balazina helységből.

A XVII. század elején e birtok nyoma eltűnik.

Bandesth egykor birtok 2 jobbágygyal a bosori kerületben, mely egészen a brandenburgi György őrgróf birtoka. Előfordul a XVI. század elején.

Bandia, hajdan falú Krassó vármegye területén, Fadimak és Leukusest közt, a hol azt egy 1761. évi térkép még feltünteti. Régi oklevelek mindig Temes megyéhez számítják. 1500. évben *Bandya* falú Vásárhely várához tartozott; bírta Chyko Gáspár és Haraszti Ferenc. Ez utóbbi 1510-ben akkor aradi főispán, leányait Annát és Katalint *Bandia*, Nyerges, Ohabicza stb. Temes megyei falúban fiúsítja. 1518-ban nevezett leányainak, illetőleg férjeiknek Vásárhely, Kutina, *Bandia* stb. számos jószágait bevallja. *Bandya* még 1551. évben említtetik, mint Haraszti-féle jószág. — A XVII. század végén Bandia név említtetik a halmosi kerületben, de ott a ma is létező Bania falút kell érteni Szörény megyében. (Lásd: A szörényi bánság története II. köt. 10. lap.) Az 1690—1700. évekből származó összeírás a facseti kerület falvai közt Bandia falút Kladova és Kutina közt említi. Az 1723 évi térképen is Fadinak és Kladova közt.

Banesti, hajdan falú, melyet az 1690—1700. évi összeírás Dobrest, Szpata, Ohaba és Bara faluval az ujonnan felépült lippai helységek közt sorol fel. De Krassó megye újra alakításakor már nem találjuk, tehát időközben el kellett pusztulnia; Korabinszky sem ismeri.

Banicz, hajdan falú a lippai kerületben. Történetforrásaink ezt majd Arad, majd Temes megyébe helyezik. Bánfy Miklós pozsonyi főispán 1477. évben Bruznik, Spata, *Bachniczy*, Lapusnik stb. akkor Arad megyei helységek birtokosa volt és az évben örökösödési szerződésre lépett Bánfy Jánossal. Báthory Gábor fejedelem 1610. az Arad megyében fekvő *Bahincz* elhagyatott falut lippai Török Mártonnak ujólag adományozza. Bethlen Gábor 1622. Vizma, Kékes, Székás, Bara, *Banincz* stb. részbirtokairól új adományt ad Verebélyi Jánosnak. Ezek most is Arad megyeiek voltak, de már csak pusztáknak neveztetnek. Ez volt az akkori háborús idők következménye. Az 1717. évi összeírásban *Bagninzi* néven fordúl elő, 7 házzal, a mi arra mutat, hogy a helység már enyészetéhez közel állt. Még az 1723. térképen fordúl elő *Baniz* Bara falú mellett és Balincz-

hoz éjszakra. Az 1761. évi térkép ugyanott tünteti fel, azután a feledékenység hullámai csapnak össze fölötte.

Bánya, hajdan falú a mai Furdia vidékén. Adataink bizonyítják, hogy e helység majd Temes, majd Hunyad megyéhez számíttatott, de mindig Krassó megyei terület értendő. V. László király 1453. évben Hunyadi Jánosnak az akkor Temes megyei Sugya, Zsupan és Thwerd oláh kerületeket adományozza. Thewrd vagy Twerd, a mai furdiai kerület, a melybe az aradi káptalan Hunyadit 1454. évben igtatta be. A thwerdi kerülethez tartozott akkor Gladna, Zold, Banya, Mutnok stb. Ezek így a Hunyadi család birtokává válván, Mátyás király 1464. évben a Temes megyéhez tartozó Banya, Rumunyest, Zold stb. falút Désy Péternek és Balothai Miklósnak adományozza. Előttünk ismeretlen módon, e falú visszakerülhetett a Hunyadiak birtokába, mert Corvin János leányának férje, György brandenburgi határgróf 1514—1516. év közt a marsinai kerületben *Bányafalú* birtokosa volt, hol öt jobbágya tartózkodott; de ugyanakkor bírt a twerdi kerületben is *Bányafalú* nevű helységet, 17 jobbágygyal. (Oklevéltár I. 504. lap.) Ezt azonosnak tartjuk *Banya*-val. Csaknem egy századig hallgat e helységről minden forrás, a míg t. i. arról értesülünk, hogy Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem 1596. évben az akkor Hunyad-megyében fekvő Ferde (a mai Furdia) falút és a hozzá tartozó Klicsest, Mutnik, Bánya, Ruzsinosz, Gladna, Zold, Szarazan stb. falvakat Jósika Istvánnak adományozta; de már 1599. évben Báthory András Sarmasághy Zsigmondot teszi a bukott Jósika István helyett birtokainak utódjává és a Hunyad megyei furdiai kerületben fekvő *Bannya*, Zsupunest, Zold, stb. falúval megadományozza. Sarmasághy 1607. évben a furdiai kerületben fekvő Dragzinest *Bannya*, Zsupunest, stb. falút, Keresztesy Pálnak elzálogosítja, a ki 1609. évben ezekbe be is igtattatott.

Már fent láttuk, hogy György brandenburgi határgróf birtokai közt két Bányafalú nevű helység előfordúl. Ezek közül a kisebbik a marsinai kerületben feküdt és mert kisebb volt a furdiai kerületbelinél, melyről eddig szóltunk Banya név alatt, nevét Baniasi vagy Banazulra változtatta. Hogy Banyát Baniasitól meg kell különböztetni, abból tűnik ki, hogy Báthory Zsigmond 1597. évben a Hunyad megye marsinai kerületében fekvő

Baniasi falút enyingi Török Istvánnak adományozza, holott a furdiai kerületbeli Banya-t már egy évvel azelőtt Jósika Istvánnak adományozta. Az előbbi falú a Török családnál maradt Török István haláláig. Megtörtént ugyan, hogy midőn Bocskay István a császár ellen hadakozott, a szerencsi országgyűlés a nemességet jószágvesztés alatt felhívta, hogy az ország zászlója alá gyülekezzék, a mit Török István hazafiatlan lelkülettel tenni elmulasztván, Bocskay az ő jószágait elfoglalta és azokat 12000 magyar tallérért iktári Bethlen Gábornak beiratkozta. Azonban Báthory Gábor fejedelem, Bethlen Gábort máskép kielégítvén, a Hunyadi-jószágokat visszaváltotta és azokat, — tekintvén a Török család érdemeit — 1612. évben Török Katalinnak visszaadományozza. Ezek közt említtetik a marsinai kerületben Tömös megyében fekvő Petroza, Thopiczel, *Banazul*, Bunelest stb. praedium. (Oklevéltár II. 525. szám.) De már 1617. évben enyingi Török István, ki akkor Hunyadvármegyei főispán és Pápának várkapitánya volt, a maga jószágait és ezek közt a Temes megyei marsinai kerületben fekvő Kurtya, Toplicz, Petroza, *Baniasul*, Bunilest stb. falút, és a monostori kerületbeli Padurány, Bunye stb. falút, 12000 magyar forintért elzálogosítja. (Győri tört. füzetek II. 381. lap.) Török István halála után, Bethlen Gábor már mint fejedelem, 1620. évben a Török István-féle jószágokat, nevezetesen Kurtya, Topliczel, *Baniaszi*, Petroza, stb. falvakat a marsinai kerületben ifjú Bethlen Istvánnak a Marmaros és Hunyad megyei főispán unokájának adományozza. (Okltár II. 529. sz.)

Ezentúl e birtokról hallgat minden forrás. A Petrozával határos Kurtya falúban van *Banyasu* nevű magaslat és patak, valamint doszu banyasului nevű erdős domb. Ezek valószínűleg a Banias helységnév örökösei, mert e tájon feküdt a leírt falú. De ide nem tartható a Bányasza dülőnév Cseres-Temes falú határában.

(V. ö. Marsina, Zsidóvár, Bunya.)

Bara, vagy Barra Lippához délkeletre Krassó megyében, de már Temes megye szélén fekszik. Az egykori Zagorian Krassó megyei falú éjszaki határában, mely Patak falú közelébe esett, Bara nevű mocsár (terra aquosa) szolgált határjelül; hasonlókép Ikus falú határjárásában már 1371. évben említte-

tik a *Barapataka* nevű völgy. E két határrészt a mai Krassó megye számára vehetjük igénybe; de aligha azt a Bara falút is, melyet Macedoniai János 1547. évben Bagd falúval együtt Somlyai Mihálynak elzálogosított és mely két falú Arad megyeinek mondatik. Temes vármegye azt bizonyítja 1437. évben, hogy dobozi Dánfy Lukács igazságot nem akart szolgáltatni a Bara helységben lakó Gál-nak. Ez a Bara tehát akkor Temes megyei volt és tán azonos a mai Krassó megyei hasonnevű falúval. I. Ulászló király 1440. évben Országh Mihálynak és Jánosnak Solymos várát adományozza, tartozandóságaival együtt, melyek közt Kékes, Vizma, Székás, Bara, Szpata, stb. Biztosabb nyomon csak a XVI. század vége felé járunk. Báthory Zsigmond ugyanis 1597. deczember 25-én Gyulafehérvárott kelt levelével kiküldi Lippai Istvánt, Zoláti Györgyöt, Lugassi Sebesi Boldizsárt, Fodor Ferencet és Karánsebesi Moyes (így) Miklóst arra, hogy Jósika István kancellár emberét: Karánsebesi Eördeögh Györgyöt, Körtvélyfalva, *Barafalva* és Gonchiesdfalva birtokába igtassák. Mindhárom falú ugyan Temes megyeinek van nevezve, de Báthory Zsigmond e falvakat a török hatalom alól fegyveres erővel visszaszerezte, pedig tudjuk, hogy a fejedelem 1596., 1597. és 1598. években sok Krassó megyei, általa visszafoglalt falvakat és városokat gyakran Temes megyeieknek nevezte el. Ilyenek Homosdia a marsinai kerületben, Kladova, Gruin, Bokcsa (Bogsan) vára, Szurdok, Ruzsinósz stb. Ismét a mai Krassó megyei Bara helységről van szó, midőn Bethlen Gábor 1622. évben Vizma, Székás, Kékes, Krivobara, *Bara* stb. puszták részbirtokairól Verebélyi Jánosnak új adományt ad, noha a többiekkel együtt Bara-t is Temes megyéhez tartozónak mondja. E korban Krassó vármegye nem is létezett. — Bara falut állítólag máskép Dehelyeny-nek (e névről lásd Szpata leirását), de Boina Barranak is nevezték. Az 1690—1700. évi összeírás, Bara, Székás, Krivobara, Vizma stb. falút az ujonnan felépült lippai helységek közt említi. Az 1717. évi összeírás a lippai kerületben sorolja fel 25 házzal. A falu adományozását 1798. évben kérték Branovacsky Mihály nyugalmazott kapitány és Körmelics Károly.

A határban következő dülő nevek fordulnak elő: Gyalu Szkaunului, Borgyeile, Osziegyca, Banyesti, Peret legelők, szán-

tók, kaszálók. Branova, Mlaka, Lubenya, Sztanacska, Roikincz, Roikincz la Budurecz, Mirkovicze, Rimnik, Lucsinyistea, Valyea Mila, Diboka, Szemtura, Ovas, Hirtu, Szebrina, Kutyestya, Minis, Bucsina, Szivarka szántók és kaszálók.

Bara falút 1848 év előtt a Gyónban lakó Halász Jenő bírta; Fényes Elek 1851-ben birtokosúl még dabasi Halász Miklóst említi. 1867. évben megvette Nikolits János Demeter, temesvári kereskedő, 1874. évben Vuits Péter eszéki lakos, 1878. évben a temesvári takarékpénztár, 1879-ben Todoreszku Pál és Flore Szilárd, — az utóbbiak 40000 forintért.

A Minis patak, mely a községnél csak 2—3 lábnyi szélességgel bír, a szomszéd Radmanestnél több mint 3000 □ ölnyi terjedelmű tóvá terjeszkedik ki, melyet a nép szláv néven barra-nak nevez. Ez adhatott a községnek nevet. A környékbeli nép a tó fenekét a sátán tanyájának tartja s a kuruzsoló banyák azzal ámítják magokat és másokat, hogy éjfél idején hatalmuk van a sötétség országának királyát vizes hazájából felidézni.

A helység terjedelme 3593 hold 1220 □ öl.

Barakörtvélyes, hajdan falu a mai Krassó megye szélén. 1471. *Barakerthweles* Hodos vár és város sorsában osztozik. (Lásd azt.) Akkor Temes megyéhez tartozott.

Barboza, falú Krassó megyében, Valepajhoz délre. Oláh nyelvben e névnek semmi jelentése nincs, de spanyol nyelven Barbossa annyit jelent, mint: sarj, hajtás — a mi igen megfelel a helyi viszonyoknak. Ma is gyümölcsös fák találtatnak a falu távolabb eső részén és a meglepett kérdőnek, mikép kerülhettek ezen szurdokba a gyümölcs-fák, a lakos azt feleli a nép, hogy itt régen a falú állt. A Barbossa szó tán hajdan az oláh nyelvben is dívott és most kiveszett. 1699 possessió *Barbusz* a fiscus birta, kenéz hivataloskodott itt, s Szörény megyéhez tartozott. *Barbosz* falút az 1690—1700. összeírás a lugosi kerületbe teszi. Barbosa község nevét a XVIII. század térképein kezdettől fogva megtaláljuk. A régi község állítólag szétszórtan feküdt erdők és hegyek közt, de 1790. év körül a Dialu Paului, Carpanosza és Buza stufarului nevű magaslatokon összpontosíttatott.

Helynevek: Arinyest, egykori tűzhányó hegy, melynek környékén a szántókon most is lávadarabok találhatók. Cala-

buru. Dohanille kaszálók; Stuparu szántó és erdő; Purkaretiu kaszáló. Valea Smida szép regényes hely erdők közt. Izvoru de Caldu = meleg gyógyforrás. Patak: Vuna Valea Budesti, mely Valepaj felé folyik és a Poganyestbe vegyül. Tilva turkuluj, = török domb. Fekszik egy erdei út mellett, magassága a tengerszín felett 356·7 méter.

A határban van egy pár gyenge meleg forrás.

1829. auguszt 2-án Sárficzky János és neje Anna adományul kapta Barboza helységet, a kinek birtokrészét 1860. évben az osztrák-magyar államvasút társaság vette meg. Csaknem 600 holdat bír itt még Báthory István és neje Emilia, kik ezt 1865. évben Gabriel Károlytól vették meg. A harmadik részt az állami vasúttársaság 1855. január 1-én szerezte, midőn az oraviczai bányai uradalmakat megvette. Fényes Elek 1851. vben csak annyit mond, hogy a helységet a kir. kamara és a Gabriel család bírja.

Barla, vagy **Barlafalva**. Simontornyai Imre nádor 1373. évben pörhalasztást enged azon ügyben, mely Berekszó birtokosai: Deső Domokos fia és János Miklós fia közt egy — és Ermen birtokosa István, István fia közt másrészről *Barla* és Récs falura nézve fenforgott. A nevezett helységek fekvésére nézve nem nyerünk tájékozást. (Oklevéltár I. 82. sz.) Azonban tudván, hogy Ermen már XIV. század elején határozottan Krassó megyei helységnek neveztetik és hogy azt utóbb a Himfy család bírta, indíttatva kell éreznünk magunkat, Barlaban Krassó megyei helységet látnunk. Ebben megerősít bennünket az a tény, hogy gúthi Országh János kúnok birája 1437. évben egerszegi Himfy Miklóst megintette, adja ki Bagoméri György vagyonát, ki az ő telekadóját (terragium) lefizetvén, Himfy Miklós *Barlefalva* nevű birtokáról, az olosági kenéz birtokára átköltözött. Barlafalva tehát valószínűleg Lugoshoz délre terült el, a hol ma ugyan minden nyoma elveszett.

Hajdan Nyitra megyében Barlafalva puszta létezett, Szathmár megyében pedig ma is találunk ilynevű helységet.

Barna, lásd *Birna*.

Barsa falu gyaníthatólag a mai Krassó megye határában. Midőn Perényi Miklós szörényi bán 1390. Érdsomlyó stb. birtokába igtattatik, mint egyik kijelölt királyi ember Andreas filius

Ladislai de *Barsa*. Micsoda helynév ez? Boresa, Borza? bizonytalan. Izabella királyné 1548. évben Francisci Chorbe de *Borsa* részbirtokait Arad, Temes és Szörény megyében; miután fimagzat nélkül meghalt, Petrovics Péter temesi grófnak adományozza. E birtokok közül való Csálya Arad megyében, Tergovisthe Temes, Sydovar, Nadrág és Sidimir Szörény megyében.

Barthafalva, hajdan falu a lugosi kerületben. Hunyadi János kormányzó 1447. évben Temeselyi Désnek és Lászlónak, Péter fiainak új adományt ad a lugasi kerületben (in lugos, írja az oklevél) levő possessio *Barthafalwa* fél birtokára — másik felét bírta Mathias Bartha de eadem.

Bassahavasa. Ezen alpesek Marsina várához tartoztak, Hunyad (ma Krassó) megyében. Báthory Zsigmond 1596. Basahavasát Jósika Istvánnak adományozza.

Basta, hajdan falú Krassó megyében, ismeretlen fekvésű. László nádor 1370. évben a Krassó megyei közgyülésen Drugan nevü királyi jobbágyot, ki Basta-n lakott, tolvajlásért elitéli. Basta érdsomlyó várához tartozott és királyi birtok volt. 1410. évben Fülöp de *Baastha* és Halimbai Tamás Himfy Istvánnak Sasd nevü birtokán az egész csordát elhajtották és egy jobbágyot megöltek. Ilynevü helység létezett hajdan Temes megyében is. — Hunyad vármegyében, a dobrai szoros nyílásán, Krassó megye keleti határánál van Bástya nevü falu.

Batta, falu Bulcs mellett, a Maros közelében. Régi neve Balta és Baltanagra. Bárány Ágostonnak az a véleménye, (Temes vármegye emléke 180. lap.) hogy itt 1238. évben a keresztes barátok háza állt volna, téves; és az a Wata falu, mely ez évben Fejérnél említtetik (Cod. dipl. IV. I. köt. 108. lap.) nem a Krassó megyei Batta, hanem a Dunán túl feküdt. Bárány azt az állítását sem igazolja a történet, hogy itt a boldogságos szüzhöz czímzett apátság állt volna. Bánfy Miklós pozsonyi főispán *Arad* megyében bírta Bruznik, Bata, Szpata, Kékes stb. falvakat. Ezek ma részint Temes, részint Krassó megyéhez tartoznak, Arad várm. határa délre jóval túl a Maroson terjeszkedvén. Garai Job, az ország egyik első rangú birtokosa, nagy bírságra lévén elitélve, 1479-ben birtokainak egy részét, nevezetesen az akkor Arad megyében fekvő Zadya és Váradia várakat tartó-

zandóságaikkal együtt eladta Bánfy Miklósnak és Jakabnak. Zadya vár tartózandóságai voltak: Kápolnás, Veresmarth, *Balthanagra*, Czella stb. Az erdélyi káptalan ez évi igtatási jelentésében a helynév *Balthanegre* alakban fordúl elő. II. Ulászló király 1508. évben Telegdy Istvánnak új adományt ad Szlatina, Posoga, *Baaltha* stb. Arad megyei falvak birtokára. Említtetik 1573. évben Benedek diák de *Batha*, az erdélyi kancellár írnoka. Báthory Zsigmond fejedelem 1592. évben Jósika Istvánnak Arad megyében nagy birtokokat adományoz, a melyek közt Perro, Posogha, Szelcsova, Filepkeve, *Baltha* [1]), Szpin és Szlatina falu fordúl elő. (Krassói Okltár II. 474. sz.) A fejedelem 1595. évben Jósikát e birtokokban megerősíti. Bethlen Gábor 1622. évben Kenderessi Farkasnak új adományt ad *Balta*, Szelcsova, Posoga stb. falvak részbirtokaira. (Lásd Szelcsova, Posoga, Szlatina leírását.) Az 1690—1700. évi összeírás *Bata*, Czella, Szelcsova, Posoga stb. falut a tótváradiai kerülethez számítja. Az 1717. évi összeírásban 8 házzal fordúl elő a lippai kerületben. 1798. évben Körmelics Károly kérte Batta adományozását.

A Csanádegyházmegyei Adattárban (II. köt. 372. lap.) Battára vonatkozólag történeti közlemények és nyelvészeti fejtegetések vannak összeállítva, csak hogy ezek mind nem a Krassó megyei Batta falura illenek.

E falu birtokosa 1848. év előtt báró Fechtig, kitől az 1853. évben a kir. kincstárhoz visszakerült; [2]) 1864. márczius 30-án Mocsonyi Katalin, András, Antal és György együttesen, szeptember 30-án foeni Mocsonyi Antal egyedűl lesz ennek tulajdonosa.

A helység határában előforduló dülők: Fenesiu legelő, szántó, rét. Hatieleu, erdő és mező. Pareu Zsurmei erdő. Sulincz erdő és rét, a lippai út mentén. E helyen fekhetett a XVI. században a hasonnevü Temes megyei helység. Pareu lui Marinior, erdő. Doncesti Lesnicu, erdő és rét.

Batholopataka. Ilynevű patak említtetik Krassó megyében. 1411 évben Ruzsinosz, Tinkova stb. határjárásában. Mily

[1]) Nem Balcha, mint a Csanád egyházmegyei Adattár III. 179. lapján írja. Ugyanott, a 230. lapon helyesen Baltha-nak van írva.

[2]) Fényes Elek már 1851-ben nevezi a kir. kincstárt birtokosnak.

név alatt lappang ma e patak, bizonytalan; de össze nem tévesztendő Bacholchapatakával, mely Marsina vidékén keresendő.

Batyest, falu a bozsuri kerületben Facset és Brazova közelében. (V. ö. Botyest.) Görög térképén *Battiest*. Hatsek Ignác térképén hibásan Buttyest. *Balyest* falú Hunyad vármegye marsinai kerületben feküdt, midőn 1597. Báthory Zsigmond azt Török Istvánnak adományozta. Popa Ádám és Kozma Miklós, facseti Békés Istvánnak *Batest*-ben lakó jobbágyai 1598. jelen voltak, midőn Török István és Bálint Marsina birtokába igtattatik. Báthory Gábor 1612. évben a Temes megyei Marsina várához tartozó *Balest* praediumot Török Katalinnak visszaadományozza. (L. Marsina.) Noha az igtatási jelentésben is *Balist* néven iratik, mégis ezen praediumot a mai Batyest faluval azonosítom. — Botesti néven 1617. évben Temes megyei praedium volt, melyet Bethlen Gábor zálogba vett. Bethlen Gábor 1620. évben Török István magtalan halála után, *Balliest* (így), Forasest stb. falut, ifj. Bethlen Istvánnak adományozza. (L. Marsina). Az 1690—1700. évi összeirásban *Battyesti* a facseti kerület falvai közt fordul elő. (V. ö. Begyest.) E helység, tudtunkra, soha sem tartozott a brandenburgi őrgróf, sem Jósika István birtokaihoz, mi által megkülönböztethető Bottiest falutól; lásd azt.

Ma Battyest a kir. kincstár birtoka. Helynevek: Pojenile legelő. Zâcâtorea Cosmei legelő. Dumbrava legelő. Dimpu Reginei ugyanaz. Siopotu, Vadana szántóföld. Valea vadanei csermely.

Bazest falu, Facsettel délre határos. Az 1690—1700. évi összeirás *Basiestj* falut a facseti kerületben említi. Ugyanott az 1717. évi összeirás *Bassesse* néven 20 házzal. Korabinszky (1785.) nem tud egyebet a faluról Baschiest nevénél. Fényes pedig hibásan Barest név alatt sorolja fel. Helynevek: Gyalu Istvanest, szántó és kaszáló. Izlasu ungureszk, kertpótlék, valamint berkes-bokros legelő. Bulvány, Czerionora és Petelu dülők. A Riu patakot itt sáncznak nevezik. Ma a kir. kincstár birtoka.

Bladost, hajdan falu, tán a sebesi kerületben. Zsigmond király 1430. évi levelében Mihály Bobol fia de *Bladost*, mint királyi ember neveztetik, ki a Bizere stb. faluban végzendő

statutioban vesz részt. (Már közölve a szörényi bánság történetében II. köt. 10. lapján.)

Braadh. Macskásy János 1532-ben itteni birtokrészét elzálogosította Rakoviczay Péter feleségének Annának. (Okl. II. 13. lap.) Úgy látszik Zagusen mellett feküdt. De van Bottinest és az attól elég távol eső Branyest falu határában Valia Bradului nevű dülő.

Brayan, hajdan falu Oravicza vidékén. Már 1343. évben említtetik egy Bracan sosdi kenéz, kinek neve valószinűbb Braian-nak olvasandó, a helynévvel való analogiánál fogva. Mátyás király 1464. évben rendelvén, hogy a Vrányiak Csiklova és más, az ilyédi kerületben fekvő falvak birtokába vezettessenek, a beigtatásra királyi emberül Brayan-i Lászlót rendeli ki. Braian völgy neve Rafnik területén igazolja azt a föltevést, hogy a hasonnevű falu egykor e vidéken elterült. Különben Kuptore határában is van Pojana Braian nevű magaslat.

Brankfalva, úgy látzsik, hajdan Krassó megye területén feküdt. Az érdsomlyai kir. várhoz tartozott, a miért is 1343. évben Pósa, a krassói főispán szolgája, az aradi káptalan előtt tiltakozott, hogy *Brancfolua* stb. helységet bitorolja. (Lásd Érdsomlyó.)

Branyest falut hajdan a Hunyadi család birta és még 1514—16. év táján *Branesth* tizenegy jobbágygyal György brandenburgi határgróf egyik birtokát képezi, mely a marsinai kerülettel a Hunyadiak révén keze alá került. A marsinai kerület a XVI. század végén Hunyad vármegyéhez tartozott, nevezetesen 1596. évben, midőn Báthory Zsigmond fejedelem Furdia, Szarazan, Borniest (így, Braniest helyett) Hauzest stb. falut Jósika Istvánnak, és 1597. évben, midőn ugyan ez a fejedelem Branyest falut Török Istvánnak adományozza. Báthory Gábor fejedelem 1612. évben visszaadományozza a marsinai kerületben, de már ekkor Temes megyében fekvő *Branest*, Vadan stb. praediumokat Török Katalinnak, és Temes megyében fekszik 1617. évben is *Braniest*, midőn azt Betblen Gábor fejedelem zálogba veszi Török István hunyad-megyei főispántól. (Lásd Marsina.) Az 1717. évi összeirás *Braneste* falut 20 házzal említi. Ma Branyest a kir. kincstár tulajdona.

A határban előforduló helynevek: Grindu. Dumbrava. Sbegu. Tramnik. Grosiu. Valea Bradului. Sieretu. Padurisca. Selisce. Dealulu ungiului (mező nagy erdőben). Saratura (domb és erdő). Copaciu, legelő. Vezurone (locu pre valea saca). Dumbravitza. Danila. Cioicodanu. Raicu. Pesia. Bogdanu. Ciungii. Siopotu. Ruzsetu. Grosimile. — A Vadana patak e faluból Batiest felé folyik.

Braszova, hegy Krassó vármegye és az egykori oláhbánsági határőrezred szélén, Tirnova és Czerova faluhoz keletre. Schedius térképén a Wolfsberg nevet viseli.

Bratova, hajdan Szörény vármegye borzafői kerületében feküdt. (Leírását lásd a Szörényi bánság története II. köt. 11. lapján.) (Krassói Oklevéltár II. 493. sz.)

Brazova, Facsethez keletre fekszik, a Bega mellett. Brazovay Péter nemes ember 1579. évben azt vallja a karánsebesi törvényszék előtt, hogy Fiáth Lajos Kalován és a többi Gámánféle jószágokon nem bír földeket. Még itt minden kétséget kizáró módon nem állapítható meg, hogy Péter melyik Brazovától vette családnevét. Báthory Zsigmond fejedelem 1596. évben Jósika Istvánnak Ferde (ma Furdia) falut és a hozzá tartozó *Brazova*, Pury, Dragsinest, Birna stb. falvakat, — melyek akkor Hunyad megyében feküdtek, — adományozza. E helységet *Brassuna* nevű Temes megyei praediumkép visszaadományozza 1612. évben Török Katalinnak; az igtatási jelentésben e praedium neve Brogsinia-ra van ferdítve. Megjegyzendő azonban, hogy azon jószágok közt, melyeket 1597. évben Báthory Zsigmono enyingi Török Istvánnak adományozott és melyekbe 1598-ban ő és Török Bálint bevezettetett, Brazova falu nem fordúl elő. (Lásd Marsina és Furdia.) Az 1690—1700. évi összeírás Brasiova falut a facseti kerülethez számítja; hasonlóképp az 1717. összeírás *Breschova* néven 18 házzal. A helység neve a XVIII. században Braschova vagy Brassova. (Lásd Szentkláray térképeit 1761. és 1778. évekből. Az 1723. évi térképen: *Bersova.*)

Dülő nevek: Brezovicza szántóföld Kurtya falu oldalán. Chinepi szántóföld. Lunka. Stupini. Rovina. Coloboru (az utóbbi Kurtya mellett.) Staulu, legelő. Vinia malaesci legelő. Zacatorea mare legelő és erdő, mely Marzsina és Szintiest

területével határos. Siopotulu dülő Branyest falu mellett. Ocolulu Vandului Marzsina és Szintiest közt. Zacatorea Radului legelő. Siusiercile dülő Kurtya mellett.

A helységet ma a kir. kincstár birja.

Különben van Brazova Hunyad megyében is, a Vaskapun túl, Várhely (Gradistie) mellett.

Bácstövise, hajdan falu Krassó vármegyében, az egykori érdsomlyai vár szomszédságában. A helynév, mint alább látni fogjuk, a legkülönbféleképen iratott és azért jelentése és kiejtésének módja kétséges. Utmutatásúl szolgál, hogy a Békés megyei Lászlótövise, 1395. évben így van írva: Losloutuisse. (Békésmegyei Okltár II. 12. l.) Nagy Lajos király 1361. évben Heem Benedeknek a Krassó megyében fekvő Kövespataka, Székaspataka és Woya falvakat és *Bachytyuisse* felét adományozza. A csanádi káptalan 1363. március 10-én bevezeti a Himfyeket *Bachtivisse* Krassó megyei falu birtokába, mely egy erdős völgy nyugoti oldalán elterült. A kiküldöttek a helység területét Érsomlyó és Bede fia Stepan földjétől elkülönítették, a miből kiviláglik, hogy a falu Érsomlyóval határos volt. Midőn a királyi nagy pecsét Bosniában Osoránál elveszett, Nagy Lajos 1364. évben a fenebbi adománylevelet három példányban átírta, Himfy jogainak biztosítására. Az átiratban a helynév *Bachituusse* alakban fordúl elő. Szepesi Jakab országbíró 1378. évben kelt itéletében a budai káptalannak egy 1361. évi kiváltságlevelét idézi, mely szerint Bessenyő János mester Krassó megyében fekvő Kövespataka, Woya, Székáspataka nevű falvait, és *Bachtuijsse* felét Nagy Lajos királynak 3400 forintért eladta, ki azokat 1364. évben Himfy (Heem) Benedeknek és testvéreinek »új adománykép« adományozza, Kövespataka kivételével. Himfy Miklós bán özvegye Ilona 1391. évben remetei Himfy Istvánnak az aradi káptalan előtt visszaadta a Szekás, Woya, *Bastiuisse* stb. falvak birtokjogára vonatkozó irományokat, a miért is más javakkal nyert kielégítést. Érdemes feljegyezni, hogy 1405. évben Borsy László de *Bachtuisse* Krassó megyei szolgabíró volt; 1410 évben pedig Tamás de *Basthwys* mint kijelölt királyi ember emlékezetbe hozza e helységet. Remetei Himfy István, kinek *Bastuisse*-ben részbirtoka volt, 1411. évben Krassó vármegyénél az ellen tiltakozott, hogy Szerdahely pol-

gárai e birtokot elfoglalhassák vagy eltulajdoníthassák, elszántsák vagy benne bármiféle hasznot keressenek. A Himfyek birtoka csakugyan nem volt háborítatlan. Nevezett István fiai azt panaszolták, hogy benkefalvai Benke Péter *Bastwuisse* faluba jövén, ott tőlük öt, jobbágyaiktól pedig négy ökröt az ekéből kifogott, később azokat egynek kivételével visszaadta. A tényállás megvizsgálására 1418. évben Zsigmond király Zólyom vármegyét és az aradi káptalant bízta meg. Az ilyen viszályok közt történhetett, hogy a család birtokigazoló levelei elvesztek, mert Himfy Istvánnak említett fiai: Imre, László, Miklós és Frank kérelme folytán Zsigmond király 1422. évben utasította a csanádi káptalant, hogy sekrestyéjében keresse meg azon irományokat, melyek Remete, Egerszeg, Székás, *Basstisse* és Ermen birtokjogát kitüntetik. 1425. évben bácstövesei Bors László maga és fiai: István, Gáspár és Boldizsár nevében tiltakozik az ellen, hogy Himfy István nevezett fiai, valamint debrentei Himfy Tamás, Balázs, Imre, László és János *Bathtiuisse* (fentebb: Bachtiuisse) falut Krassó vármegyében erőhatalommal elfoglalták és Vasky László mesternek elzálogosíták, a tiltakozók a maguk tulajdonának tekintvén a falut. Mikép végződött e viszály, arról nincs tudomásunk, minthogy általában Bácstövisének emléke ezen időn túl sehol többé elő nem fordúl.

Bánkfalva. Csaknem minden forrás Temes megyébe helyezi e birtokot, azonban területe mégis a mai Krassó vármegye határába esik. Első megemlítése a XV. század közepére vihető vissza; ugyanis dobozi Dánfy László, szükségeinek fedezésére nagyobb pénzösszeget akarván előteremteni 1447. évben jelentékeny részjószágait Nagymihályi Lászlónak ezer arany forintért hat esztendőre zálogosította el. A zálog tárgyát képezték a dubozi részjószág és más Dubozhoz tartozó részjószágok Temes megyében, melyek közt Bankfalva is fordúl elő. Dubozi Dánfy László a kitűzött időben nem váltotta ki jószágait, minélfogva Nagymihályi László özvegye Ilona, most Csetneki András neje, 1462. évben méltán tiltakozott az ellen, hogy Dobozi Daan Lukács fiai: András és János e részbirtokat elfoglalták és azokba magukba beigtatni siettek. A következő birtokváltozás előttünk ismeretlen. II. Ulászló király 1493. évben, midőn Bank Miklós, Bankfalva tulajdonosa magtalanúl meghalt, a

még mindig Temes megyéhez számitott falut, dengelegi Pongrácz Mátyásnak és örököseinek adományozta. Az adománylevél hátára az van írva, hogy Sydovárhoz tartozott. Midőn a csanádi káptalan 1494. évben Pongrácz Mátyást beigtatni akarta, Haraszti Ferencz a beigtatásnak ellentmondott. A király 1494-ban kelt igtatási parancsában az igtatásra mint királyi emberek, Homoragya, Öthalmi, Ligethews, Krivina és Szlatina faluban lakó birtokosok küldetnek ki; és Fodor János, ki Haraszti Ferenc nevében ellentmondott, Nevrincsa faluból való volt; ezek tehát kétségtelenül Bánkfalva szomszédjai voltak, a miért is ez utóbbi helységnek területét a mai Krassó megye határában és pedig Nevrincsa és Bálincz közt kell kijelölni. (Oklevéltár I. 348. 349. sz.) Haraszti igényei érvényre emelkedtek, mert 1510. évben leányait, Annát és Katalint a lugosi kerületben fekvő *Bankfalva* és Balyncz stb. praedium részbirtokában fiusitja. E két lugosi praedium 1560. évben, más Haraszti-féle jószágokkal pör tárgya volt Pásztói János és Forgách János közt, (lásd Szilha) és ekkor Bankfalva neve utoljára fordúl elő forrásainkban.

Nagy Iván önkénytelen tévedésbe esett, midőn Magyarország családjai czímű munkájának V. k. 52. lapjára azt írja: Lugas máskép Bánkfalva, a helyett hogy: Kulboest; máskép Lugas.

Báziás, Krassó-Szörény megyei helység az alsó Dunánál és e megyének utolsó délnyugoti pontja. Országszerte mint a Duna-gőzhajózási társaság egy fontos állomása ismeretes, mely jelentőségében mindinkább nyert, midőn az osztrák-magyar vasuti társaság vonala idáig kiépült. E helynek igen kevés lakosa van; — csaknem valamennyi a nagy közlekedési vállalatok körében él. A katonai határőrség fenállása idején, Báziás a szerbbánsági határőrezred, vracsevgaji századához tartozott, sőt külön községet sem képezvén, Szakalovacz faluval községgé volt egyesítve, most is azon egy jegyzőség alatt állanak. A katonai határőrvidék feloszlása után Báziásnak Temes megyébe való bekeblezése volt tervezve, de a törvénynél fogva Krassó vármegye kiegészítő része lett. A közigazgatási érdekek ujra meg újra hangoztatnak és ezen okból Temes vármegyének 1883. április 11-én tartott közgyülése Báziás, Langenfeld, Kussi-

eza és Zlaticza helységek átkeblezését Temes megyébe kérte. Régibb időben Báziás úgyszólván ismeretlen volt; úgy, hogy azt sem az 1761. évi térkép, sem Korabinszky geografiai lexikona nem ismeri, — Görög, Lipszky és Schediusig kell haladnunk, hogy nevére akadjunk, — az is csak a zárda miatt történik; mindamellett Báziás már a török hóditás korszakában létezett. A környéknek papsága 1581. évben itt (apud sanctam Mariam in *Bazyach* supra fluvium Danubii) zsinatot tartott, augusztus 28-án és 29-én, a mely külön feliratban a pápának köszönetét fejezte ki az iránt, hogy nekik szentszéki legatust, egyházi visitatort és praedikációkra püspököt küldött, ne hogy a vallási sötétségben eltévedjenek. A zsinat papsága, mint a vezeték-nevekből kitűnik, mind szerb nemzetbeliek voltak és hogy ezek a pápához fordultak, ezt Bonifacio de Stephanis stanensi püspöknek[1]) köszönhetni, kit a pápa ide küldött.

Van Báziáson Kalugyer-zárda, mely a zlaticzai zárda fiókja. Hagyomány szerint ezt valamely szerb despota alapította. Az alapítás ideje és az alapító neve ismeretlen. A zárda alacsony földszinti épület öt czellával és egy konyhával. A kis zárdai templom 1855. évben ujíttatott meg. A zárdában rendesen 10 szerzetes tartózkodik; zárdafőnök 1812—1860-ig volt Jankovich Pachomius, Vezenko, Gruics Jesaja, Mancsul Nicifor, Zsivanovics Gideon, Arsenovics Dávid, Joanovics Panten; mind hegumen. Utána ideiglenesen Czvetkovics József mint főnök és Moga Arzén hieromachus intézték a zárda ügyeit.

Ferenc József király 1852. évi utazása alkalmával julius 18-án szállt ki Báziáson.

Bedrefalva. A krassói alispánnak egy levele kelt in *Bedrefalva* és ez az egyedüli emlék ilynevű helység létezéséről. Ma semmi nyoma. Bedre különben személynév és 1344. évben a Krassó megyei Boldogasszonyfalva birtokosa is Bedre nevű nemes volt.

Begyesth, vagy Bechiezti hajdan praedium a furdiai kerületben, a mai Krassó megyében. Viszontagságait lásd Bottiest alatt. Van Arad megyében is Bogyesty nevű falu.

[1]) Episcopus Stanensis vagy Stagnensis annyi, mint Zachlumiai püspök. Ilyen volt 1564—1582. évig Bonifac. de Stephanis; utódja Gradi Vazul.

Beleny hajdan falu Szörény megyében, Tinkova körül. Előfordúl a XVI. században Szörény vármegye karánsebesi kerületében *Belest* nevű falu. Nevezetesen említi a karánsebesi porkolábok (ispánok) levele, mely a Mutnoki Ferenc özvegye Erzsébet és annak rokonai közt 1585. évben létre jött egyezkedést bizonyítja. Az egyezkedés tárgya Almafa, Mutnok, Morencz, Belest, és más helységek. Ugyancsak 1585. évben ellentmondanak Brathovan László és Mutnoky Farkas, hogy Zagyvai Boldizsár, Belest, Szederjes stb. falvak birtokába igtattassék. Igy tiltakozott Móses Borbála, Mutnoky Mihály özvegye is nevezett Zagyvai Boldizsár és a Farkasiak ellen »Belyes«, Mutnok és más falvakba szándékolt beigtatása ellen. Fekvése Szákulhoz délre, a mai Krassó vármegyében kétségtelen. Hasonlókép e tájon fekszik *Belie* a karánsebesi kerületben. Báthory Zsigmond fejedelem 1586. meghagyja az erdélyi káptalan requisitorainak, hogy a lugosi Modlina Ferenc fimagzat nélküli halála folytán, a fiscusra szállt részjószágok birtokába Somlyai Gergelyt, a fejed. jószágok igazgatóját igtassák, ezen részjószágok Gavosdia, Mutnok, Morencz, Ohaba, Csernota, *Belie* stb. (lásd Lugos.) Ellenmondás nem történt. A helynév kétszer *Belie* alakban fordúl elő. Gyercza Mihály és Kerztenye (így) Dán, 1590. évben mint tanuk kihallgattatnak egy tinkovai jószágpörben; ugyanez a Kerztonie Dán »de Belien« az erdélyi fejedelem alattvalója 1598-ben a Muthnoki Farkas ellen folyt jószágpörben. Bethlen Gábor fejedelem 1624. évben a Szörény megyében fekvő Szák, Morencz stb. népes helység és *Beleien* (alább Belien) puszta részbirtokokról új adományt ad Groza Ferencnek. 1639 évben karánsebesi Groza Ferenc Fiáth Zsigmondnak a Szörény vármegyében fekvő *Belyen* stb. részét beírja. (lásd Szákul.) Ugyanez évben Kricsovay Anna, Groza Ferencné tagadja, hogy előbbi urától Zagyvay Miklóstul, Szörény megyei *Bellien*, Ohaba, Csernota stb. faluban részbirtok maradt volna reá. Szintén 1639. évben branyicskói Jósika örökségi igényt tart *Bellien* praedium részbirtokára. Mutnoki János 1641. évben a Groza Ferenc-féle részbirtokot Gyurma Györgynek és Jánosnak stb. engedi át; ugyancsak nevezett Mutnoki János 1642. tiltakozik, hogy a fejedelmi fiscus *Belen* birtokába igtattassék.

Ennyi az, a mit Bellien multjáról tudunk. Más Belyén faluról van szó a Dessewffy oklevéltár több lapjain.

Kavaran falu határában van Belen nevű rét és kaszáló és e körülmény tájékozást ad a Szörény megyei Belyén (máskép Belie és Belest) fekvésére nézve: Beleny területe a kavaranival egyesült.

Belényes, hajdan falu Krassó megyében, a Karas folyó közelében. Korán említik és korán tűnik el. Az aradi káptalan 1368. évben bizonyítja, hogy Himfy Benedek bolgár bán és testvérei az ellen tiltakoztak, hogy János Hench fia, (ki egy 1369. évi oklevélben még: de Sosd melléknevet kapja) és Péter, Egyed fia, Krassó megyei *Belenes* nevű birtokukat Omori Lászlónak, Gál fiának eladhassák. De a Himfyek ugyanez évben tiltakoznak a csanádi káptalan előtt is és ez alkalommal mondják, hogy a Himfyek Zekas nevű birtoka ama *Belenes*-sel határos és hogy ők e falúra szomszédsági jognál fogva elsőséget tartanak. (Oklevéltár I. 66. sz.) Himfy Péter 1370. évben a krassói alispán előtt panaszolja, hogy Radul vajda, kövesdi biró (Comes de Kuuesd), csütörtökön kisasszony napja előtt *Belenus* nevű birtokából öt kalangya szénát erőszakkal elvitt. Végre Hench László, »dictus de *Belenus*« 1428. évben urától Sáfár Simontól bizonyos pusztarészeket kap örök adományul Krassó megyében.

A falu fekvésének kideritésére még összehasonlítandók az Omor, Kövesd, Nyárastya és Székás cikkek.

Belobreszka, falu Krassó megye radimnai járásában az alsó Duna mellett. Az 1717. évi összeirás a palankai kerületben említi 22 házzal. Egy Mercy tábornok idejéből (1723.) való térkép azt *Biller* néven Divics és Radimna közt feltünteti; egy 1761. évi térkép Belebreska néven említi. Vályi és Korabinszky e falut nem ismerik. A katonai határőrvidék szervezése alkalmával az oláhillir határezred kerületéhez csatoltatott, később, az illir határezred alakításakor, annak poszesenai századához. Böhm l. minden alap nélköl úgy vélekedik, hogy a pápai tizedlajstromban említett Paraz falu Belobreszkára vonatkozik.

Belszeg, hajdan falu Krassó megyében, ma Torontál megyében Bioszeg puszta, Zichyfalvához éjszakra. Lipszky a Biószeg nevet hibásan Diószeg-gel azonosítja. Himfy Péter 1375. évben Ó-Belszeg (Obelzek) faluból, egy Dusin nevű job-

bágyot telepített át Bercse nevű falvára, a terragium lefizetése után. Belszeg tehát nem volt a Himfyek birtoka. (Oklevéltár I. 86. sz.) Nagylaki János 1421. évben kölcsönös örökségi szerződésben Krassó megyében fekvő *Nagy-Belszeg* (Nagbelzeg) *Ó-Belszeg* (Obelzek), Ugrinócz, Gerecz stb. falvait Csáky Miklósnak és Györgynek igéri. Zsigmond király 1427. évben a magtalan meghalt Nagylaki János jószágát, nevezetesen a Krassó megyében fekvő Kwles, Ráró sziget, Nagy-Belszeg (Naghbelzek), Belszeg stb. falvakat Nagymihályi Albert vránai perjelnek adományozza. Őt és fiait a csanádi káptalan még ugyanez évben beigtatja. A beigtatást, mely *Obelzeek* és *Peruenbeelzeekre* is kiterjeszkedett, megerősítette Zsigmond király 1428. évben. A család sokáig maradt e jószágok birtokában, de 1550. évben Nagymihályi Sandrin és testvére Gábor, Fráter György és Petrovics Péter ellen tiltakoznak, nehogy ezek a Nagymihályiak jószágait megszerezzék, a melyek közt most is Rárósziget és Belszeg vannak megnevezve. (Lásd Szent-György) Biószeggel ma is határos Ráró puszta, Zichyfalva mellett és így a régi Belszeg fekvésére nézve biztosan vagyunk tájékozva. — A helység egykori nagyságáról tanuskodik az a körülmény, hogy ez idővel Ó-Belszeg, Nagy-Belszeg, Peruen-Belszeg és Belszegre oszlott.

Ezen falvaktól megkülönböztetem Bélszék falut, mely 1447. évben a Papdi családé volt, és Keve vármegyéhez tartozott.

Bencs. Ilynevű helység létezhetett hajdan Krassó megyében. Midőn Himfy István azt panaszolá, hogy Gataly (ma Gattaja) birtokosa László, Páznád fia és Zalai Péter az ő Rafna nevű jobbágyát elhurcolták, a király 1401. évben a csanádi káptalannak megparancsolá az ügy megvizsgálását, maga részéről mint egyik királyi embert Bencsi Miklóst (Nicolaum de Bench) kijelölvén. A kiküldöttek Krassó vármegyében nyomozták a tényállás valóságát. Ez a Bencs tehát Gattaja és Rafna körül keresendő.

A személy- és helynevek közti viszonyt mutatják a következők: 1418. évben említtetik György, Bencse fia, de Kalácsa; 1419. évben István de Bencsefalva ügyvéd.

Benedekesth, hajdan falu a mai Krassó megyében. Mátyás király 1479. Haraszti Ferenc, szörényi bánnak, a

lugasi kerületben Temes megyében fekvő Zehla, *Benedekesth*, Hegeres, Binis stb. falvakat adományozza. Az 1480. igtatási parancsban kétszer *Benedechezt*-nek van írva, a csanádi káptalan igtatási jelentéséből azonban e név elmaradt. (Okl. I. 339. 340. sz.) 1488-ban *Benedekfalva* Szilha és Serked sorsában osztozik. (U. o. 345. sz.)

Benkefalva, hajdan Krassó megyei falu, annak déli részeiben. Benkefalva-i Benke Péter 1418-ban Bácstövise faluból kilenc ökröt hajtott el, mely tény megvizsgálására a király Zólyom vármegyét hívta fel.

Egy Szokoláron teljesítendő statutióra 1428. évben Benke Miklós de Benkefalva volt kijelölve, mint királyi ember.

Bercse vagy Barcsa. A Himfy család birta. Miklós, *Berche* falvának kenéze, 1375. évben Ó-Belszeg (Bioszeg) faluból ura, Himfy Péter meghagyásából valamely jobbágyot Bercsére áttelepíteni akart, ezt Péter mester, Csolnok fia, illetőleg annak egy illoncsi jobbágya gátolta, a bercsei kenézt megvervén és *Barcha* helység csordájából több marhát elkobozván. A helység Bioszeg és Illancsa közt fekhetett és Krassó megye határához tartozhatott, mert a fennebbi ügyből támadt pör Krassó vármegye törvényszéke előtt folyt.

Berkez, most Perkoszova Temes megyében. Berkez a török hódítás előtti korban Krassó megyei helység volt. Már 1358. évben szerepel Miklós, András fia, de *Berkez* mint királyi ember, Székás Krassó megyei faluban történt statutiónál. Krassó vármegye egy Mező-Somlyóban 1424. évben kelt levelében bizonyítja, hogy a rác despotának egy *Berkez*-ben lakó jobbágya Himfy Lászlónak valamelyik jobbágyától 16 disznót elhajtott, egy buzogányt, nyílas ívet és más fegyvereket elhordott. Letartóztatván és kihallgattatván, a tényeket részint módosítá, részint eltagadta; midőn a megyei törvényszék neki eskütételre határnapot kitűzött, azon meg nem jelent. A krassói alispán 1431-ben *Berkez*-ből való Bora bizonyos bevallására hivatkozik.

A mint Berkez, úgy a szomszéd Mező-Somlyó, Butyin, Gyerman, (Ermen), Ferendia stb. ma Temes megyei helységek régen Krassó megye területéhez tartoztak. Szkulya területén van ma Berkus nevű dülő, de mely távolságánál fogva nem tar-

tozhatott Berkez határához. Végre van Szerém megyében Berkoszovó helység, mely nevét már I. Mátyás király idejében viseli.

Báró Hiller János cs. k. főhadi táborszernagy 1819. évben, már mint Temes megyei falvakat szerezte Buttyint és Perkoszovát.

Bárány Ágoston, (Temes vármegye Emléke 130 lap) azt véli, hogy e falu hajdanára a pápai tizedlajstrom vet sugárt, azt mondván, hogy e lajstromban Parkas ferdített név fordúl elő, mely alatt Perkoszova értendő. Azonban a tizedlajstromban Partas név áll és az a mai Pártosnak felel meg, Szókához délre, Dentához nyugotra.

Szabolcs megyében van most is Berkesz falu.

Berlistye Krassó megye déli részeiben, a Vicsnik patak mellett, Fehértemplomhoz éjszakra fekszik. Bethlen Gábor fejedelem 1611. évben az ő vitézeinek: Rácz Janko és Rácz Markonak az akkor Temes megyéhez tartozó *Berliste* és Russova nevű pusztai jószágokat örök időre adományozta. A XVIII. században, míg az alkotmány nélküli idő tartott, Berlistye az uj-palánkai kerülethez tartozott, 1723. Perlist, 1761. évben Berlistie írva. Krassó vármegyének ujra felállítása alkalmával, annak határába kebeleztetett. Korabinszky e falut nem említi, e helyett a Dognácska alatti Gerlistyének leirását Berlistye név alatt adja. Vályi is hallgat e faluról.

Berlistye a bányakincstár birtoka volt és 1855. évben az osztrák-magyar vasúttársaság tulajdonába ment át, azóta egy bányaigazgatósági alkerület székhelye lett, melyhez tartoznak Berlistye, Heuerdorf, Mirkovácz, Ó- és Új-Ruszova, Vranyucz és Breszlava.

A helység 1851. évben nem akart szőlődézsmát fizetni a bányakincstárnak, mert szőleit industrialis földeknek tartotta. De a bányakincstár a dézsmát régóta folytonosan szedte és a földek industrialis természetét el nem ismerte. Azért Krassó vármegye már 1847 és 1848-ban a községet a törvény útjára utasította és midőn az ország egész politikai rendszere változott, a temesvári Landesverwaltung 1851. márczius 14-én a hozzá folyamodó községnek ugyanazt a választ adta.

Berzava, régen Borza és Burzua folyó, mely Franzdorf közelében a Kapusin hegy éjszak-nyugoti oldalán Krassó

megyében ered,[1]) és Resiczán túl keletről nyugotra tartván, Bogsán, Zsidovin, Gertenyes, Sosdia, Szkulya, Gataja és Berekutza helységeken át haladva, Tomasovacz mellett a Temes folyóba szakad. Szélessége 6 öl, mélysége dagály alkalmával 4 öl. A Brzava név jelentése szlávul = sietős.

Kulturtörténeti szempontból a folyóról e helyen kell emlékezni. Már a peutingeri térkép tünteti fel. Hazai forrásaink is korán említik. Igy 1247. évben a csanádi és aradi káptalan IV. Bélához intézett jelentésükben, Burzua; ugyancsak IV. Béla 1256-ban, midőn a Csanád nemzetség birtokosztályát helybenhagyja; és V. Istvánnak a mezősomlyói szentágostoni szerzetesek javára 1270-ben kiállított adománylevelében, mely szerint azoknak a Burzna folyón épült malmot adományozza.

A folyó régi jelentőségéről becses észrevételeket tesz Ortvay Tivadar: Magyarország régi vizrajza című munkájában (I. köt. 167. lapján, Burzua cikk alatt.)

A rómaiak Bersoviának nevezték e folyót. Nevét a szláv irók, mint Schaffarik, a szláv nyelvből származtatják, mert Brzova szlávul sebes folyót jelent. Nyitra megyében van Brezova nevű mezőváros. De azért a folyónév nem szláv; a római vegyes lakosság ezt már itt találta, és meg is tartotta. Tehát római név sem, hanem dák.

Római municipiumnak is adott nevet e folyó, t. i. Berzobis vagy Bersoviának. Katancsich ennek fekvését a Berzava folyó valamelyik szigetén (Orbis antiquus I. 372. lap), Mannert Karassova mellett, Scharenbergi Bedeus Szászka mellett keresi. Vas József[2]) Berzovia hol fekvéséről határozottan nem nyilatkozik, ő a peutingeri tábla alapján csak Centumputei és Ahihis közt sorolja elő: Böhm Lénárt[3]) sem foglal állást e kérdésben, hanem csak annyit mond, hogy e város hihetőleg a Berzava mellett feküdt. Annyi bizonyos, hogy számos bel- és kül-

[1]) Vályi András Berzovának irja és azt hiszi, hogy a Temes folyóból ered, míg Böhm Lénárt szerint a Szemenik nyugoti oldalán veszi eredetét. Maga a Csanádegyházmegyei Adattár (II. k. 61. l.) azt irja, hogy a Berzava vize a Dranokseny nevű hegységben fakad, Franzdorfon túl. Mi Hunfalvy Jánost követjük. (Magyar birodalom leirása III. 454.)

[2]) Erdély a rómaiak alatt 39., 40. lap.

[3]) Geschichte des Temeser Banats I. 8. lap.

földi tekintélyes iró Bersoviát a Berzava folyóval hozza kapcsolatba. Hazai történetforrásainkban a folyó neve Burzua, Borza, Borzva, Borsa, Borsova, Borzova, Borzavize (1422.) alakban fordúl elő.

E folyótól vette nevét a magyar korszakban a borzafői vár és kerület. (lásd azokat.)

Az 1333. évi pápai tizedlajstrom a Temes és Borza folyó közti vidéket mint a csanádi egyházmegye részét ismerteti. Egy 1338. évi oklevél szerint a Lanka viz a Burzua folyóba szakad, a mi — mint tudjuk, — Surján és Bóka közt történik. A csanádi káptalan 1343. évi levele szerint Gatal (ma Gatája) a Burzua (= Berzava) és Mező-Somlyó (ma Semlak) közt fekszik. E folyó mellett feküdt Chernewch Krassó megyei falu, melyről 1364-ben történik említés. Már 1389. évben szó van a Borzua folyón levő malmokról, melyek a Himfyek osztályrészeül jutottak. A XV. században gyakran folyt perlekedés a szomszéd birtokosok közt a Berzava használhatási jogára nézve. A Krassó vármegyei alispánok és szolgabirák 1406. évben bizonyítják, hogy Remetei Himfy István és Gyertyánosi Jakab András és Miklós a Berzava folyó egy részét maguk közt felosztották és az osztályt jelekkel megkülönböztették, azon kijelentéssel, hogy bárki közülök a jeleket elpusztítaná, a másik félnek 200 uj forintnyi birságot fizessen. A Gyertyánosiak csakugyan megsemmisitették az osztályjeleket, azért Zsigmond király a vármegyének meghagyta, hogy a dolgot vizsgálja meg. Azonban még ugyanez évben kezdődtek a Himfy és a Gyertyánosi család közt viszályok, mert az egyik fél a másiktól elterelte a Berzavának folyását és annak vizét betű szerint a maga malmára vezette. A pör éveken át huzódván, még csak 1420. évben fejeztetett be a felek közt létre jött egyezség által. A Krassó megyei Szentgyörgy, Alchy és Kerepche nevű falvak 1427. évben a Borza mellett fekszenek. Ezek közül ma még csak Szentgyörgy létezik. Maróthi László néhai macsói bán 1444. évben a Temes megyében a Berzava mellett (iuxta fluvium Borza) fekvő Szent-László, Szent-Miklós, Arács, Félegyház, Gergető és Szent-Mihály falvakat cserébe adja a petrovinai Pekri családnak más, Körös vármegyében fekvő jószágokért. (Lásd Királytava, Borza, Gyertyános, Remete, Csorbatő-foka.)

Berzevicza, hajdan Szörény megyében, ma Krassó vármegyének azon vidékén, mely Dognácska, Resicza és Krassó által határoltatik. Midőn 1598. évben Barcsay András Goruja és Krassó birtokába volt bevezetendő, karánsebesi Kún Dániel a beigtatásnak Nyakazó István, János és Ferenc, valamint Országh Borbála Peyka Miklósné nevében Sterkovecz, Moyselupak, Pojenicza, *Felső-Berzevicza* és Kettkika praediumokra nézve ellentmondott. — Brazova falu határában van Brezovicza nevű szántóföld. (v. ö. Brazova és Berzova.)

Oláh Resicza határában van *Berzsavicza* nevű 559 méternyi hegymagaslat.

Berzova, hajdan falu Szörény megye karánsebesi kerületében, ma Krassó megye területén. Mátyás király 1489. évben Berzovai Mátyás (Mathias de Berzowa) nemes ember azon előadására, hogy az ő osztályos atyafiai Nyakazó Pál és Miklós berzovai részbirtokáról minden jobbágyait elhurcolták, megparancsolja a szörényi bánoknak és a karánsebesi szolgabiráknak, hogy e panasz alaposságát vizsgálják meg.

Vajjon Berzova falu a Berzava folyónál feküdt-e, vagy azonos-e a zsidóvár mellett létezett Berzewt faluval — ez egyetlen adatból ki nem tűnik. (v. ö. Berzevicza.)

Van Berzova falu Arad és Torna megyében is.

Berzavos, másképen *Berzeus* hajdan falu Zsidóvár mellett, a mai Krassó megyében. Igen soká a Mona család birtoka volt. 1548. évben Mona István, Mátyás, Mihály és János de Berzaws (alább de Borzawch), mint szomszédok, az utóbbi mint királynéi ember is, továbbá Trypson Péter libertinus, hasonlóképen *Borzawch* faluból részt vesznek, midőn Thorsok Katalin, nemes Annoka Miklós neje, Zséna falu birtokába vezettetett. Midőn ugyanez évben az aradi káptalan Petrovics Péter temesi főispánt a neki adományozott Temes megyei Tergovistye és a Szörény megyei Zsidóvár, Sidimir és Nadrág részbirtokaiba beigtatta, mint szomszéd birtokos részt vett Mona István és Mátyás de *Borzows*. Mint látni fogjuk, a szomszédság nem Tergovistyére, hanem Zsidóvárra vonatkozik. Izabella királyné ez évi igtatási parancsában Mona Mátyást de *Barczhoz* melléknévvel tünteti fel (Oklevéltár II. 404. sz.) mi alatt távol sem a Temes megyei Baráczház értendő. A fentebbi igtatásnak ellen-

mondott Zthengh Fülöp, máskép Balogh, *Borzowcs* falu birája, ura Máté János nevében. Izabella királyné idézett levelében azt mondja, hogy a Petrovicsnak adományozott jószágok azelőtt Haraszthy Ferenc és Csorba Ferenc birtokai voltak, kiktől azonban ezeket hűtlenségük miatt elvette. Az adomány tárgyát képezi többi közt egész Tergovistye Temes megyében, két részbirtok Sidováron, egész Nadrág és Sidimir. Tergovistye mellett feküdt Borzas, az utóbbiak mellett Berzavos. Valóban különös, hogy mind a kettőt Haraszti bírta. Okleveleink azonban az egyiket Temes, a másikat Szörény megyébe, vagy a lugosi kerületbe helyezik. Hogy az utvesztés veszélye még nagyobb legyen, a Mona családbeliek, kik Berzavostól vették melléknevüket, Tergovistye vidékén és Zsidóvár vidékén is bizalmi hivatalokban működnek. Igy Báthory István erdélyi vajda beigtatási parancsa 1573-ban Nevrincsére nézve szól többi közt Mona János, Miklós és Péter Berzavosi nemeseknek és a szintén Berzavos falubeli Czerbicza Gáspárnak. Ugyane Mona Péter de Berzews, 1590. évben részt vesz Jósikának zsidóvári statutiójában; mely alkalommal Ilia Ádám de *Berzewcs*, Tivadar Boldizsár fiainak: Miklós és János nevében, egy zsidóvári házra nézve tiltakozott, hogy abba Jósika beigtatást ne nyerjen. Egy fél évnél több letelt, a midőn nevezett berzeusi Ilia Ádám ezt a tiltakozást nemes Tivadar Miklós és János képviseletében visszavonta. (Oklevéltár II. 462. és 470. sz.) Ez évben még Mona Ádám nemes *Borzos* faluból, mint szomszéd a tinkovai jószágpörben hihallgattatik. A tanúvallatásról szóló jelentést Báthory Zsigmondhoz aláírták Karánsebesi Fiáth Lajos és Czerbicza Gáspár de *Borzos*. E névalak dacára nem a Tergovist és Babsa környékbeli hajdani Borzos falura kell gondolni, hanem Zsidovár vidékére. A kihallgatott szomszédok t. i. mind Zsidovár vidékéről, nevezetesen Szákul, Zsena, Morencz, Mutnok, Macsova, Krivina, Kricsova, Beleny, Kárány, Sidimir és Pestere faluból valók. Visszatekintőleg még említendő, hogy nevezett Mona Ádám, *Berzos* falu birtokosának jobbágya: Mikola István, valamint Mona Mihály jobbágya: Cotha János 1585. évben, mint szomszédok jelen vannak Apafy Mihály zsidovári statutiójánál. Báthory Zsigmond fejedelem pedig 1588. évben azon szomszéd

birtokosok közt, kik Karánsebes város határjárásában résztvettek, többi közt Mona Ádámot, ki itt de *Barzavcs*-ról van írva és Czerbicza Pétert nevezi. Az eddigiekből eléggé kitünik, hogy Berzavos vagy Berzeus falu Zsena, Szakul, Zsidovár és Tinkova közt feküdt. Ez eredménynyel megegyeznek a későbbi adatok is. 1598. évben Gyerbechi (így) György, apja Gierbechi Gáspár de *Bercheöcz* nevében ellentmond a Busoriak beigtatásának Kerlie és Szpin puszta birtokába. Keresztesy Pál 1609. évben Szörény vármegye által a Sarmasághy Zsigmond által neki zálogba adott zsidovári roppant uradalom birtokába vezettetik. A beigtatásban több zgribesti és kárányi lakoson kivül, résztvettek vajda Isvámak *Berdzeus* faluban lakó jobbágyai: Delioni, Lupei, Galia és Péter, továbbá László János és Chikulon Farkas. *Borzous* (alább: Bozas) falut 1699. évben bírta Vajda Mihály; akkor is Szörényhez tartozott.

Egy 1690—1700. évi összeirás, a karánsebesi kerület 69 falvai között, ezeket is sorolja elő: Ohaba Mutnik, Dezest, Szkejus, Zgribest, Dragomirest, *Berzens*, Priszaka stb. Ki fog ezek után vélekedni, hogy Berzeus = Brazova vagy Berzova?

Még a XVIII. században volt e helységnek nyoma és 1723. és 1761. évi térképek *Berzeus* falut a Temes balpartján tüntetik fel Zsena és Gavosdia közt, még akkor a karánsebesi kerületben. Zsidovár határában még 1834. évben *Barzeusa* nevü tájék említtetik, melyet a folyóviz gyakran elönt. Berzeus falu múltjához füződik.

Nincs kizárva, hogy a Borzas és Berzeus (vagy Berzavos) helynevek közt nyelvbeli rokonság van, és hogy ezért Sysman Sandrin egyik birtoka Felső-Borzasnak neveztetik. (Lásd Borzas, Berzevicza, Berzova.)

Bredeczeva, hajdan falu Hunyad vármegye marsinai kerületében, ma Krassó megyei terület. Báthory Zsigmond fejedelem 1597. évben a marsinai és monostori kerület számos falvait enyingi Török Istvánnak és Bálintnak adományozza. Midőn ezek a következő évben beigtattattak, a marsinai falvakba való beigtatásnál, mint szomszéd jelen volt Mezte Sándor, facseti Békés Istvánnak Bredeczeva-ban lakó jobbágya. Ujabb korban Krassó megye közéletében a Bredeczanu családnév lett ismeretes.

Brekafalva, később Brechest, hajdan falu a mai Krassó megye területén. A XVIII. század elején még Brusest. Ily néven tünteti fel egy Mercy korában (1723. évben) kiadott térkép Birna és Hauzest táján; de nemsokára elpusztulhatott, mert ezentul semmi nyoma. Összezavarások elkerülése végett, figyelembe veendő, hogy

Bechiezt = Begyest a furdiai kerületben.
Brechest = Brekefalva a bozsuri kerületben.
Persest = Persafalva a marsinai kerületben.
Prenchháza . . . . . a marsinai kerületben.

V. László király 1453. évben Hunyadi Jánosnak a Temes megyei Sugya, Supán és Twerd oláh kerületeket adományozza. A twerdi kerülethez tartozott Dragsinest, Zold Gladna, *Brekafalva*, stb. Az aradi káptalan Hunyadi Jánost 1454-ben ezekbe beigtatta. A twerdi kerületet 1514—16 táján György brandenburgi őrgróf bírta és abban *Brekchest* falut négy jobbágygyal. Báthory Zsigmond 1596. évben a Hunyad megyei Furdia, Szarazan, Gladna, Hanzest, *Prechest* stb. falut Jósika Istvánnak adományozza.

Bressonfalva, földmivelő gyarmat Nagy-Szurdok és Doklin közelében. A kiváltságos osztrák-magyar államvasut társaság Forotik falu határában bir földmivelésre alkalmas földet . . . . . 2636 holdat 1257 ölet,
erdőségben . . . . . 1079 » 37 ölet.
Összesen . . 3715 holdat 1294 ölet.

Forotik falunak minden nagyobb fogyasztási helyről való távolságánál, a rosz közlekedési eszközöknél, Forotik gyér lakosságánál és kivált a lakosság csekély iparkodásánál fogva, a mívelhető földek nem voltak kellőleg értékesíthetők és sokszor kellett szántóföldeket, mert azoknak nem akadt bérlőjük, legelőnek használni, csakhogy ezek legalább némi csekély jövedelmet hozzanak.

E sajnos állapoton az államvasút társaság egy földmivelő gyarmat alapításával akart segiteni és pedig német nemzetiségű parasztok által, kiknek jó példája által a forotiki oláhok nagyobb szorgalom kifejtésére fognának ösztönöztetni.

E célra torontálmegyei német parasztokkal bocsátkoztak tárgyalásba és azokkal azon feltételek közöltettek, melyek mellett az államvasút társaság egy földmívelő gyarmat alapítására volna hajlandó. — Következők voltak a feltételek:

a) A templom, plébániaház, iskola és tanitói lakás számára egyenként 600 □ ölnyi, a temető számára 800 □ ölnyi tér ingyen engedtetik át.

b) A gyarmatosok épitik a templomot, a plébániaházat, az iskolát és tanitói lakást és fizetik a tanitót.

c) A vasuttársaság ingyen engedi át a terméskövéket, hogy a gyarmatosok lakházaikat és a melléképületeket épithessék.

d) A gyarmatosoknak az épitőfa és a zsindelyek előlegként adatnak, úgy, hogy azok ára nyolc év alatt fizettessék.

e) Egy-egy 600 □ ölnyi háztelek, és egy-egy 1000 □ ölnyi háztelekpótlék 100 forinton adatik el a gyarmatosoknak. Az ár 15 év alatt megfizetendő.

f) A föld egy része 25 évre haszonbérbe adatik, és pedig

800 □ szőllőkre,

1 hold 800 □ legelőre,

8 » — szántóföldekre, olyformán, hogy az első három esztendő fizetésmentes legyen,

a reá következő 5 évben holdankint 3 frt,
a » » 5 » » 4 »
a » » 5 » » 5 »
a » » 7 » » 6 » fizettessék.

g) A 25 év letelése után, a haszonbérbe adott földekre nézve, a társaság és a gyarmat közt új egyezség állapittassék meg.

Minthogy a gyarmatosok mindezekbe a feltételekbe beleegyeztek, a kivánt telkek kimérettek, az illetőknek átadattak és a gyarmat mintegy 10 percnyire Forotiktól éjszakkeleti irányban a Szolovan nevü uradalmi kültelken megtelepittetett és Bressonfalva nevet nyert, Bresson György után, ki 1871. évben a társaság főigazgatója volt.

A megállapitott egyezség alapján kihasittatott és által adatott

a Szolovan nevű kültelken .	121 hold	20□ öl,
a Colmu nevű kültelken . .	89 »	— »
a Buschumi nevű dülőben .	47 »	1240□ »
a Pejkonye nevű kültelken .	302 »	570□ »
és így összesen . .	560 hold	830□ öl.

Az eladási illetőleg haszonbérbeadási szerződések külön minden egyes gyarmatossal jogérvényesen megkötttettek és a gyarmat végre már 1872. év november 1-én lépett életbe 50 családdal.

A háztelkek és a hozzá tartozó földek kiosztása sorshuzás szerint történt, a háztelkek és a hozzájok tartozó földek megszámozva lévén.

Csaknem valamennyi gyarmatos az ő lakházát és melléképületeit még 1872. évben, azaz, a szerződések megkötése előtt épitette fel.

A gyarmatosok egész örömmel behelyezkedtek lakásaikba és megkezdték szántóföldjeik megművelését. A jogosult remények azonban nem teljesültek, az 1872. évben előfordult betegségeknél fogva, melyeknek több családapa esett áldozatul; és az 1873—1876-ig tartó rosz aratások miatt. A jóravaló, szorgalmas emberek kötelezettségeiknek eleget nem tehettek és kénytelenek voltak aratás idején különféle uraságoknál dolgozni, csakhogy életüket fentarthassák. Más csapás érte a gyarmatosokat azáltal, hogy a rosz eledel miatt vonómarhájuk kidőlt. Mindezen szerencsétlenségek folytán ma már kétessé lett a gyarmat fenmaradása. Csak jó termések volnának képesek jövőjét biztosítani.

Breszlava, a Viczenik pataknál fekvő praedium, mely éjszak és kelet felé Jám és Csorda, délre és nyugatra Vrány és Mirkovatz községgel határos. Ez a praedium, melynek terjedelme 242 hold és 560 öl,[1]) még Mária Teréza idejében, midőn Silezia még Ausztriához tartozott, Breszlauban (Boroszló) kelt felségi levelével a szászkai bányamüvelés szolgálatára rendeltetett, olyformán, hogy a kaszálókon az illetményes széna termeltessék a szászkai bányatisztek számára, a többi széna

[1]) Az 1877. évi állapotokat ismertető General-Statisztik der banater Domänen szerint 240 hold.

pedig a bánya-, erdő- és buzaüzletnél alkalmazott fuvarosoknak engedtessék át, a termelési költség árán. Ez a gazdálkodás tartott 1855. évig, a midőn a »bánáti« bányák eladás utján az osztrák-magyar vasuttársaság birtokába mentek át. Ez idő óta a praedium alacsonyabb fekvésü része csak fütermelésre használtatik illetményül, a Berlistyén lakó társasági tiszt számára, a többi rész pedig legelőül haszonbérbe adatik, mihelyest a rajta termett fü árverésen eladatott. A praedium magasabb fekvésü része parcelláltatván, részletenkint haszonbérbe adatik buza és tengeri termelésre. Az elrekedt vizek lecsapolására hosszu árok készült, mely céljának megfelel.

Breton, vagy Braton, erdőbe nyiló völgy Zsuppa faluban. A Breton máskép Birton név már 1640. évben fordul elő Prebul falu határában.

Breznicze, hajdan falu tán Krassó megyében. Zsigmond király 1390. évben megparancsolván a csanádi káptalannak, hogy Perényi Miklós Szörényi bánt az érdsomlyói vár és tartozandóságaiba beigtassa, mint egyik királyi embert kijelöli Thomam de *Brezniche*. Brezniche Krassó megyei hely lehetett, mert a beigtatásra szomszéd birtokosak szoktak kineveztetni, mint királyi emberek.

Bényes, hajdan falu Lugos mellett. Egykori fekvését a mai Hezeres falu egyik határrésze jelöli, mely ma is *Binyis*-nek neveztetik. Ezt tehát nem kell összezavarni a Bogsánhoz délnyugotra fekvő mai Binis faluval. Mátyás király 1480. évben Haraszti Ferenc szörényi bánnak, a lugosi kerületben Temes megyében fekvő Buthin, Zela, Hegeres, mindkét *Bÿnÿs* stb. falut adományozza. Utóbb Haraszti Ferenc örökösödési szerződésre lépett Haraszti Gergelylyel, néhai Imre fiával, oly formán, hogy a ki a másik szerződő felet túléli, ez annak birtokaiba lépjen. Ezt az egyezséget, melynek tárgya *Felsö-* és *Alsó-Bynes* is volt, Mátyás király megerősítette 1488. évben. Azonban az egyezség soha érvényre nem jutott, mert Haraszti Ferenc, akkor aradi főispán, 1510. évben leányait: Annát Paksi Mihálynét és Katalint Lévay Zsigmondnét Zalha kastély, Hosszúpatak, *Felsö-Bines* és *Alsó-Bynes*, Megyeres (értsd Hegeres = Hezeres), Serked stb. falvakban a lugosi kerületben fiusítja. Haraszti Ferenc, ki már 1508. évben

nevezett két leányának némely javait bevallá, 1518. évben számos jószágát Temes-, Arad-, Fejér-, Pest-, Pozsega megyében és a lugosi kerületben, az utóbbiak közt nevezetesen Zalha kastélyt, Hosszúpatak, *Felső-Bényes, Alsó-Bényes,* Megyeres és Serked falut Lévay Zsigmondnak és Paksi Mihálynak és nejeiknek 25,000 forintért bevallá.[1]) Pásztói János és ghimesi Forgách János 1560-ban a lugosi kerületben fekvő *Felső-Bynes* és *Alsó-Bynes,* valamint más Haraszti-féle jószágokért perlekednek. Az 1650. évi erdélyi diéta *Bényes,* Szilha, Valyelunga stb. falut, mint Lugos és Karánsebeshez tartozót, kétségtelen fiscalis jószágnak kijelenti.

Mikor olvadt be Bényes a mai Hezeres területébe, arról nincsenek adataink. (V. ö. Binis.) De még a Szentkláray által közzétett 1723. évi térképen Egris (Ezeres) mellett *Binyis* falu van feltüntetve, ugyan az pedig az 1761. évi térképen Bignis néven; de azontúl nem.

Bidirest, hajdan falu a monostori kerületben. Midőn Török István 1598-ban a nevezett kerületben fekvő falvak birtokába igtattatott, mint szomszédok részt vettek Békés Istvánnak *Bidirest*-ben lakó jobbágyai Bidir Jankul és Baka. Bidirest helynév tehát a Bidir személynévből lett.

Bikenes. Báthory Zsigmond fejedelem 1597. évben a Temes megyében fekvő Kladova, Gruin, Ohaba, Bykenes, Kenes stb. falvakat Tivadar Lászlónak, Miklósnak, Péternek és Jánosnak adományozza. A mennyire e helynevek ismeretesek, következtetni kell, hogy mind e helységek a mai Krassó megye területén léteztek.

Bikesd, hajdan falu tán Krassó megyében. 1343. évben *Bykesd* az érsomlyói vár birtoka, de Lukács, Rajk fia bitorolta. (L. Érsomlyó.)

Bikigiol. Ilynevű falut említ az 1690—1700. évi összeirás a facseti kerületben, Facset, Kornyet és Rakita közt.

Bikis falu, negyed mértföldnyi éjsz.-nyugotra Facsethez. Mily név alatt lappang múltja, arra hiába keresünk feleletet. A XVIII. század előtt nincs nyoma. Régi geografusaink e faluról mit sem jegyeztek föl. Neve talán = bikes, avagy bükös,

[1]) Nagy Iván: Magyarország családai V. köt. 51. 52. l.

miután úgy mint Facset, más Krassó megyei falvak is erdei fák neveit vették föl. Ez lehet eredete a bácsmegyei Bikity vagy Bikics falu nevének is, mely a XVII. században Bikesz. Az 1690—1700. évi összeirás nem említi Bikist, hihetőleg akkor nem is létezett, mert az 1717. évi összeirás is csak 10 házzal sorolja fel, Bikiz néven. Az 1723. évi térképen Pukitsch. Később Bikits és Bikisch (1778.) alakban tünik fel.

Dülőnevek: Kopásu erdő, Budimir erdő, Valia Szirbény, Gyalu Szirbény, agyagos gyönge föld. Koaszta mori, és Koaszta Noasului kaszálók. A határon keresztül folyik a Riu patak. Az itteni erdőségben többnyire gyertyán, bükk és cserfa található.

A helység ma a kir. kincstár tulajdona. (Lásd Bikuspataka.)

Bikuspataka. A krassó megyei Ikus falu 1364. évi határjárásában említtetik Bykuspataka csermely, — mely sejthetőleg a Facset és Gruin közti vidéken folydogált. Nevezett Ikusban Karapch oláhnak és testvéreinek birtoka, határjelekkel választatik el Jakab és László, Bekus fiainak birtokától. Ez utóbbiak Endréd falut birták e vidéken és innét endrédi Bekesiek-nek írták magukat. Miután Endréd Ikussal volt határos, nagyon ajánlkozik a gondolat, hogy a Bikus patak név és az endrédi birtokosok családneve közt, valami összefüggés van. Endréd falu legnagyobb valószinűséggel Facset közelében feküdt, és azért az endrédi birtokosok családnevének van része a Facset melletti Bikis falu elnevezésében. (V. ö. Endréd.)

Bilice. E valószinűleg hajdan Krassó megyei falunak sem birtokosait nem ismerjük, sem egyéb történetét. Csak onnan tudjuk egykori létezését, hogy megyei kiküldöttek, királyi emberek, ügyvédek viselik a Bilice melléknevet. Így 1418-ban Domokos és Bertalan (de Bilice) kijelölt kir. emberek, midőn Himfy István Benke Pétert vádolja, hogy Krassó megyei Bácstövise faluból, kilenc ökröt elhajtott. Bilicei Bertalan és András megbizott nemes emberek, 1431. évben jelentést tesznek Krassó vármegyének azon károsodásról, melyet Himfy László vajai jobbágya szenvedett. Bilicei (de Bilice) Bereczk, egyik Krassó megyei nemes, kit a megye 1433. évben kiküldött a borzafői kenézek Himfy Frank elleni ügyében. A vármegye 1435. évben nemesembert e családból, Bilicei Miklóst

kiküldi Himfy Lászlónak Helimbai Sándor elleni panaszának megvizsgálására. Ugyanez évben Himfy László Bilicei Bertalant vallja ügyvédjének Krassó vármegye előtt. A már említett Bilicei Bereczk 1436-ban is jelentést tesz Krassó vármegyének. Bilicei Bereczk és Miklós 1437. együtt ügyvédül fogadtatnak Himfy Imre özvegye által, és ugyanez évben a többi Himfyek is vallják őket ügyvédjükül.

Ezentúl e falu minden nyoma elvész. Fekvése sejthetőleg a Karas és Nera folyók közt. (L. Bácstövise és Vaja.)

Van Nyitrában is Bilice falu, melynek magyar neve Bélicz. Zágráb megyében pedig Bilicza falu.

Az 1717. évi összeirásban előfordul *Piliz* falu 10 házzal a lippai kerületben Batta és Czella falu közelében; de semmi sem mutat e falunak a fennebbi Bilicczel való azonosságára.

Binis, falu Bogsánhoz délnyugotra. Egykor *Bényes*-nek neveztetett. A község birtokosa 1597. évben karánsebesi Nyegul Miklós, birája Zboristeanul Radul, a ki Mondre János, M... alche Mairia és Zboristeanul István, Binisben lakó jobbágyokkal, mint szomszéd részt vett, midőn Barcsay András ez évben Temes megyei Somling, Gataja, Omor, Denta és Gaj birtokába vezettetett. Ez a Nyegul Miklós ez év július 24-én a karánsebesi kerület tisztviselői és néhány kiküldött nemese által, Báthory Zsigmond adománya folytán, a Szörény vármegyében fekvő Doklin és *Bïnÿs* egész falu birtokába, ellenmondás nélkül beigtattatott. Az adománylevél azt mondja, hogy a múlt időben e két falut a törökök elfoglalták volt és Bogsán várához kapcsolták, mig Báthory Zsigmond győzelmes fegyverei azokat vissza nem szerezték. Nyegul Miklós ez év december 22-én mint királyi ember szerepel, midőn némely karánsebesi nemes Zredistye birtokába vezettetik. De jelen voltak a statutióban az ő binisi jobbágyai is: Mendra János és Ztenchony Rad. Az 1717. évi összeirás Binis falut a verseczi kerületben említi 48 házzal.

Az azelőtt hegyszorosok és erdőkben szétszórt község, mely mintegy 120 fakunyhóból állt, 1790. rendezés alá vétetett. Korabinszky azt írja, hogy Binis délre fekszik Kevereshez. Ilynevű községet e tájon nem, csak Versecz körül ismertünk. Tán Korabinszky állítása nem nélkülöz alapot. Binisnek vén

lakosai azt állítják, hogy a község közelében, Füzes felé, hajdan egy magyar falu létezett, de a hódoltsági korszak alatt egészen elpusztult, lakosainak nagyobb része török rabságba vitetett. A falu birtokosa az osztrák-magyar államvasut-társaság. A görögkeleti oláhok 1809-ben nyertek templomot, egy osztályú iskolájuk 1854-ben épült. A lakosság a göröncsér mesterséget gyakorolja.

Dülők: Rovina, Grindu, gyalu Copasiului, valia Copasiului, ogasiu colchi, Valeamare, Valea re stb. A nép itt is, mint csaknem minden oláh községben, Jerina császárné útját emlegeti. További dülők: Gyalu Marii, Gyalu Kobiczi. Erdők: Gyalu Buiki, Gyalu Vini és Kaszelor. A falun keresztül folyó patak neve Kopás; egy másik Binis, melynek nevé, egy érdemes irónk véleménye szerint, valószinüleg dák maradvány. De ez hiú feltevés, mert van Magyarország különféle helyein hasonló helynév, mint Bény, Bénye, Erdő-Bénye, Legyes-Bénye, Magyar-Bénye, Esztergom, Pest, Zemplén, Küküllő stb. megyékben. Van Hezeres határában is Binyis nevü terület. (Lásd Bényes.) Binyis határában a Bersoviába vezető római útnak nyoma is látható.

Bioszeg, lásd Belszeg.

Birkis, mezőváros Kápolnás mellett. Elolához sodott helynév, mely eredetileg Berkes volt. Pirtyis-nek is nevezik a helybeli lakosok. Báthory Zs. a kapriórai uradalomhoz tartozó *Piertes* falut 1596. Jósika Istvánnak adományozza. — A törökök kiüzetése után e falu a lippai kerülethez tartozott. Abban sorolja elő az 1717-ik évi összeirás Birtesch néven 24 házzal. Patha, Cella, *Pirkess*, Kápolnás 1734. évben panaszolják, hogy most rosszabb dolguk van, mint a törökök idején, a midőn a ferencrendi barátok kérelmére lelkészt kaptak a temesvári pasától. A község 1786-ban éjszaki irányban a Maros balpartján állott, de a következő 1787. évben — a gyakori vizáradások veszélyeinek kikerülése miatt — leromboltatott, és más emelkedett helyre építtetvén, mezővárosi rangra emeltetett. Ez alig megtörténvén, a törökök betörése 1788. évben a lakosokat megfutamítá. 1832—36-ban nagy ragály szedte áldozatait. Birkis eleinte kincstári birtok volt és mint ilyent még Vályi András említi. Csak 1840. évben került elő-

ször magánosok tulajdonába. Gróf Zichy-Ferraris 1853. évben eladta e birtokot Mocsonyi Jánosnak; 1866. év óta bírja Mocsonyi György. A görögkeleti oláhoknak 1747. óta van plébániájuk, de templomuk sokkal később épült. Iskolája már régen létezik; 1828-ban csak kibővítették.

Határát a Maros mossa, azonkivül a Valye Isvorului és Valye Stojanului patakok folydogálnak itt.

Helynevek: Lunka legelő. Ocolituri szántók. Gyisig szántók és rétek Ostrova felé. Szkejus szántó, Ungiu szántó (= köröm). Sideaska, Baltina, Zseia szántók és rétek. Szilibágy, ugyanaz. Boksa erdő, Petrar, Pareu lotrilor, Pareu cu Butora, Dimpurelle, Doldura, Dimpu Bugyi erdők.

Birna, hajdan *Barna* vagy Barnafalva; falu Szarazan és Zsurest közt. Majd Temes, majd Hunyad vármegyéhez tartozott, vagy egyszerűen mint a bozsuri kerület helysége felemlíttetik. A Hunyadi család birtokának kellett lenni, mert 1514—16. években Brandenburgi György őrgróf, mint a Hunyadiak jószágainak örököse, e vidéken az egész bozsuri kerületet bírja, melyben ez időben Poganyest, Peperigh, *Barnafalva* stb. fekszik. Ez utóbbi már ekkor *Berna*-nak is iratik és benne két jobbágya lakott: Farra és Breczke Miklós. Walkay Miklós és Menyhár Gáspár 1544. évben az erdélyi káptalan előtt azt a bevallást teszik, hogy ők a szerződés útján, vydi Wassa István, máskép Wassiliotul szerzett jószágok közűl, a karánsebesi kerületben fekvő 11 faluban levő részbirtokaikat és a komiáti kerületben fekvő Mocskafalva máskép Peperigh falun kivül, Bozsur kerületbeli *Barna* nevű falujukat is eladták 600 forintért a karánsebesi Simon családnak. Báthory Zsigmond fejedelem 1596. a Hunyad megyei *Barna*, Zsurest, stb. falut Jósika Istvánnak adományozza, ki megbukván, Báthory András 1599-ben az ő jószágait, nevezetesen a Hunyad megyei bozsuri kerületben fekvő Szárazan, *Berna*, Zsurest stb. falut Sarmasághy Zsigmondnak adományozta. Ettől 1607-ben e falvakat zálogba vette Keresztesy Pál. Utóbb enyingi Török István lett e jószágok tulajdonosa, ki azonban mint a császár tanácsosa, mint Hunyadmegyei főispán és Pápa várának parancsnoka, ezektől távol lakván és igazgatni nem tudván, azokat 1617. évben — többi közt a

Temes megye bozsuri kerületében fekvő *Perna* falut, — Bethlen Gábornak zálogositotta el. Az 1690—1700 évi összeirás *Berna* falut a facseti kerületben sorolja elő, hasonlókép ugyan e néven az 1717. évi összeirás. Akkor a falu már csak 9 házból áll.

Birna a mult században a királyi kincstár jószága volt. Adományozását kérték 1797. évben Sarmasághy István, valamint Péchy László és Mihály, továbbá Macskácsy Imre lovag, Bodoky László, Krassó megyei főpénztárnok és táblabiró; következő évben Kozma József szentgróti lakos. Utóbb a Macskásyak birtoka lett.

Ezektől egy Brozsy nevü asztalos vette meg, ki Birnát Pattyánszky Györgynek adta el. Utána fia P. Mihály örökölte 1870-ben, ki azt most is birja.

Dülőnevek: Csernyeesty tövises szántóföld. Lunka, szántó és kaszáló. Serpesti, szántó és kaszáló. Faczia byi, Vale faur, Birnyicska, Peperiga, (e dülő tartja fenn a hasonnevü falu emlékét.) Cserneonye. Kilcsászka. Briszkonye, uradalmi erdők. Grigaru, Cseresu, Gyalu byi községi legelők. Szárázu patak, mely csak esővizből táplálkozik és három kis malmot mozgat.

Boó, hajdan falu, melyet Bél Mátyás, de csakis ő emlit, kéziratban maradt munkájában Potok, Szlatina, Szokolár és Illadia után. Szerinte határában igen régi vár maradványai léteznek. Mellette magas hegy emelkedik, melynek tövében szép forrás fakad. Bél Mátyás Illadia és Csorda közt tesz róla említést, azért Bogodincz faluval nem azonositjuk, melyről különben a nevezett geographus nem szól.

Bodófalva. Valószinüleg egykor Krassó megyi helység. A király 1401-ben, mint egyik királyi emberét Jakabot, Beke fiát de Bodofalva kijelöli, hogy Himfy Istvánnak panaszát a gatajai birtokos ellen megvizsgálja. A megbizottak Krassó megye határában végezték a nyomozást.

A helynévnek a Bodó személynév képezi alapját. István mester fia, Bodov, 1344. évben Krassó vármegye által kiküldetik, hogy Himfy Benedek egy panaszát vizsgálja meg.

Bodgomiel, hajdan falu a verseczi kerületben, Krassovához délre. Az 1717. évi összeirás nem ismeri. A helynév *Bodgomieb*-re van ferditve, Szentkláray 1716—23. évi térképen. Az

1761. évi térkép Bomogielnek írja, azóta semmi tudomás felőle. Ma a Krassó megyei területén ismeretlen.

Bodorfalva, hajdan falu Krassó vármegyében. A csanádi káptalan 1323. évi jelentése szerint villa *Bodurfolwa* határos volt Nagy- és Kis-Ermen faluval, a Bokrand patak közelében.

Boeronest. Szűk időkörre — alig múlja fel a 20 esztendőt, — szorult a falu szereplése, fenmaradt adataink szerint. Báthory Zsigmond 1597. évben a Hunyad megyében, marsinai kerületben fekvő *Boierinest* falut Török Istvánnak adományozza és miután az utóbbinak jószágai, a szerencsi országgyűlési határozatnál fogva, azért mert Török István hűtlenségbe esett, elkoboztattak, Bethlen Gábor azokat, többi közt *Bohomirezte* praediumot 1612. évben Török Katalinnak visszaadományozta. Mint Temes megyei helységet 1617. évben a fejedelem zálogba vette; de Török István magtalanul meghalván, Bethlen Gábor fejedelem 1620. *Bojerivest* falut ifj. Bethlen Istvánnak adományozza. (l. Marsina). Fekvése Tomest és Pojen vidékén sejthető.

Bogdánfalva, hajdan falu a marsinai kerületben. Bozvári János 1548 évben az ő részbirtokait Facset vidékén, ezek közt Nemesest, Szelistye, Morsina, *Bogdanfalw* stb, leányának hagyományozza. (l. Bozvár.) Bozváry Miklós 1598. junius 2-án Marsinán, maga és Pán János nevében ellentmond, hogy Török István és Bálint *Bogdánfalva*, Belosest stb. birtokába igtattassék. Itt figyelmet érdemel, hogy Bogdánfalva sem Báthory Zsigmondnak, Török István javára kiadott adománylevelében, sem igtatási parancsában nem említtetik, mégis az igtatási jelentés szövege szerint, e falu is a tiltakozásba foglaltatott. Utóbb sem említtetik, midőn a Török István-féle marsinai és monostori jószágokról történik intézkedés a XVII. század első felében.

Bogest, hajdan falu a mai Krassó megyében. Lásd róla Bottiest leírásában.

Boglyafalva, hajdan a mai Krassó megyében Furdia táján. V. László király Hunyadi Jánosnak az akkor Temes megyei Sugya, Zsupan és Twerd oláh kerületet adományozza, mely utóbbiba tartozott Dragsinest, Gladna, *Boglyafalva* stb. A következő évben Hunyadit az aradi káptalan beigtatta. Bran-

denburgi György őrgróf 1514. még bírja a twerdi kerületet és ebben a fenebbi falu *Boglyesth* néven fordul elő. E falu nem lehet azonos sem Begyest (Bechest) sem Bogest faluval, mert Begyest falut már 1464. évben adományozta Mátyás király Désy Péternek és Balothai Miklósnak és így Boglyafalva ha Begyesttel azonos volna, a XVI. század elején nem lehetne Brandenburgi György birtoka. (Lásd Bottiest.)

Bogodincz, mások szerint Bogudincze, falu Krassó megyében, Oláh-Szászkához éjszaknyugotra a Nera folyó mellett. Régi érmek lelhelye. (T. Értesitő VIII. 47. l.) Az 1690—1700. évi összeírás *Bogotin*, Csukics, Najdas stb. falut a palankai kerülethez számítja. 1717. évben 34 házból állt, és tévesen Hogoldinnak irva. Korabinszky és Vályi lexiconjában e falu *Bagolin* néven is fordul elő. Bírja a kir. kincstár.

Bogorfalva, hajdan falu a mai Krassó megye területén, Kápolnás környékén. Csak a XV. században van róla említés és akkor Arad vármegyéhez tartozott. A dúsgazdag Garai Jób egyszer megszorulván, számos jószágait, melyek Temes, Arad, Csongrád és Hunyad megyében feküdtek, 1479-ben Bánfy Miklós pozsonyi főispánnak 4000 arany forintért örök áron eladta; a mely birtokátruházásra Mátyás király beleegyezését adta. E birtokok közt felemlíttetnek Kápolnás, Balthanagra (ma Batta), Bogorfalva (vagy Bóguryefalva), Zabolath (ma Zabálcs,) Veresmart, Szigetfő (ma Osztrov.) stb. mint Zadya vár tartozandóságai Arad megyében — ma Krassó megyei területen, két Tbalmag stb. vagy a mai Telmag Temes megyében. — Egy 1690—1700 évi összeirás elsorolja a lugosi Lunkához tartozó 11 helységet és ezek közt Belincz, *Bohkor*, Sabar stb. Bogorfalva vagy Bogor tehát akkor még létezett.

Bugur = Bogor 1212. évben személynév.

Bogsán, régen Bokcsa. Bányaváros a Berzava mellett, mint ilyen, *Bogsánbánya* nevet is visel. Oláh neve ma is Boccea ejtsd Bokcsa. Meg kell különböztetni *Német-Bogsánt*, mely azonos Bogsánbányával és *Oláh-Bogsánt*, mely másképen *Ó-Bogsán*.

Bogsánbányának vannak fióktelepei, nevezetesen *Altwerk*, oláhul Bischistiniu [1]) Uj-Bogsán, avagy *Neuwerk*, oláhul Buzia

[1]) Némelyek azt állitják, hogy Bittisin Neuwerk oláh neve.

Turkului és Karbonar, avagy *Kohldorf, Magura*, melynek nevét ujabb időben Szénfalura forditották.

A mi Bogsán nevét illeti, ez többféleképen származtatható. Első sorban a helynevek kinálkoznak. Boks, Boksu mint azon hősök egyike említtetik, kik Taksony vezér alatt Bulár földről az országba jöttek. Taksony birtokokat ajándékozott neki. Boksa 1265. évben egy zalamegyei várjobbágy neve.

A Boxa személynév a XIII. században nem ritka és ebből úgy lehetett Bogsán, mint lett Here-ből Herény, Bere-ből Berény, Aba-ból Abany, Dara-ból Darány, stb. Egyébaránt van Boksa falu Sáros megyében, és Baksafalva = Bocksdorf Vas megyében. Furdia éjszakkeleti részén a Bogsa hegy nevét az itt régebben gyakorolt szénégetéstől vette; bogsa = széngarmada, Kohlenmeiler. Birkis falu határában van Boksa nevü erdő. Az irók is különféleképen irják helységünk és várunk nevét. Igy Ortelius 1665-ben Bockia. Jakobini Bokcia. Istvánfy Bochcia. Bethlen Farkas Bokcsa. Mások Bokcza, Bokchya stb. A Bogsán névalak csak a XVIII. században merül fel.

Bogsán elnevezését sokan a latin és román *bocca* szótól származtatják, mi tekintve a hely fekvését a hegykatlanban, nem egészen alaptalan combinationak vélik. Igaz, hogy a rómaiak e vidéken bányászattal foglalkoztak és azt nem csekély fokra emelték. Igy 1875. év őszén az ugynevezett Kraku cu auer nevü hegyen, nem messze Bogsántól, művelés alá vett régi gránit kőbánya egyik részének feltárása alkalmával a munkások több római cserépedényre akadtak; továbbá 1876-ban a délmagyarországi tört. és régészeti társulat is kapott innen egy római mécsest ajándékba, mely szintén a rómaiak által mivelt aranybányák egyikében találtatott. Böhm Lénárt Ahihis római mansiót Német-Bogsán helyére teszi. (L. Valeamare.)

Az őstörténelmi nyomok, melyek itt találhatók, a régi cserépedények és bányászat maradványai, mint a római uralkodás emlékei, Bogsánt kiváló érdekességü helylyé teszik. De a hazai történet is gyakran fordítá pillantását Bogsán szép magaslataira és völgyeibe, habár — ugy látszik — elég későn. Bogsán-nak egy ujabbkori leirása közölve van a Csanádegyházmegyei Adattár II. kötetében. E becses czikk irója azt mondja, hogy a pápai tizedlajstrom (1333. év) szerint a krassói főespe-

ressségben Bock, Geroltháza, Dend, Vodd nevű helységek vannak, melyekről valószínűnek tartja, hogy ezek a mai Bogsán, Gerlistye, Vodnik és Denta. Erre meg kell jegyeznünk, hogy a pápai tizedlajstrom Bock nevű krassói helységet nem említ.

A birtokviszonyoknak — mint legtöbb esetben — köszönhetjük Bogsánnak első említését és egykoruan a bogsáni vár is feltűnik jelentőségében. Három testvér Rakoviczay Péter, Márton és László egy, Vrabia György nemes más részről 1534. évben oly szövetségre léptek egymással, hogy a míg élnek, egymás ellen nem fondorkodnak, egyik a másikat ki nem zárja Bogsán váráből (ex castro Bokcha), sem birtokában nem fogja zavarni, hanem inkább támogatni fogják egymást. Ezt ők becsületvesztés bűne alatt fogadták kölcsönösen; Lippán pedig tekintélyes férfiak erről mindkét félnek bizonyítványt állítottak ki. 1552. évben Rakovszky György jelentést tett I. Ferdinánd királynak Zsidóvár viszonyairól és *Baczka* (értsd: Bogsán) váráról, mely a sebesiek és lugosiak birtokában van és Temesvárhoz tartozik. Erről oly értesítést nyert, hogy valamint Lugos úgy Baczka is igen alkalmas hely arra, hogy a (szörényi) bánság közigazgatása innét gyakoroltassék. Bogsányban aranybányák is vannak.[1]) Kerecsényi László 1563. junius 15-én azt írja Nikelspurg váráról a római-cseh királynak, hogy a gyaloghajdúk nemrég *Bokchya* török várat titkon megvívták és hogy a hajdu közül csak hat vagy hét volt Gyuláról, a többi mind erdélyi, kik a zsákmányul ejtett török lovakat Erdélybe vitték és azokból a legszebbeket a fejedelemnek ajándékozták. Mikor és miképen helyezték magukat a törökök a bogsáni vár birtokába, arról nincs tudomásunk. Valószínűleg Temesvár eleste után (1552), a midőn Lippa, Lugos és Karánsebes meghódolt, a gyengébb Bogsán is követte azok példáját, de míg a szultán az ő kegyeltjeinek János Zsigmondnak Lugost és Karánsebest visszaadta, addig a bogsáni várat, melyet Temesvárhoz tartozónak tekintett, megtartotta. — A hajduknak a bogsáni vár ellen intézett támadása tartós foglalással nem járt, mert a törököket később is látjuk e vár birtokában. Sofi Sinan pasa temesvári beglerbeg 1594. évben azt panaszolja Báthory Zsigmondnak, hogy a feje-

[1]) A bécsi cs. és kir. titkos levéltár.

delem országában latrok gyülekeztek, kik *Bokchiára*, Facsátra és Marsinára betörtek és a marhát elhajtották.

A törökök már régen tartottak Báthory Zsigmondtól és a temesvári pasák kedvét keresték, hogy őt a zultán hűségében megtartsák. Midőn aztán 1595. év elején a fejedelem Rudolf császárral egyezségre lépett, a viszonyokat elboritó köd csakhamar elvonult. Még Amhat temesvári pasa édes fiának címezgeti Báthory Zsigmondot, de már Mehemet pasa, ki még ugyan ez évben (1595. május) követte őt, erősebben szólt a lugosi bánnak, és a jó szomszédságnak vége volt. Az utolsó habozásnak és kételynek véget vetett Borbély György, az uj bán, ki Karánsebesből, 1595. julius 8-án kiindulván, Bokcsa várát 27 kis ágyúval lődöztette, bevette, és a törököket kardra hányta. Ugyanazt cselekedte Verseczen is.[1]) Ezekután Fodor Ferenc, egy igen tekintélyes karánsebesi nemes ember vette meg a várat 3000 forintért. Erről hidvégi Mikó Ferenc, ki Székely Mózes eleste után urával, Bethlen Gáborral Temesvárra menekült, a következőket irja, midőn Erdélybe visszatért: Atyámfiai biztatására, hogy gyermek létemre bátran jöhetek Karánsebes felől haza, senki sem bánt, Tömösvárra s onnan Bokánba[2]) visszajövék, kiben egy karánsebesi embertelen főember lakik vala. Nehány napig itt Bokánon (így) mulattam, lovamat 12 aranyon eladtam és kalauzul mentem Karánsebesre. 1597. évben Báthory Zsigmond már így szól, hogy ő *Bokcha* várát nemrég más végvárakkal győzelmes fegyvereivel visszafoglalván, a törökök által a Bokcha várhoz csatolt Doklin és Binis Szörény megyei helységeket karánsebesi Nyegul Miklósnak adományozta (Oklevéltár II. 494. sz.) Ily módon kapcsolták volt a törökök a Szörénymegyei Gyurgyevecz, Alsó- és Felső-Nyireste praediumokat is a nevezett várhoz, a melyeket most Báthory Zs. szintén tovább adományozott. Magát a bogsáni várat a fejedelem még ez évben Barcsay Andrásnak adományozta, de

[1]) Ortelius redivivus 175. lap. Bethlen Farkas históriája III. 576. l. A temesvári tört. és régészeti füzetek IV. folyam 16 lap, a forrásoknál többet állitanak, mondván, hogy Bogsán elfoglalása julius 8-án történt.

[2]) Mikó Ferenc históriájának kiadója, a Bokán helynevet nem értvén, azt feltalálni vélte Bóka Torontál megyei faluban. A temesvári Értesitő II. 90. l. helyesen Bogsánra magyarázza.

midőn a fejedelem parancsára Zilahy János fejedelmi jegyző és karánsebesi Moses Miklós Barcsayt az akkor Szörény megyéhez számított Bogsáni vár (Castrum Bokcza) és a hasonnevü oppidum, valamint Gertenyes, Rafna és Füzes falu, Komoristye praedium, végre a Temesmegyei Sumling, Gataja, Omor, Denta és Gaj falu birtokába igtatták, az igtatás már első napján, — a mennyire az Bogsán várra és városra, ugyszintén Gertenyesre és Rafnára vonatkozik, — ellentmondott karánsebesi Tóth Miklós, nejének Rakoviczay máskép Pribék Anna nevében.

Elég zilált birtokviszonyok forogtak fenn a bogsáni várra nézve. Az előzmények dacára, a fentnevezett Mikó Ferenctől arról értesülünk, hogy a vár 1604. évben, Fodor Ferenc halála után, ki Karánsebesen a rácok által megöletett, miután özvegye nem viselhette kellően gondját, árulás utján könnyű szerrel a törökök kezébe került. Mikor szűnt meg a törökök ezen foglalása, nem tudjuk, de soká nem tarthatott, mert Rákóczy Zsigmond erdélyi fejedelem már augusztus 4-én meghagyja bizonyos hiteles személyeknek, hogy miután ő Trombitás Istvánnak, a lugosi vár familiárisának, a *Tömös* vármegyében fekvő egész *Boxa*-ra, továbbá Susanócz, Voxincz, Duboz, Izgár és Kádár részbirtokaira *uj* adományt adott, a nevezett hiteles személyek Trombitást beigtassák. Az adománylevél szerint Trombitás, e birtokok megszerzése óta, azok békés tulajdonát élvezte, most is a jószágokban ül, azonban a háborús idő alatt a birtokigazoló okleveleket elvesztette. A kiküldöttek a beigtatásról 1608. elején tesznek jelentést, melyben Boxát falunak nevezik.

Az igtatással megbizott személyek a helyszínén végezték teendőiket, tehát az adományozott jószágok nem feküdtek »in partibus infidelium.« Az erdélyi rendek 1607. évben Gyula-Fehérvárra összehivatván, még is követeket küldtek a török szultánhoz, hogy tőle az Erdélyhez tartozó Moldovabányát, *Bokesiát* és Világosvárat visszakérje. (L. Moldvabánya).

Tettleg a vár kétségtelenül a magyarok kezében volt. — Midőn Barcsay Ákos 1658-ban a lugosi és karánsebesi bánságot a törököknek átadta, a magyarok elégedetlensége ismételve kitört. Ez az ellenszenv a török uralom és Barcsay csínja ellen okozta, hogy a bogsáni várat, melybe még csak nemrég beültek

a törökök, légbe röpítették. Ez 1658. év végén vagy 1659. év elején történhetett, mert a szászsebesi diétán 1659 május 24-én e cselekedet már fel volt hozva.

Mindamellett a lugosi és karánsebesi bánság a törökök kezében maradt 1688. évig. Akkor indultak meg a háborús mozgalmak az ország déli határán is a törökök ellen, melyek Veterani Frigyes tábornoknak oly dicső nevet szereztek. (Lásd Szörényi bánság története I. köt. 101—122. lap.)

Caraffa még 1688-ban az erdélyi hadsereg fölötti főparancsnokságot Veteraninak adta át. Ez időtől egész 1695-ig sok érdemeket szerzett, de sok ármány alatt is szenvedett. Az utóbbi év julius havában Gyulafehérvárott tartózkodott, hogy Temesvár ostromára az előkészületek tegye meg. Midőn Erdélyben mindent rendbe hozott, augusztus 12-én Karánbesre indult, hogy az ottani vár erődítésének építését siettesse; Karánsebest elhagyván, Dobra felé ment, hol 20-án a táborban megjelent. Seregével Tót-Váradiára ment a Maros mellett. Itt arról értesült, hogy a török segédhad Becskereken át készül Temesvár támogatására, Veterani e hirre Tót-Váradiáról lejebb vonult hadával, hogy a törökökkel megütközzék, mielőtt szándékukat elérik. E lejebb vonulás alatt Veterani azt a hírt vette, hogy Arnót pasa a bogsáni várat ostromolja, szándéka lévén, ha ez sikerül, Lugost és Karánsebest elfoglalni. Ez okból Veterani egy őrnagyot 200 lovassal rendelt ki, hogy Antonio ezredeshez csatlakozzék, kivel egyesülten Arnót pasát gátolják törekvésében.

Veterani maga is követte e csapatot. Alig három indulás után Lugos közelébe érve, ágyúzást hallottak, melyből a császáriak megértették, hogy az ellenség Bogsánt már bevette és hogy seregének egy részével Lugos elé megérkezett. Bogsán elvesztése csakhamar kétségtelenné lett. [1])

Ezen esemény magyarázatára még visszapillantólag említendő, hogy Tököly Imre még 1694. évi ősszel ösztönzé a törököket Bogsán elfoglalására, azért október 8-án azt irá a vezér tihájának, hogy e vár elfoglalása által a temesvári ut megtisztulna és a szultánnak Duna melletti palánkjának biztossága ez

[1]) Veteranis Feldzüge 154. 155. iap.

által igen nyerne.« Az *Bokcsa* és Karánsebes közt való föld népe is behódolna az török nemzetnek, az ellenségnek is esze bomlana, ha *Bokcsa* felé török és kuruc hadak mennének.« Tököly meg volt győződve, hogy e dolgon hamar átesik és a siker biztos, — nem is csalatkozott.[1])

A bogsáni vár soha többé fel nem épült. A maig is a Kalvária hegygyel szemben levő halmon szemlélhető kőromokat az oláhok Gura turkuluinak nevezik. A romok jellegét tekintve, ezek középkori épitésre mutatnak, noha már oly omladozó állapotban vannak, hogy a földszín feletti részekből ezt combinálni alig lehetséges. Az ily várakhoz ragadó mondák módjára itt is azt állítják, hogy a várkastélyba alagutak is vezettek és hogy azok a verseczi várral összeköttetésben lettek volna.

E rom nem egyedüli emléke a régi háborús időnek, mert a Berzava völgy kitágulásának kezdetén Zsidóvár és Binis felé régi őrtornyok maradványai láthatók.

Az 1690—1700. évekből származó összeírás a bogsáni kerülethez következő helységeket számit: Hezeres, Tirnova, Resicza, Kölnik, Vasziova, Doklen, Rafna, *Bokcseny* (= Bogsán), Füzes, Zsidóvin, Sósdia, Gatája, Semlyung (= Semlak), Butyin, Moravicza. A XVIII. század a restauratióval foglalkozott.

Már 1717. évben adatott ki az a cs. kir. pátens, melynek értelmében a vasziovai határból Bogsánbánya számára és pedig bányászati célokra a szükséges földterület kihasíttatott. Igy keletkezett 1720 évben *Német-Bogsán,* melyet azonban az oláhok ma is Vasziovának neveznek.[2]) A török háborúk miatt 1738—1739-ben a vastermelés itt sokat szenvedett. Ez időben prédavágytól csábitva, több oláh csapat is csatlakozott a törökökhöz. E csapatok emberei török turbánt viseltek és sokkal több kárt tettek, mint a törökök, miután minden kezökbe került németet csekély áron rabszolga gyanánt eladtak.

Midőn 1740-ben a béke helyreállt, a bogsáni vastermelés ujból megkezdésére remény mutatkozott, noha ez nehány évig még parlagon hevert.

---

[1]) Pesty: A szörényi bánság története. I. 116. lap.

[2]) A Mercy-féle térképen 1723. évről Bogsán úgy van jelezve, mint a hol vár van és Vasziova mellett vashámor.

A csanádi püspök még 1741. évben az egyházak megvizsgálásáról azt írja, hogy ha majd Pokschan-ban a bányászat és vastermelés ujra fel fog karoltatni, akkor ide plébános fog helyeztetni.

1768. évben épitette a bányakincstár saját költségén a bogsánbányai római kath. plébánia templomot. Azonban nincs kétség, hogy itt már azelőtt plébániai templom létezett — és pedig — mielőtt az említett török háboru a bányamívelést egy időre megakasztotta volna. A templom Sz. Flóriánnak volt szentelve, azért Bogsan a mult században olykor »*Floriani hamor*«-nak is neveztetett.[1]) Tengerszin feletti magassága 205 méter.

1791. évben a német-bogsáni plébániának egy fiókháza sem levén, mindössze csak 319 hivő lelket számított. Benne protestans, zsidó vagy görög vallásu egy sem találtatott.

1796. évben épittetett a görög keletiek temploma, alapittatván számukra lelkészség is.

1806—1808-ban a német-bogsáni plébánia bekebelezve volt a visszaállított dognácskai alesperesi kerületbe; de már 1808 nov. 1-én ismét visszakebeleztetett az oraviczai alesperesi kerületbe, mert az oraviczai alesperes a plébániák látogatásáért a bányakincstártól fizetést huzott.

1837. évben az eddigi bogsányi fiókegyházak: Barboza, Dezestye, Furlog, Remete, Valyemare, Vallepay és Dulleo az ujonnan alapitott dulleoi curatiához csatoltattak. 1838. évben épittetett a mostani paplak Német-Bogsánban a bányakincstár költségén. 1841-ben Zsidóvin, eddig Königsgnad filialisa, Bogsánhoz csatoltatott, a mely kapocs azonban csak 1848-ig tartott. 1847. Bogsán állandó gyógyszertárt nyert. Különben a kincstári uralom idején volt itt egy helyettes bányatörvényszéknek székhelye, a vashámorokra s öntőműhelyekre felügyelő tisztségnek.

A bogsáni gör. keleti vallásu lakosoknak a kath. egyházzal leendő egyesülését már 1836-ban Bercsán István, néhai lugosi gör. kath. esperes, az uniónak e vidéken buzgó apostola

[1]) Az 1737. évben történt esperességi látogatás alkalmával a bogsáni templom főoltára Sz. Flórian aranyozott szobrával volt diszitve.

sürgette, és már 1847-ben keletkezett a bogsáni gör. kath. plébánia 400 lélekkel. Ebből surlódások keletkeztek, melyek elintézése 1848. évben sikerült. (lásd a vallásügyekről szóló fejezetet.) A gör. kath. plébánia fiókegyházai ezek: Füzes, Doklin, Rom. Bogsán, Ezeres, Szkulya és Zsidovin.

Az 1848-ik évi szenvedésekből a bogsáni lakosoknak is volt osztályrészök.[1]) Ez év eseményeire nézve azonban utalok az első kötetben tárgyalt haditörténetre. A szabadságharc ideje alatt (1848—49) a magyar kormány ágyugolyókat öntetett a bogsáni vashutában.

A kálvária kápolna, mely a forradalom alatt nagyon megrongáltatott, 1852-ben a bogsáni hivek által ujra felállittatott és Mária mennybemenetele tiszteletére felszenteltetett.

Uj korszak állott be, midőn 1855-ben az oraviczai bányavárosok és így Bogsán is az osztrák-magyar államvasuttársaság birtokába ment. A társulat az uj-bogsáni rézhámori munkát a lehető legkisebb mértékre szorítá, az Ó-Hámort (Altwerk) pedig, úgy 1856-ban a német-bogsáni három hámor működését egészen beszüntette, a munkásoknak pedig vagy más foglalkozást, vagy segélyt adott a Bruderlade-ból.

1859. évben Német-Bogsánban a vaskohó kezelése tökéletesen beszüntettetett. 1861. évben jul. 1-én felszentelé Bonnaz Sándor csanádi püspök az államvasuttársaság által újból épített vasolvasztó hutát, mely a réginek helyén emelkedett. Ez volt Bogsánban a nyolcadik püspöki látogatás. Bonnáz Sándort ugyanis megelőzték 1762. julius 2-án Engel Antal. 1766. május 27-én ugyanő. 1775. május 24-dikén ugyanő. 1780. május 17-én Christovich Imre. 1805. május 4-én Kőszeghy László. 1836. junius 1-én Lonovics József, 1846. május 15-én szintén ő.[2])

1862. év elején a helybeli két kéményü vaskoh, mely múlt évben készült, célszerűtlen szerkezete s csekély haszna miatt egészen beszüntettetett. Ugyanazon évben az ó-bogsáni plébánia, mely eddig a helybeli uradalmi tiszttartósághoz tarto-

[1]) Lásd Csanádegyházmegyei Adattár II. 74—75. lap.

[2]) A bogsáni plébánosok névsorát közli a Csanádegyházmegyei Adattár II. 78. l.

zott, március hóban a resiczai társulati főtiszttartósághoz, aztán még azon év julius 1-től a román-bogsáni erdészeti tiszttartósághoz csatoltatott.

A vastermelés Bogsánban 1869. évben kezdetett meg. Az uj vaskoh, noha csak egy kéménynyel volt ellátva, naponkint 260—280 mázsa vasat termelt nyers állapotban.

1870. évben itt távirda-állomás állíttatott fel. Ugyanez évben alakult itt a dalárda, a tornaegylet és az iparosok társulata, mely egyuttal jótékony egylet.

Német-Bogsán a vojteki állomásnál a Temesvár-báziási vasutvonattal van összekötve. Az itteni állomás 1874. szeptember 5-én nyittatott meg. Hosszasága 47 kilométer.

A bogsáni iskolák jellegére nézve az államvasuttársaság a papsággal egyetértve rendelkezik. A róm. kath. és görög kath. iskolák igazgatása Német-Bogsánban tényleg az iskolai bizottság által gyakoroltatik, mely az uradalmi tiszttartó elnöklete alatt, még két uradalmi tisztviselőből, az illető lelkészből és tanitóból megalakult.

Német-Bogsán határában előforduló helynevek: Valea re, Drimocsa, Dealu Cetatei, vagy Dealu monastirei. Buchin, Coltiani, Csicsiora, Nagy-Medres, Kis-Medres, Valea Edierisului, (Ezeres falura vonatkozó név). Lernitia, Telvadrenü, Carpenis, Smidavölgy, Obirsa Muszkat, (N.-Bogsán, Barboza és Furluk összeszögellésénél), Obirsa Smida (furluki határ a Smidavölgybe vezető úton), Pojana Bertjen, Obrisa Cseikului, Culme Kaszermi, Tilfa Kukului (magaslat a barbozai határon), Culme Rafni (Rafna falu mellett,) Dialu Petri, Obirsa Putina (magaslat) Tilfa Bikistin (két ut összetalálkozásánál) Tilfa Dreny, magaslat.

Oláh-Bogsán területén ezek a helynevek: Rovina, Perlogye, Grindu, Trabnik, Tilva Madire, Moscodin, Moravitza, Piatra Gérei, Csóka, Peret, A határban folyik a Moravitza, Moscodin és Kopás patak, mind a három a Berzavába siet.

Az oláh-bogsáni területen fekszik a régi várrom, a Berzava felett emelkedő hegygerincen. A rom az államvasuttársaság tulajdonát képezi. A vidéki oláh lakosok mint hagyományt regélik, hogy a török korszakban a várkastály ura egy Jurotié

nevü török ur volt, ki a hegyszorosokba rejtőzött lakosoktól erőszakosan hajtotta be a török harácsot.

Történeti szempontból fontosabb az a tény, hogy 1851. évi nyáron útépités alkalmával Bogsán és Rafna közt 119 db római ezüstpénzt találtak a Kr. sz. u. 70—251. évekből. Jó karban volt mind, — és az akkori kormányzás szellemében — kivétel nélkül Bécsbe vitték.

De találtak római cserépedényeket is Bogsán mellett, melyekről már fent szóltam. Sajnos, hogy a tudatlan munkások ez edényeket széttörték, ugy hogy a régészeti tudomány számára semmit sem lehetett megmenteni.

Az osztrák-magyar vasúttársaság összes krassó-szörényi uradalmait hét közigazgatási kerületre osztotta fel, melynek elseje a bogsáni, négy járásra, úgymint a német-bogsáni (Német-Bogsán, Monio faluval) oláh-bogsáni (Oláh-Bogsán, Vasziova, Rafna, Barboza faluval,) ezeresi (Ezeres, Nagy-Zorlencz, Prebul, Valeadeny faluval) és königsnadi-ra, (Binis, Doklen, Füzes, Königsgnad faluval) oszlik.

Német-Bogsánban heti és országos vásárok tartatnak. Az Oláh-Bogsánnak már régen engedélyezett országos vásárok tartására szóló jog nem gyakoroltatik.

Új-Bogsán vagy Neuwerk. Midőn a törökök a Maros és Duna közti vidékből kiüzettek, mindjárt a passaroviczi békekötés után 1718-ban, a cs. k. bécsi kincstár Schubert Jánost bánsági bányamesternek nevezte ki azon meghagyással, hogy a háborús időben hanyatlásnak indult bányamivelést ujra kezdje meg. Schubertnek sikerült Német-Bogsánhoz másfélórányira fekvő Eisenstein (Moravicza) helység közelében, vaskőben bővelkedő hegyre bukkanni, mire már 1719-ben Freiberg Frigyes bányafelügyelő vasolvasztó huta és vashámorok felállításával bizatott meg a bogsáni vidéken. Freiberg az első vasolvasztó hutát *Új-Bogsán*-ban (Neuwerk) állitotta fel. 1725. évben az új-bogsáni huta beszüntettetett és helyébe ugyanott hámor épittetett két ütőművel, mely 1844. évig állott fen, a midőn leégettt.

A múlt században itt nemes ércek olvasztásával is foglalkoztak, de Freiberg fellépése után a vastermelés lépett előtérbe. Későbbi időben a vashámor helyén posztómalom keletke-

zett, mely még 1833-ban fenállott. Most ugyan azon helyen Fracska vízimalma van a Berzava folyón, közel Oláh-Bogsánhoz, miután a posztómalom elégett.

1783-ban a cs. k. bányakincstár Új-Bogsánban templomot épittetett Nepomuki Sz. János tiszteletére, miért maga a helység is gyakorta *Nepomuki-Hámornak* neveztetett. A templomnak most semmi nyoma.

1785-ben curatia állittatott itt. Hozzá tartoztak, mint fiókközségek: Ó-Hámor (Altwerk), Terézia-Hámor, Oláh-Bogsán, Rafna és Doklén.

A curatus 1808-ig állandóan Új-Bogsánban lakott. A paplak mellett volt az iskolaház; de midőn a vasipar hanyatlott, a lakosok száma is apadt. Az iskola megszünt és a gyermekeket a németbogsáni iskolába kellett járatni.

1804-ben julius 8-án tette le Kempf Lőrinc plébános a mostani új-bogsáni templom alapkövét.

A község évek óta hiában sürgetett önálló lelkészség felállítását. Azonban a hatvanas évek óta van itt megint helyi iskola, mely 1870-ben a vaspályatársaságra telekkönyveztetett.

Új-Bogsán máskép Új-Hámor nevet is visel és azt Ó-Hámortól csak egy erdőcske választja el.

Ó-Hámor, vagy Altwerk, oláhul Bischischtiniu, Bogsánbányának fiókja. E telep 38 lakossal bír és Új-Bogsánnal valamint Német-Bogsánnal egy politikai községet képez.

E telepen mintegy öt évvel korábban mint Új-Bogsánban állittatott fel két pörölylyel ellátott hámor és hihetőleg azért neveztetett el Ó-Hámornak, holott Új-Bogsán máskép Új-Hámor néven különböztetett meg.

Terézia-hámor, vagy Theresienwerk, az új-bogsáni plébánia fiókja.

Kohldorf, Szénfalu, Magura, oláhul Karbunár Bogsánnak egyik városnegyede alapíttatott 1825. évben. A Smida völgyben és az erdőkben szétszórt szénégetők a szénégetés célszerűbb eszközlésére ide vonattak össze, fuvarozással foglalkozó lakósokkal együtt. Ugyanez évben létesült *Magura* nevezet alatt a bogsáni cigánytelep, melyet 9 cigánycsalád ült meg, kik ezelőtt a Zsidovin, Ravna és Dognácska közötti mezőségeken nomád életet éltek s most a kincstár által szénégetésre és arany-

mosásra kényszeritettek. Kötelesek voltak évenkint kiszabott mennyiségü aranyport (mintegy 4—5 arany értékût) melyet a Berzava folyóból nyertek, az oraviczai bányaigazgatóságnak határozott áron átszolgáltatni. Azonban e telepedők mindig elégedetlenek voltak és csak könyebb foglalkozást szerettek. Igy valamely vén cigánynak hét fia volt Magurán, kik mindnyájan muzsikusok lettek. — Szénfalván csaknem kizárolagosan románok laknak. (Más Kohldorf fekszik Szászka mellett. L. azt.)

Bohui, Krassovához délre 8 órányi távolságban, Szörény vármegye határán eredő patak, délről éjszak felé őserdőkön át folyik, forrásától 2000 ölnyi távolságban a föld alatt eltünik és innét a völgyben 1000 ölnyi távolságban megint feltünik. Mélyen bevágott, sziklás mederben a Karas felé siet, a melylyel Krassovához másfél órai távolságban egyesül.

Boin. Ilynevü helységet mutatnak ki a XVIII. század térképei Bunya keleti szomszédságában. Van Boina nevü hegy és patak Szörény megyében Sopot falu táján. *Boin* falu 1743. évben a lugosi kerületben feküdt. 12 lakosa volt, és 58 frt $20^1/_2$ kr. adót fizetett.

Bokdano, hajdan falu a verseczi kerületben. Az 1723. évi térképen, melyet Szentkláray J. kiadott, ily sorozatban követik egymást e vidék helységei dél felé: Resicza, Jeszenovacz, Klokotics, *Bokdano*, Czerova, Viederiz, *Lesdie*, Jabalcs. Az 1761. évi térkép pedig *Bogdano-Lesdie*, mintha csak egy falu volna, Krassovához éjszakra határosnak tünteti fel.

Bokosnicza, hajdan falu. Az 1690—1700 évi összeirás a verseczi kerületben említi Tikván és Komoristye közt. Az 1717. évi öszeirás *Pekosnicza* néven 90 házzal Varadia és Komoristye falu közt sorolja fel szintén azon kerületben. Ez adat szerint Bokosnicza nem kis község volt, még is már az 1723. évi térkép nem tud róla semmit. Eloszlott.

Más Bokosnicza falu fekszik a karánsebesi járásban, Szlatinához éjszakra. Érdekes múltja volt. (Lásd szörényi bánság története II. 24—26. l.)

Bokrand, hajdan folyó Krassó megye területén, ugylátszik Szurdok és Gertenyes közt. Egy 1323. évi oklevél szerint Bokarand — alább Bukurandnak irva — folyó a határt képezte Ermen és Vorosd falu közt. Egy 1359. évi oklevél mondja, hogy

Diakocz falu mellett folyt. E falu Bokrand név alatt is volt ismeretes.

Bokrand máskép D e a k o l c z, hajdan falu Krassó megyében. Lásd erről Deakolcz alatt.

Boksincz, hajdan falu Krassó megyében. Nagylaki János 1421. évben, Bokchynch Harka stb. falut Csáky Miklósnak és Györgynek örökségül igéri. (L. Szentgyörgy.) A csanádi káptalan 1427. Nagymihályi Albert vránai perjelt és fiait *Boksynch* birtokába igtatja. (Lásd Szent-György.) A *Boksynch*-ba való igtatást a király megerősíti 1428-ban.

Boldogasszonyfalva, hajdan falu Krassó megyében. Említetik 1344. évben Bedre, mint villa *Bodugazunfolva* birtokosa kinek jobbágyai Himfy egy remetei jobbágyát kifosztották és elzárták. Ezért a krassói alispánnál bevádoltattak. A krassói alispán más alkalommal is szól Bodugazunfalva-ról, midőn t. i. 1364. évben két perlekedő félt megidéz, hogy a nevezett faluban választott biráik által a köztük fenforgó pert elintézzék. Azonban csak az egyik fél küldött oda három választott birót. Nyéki Csepe András 1370 évben egy szolgáját küldi a boldugazunfalvai vásárra, de Mátyás, Nagy Lajos vízvári szolgája tőle erőszakkal egy lovat vett el. Eziránt a krassói alispán vizsgálatot rendelt el. E falu egykori fekvését nem lehet kijelölni.

Boldur, falu Lugos mellett nyugotra. Mint személynév Boudor előfordúl 1368-ban. Boldor 1416. évben úgylátszik Temes megyéhez tartozott és a szeri Posafiak birtoka volt. Szeri Posa fiai György, Péter, egy másik György, Gábor és István mint Boldornak birtokosai ez évben pörbe idézték szabadfalvi Réthy Pétert, mert hatalmaskodva elpusztította Boldurt. A forrás nem mondja, hogy a Posafiak Boldurja micsoda megyében feküdt, de figyelmet érdemel, hogy Temesvárhoz délnyugatra, a Bega csatorna mentén Ujvár mellett Poldur nevű puszta találtatik. Mátyás király 1471. évben Hodos várát és várost, *Boldor*, Tornyafalva, Kápolna stb. falvakkal, melyeket azelőtt Szeri Posafi István bírt Temes megyében, Országh Mihály nádornak és nádasdi Ongor Jánosnak adományozza, mindegyiknek fele részben. A beigtatást az aradi káptalan teljesítette. Az aradi káptalan 1488. évi bizonyitvány szerint bákai

Szőllősy Gergely Palogd temesi, Vysald, *Boldor* és Azuagh Krassó megyei falvakban levő részbirtokait Dóczy Imrének 50 arany forintért elzálogosítja. 1597. évben Boldur az erdélyi fejedelem birtoka volt, a törökön nyert győzelmei folytán. Midőn ez évben a Besán család Belincz és más Temes megyei falvak birtokába igtattatik, mint szomszédok részt vettek Penzo János a bolduri bíró, Szerb Pál és Karácson Bálint ottani lakosok. A rablók kiirtására kiküldött Lentulus tábornok 1739. január végén megszállotta a falút.

Az 1690—1700 évi összeírás a lugosi lunkaság falvai közt Bohkor falut emlit, mely névben kétségtelenül Boldur lappang. Az 1717. évi összeírás szerint Boldor akkor a karánsebesi kerülethez tartozott, valamint Lugos is, és 35 háza volt. Báró Vay Miklós mérnökkapitány Jankovics Antal helyettes alispán és két báró Bernátfy kérték 1797. Boldur adományozását.

Ujabb korban és pedig 1812. év körül báró Bernáthfy Antal szerezte meg Boldur birtokát.[1]) Az ő leányága 1848-ig osztatlanul birta Boldur és Hodos helységet. Akkor azonban Kiss András, volt Krassó megyei főispáni helyettes, mint báró Bernáthfy Antal egyik leányának, Idának férje, Krassó megyéhez fordult, hogy a birtokosztályt engedje meg.

A telekkönyvezés behozatala után és pedig 1866. évben következők voltak itt a birtokviszonyok: A jószág három részre volt felosztva b. Bernáthfy A. 3 leánya közt.

Első rész. Birják: Palikucsevny Bertha, szül. Bernáthfy bárónő. Utána 1866. évben Palikucsevny Malvin, férjezett gróf Kolowrat-Krakovszky Henrikné, Palikucsevny Arthur, Palikucsevny Johanna, Péter és Stefania (utóbb férjezett Gáspáryné.) 1871. évben örökség utján egyedüli birtokos lett Palikucsevny Arthur. E birtokrész a jószág harmadát teszi.

Második rész. Birta b. Bernáthfy Ida. Ettől 1865-ben átháramlott férjére, szuboticzai Kiss Andrásra, tőle 1866-ban eladás utján Kiss vejére, Huszár Lászlóra, Kiss Andorin férjére származott át.

Harmadik rész: Gróf Bubna Mária, b. Bernáthfy Antal harmadik leánya, a ki e jószágot most is bírja.

[1]) A Csanádegyházmegyei Adattár (IV. 138.) szerint báró Bernátfy József és Antal 1803. statuáltatott Bolduron.

A helység határait az Ulen nevű hegyipatak locsolja, mely itt az Oláhság mellett eredő Czernabárát is felveszi. A község közelében emelkedik a Bibol és a Gyelnika hegy.

Bonnafalva, hajdan falu, ugylátszik a mai Krassó megyében a Maros mellett. A nagyváradi káptalan 1366 évi jelentése szerint Bebek István országbiróhoz Telegdy Tamás és Mindszenthy Lőrinc közt birtokosztály ment végbe s ennek folytán possessio *Bonnfalva*, is két részre osztatott, Lőrinc mesternek jutott a Maros felé eső rész. (v. ö. Posga, Hidegfa, Filepkeve) Krassó megyének azon Maros menti vidékén fekhetett, mely hajdan Arad megyéhez tartozott.

Bordczest, hajdan falu Hunyad megyében: Bozvári János 1548. évben halálos ágyán lévén, Facset vidékén lévő részbirtokait, ezek közt Bortesth, Persafalva, Nemesesth, stb. falu, leányának hagyományozza. Mai Krassó megyei marsinai kerülethez tartozott, midőn 1597. Báthory Zsigmond Török Istvánnak adományozta. Ez évben Borzest lakója Borsova Simon Jósika István statutioján jelen van. Báthory Gábor fejedelem 1612. évben a marsinai kerületben Temes megyében fekvő *Borsest* falut Török Katalinnak visszaadományozza. (l. Marsina) Bethlen 1620. évben Török István magtalan halála után, *Bordsest* falut ifjabb Bethlen Istvánnak adományozza. (Lásd Marsina. l. Bozvár.) E falunak még az 1717. évi összeirásban is nyoma van, a hol ez a facseti kerületben *Bourscbe* név alatt 10 házzal van felsorolva. Padurány közelében fekhetett, de neve egyetlen térképen sem található.

Borovecz, hajdan falu Krassó megyében, mely egy 1761. évi térkép szerint Dognácskával délre volt határos.

Borza, hajdan falu Szörény megye borzafői kerületében. Báthory Zsigmond 1597. Czerovai Mihály és Péternek és czerovai Pető Mihálynak adományozza. (L. Tirnova) Philippus Bachi és Egidius Castellanus de *Borza* megyebeli hontársak a *Borzafew-i* kerületből 1452. tanuskodnak, hogy Albert király Dranko várát a Csornaiaknak adományozta.

A Borza helynév hazánk más vidékein sem ismeretlen; ilyen például Borzavár Veszprém megyében. Ott persze megtartotta eredeti alakját.

Borza, ma Berzava folyó, lásd azt.

Borzvafő, vagy Borzafő, hajdan vár és egy krassói kerület székhelye. Első nyoma a XIV. században. László nádor és opuliai herceg 1370 évben a krassómegyei közgyülésen Miklós fiát, Bálint kenézt és királyi jobbágyot ki Balk fia Péter helységében, Borzvafeu tartozékaiban lakott, mint országos bűnöst elitéli. 1400. (?) évben krassófői Arbanaz György, semmi hivatalos cimét nem emlitvén, Borzafőn október 12-én kelt levelével egerszegi Himfy Mika nejét Juliannát minden ingó is ingatlan vagyonára nézve a többi Himfyek ellen pártfogása alá veszi. Ozorai Pipo temesi főispán 1418-ban Abeli Jakab nemest, az ő borzafői várnagyának meghagyja, hogy a kenézek közt támadt viszályokat intézze el. Ugyanez évben emlittetnek a Berzavába folyó Maylathmaycho patak a borzafői kerületben; továbbá Izaach Mihály, Nyakazó János és Bachy Miklós borzafői lakosok. A csanádi káptalan 1421-ben bizonyitja, hogy borzafői Iuga fia Fülöp homagiumot fizetett borzafői Bodó, valamint Lukács és István véletlen megöletéséért. Krassó vármegye 1433. évben, megelőzött vizsgálat folytán bizonyitja, hogy remetei Himfy Frank, István fia, a borzafői nemes kenézeket és jobbágyokat meg nem sértette, sőt ellenkezőleg, hogy ezek az ő birtokát pusztitották. Ugyanez évben Sax Eberhard szentlászlóvári kapitvány a borzafői kenézek közt támadt birtokháboritásban biráskodik. A tényállás felderitésére kiküldi nemes Keresztesi Péter mestert, saját borzafői castellanusát. Temes vármegye 1437-ben bizonyitja, hogy németii Bodzay János, remetei Himfy László özvegyének érdekében bizonyos rablókat, kik az özvegyet fosztogatták, Borzafőig szekeren üldözte, de hogy azok kiadatását Vaziloy Jánostól Lachoka fiától, a hová a bűnösök menekedtek, hiában sürgette. Borzafő, mint egyike a kiváltságos szörényi oláh kerületeknek emlittetik először 1451. Hunyadi János egy rendeletében, aztán V. László király 1457. évi levelében. A második borzafői várnagy, kit ismerünk, 1452. évben fordul elő; neve Egyed. Bizerei János 1495. évben az ő részbirtokait Bizere, Kalova, Plese, Alsó-Vercserova, Közép-Vercserova, Felső-Vercserova, Rafna, Glimboka, Mél, Szlatina, Ohabicza, Felső-Mihelencz, Alsó-Mihelencz, Hanzarova, Bolvasnitza, Apadia, Laczkan, Zachel, Ternova, Bratova, Smykolcz, Alsó-Priszien, Felső-Priszien és Besne falvak-

ban és praediumokban, melyek a karánsebesi és borzafői kerületben feküdtek, de egyenkinti megkülönböztetés nélkül, — Gámán Györgynek 250 arany forintért az aradi káptalan előtt elzálogosítja. Az említett helységek közül 1500 évben Ternova, Bratova, Mykolcz a borzafői kerületben Szörény megyében, 1561. évben Mykolcz Temes megye kerületében fekszik. Végre 1597. évben ujra van szó Szörény vármegye borzafői kerületéről, mely utóbbihoz akkor tartozott Tirnova, Czerova, Bratova, Sinkova, Fejérviz, Czerovicza és Valle. A növekedő zavarok eltörlék Borzafőt mint várat és mint kiváltságos kerületet. A hajdani borzafői vár fekvését ma nem ismerjük, a Berzava forrásánál erre valló romokat még nem fedeztek fel. (v. ö. Krassófő.) Az sem bizonyos, vajjon a borzafői vár alatt létezett-e megfelő nevü falu.

Borzas, hajdan falu Temes mgyében, Babsa és Tergovist falu mellett Temes- Krassó megyék szélén. Megkülönböztetendő Berzews falutól, mely Zsidóvár mellett létezett. I. Ulászló király 1442. évben a lugosi kerületben fekvő *Berzews*, Chewhaba és Ohabicza egész öt részéből, három részt olyképen eladományoz, hogy ezen három résznek első fele gamzai Turcsin Miklós és Kornethi Mihály Lugas kerületbeli oláh kenézeknek — a másik fél pedig Berzewsi Mihály, György, János, Miklós és másik Mihálynak, szintén oláh kenézeknek jusson. Mindkét jószágfél már az adományozottak kezén létezett, Turcsin Miklós és Kornethi Mihály fele nevezetesen János vajda és bán adományából és az emlitett berzősi kenézek beleegyezésével. A király meghagyja egyszersmind az aradi káptalannak, hogy az adománynyerőket nevezett részbirtokaikba beigtassa, mire a káptalan augusztus 13-án a statutiót teljesitette, ellenmondásra nem találván. A zsidóvári várnagyok Macskásy Jakab és More János 1470. évi itélete szerint Sysman Sandrin egykori szörényi várnagy, volt társának Margai Jakabnak 19 arany forintot tartozott megtériteni; de minthogy pénze nem volt, Sysman Sandrin az ő hitelezőjének kielégitést utalványozott Bozyas, Ohaba és *Felső-Borzasban* levő részbirtokaiban. Ennek ellentmondott Törzsök Márton mint vérséges atyafi, állitván, hogy neki a nevezett részbirtokokra ép annyi joga van mint Sysmannak; azért ő a 19 arany forintot kifizeti, úgy hogy ezen

összeg visszafizetése által a részbirtokok visszaválthatók legyenek a rokonok által. II. Ulászló király 1504. évben meghagyja az aradi káptalannak, hogy Haraszti Ferencet a pomázi Czyko Gáspár által neki elzálogosított Patkócz, Vásárhely, Babsa, *Borzos*, stb. Temes megyei falvak birtokába igtassa. Haraszti Ferenc 1510-ben az ő leányait Annát és Katalint Temes megyei Babsa, *Borzas* Walsyncz stb. faluban fiusítja, Borzos 1518-ban de még 1551-ben is említtetik, mint Haraszti Ferenc birtoka. A török háboruk e falut és környékét elsilányították. Báthory Zsigmond fejedelem 1597. évben a Temes megyei Zsábár, Belincz, Fikatar falut, Szeben, Tataros, *Bozos*, (így kétszer) stb. praediumot, a Besan családnak adományozza, mely azokat már Zsigmond király idején birta. (Lásd Berzavos.)

Borzlyuk, hajdan falu, ugylátszik Lugos vidékén. A Himfy család 1389-ben országbirói itélet folytán Egerszeg és tartozandóságait osztály alá vevén, ez alkalommal Borzlyuk faluról is intézkedik, minélfogva Borzlyuk egy része és hét jobbágy, nevezetesen: Woszeel, Salazla, Duxa, Magas, Ilia és Kalyn Himfy Bazilnak, Miklós fiának jutott; a Borzlyukhoz tartozó Zacho nevü birtokok pedig, 13 jobbágygyal Himfy Margitnak engedtetett át. Remetei Himfy Frank, István fia 1430. évben Krassó megyénél panaszt emel rokonai, egerszegi Himfyek ellen, hogy Borzlik nevü birtokát elfoglalva tartják, Krassó megyének kiküldöttje a vizsgálatot megtevén, a panaszt alapos-nak találta. (v. ö. Zacho.)

Bosárfő, folyó, l. Bozsur.

Bose, hajdan falu a facseti kerületben. Az 1717. évi összeirás Bosche néven 15 házzal sorolja fel a már eltünt Vadany és Vesza falu közt. Branyest és Batyest körül fekhetett. Az idézett összeirás az egyetlen forrás, melyben e falu nyomát találjuk és miután abban Botest, Batyest, Bazest külön említtetnek, világos, hogy ezekkel nem szabad összezavarni.

Bosilafalva, hajdan falu Krassó megyében, Egerszegi Himfy Miklósné Juliana a volt krassói alispán özvegye 1442. évben minden jószágait, nevezetesen *Bosilafalvát* stb. minthogy ezeket igazgatni és védelmezni nem képes, nagyságos Koroghi János és várnagyjainak őrizetére és igazgatására bizza.

Bosnyák, lásd Moldova.

Bottiest, Botiesti, vagy Botest falu, feszik Birna, Zsurest, Drinova és Hauzest közt. Hasonló hangzásu helységnevek igen közel itt: Batyest, Bazest, Botinest. Okleveles forrásaink az e környéken fekvő falvak neveit oly sokféle változással közlik, hogy a legnagyobb óvatosságra van szükségünk, nehogy tévedésbe essünk, vajjon a Begyest, Boglyest, Bogest, Botest, Bochiest, Botiest, Batiest nevek alatt micsoda helységeket kell értenünk. Nem lehet egyedül az ingadozó névalakra támaszkodnunk hanem tekintetbe kell venni a régi politikai beosztást, — de mert ez sem megbizható mindig — a területi fekvést, és a régi családok birtokviszonyait. Mátyás király 1464. évben a Temes megyében fekvő Thwrd falut és a hozzá tartozó Zold, Gladna, Rumunest, Hauzest, *Begyesth* stb. falut Temeselyi Désy Péternek és Balothai Miklósnak adományozza. Látjuk ebből, hogy Krassó megyei területen vagyunk. Báthory Zsigmond fejedelem 1596. évben a Furdiához tartozó *Bothest,* (az eredetiben Bochiest és Botest alakban is. Okltár II. 182. 188. lap) Zsurest, Birna stb. falvakat Jósika Istvánnak adományozza. A jószágok akkor politikailag Hunyad vármegyéhez tartoztak. Báthory András fejedelem 1599. évben a Hunyad megyei furdiai kerületben, fekvő Hauzest, Rumunyest, Pojen, *Bogest*, Zold, Mutnik stb. falut Sarmasághy Zsigmondnak adományozta. Ez utóbbi három adatból színleg kitünik Begyesth, Bogest és Bothest azonossága. A falu következetesen a furdiai kerülethez, habár majd Temes majd Hunyad megyéhez számíttatik és Jósika-féle birtok volt. Tudjuk, hogy a Jósika jószágok Sarmasághyra mentek át. De ugyan az idézett 1599 oklevél, mely ezt emlékezetül adja, azt is mondja, hogy Sarmasághy Zs. a furdiai kerületben fekvő Bechest és Bogest és a bozsuri kerületben fekvő Botest falut kapta. E három név alatt tehát három különféle falu értendő. (Oklevéltár II. 503. sz.) Melyik e három falu közül a mai Bottiest? Azt elhatározni bajos, de nem is lényeges dolog, mert 1607. évben Sarmasághy Zsigmond mind a hármat, más jószágokkal együtt Keresztesy Pálnak elzálogositá. Feltünő csak az, hogy mig az elzálogositást megállapító káptalani levél *Botest*, Birna és Zsurest egy csoportban fekvő falvakat de a távolabbi Szudriást is a bozsuri kerülethez számítja, addig szerinte Bechest, Hauzest Bogest, Rumunyest, Zold a furdiaiban fek-

szenek. Ezeknél fogva én a mai Bottiest falut, noha Furdiához délre fekszik, azon Botest faluban vélem fölismerendőnek, melyet az 1596-diki levél csakugyan Furdiához, az 1599. és 1607. évi pedig Bozsurhoz számit. Bethlen Gábor fejedelem 1617. évben zálogba veszi enyingi Török István jószágait és ezek közt előfordul a bozsuri kerületben Botoniest, Birna, *Botesti*; a furdiai kerületben: Bechezthi (a fenebbi Begyesth), Bogiesti (az 1607. évi Bogest), Hauzest, Rumunyest, Zold. A két kerület most már Temes vármegyeinek iratott. Az 1717. évi összeirás szerint Botesche akkor csak 20 házból állt. A község mai pecsétjén: Botesti.

A falu adományozását kérték 1797. Sarmasághy István, Péchy László és Mihály és Novakovics Péter. Botiest ma királyi kincstári birtok. Helynevek és dülők: Lunka mare szántóföld és kaszáló. Kukujova, szántóföld. Kremenyicsa szántóföld erdő közt. Ploponitza erdő. Finacza, kaszáló. Sprizsinosa legelő. Maguricza, Turis legelő. Gyalu furdi, erdő és legelő. Grenyeczi Kuluntza erdő. Magura erdő és legelő. Szets, Zseru, Capu de gligan, Popije, Szkeus erdők. Bradoni, Facza Kicsori, Korbonya erdők. Lutu erdő és legelő. Ruzsinosza szántóföld. Verde patak, mely csak esőtül kap vizet; rajta kis malom. Száká, ugyanaz.

Botinest, falu. György brandenburgi határgróf 1514—16. években birta a bozsuri kerületet és ebben Bothnest falut öt jobbágygyal. Ebből következtetni lehet, hogy a Hunyadi család birtoka volt. Báthory Zsigmond fejedelem 1596. a Hunyad megyében fekvő és Furdiához tartozó Gladna, Szarazan, Butinest stb. falvakat Jósika Istvánnak adományozza, egyszersmind annak beigtatását elrendeli. A szurdoki Bosury család 1599. évben a Temes (ma Krassó) megyei Szurdok és Ruzsinosz falvak birtokába igtattatván, bothinesdi Sztanko András özvegye Euphrosina a szurdoki malomra nézve ellentmondott. A statutióban mint szomszédok részt vettek Trippa György és István, Bothinesth-ról. Ugyanez évben Báthory András fejedelem a Hunyad megye bozsuri kerületében fekvő Szechán, *Bothinest*, Szarazan stb. falut Sarmasághy Zsigmondnak adományozza, ki 1607. évben Szarazánt Keresztesy Pál-

nak elzálogositja. Az 1717. évi összeirás Bodineste falut 15 házzal sorolja fel.

Botinyest Krassó vármegye 1779. évi visszaállitása alkalmával a kápolnási járáshoz tartozott.

Helynevek: Rogoza. Felestie. Valia Bradului. Valia lui Jonutz. Szállásu Bombecsiloru. Ormitza. Valia cu Serselye.

A falu adományozását 1797. évben kérték Lévay László és Antal, Sarmasághy István, Péchy László és Mihály. Következő évben Demetrovics János és Kozma József.

Botinyest 1848 előtt sztamorai Malenitza Miklós lovag és neje Malenitza Anna, született Darvan birtoka volt. Malenitza János 1848. évben kéri Krassó megyét, hogy nagybátyja Malenitza Miklóssal tett egyenlő osztály útján szerzett Szécsen helység és Botinyest egy részének felbecsülésére választmányt küldjön ki. Ajándék utján 1866. évben nyerték sztamorai Malenitza György és Malenitza Sándor egyenlő részben. Ezeknek birtokát örökölték 1871-ben a kiskoru Malenitza Péter, János és Milos. Eddig Botinyest csak egyik feléről van szó, — másik felét bírta Fekete Ákos csanádmegyei földes úr, melytől 1848 után szerezte Eirich Antal és neje Hermina. Ezektől vette 1861. évben Raubal Antal, ettől 1869-ben Lövy Ármin, ettől 1880-ban Klein György jelenleg bolduri postamester.

Bothligete hajdan erdőség, mely Mutnokhoz tartozott és Karánsebes felé esett. Annak használatától a karánsebesiek 1424. évben eltiltattak. 1464. évben a Mutnoki család birtoka; mint ilyen 1531. évben is említtetik, akkor is a kárániak az erdő használatából ki voltak zárva.

Bozvár, vagy Bozvára, hajdan falu, mely többnyire Temes, olykor Hunyad megyéhez tartozónak mondatik, azonban a mai Krassó vármegye határában feküdt, Marsina, Szintyest és Zorány táján. Bozváry Miklós 1490. évben Temes megyei nemes volt. Bozváry János 1548. halálos ágyán birtokrészét a Temes megyei *Bozwar*, Zeryche, Nemesest, Szelistye, Lukácsfalu, Maczas, Bortesth, Bogdanfalu, Marsina, Kossova, Persafalva, Supanest, Belusfalva, Pokolpatak és Forrásfalva helységekben végrendeletileg leányának, Dorottyának 900 forintért beiratkozza. Báthory Zsigmond fejedelem 1597. évben rendeli, hogy a Bésán család Belincz, Zsábár, Fikatar, Bozos, stb.

Temes megyei helységek birtokába igtattassék, az igtatásban mint szomszéd részt vett Bozváry Miklós. E nemes ugyanez évben kiküldetik, hogy Eördögh György a Temesmegyei Körtvélyfalva, Barafalva, és Goncsiesdfalva birtokába igtattassék. *Bozowara* 1597. Marsina tartozéka volt, a midőn Glava János itteni lakos részt vett Jósikának Maros menti birtokaiba történt statutiojában. Ez évben Báthory Zsigmond a Hunyad megyei marsinai kerületben fekvő Zorany, Szintiest, *Bozwara* stb. falut enyingi Török Istvánnak adományozza. Az igtatás napján, t. i. 1598. jun. 2-án Bozváry Miklós a maga és dési Pan János nevében, Bozvara, Nemesest, Szelistye, Belosest (1548. még Belusfalva) és némely más falura nézve a beigtatásnak ellentmondott. 1612. évben Báthory Gábor a marsinai kerületben Temes megyében fekvő Bozvára praediumot visszadományozza Török Katalinnak; Bethlen Gábor végre 1620 Bozvára birtokát Török István halála után ifjabb Bethlen Istvánnak adományozza. Ezentul e község életét nem lehet nyomozni, — mikor tünt el, bizonytalan.

Bozzás, hajdan falu. Csak következtetések engedik meg azt az állítást, hogy Zsidovár és Zséna táján feküdt. Susman István de Bozas a lugosi kerületben lakó nemes 1452. évben bizonyítja, hogy Albert király Dranko várát a Csornaiaknak adományozta. Ugyanő (Stephanus Sisman de Bozzas) 1464. évben, mint kir. ember részt vesz Macskásy Jakab és Perlői Tamás beigtatásában Perlő, Sidimirpataka, Dragotenest és Tinkova birtokába. Sysman Sandrin, ki 1470-ben a zsidóvári várnagyok, Macskásy Jakab és More János által arra itéltetett, hogy az általa megkárosított Margai Jakabnak 19 arany forintot megtérítsen, pénze nem levén, kielégitést utalványozott *Bozyas*, Ohaba és Felső-Borzasban levő részbirtokaiban. Ennek ellentmondott Törzsök Márton azon okból, mert ő mint vérséges atyafi a fennebbi részbirtokokra annnyi jogot tart, mint Sysman; ő azért helyette a 19 arany forintot kifizeti a visszaváltási jogot rokonainak engedvén át. Megjegyzendő, hogy 1467-ben Margai Jakab és Sysman Sandrin együtt szörényi várnagyok voltak. Sisman Sandrinus de Bozzas 1511. mint temesi birtokos említtetik; 1548-ban Magyar Mihály sebesi Vajda Gergelynek *Bozzásfalván* lakó jobbágya Annoka Miklósnak zsénai

statutiójában részt vesz. Ebből tehát kitünik Bozzás és Bozzásfalva azonossága, de az is, hogy Vajda Gergelynek az utóbbi helyen részbirtoka volt. Vajda Péter Bozzás birtokosának jobbágyai: Chiopanya Márton és Dobrin Péter 1585. évben mint szomszédok részt vesznek Apafy Istvánnak beigtatásában Zsidóvár birtokába. Rákóczy György fejedelem 1638-ban Miksa Miklós és Macskásy Miklós karánsebesi nemesek által bozzási Vajda Istvánt felhivatja, hogy tótváradiai Kornis János gyermekeinek, Jánosnak, Péternek és Katalinnak (Kún Istvánné) mindazon irományokat, melyek bárhol, nevezetesen Szörény vármegyében fekvő birtokaira való jogukat igazolják, adja ki. (Lásd Bozy.)

Bozy, vagy Bozyfalva, hajdan falu a mai Krassó megye határában. Zagyvai Boldizsár 1585. évben Szák, Morenz, Ohaba, Nalácz és más Mutnoki-féle jószágok birtokába vezettetik; mint szomszéd meg volt híva *Bozyfalváról* Vajda Ivacsko birája Thoma Mihály és Jankucza Ádám. (Lásd Mutnok.) 1590-ben Dobrin Farkas és Miklós, Jósika Márta néhai karánsebesi Vajda Péter özvegye nevében Thoma Mihály, Vajda Ivacsko nevében *Bozyból* részt vesznek Jósika István beigtatásában a zsidóvári uradalomba.

Bozy és Bozyfalva azonossága kitünik Vajda Ivacsko és jobbágyának Thoma Mihálynak együttes előfordultából.

Bozzás és Bozy azonosságának lehetősége nincs kizárva, tekintvén, hogy 1585-ben Bozzásban is a Vajda család (nevezetesen V. Péter) volt birtokos és hogy özvegyének egyik jobbágyát Dobrin Farkasnak hivták; mi figyelmet érdemel Dobrin Péter jobbágy neve mellett. Azonban nincs elég adat réá, hogy a kérdés kétségen kívülivé tétessék és azért fel kell tenni, hogy Bozzás vagy Bozzásfalva egymás közelében feküdtek.

Különben Temes megyében 1610. évben nemcsak Bozy, hanem Bozzás is létezett.

Boziás, hajdan falu Krassó megyében a Berzava és Karas folyó közt. László nádor és opuliai herceg 1370. évben, Jánky Miklósnak *Bozÿas* faluban lakó Radoch nevü jobbágyát tolvajlásért elitéli. Nagylaki János 1421. évben *Bozÿas*, Prekoch, Igrici, Jaam stb. falvakat Csáky Miklósnak és Györgynek igéri; e helységek Krassó megyeieknek iratnak. A csanádi káptalan

1427. Nagymihályi Albert vránai perjelt és fiait *Bozyas* birtokába igtatja, a mely igtatást Zsigmond király 1428. megerősített. Miután az adomány és igtatás a Csanád megyei Bozyas falura is vonatkozik, világos, hogy a néhai Krassó megyei Bozyas, nem téveszthető össze a Temes megyei Buziás fürdőhelylyel, mely egykor Torontál megyéhez tartozott.

Bozna, hajdan puszta Krassó megyében. Nagylaki János 1421. Jaam, *Bazna*, Kuzmincz stb. falvakat Csáky Miklósnak és Györgynek örökségül igéri. A csanádi káptalan 1427. évben Nagymihályi Albert vránai perjelt és fiait *Bozna* puszta birtokába igtatja. Az igtatást *Bozna* és más krassói pusztákba a király megerősiti 1428. (L. Szent-György.)

Bozsur, falu Lugos és Facset közt. Bárány Ágoston Mercator térképén a Possa helynevet találván; azt a mai Bozsurra vonatkozhatni véli; de téved, mert Bozsur neve soha sem fordul elő ily alakban. Possa mint kastély előfordul Ortelius és Kreckwitz XVII. századbeli térképein is és pedig a Temes mellett, Iktár és Lugos közt. Bármennyire tekintetbe vegyük a régi térképek hiányait a rajzban és felmérésben, ezt a Possát még is bajosan lehet Bozsurra magyarázni. Azért jobb lesz az oklevelekre támaszkodni. Ikus már eltünt Krassó megyei falu határai leiratnak 1364. évben, és pedig legelőször azon részénél, mely a két folyó forrásánál, t. i. Toplafőnél és Bosarfőnél fekszik. A határjárás további folyamában említtetik még a Farkasfő és Kisbosárfő folyó. A leirás bennünket Monostor vidékére vezet, nehézséget csak azon állítás képez, hogy Fel-Ikus falu határosnak mondatik Nadrág királyi birtokkal. Az egri káptalan egy 1391. évi levelében említtetik egy Temesvár közelében fekvő Basar nevü falu (possessio Basar prope civitatem Temesvar), melyről azonban nem bizonyos, vajjon a mai Bozsurral azonos-e?

Zsigmond király 1427. évben Mikolai Mihálynak hűtlensége és magszakadása folytán a király collatiojára esett minden birtokait Garai Jánosnak és nejének Hedvignek adományozza; azon esetre azonban, ha Garai azok birtokába be nem léphetne, neki és örököseinek a Temes megyei Twrd, *Bosar*, Monostor és Sugya, és az Arad megyei Zaad és Varadia falvakat zálogosítja el. (Fejér X. 6. k. 869. l. Teleki, Hunyadiak

kora X. 362. lap.) I. Ulászló király 1440. évben a két Hunyadi Jánosnak, szörényi bánoknak, Hunyadi Vajk fiainak, kik a törökök ellen több csatát nyertek és különösen Orsova, Szörény, Miháld és Görény várait ügyesen védelmezték, Hunyad vármegyében Solmos, Berekszó, Nyavalyás és Burián, Temes vármegyében Bosár helységet örökségi joggal újból adományozza; kit is itt a csanádi káptalan beigtat. (Teleki, u. o. I. 224. l. és X. 90. 91. lap.) Az augusztus 9-én kelt igtatási parancsra azonban a káptalan csak október 8-án tesz jelentést, de az igtatásnál nem a király által kijelölt horogszegi Szilágyi Osvát és Nagyúti Pál, hanem endrédi Békés Benedek és György, István fiai vettek részt. De jelen volt Ikesi (de Alsó-Ikes) Erne, kit a király is kijelölt. A bosari birtokhoz keneziatusok is tartoztak. (Oklevéltár I. 288. sz.) Hunyadi János, fiai nevében is, 1446-ban Országh Mihály és Jánossal, valamint Hagymási László és Miklóssal, kikkel Solymos vár és Lippa birtokáért pörben állt, egyezségre lépett, cserébe adván pörös felének *Bosor* oppidumot, és Suppan falut, az illető kerületekkel együtt, melyekről azonban nem mondatik, micsoda megyében fekszenek. De e jószágok utóbb a király adományozási jogára visszaestek és azért V. László király 1453. évben Hunyadi János eddigi kormányzónak és fiainak, Görgény és Déva várán kívül, még Temes megyében Sudya, Monostor, Bosár és Supán kerületeket örökségi joggal adományozza. Az utóbbi három helynévben felismerhető az egymás mellett fekvő Monostor, Bozsur és Zsupan Krassó megyében. A Hunyadiak az előzmények szerint háromszor léptek Bozsur birtokába. Az első birtokbavétel ideje ismeretlen, 1440. évben adományozza azt I. Ulászló ujolag; 1453. évben V. László is ád róla adományt, a nélkül, hogy azt nova donationak nevezné. Hogy micsoda helységek tartoztak a bozsuri uradalomhoz, kitűnik brandenburgi György őrgróf 1514—16. évi birtoklajstromából, a hol ezek soroltatnak elő: Sziget, Kaporlo, Szederjes, Bandest, Kitest, Dragojest, Botinest, Száraz, Leurdie, Fagacze, Poganest, Barnafalva, Peperigh, Monyorodia, Felső-Dragojest, Drinova, Felső-Száraz, Mochir, Felső- és Alsó-Bukovetz. *Bosor* oppidumban volt akkor 31 jobbágya. 1544. évben Walkay Miklós és Gáspár számos birtokain kívül Barna (ma Birna)

nevű falujukat a bozsuri kerületben eladják a karánsebesi Simon családnak. Báthory Zsigmond fejedelem 1596-ban Jósika Istvánt nagy adománynyal tünteti ki, és pedig Bosár és Ferde oppidumokkal, és az azokhoz tartozó falvakkal és jövedelmekkel. Az adománylevél szerint Bosurhoz tartozott egész Zochen (ma Szecsán), Kitest, Ungurest, Beya, Szederjes, Kaperlo, Dajest, Sziget, Supan (ma Zsuppan), Szurdok, Pogonest, Serepest, Pagiczel (helyesebb: Fagiaczel), Suponiest (ma Zsupunest), Klicsova (más helyen Klachowa), Szuszány és Goizest falu, — és Szpin, Kerle, Herczest, Balozina és Bukovetz egész praediumok. Ferde (ma Furdia) mezővároshoz tartoztak: Brazova, Oláh Drewdia, Chermida, Pury, Dragsinest, Danoiza (hibásan, Drinova helyett), Prodanest, Bochest, Gruniest (helyesen Giurest), Berna (ma Birna), Kelchest, Mutnik, Chokaniest, Bánya, Jgház, Ruginos, Gladna, Zolth, Zerb, Kosoniest, Zarazan, Borniest (értsd Botinest vagy Braniest), Hauzest, Prechest, Valelupa, Rumenest egész falu. [1]) Mind e falvak ez időben Hunyad megyéhez számítattak. A mennyire még el nem pusztultak, mindnyája fekvését a mai Krassó megyében lehet felmutatni, nevezetesen a facseti kerületben. E falvak azelőtt Zsidóvár várához tartoztak, és Jósikára mind azon jogokkal ruháztattak, a milyenekkel eddig a vár bírta. [2])

Báthory Zsigmond 1598. december 10-én a Tömös megyében fekvő Szurdok és Ruzsinosz falut, szurdoki Busory Farkas, Gáspár Jánosnak és Péternek adományozza; az 1599. évben történt beigtatásnál részt vettek Neges Máté és Popa Farkas, Busorban lakó jobbágyok. Báthory András bibornok és erdélyi fejedelem 1599. szeptember 1-én Sarmasághy Zsigmondnak több Busor és Ferde tartománybeli falvakat adományozott, de még ugyan ez év szeptember 3-án Barcsay Andrásnak lugosi és karánsebesi bánnak meghagyja, hogy Szuszány, Zsupan és Paulest falvakat Balotha Mihály és Török Ferenc kezére bocsássa. Nevezett Sarmasághy Zsigmond 1607. évben a Hunyad

[1]) E földrajzi adatok a báró Jósika család levéltárában létező hiteles oklevélmásolatból vannak véve, mind a mellett a helynevek nagyon el vannak ferdítve. Tájékozásúl szolgáljanak a Krassói Oklevéltár II. köt. 182. és 212. lapjain közlött oklevek.

[2]) Oklevéltár II. 242. lap.

megyei bozsuri kerületben fekvő Busor oppidumot, a hozzá tartozó Szederjes, Sziget, Dajesd, Boya, Kitest, Szécsán, Botinest, Szarazan, Birna, Zsurest, Kelchest, Botest, Balozina, Ungurest, Szuszány és Zsupán egész birtokát Keresztesy Pálnak 12 évre zálogosítja el. Ugyan e falvakat számítja 1599. éven Báthory András is a Hunyad megyei bosuri kerülethez. Úgy látszik tehát, hogy Sarmasághy az utóbbi két falut még sem bocsátotta Balotha és Török kezére. Bethlen Gábor 1617. évben Török István Hunyad megyei főispántól zálogba veszi Busor kerületet Temes megyében, és a hozzá tartozó praediumokat: Sziget, Zupaniesthi, Szurdukull stb. (Győri tört. füzetek II. 382. l.)

A község érdekes múltjából a hagyomány nem mentett meg semmit; 1617-től a jelenkorig nagy a hallgatagság. Csak az 1690—1700. évi összeirás Bosour faluról szól a facseti kerületben. Az 1717. évi összeirás régi *Bosar* néven sorolja fel 30 házzal. De szomorú emléklapot képez múltjában az 1739. év, a midőn Lentulus cs. tábornok, a közbiztosság helyreállítására Mareo őrnagyot a facseti kerületbe kiküldé, ki ott némely szigorú rendszabályokon kívül, Bozsur falutól 17 rabló kiadását követelte.

Bozsur községben a Riu patak foly. Határrészei közűl említendők: Baia (mely a hasonnevű, már elpusztult falu emlékét tartja fenn), Lungsora és Kampulu Surgyiei. A község nevét az erdőben gyakran előforduló szekfű virág félétől származtatják, melynek neve buzsor. Szine vereses, ritkán fehér, és csak egy ága van. (Rózsabazsál, Päonia, Gichtrose.)

Bozsur (Vályinál Bozur) a kir. kincstár birtoka.

Brod, hajdan falu, ismeretlen fekvéssel. Midőn 1390. Perényi Miklós, szörényi bán, a Krassó megyei Érdsomlyó stb. birtokába igtattatik, egyik királyi emberűl kijelöltetik Joannes filius Mikch de *Brod* — azaz Brodi János. A történetforrások más alkalommal nem említik.

Brostyán vagy Brosdian, falu Oravicza mellett. A helynév jelentése Békafalu, de az utóbbi név soha sem volt használatban. Valóban, a helység fekvése igen alacsony és a lakosok azt hiszik, hogy az első telepedők itt sok lápot és békát

találhattak. A szomszéd helységek lakói a brostyániakat ma is »brosti«, azaz békáknak csúfolják. A dülők semmi érdekességet nem mutatnak; egy pár mezőnek a neve: Gladis. A község határán át folyik egy Oravicza felől jövő patak (neve ismeretlen), mely Greovácznál az Ilisava patakkal egyesül. Az 1690—1700. évi összeirás szerint *Brustian* a palánkai kerülethez tartozott. Az 1717. évi összeirás 84 házat talált itt. Korabinszky lexiconjában a helynév Proschtian, az 1761. évi térképen Prostion. A bányakincstár tulajdona volt; de 1855. évben az osztrák-magyar vasúttársaság vette meg. Határa 4265 hold.

A Bihar megyei Brost falu, máskép Békafalvának neveztetik.

A községhez délre eső kaszálók neve Gladis.

Buchecz, hajdan falu a Maros folyótól délre. I. Ulászló király 1440. évben Solymos várát és tartozandóságait Országh Mihálynak és Jánosnak adományozza, ezek közt Szpata, Bara, Bwchecz stb. E falvak akkor Arad megyéhez tartoztak, de mai Krassó megyei területen feküdtek. A XVII. században már pusztákúl említtetnek, így Bethlen Gábor 1622-ben az Arad megyében fekvő Krivobara, Vizma, Buchencz (egy 1757. évi átiratban Buheniz), Kékes, Székás stb. puszták részbirtokairól Verebélyi Jánosnak új adományt ad. — Buchecz nem lehet a mai Temes megyei Budincz a rékási úton, mert a régi Arad megye határai nem terjedtek odáig.

Budafalva, hajdan falu Aradmegyében; a Maros balpartján feküdt Posoga, Sándorfalva, Szelcsova, Filepkevével együtt; azért a mai Krassó megye területén kellett lenni. Telegdy Lőrinc 1455-ben Budafalvát elzálogosítja.

Budafolt, hajdan praedium Szörény vármegye lugosi kerületében, a midőn Szenthe Imre tulajdonául említtetik. (L. Agres.) Tuarini Imre 1590-ben a lugosi kerületben fekvő Budaholi (= Budafolt) praedium felét Ruszkai Jánosnak, Pálnak és Szentének adományozza. (L. Jablanicza.)

Budinacz, hajdan falu a krassói kerületben. Ezt János király 1535. évben karánsebesi Peyka Jánosnak, Györgynek és Péternek adományozza. (L. krassói Gerlistyét.) Írva *Bwdinach*. Az igtatásnak azonban 1536. évben ellentmondott

Bokosnycza Miklós, állítván, hogy apja János már II. Lajostól kapta e helységet. Az ügy per útjára került.

Más Budincz fekszik Temes megyében Iktár és Belincz közt.

Bukovetz, falu Bozsur és Zsupunest közt. I. Ulászló király 1440. Országh Mihálynak és Jánosnak Solymos várát és tartozandóságait adományozza, ezek közt Gabrilocz, Radmanocz, *Bukocz* stb. A bozsuri kerületben, mely 1514—16. évben egészen Brandenburgi György birtoka, volt *Felsö-Bukwecz* 9 és *Alsó-Bukwecz* 3 jobbágygyal. Egy adólerovási lajstromban Vngor Buckhowecz, azaz Magyar Bukovetzen 2 jobbágy, másik Buckhoweczen 6 jobbágy van névszerint felsorolva, — az előbbiben Ungor Janus, a másikban Magyar Laczko és Magyar Ferenc testvéreivel lakik. — Báthory Zsigmond 1596-ban a Bozsurhoz tartozó Hunyad megyei falvakat, és Bukuvetz stb. praediumot Jósika Istvánnak adományozza. Az 1690—1700. évi összeiráskor a facseti kerülethez tartozott. Hasonlókép az 1717. évi összeirás, melyben *Bukovecz* 17 házzal van említve. A nép olykor Bukovatznak nevezi a falut. Azt 1820. év körül a kincstártól Popp Antal szerezte, kinek felesége: Parcsetich Ottilia most is birja és innen veszi előnevét.

Dülőnevek: Ornitza. Terselele. Masztakeni. Szelistye. A határban folyó csermely: Balassány.

Bulcs falu. Névalakja Wulch, Bulch, Bols, Bwlch, Bulczy, Bulcz, Bulsuu. E helyen az ó-korban római telep díszlett, melynek nevét azonban nem ismerjük. Tanusítják ezt a LEGXIIIG bélyeggel ellátott, Bulcson talált római téglák, mint a Legio XIII. Gemniana itt tartózkodásának bizonyítói. E legió hivatása lehetett a Maros parti várak építtetése és védelme. A bulcsi apátság romjai közt többféle római emlék találtatott. A magyar korszakban Bulcs igen korán tűnik fel. III. Honorius pápa 1225-ben a pécsváradi és bulcsi (de Wulch) apátokat megbízza, hogy a sz. Benedek-rendieket évenkint káptalanok tartására szorítsák, és így szabályaik megtartására kényszerítsék. II. András király 1233-ban a bulcsi apátságnak 5000 darab kősót engedélyez a sójövedelemből. Bizonyos lévén tehát a bulcsi apátságnak már a XIII. században fennállása, feltünő, hogy annak nyoma nincs a pápai tized-

lajstromban (1332—1336.) Az akkori szerzetes és zárdai világot jellemzi XII. Benedek pápának az egri püspökhöz 1337. intézett levele, melyben előadja, hogy némely koldus szerzetesek, levetvén az őket illető ruházatokat, a benedekrendi fekete barátok öltönyét vették föl. Így tett egy bizonyos István, ki a nélkül, hogy felszentelt pap volna, a bencésrendi csuklyát magára vette, aztán ármánynyal és erőszakkal négy bencés apátságot, úgymint a bulcsit, bizereit, garábit és monyoródit, ejtette hatalmába; de azokban szerzeteseket nem tart, a zsolosmákat nem végezte, sőt a bencés ruhát is sokszor leveti, világi ruhában, fegyveresen jár, és szabados, szabálytalan életet él. Az általa elfoglalt apátságok jövedelmeit saját profán élvezeteire fordítja, tehát egészen kárhozatos célokra.[1]) Vilmos pannonhalmi apát és Siffrid a garam-szent-benedeki convent apátjának 1342. évi leveléből kitünik, hogy azon költségek megtérítésére, melyeket nevezett Siffrid akkor tett, midőn a pápánál és Magyarországon utazott Monyoród, Kolosmonostor, Bulch, Bizere és Béla monostorok visszaszerzése és újra szervezése ügyében, a nevezett öt monostor 400 arany forintot tartozott visszafizetni a garam-szent-benedeki conventnek. Hogy a fizetés annál könnyebben eszközöltessék, a provincialis káptalan határozta, hogy a monyoródi monostor 6 forintot, a kolosmonostori 12, a bulchi 10, a bizerei 6, a bélai, máskép grábi 12 forintot fizessen évenkint Szent Mihály napján addig, míg e költség törlesztve nincs. (Krassói Okltr I. 11. lap.) Szécsy Miklós országbíró és turóci főispán 1358-ban megkeresi az erdélyi káptalant, hogy Ilyei Sándort, András fiát és Ireneust annak testvérét az Arad megyében fekvő és őket örökség jogán illető Bánliget, Kalinháza, Felső-Zamsor és Alsó-Zamsor birtokába igtassa, a mely falvakat most Miklós bulcsi apát tartja lefoglalva. Mária királyné 1386-ban rendeli, hogy azon rablók, kik a nagyszebeni kereskedőket kifosztogatták, megbüntettessenek. A bűnösök közt neveztetnek Phagyes Gregus és János de Bulch, Váradiai Márk fiai; valamint Tódor de Susdya. Az utonállók némelyike tehát az Arad- (ma Krassó) megyei Bulcsból való volt. Zsigmond király 1400. évi levelében említtetnek

[1]) Theiner: Monumenta . . . Hungariae I. 618. lap.

Czudar Miklós és Péter, János fiai, ki Dénes de Bulch fia volt. De semmi sem mutat arra, mintha itt a Maros melletti Bulcs volna értendő. Az aradi káptalan 1443. évben bizonyítja, hogy László bulcsi apát saját bevallása szerint, némely szükségeinek fedezésére, különösen az apátság némely jószágainak felszabadítására, melyek most az aradi alispánok által az adó meg nem fizetése miatt lefoglalva tartatnak, az apátságnak Ujlak nevű jószágát Arad vármegyében, tartozandóságaival együtt, 50 arany forintért 18 esztendőre elzálogosította Karay János diáknak Domokos fiának, és fiának Jánosnak, valamint testvéreinek Benedek, Bálint, Demeter és Silvesternek; de ki is volt kötve, hogy az apátság Ujlakot 18 év előtt ki ne válthassa. Imre bulcsi apát 1477. évben a solymosi és meszti vári nagy társaságában, a Losonczyak Kewed nevű zarándmegyebirtokában hatalmaskodott és erőszakos foglalásokat tett. Az aradi káptalan a tényállásról jelentést tett a királynak. Az apát csakhamar bűnhődött, mert még ez évben Lossonczy István és László az ő aradmegyei Huzna nevű birtokára rontottak, egy jobbágyot ott megöltek, más kettőt fogságba hurcoltak, noha csak véletlenül tartózkodtak Huznában, de különben az apát Gyakarfalva nevű birtokából valók voltak; végre hízott disznókat is hajtottak el Huznából. Ugyan ez az apát 1479-ben mint szomszéd részt vesz Bánfy Miklós statutiójában Zadya és Varadia birtokába. Báthory Gábor fejedelem 1602. évben az Arad megyében fekvő *Bulczy* helységet új adománykép peleskei Eördögh Boldizsárra ruházza. Az egri káptalannak 1643-ban írt regestrumai szerint az egész *Buczvidéke* kerület, melyben 28 falu létezett, az aradi prépostság birtoka volt. Kár, hogy azokat elő nem sorolja. (Magyar Sion IV. köt. 803. és 819. l.)

Bárány Ágoston Bulcsot a temesi oláh kerületek egyikében keresi,[1]) Szentkláray pedig (Adattár II. 344. l.) azt állítja, hogy Bulcs a mohácsi vész után Arad vármegyében feküdt, míg azelőtt csalhatlanul Temes megyéhez tartozott s egyháza födelei az úgynevezett oláh kerületekben pompáztak. Szerinte egykor Erdélyhez is kapcsolva volt, majd ismét a

[1]) Temés vármegye emléke 112. lap.

severini (szörényi) bánsághoz. Ez állításokat azonban a nevezett írók nem igazolták, azért el sem fogadhatom. Történetforrásaink ugyanis Bulcsot, a mohácsi csata előtt és utána csak mint Arad megyei helységet említik. Szörény megyéhez nem tartozott soha. A Maroshoz délre eső vármegyék ujra felállítása alkalmával végre Krassó területéhez került Bulcs.

Czellán már 1737. évben alapíttatott róm. kath. plébánia. Történt azonban, hogy a régi Bulcs elpusztult hely és apátursága romjain, 1749-ben a szomszéd falvakban elszórtan lakó róm. katholikusok számszerint 28 család, megtelepedtek, és ezen megszállás által Bulcsot újra alapíták. Az ő kedvükért tétetett ide át a czellai plébánia, a melynek kegyura 1838. évig a kir. kincstár volt, azon innen báró Fechtig, azóta a Mocsonyi család. Az egyház anyakönyve tehát 1737. évvel kezdődik.

Stanislavich Miklós csanádi püspök volt az, ki Bulcs helység ujra felélesztésének tervét készítgette, és e feladatban nagy buzgóságot kifejtett. Törekvése Mária Terézia királynénál kegyes fogadtatásban részesült és így a szétszórt katholikusok kedvező feltételek mellett gyülekezhettek Berecsky Hilarion minorita atya körül, ki maga is Czelláról az újra alakuló Bulcsra átköltözvén, az új község fejlődésének örülhetett.

Hilarion után 1771. évig minorita atyák lelkészkedtek itt, és csak a nevezett évben jött világi áldozár ide Mikele József személyében, ki tehát az első valóságos plébános.

Említésre méltó, hogy 1767. május 23-án Engel csanádi püspök látogatta meg a plébániát, 1779. április 15-én pedig Christovich püspök.

Mária Terézia 1775. évben jó téglaanyagból új plébánialakot építtetett a réginek helyén; 1779. évben VI. Pius pápa egy breve által a bulcsi kis templomot búcsú engedélyezési kiváltsággal látta el.

1805. évben Kőszeghy László püspök látogatta meg a plébániát, 1853. május hó elején pedig Csajághy Sándor püspök alatt 1870. március hóban lebontatott a bulcsi templom és Bonnaz Sándor püspök rendelete szerint annak helyén egy új és nagyobb templom emelkedett, mely 1872. február 11-én szenteltetett be.

A *bulcsi apátok* névsora:

1358. Miklős.

1443. László.

1468. Domokos.

1477—1479. Imre.

A török korszak után csak az apátság címe maradt fenn, és ezt kitüntetésül viselték:

1732. Thoren Antal gróf, későbbi belgrádi püspök.

1732. Efferen János Ferenc gróf, pozsonyi és brüsseli kanonok.

1791—1792. Saur Ádám Ignác, csanádi őrkanonok.

1805—1818. Stipsits Ferenc, pozsonyi kanonok.

1822—1828. Radicsevits Mihály, bajai plébános-esperes.

1836—1852. Fábry Ignác, csanádi kanonok, később kassai püspök.

1854—1866. Kemp Mihály, esztergomi kanonok és prépost.

1866. Neumann József, gyulai plébános-esperes.

1877. Prifach József, sz.-fehérvári kanonok.

A bulcsi bencés apátság Szent-Mártonról volt címezve.

1871. évi március 21-én leromboltattak a bulcsi apátság rommaradványai. A falak oly tömör, szilárd kőanyagból álltak, hogy erős zúzódások alkalmazásával is csak lassan folyhatott a munka. A templom sanctuariuma szabályos négyszög volt. A szétbontáskor több római tégla találtatott az épületben; bizonyára valamely helybeli ősi római építmény reliquiái, melyeket a templom építésénél felhasználtak. Minthogy a romok, mielőtt elpusztítattak s mielőtt a hely, melyen állottak, újabb célra fordíttatott, semmi rajz által nem tartatott fenn az utókor kegyeletének, valóban szerencse, hogy Römer Flóris, a derék archaelog már 1868-ban a helyszínén személyesen megfordulván, tudományos körültekintéssel mindent szemügyre vett. Az apátság, mintegy 250—300 lábnyi hosszúságban s közel 100 lábnyi szélességben terjedt ki, s még most is látható mély körsáncokkal volt a kor szellemében bekerítve. A nép vénei állítják, hogy régenten, talán félszázad előtt, sok régiség, többi közt sarcophagok is ásattak ki, melyeket az értékükről ítélni nem tudó parasztság széthordogatott és elfecsérlett.

A templomban még ma is használnak egy itt kiásott igen régi és sajátságos alaku oltárcsengetőt, melynek már alig olvasható latin feliratáról bajos következtetést vonni.[1]) — 1807. év ápril utolsóján az itteni apátság romjaiban ásatások történvén, ez alkalommal gót betűs harang találtatott, melyről kitünt, hogy e harangot Domokos apát öntette 1468. évben. A felirás így hangzik:

✝ ANNO· DO· M.CCC.LXVIII. DOMINICUS· ABBAS·
MGR
MICHAEL·

E harang súlya négy mázsa, 64 font, és 1817. ápril 30-án történt feltalálása óta 1870. évig magában Bulcsban használtatott. 1871. év elején Temesvárra hozták, a hol búskomoly hangja feltünt. Bonnaz Sándor csanádi püspök 1873. évben a harangot a magyar nemzeti Múzeumnak ajándékozta, miért ez év ősz végén Budapestre hozatott, hogy a régiségosztályba felvétessék.[2]) A nép ajkain él még egy hagyomány, mely szerint Hollós Mátyás király gyakran vadászgatván a közeli Solymos erdeiben, fáradalmas bolyongásai után csak akkor indult kiséretével lakomájához, midőn megszólalt »a bulcsi bika«, azaz a nagy harang. Ismerem e népmondát ily alakban is: hogy Mátyás király nem tudott ebédelni, hacsak nem hallotta előbb a bulcsi ezüst harangot.

Tűz nyomai az apátság helyén elárulják, hogy az apátság valószinűleg a török foglalás idején pusztult el. Mikor? azt sem történeti forrásaink nem jegyezték fel, sem az elolához sodott maradék nem tartotta meg emlékében.

Kőszeghy László püspök ideje alatt (1805.) a bulcsi plébániához tartozott Bulcsun kivül Valemare, Kápolnás, Birkis, Kapriora, Posoga, Szpatta, Barra, Ohaba, Rumunyászka, Dubest, Czella, Kelmak, Belotincz és Lalasincz.

A magyar szabadságharc viharai 1849. évben eléggé kiméltek Bulcsot. Csak ujabb időben hozták Bulcs nevét kapcsolatba ez eseményekkel. Ugyanis 1883. július 15-én kegyeletes ünnepélylyel leplezték le és szentelték be a bulcsi temetőben Gaál László 48—49-ki honvédtábornok emlékoszlopát.

[1]) Adattár II. 378. lap.

[2]) Bonnaz püspök két új haranggal kárpótolta Bulcs községet.

Összesen 33 ütközetben vett részt; 1849 augusztus 9-én a Temesvár mellett vívott csatában már mint tábornok vezette a sereg jobb szárnyát s itt egy ágyúgolyó bal-lábát elsodorta. Sebesülten Remetére vitték s itt lábát amputálták. Remetéről Bulcs községbe szállították, a hol báró Fechtig házánál talált menedéket. A gondos ápolás következtében súlyos sebéből már annyira felépült, hogy mankón a szobában járhatott, azonban hegedő sebe hirtelen felszakadt, a hős tábornok ezután rövid idő alatt meghalt 1850. március havában, a bulcsi róm. kath. temetőben helyezték nyugalomra. Azonban még sírjában is megzavarta az ellenség. Fechtig bárónak egy elbocsátott cseh erdésze azt a feljelentést tette, hogy a báró a körözött Gaál László tábornok helyett egy elhalt lovászát temettette el, Gaált pedig megszöktette. E feljelentés következtében katonai bizottság ment ki Temesvárról Bulcs faluba, a bárót őrizet alá vették, Gaált pedig felásatták. Csak miután a bizottság több tagja, kik Gaált személyesen ismerték, az eltemetettben reá ismertek, bocsátották szabadon a bárót. Hosszú ideig állott a sír jeltelenül, mignem néhai Farkas Mihály († 1869.) volt bulcsi plébános által egy emlékkő felállítása iránt megpendített eszmét a marosi járás kevés számú, de lelkes ifjúsága magáévá tette. Kiss Ferenc, kapriorai lakos s az 1848—49-ki harmadik zászlóalj századosának elnöklete alatt 1882. évben bizottságot alakítottak, és miután ez 565 forintot gyűjtött (mely összeghez Szabadka városa 200 forinttal járult) az emlékkövet Kaprioran, oda való fehéres szinű márványból elkészítette, és a sírt vasrácscsal körülvétette. A kő mintegy öt méter magas, piramis alaku, ily felirással: »Itt nyugszik Gaál László magyar honvédtábornok, született Nagykőrösön 1810. január 18-án, meghalt Bulcson 1850-ben, a szabadságharcban, Temesvár alatt 1849. évi augusztus 9-én vívott csatában nyert sebe következtében. Béke poraira.« Lenn a talapzat kövén olvasható: »Emelte a kegyelet 1882. évi november havában.« A bizottság 1883. július 15-ére tűzte ki a leleplezési ünnepet, melynél a marosi és facseti járás és az Arad megyei Soborsin község lakossága nagy számmal megjelent. A bulcsi kathol. plébános és Olláriu kápolnási gör. keleti lelkész tartottak román nyelven hazafiás beszédeket, az utóbbi kiemelvén, hogy a hon-

védek nemcsak a magyarok szabadságáért, hanem a haza szabadságáért s így a románokért is, mint a magyarokkal egyenjogosított polgárokért küzdöttek és vérzettek el.

Mi a birtokviszonyokat illeti, Bulcs a múlt század óta a kir. kincstár birtoka, mely azt 1838. évben Batta, Czella, Bruznik és Ohaba Szerbaszka kincstári községekkel báró Fechtig Nándornak adta haszonbérbe. Később 1857. évben fechtenbergi báró Fechtig Károly és Armand megvették ezen falvakat, de a telekkönyvek készítésekor a tulajdonjog hibásan a kincstár tulajdon lapjára iratván, a két Fechtig kérték, hogy a birtokjog az ő nevükre irattassék. Ebbe a temesvári pénzügyi igazgatóság beleegyezett 1857. december 1-én. Ez okirat alapján nevezett hó 24-én a lugosi kerületi törvényszék is elrendelte, hogy a tulajdonjog azon helységekre vonatkozólag a kincstártól a nevezett két báró Fechtigre, és egyúttal azokról a Mocsonyi családra átruháztassék, és telekkönyvileg bejegyeztessék.

A nevezett falvakat 1864. évben megvették Mocsonyi Katalin, András, Antal és György. Még ugyanez évben osztály alapján megszerezte foeni Mocsonyi Antal, ki most az egész uradalmat birja és egyúttal a kegyúri tisztet is magára vállalta.

A forradalom után Bulcs a kerületi főnöki hivatal székhelye lett, mely azonban később Facsetre tétetett át.

A düledező félben levő bulcsi templom 1853. május hó elején bezáratott, midőn ott Csajághy püspök egyházi látogatását teljesítette.

Bulcsnak lakói hajdan magyarok lehettek, kik kathol. vallásukat még a törökök idején is megtartották. Ezt mutatja azon körülmény, hogy a családnevek itt még most is magyar nyelvűek, noha a lakosság teljesen eloláhosodott. Oláh nyelven prédikál a katholikus bulcsiaknak most a pap, a mi Alsó-Magyarországon bizonyára az egyetleni eset; jelentős dolog, mert az oláhság közt a katholikus vallás nem szokott terjedni. A népviselet is kiválólag magyar, s bár a férfi nemzedék egy része öntudatlan szokásból az oláh viseletet felvette is, az asszonyok és leányok mind megtarták a magyar népviseletet. Szokásaik azonban már idegen jellemet öltének s majdnem

teljesen azonosak az oláh nép szokásaival. A halotti siránkozás módja, temetések alkalmával, a közel rokon nőknek a koporsó után hajadon fővel lépdelése, a templomnak csupán vasár- és ünnepnapon látogatása, a szeszes italoknak, nevezetesen a pálinkának túlságos élvezete, a gondtalan dorbézolás a családi körben s a szerzeménynek könnyelmű elfecsérlése, és az értelmi művelődéstől való tartózkodás, oly tulajdonságok, melyeket a bulcsiak azon oláh népségtől elsajátított, mely közt századokon át élt. [1])

A bulcsi lakosok ethnographiai sajátságaira, a földrajzi irók rendesen szoktak figyelmeztetni.

A helység területe 673 hold 700 öl; a lakosok száma 424 lélek. Bulcs gyümölcsben és fában bővelkedik.

Bulcs határában ily helynevek fordulnak elő: Ungiu, legelő. Plopi, szántó és kaszáló. Tieleap legelő. Dudaria községi kert. Bantau szántó. Milota rét. Caramidi rét. Balta szántó. Beloreco szántó. Vadutiu szántó és rét. Balta rusului. Cetate, hol a kolostor romjai léteznek. Hod-Muresiu = Holt-Maros. Czelicza dülő. Krajova si Siagu (mocsár), Balta Rocselata. Izbegu, rét.

Szabolcs vármegyében 1444. évben említtetik praedium Bws, mely ezelőtt Bulcs-nak iratott.

Ma is létezik Búcs Esztergom, Bucs Posega és Zólyom megyében, Búcsu Bereg és Vas, Búcsuháza Komárom és Pozsony megyében.

Bulza falu, Krassó megye éjszaki részén Kostély mellett, Erdély szélén. Bwlza 1598. évben Báthory Zsigmond fejedelem kincstári birtoka volt; az ő ottani jobbágyai Mircha Gábor, Laczko Tamás és Thun Ztan nevezett évben jelen vannak, a Hunyad vármegyéhez tartozó Marsinán, midőn Török István és Bálint annak birtokába vezettetik. Szerémy György 1652. évben az Arad megyében fekvő Bulza falaját, valamint a Bulzával határos, Tömös vármegyei Maczesd nevű puszta falu helyét örök áron eladja mindkét ágon levő utódjainak is, arról való minden igazságával együtt, — mert »mivel hódoltságon is vagyon, elégtelen az birására, hanem ő kegyelme, ha hasznát

[1]) Adattár II. 348. lap.

nem veheti, ő kegyelme dolga.« A községet görög-keleti románok lakják, kik 1803-ban itt templomot és iskolát állítottak maguknak; de a mostani templom 1830-ban épült. Korabinszky írja, hogy Facset környékén két Pulcscha falu van. Nyilván Bulcs és Bulza községeket érti. Az utóbbinak tulajdonosa a kir: kincstár. A helynevek közül említendők: Patora, Olbina, Negyeja, Resia, Pojana strenilor, Bota. A község mellett folyik el a Bolunda patak, mely a Grunyu hegységben ered, s a Hodubana patakot felfogván, azzal együtt Kapriora közelében a Marosba siet.

Bunya, Facsethez éjszaknyugotra fekvő falu. Lipszky ezt oláh helynévnek tekinti és csakugyan Buna, e nyelven annyit jelent, mint mocsár. Megjegyzendő azonban, hogy e helynév Zala, Zágráb és Somogy megyében is előfordul, falu, puszta és patakra alkalmazva. Sopron megyében van Bonya falu, melynek nevét Lipszky horvátnak mondja, míg a falu magyar neve Bánya, német neve Piringsdorf. Okleveles névalakja igen csekély változáson megy keresztül. — I. Ulászló király 1440. évben Országh Mihálynak és Jánosnak Solymos várát és tartozandóságait adományozza, ezek közt Bruznik, Leukusest, Lapusnik, Radmanest, Ohabicza, *Bahnia* stb. Ez utóbbi helynévben kétségtelen iráshiba rejlik, és benne a mai Bunya Krassó megyében értendő, melynek környékén a többi elősorolt birtok is megtalálható. Bunya birája Andra György 1597. évben jelen volt, midőn Jósika István tótváradiai birtokaiban statuáltatik. Bunya akkor Monostor tartozéka volt Arad vármegye határában. Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem, 1597. évben a Hunyad megyei monostori kerületben fekvő *Bunie* stb. falut enyingi Török István Hunyad megyei főispánnak adományozza. (l. Monostor és Bánya.) A beigtatás 1598-ban történt. Báthory Gábor fejedelem 1612. évben a Temes megye monostori kerületében fekvő *Bune* praedialis birtokot visszadományozza Török Katalinnak; 1617. évben pedig Bethlen Gábor *Bunye*, Vadany, Padurány, Ohaba stb. Temes megyei pusztákat Török Istvántól zálogba veszi; Török István magtalan halála után az ő elzálogosított jószágai Bethlen Gábor fejedelemre esvén, ez utóbbi azokat 1620-ban, köztük *Bunie* falut, a monostori kerületben, ifjabb Bethlen Istvánnak adományozza.

(V. ö. Bánya, Monostor.) Az 1690—1700. évi összeirás e falut *Bogna* néven sorolja elő a facseti kerületben. Ugyanott említi az 1717. évi összeirás *Banna* néven 10 házzal.

E faluban 1783. évben nagy izgalom volt, mert a temesvári görög nem egyesült püspök az itteni templomot bezáratta, okul vevén, hogy a templomba eltemetett popa özvegye, annak hulláját kiásatta, babonás hitben borral leöntötte és ismét eltemette. Bunyát már 1806. évben kérte Brument Jakab sikertelenül. Kérte ugyanakkor D' Ellevaux Jos. Konr. A helység felére Jankovits János kapott 1812-ben adományt I. Ferenc királytól; 1830. évben Sivó János a helység egy részére kapott kir. adományt. Fényes Elek itt Neppel birtokost is nevez. Újabb időben a birtoklásban nagy változás történt.

Báró Jovics István cs. k. vezérőrnagy és Eszék várának parancsnoka, 1848. év október 18-án e várat a magyar felkelőknek átadta, a miért is hadi törvényszék elé állíttatván, a császáriak által 1850. március 15-én halálra ítéltetett, mely ítélet azonban, fentartatván az ítéletileg kimondott vezérőrnagyi rang vesztése, kegyelem útján, húsz évi várfogságra mérsékeltetett. Az ítéletben vagyonvesztés nem volt kimondva; azonban a katonai hatóság jónak látta, hogy báró Jovics bunyai részbirtokát, az az a jószág felét, birói zár alá vétesse, mely zár a begai kerületi törvényszék által 1851. szeptember 5-én kimondatván, a fél jószág sequestralis igazgatás alá került azon célra, hogy az eszéki vár átadása által a katonai kincstárnak okozott, és 59,813 forint 49 krra becsült kár a nevezett jószágon biztosíttassék.

A jószágot azonban, melyet siegenburgi báró Jovics István, 1811. év július 19-én kelt adomány alapján szerzett, a fennebbiek után ő a kormánytól 1859. évben visszakapta.

E jószágnak 1863. évben egy harmadrész tulajdonosa báró Jovics Tivadar; a második harmad tulajdonosa báró Jovics Mártha; a harmadik harmadának ezek: Zjalics János, Zjalics Dafina férjezett Prodanovics, Zjalics Johanna férjezett Milakovics és Zjalics Timoteus. Ez a három rész a jószágnak mintegy felét (1556 holdat) teszi. — A jószág másik felének a fele a Sivó (v. Szivó?) családnak a tulajdona. Sivó Sándornak gyermekei voltak Hermina és Bella.

A Sivó család birtokát Sivó Erzsébet (szül. Szép) eladta 1871. évben szegszárdi magyaroknak, a kik rajta Szegszárd-Bunya önálló falut telepítették.

Bunya falu egy negyed részét, annak birtokosai Sivó Lőrinc és János 1869. évben eladták 80 bunyai oláh földmívesnek. Jovics Tivadar és Martha részét 1868. évben megvette Paczolay Albert, ki azt utóbb 105 bunyai lakosnak eladta.

A Zjalics családbeliek saját birtok részüket 1868. évben Milkovics Szvetozárnak és Péternek adták el.

Bunya-Szegszárd, új telep, Bunya faluhoz éjszakra határos. Mintegy 200 házszámból áll. Lakossága főleg oláh. A görög-keletieknek és ágostai protestáns vallásuaknak itt templomuk és iskolájuk van. A helység tulajdonosai báró Jovics és a Sivó család. Ujabb időben a Draskovics család is szerzett egy kis részletet. Ezen kívül van itt 29 magán gazda, egyenkint $^1/_8$-ad telekkel.

Bunilest, hajdan falu a marsinai kerületben. Össze nem tévesztendő Bunye faluval, mely a monostori, és Bánya faluval, mely a furdiai kerületben feküdt, noha ezekkel többnyire közös sorsban részesült. Báthory Zsigmond fejedelem 1597. évben enyingi török István Hunyad megyei főispánnak, a Hunyad megyében fekvő marsinai és monostori kerületet adományozza. Ez adomány szerint *Bunilest,* Kurtya, Topliczel, Baniasi, Petroza, Forasest, Tomest stb. a marsinai, — Bunie, Padurány, Prodanest, Leukusest, Topla, Toplicza stb. a monostori kerületben feküdt. Ezen birtokokba Török Istvánt és Bálintot 1598. évben beigtatták. Báthory Gábor fejedelem 1612. Török Katalinának, az elzálogosítva volt birtokokat, nevezetesen: a marsinai kerületben fekvő Temerest, Banazul, *Bunelest,* Kurtya stb. és a monostori kerületbeli Bune stb. falut visszaadományozza. Nevezett Török István 1617. évben az ő birtokait Temesmegye marsinai és monostori kerületében, úgy szintén a Hunyad megyeieket, melyek Vajda-Hunyad várához tartoznak, 12,000 magyar forintért Bethlen Gábor fejedelemnek elzálogosítja. E birtokok közül a marsinai kerületben fekszik Kurtya, Kosova, Forasest, *Bunilest,* Baniasul, Pojen stb. — a monostoriban Bunye, Dubest stb. Utolsó említése 1620-ból való, a midőn Bethlen Gábor a marsinai és monostori kerüle-

tet ifjabb Bethlen Istvánnak, másik felét Bethlen Katalinnak adományozza. E levél szerint Nemesest, *Bunilesth,* Baniaszi, Petroza stb. a marsinai, — Bunye, Leukusest, Sugdia stb. a monostori kerülethez tartozott.

Bussicze, hajdan falu. Midőn az aradi káptalan 1464. a Vrányiakat Csiklova és némely más ilyédi kerületbeli falvak birtokába igtatta, mint egyik megjelent szomszéd neveztetik Petrus Bogdosy de *Bussicze.* (L. Ilyéd.) A mai Krassó megye területén szerénykedett.

Buthin, hajdan falu Krassó megyében. Mátyás király 1479. Haraszti Ferenc szörényi bánnak, a lugosi kerületben, Temes megyében fekvő *Bwthyn,* Zala, mind két Binis stb. falvakat adományozza. (Okl. I. 339. sz.) A csanádi káptalanhoz 1480. intézett igtatási parancsban kétszer *Bwchinfalva,* egyszer Bwchynfalva. (U. o. 340. sz.) 1488-ban mint Szilha és Serked. (L. azt.) E falu *Butyin* néven, a bokcsai kerülethez tartozott, több más ma Temes megyei helységekkel együtt, melyeket az 1690—1700. évi összeirás kimutat. Ma Temes megye határában fekszik.

Buthoczin, lásd Poszesena.

Bruznik falu. Krassó vármegye 1437. évi levele szerint Bálint kenéz Hímfy Franknak *Bruznuk* nevű birtokáról Helimba faluba átszökött. I. Ulászló király 1440-ben Országh Mihálynak és Jánosnak Solymos várát és tartozandóságait, úgymint: *Brznik,* Lekesfalva, Lapusnik, Radmanocz stb. falut adományozza Arad megyében. Mint Bánfy Miklós, pozsonyi főispán birtokai említtetnek 1477. *Bruznyk,* Bata, Vizma stb. Arad megyei falvak. Rákóczy Zsigmond 1607. június 28-án Száva oláh püspöknek *Bruznyk,* Radmanóczit és Melytkochia praediumokat, melyek eddig a lippai várhoz tartoztak, Arad megyében, adományozza. A XVI. század és a többiek Bruznikról nem jegyeztek fel semmit. Az 1690—1700. évi összeirás Brusznikot az ujonnan felépült lippai helységek közt sorolja elő. Az 1717. évi összeirás *Proschnik* néven 25 házzal említi a lippai kerületben.

Bruznik birtokosa a kir. kincstár, a falut Vályi András, a múlt század végén Temes megyéhez számította.

A Gömör megyei Borosznak falu, valamint a Nógrád

megyei hasonnevű falu, máskép Brusznik-nak neveztetik. E névcsaládhoz tartoznak Bruszno és Bruzno falvak Nyitra és Zólyom megyében is.

A krassói Bruznik falu határában ezek a helynevek: Dealu petriti, legelő. Dealu garvenu, szántó és erdő Radmanest felé. Valea Starics, szántó és erdő. Valea blatta. Valea Forgationilor, szántó, kaszáló, legelő és erdő. Dealu sumarescilor, szántó. Valea Spata. Valea Dominutiu, kaszáló és szántó. Valea Dragomonutiu, szántó, erdő és kaszáló. Vizma, szántó és forrás. Pareu lui Ciosa, erdő. Pareu Odritiu. Pareu Zsichi, szántó és erdő. Campu Bulhanu, szántó. Magura szántó, Petirs határánál. Valea Sterchovits, szántó és kaszáló. Valea Sztumnik, szántó. Valea Dibositz, szántó. Pareu lui Mihutz, erdő.

Campony, hajdan praedium Szörény vármegye lugosi kerületében, a XVI. század második felében. (Lásd Agres.) Tuarini Imre 1590. a lugosi kerületben fekvő *Campeny* praedium felét Ruszkai Jánosnak, Pálnak és Szentének adományozza. (L. Jablanicza.)

Cerosa, hajdan határterület Mutnik faluban. (Lásd azt.) 1419. Jelentése nagy tölgyes erdőség.

Coronini, falu az alsó Dunánál, a Babakaj szikla irányában. Új telep, mely 1858. évben alakult a katonai határőrvidéken. Nevét gr. Coronini Jánostól vette, ki 1851-től 1859-ig e vidék kormányzója volt. A falu az egykori *Alibeg* falu helyén áll.

Határa 2261 hold 1153 □ öl; lakja 577 szerb. A határvidék feloszlása után e falunak Temes megyébe való bekeblezése terveztetett; azonban már Ujfalusy Miklós főispánsága idején Krassó megye területéhez csatoltatott. E falu mellett láthatók Lászlóvár romjai.

Chermasink, pusztarész Chernolch vidékén Krassó megyében, melyet 1428. Sáfár Simon szolgájának Hench Lászlónak adományozott.

Chremaspatakfő, hajdan patak Krassó megyében. 1358. Székás területén. (L. azt.)

Chomosen, hajdan falu. 1511. évben Christophorus Desy de *Chomosen* mint szomszéd említtetik, midőn Haraszti Ferenc leányai temes-megyei Vásárhely stb. birtokába igtattatnak. Zsidovár közelében fekhetett.

Csaba, hajdan falu, úgy látszik a Bega táján. Legrégibb adatunk három Temes megyei Csabáról szól, melyeket Nagy Lajos király 1369. évben Nexe fiaitól hűtlenségért elvevén, Himfy Benedeknek adományozott. Midőn szabadfalvi Réthy Péter 1416. évben törvényes igazolására idéztetett, mert a Szeri család tulajdonát, Boldur falut feldulta, mint királyi ember többi közt részt vett Georgius de *Chabay* és Johannes de Berlye stb. Ezek tehát szomszédok lehettek. Mátyás király 1471. évben szeri Pósafi István birtokait, ezek közt Igazó, Rugacs, mindkét *Chaba*, Gruin stb. Temes megyei falvakat Országh Mihály nádornak és Ongor Jánosnak adományozza. Noha itt Csaba mindig mint Temes megyei hely említtetik, nincs kétség, hogy ezt a Csabát a mai Krassó megye területén, Boldur és Gruin táján kell keresni. 1478. évben Bertalan és Sztaniszló Berzsen de *Chaba*, kijelölt kir. ember Csáky Mihály beigtatására Ohath birtokába. János király 1529-ben Csaba falut Szörény megyében emlit. Ezt, valamint Csura és Ligethys falut udvarnokának Chykna Miklósnak örökségi joggal adományozza, elvevén azokat eddigi birtokosától, Sisman Istvántól, ki Ferdinand királyhoz szitott. Nevezett király 1539. évben Sisman István és László magtalan halála folytán a királyi adományozási jogra visszaeső Welchych, Lewrinche, Chwra, *Chaba* és Ligethis Temes és Szörény megyében fekvő falvakat lippai Sebessy Pálnak adományozzá, meghagyván az aradi káptalannak a beigtatást, melynek azonban Zalankemeni Sofia ellentmondott.

II. János választott magyar király 1562. Bethlen Gergely karánsebesi bánnak meghagyja, hogy lugosi Thoma Farkast, a karánsebesi kerületben fekvő Chyaba falu részbirtokaiba igtassa be. Báthory Zsigmond 1586-ban meghagyja az erdélyi káptalan requisitorainak, hogy Somlyai Gergelyt, a fejedelmi jószágok igazgatóját, a magtalanul meghalt Modlina Ferenc után a fiscusra szállt részjószágok birtokába igtassák. Ezek közt említtetnek Cseba, Hegyeres, Gavosdia, Mutnok stb. A beigtatás itt nem talált ellenmondásra. Ugyan e fejedelem 1589. lugosi Modlina Menyhértnek, a Szörény vármegyei *Chebo* egész falura nézve, melynek birtokában már az ő szülei és ősei voltak, új adományt ad, minthogy birtokjogát igazoló

okiratait elvesztette. Miután Csaba a XVI. században Szörény megye karánsebesi kerületében fekvő falunak mondatik, e falu leirását közöltem a szörényi bánság történetében. (II. köt. 40. lap.) A közlött adatok helyesek ugyan, de azok helye inkább a krassói monographiába valók, mert Csaba Lugos táján feküdt, mely bizonyos időben szintén a karánsebesi kerülethez tartozott. Csaba nem az ősi szörényi bánságban létezett, hanem azon Szörény megyében, melylyel a XV. és XVI. században ismerkedünk.

A Szentkláray által kiadott térképen Mercy idejéből (1716.) valamint az 1761. évi térképen Cseba falu Nevrincsához délre van feltüntetve; ezzel megyezik Bél Mátyás kéziratban maradt földrajza, mely szerint Kastély, Szilha, Cseba, Nevrincsa, Valelunga stb. falu a lugosi kerületben fekszenek. A fennebbi történeti adatok is Lewrinche, az az a mai Nevrincsa falut mindig Csabával együttesen említik.

V. ö. Csobaj.

Csatár, hajdan falu Krassó megyében. Lőrinc mester krassói alispán és harami várnagy 1363 évben bizonyítja, hogy János, Csatári Péter fia, Péternek Chulnuk fiának jobbágyait a *Chatár* nevű birtok használatától eltiltotta. 1367. évben Erne de Chatár, mint kir. ember kijelöltetik Zagorian határjárásához.

Csaramida, hajdan falu Zold közelében a furdiai kerületben, majd Temes, majd Hunyad megyében. Első említése 1364. Ikus falu határjárásában, mely alkalommal egyik határhely a Téglavár, mely oláhul Charamada-nak neveztetik. (Oklevéltár I. 110. lap.) V. László király 1453-ban Hunyadi Jánosnak a Temes megyei Sugya, Zsupan és Twerd oláh kerületet adományozza, mely utóbbi kerülethez tartozott Gladna, Zold, Dragsinest, *Cheremyda* stb. Az aradi káptalan Hunyadit 1454-ben igtatta be. (Az átiratban és Telekinél a helynév hibásan Cherennydának van írva.) Mátyás király 1464-ben Temeselyi Désy Péternek és Balothai Miklósnak a Temes vármegyei Thwrd (vagy Therd) és a hozzá tartozó, szintén Temes megyében fekvő falvakat, úgymint *Charamida,* Zolth, Prodanest stb. adományozza. Brandenburgi György határgróf 1514—16. évben a twerdi kerületet birta, melyben volt *Chere-*

myda helység négy jobbágygyal. Báthory Zsigmond 1596. a a Hunyad megyében fekvő Furdiához tartozó *Chermida* helységet Jósika Istvánnak adományozza. (Cherimidia néven is fordul elő.) Báthory András fejedelem 1599. Hunyad megye furdiai kerületében Zold, Dragsinest, Cheremida stb. falut Sarmasághy Zsigmondnak adományozza, ki azokat 1607. évben Keresztesy Pálnak elzálogosítja Zsidovárral stb. Bethlen Gábor 1617. évben Czaramida Temes megyei praediumot zálogba veszi Török István Hunyad megyei főispántól.

Az előzményekből kitünik, hogy Csaramida helység Zsupunest és Zold falu táján elterült. Zold falu határában van ma is Valia Cseremida völgy és gyalu Cseremida nevű föld éjszakon. A hasonnevű falu tehát itt feküdt. Még az 1717. évi összeirás felsorolja Cheremida falut 10 házzal, Zold, Zsupunest, Hauzest és hasonlók társaságában. A Szentkláray által kiadott 1761. évi térképen csakugyan Zold mellett *Cselemida* falut találunk. Az utolsó nevezett dülőn sok elporhanyult tégla található, és Karamida csakugyan téglát jelent. Innen a Keramit név is származtatható. Szántás alkalmával is veres agyagos föld kerül elő. A dűlő szabályszerű alakja egy magaslaton, azt a hitet ébreszté, hogy itt város létezett. V. ö. *Téglavár.*

Császártető, hajdan falu. László nádor és opuliai herczeg 1370. évben Krassó megyével közgyűlést tartván, valami Horgách nevű jobbágyot *Chazarteteu* faluból, mint gonosztevőt elitéli. Nagylaki János 1421. évben Chazarthethew stb. falut kölcsönös örökségi szerződésben Csáky Miklósnak és Györgynek igéri. A csanádi káptalan 1427. évben Nagymihályi Albert vránai perjelt és fiait Chazartetew birtokába igtatja. A következő évben e beigtatást Zsigmond király megerősítette. (L. Szentgyörgy.)

Csecstelek, oklevelesen, következetesen Chechtelek. Hajdan falu a Berzava közelében, Temes és Krassó megye szélén. 1389. évben György de Chechteleke kir. embernek neveztetik, midőn a Himfy család Temes és Krassó megyei birtokait osztály alá vette. 1393. évben, Feldes István özvegye, Csorna falu részbirtokosnője, a temesi alispán előtt ügyvédeket vall; ezek névszerint András és Tóti, György de *Chechtelek*, és Simon de

Binya. Zsigmond király 1400. évben Mihályt de *Chechteleke*, mint egyik királyi embert kijelöli, a Himfy István Rafna nevű krassói jószágán elkövetett erőszak megvizsgálására. (Lásd Rafna.) György de Chechtelek 1404-ben kir. ember, midőn a csanádi káptalan a Himfyak Sasd nevű jószágán vizsgálatot tart. E minőségben ugyan ő 1405. és 1406. években is fordul elő. Rajta kivül 1405-ben még Gergely és Fodor János de Chechtheleky, 1406. Mihály szintonnan, és pedig egy Egerszegen történt erőszak megvizsgálására. 1409. évben Fodor János de Chechteleke ismét kijelölt kir. ember Dánfy Demeter ellen. 1410. évben György de Chechteleke Temes vármegye által vizsgálattal bizatik meg. 1414-ben Fodor János, továbbá Gergely és Bertalan de Chechtelek kijelölt kir. emberek. A többször említett Chechteleki György kir. ember Gyertyánosi Jakab ellen. Ugyan ő 1418-ban kir. ember a Berzava folyónak más mederbe való elfogása ügyében. De ez évben ily minőségben a Remetén történt igtatásban is részt vesz. A helynév egy ízben *Chwchtelek*. Himfy László 1435. évben Chechteleki Bertalant Krassó megye előtt, ügyvédjének vallja.

Magáról a községről semmit sem tudunk, dacára, hogy birtokosai nevével gyakran áll kapcsolatban.

Cseglo, ma Csiklova, lásd azt.

Cseres-Temes falu. Schediusnál Cserese-Temes, némely más térképen Temes-Csereze. Vályi András hibásan két falut különböztet meg, egyik szerinte Cserese, máskép Temes-Cserese, úgy vélvén, hogy Temes megyében fekszik; a másik a Krassó megyei Cseretemes (így). Azonban Temes megyében nem létezik a felhozott falu. A krassói falu Korabinszkynél: Ciresa-Temes, oláhul Csiresu. Egy 1690—1700. évi összeirás szerint Csercsi néven a karánsebesi kerülethez tartozott. 1723. évben is *Czuresa* és Magura voltak a karánsebesi kerület legéjszakiabb pontjai. 1761-. évben *Temes-Csirescha* néven fordul elő. Melléknevét a Temes folyótól vette, mint Cseres-Bisztra a Bisztra folyótól. A karánsebesi kerület 1603. évi portalis összeirásban *Cziresul*-nak neveztetik. A XVIII. század elején báró Jósika Mózes alezredes özvegye Mária, kéri Mária Teréziát, hogy Gavosdia, Szakul, Dragomirestye, *Cserestömös* vagy *Csires* stb. falut, fiának Dánielnek adományozza. (L. Kricsova.)

A nevezett században Cseres-Temes még kincstári birtok volt. 1797. Zsolnay György krassói táblabíró kérte a falu adományozását. 1817. év körül Stojanovits István és József szereztek reá adományt. István jutalékát örökölte özvegye Juliána és gyermekei: Simeon és ifjabb István. József magtalanul meghalván, az ő részét is István fiai örökölték, kik most az egész jószág birtokosai.

A helynévnek magyarázói a legöregebb emberekre hivatkoznak, kik tudni akarják, hogy száz évvel ezelőtt itt egész cseresnyeerdő volt; mások pedig a cseres erdőre gondolnak. Mindkét rész az itt közel fekvő Temest hozza a névvel kapcsolatba.

A régi község külön két-két 5—6 házból álló csoportból állott, elszórva két hegy oldalán.

Dülőnevek: Dragincsi, hegy; mellette Piris nevű lapály. Resinyilor és Stupinyilor hegyek, nagy erdőségekkel éjszakon. Kapugyale, Zinganu, Stirku, Derzsa hegyek. Berbes mare és mik, Mladesty nagy lapályos helyek. Gomily, Banyasza, Terziturilye szántóföldek. Tempu, mely dülőben minden vetemény legkorábban érik. Ochiu, egy pataktól körülfolyt szántóföld, mely azért szemalaku lett. Stezseri kaszáló, rajta a Walen patak folyik keresztül.

Csernecz, hajdan Zadya várához tartozó falu Arad megyében, a Maros bal partján, tehát a mai Krassó területén. Garai Job e várat 1479. évben tartozandóságaival Bánfy Miklósnak eladta. Az erdélyi káptalan igtatási jelentésében 1479. évben kétszer Chernel-nek van írva. Mátyás kir. 1483. évi megerősítő levelében: *Chernec*. (Lásd Zadya.)

Csernócz, hajdan falu, úgy látszik a Berzava közelében. Legrégibb névalakja Chernewch, és Chernewlch 1354-ben. Gergely diák fia János de Chernewch, 1362-ben omori László mesternek, a Krassó megyében fekvő Szentandrás nevű birtokának felét 120 márkáért örök áron eladja. Lőrinc mester harami várnagy és krassói alispán 1364-ben a fent megnevezett Jánost, Gergely fiát és Jakab fiát Lászlót de Chernewch kiküldi annak vizsgálatára, vajjon való-e, hogy Dorman János krassófői alvárnagy szolgái Lőrinc, Heym fiának három job-

bágyát kirabolták, megsebesítették és egyet közülök megöltek, midőn a mezősomlyói vásárról hazatérni akartak. Ugyan ez évben Ordas Miklós de Alsó-Halimba a csanádi káptalan előtt oly egyezségre lépett remetei Himfy Péterrel, hogy miután ő az utóbbinak a Krassó megyében fekvő *Chernewch*-re vonatkozó kiváltságot átadta, Himfy Péter magát arra kötelezte, hogy ha neki sikerül ezen kiváltság alapján a királytól *Chernewch* birtokát megnyerni, Himfy Péter hatvan napi teljes birtoklás mulva száz forintot tartozzék fizetni Ordas Miklósnak, vagy esetlegesen örököseinek; ezenkivül Himfy Péter Ordas Miklósnak a Borza (Berzava) folyón levő egykerekü malmot engedje át hét esztendőre oly formán, hogy Miklóstól e malmot a kitüzött idő előtt ki ne válthassa. Ha pedig Ordas Miklós kényszerülne e malmot valakinek átengedni, akkor Himfy Péter nyer elsőséget, ha előbb tiz márkát letesz a mikor aztán a malmot is megtarthatja. A már két izben nevezett János Gergely fia de Chernech 1365. évben a Krassó megyei nádori közgyülésen felszólitatik, hogy Himfy Péternek egy övöt és egy hajéket adjon vissza, melyet ez apjának elzálogositott. (Oklevéltár I. 51. sz.) Perényi Miklós szörényi bán 1390. évben a Krassó megyében fekvő Érdsomlyó és tartozandóságai: Krassófő, *Chemerch* (igy), Varadia stb. birtokába igtattatik Zsigmond király új adománya folytán a csanádi káptalan által. De a király 1392. évben az Érdsomlyóhoz tartozó *Chernech* falut Perényi Miklóstól visszacseréli. (L. Érd-Somlyó) A XV. században csak egyszer történik e birtokról említés, midőn t. i. Keresztesi Sáfár Simon 1428. évben szolgájának Hench Lászlónak, Chermasink nevü pusztarészt adományozott Krassó megyében »in Chernolch Wideky«.

Csernota, hajdan falu, Szörény vármegye karánsebesi kerületében. Lendva területén már 1272. évben említtetik egy Churnuta nevü szőlő, de a Krassó megyei Csernota falunak a XV. század előtt nincs nyoma. Mutnoky Zayk László, valamint testvérei István szörényi bán és Sandrin közt egyezség jött létre, mely szerint a felek birtokaikat összeadván azt elhatározták, hogy a ki közülök örökös nélkül meghalna, birtokait életben maradó testvéreire örökségkép hagyományozza. Az 1467. évben létrejött egyezségben foglalt jószágok közt említtetik

Chernota is. (L. szörényi bánság története II. 429. 430. l.) Almafai Sándor, Péter és István 1549. évben a Morencz, Chernota stb. faluban levő, de elzálogosított részbirtokainak felére szóló kiváltási jogot átruházza Tinkovai Péterre és Csépfy Boldizsárra. — Munkács ura, Petrovics Péter suraklini gróf 1555-ben Farkas Györgynek, Ferdinánd király egyik hívének, Almafa, Zaak, Mutnok, *Chiernota*. Morencz, stb. falvakban létező részjószágait Hagymási Kristofornak adományozza. 1584. évben özvegy Macsovay Mihályné és Gámán György, néhai Mutnoki Ferenc és Mihály részbirtokainak: *Czarnota*, Almafa, Meszfalva stb. eladományozása ellen tiltakoznak. Mutnoki Ferenc özvegye Simon Erzsébet 1585. évben rokonaival, a Mutnokiakkal egyezkedésre lépett, mely szerint ő élte fogytáig meghagyatik Ohaba, Szák, *Chernota* és férjének más jószágainak birtokában. Midőn ugyan ez évben (1585.) Zagyvai Boldizsár (más néven Mutnoki) magát Mutnoki Ferenc és Mihály részbirtokaiba Ohaba, *Czarnota*, Zgribest stb. faluban bevezettetni akarta, ellenmondásra találtBrathován László és Mutnoki Farkas részéről. Báthory Zsigmond fejedelem 1586. évben meghagyja az erdélyi káptalan requisitorainak, hogy a Modlina Ferenc magtalan halála folytán a fiscusra szállt Ohaba, *Charnota*, Zgribest stb. részjószágok birtokába Somlyai Gergelyt, a fejedelmi jószágok igazgatóját igtassák be. Báthory ugyanezen requisitoroknak 1593-ban meghagyja, hogy Mutnoki Farkasnak a szörénymegyei karánsebesi kerületben fekvő Zgribesd, Ohaba, Chernota stb. falvakra vonatkozó okleveleket adják ki. Mutnoki Ferenc özvegye, Simon Erzsébet 1599-ben végrendeletileg intézkedik *Chiernotán* levő jegyajándékáról Simon Anna, Mutnoki Farkasné javára. Az 1603. évi portalis összeirás szerint Czernotán Mutnoki Ferenc egy, Mikanda Miklós szintén egy portával szerepel. Zagyvai Miklós magtalan halála után, Rákóczy Zsigmond 1607-ben az ő részbirtokait Szörény megyei Almafa, Morencz, Mutnik, Szák, Ohaba, és Chiernota faluban Deési Mihálynak adományozza. 1618. évben Gerlistye László Mutnoki Gábort két jobbágyülésért perlette Chernota faluban, mely most is a karánsebesi kerületben fekszik Szörény megyében. A felperes igényét avval igazolta, hogy e jobbágyüléseket neki Gerlistyei

Erzsók asszony, Vajda Bonané 72 forintért eladta, hogy a telkekre jobbágyokat telepített, és hogy a telkek békés uraságában 1608—1617. évig, az az kilenc esztendeig volt. Akkor történt, hogy őt Mutnoki Gábor kizavarta, ki meg azt állította, hogy Gerlistyei Erzsók soha sem birta ezen telkeket, tehát el sem adhatta. Mutnoki Gábor állítá továbbá, hogy a telkeket az ő elei zálogba adták Chorchok Ferencnek, annak halála után feleségére Gerlistyei Borbála asszonyra (Erzsók nénjére) maradtak, Gerlistyei Borbála pedig végrendeletben hagyta Gerlistyei Miklósnak, Istvánnak és többeknek, Gerlistyei Miklóstól pedig kiváltotta Mutnoki Farkas. az alperes atyja. Mind a két fél mellett tanuk léptek föl. Érdekes mit az alperes tanuja, t. i. Jankul Vernika, Groza Ferencnek egy mutnoki jobbágya mond, ki Csernotával határos. Ebből kitetszik, hogy Csernota Mutnokkal érintkezett. Ezen tanu azt vallja, hogy Chorchok Ferencné, Gerlistyei Borbála halála után, a csernotai peres részjószágot Mutnoki Farkas, az alperes atyja birta, hasznát vette haláláig, halála után felesége, *míg elpusztula az falu a többi vármegyével együtt.* A vármegyének elpusztulása után, hogy ismét Törökországból kezdének visszajönni, Gerlistyei Lászlótól hallá, hogy övé volna a Chorchokné csernotai részjószága. Hogy ez időszakban pusztult el Csernota, kitünik a legközelebbi évek feljegyzéseiből, mert Bethlen Gábor 1624. évben az előbb Zagyvai Boldizsár által birt Szák, Morencz stb. Belény és *Czernota puszta* Szörény megyei részbirtokokról új adományt ád Groza Ferencnek. De később már megint falunak neveztetik. Kricsovay Anna, Gróza Ferencné 1639-ben felszólíttatván, adná vissza az előbbi urától Zagyvai Miklóstól Szák, Mutnok, Ohaba, *Czernota* stb. Szörény megyei faluban rá maradt részbirtokokat, azt felelé, hogy afféle jószága nincs, hanem a hol van, ott keressék. Ugyan ez évben karánsebesi Groza Ferenc Fiáth Zsigmondnak *Chernota,* Almafa stb. részét beirja. Mutnoki János 1641. február 15-én Czernota falu részbirtokát Gyurma Györgynek és Jánosnak átengedi, de ez nehézséggel járhatott, mert a következő évben Mutnoki János tiltakozik, hogy a fejedelmi fiscus Szák, Czernota stb. részbirtokába igtattassék. (Lásd Szák, Mutnok, Morencz, Radulencz.)

BIBLIOTECA CENTRALA
A REGIUNII BANAT

Mikor érte e falut a végleges elpusztulás? nincs feljegyezve. Ma egy nagy dülő Szákul határában, Ohaba-Mutnik felé tartja fenn nevét. A sokat emlegetett falu területét ma viruló liget borítja.

Chervenakolcz, hajdan falu. Említve 1440. midőn mint Vizma az aradmegyei Solymos várához tartozván, azzal együtt, a király által Országh Mihálynak és Jánosnak adományoztatott. Akkor Arad megyéhez tartozott, de Leukusest, Lapusnik, Radmanest, Bukovetz faluval együtt említtetvén, azt a Maros bal partjan, Krassó megyében kell nyomozni.

Csér, hajdan falu. Zsigmond király Kevében 1409. június 21-én kelt levele által bizonyítja, hogy gyertyánosi Csép Jakab, András fia, testvére Miklós nevében is tiltakozott a Krassó megyei *Cheer* falu eladása, vagy elzálogosítása ellen. Csép András, András fiának, vagy néhai Csép István leánya kezére, vagy bármi módon az utóbbiak általi elsajátítása ellen. Dédi Péter (Petrus de Ded) 1411. évben arról vádoltatott gyertyánosi Csép Jakab által, hogy ennek egyik jobbágyát, felperesnek *Cher* nevű jószágában megverte. Zsigmond király ennél fogva, egy Világosvárott kelt levelével Krassó vármegyének a vizsgálatot megparancsolja.

Csiklova, bányahelység Oravicza mellett. Legrégibb említése már bányahelyi minőségét tanusítja.[1]) Thallóczi Frank szörényi bán 1437. évi decemberben, Mihály és Dunko az ő néhai pataki jobbágyainak panaszára, kik azonban most *csiglóbányai* császári jobbágyok (nunc vero imperiales in Chiglobanya) meginti remetei Himfy Imre özvegyét, hogy a nevezett jobbágyoktól elvett gabonát azoknak adja vissza. Mátyás király 1464. évben megparancsolja, hogy Vrányi János stb. Werbolcz, Marinkolcz, Dichyn, Thiwko, Lwgoth és Cheglo, Krassó megyei Ilyéd kerületében fekvő falvak birtokába vezettessék. Az aradi káptalan ennek következtében még ugyan ez évben Vrányi Jánost, Györgyöt, Mihályt és másik Györgyöt ezen falvak birtokába igtatja. Karánsebesi Gyuriczka János és illadiai Palatics Lörinc (kik egy helyen

[1]) A pápai tizedlajstromban 1333-ban előfordul: sacerdos de Zeche. E helynevet Böhm Lenárt minden alap nélkül Csiklovára magyarázza.

fratres germani, más helyen fratres carnales neveztetnek) 1537. évben a kapornaki convent előtt kölcsönös örökösödési szerződésre lépnek minden ingó és ingatlan vagyonukra nézve, gyermektelen haláluk esetére. E szerződés alapján *Chyglova* részbirtokai Jlladia tartozandóságaiban Szörény megyében, melyek Palatics tulajdonát képezik, Gyuriczka Jánosra fiára Györgyre és leányára Borbálára néznének. E bevallást átirja és megerősíti János király 1538. évben. Nem sokára a törökök e vidékre is kiterjeszték hatalmukat, és ezt itt fentarták, mig Veterani táborozása ennek véget nem vetett. (Szörényi bánság története II. 182. l. Temesvári tört. Értesitő, 3-ik folyam 64. lap.) 1694. évben több csiklovai esküttlakos kéri, hogy a csiklovai kenéz, és az illadiai ember, kit a karánsebesi hadparancsnok és Macskási Péter alispán elzáratott, szabadon bocsátassanak, egyuttal értük kezeséget vállalván. Karánsebes visszafoglalása óta, Csiklova Szörény vármegyéhez tartozott, és 1699. évben *Csiklo* néven a kir. fiscus tulajdonát képezte. Egy 1690—1700. évekből származó összeirás Oravicza és *Csiklovo* helységeket a palánkai districtushoz számítja. (Tem. Értesítő IV. folyam 25. lap.) Az 1717. évi összeirás Siklovan már 166 házat talál, midőn ugyanakkor Rakasdiam 125. Oraviczán épen csak 77. ház iratott össze.

A mult századbeli német és cseh bevándorlások után itt a templomsziklán már kápolna állott egy Mária képpel, melynek a nép csoda tevő erőt tulajdonított, és azért már 1734. évben oly hirnek örvendett, hogy Falkenstein püspök számára Romában teljes bucsút eszközölhetett ki.

E képtől Csiklovabánya, máskép Német Csiklova régen Mária-Csiklovának is neveztetett.

Kezdetben a helység Oravicza fiókegyházát képezte, de 1766. óta állandóan saját lelkészszel bir. Temploma 1777. évben épült.

I. Ferenc király 1815. évben elrendelte, hogy Csiklován pénzverde állítassék fel, és itt rézpénz veressék. Eseményt képez ez a csendes helység igénytelen történetében, mert a lakosság egy részének nemcsak kenyérkereset nyilt, hanem a helynek iparos jelentőségét is emelte. Az uj pénzverde fényes egyházi ünnepélyességgel nyittatott meg. Maga Ferenc király

és felséges neje 1817. október 6-án méltatták Csiklovát látogatásukra.

Feljegyzendő, hogy Ortvay Tivadar, ki utóbb történeti és régészeti munkáival oly jó hírt vivott ki magának, 1867. évben itt segédlelkészi teendőket végezett.

A görög keleti vallásuak Csiklován saját parochiával és diszes parochialis egyházzal birnak, mely 1783-ban Wikendi Popovics püspök által alapitatott. A templom épitése ugyancsak ez évbe esik.

Ipar és üzleti tekintetben Csiklova nem áll magas fokon. Itt, hol 1773. évben a szomszéd Oraviczával együtt az érckohászat már annyira fejlett volt, hogy a helyi szükségletek fedezésére a steirlaki, resiczai, moldovai, ferenc- és károlyfalvai gyarmatokat kellett favágó és szénégető gyarmatokká átalakitani, hol azon nagy mennyiségü ezüst tartalmu rézsalak (fekete réz), mely a délmagyarországi érchegyekből kiaknáztatott, csak is a helyi amalgamationalis huta számára tartatott fenn, itt ez örvendetes bányaipar lendületnek korszaka leáldozott. Midőn az osztrák-magyar vasut társaság 1855-ben Csiklovát az államtól átvette, mindenki azt hivé, hogy ipar és kereset tekintetében egy fényesebb korszak fog a kis bányahelységre következni, mely hiedelem azon tapasztalásból táplálkozott, hogy a társaság másutt nagyszerü beruházásokat tesz. Azonban csakhamar kitünt, hogy a társaság Csiklovát egészen számításon kivül hagyja, és még azt a lendületet sem fokozta, mely az ötvenes években Orthmayr Károly hámorfőnök gondozása alatt a fémtermelésben és bányaipar más ágaiban feltünt. Orthmayr Károly alatt Csiklován a pénzverde ismét működött. Ámbár azonban e célra nagyobb szabásu gépberuházások eszközöltettek, a csekély vizerő, mely azok forgásba hozatalára rendelkezésre állott, csak is mulékony iparfejlődést engedett létrejönni. A dognácskai Mária Terézia huta mellé felállított réztisztító kemence a csiklovai amalgamatiót merően feleslegessé tette. Pangásnak indult a bánya, kohó és hámor, s csak a vizerővel hajtott két rézhámot s egy huta ez időszerint egészben véve egy laza üzletet tartanak fenn.

Az ipar elhanyagolása egyéb bajokat is eredményezett. A silány üzlet a lakosokat arra kényszeríti, hogy a steierlaki

szénbányák, és az aninai vashutákban keressenek foglalkozást. E miatt a németség észrevehetőleg apad, és a Német-Csiklova, Roman-Csiklova név két helységet jelez ugyan, de nemzetiségi különbséget a lakosságban már alig. [1])

Van rendes heti, és három országos vására, mely legélénkebb bucsujárók látogatása által. A helybeli, és községileg megtelepedett oláh cigányok élénk juhgyapju, kukorica és sertéskereskedést közvetítnek a határőrvidékkel.

A nevelésről két elemi iskolában gondoskodnak, melynek egyike német, másika román. De az eredmény olyan, hogy a legszerényebb kivánalmaknak sem felel meg, és mely hatásosabb emeltyüket igényel a miveltség terjesztésére.

Csiklova, Már a mult században Csiklovabánya és Oláh-Csiklova megvoltak különböztetve egymástól. Mindkettőt a kir. kincstár birta. Megkülönböztetésül Oláh-Csiklovát a kincstár Cameral Csiklovának nevezte; midőn 1855. évben az osztrák-magyar vasuttársaság birtokába ment, a Román Csiklova név jött divatba. A falu urbéri rendezése 1780. évben történt. A község közelében van Csikloniu nevü hegycsúcs, melytől a község nevét származtatják.

Helynevek: Dialu vinilor. Dragei. Mormintze. Rakastyncza Obana. E dülöben van egy kis patak, mely Rakasdia határába foly, a honnan elnevezését kapta. Peris, szántó, kaszáló és dombos hely. Izlasu mik stb. Utcanevek: Mesdics. Zsaba. Mendrónelor. Doronilor. Margaronilor. Boksi. Zsivanilor. Blidan. Bullan. Karadian. Dancsa.

A Csiklova melletti erdőben, oláh kolostor állt, Calugeranak nevezték. Az itteni forrásnak a nép gyógyerőt tulajdonít.

Csinte, hajdan falu a sebesi kerületben. Macskási Jakab *Chynte* stb. falut Macskási Imrének 1470. év körül 300 arany forintért elzálogosítja, 1478. évben Simándy Balás de *Chenthe* vizsgálatra kijelölt országbirói ember volt Mikó Jánossal, ki ugyanott lakott. A falu sejthetőleg Zsidóvár táján feküdt.

Csitarócz, hajdan két ily nevü falu, Krassó megyében. Mátyás király 1471. mindkét *Chytharowcz* falut Országh Mihálynak adományozza. (L. Hodos.)

---

[1]) Tört. Adattár IV. folyam 65—74. lap.

Csobaj, hajdan falu a Berzava vidékén, Temesmegye szélén. Krassó vármegye 1416. február 15-én bizonyítást tesz azon egyezségről mely a vármegye előtt Remetei István, Péter fia, és Csobay István (de Chobay) Balás fia közt létre jött. Nevezett Balás ugyan is egy Omorban történt zenebona alkalmával Himfy István emberei által véletlenül megöletett. Az egyezség szerint Himfy István kötelezte magát, hogy Csobay Istvánnak homagiumkép 55 forintot fizet, Csobai pedig kötelezi magát a pörös irományok visszaadására. Midön Himfy István Mező Somlyón pünkösd napján a homagiumot lefizetni akarta, Csobay István azt visszautasította, miről Krassó vármegye julius 11-én bizonyítványt állított ki. Ugyan ez évben Csobay István királyi embernek volt kijelölve Temes megyei ügyben. Zsigmond király 1418. évi levele szerint Gaspar de *Choba* mint királyi ember szerepel, midőn Himfy István a Berzava mellett fekvő Remete egy részébe volt igtatandó. Ugyan akkor említtetnek e minőségben Csobáról István és Benedek, valamint ismét Gáspár de *Choba* a Jugafalvában történt erőszak megvizsgálására. — János de *Chobay* 1520-ban szabolcsi alispán volt.

Csobaj az által különböztethető meg Csabától, hogy az előbbi a Himfy családdal szomszédsági viszonyban áll, a mi Csabánál semmiképen észre nem vehető. Csobaj Berzava tájáról, Csaba ellenben Gruin Nevrincsa, Csura tájáról szól. V. ö. Csaba.

Csokal, hajdan falu Krassó megyében. 1414 évben Nyék és *Chokal* gyertyánosi Csép Jakab, Miklós és András birtoka, melyet Bologdy dictus de Waduch, és fia Imre többször nyájaiban pusztított. (lásd Nyék) Csokal, ha azonos nem volt Csobaj faluval, ahhoz bizonyosan közel feküdt.

Csokaniest, hajdan falu. Brandenburgi György őrgrófnak a marsinai kerületben fekvő birtoka volt 1514—16 években, négy jobbágygyal. Akkor *Chokanesth*-nek irták. Furdiához tartozott, és Gladna, Zold, Szarazan stb. faluval együtt mint Hunyad megyei helyet Báthory Zsigmond 1596 évben Jósika Istvánnak adományozza. Báthory András fejedelem 1599-ben Hunyad megye furdiai kerületében fekvő Chokonest (másutt Chokaniest), Dragsinest Zold stb. falut Sarmasághy Zsigmond-

nak adományozza. Az volt földrajzi fekvése, midőn Sarmasághy 1607-ben a falut Keresztesy Pálnak elzálogosítja.

Csorbatőfoka, vizér mely Gertenyes körül a Berzavába szakad, oklevelesen *Chirbechen* patak, Chorbateufoka. A gyertyánosi Csép család a Berzava folyását a Csorba vizérbe mint uj mederbe csapolta, hogy ez irányát Gertenyes felé vegye, a mi bizonyos ideig történt is. A Berzava vizének ezen jogtalan elfogása miatt a Himfy család már 1407. évben pört támasztott. (L. Berzava.)

Csorda, falu a Karas folyó mellett Vrány és János közt, Fehértemplomhoz éjszakra. Régi neve Csortó. Hodony Temes megyei faluban van Csortós nevü utca. Csortói Jakab (Jacobus de *Chortow*) fia Miklós Csortó Katalinnak Guluez faluban egy leány negyedet enged át, mire Katalin és fiai 1355. évben a krassói főispán rendeletére beigtatást nyernek. Ez alkalommal megtudjuk, hogy Csorto, Bajla és Guluez határos falvak voltak. Krassó vármegye 1362. évben Miklóst de *Churta* és fiait bizonyos föld elfoglalásától eltiltja, mely ugy látszik — Bayla közelében feküdt. Miklós de Chorto fia János 1364. évben panaszt emel István, Domokos de Gyuluez fia ellen. 1367. évben Miklós de *Chorta* kijelölt kir. ember, a Krassó vármegyei Zagorián falu határának bejárására. 1374. évben Chortói János, Gyuluezi András, István fiát birtokzavarásért birói vizsgálat alá vonta. Századok hallgatása után az 1690—1700. évi összeirás ismét említi *Csorta* falut Szuboticza, Jám, Nikolincz stb. társaságában, a palankai kerületben. Az 1717. összeirás Schorda-nak irja és 22 házat talál itt. Az 1723. évi térkép Czorte, hasonlókép Czorte egy hivatalos helységjegyzékben 1734. évből, az 1761. és 1779. évi térképek Csorda-nak irják. Korabinszky, valamint Vályi András is, a múlt század végén megjelent munkáikban a falut Csoradanak, illetőleg Csorodá-nak nevezik, mely akkor a kir. kincstár birtoka volt. Gróf Bissingen Ferdinánd Ernő 1819. évben *Csorda*, Jám és Mercsina falut, és Udvarszállás pusztát kapja adományul, és e jószágokat a család jelenleg is birja. (Lásd Jám.)

A Csortói család a XIV. Században ily nemzékrendet mutat:

Csortó Jakab.

Miklós.

Katalin. János. Máté.

(fiai:)

István. Mihály. András.

Csudanovecz, falu Zsitin és Gerlistye közt. Zápolyai János király 1535. évben karánsebesi Peyka Jánosnak, György és Péternek Gerlistye, Krassova, *Chwdanowcycza*, Zsittin stb. praediumokat adományozza, kiknek elődjei állítólag már Nagy Lajos király idejétől azok birtokában voltak. Ezen új adományozásért a Bokosnicza család pört támasztott, melyben János király 1536-ban ítéletet hozott. Az 1690—1700. és 1717. évi összeirás szerint Csudanovecz a palánkai kerületben feküdt. Az utóbbi évben 22 házból állt. Az új palánkai kerülethez számítja Vályi és Korabinszky is; az előbbi azt tót falunak írván. Ez időben a királyi kincstár birtoka volt.

A falu egyik érdekessége, hogy 1738. évben a török főtisztviselő által hetedmagával a krassói főknéz hatósága alá helyeztetett. A török eredetiben Tschudanovitznak van irva. (L. Krassova.)

E helységre 1832. év december 13-án Petrovics Vazul kapott adománylevelet, róla a csudanoveczi előnévvel él a család. A telekkönyvezés idején Petrovics Elek volt a birtokos. Ettől vette 1858. évben az osztrák-magyar állam-vasut-társaság a Dobrea nevű és 4099 holdra terjedő erdőrészt.

Ezután 1880. évben, az ő örökösei:

Petrovics, férjezett Jagodics Róza,

» » Abt Olga,

» » Hollósy Mileva, kiskoru Papházy János, Cornél, Elek, Iván és Ormay Árpád lettek tulajdonosok.

Ez örökösök jutaléka tesz 685 holdat; az állami vasuttársaság allodialis földe, Dobreát ide nem számítva, 574 holdat.

Csukits, falu Oravicza és Fehértemplom közt. Az 1690—1700. évi összeirás szerint a palánkai kerülethez tartozott; oda számítja Vályi és Korabinszky is. Az 1717. évi összeirás

szintén a palánkai kerületben említi *Zukisch* néven, 50 házzal. A kir. kincstár birtoka.

Csura, hajdan falu a sebesi kerületben, mely azonban e beosztás dacára Krassó megyében, Nevrincsa táján feküdt. Mihály de *Chure*, Péter fia, 1364. évben Krassó megyei Terjén faluban levő részbirtokát elzálogosítja, és ugyan ez évben Balás de Csura Ikus falu határjárásában vesz részt. Fekvés tekintetében Csura kezdetben Szörény megyei falunak neveztetik, így midőn János király 1529. évben Sysman Istvántól, ki Ferdinand királyhoz szítván, hűtlenségbe esett, *Chwra*, Ligethis és Csaba falvakat elveszi, és Csykna Miklósnak adományozza. (Oklevéltár II. 383. sz.) Martinuzzi György váradi püspök és az ország kincstárnoka, 1545-ben meghagyja az aradi káptalannak, hogy vizsgálatot tartson a Csyknai Miklós özvegye Anna, most férjesült posegai Nagy Istvánné által 1543. évben elkövetett erőszak ügyében, mely abból állt, hogy nehány jobbágyát és szolgáját Csurába küldvén, onnan Dobronoky Kristofort kiűzette és birtokát elfoglalta. (Lásd erről: A szörényi bánság története II. 47. 48. l.) A temesvási Sinanpata 1589-ben adóra emelt igényt Csula faluból, állítván, hogy e falu az ő defterjébe be van irva. Kivánta azt is, hogy a törökhöz szolgáljanak. A csulaiak a törökök szemében latrok voltak, mert többször amazok földjére berohantak; a törökök is sok csulai embert rabságba hurcoltak. Báthory Zsigmond ennél fogva az ő követének Gyulai Jánosnak, kit a temesvári pasához küldött, utasításul adta, *Chyura* falura nézve, hogy ez meghagyassék régi állapotában, mert ez a fejedelem birodalmában »Lugas tövében« fekszik. A foglyok kiszabadítását is kérje. (Oklevéltár II. 458—460. sz.) — Még Mercy korából (1716—1723.) származó térképen a *Csura erdőt* látjuk feltüntetve a lugosi kerület keleti oldalán. Nevrincsától Poganyest és Birnáig terjedhetett.

Csurcsul, lásd Gyurgevecz.

Czarina, gyakran előforduló dülőnév. A történeti korszakban is volt használva. Így 1574. Felső és Alsó-Charina, határrész Tinkova faluban; máskép tilalmas. Alsó és Felső-Czarina 1581. évben Szák és Morencz közt. 1582. évben Czarina kaszáló, Karansebes területén. Egy másik ez évi oklevélben: minden Czarinában egy hold szántóföld.

Czella, falu a Maros bal partja közelében, Bulcshoz délrel. V. ö. *Selle*. Garai Job 1479-ben Varadia és Zadya várakat és tartozandóságait Bánfy Miklósnak és Jakabnak eladja. Ezek közt Talmagh, Veresmarth, Szigetfő, *Selle* és Marian Zadya várához Arad megyében tartoztak. Rákóczy Zsigmond fejedelem 1607-ben lippai Cserepes Ábrahám diáknak az Arad megyében fekvő *Cella* falu egészen birtokát örökösödési joggal adományozza, ez alkalommal dicsérettel kiemeli az ő érdemeit, melyeket Lippa várában szerzett, különösen ennek legutóbbi megadása alkalmával. I. Rákóczy György 1636-ban az Arad, Csanád és Tömös megyében fekvő Ujfalu, Zábrán, Szemlak, *Chella*, Lalasincz stb. falvakat és pusztákat 600 magyar forintért Tisza-Makai Györgynek és Cserepes Annának és Zsuzsanának beirja. Az 1690—1700. évi összeirás *Czella*, Bata, Kápolnás, Posega stb. falut a tótváradiai kerülethez számítja.

A törökök kiüzetése után, a lassan visszaszállingozó és kevés magyar elemmel vegyült oláh lakosság nem Bulcs romjai körül, hanem a kevésbé elpusztult Czella nevü faluban üti fel tanyáját. Falkenstein püspök 1734-ben a temesvári zsinaton felterjesztést határozott a kormányszékhez, kérvén a czellaiak számára áldozárt, mivel a görög-keleti hitet valló, s szám szerint túlsúlyban levő oláhokkal lakván együtt, lelki dolgokban kárvallást szenvednek s panaszkodnak, hogy most rosszabb dolguk van, mint a törökök idejében, midőn a ferencrendi szerzetesek megkeresésére maga a temesvári basa küldött vigasztalásukra papot. 1737. évben Csüvös József világi áldozár küldetett ide; azonban lelkészkedése csak igen rövid ideig tartott; mert alig hogy e vadon és zsiványok által nagyban veszélyeztetett vidéken megtelepedett, máris reátörtek egy éjszaka a rablók és kifosztván őt mindenétől, meggyilkolták. E rémhírre a czellai lakosok nagy része elszélyedt és sokáig vonakodott visszatérni. Csak 1740. évben, midőn a lakosok lassankint visszaszivárogtak, küldötte ide a püspök Győrfy Orbán minorita atyát, ki itt 1743-ig lelkészkedett és püspöki engedély folytán az isteni tiszteletet egy kis oláh házban tartotta. Stanislavich püspök az egyházi visitatiórúl 1741-ben azt jelenti a kormányszéknek, hogy e falu a török háború előtt

igen kellemes vidéken feküdt és régidőtül fogva igen népes volt, keverve katholikus és schismatikussal. Most azonban a kir. kincstár egy fél órai távolságban a régi helytől kathol. templomot építtetett, hogy a katholikusok, kik századok óta még a török uralom alatt és schismatikusokkal vegyítve, vallásukhoz hívek maradtak, az új templom körül csoportosuljanak, és új tiszta kathol. községet alapítsanak, sőt a vidékről is oda kathol. családok csődüljenek. Az új templom környékét még előbb az erdőktől kellett szabaditani. Ezért, és mert az átköltözködés, kertek alakítása és új házak emelése teherrel jár, a lakosoknak néhány évi kedvezmények engedélyeztettek.[1]) A czellai hívek közt Vallovics Mihály minorita atya 1743—1745. évig teljesíté a lelkészi hivatalt. Ez a lelkészi hivatal pedig 1749-ben Bulcsra helyeztetett át Hilarion atya alatt, a hol Mária Terézia pártfogásával a czellai és a vidéken elszórt kathol. lakosság előnyös feltételek mellett megtelepedtek. (Lásd Bulcs.)

Az 1717. évi összeirás Celát a lippai kerületben sorolja fel 15 házzal.

A helynév Vályi földrajzi szótárában *Zella,* térképen Zola-nak van irva. Korabinszky is Zella-nak irja.

A mi a birtokviszonyokat illeti, azok a báró Fechtig és a Mocsonyi családra vonatkozólag megegyeznek Bulcs birtokszerzési jog címeivel. (L. Bulcs.)

Czella határában következő dülők vannak: Czelicza. Krajova si Siagu (mocsár). Balta Rocselata. Izbég, rét és szántó. Fisioca, kis halom, Fisegiu, erdő és mező. Gomilla, erdő Dubest felé. Hatieleu mare, Batta mellett. Fenesiu, szántó és rét. Barcau (tán Barceu) rét és szántó. Vadutia, ugyan az Batta mellett. Grosamea, szántó és rét. Satu, szántó. Állítólag e helyen létezett a falu a törökök betörése előtt. Despotesti, szántó, Maclutia, rét. Iniciu mare, kaszáló. Jelonitia, szántó. Malaesti, legelő. Pareu csismasiului.

Czella határa 3204 hold 950 öl. Jelenleg tisztán görögkeleti oláh nép lakja, melynek itt temploma és iskolája van.

[1]) Csanád egyházmegyei Adattár I. 552. 553. lap. és II. 346. 347. lap.

Czermurán, hajdan utca Lugos városában 1591. Karánsebesen is említtetik ily nevű utca 1577. és 1650. évben.

Czernest vagy Zernyest, hajdan majd Temes, majd Hunyad megyéhez számított falu a monostori kerületben, Dubest falu táján. Brandenburgi György határgróf monostorkerületi birtokai közt 1514—16. években előfordul *Zarnosth* 5 jobbágygyal. Az öt jobbágy közt csak egy magyar nevű. Ugyanott Zernesty-nek is van irva. Báthory Zsigmond 1597. a Hunyad megye monostori kerületében fekvő *Zerniesty* falut enyingi Török Istvánnak adományozza. A következő évben Török István és Bálint e falu birtokába vezettettek. Báthory Gábor fejedelem 1612. évben Török Katalinnak visszaadományozza a Temes megye monostori kerületéhez tartozó Cziernest (másutt Chiernest) predialis birtokot. Török István 1617-ben, mint a monostori kerületben fekvő Temes megyei pusztát elzálogosítja Bethlen Gábornak. Neve akkor Czylnieczesthi-re van ferdítve. (Győri füzetek II. 382. l.)

Bethlen Gábor fejedelem 1620-ban Török István halála után *Zerniesthu* falut ifjabb Bethlen Istvánnak adományozza. (Lásd Monostor, Marsina.)

Czerova, falu Resicza közelében, Kölnik felé. Eberhard szentlászlóvári kapitány 1433. évben kiküldi Vidát, *Cherovai* Stanicza fiát és más kenézeket, hogy a borzafői kenézek közti birtokviszályról jelentést tegyenek. Báthory Zsigmond 1597. június 20-án megerősítvén Hunyadi Jánosnak és Mátyás király ide vonatkozó leveleit, Czerovay Mihálynak és Péternek, és czerovai Pető Mihálynak a borzafői kerületben fekvő Tirnova, Brathovan, Czerovicza, *mindkét Czerova* falut adományozza. Borzafő Szörény megyében feküdt. Czerovay Mihály és Péter részt vettek a Doklin és Binis faluban végbement statutióban. Midőn Barcsay András 1597-ben a Temes megye Nagy-Semlak (akkor Somling vagy Morava), Gatája, Omor, Denta és Gaj birtokába igtattatik, mint szomszédok részt vesznek Czaroway Mihály ugyancsak Czarova faluból és karánsebesi Harmati Lászlónak Kalnikban lakó jobbágyai, és nevezett Czarovaynak jobbágya Manila Mihály. Czerova és Kölnik, Bogsán és Resicza közt fekszenek; a beigtatási parancs ezekre is szólt, de ellenmondás miatt végre nem hajtatott. Barcsay András

1598-ban a Szörény megyei Krassó mezőváros és Goruja falu birtokába igtattatik, mint szomszéd részt vett Czarovay Mihály nemes és az ő jobbágya Barchan Mihály, szintén Czarováról. Eddig a régi történet. Az 1690—1700. évi összeirásban a bogsáni kerületben megtaláljuk ugyan Resicza, Kolnik és Doklin falut, de nem Czerovát. Mercy tábornok idejében (1716—23.) Zerhova a verseczi kerületben, és 1761. ugyanott feküdt Czerova néven. Az 1717. évi összeirás Zerobo néven 23 házzal sorolja fel. Midőn Krassó vármegye 1779. újra szerveztetett, Zerchova annak lugosi járásához tartozott. Czerovát 1855. év óta az osztrák-magyar államvasut-társaság birja.

Czerova, hajdan falu Krassovához nyugotra határos. Az 1723. és 1761. évi térképek mutatják ki fekvésüket. A kis telepnek ma semmi nyoma.

Czerovicza, hajdan falu Szörény megyében. Báthory Zsigmond 1597. a Szörény megye borzafői kerületében fekvő Tirnova, Fejérvíz, Czerova, *Czerovicza* stb. falvakat Czerovay Mihálynak és Péternek és czerovai Pető Mihálynak adományozza; megerősítvén egyszersmind Hunyadi János kormányzó és Mátyás király ide vonatkozó leveleit. Ezek Resicza környékére mutatnak.

Dada, hajdan falu. II. Ulászló király 1496. évi levelében néhai Michael de *Dada* fia, nemes István diák okmányok kiadására pereltetik a kir. Curiánál, melyek a Temes megyében feküdt Priszaka birtokára vonatkoznak. (L. Mutnok.)

Dajest, hajdan falu Szudriás körül. Báthory Zsigmond 1596. *Dajest* falut Hunyad megyében, Jósika Istvánnak adományozza. Báthory András fejedelem 1599. a Hunyad megye bozsuri kerületében fekvő *Dayest*, Szécsán, Szarazan stb. falut Sarmasághy Zsigmondnak adományozza. Ugyan ez év február 4-én Bratha Ferenc de *Dayesth* nem-nemes ember mint szomszéd szerepel, midőn a szurdoki Busory család Szurdok, Ruzsinosz, Szpin stb. birtokába igtattatik. Az Erdélybe visszakerült Báthory Zsigmond 1602. június 28-án Dévavárán kelt levelével dajesti Bratha Ferencnek új adományt ad a Temes megyei *Dayesth* faluban levő ősi nemesi curiára, és az ugyan e falubeli örökségi birtokaira nézve. Mind ezeknek már elődjei és szülei is voltak békés birtokában, valamint ő is, csak az iga-

zoló okleveleket vesztette el. A beigtatásra mint királyi emberek ki voltak küldve: szurdoki Busory Gáspár, lugosi Vajda Miklós és Thoma Mihály. Vajjon volt-e ezen alkotmányos formáknak gyakorlati haszna? legalább kétséges, mert a beigtatás dacára, Sarmasághy Zsigmond 1607. évben a bozsuri kerületben Hunyad megyében fekvő *Dayest*, Boya, Botinest, Szárazan stb. falut mégis elzálogosíthatta Keresztesy Pálnak. — A Szudriás és Szarazan közt fekvő Szécsen falu egyik határrésze Dajestinek neveztetik, és ez tartotta fenn az egykori Dajest falu nevét. (Lásd Zsidóvár.)

Dalulgal, hajdan a kapriorai uradalomhoz tartozó falu, melyet 1596. évben Jósika István kapott adományul. A Maros közelében feküdt.

Danilest, lásd Delinyest.

Daruvár, falu Temes megyében. Az országgyűlés képviselőháza 1884. év február 21-én e falu Krassó megyéhez csatolását határozta el. (L. Kussics.)

Draganócz, hajdan Bulcshoz tartozó falu. Báthory Zsigmond azt 1596-ban Jósika Istvánnak adományozta számos Maros melléki uradalmakkal, a milyenek Magyar-Szád, Tótváradia és Kapriora.

Dragobratfalva, hajdan praedium Zorlencz és Ohabicza közt, Szörény vármegye karánsebesi kerületében. Valkay Miklós és Gáspár 1544. évben, 11 karánsebesi kerületbeli falvakban levő részbirtokait eladják a karánsebesi Simon családnak. Ezek közt Dragwbrathfalva részbirtoka. Báthory Zsigmond 1591. idősb és ifjabb karánsebesi Simon Jánosnak és Simon Péternek új adományt ad Nagy-Zorlencz és Gamza faluban, Pokolpathaka, Zelha, Dragobrathfalva, Ohabicza stb. praediumokban levő részbirtokaira. (Lásd Gamza.)

Dragodol, hajdan falu Krassó megyében; 1367. évben Zagorian és Radumlya faluval mondatik határosnak. Összevetés szerint a Nera táján fekhetett, Fehértemplomhoz keletre. (Lásd Bajla, Zagorian.)

Dragojest, Temes megyei falu. E helyen csak azért soroltatik fel, hogy egyszer a bosuri, máskor a lugosi kerülethez tartozott, oly időben, midőn Krassó vármegye nem volt

közigazgatási testület. Brandenburgi György, ki a bosuri kerületet birja, 1514—16. évben az oda tartozó *Dragoyesth* faluban négy; felsew Dragoyesth-en szintén négy jobbágyot tartott. Bél Mátyás kézirati földrajzában a lugosi kerületben *Dragoste* (ma Dragojest), Fikatar, Ohoba, Zsábán, Hodos stb. falvakat említi.

Birtokosa a kir. kincstár.

Dragalyolch, hajdan falu Krassó megyében. 1431. évben remetei Himfy László (István fia) egy jobbágya, t. i. Dionisius dictus Dya de Vaya, midőn két ökör és egy ló iránt Novák és Miklóstól, *Dragalyolch*-i Márton despóta fiaitól igazságot követelt, becsukatott és tőle 10 forintot, egy kardot, egy kést és jopulát elvettek. Erről Krassó vármegye bizonyítványt állított ki.

Dragomanocz, hajdan tán Krassó megyében. I. Ulászló király 1440. Országh Mihály és Jánosnak Solymos várát és tartozandóságait adományozza, ezek közt Kutina, Bara, *Dragomanocz*, Voxincz stb. Akkor Arad megyében fekvő falvak. 1477. *Dragomanovcz*, Gyarak, Bruznik, Lapusnik stb. falvak Arad megyében Bánfy Miklós birtokai.

Dragomirest, régen Dragomérfalva, falu Viszák és Szákul közt, Lugoshoz délre, Zsenához fél mérföldnyire. Az aradi káptalan 1439. évben bizonyítja, hogy Olohsági Cosma fia Mihály, minden rokonainak nevében is, Mutnoki Bogdán és Mihálynak, Farkas fiainak, Olohság és *Dragomérfalva* nevű birtokainak felét, melyek Lugos kerületében (in tenutis oppidi Lugas) és Zsidovár tartozandóságaiban fekszenek, és jelenleg néptelenek, rokoni szeretetből adományozza. Nevezett Mutnoki Farkas fiai, maguk és Olohsági Mihály nevében 1440-ben a csanádi káptalan előtt az ellen tiltakoznak, hogy néhai Albert király és özvegye Erzsébet királyné, Orsagh (helyesebb Olohság) és *Dragomérfalva* nevű birtokaikat zynfalvi Zÿn Fülöpnek adományozhassák. — A mai helynév már 1542. évben viszhangzik, a midőn Lugos területén egy Dragomiresti nevű völgy említtetik. Ez évben t. i. kelt Izabella királyné igtatási parancsa, melyet Bosorán András és Péter javára kiadott, és mely szerint azoknak *Dragomeresth* völgyben, Lugos város határá-

ban földjeik voltak, melybe azokat az aradi káptalan beigtatta. Báthory István fejedelem 1573-ban a karánsebesi várnagyoknak, továbbá Dogan Mihálynak de *Dragomirest* és másoknak meghagyja, hogy Balásfy Mihályt Nevrincsa birtokába igtassák. Karánsebesi Vajda Bonifác és Dogan Miklós 1585. évben tiltakoznak, hogy a zsidovári uradalomba igtatott Apafy István jobbágyai bizonyos erdejüket *Dragomirist* faluban bitorolják. 1591. évben zalhai (szilhai) Laczuga Márton *Dragomirest* nevű jószágának felét, hasonlókép Dombrovicza, Ohaba és Korbul praediumok felét Szörény vármegye karánsebesi kerületében 600 magyar forintért örök áron eladja lugosi Ilosvay Márton diáknak és nejének Ilonának. Mely eladást Báthory Zsigmond óváhagyván, Ilosvaynak az ezen birtokokban rejlő királyi jogot is adományozza.

Az erdélyi káptalan requisitorai 1593-ban, *Dragumerest* praediumot úgy említik, mint mely korábbi időben Désy Péter és fia stb. birtoka lett volna fele részben. E falut tehát az utolsó két év alatt pusztulás érhette. *Dragumeres* 1650. évben az erdélyi diéta lajstromában mint kétségtelen fiscalis jószág fordul elő. A XVIII. század elején Jósika Mózes özvegye kéri Mária Tereziát, hogy *Dragomerestyi* Szilváshely stb. falut fiának Dánielnek adományozza. Az 1690—1700. évi összeirásban Dragomirest a karánsebesi kerülethez tartozott; abban sorolja elő az 1717. évi összeirás is 30 házzal, oda számítja Korabinszky is, és *Dragomer*-nak írja, valamint Vályi András is, ki azonban Dragomerestye nevét is felhozza, és Krassó megyéhez számítja, melynek lugosi járásához tartozott e megyének 1779-ben történt újra felállításakor. Akkor a falu a kir. kincstár birtoka volt. Nevezetes, hogy a Marmaros megyei Dragomérfalva máskép szintén Dragomirestnek neveztetik, de ott mindkét név van használatban. Krassóban csak a Dragomirest név.

Herceg Metternich államminiszter 1815-ben Dragomireste, Remete, Szkeus és Zgribest falut nyerte adományul, de 1817. évben azokat visszaadta a kir. kamarának.

A kir. kincstár 1837. év november 1-jétől kezdve e falut 33,972 frtért pengőpénzben tulajdonul átengedi következő impetránsoknak:

Janicsáry Miklós (ki múlt évben nyert adományt), Desko Athanáz, Vlahovits Hilár és Racts János. 1845-ben Desko Athanáz elismeri, hogy az ő birtokrészének árát, az ő apósa Janicsáry Miklós ő érette fizette le, most tehát nevezett birtokrészét ugyan ezen áron apósának átadja tulajdonul. 1851. Pausz Ferdinánd említtetik mint dragomiresti birtokos. 1857. évben mint tulajdonosok bejegyeztetnek: Janicsáry Demeter, Raics Johanna és özvegy Vlahovics Natalia. 1872. évben beirattak Janicsáry Demeter örökösei: Janicsáry János, Mihály, Sándor és Szilárd két negyedben: Raics János egy negyedben és Vlahovits Szilárd örökösei szintén egy negyedben.

Dülőnevek: Buda, Zabiana, Barnyi, Serztu, gyalu Vladony, Firizu.

Volt egykor Temes megyében is Dragomérfalva nevű község.

Dragotinfalva vagy Dragotenest, hajdan falu Krassó megyében. Mátyás király 1464. évben a lugosi kerületben fekvő *Dragotenest* praediumot Macskásy Jakabnak és Perlói Tamásnak adományozza. Máskor a sebesi kerülethez számíttatik; így *Dragontinfalva* azon községek egyike, melyeket 1470. év körül Macskásy Jakab zsidovári várnagy 300 arany forintért Macskásy Imrének elzálogosított. Különbözik ettől Dragotincz, mely hajdan Temes megyében feküdt.

Dragsinest, régen Dragsinfalva, Zold, Bukovetz és Zsupanest közt, Facsethez délkeletre. V. László király 1453. évben Hunyadi Jánosnak a Temesmegyei Sugya, Zsupan és Twrd oláh kerületeket adományozza. Az utóbbi kerülethez tartozott Gladna, Zold, *Drasinfalva* stb. Az aradi káptalan itt Hunyadi Jánost beigtatta 1454-ben, Mátyás király 1464. évben a twrdi jószághoz tartozó Temes megyei Gladna, Zold, Rumunyest, *Dragzenesth* stb. falvakat Temeselyi Désy Péternek, és Balothai Miklósnak adományozza. Mi módon került vissza a Hunyadi családhoz a jószág, ismeretlen. A Hunyadiak révén birta a twerdi kerületet brandenburgi György határgróf 1514—16. évben; a nevezett kerületben *Dragzynesth* akkor öt jobbágygyal birt. Báthory Zsigmond fejedelem 1596. a Hunyad megye furdiai kerületében fekvő *Dragzinest* falut Jósika Istvánnak, Báthory András fejedelem pedig 1599. évben *Draxinest*, Zold,

Zsupanest, stb. falut Sarmasághy Zsigmondnak adományozza, melyek akkor is Hunyad megye ferdei kerületében feküdtek. Az utóbbi e jószágokat, az egész zsidovári uradalommal együtt, 1607. évben Keresztesy Pálnak elzálogosítja. Dragozinesthi Temesmegyei praediumot Bethlen Gábor 1617. évben zálogba veti. Háborus csapás érte, mert már pusztává sülyedt. Az 1690—1700. évi összeirás szerint *Dragumiresti* a facseti kerületben feküdt. De ugyan e forrás szerint *Dragomirest* Szkeus és Zgribest faluval a karánsebesi kerületben feküdt. Itt tehát világosan hiba lappang, mert a facseti kerületi Dragumiresti alatt Dragsinest falut kell érteni. Krassó vármegye újra felállítása idején Draxinest a kápolnási járáshoz tartozott, és a kir. kincstár birtoka volt, most is az.

A helynevet Korabinszky Draxanjest vagy Drattinest; Vályi Drakszanyest vagy Dratinest-nek irja.

Dülőnevek: Rogoszanu (= sásos) dülő. Lunka perilor = körtvevölgy. Gyalu Csiresi = cseresnyevölgy. Peru Krezu, = göndör körte. La Karpeny = gyertyánfa, Weissbuchen, dombos erdő. Kaproncza, dombos dülő, kecskék földje. Valia Izgarian dülő; a mai napig Dragsinesten élő Izgarian család a mult század végén legtöbb földet birt a községben, Valia vinilor = szőlőhegy. La Szkamnu = a pad.

Draguzlofalva, hajdan falu Krassó megyében. A csanádi káptalan 1427. Nagymihályi Albert vránai perjelt és fiait Draguzlofalva birtokába igtatja. (L. Szentgyörgy.) Az igtatást megerősítette a király 1428-ban.

Drasanfalva, úgy látszik Krassóban, Temes megye szélén. Midőn a Himfy család 1389. évben az egerszegi uradalmat felosztotta, Himfy Istvánnak, Péter fiának *Drasanfalva* három jobbágygyal jutott osztályrészül. Ugyan ez alkalommal Himfy Bazil, Miklós fia kapta *Drusanfalvát* kilenc, Zanyslokenezfalvat 8. és Halmágykenézfalvát két jobbágygyal. Nincs elég bizonyítékunk sem arra, hogy Drasanfalva és Drusanfalva azonos, sem az ellenkezőre. Az eredeti oklevélben a helynév első két betűje kétséges. Bizonyos, hogy az idézett országbirói levélben Drasan mint egyik jobbágy személyneve fordul elő. (Oklevéltár I. 125. sz.)

Előfordul Temes megyében Drasafalva, vagy Draxafalva, mely nem a krassói Dragsinest faluval azonos.

Van Temesben Dragsina, és volt ugyanott Draganfalva, a melyek egyediségét szintén el kell különíteni.

A XVIII. század térképein, még második feléből is Lunkányhoz keletre Drusa nevű hegy van feltüntetve, melynek nevét helységünkkel nem lehet kapcsolatba hozni.

Drautassa, hajdan praedium Temes megyében, (lásd Prantaza.)

Deákolcz, máskép Bokránd hajdan falu Krassó megyében. Nagy Lajos király 1347. évben meghagyja a nádornak, a főispánoknak és az ország minden biráinak, hogy Albert mestert, a Krassó megyében fekvő *Deakolch* máskép Bukran faluban oltalmazzák. Albert t. i. ezen falut nem mint tulajdonát, hanem mint a királyné jegyzője királyi birtokul kezelé, mégis Benedek fiai Mihály, Tamás és Márk maguknak csalárdul az annak birtokára vonatkozó visszafoglaló, határjáró és beigtató leveleket megszerezni tudták, a titeli káptalan által. A király ezért a Benedek fiai javára kiállított említett leveleket semmiseknek nyilatkoztatja, megparancsolván egyszersmind a titeli káptalannak is, hogy a Benedek fiai részére kiadott leveleit vonja vissza. *Dyakowch* máskép Bokrand falu Krassó megyében, a Bokrand folyó mellett Miklós országbiró, Ugrin fia által 1359. évben oda ítéltetett Szabó Istvánnak (Stephano Sartori), mire őt Nagy Lajos király parancsára a csanádi káptalan örökségi joggal, minden törvényes utódai számára beigtatta. De Szabó István leányának, nemes Klára asszonynak, Halapi Benedek nejének már pöre támadt e birtokért, mert háromszor tevén kisérletet az abba való beigtatására, mindannyiszor ellenmondásra talált. Először is Tamás utóbb Tamás, Mihály, Péter, Gergely és Domokos, — harmadszor Tamás és János, Illyés fiai, Péter, Gergely és Ilona, mindnyájan de *Dyakowch*, tiltakoztak Klára asszony beigtatása ellen. De mivel a törvényszék elé idézett tiltakozók meg nem jelentek, a király Diakócz falut 1390. évben Klára törvényes birtokának kijelenté, meghagyván az aradi káptalannak, hogy őt abba beigtassa, Monoszlói Péter kir. ember jelenlétében. De időközben még más események fordultak elő, melyeket pótolni kell.

Midőn Kont Miklós nádor 1360. évben a krassói nemességgel Gatal mellett közgyülést tartott, Domokos, István fia (filius Bat), Him fiát Lőrincet kérdőre vonta, mi jognál fogva birja ő Szörény, Ozyag, és Bokrand falvakat, és Egres falunak felét, holott világos okiratok bizonysága szerint, ezek az ő szerzeményes birtokai. Miután Lőrinc azt felelte, hogy osztályos testvérei megkérdezése nélkül nem nyilatkozhatik, jogainak igazolására Szent Márton utáni nyolcada tűzetett ki határnapul. Az alperes 1363. évben is megidéztetett az aradi káptalan által Domokos ellen, ki Iván de Gyulvez fia volt, — de a per további folyamáról nincs hirünk. Az 1370. évben Mező-Somlyón tartott nádori közgyűlésen jelen van Tamás, dictus Dyakolch, eskütt törvényszéki ülnök; — tehát személynév; 1371. évben Janika de *Dyakolch,* kijelölt nádori ember egy Krassó megyében teljesítendő statutió tárgyában; 1381. évben említtetik Mihály de Dyakoch. János de *Dyacowch* Ilyés fia 1392. évben mint kir. ember szerepel a Himfy István jószágain Zemere de Gerebench és mások által elkövetett erőszakoskodások ügyében. István de Dyakolch 1394. évben temesi alispán. Ugyan ő vagy ily nevű választott bíró volt Krassó megyében. Marcus de Dyacolch 1409. évben kijelölt kir. ember, midőn a csanádi káptalan dobozi Dánfy Demeter ellen vizsgálatott volt tartandó Temes megyében. Csanádi Benedek, testvérei nevében is, 1429. évben *Dyakolcz* és Peszér Krassó megyei falvak negyedének felét, nővérének Dorottyának, Budai Jankó nejének leánynegyedkint kiadja. Himfy László 1435. évben *Dyakolcz*-i Mártont, és diakolczi Baráth Istvánt Krassó vármegye előtt ügyvédjének vallja. És ez tudtunkra a falu említésének utolsó esete.

Deákolcz avagy Bokrand adatai semmiféle felvilágositást nem adnak a helység fekvésére nézve. Miután azonban Nagy Szurdok határának egyrésze ma is *Bokorondia*-nak neveztetik, és miután Deákolcz és a vele együttesen említett Peszér falu a gyertyánosi Csép, és a Himfy családdal többszörösen érintkezett, e falut a Berzava folyó és Nagy Szurdok közt vélem helyezendőnek.

Debelch, hajdan falu Krassó megyében. Nagylaki János 1421-ben Csáky Miklósnak és Györgynek magtalan halála

esetére e falut örökségül igéri. A csanádi káptalan 1427. évben Nagymihályi Albert vránai perjelt és fiait *Debewlch* birtokába igtatja, mely igtatást a király a következő esztendőben megerősíti. (Lásd Szentgyörgy.)

Deheleny, egy bizonyos tájék elnevezése lehetett. Állítólag ez Szpata falu másik neve. De ugyan azt állitják Leukusest, Jersnik, Barra, Radmanest, Remete Lunga, Dobrest és Kladova faluról, melyek mind közel egymáshoz fekszenek Krassó megye éjszaki részén Temes megye felé.

Dejenje, hajdan falu Temes megye bozsuri kerületében. Török István 1617. évben azt Bethlen Gábornak elzálogosította, számos más jószággal együtt. (L. Bozsur.) Bosur és Szécsen közt fekhetett.

Delany, hajdan falu Hunyad megyében. Báthory Zsigmond 1597. évben a marsinai kerületben fekvő *Delany*, Petroza stb. falut Török Istvánnak, Bethlen Gábor fejedelem pedig 1620-ban *Delani*, Petroza stb. ifjabb Bethlen Istvánnak adományozza. (L. Marsina.) Az 1690—1700. évi összeirás nem említi, a XVIII. századi térképek sem tüntetik fel.

Delar, hajdan falu Szörény vármegyében, a mai Tinkova táján. Macskási Péter és Mihály 1572. évben a Szörény megye karánsebesi kerületében fekvő Tinkova, Delar, Macskás, Zagusen stb. falu részbirtokait 600 magyar forintért elzálogosítja Tóth Miklós és Gáspárnak. A már nevezett Macskási Péter Tinkova és Delar faluban levő részbirtokait 1582-ben özvegy Macskási Istvánnénak elzálogosítja. Úgy látszik tehát, hogy az első zálogbaadás kiváltatván, Péter újra rendelkezhetett részbirtokáról 10 év közben. Báthory Zsigmond 1584-ben azt rendelé, hogy Cziklan János, és a Macskásiak részbirtokai Ruzsinosz, Delar, Macskás, Tinkova és Zagusen faluban újra felosztassanak és elkülönítessenek. Az itteni részbirtok idegen kézből való visszaszerezhetésére, Macskási Farkas és Mihály egyezségre lépnek Duma Jánossal és Istvánnal. Macskási Mihály és Péter, kik 1590. évben Macskást és Delart birják, Dumáékkal egyezségre léptek. Mindketten magtalanul meghalálozván, Tinkova, Belar (így), Zagusen, Macskás, Ruzsinosz és Toplicza falubeli részjószágaikat vérszerinti rokonaiknak, karánsebesi Tóth Miklósnak és fiainak Lázárnak és Ilyésnek

hagyományozzák, Tinkovay Ágoston és Gáspár pedig 1600. évben az e falvakban levő részjószágukat 600 arany forintért Tóth Miklósnak beiratkozzák. Viszontagságos évek közt Delar praediummá szállt és annak neveztetik Delar 1642. évben, midőn Macskásy Miklós, a többi részjószággal együtt 600 forinton Tóth Miklós és Gáspár utódjaitól visszaváltani akarja. Később Delar valamely szomszéd falu területébe beolvadt és neve is elveszett. (L. Macskás és Tinkova.)

Delinyest, régi neve Danilest, feszik Apadia és Ohabicza közt, Karánsebeshez délnyugatra: Schediusnál Dellinyestye, Vályinál Delinestie. Említtetik először 1433. évben, midőn Bizerei Miklós kir. testőr azon ürügy alatt, hogy az ő nagybátyja Bizerei Ladó és fiai, a törökkel cimboráskodván, hűtlenségbe esett, a királytól Ladó jószágait, úgymint: Bizere, Kalova, Vercserova, Szabadfalu, Rafna, Meel, Szlatina, Novakfalva, Mihalancz, Völgy, Laczkan, *Danilest*, Apadia és Ohabicza falvakat kérte. A Ladó ellen emelt vád azonban hamisnak bizonyult. — 1559. évben Macskásy János de *Danilest* részt vesz Apadia és Laczkan határjárásában, Jánosnak tehát itt valami részbirtoka lehetett. Laczug László de Danilest, karánsebesi szolgabiró volt 1580. évben. A karánsebesi kerület 1603. évi összeirása szerint Danilesten Laczugh László és Miklós egy-egy portáról adózott. I. Rákóczy György fejedelem 1641. évben meghagyja Szörény megyének, hogy a kebelében fekvő Pogonicz, Ohaba, *Danilesd*, Apagya és Igazó birtokára vonatkozó okleveleket karánsebesi Laczugh Miklós részére, néhai Laczugh Péter özvegyétől Lázár Dorottyától elkérje, tagadás esetére azt a fejedelmi táblára idézze. (Lásd Pogonicz.) Laczugh Miklós 1647. évben ezen falvakra nézve egyezségre lép. 1673. évben Ozman aga, e vidék török főnöke, Danileste faluban házanként egy aszpert követelt adó fejében. Mint Szörény vármegyei helység 1699. évben *Delenyes*.

Midőn Krassó vármegye 1779. évben újra felállíttatott, Delinyest annak karánsebesi járásához tartozott. Már az 1690—1700. évi összeirás Danilest falut a karánsebesi kerületbe teszi. Az 1717. évi összeirás 62 házat talál benne.

A múlt században Delinyest falut a kir. kincstár birta, melynek adományozását már 1797. Novakovich Péter, nyugal-

mazott lovaskapitány kérte. Hasonlókép kérték 1801—1808. közt Leitner János és József, azonban 1824. évben Manziarly Demeter és testvére Sándor, bécsi nagykereskedők Delinyest falura adományt, és magyar nemességet nyertek. Midőn Demeter 1831-ben meghalt, Sándor örökölte az egész birtokot; ez is 1835-ben meghalván a nélkül, hogy delinyesti birtokát valaha meglátogatta volna, fia Aristides vette át az örökséget. Az utóbbi meghalt 1882-ben. Ő Delinyest falunak előbb felét birta, másik felét öt gyermeke: Miltiades, István, Julia, Constantin, Diomedes egyenlő részben birta, de azok részét Arisztid mind magához váltotta. Az ő halála után, leánya Pia, kit Cretin Emiliával nemzett, lett Delinyest egyedüli örökös tulajdonosnője.

Dülőnevek ezek: Valelunga, Laczkan, Pojana Mosului, Vlaska, Capriora, Nagy- és Kis-Blazsonea, Telva Leorgisului, Toplicz, Flitanu, Valea urszului, Vertopu, Fatia orbului. Vera pomostului. Fagetu. Pojana Mosului. Obersa Mutnikul.

Van Hunyad megyében is Danulesd, Danolesd vagy Danlesti nevű falu, mely régenten Danilest-nek iratott.

Dench, hajdan falu Krassó megyében. Robert Károly 1322. évben beleegyezését adja, hogy Weÿtehi Tivadar (Theodorus de Weyteh) és fiai Miklós és János, Gál mesternek (Miklós fiának) és királyi jegyzőnek a Csanád megyében fekvő Szent-László és Szentmargita, a Krassó megyei *Dench*, a Temes megyei Ujudvar, Gör, Gunggudyghaza, Régkörtvély, Megyes, Donath, Chud és Bansarzova falvakat adományozza. Veytehi Tivadar fiai Miklós és János 1329. évben az eladásban tovább mennek és Temes, Csanád, Szerém és Krassó vármegyei jószágaikat, — az utolsók közt *Dench* falut, és Kulusfok földet — Gál mesternek, kir. jegyzőnek ezer ezüst márkáért eladják. (Oklevéltár I. 201 lap.) A pápai tizedlajstrom szerint a krassói főesperességben Petrus de *Dend* 1333. évben 4 garast fizet és 3 kispénzt. A Dend helynév soha többé nem fordul elő Krassó megyében, és igy valószinű, hogy Dend helyett Dench nevet kellett volna bejegyezni a lajstromba. A tituli káptalan egy 1362. évi levele szerint Szederjes falu Dench terület határában fekszik, ha tehát Szederjes alatt a mai Szudriás értendő, Dench fekvése is meg van állapítva.

László nádor 1370. évi ítéletében olvassuk, hogy *Kundench* Omori László, Gál fiának birtoka volt, ugyan ott említtetik villa *Dench* mint László mester birtoka. Egy pár itteni jobbágy a nádori közgyűlésen mint gonosztevő elítéltetett. Ilyenek Prosa Kundench faluból és Orros Benedek Dench faluból. (L. a 71. számu Oklevelet.) A XV. században Keve vármegyében léteztek Denkfalva és Zenkefalva nevű helységek (lásd ezekről értekezésemet: A helynevek és a történelem 40. lap) de valami összefüggést a krassói Dench faluval nem találok, és általában létezését a XVI. századon tul nem tudjuk kimutatni.

Dezest, vagy Dezestye falu, Furluk és Zorlencz közt, a Pogonis patak mellett. A XVI. és XVII. században a karánsebesi kerülethez tartozott. Dragna György karánsebesi várnagy 1584. évben neje Sára, és Magdolna, Fiáth László özvegye nevében, kik mindketten néhai Tóth Péter leányai voltak; továbbá Miksa János néhai Miksa Miklós nevében a gyulafehérvári káptalan requisitorai előtt tiltakozik az ellen, hogy Tóth Miklós és Gáspár az ő osztályos atyafiai a karánsebesi kerületben fekvő *Daszesth*, Nagypatak vagy másképen Valemare és Remethe nevű ősi birtokaikat, melyek Komiáth tartozandóságait képezik, bár mi szín alatt eladja, elzálogosítsa, vagy másra ruházza: az erdélyi vajdát is az adományozástól eltiltja. Az 1603. évi karánsebesi összeirás szerint *Dadsest* faluban Tóth Miklós része $^1/_4$ Bogár Lőrincz része 1, Tóth Gáspár $^1/_4$ portáról adózott. *Decsest* falut az 1690—1700. évi összeirás a karánsebesi kerületben mutatja ki. Degesta néven sorolja elő az 1717. évi összeirás ugyan e kerületben, 60 házzal.

Dezest a mult században a kir. kincstár birtoka volt; 1804. évben a Palik-Ucsevny család kapja adományul. Jelenlegi tulajdonosa Palik Ucsevny János cs. és kir. kapitány. (L. Furluk.)

Dezpotest, hajdan falu Arad megyében, de mai Krassó megyei területen. Báthory Zsigmond 1596. évben Bulcs, Czela, Bakamező stb. faluval Jósika Istvánnak adományozza.

Drennye, hajdan puszta Krassó megyében. A csanádi káptalan 1427. Nagymihályi Albert vránai perjelt és fiait *Drennye* birtokába igtatja. (L. Szentgyörgy) Az igtatást meg-

erösité a király 1428-ban. A mai ugynevezett Slávoniában is van Drenje nevü plébánia.

Déd, hajdan falu Krassó megyében. 1411. Petrus de *Ded* vádoltatik Gyertyánosi Csép Jakab által, hogy annak egyik jobbágyát megverte. (L. Csér) Itt a helység fekvése nem említtetik. — Zsigmond király 1427. évben Belszeg, *Kyzded*, Igrici stb. Krassó vármegyei falvakat Nagymihályi Albert vránai perjelnek adományozza. A csanádi káptalan őt ugyan ez évben beigtatta *Kysded* (alább: *Kyzdeed*) birtokába, mint királyi ember részt vevén Petrus de *Deed* Temes vármegyei nemes. (lásd Szentgyörgy.) Déd, — mely a Berzava vidékén fekhetett, — a mai *Dettával* Temes megyében azonos. 1550. évben *Kisded*, az az Kis-Déd ujra, és tudomásunk szerint utoljára említtetik, midőn Nagymihályi Sándrin és Gábor tiltakoznak Fráter György és Petrovics Péter itt szándékolt statutiója ellen.

Dichyn, lásd Zsittin.

Dienes, hajdan falu Arad megyében, a Maros bal partján. A kapriorai uradalomhoz tartozott, melyet Báthory Zsigmond 1596. Jósika Istvánnak adományozott. Az adománylevél *Dieneoss*-nek irja.

Dingany, lásd Gingan.

Divics, falu az alsó-Dunánál Báziás és Belobreszka közt. Már Mercy idejében (1723. év körül) Dibitz néven ismeretes. Bél Mátyás kézirata Dibiczá-nak nevezi. Az 1761. térképen Tibity, Schediúsnál Divics. A katonai határőrvidék alakításánál előbb az oláhillir-bánsági, utóbb (az ötvenes esztendőkben) az illirbánsági határőrezredhez tartozott. Közel ide egy katonai őrállomás (cordonsposten) létezett, melynek neve Uj-Divics volt. Ma e falu Krassó megye radimnai járásához tartozik.

Oláh-Drifdia, hajdan falu vagy praedium a mai Krassó megye határában. Báthory Zsigmond 1596. évben Hunyad megyei helynek nevezi, midőn Jósika Istvánnak a furdiai kerületben fekvő *Oláh-Drewdia* birtokot adományozza. Bethlen Gábor fejedelem pedig *Oláh-Drifdia* praediumot 1617. évben zálogba veszi Török Istvántól, Hunyad vármegye főispánjától, más egyéb, a marsinai és furdiai kerületben fekvő joszágokkal.

Drinova, falu Lugoshoz délkeletre. Egykor a Hunyadiak birtoka, minthogy 1514—16 évek közt Brandenburgi György

határgróf a bosuri kerületben *Drynowa* falut birja 5 jobbágygyal. Báthory Zsigmond fejedelem 1596 évben a Hunyad vármegye furdiai kerületében fekvő Dragsinest, Prodainest, Drinova stb. falvakat Jósika Istvánnak adományozza: és beigtatását rendeli el. Jósika István bukása után, Báthory Zsigmond 1601. május 9-én Kolosvárott kelt levelével rendeli, hogy lugosi Vlád János utódjaira átszálló joggal a Temes megyében fekvő Drinova és Sztojzest birtokába igtattassék. A beigtatás 1602. évben történt új adomány cimén. Vlád János leánya Sofia a facseti kerületben fekvő Sztojzest és Drinova falvak harmadrészét, mostoha atyjának Palovina Miklósnak 400 forintban bevallja. Sófia 1607. évben e bevallást azért tette, mert hallá, hogy lugosi Rácz Márton több társaival e két falut magának kérte volna Vlád János megszakadása után. Palovina meghatalmaztatik, hogy e jószágokat használja, mig Sofia vagy annak maradéki a 400 forintot le nem teszik, ha pedig Sofiának maradéki nem lennének, halála után mások csak ugy vehetik ki Palovina kezéből a birtokot, ha ennek ezer forintot kifizetnek (lásd Facset. Sztojzest.)

A XVIII. század közepén az erkölcsök nagyon elvadúltak, a közbiztosság legroszabb lábon állott. A baj orvoslására legszigorúbb rendszabályokhoz kellett nyulni. Lentulus tábornok ezért parancsot kapott, hogy csapatokkal a facseti kerületbe menjen, és ott Hauzest, Drinova és Usecz akkor gonosz viseletű falvakat szigorúan büntesse. Thés falu sorsára gondolván e büntetés iszonyatos lehetett.

Drinova falut az 1690—1700 évi összeirás a karánsebesi kerület helységei közt sorolja fel; hasonlókép az 1717. összeirás, mely szerint Drenova 20 házból állt, a temesi vidék visszafoglalása után a facseti járáshoz tartozott; így 1761-ben is. Krassó vármegye feltámasztása idején, 1779-ben annak karánsebesi járásához csatoltatott.

Az idézett összeirás két Drinova falut említ, egyiket a karánsebesi, másikot a facseti kerületben. De miután az első Gavosdia, Szakul, Zsena, Krivina, Szilva, stb. stb. a második Gladna, Tomest, Poganest, Birna, Szurduk, Leukusest stb. falvak társaságában soroltatik fel, a Drinova név tán csak egy és ugyan azon falura vonatkozik, vagy igen közel fekhettek egy-

más mellett. Világosítja az azonosság feltevését az a körülmény, hogy az idézett összeirás Dragomirest falut is a karansebesi, és hasonlókép a facseti kerületben sorolja elő.

Helynevek: Turcsesti, Gelnyicza, Kukujova szántóföldek. Ornyicza, Rogozu, Zsidovi legelők. Korponásza, vizes, lapályos kaszáló. Drakonya kaszáló hegyen. Tirsele nagy erdő. Kozonye kaszáló. Facza szarazului, nagy erdő. Lapuselye, rosz legelő. Potyori erdő. Kopacsu erdő. Szarazu, esővizből táplálkozó patak. Turcsesty, szintoly patak.

Drinova mindig a kir. kincstár birtoka volt, és ma is az.

Dobokapataka, patak Krassó megyei Vaja területén; 1363. E patak a Zicipatakába szakadt, az utóbbi a Karasba. Mily név alatt lappang ma, bizonytalan.

Dobranicznik, hajdan puszta Krassó megyében. A csanádi káptalan 1427. Nagymihályi Albert vránai perjelt és fiait *Dobranyczn̄yk* puszta birtokába igtatja. (L. Sz. György) Az igtatást megerősíti a király 1428-ban.

Dobravitza, hajdan falu Krassó megyében. Petrus filius farkasy de *Dobravicha* 1382. évben mint Krassó vármegye megbizottja (homo noster) a Janky családot eltiltotta egy malom felállításától a Karas folyón.

Ozorai Pipo temesi főispán meghagyja az ő érsomlyai várnagyjának Gyertyánosi Jakabnak 1408. hogy miután zakadagi Szalai Péter *Dobraviczán* hamis határjeleket felállított, és ez által Dobraviczai Péternek Farkas fiának sérelmet okozott, ha a panaszt valónak találja, azt azonnal orvosolja és Dobraviczait az ő jogaiban védelmezze. Dobravitzai János 1503. év körül perben állt Dési Péter és Mutnoki Balás ellen, kik a törvényszék idézésére meg nem jelentek.

Vályi András az ő földrajzi szótárában Dobrovitza Temes megyei falut említ, fekvésének kijelölése nélkül. De Korabinszky nem ismeri. Mikor tünt el a falu, adatok hiányában kétséges.

Dobrest, falu Spatta mellett, Facsethez éjszaknyugotra. Az 1690—1700. évi összeirás *Dobrovezj* néven, Bruznik Szpata, Radmanest, Ohaba stb. faluval együtt az ujonnan felépült lippai helységek közt nevezi meg.

Az 1717. évi összeirásban *Dobrojesse* néven 13 házzal említtetik. A falu adományozását 1798. évben kérték Körmelics Károly és Winkler Antal többi testvéreivel együtt. A XVIII. században még *Dobrecz*-nek iratott, de Korabinszky már Dobrescht néven említi, Vályi András azonban róla hallgat. Dobrest területe még csak 1800. évben különíttetett el Lapusnik szomszéd falu határától. A lakosok részint görögkatholikus, részint görög-keleti oláhok, mindegyik felekezetnek van temploma, és iskolája. A falu birtokosa kezdetben a kir. kincstár. Később a falut Halász Péter és felesége Thaly Eleonora szerezte meg. Fényes Elek 1851-ben úgy tudja, hogy itt a Halász nemzetség birtokos. 1878. évben a tulajdonjog Halász Amaliára, özvegy Halász Antalnéra iratott örökösödés címén.

Helynevek: Tribeste, legelő és gyümölcsös. Csurak, gyümölcsös. Boricsaszka. Sztupinyile. Valya Szternestei. Bukorovacsa. Budorony. Kertacsa. Ternyancza. Mikilazu. Funtana recse. Kultescse. Csucsureu. Az utóbbi gazdag, jó izű forrás. Továbbá Somonyaszky tájék, Balczile és Valea Kornului.

Dobrest falu van Bihar megyében is.

Dobrogozte, hajdan falu Macsova és Karánsebes közt. Zsigmond király 1394. évben Dobrogezt és Macsova falut, melyek Sebes vár uralma alatt álltak, a vár tartozandóságai alól kiveszi és Mutnoki Bogdánnak és fiainak és osztályos atyafiainak új adománykép adományozza. Ugyan ő ez évben Szt.-Mihály napját követő vasárnapon Machwa, Almafa *Dobrogozta* és Mutnok birtokába igtattatik az erdélyi káptalan által; miről ez jelentést tesz Sz.-Gál előtti vasárnapon. Zsigmond király 1406. évben a Mutnokiak javára kiadott fent említett adományt és beigtatást megerősíti, kivévén azon részbirtokokat Machwa és Dobrogozta faluban, melyek Oprissa fiait, Demetert és Mihályt illetik.

Később a Macskási család tünik fel itt mint birtokos. I. Ulászló király 1440-ben a Macskásiakat erősíti meg Macskás, Tinkova, Dobrogoszt, Perlo, Ruzsinosz stb. birtokában: 1447. évben Dobrogozta harmadrészének birtokosai ősi jognál fogva Macskásy Sorban, Demeter és László. 1452. évben a Muthnokiak kitiltották a Macskásiakat *Alsó-Dobrogoszt* birtokából. Ebből per keletkezett, mely a szörényi bánok: Csornai

Mihály és Dants Péter elé került és olykép döntetett el, hogy a Macskásyak és nem a Muthnokiak ismertettek el Alsó-Dobrogoszt jogos birtokosaiként.

Ez az Alsó-Dobrogoszt Karánsebes felé fekhetett, mert a Macskásyak, midőn 1452-ben jogukat követelték a falura, magukat Sebes és Kárán városok véleményének vetették alá, jószágok régi határának megállapítása tekintetében. A Muthnokiak azonban ez itéletet el nem ismerték és nem engedelmeskedtek. — 1478. év táján Macskásy Jakab zsidovári várnagy Perle, *Dobrogeste*, Tinkova stb. falut 300 arany forintért elzálogosítja Macskásy Imrének.

Még egyszer, a XVI. század végén említtetik Dobrogoszt falu és pedig 1590. évben, midőn a Duma és Macskásy család tagjai közt e falu iránt egyezség jött létre. (Lásd Zsidovár, Macskás, Tinkova.)

Dobrozlawcz, hajdan a solymosi várhoz tartozott. I. Ulászló király 1440. évben a vár tartozandóságait Arad megyében Hagymási László temesi főispántól elveszi és azokat güti Országh Mihálynak és Jánosnak adományozza. Legnagyobb része a mai Temes megyében feküdt; de vannak, melyek ma Krassó megye határába esnek, vagy a mennyire elpusztultak, ide esnének. Ilyenek Bara, Szpata, Bruznik, Leukusest, Radmanest és Dobrozláwcz. (Lásd Gabrilócz.)

Dognácska, bányaváros. A temesvári kereskedelmi kamarának 1853—1856. évekre vonatkozó jelentése, noha különben a bányamívelést részletesen tárgyalja, Dognácskáról históriai adatokat nem közöl, sőt határozottan kijelenti, hogy ilyeneket nem ismer. E nyilatkozatban a bányászati szakférfiak meggyőződése tükrődzik vissza. Valóban nincsenek is közvetlen adataink a XVIII. század előtti korból. Gränzenstein Gusztáv főbányaigazgató feljegyezte, [1]) hogy a bányaüzlet Dognácskán 1722. évben újra megindult; de ha ez így van, akkor itt már korábban, nevezetesen a török korszakban is kellett bányamívelésnek lenni. Néhány összeomlott régi bánya és épület tanúsítja az itteni bányamívelés régiségét. Dognácskának régibb fennállására mutatnak itt egy régi templom alapromjai is,

[1]) Delejtű 1858. év 17. szám.

melyeket az oláhok besserica ungurasca, azaz magyar templomnak neveznek. A Mercy idejében (1723.) készült térképen Dognácska mint ezüstbányával biró hely van feltüntetve. A mostani templom 1735. évben épült a bányakincstár költségén; a plébánia 1741. évben állíttatott fel, mely ellátását szintén a bányakincstártól nyerte. Ez évben veszik kezdetüket az anyakönyvek is. Más adatjaink szerint azonban az 1741. évi egyházi visitatio jelenti, hogy Oravicza és Dognácskában a templom és a plébániai épület roskadozó állapotban vannak, azért mielőbb kijavítandók. (Csanád-egyházmegyei Adattár I. 552. lap.) Korabinszkynek 1785. évben megjelent geographiai szótára Dognácskát mint a verseczi kerületben fekvő, postahivatallal biró helységet említi, de bányahelyi minőségét nem ismeri. Born, az európai amalgamatio feltalálója kieszközölte, hogy már 1790. évben Oraviczán és Dognácskán foncsorművek állottak. Márványtöréssel is foglalkoztak itt. De korszakos változás következett be, midőn 1855. évben az osztrák-magyar vasúttársaság Dognácskát a bányakincstártól megvette, és azt egy igazgatósági kerület székhelyévé tette, a melyhez tartoznak Dognácska, Kalina, Székás, Goruja, Gerlistye és Zsurzsova.

A helynév Dognácska, valószinűleg a szláv dugacska = hosszú szótól származik. Az egész bányaváros csakugyan egy hosszú utcából áll, egy óra járásnyira. A topografiai nevek a város határában szintén szláv nyelvűek. Ilyenek: Danila (nap) a legmagasabb hegy. Massza, az alatta levő völgy. Délre fekszik a Markuscha bánya, melyből ezüstöt és ónt ásnak. Nyugotra fekszik a Mali-Zid, keletre a Veliki-Zid, azaz: kis fal és nagy fal. A község régibb szláv lakosai elnémetesedtek, csak családnevük vall még származásukra. Az oláh lakosság tekintélyes számmal van. Dognácskánál van a stirniki barlang, melynek nyilása a Doman melletti erdőségekben látható, és Krassó melletti Jabalcsánál végződik, mintegy 15 kilométernyi távolságra Resiczától.

A város határa 13,956 katasztralis hold.

Doklen, vagy Doklin falu, Dognácskához éjszaknyugotra, Binis faluval határos, Báthory Zsigmond fejedelem adománya következtében karánsebesi Negul Miklós 1597. július 24-én a karánsebesi kerület tisztviselői és néhány erre kiküldött nemes

által beigtattatik a Szörény megyében fekvő Dolkyn (más helyen Dolklyn) és Binis falu birtokába. Az adománylevél szokásos módon mondja, hogy e két falut azelőtt a törökök hódították meg és a bogsáni várhoz kapcsolták, míg e vidéket Báthory Zsigmond győzelmes fegyverei fel nem szabadíták. Ugyan ez 1597. évben Barcsay András beigtattatik Temes megyei Semlak, Gataja, Omor, Denta és Gaj birtokába; a beigtatásban részt vettek Negul Miklósnak dokleni jobbágyai, nevezetesen annak bírája Czím Péter, Mihály Lukács, Jovenezkul Mihály, Tatár János és Opra István. 1699. évben Doklyn a fiscusé volt, Szörény megyében feküdt, és kenéz által intézte helybeli ügyeit. Az 1690—1700. évből való összeirás Doklent a bokcsai kerülethez számítja, az 1717. évi pedig a verseczihez és benne 90 házat talál a községben. A falu birája 1784-ben Lupu Pejka knéznek is neveztetett. Vályi András az ő földrajzi szótárában B. betű alatt sorolja fel, és azt irja, hogy Boklén rác falu és a kir. kincstár birtoka.

Doklen 1855. évben az osztrák-magyar vasúttársaság tulajdonába ment át és a bogsáni igazgatóság königsgnadi kerületéhez tartozik.

A helység határában van Gerlistye nevű dülő. E falunál ered a Csernovetz patak, mely Varadiánál a Karasba szakad.

Doman, falu Resiczához délre. László nádor és opuliai herceg 1370. évben a Krassó megyei nádori közgyülésen, bizonyos Vanchuk nevű tolvajt, ki Doman faluban lakott, elitéli. Midőn Barcsay András 1598. évben a Szörény megyei Krassó város és Goruja falu birtokába vezettetett, a beigtatásban részt vettek klopotivai Nyakazó János, máskép Pogánynak *Doman*-ban lakó jobbágyai: Ilia Lukács, Dragich Ferenc és Dacha Demeter. A falu 1738. évben török hatóság alatt állt, mert ez évben egy török főnök Andrea nevű krassói lakost Oberkneznek nevezi ki Gerliste, Goruja, Csudanovetz, Zsurzsova, Székás, Resicza és Doman falukra. Az 1690—1700. évi összeirás szerint, Doman a verseczi kerületben fordul elő, mégis róla és 12 más falunál megjegyzi, hogy ezek Karassovához tartoznak. Doman a múlt század óta a kir. kincstár birtoka volt. 1855. évben az osztrák-magyar államvasúttársaság tulajdonába ment át. Van itt kőszénbánya, melynek neve Szécsénybánya.

Topographiai nevek: Ponor, magas hegy. Fatia Grunuluj (gerinckép), Sestu cu fezile. Kika (= fürt) hegyek. Arsicza (égető) kavicsos hely, mely száraz időben mindent kiéget. Dreglovetz, Olenika, patak.

Dombovicza, hajdan falu Lugas és Gavosdia közt. Petrovics Péter, a volt temesi főispán, Békés Lászlónak és fiának Gáspárnak az ő kamarásának, a karánsebesi kerületben fekvő Dombowycza falu birtokának felére, melynek békés birtokában már elődjei voltak, új adományt ad, minthogy a lefolyt zavargós időkben Lugos városa által elfoglaltatott, és területéhez csatoltatott. Macskásy Péter és Mihály 1572. évben Dombovicát elzálogosítják karánsebesi Tóth Miklósnak és Gáspárnak. Ekkor már csak praedium. Egy 1574. évi tanuvallatás a fent említett tényt emeli ki, mely szerint Dombovicát a lugasiak birták, azután Petrovics Péter adományozta Békés Lászlónak. Egy másik vallatott mondja, hogy Dombovicán nagy erdő volt, csak egy szállás volt ott, azután ültették meg jobbágyokkal. Désy Gábor és Békés egyenlően kérték meg Petrovicstól, birták is közösen. Manyul gavosdiai biró Békés részéről azt mondá, hogy Dombovicza közel van Gavosdiához; a nagy erdőt előbb a lugosiak foglalták el, azután Békés és Désy Gábor kérték meg. Békés dombovicai biráját, Precup Jánosnak nevezték. Ismét egy másik tanu azt mondja, hogy a Bánfyak Dombovicát soha sem birták, hanem igen is Gavosdiát [1]) Dombovicán akkor csak erdő volt és Matho János lugosi ember birt ott szállást. Bizonyos Gayder Péter vallja, hogy Dombovicza nem Gavosdiához való volt; ezzel azt akarja mondani, hogy nem a Bánfyaké volt, hanem Békés és Désy együtt kérték Petrovicstól, mert eddig a lugosiak birták. Így felvilágosítólag többen is nyilatkoztak. Vajda Bonifác és lugosi Désy János 1585. évben tiltakoznak, hogy a zsidovári vár birtokába igtattatott Apafy István, szederjesi jobbágyai által a Dombowiczia falu területén levő Felső- és Alsó-Stukath nevű földet bítorolni kezdi. Az itt említett Stwkath nevű föld a mai Styuka avagy Ebendorf, mely ma Dragomiresttel határos falut képez. Tehát Dombovitza határai idáig terjedtek ki. Midőn

[1]) A Szörény megyében, Sopot táján is létezett Gavosdia.

Báthory Zsigmond 1590 Jósika Istvánnak a zsidovári urodalmat adományozta, karánsebesi Vajda Bonifác a Dembovicza falu területén levő Stuka völgyére nézve, az igtatásnak ellentmondott. Laczuga Márton 1591. évben Dombravicza (így), Ohaba és Korbul puszták, és Dragomirest falu felét Ilosvay Mártonnak 600 forintért eladja. (Lásd Dragomirest.) Az erdélyi requisitorok is említik e három falut 1593-ban. Rákóczy Zsigmond fejedelem 1607. évben új adományt ad Lodi Simonnak és nejének — kinek ősei ezeket már előbb birták — a Szörény megyében fekvő Gavosdia, Dombovicza, Dragomirest, Zagusen, Domasnia stb. falvakról. Macskásy Miklós 1642. évben a Dombrovicza (így), Rusinósz stb. faluban vagy praediumban levő és 1572. óta elzálogosított részbirtokot Tóth Miklós és Gáspár utódjaitól 600 forintért visszaváltani akarja. Fodor Ferenc 1649. évben Gavosdia és Dembovicza faluban levő részjószágát öt esztendőre Kún Istvánnak cserébe adja. Mint kétségtelen fiscalis jószág említtetik Dombovicza 1650. évben Hodos, Herendjést, Dragomirest stb. faluval együtt az erdélyi diéta lajstromában. És ez utolsó hírünk e birtokról.

Dubest, falu Bunya mellett nyugotra, Krassó megye éjszaki részében. Brandenburgi György őrgróf 1514—16. évben birta a monostori kerületet, és benne *Dubesth* falut 11 jobbágygyal. E szerint e jószág azelőtt a Hunyadiak birtoka volt. Báthory Zsigmond fejedelem 1597. évben a Hunyad megyei monostori kerületben fekvő Dubesty falut enyingi Török Istvánnak adományozza. A következő évben történt Török István és Bálint beigtatása a falu birtokába. Báthory Gábor 1612. évben a Temes megye monostori kerületében fekvő Dubiest praedialis jószágot visszaadományozza Török Katalinnak. (lásd Monostor); de 1617. évben Török István e temes megyei pusztát Bethlen Gábornak zálogosítja el, ki 1620. évben a Török István halála által megürült, Dubesthy birtokot ifj. Bethlen Istvánnak adományozza. Az 1690—1700. évi összeirás *Dobestj* falut a facseti kerületbe helyezi. Szintén e kerületben említi az 1717. évi összeirás Dubesche néven 20 házzal. 1779. évben az ujra alakított Krassó vármegye bulcsi járásához csatoltatott. Temploma épült 1828-ban, mely a görög-keleti

hitü oláhoké, kiknek itt iskolájuk is van. Határát ősi erdőség borítja. A birtok tulajdonosa a kir. kincstár.

Dubia. Kétséges vajjon Krassó megyei helynév-e. Figyelmünket az által vonja magára, hogy 1374. évben dubiai Kiss György (Georgius parvus de Dubia) László fia, Krassó megye által hivatalos kiküldetést kap; a mire rendesen megyebeli embereket szoktak kiszemelni.

Dubrulfalva, hajdan puszta Krsssó megyében Ozyagpathaka határában. Sáfár Simon 1428. Hench Lászlónak, szolgájának itt földet adományozott. (L. Ozyiagh és Keresztes.)

Duleo, falu a Poganis patak mellett, Viszák, Valeamare, Poganis és Valepaj közt. Midőn 1369. évben Jerszeg határai leiratnak, melyek akkor Vermes, Izgár, Rafna, Remete, Viszák és Szákos által jelöltettek, Duleo nem említtetik, jele hogy akkor még nem létezett, és hogy csak később, a jerszegi területen alapítatott. Ugyan azt kell mondanunk, hasonló okból Valeamare, Barboza és Furlug faluról. (Lásd Jerszeg.) Az 1690—1700. évi összeirás Furlug, *Duleg* (így, tán másolási hiba Duleo helyett) Barboza, Viszák, Szákos, Vermes stb. falut a lugosi kerülethez számítja. 1699. évben *Dulo* falu kenéze vagy bírája, Macskásy Péter mellett tanuvallomást tesz, hogy Szörény vármegye közbiztosságáról nagy érdemeket szerzett. Glöckelsberg Ditrich cs. vezér 1701-ben bizonyítja, hogy a béke következtében (a karlovicit érti) Macskásy Péter szörényi főispán nem csak ősi jószágait elvesztette, hanem azon három falut is, ugymint *Dullo,* Szákos és Lugosel falut is kénytelen volt a töröknek átengedni, melyet ő 9000 rajnai forintban átvett, megtérítéseül az általa tett költségeknek a császári hadsereg szükségeire. Az első összeirás, mely a foglalás után 1717-ben történt, Duley falut 70 házzal említi a csakovai kerületben. Tehát akkor a nagyobb falvak közé tartozott. Mercy idejében 1723-ban Duhlo, 1761. évben Duelo néven tüntetik fel a térképek, mindannyiszor a csakovai kerületben. 1779. Dulea az ujra alakított Krassó megyéhez tartozott. Korabinszky a falut mai nevén ismeri, de Vályi András *Dulev* vagy Dulco ferdítés alatt szól róla. A mult században még a kir. kincstár birtoka volt. Joannovics Pál temesvári kereskedő 1800. május 18-án folyamodott Dulleo és Valea-

mare adományozásáért, a következő évben szeptember 25-én cimeres nemes levelet nyert. A nevezett két falut ma fia Joannovics György birja, ki mint Krassó megyei alispán, országgyülési képviselő, statustitkár, és a magyar tudományos akadémia tagja jeleskedett.

A forradalom alatt tanusított hazafias magaviseleteért, Joannovics György jószágai Duleo és Valeamare bírói zár alá vétettek, míg végre 1850. oktoben 4-én az akkori kormánylap a bírói zár megszüntetését hirdeté, és noha az államügyész 1851. január 20-án Krassó megyénél kérdést tett, vajjon és kinek rendeletéből oldatott fel zár alól a két jószág, tulajdonosa meg maradt azok feletti szabad rendelkezésében.

Dülő nevek: Ogasu turkului (= török szakadás, vagy mélyedés). Casuna, dülő völgyben. Dealu viszágului. La Codru, vidék, mely erdővel borított magasabb hegyből áll. Dealu mare cu Arinyis. Az utóbbi név azért nevezetes, mert Arinyis = Aranyos. Jerszeg 1369. évi határjárásából tudjuk, hogy ahhoz keletre az Aranyospatak [1]) folyt, mely a Poganisba szakad. Nincs kétség, hogy e patak az 554 méter, vagy Hunfalvy János szerint 1740 láb magasságu Aranyos (ma Arenis) hegyen fakadt, melyet Duleo, Valeamare, Valeapaj, Barboza, Dezest, és Furlug veszik körül. Mind e falvak Nagy Lajos korában még nem léteztek, és csak Jerszeg volt a Himfy uradalomnak középpontja.

Dumbreveng vagy Dumberveno, hajdan falu, melynek első névalakja egy 1723. évi, másik egy 1761. évi térképen fordul elő Batiesthez nyugotra. Szinte meglepő, hogy annyira kihuzta szegény létezését, mert az 1717. évi összeirás *Dabrevenga* falut csak 10 házzal sorolja fel a facseti kerületben. Más hírünk róla nincs. Korabinszky és Vályi nem ismerik.

Dupolcz, hajdan falu Krassó megyében, a ma ismeretlen Igon folyó mellett. Nagylaki János 1421. évben Rárósziget, *Dupolch*, Belszeg stb. Krassó megyei falvakat örökségi szerződésben Csáky Miklósnak és Györgynek igéri. Zsigmond király 1427. évben Nagymihályi Albert vránai perjelnek, Podversa, *Dupolcz*, Vaad, stb. falvakat adományozza, — a csanádi káptа-

[1]) Krassó megyei Oklevéltár I. 92 lap.

lan beigtatta. 1550. évben Fráter György és Petrovics Péter Szentgyörgy, Bélszeg, Vaad (vagy Vaath, tán a mai Vatina.) *Dupocz*, Jám stb. falvakat akarván megszerezni, Nagymihályi Sandrin és Gábor ellen tiltakoznak. (Lásd Szentgyörgy.) Talán a mai *Duplaj* a Karas folyó mellett, Fehértemplomhoz nyugotra. Duplaj az 1690—1700. évi összeirásban Dupliar-nak neveztetik, és a polankai helységek sorában fordul elő. E beosztásban megmaradt a katonai végvidék szervezéseig, a midőn Duplaj előbb az oláh-illir határőrezred kerületéhez csatoltatott, melyből utóbb az illírbánsági határezred vált ki. A végvidék feloszlása Duplajt megint visszahozta Krassó vármegyéhez.

Drusanfalva. lásd Drasanfalva.

Ebendorf, régen Styuka, Lugoshoz délre. Vályi András, kinek munkája 1796. jelent meg, e néven még nem ismeri; de már 1808-ban Lipszky e falut, Ebendorf és Styuka néven sorolja fel a helységet. Egykor a Dragomiresttel határos, ma már nem létező Dombovicza falu területéből hasíttatott ki. Vajda Bonifác t. i. és Désy János 1585. évben tiltakoznak, hogy a Zsidovár birtokába vezetett Apafy István szederjesi jobbágyai a Dombovicza falu területén létező felső és alsó *Stukatth* nevű földet, továbbá bizonyos erdőt Dragomirestben bitorolják. Nevezett Vajda Bonifác 1590-ben ellentmondott, hogy Jósika István a Dombovicza területén levő *Stuka völgye* birtokába igtattassék. Még ez évben azonban barátságosan megegyeztek oly formán, hogy Vaida Bonifác a Styuka völgy használatában marad, míg Jósika István erre való jogait netán igazolni képes volna. Ennél fogva Bonifác visszahuzta a tiltakozást, Jósika pedig a megidézést. Az itteni plébánia 1785. évben alapítatott, és a kir. kincstár által nyert ellátást. A Szt. Mihályról cimzett templom b. Bruckenthal költségén épült. Még 1794. évben Ebendorf és Vecseháza új telepítésű községeknek neveztetnek. Ebendorf falut e században báró Bruckenthal Mihály bírta, ki 1855. évben meghalt. Már 1807. évben kérte, hogy Ebendorfon két országos vásárt tarthasson. Ő foglalkozott a falunak csehekkel való megtelepítésével, és már 1831-ben kérdést intézett a helytartósághoz, vajjon hány cseh család jöhetne be Ebendorf megszállására. Neje báró Wesselényi Anna volt. Örökölték fiai: b. Bruckenthal Gyula és Ákos, kik-

nek tulajdonjoguk 1862. évben bekebeleztetett. 1870. évben Zeyk József vette meg árverésen, ki a jószágot most is bírja. Olykor Csukás-nak irják a falu nevét.

Egerszeg, lásd Jerszeg.

Egres, lásd Ezeres és Hezeres.

Elisabethfeld, hajdan község az Alibeg hegy tövében Uj Moldovához délre. Feloszlott, és csak Schedius térképe irányoz hajdani fekvésére.

Endrőd, hajdan falu Krassó megyében. Karapch és testvérei, oláhok a Csornai családból 1361-ben arról vádoltatnak, hogy Endrőd helység egyes részeit a határjárás alkalmával Ikus nevű falujukhoz kapcsolni akarták. 1364. évben birták Bekus fiai Jakab és László, és akkor új határjelekkel választatott el Ikus falutól, Karapch és testvéreinek birtokától. A határjárásban *Endreud* és *Kysendreud* Bekus fiainak birtoka, Endrődpataka folyó és forrása Endrődfő említtetik. Nagy Lajos király 1365. évben Ikus birtokot, Padus havasa, Margina, Ikuspataka, Vecsepataka és *Endrédpataka* helységekkel, Karapch oláhnak és testvéreinek adományozza. 1371. évben a perlekedő Karapch és testvérei és Bekus fiai egymással egyezségre lépvén, Endred birtoka az utóbbiaknak megmaradt. Már a század elején ismeretesek Bekes János és István Endréd falváról, kik tehát a vármegye legrégibb nemesei közé tartoznak. V. László király 1453. évben rendeli, hogy Désy Péter felső Zsupán, Paulest és Varadia birtokába igtattassék; mint kir. ember részt vett Bekes László de Endred, rajta kivül még neveztetnek Beke, és György szintén Endrédről. Midőn az aradi káptalan 1464-ben Mátyás király parancsára temeselyi Désy Pétert és Balothai Miklóst az adományozott Thwrd-i (furdiai) jószág, és a hozzá tartozó, akkor temes megyei falvak: Gladna, Zold, Rumunyest, Dragsinest stb. birtokába igtatta, mint szomszédok résztvettek endrédi Bekes Benedek és György. Temesközi Désy Dávid az aradi káptalan 1495. évi levele szerint, Gődefalva nevű praediumját a lugosi kerületben 40 arany forintért elzálogosította Bosori Péternek és Lukácsnak, de Kysendrőd. Lugos körül fekhetett. Midőn Hunyadiak 1440. évben a Temes megyei Bosár birtokába vezettettek, az igtatásban, mint szomszédok részt vettek Endrédi Békés István fiai, Benedek és György. Brandenburgi György őrgróf, a

Hunyadiak örököse mint akkor Temes megyei Morsina birtokosa, 1511. évben perli Tivadar Pált de *Oláh Endréd*, Annusa Pétert szintén innét s szurduki Busury Györgyöt, hogy a legelezésről haza hajtandó csordáját megtámadták, és abból 20 darab ökröt erőszakkal elraboltak; de különben is erdeit pusztították, ottan fát vágtak és elhordtak, csőszeit megverték, viskóikat felgyujtották, és sertéseiket az erdőben makoltatták. Mind ezen erőszak sarkallója volt Moga Lukács özvegye Borbála, szintén de *Oláh Endréd*, és két leánya, kik közül Katalin Tivadar Pál, Ilona pedig Annusa Péter felesége volt. Részt vettek ez erőszakoskodásban következő oláh-endrédi jobbágyok: Negoy István, Demeter és Péter; Dinga Tripsa és Petrasko; Bogda Nesta és Stancsul; Mosok László és Sztojka Blidar Moysta; Zenda Sztarcsul, Zenda Péter; Dancsa Ivánka; Trawa János; Mosok Márk és Péter; Sysmay Fülöp; Pochola Stheff azaz István; Belotha Márk és Mikla; Blidar Mark, Hachagan Dán, Plesa Jankul, Mywch Mihály, Mywch Iván, Hachagan Sztan, Topo Tivadar, Belotha Jova és Thodor, és Pap Sztan. Ezek mind Péter, Pál, és Borbála jobbágyai voltak. (L. Marsina.) Isabella királyné 1550. évben Gyulafehérváron kelt leveléből tudjuk, hogy *Magyar Endréd* mezőváros (oppidum) volt Temes vármegyében. De még is a mai Krassó vármegyében terült el. Ez évben a királyné Bekews László, Jakab és Farkas kérelmére Magyarendréd oppidum polgárainak és lakosságának országos vásárokat engedélyez, a melyek Szentgyörgy, Márton püspök és Mátyás apostol napjain tartandók, valamint szokás szerint a megelőző és következő napokon; engedélyez továbbá minden pénteken tartandó hetivásárokat, és pedig oly szabadalmakkal, a minőket más városok is élveznek. Midőn Török István és Bálint 1598. junius 4-én az akkor Hunyad, most Krassó megyéhez tartozó monostori kerület birtokába igtattatott, Pribék Farkas *Magyar Endreod* nemes birtokosa, valamint Békés Istvánnak magyar-endrődi jobbágyai: Sidile Mircha, és Román Pál mint szomszédok voltak jelen. A két falu további sorsa ismeretlen. Furdia közelébe estek. (L. Feleste.)

Endrődpataka, folyó Endrőd és Ikus határában. Endrődnek is van irva, és a Bacholchapataka szakad bele. Említve 1364. és 1371. évben. Forrásai: Endrődfő.

Erdőses, hajdan Bulcshoz tartozó falu, melyet Báthory Zs. 1596. Jósika Istvánnak adományozott. Akkor Arad megye határában feküldt.

Erdőtelek, hajdan Temes és Krassó megye szélén. Egerszeg 1369. évi határjárásában possessio Erdeuthelek mint Egerszeggel határos emlittetik, melytől csak a Medvispatak választotta el. Az utóbbi patak a Poganisba folyik. Vajjon, melyik megyéhez tartozott, az adatokból ki nem tűnik. Heves megyében van most is Erdőtelek falu.

Ermen, Krassó megyei falu Semlakhoz délre feküdt, és ugyan azonos a mai *German* vagy Gyerman faluval Temes megyében. Ermen leirását a jelen monographiában kell adni, mert a XIV. és XV. században csak is Krassó vármegyéhez tartozott.

Robert Károly már 1323. évben világosan mondja, hogy Nagy Ermen, és Kis Ermen (Noghermen és Kyusermen) Krassó vármegyében fekszenek. Mivel a ghimesi castellanus Magyar Pál e falvakat magának adományoztatni kérte, a király meghagyta a csanádi káptalannak, hogy e jószágok határait leirja, és szükség esetén kiigazítsa. A káptalan jelentéséből kitűnik, hogy a két Ermen nevű falu határos volt Keresztes, Galmar, Bodorfalva és Vorosd falvakkal, és a Kopoyoch és Bokarand nevű folyók mellett feküdt. Említtetnek a határjárásban egy nagy földhasadék, és egy tövises hely: Tyveskerek. E jelentés után a király még ugyanaz évben Nagy és Kis Erment Pál mesternek, ghimesi várnagynak és örököseinek adományozta. A pápai tizedlajstrom szerint Mihály de *Hermen* plébános 1333. évben négy garast fizetett. 1371. évben Magyar István de Ermen visszakövetteli Félegyház Krassó megyei, és Modos keve megyei birtokát. László nádor és opuliai herceg elrendeli az ő beigtatását. Ugyan ez évben Nagy Lajos király Istvánt de *Eermen* mint egyik királyi embert jelöli ki a Beregszói Domokos elleni vizsgálatra. 1371. évben István, Ermeni István fia bírói halasztást nyer a nádortól Barla és Reech falu ügyében. Ez időtől fogva mind világosabban a Himfyek tűnnek fel, mint a falu birtokosai. 1382. évben említtetik Himfy István, néhai Ermeni Péter bán fia: Erzsébet királyné 1384. évben meghagyja a tituli káptalannak, hogy az

egerszegi Himfy Miklós jogait Ermen nevű birtokára kitüntető okleveleket, melyek az ottani sekrestyében őríztetnek, azzal átiratban közölje. A Himfyek 1385. évben *Nagy Ermen* (Noyo Ermin) birtokából Helimbai Erzsébetnek, Röth János leányának, Baladi Tamás feleségének hozományát kifizették, és pedig 200 forintot. Mi módon függött össze a Himfy család a vele kiegyező felekkel, az aradi káptalan leveléből nem tűnik ki. (L. Halimba.) Himfy Miklós özvegye 1387. évben a törvényszék küldöttjeinek kijelenti, hogy az Ermen és Akasztó birtokjogát igazoló okleveleket Himfy Istvánnak, Péter fiának kiszolgálta. Ugyan ez évben megintette a csanádi káptalan Himfy Istvánt, Péter fiát, hogy Benedek özvegyének a neki átadott, Ermen és Akasztó birtokára vonatkozó okleveleket származtassa át. A Himfy család 1389. évben, országbirói ítélet folytán, birtokosztályra lépett, mely alkalommal *Ermen*, Himfy Miklós, Pál fiának részbirtoka Himfy Basil Miklós fia és Himfy István Péter fia közt felosztatott. E részek Mező-Somlyó oldalán feküdtek. Ugyanakkor kapja Himfy István *Kysermen* birtokát is. Az előforduló jobbágyok nevei: Juko, Hynach, Miklós, Pál, Glaw, Neguja. Ez évben nevezett Himfy Balás Ermen falubeli részbirtokán a csanádi káptalan és a kir. ember által megtaláltatván, törvény elé idéztetett. 1391. évben egerszegi Himfy Miklós özvegye Ilona, Himfy Istvánnak visszaadá a Székás, Voja, Kövesd, Ermen, Akasztó, és Bácstövise birtokára vonatkozó okleveleket. 1404. évben Heem, Ermeni Miklós fia, Himfy Istvánnal Gyertyános (értsd Gertenyes) és Remete közt fekvő földekre vonatkozó ügyükben abban megegyeznek, hogy mind két fél választott birósághoz folyamodjék. Himfy István 1411. évben Krassó vármegye előtt tiltakozik keresztesi Sáfár János és más szomszédjai ellen, nehogy *Kisermen*-ben levő részbirtokát elfoglalhassák, terményeit vagy jövedelmeit használhassák. Ebből kitetszik, hogy Ermen és Keresztes falu határosok voltak. 1418. évben Ermen remetei Himfy István birtoka volt; de ugyanakkor említtetnek Csáky György itteni jobbágyai is, kinek tehát itt részbirtokának kellett lenni. Krassó vármegye 1424. évben remetei Himfy László és Imre azon panaszára, mely szerint Szerdahelyi Imre krassói alispán emberei, Geresgáli Jakab és Kövy Miklós, a panaszlók Ermen nevű

falujukba betörtek és azt elpusztíták, vizsgálatot rendel. A csanádi káptalan 1434. évben bizonyítja, hogy debrentei Himfy Imre (Hym fia), és testvérei Tamás, Balás, László és János három birtokukat, úgymint *Kisermen*, és Gergelyfalva Krassó megyei, és Baskafalva Temes megyei falut 70 arany forintért három évre elzálogosítják remetei Himfy Imre özvegyének Annának, az elzálogosítók nővérének. Itt először mondatik világosan, hogy Kisermen Krassó megyében fekszik.

Ermeni biró 1435. évben volt Kilian, kit Himfy László Krassó vármegye előtt ügyvédjének vallottt. 1436. évben Himfy Imre özvegye egy Ermenben lakó jobbágyáért per alá kerülvén, az egész falu eskütársul neveztetett ki az ő ügyében.

Itt megszűnik Ermen története, mely ismeretlen korban a *German* nevet vette fel. De az utóbbinak története már Temes alá tartozik. Az 1690—1700. évi összeirás sem Erment, sem Germant nem ismeri. Az 1717. évi összeirás German néven a verseczi kerületben tünteti fel, 26 házzal. Az 1723. évi térképen a helynév Berman, a későbbi térképeken mai German.

Mi az Ermen helynevet illeti, Knauz monumentáinak II-ik kötetében az Esztergom megyei Örmény falu ugyan következetesen Ermen-nek van irva, de semmi adat nincs reá, hogy a Krassó megyei Ermen hajdan Örménynek ejtetett volna.

German birtokosai Constantinovics Demeter, Sándor, Ödön és Izidor.

Erosmegh, hajdan falu Krassó megyében, 1471. Mátyás király, a Szőnyeshez tartozó *Erosmegh*, Csitarócz stb. falut Országh Mihálynak stb. adományozza. (L. Hodos.)

Erőságpatak, hajdan patak Temes vagy Krassó megyében. Említve *Erusagpathaka* rivulus, mely a Paganch folyóba szakad és forrása *Erusagpathakafeu*; 1369. évben Egerszegh határjárásában. Hihetőleg más név alatt lappang ma.

Ezeres falu, Bogsánhoz keletre, hajdani neve *Egres*, a Himfy család jószágainak közelében. Simon mester brassói főispán 1319. évi levele szerint Bach kenéz és annak fia Iván tiltakozott az ellen, hogy Olasz Pál *Egrus* nevű helységét önhatalmilag áthelyezte ugyan e terület más részére, és most ott lakik. A főispán vizsgálatot rendelt és a tényállás valónak

találtatott. A főispán embere volt Balás comes; vele ment Lőrinc, gyulafehérvári prépost embere. Kont Miklós nádor 1360-ban a krassói nemességgel Gatal mellett közgyűlést tartván, a Himfyek, kik többi közt Egres felét birták, jogaik igazolására szólíttattak fel. (L. Deakolcz.) E tárgyban az aradi káptalan 1363-ban megidéző levelet bocsátott ki Lőrinc, Hem de Ozyag fia ellen. A krassói alispánok bizonyítják, hogy Brath, királyi jobbágy és Egreus falu kenéze, 1418-ban Remetei Istvánnak egy rafnai jobbágyát éjjeli időben magához áthurcoltatott. Himfy István fiai 1430-ban Egresi Mihályt Krassó megye előtt egyik ügyvédjüknek vallják. Bodor Mihály de Egres Krassó megyei nemes, 1433. a borzafői kenézek, Himfy Frank elleni ügyében ki volt küldve. Mihályt, Péter de Egres fiát, Himfy Imre özvegye Anna, 1434-ben az aradi káptalan előtt egyik ügyvédjének vallja. A Himfyek a már említett Bodor Mihályt 1437. évben ügyvédjüknek vallják, ki ugyan ez évben mint özvegy Himfy Imréné officialisa is szerepel. — 1699. évben *Ecserics* falut, melyben akkor egy kenéz és két eskütt hivataloskodott, a kir. fiscus birta. 1717. évben 52 ház volt e faluban összeírva.

A Müller-féle 1709. évben és a Mercy idejében (1723.) megjelent térkép *Egris* néven tünteti fel. Bél Mátyás († 1749.) kézirata is Egrisch-nek irja, de az 1761. évi térkép már *Eserisch* alakban. Érdekes, hogy a Lugoshoz éjszakra fekvő mai Hezeres is 1723-ban Egris-nek, 1761-ben Heserisch-nek iratott. Ebből kitetszik, hogy Ezeres és Hezeres mai névalak az Egres névből keletkezett ferdítés által, és hogy nem lehet a szláv Jezeroból származtatni, mert a falut soha sem nevezték Jezero-nak. A nevek összejátszása kitünik abból is, hogy a mai Ezeres Bogsánhoz keletre az 1690—1700. összeirásban *Hecserics*-nek van irva. Oláhul a falut Ezeris és Edieris-nek is nevezik. Egy hivatalos helységjegyzékben 1734. évből: Egerisch. (Lásd Agres és Hezeres.)

Krassó vármegye újra alakítása idején, 1779-ben Ezeres a lugosi járáshoz csatoltatott. A múlt században a kir. kincstár birtoka. 1855. évben az osztrák-magyar államvasút tulajdonába ment át, és N.-Zorlencz, Prebul és Valeadeny faluval külön járást képez a bogsáni igazgatósági kerületben.

A község nagy legelőjét Urviz-nek nevezik, mi a fent közlött adatokkal együtt bizonyítja, hogy itt hajdan magyarok laktak. A görög-keleti hitű oláhoknak itt templomuk és iskolájuk van.

Facset, régen Facsád vagy Facsyát, mezőváros Krassó vármegye éjszaki részében, a Béga völgyben, és az Erdélyből Temesvárra vezető országuton. Facset jelentékeny szerepet játszott Krassó megye történetében, mégis eredetét csak a XVI. század közepéig tudjuk felvinni. Nevezetesen 1548. évben Békés Jakab volt *Fagyath* birtokosa, és már akkor volt itt kastély. Jakab alkalmasint oly családból származik, mely már régen volt a megyében birtokos, a mit onnan következtetni lehet, hogy már 1509. évben említtetik Bekews János, Hunyad várának, valamint a *monostori*, *marsinai* és hátszegi castellumok várnagya. E családból származik valószinűleg Békés Gáspár is, a későbbi erdélyi trónkövetelő.

A történeti események középpontja főleg az itteni vár; de annak eredetét és építőjét nem ismerjük. Bethlen Farkas, Erdély történetirója, tekintélyes váradnak (non ignobile castellum), hidvégi Mikó Ferenc pedig, Székely Mózes kortársa, igen rosz és hitvány palánknak nevezi. Bél Mátyás (Geographia 1777. évi kiadás) ezt irja róla: Facsád hajdan erős vár és jeles erősség (castrum nobile) egy kimagasló hegy tetején fekszik, mely gyönyörű síksággal környezve szemlélhető. Egy nagyobbik, de kéziratban maradt munkájában, Bél Mátyás hasonlókép nyilatkozik Facsádról, és még hozzá teszi, hogy Temesvár eleste után, a facsádi vár is török kézre került, kik oda hadőrséget helyeztek, mely rablásból élt. Facsád tehát inkább rabló-vár volt akkor, mint erősség, mely ostromot kiállhatott.

Semmikép nem felelnek meg a valóságnak Bárány Ágoston fellengző szavai. Hegyhomlokon, koronakint emelkedék hajdan a facsádi vár — úgy irja ő — ott ama szirtek világágában, a nap is csak olykor-olykor látogatá meg a *büszke tornyokat*. Végnapjairól pedig így ir: Változott viszályok után 1716-ban menekült Facsád is a török önkénytől, és »büszke kupjait» omladványokká törpíté az idő. Temesvár eleste 1552. évben messzire kiható következmények okozója volt. Sorba

megadták magukat a Maros menti várak; Lippa, Solymos, Eperjes, Nagylak stb. Facset megadásáról nem tudunk semmit, azonban Ferdinánd király 1553. évben alkudozásokra lépett a törökkel, hogy a Lippától Erdélyig, Dévaig fekvő várak neki visszaadassanak, de célt nem ért.

A temesvári törökök 1554. évben több őrséget akartak vetni a facsádi várba, de szándékuk abban maradt, mert maguk is kevesen voltak. Mégis a törökök még 1589. évben is Facsádot birják, de nem mindig háborítlanul. Sofy Szinán pasa, temesvári beglerbeg 1594. évben Báthory Zsigmondnak panaszolja, hogy országából Verseczre, Bokcsára, *Faczat*-ra és Marsinára rablók betörtek és a marhát elhajtották. Panaszolják továbbá a törökök, hogy mikor Gyula vára még magyar kézen volt, akkor Faczat tartománya békességben létezett, most pedig efféle latrok öt zászlóval Marsinára ütöttek, a sokadalmon sokat levágtak és prédát ejtettek. De a törökök nemsokára még nagyobb bajt voltak kénytelenek elviselni, mert Palatics György lugosi bán a rác mozgalmak idején *Facsetet* elfoglalta, a mi minden nagyobb baj nélkül történt, mert a facseti őrség, elrémülve lévén a rácok győzelmei által, titkon az erősebb temesvári várba szökött. Palatics a facseti erődbe várkapitányt helyezett be. Ez azonban nem volt az erdélyi rendek ínyére,[1]) kik ez évi júliusban Szalánczi Lászlót, mint török követségekben forgott embert, a Temesvár vidéki török viszonyok rendezésével bízták meg, különös feladatává tévén, hogy Palatics Györgyöt rábeszélje, miszerint Facsetet és más erődöket a törököknek adja vissza; igyekezzék megengesztelni a szomszé-

[1]) Nem mindig úgy gondolkodtak az erdélyi rendek. Az 1595. április 16-tól május 2-ig tartott fehérvári országgyűlés, Báthory Zsigmond zsarnokságának hatása alatt, Báthory Boldizsárt és társait, kik közt Szalánczi László is fordul elő, pártoskodóknak tünteti fel a fejedelem személye ellen, és azokat arról is vádolja, hogy »Facsátot és a kastélyt, kiből a törökök kiszökvén, ide felséged birodalmához applicáltatott volt, in publicam pernitiem ez alatt az töröknek kezektől sponte megeresztették volna.« (Erdélyi országgyűlési Emlékek III. 478. lap.) Vádoltatnak tehát a pártosok, hogy Facsádot önként adták át a törököknek. De mikor történt Facsádnak ezen itt érintett első foglalása a magyarok által, mikor annak önkénytes visszaadása; arról nincs tudomásunk. Palatics működése minden esetre későbbi időre esik.

Mind két rész hévvel és makacssággal küzdött, még is észrevette Borbély, hogy az ellenfél fölényben van hadi mesterségben és erőben. Ezért nehány szász csapatot, kik ruházatukért fekete csapatnak neveztettek, azon halmokra küldé, melyek a törökök oldalát körülvették, ő maga pedig homlokban támadta meg a törököket, minden tőle kitelhető erővel. Adott jelre a szászok a dombok mögül golyózáport röpítettek a törökökre, kiknek sorai ingadozni kezdtek, a mit látván Borbély, lándsás csapatait indította a törökök ellen. Az összeműködés felette pontos volt és a magyaroknak szerezte meg a diadalt; a törökök vad futásnak eredtek. Míg ezek kint történtek, a várban levő mintegy 200 török a közeli segélyről értesülvén, és a győzelmet is már biztosan remélvén, egy lőportornyot légberöpítének és a zavarban a Barabás Péter vezérlete alatt őrizetül hagyott magyarokra rohantak; de hitszegésükért életükkel lakoltak: a magyarok mindnyájokat felkoncolták.

E csata augusztus 13-án történt; a magyarok még három mérföldnyire üldözték az ellenséget, és közülök még sokat megöltek. Elestek e csatában a gyulai és csanádi bég, fogságba esett a lippai és jenői; Achmet temesvári pasa nagy sebet kapott, és menekvését csak paripája gyorsaságának köszönheté.

A facsádi vár azonban ez időtől fogva csak idomtalan rom maradt, noha még később is neveztetnek facsádi várnagyok

Érdekes e korból a Facset várbeli lovasok létszáma. Első aga: Ibrahim aga napi zsoldja 20.

Kurd Abdallah I. szeroda [1])	9	Ali Mehmed II. szeroda . .	9
Kurd Khoszrev	8	Ahmed Arabi	8
Muruvvet Timur	8	Bali Abdallah	8
Abdi Diváne	8	Kurd Szejdi	8
Ibrahim Diváne	8	Bajezid diváne	8
Ovejsz Juszuf	8	Kurd Torgun	8
. . . . .	8	Musztafa Abdallah	8
Kejván Abdallah	8	Ali Redseb	8
Mehmed Sziják	8	Malkuds	8
Rizván bosznai	8	Huszejn Abdallah	8

[1]) Szeróda törökül = szakasz. Itt 10 legényből álló csapat.

Bali Ahmed III. szeroda	10	Piri Musztafa IV. szeroda	9
Musztafa Iszmail	8	Kurd Abdallah	8
Kurd Korkud	8	Bali Musztafa	8
Ahmed Ali	8	Sábán Abdallah	8
Naszuh Musztafa	8	Pervíz Abdallah	8
Muszah Ahmed	8	Musztafa Szejdi	8
Ali Abdallah	8	Ibrahim Mehmed	8
Kurd Ali	8	Musztafa bosznai	8
Oszman Ferhád	8	Musztafa Abdallah	8
Musztafa	8	Rizván Ahmed	8

Ez emlék kétségtelenül az 1595 előtti korból, vagy legfeljebb 1595. évből való, mert ezentúl Facset várát a magyarok birták. [1])

Báthory Zsigmond 1596. évben Jósika Istvánnak, a Maros jobb partján Arad megyében fekvő tótváradiai uradalmát adományozta, a melybe 1597. évben beigtattatott. A statutióra megjelentek Kis Kampo, facseti Békés István tisztviselője és zerbenyi Mikul Jankul agilis, *Fachat* várának castellanusa. Midőn Jósika István pedig ugyan ez évben Magyar-Szád birtokába vezettetett, jelen volt agilis Nyul Janko Facsátról.

1595. év vége felé, vagy 1596. évben kapta a vitéz Békés István, Borbély György veje, Facsát várát adományul Báthory Zsigmondtól örökségi joggal. 1602. évben Békés István, facseti várparancsnoknak neveztetik. [2])

Békés István — de *Fachyatth* melléknévvel — 1597. évben Bredeczewa, Battiest, Sidilest, Mihajest, Antalest, Bidirest, Grozest és Magyar-Endrőd falu birtokosa. Ugyanakkor Kemp János nemes, és a facsáti vár tisztje, (officialis castri Fachyath) jelen van, midőn Török István a monostori és marsinai kerületben fekvő falvak birtokába igtattatik.

Facsád politikai tekintetben olykor Temes vármegyéhez számíttatott. Lugosi Vajda János, Miklós, Mihály és György

[1]) A m. kir. egyetem könyvtárában lévő eredetiből fordította Szilády Áron barátom.

[2]) A nemzeti Muzeumban őrzött, Nagy Gábor-féle kézirat szerint Békés István facseti várkapitány volt, midőn Keresztesi Pál karánsebesi, Huszár Péter lugosi bán volt. Azonban e két bán különböző időben szerepelt.

1598. évben Zákán Gábort, a Temes megyei Poganest, Kaperlo, Baya és *Fagyath* falu, valamint Leudin praedium egész birtokában, negyed részére nézve osztályos atyafinak fogadják. E bevallást Báthory András 1599-ben megerősítette. (Lásd Poganest.) A medgyesi országgyűlés 1599. évben szükségét látta, hogy Facsetet a lugosi bán iránti engedelmességre utasítsa. Az illető törvénycikk így hangzik: »*Facsát tartományát* és Marsina táját úgy értjük, hogy ez egynehány esztendőkben az hadi terehviselésből és szolgálatból az szükség idején kivonták volna magokat közülünk. Kik felől tetszett, hogy ők is mindenben velünk egyenlő terhet viseljenek, és régi szokás szerént törvényekben is az lugosi bánhoz hallgassanak.« (Erdélyi Országgyülési Emlékek IV. köt. 275. lap.) Az akkori facsetiak nem gondoltak az ország bajaival, megóvták kényelmüket, és kerülték a pénz- és véráldozatot.

Az alatt, míg Békés István a fehérvári országgyűlésen tartózkodott, neje, Borbély György leánya, vitézül védte Facsádot a temesvári törökök ellen, kik 1602. év december havában Bektas pasa alatt, számra 500 gyalog és 250 lovas, a várat 20 ágyúval ostromolták; de a kitünő nő sebbe esvén, és a törökök által elfogatván, kénytelen volt Facsádat feladni. Várnagyai Balásy és Kendefy elestek. A hős nő a török rabságból megszökött, Basta tábornok pedig 1603. évben Facsádot visszavevén, Békés újra a facsádi vár ura lett.

Itt, Facyad előtti táborában keresték fel Bastát, Gyulafi Eustach és küldött társai, hogy Borbély György és más erdélyi hazafiak számára bocsánatot kérjenek, az lévén bűnük, hogy a törökkel szövetkeztek Erdély függetlensége érdekében. (Szamosközy III, 324. l.)

Rákóczy Zsigmond fejedelem 1607. évben Török Mártonnak, facsádi várnagyának (praefecto arcis *Fachiatt*) a Temes megyei Kostély és Hyghed falvakat adományozza. Ekkor tehát az erdélyi fejedelem volt a facsádi vár ura. Szintén 1607. évben Jósika Ferenc, Szabó Farkas, Mixa György, Gyurka Miklós, Borczun János és Ilosvay Bálint a facsádi kerület és Karánsebes városának esküt jegyzőinek neveztetnek egy bevalló levélben, mely szerint Vlád János leánya Sofia, a *Faczat vármegyében* (in districtu Faczatt) fekvő Ztoychest és Drinova fal-

vak harmad részét, melyeket atyja jámbor szolgálataival keresett volt, mostoha atyjának, karánsebesi Palovina Miklósnak 400 forintban bevallja a kiváltás jogával; ha pedig Sofia magtalan meghalna, akkor az ő örökösei csak 1000 forint lefizetésével válthassák ki Palovina kezéből. A jószágok elpusztult állapotban vannak, a miben segíteni fog Palovina, a mint Sofia reménylé. Ezen bevallást Rákóczy Zsigmond átirja és megerősíti. Mondja a bevallás azt is, hogy a nevezett részjószágokat lugasi Rácz Márton több társaival a fejedelemtől mint magvaszakadás által megürült jószágot kérte volt Vlad János halála után. (Lásd Drinova.) Báthory Gábor fejedelem 1608. évben gyekei Wesselényi Boldizsárnak az Arad megyében fekvő facseti vár (Castellum Fachiath) egész birtokát, mely most anyja Cseffey Margit, carkoi Veres Dávid özvegyének kezén van, adományozza. 1612. évben, a volt facseti officialis Kemp János mint lugosi főbíró említtetik. Bethlen Gábor, hogy az erdélyi fejedelemséget elnyerje és abban magát fentarthassa, kénytelen volt a töröknek Lippát és Jenőt oda igérni. Sokáig halasztotta a várak átadását, de a törökök által szorongatva, és tudván, hogy versenytársa Homonnai György nemcsak a nevezett várakat, hanem Lugost és Karánsebest a Vaskapuig igérte a törököknek a fejedelemségért, Bethlen 1616. junius 12-én Lippát elfoglalta, és 14-én a törököknek átadta. Az általa ugyanakkor elfoglalt Arad, Jenő, és a kisebbszerű Solymos, Tótvárad, Eperjes, *Facsat*, Marzsina, Szentesd, és Monostor várakat [1]) egyelőre saját legénységével szállatta meg, ezeket is átadni igérvén; de igéretének beváltása alól felmentette őt Achmed zultánnak a következő évben történt halála. Igy irja Fessler, de méltán jegyzi meg Szalay László, (Magyarország tört. IV. köt. 499. l.), hogy Bethlen ebbeli táborozása még nem világosíttatott föl eléggé. Részemről következő nehézségeket találok e korszakban: Bethlen Gábor saját levele szerint [2]) ő Mehmet temesvári beglerbergnek Lippával együtt a hozzá tartozó öt várat is adta át: már pedig Bethlen Lippán

[1]) Az Uj M. Muzeum 1856. évfolyam I. 18. lapján Marsina és Szentesd helyett hibásan áll Margitta, és Syri.

[2]) M. Muzeum 1856. I. 20. lap. és Pray Epistolae procerum III. 317. lap. Fábián Gábor: Arad vármegye leirása 218. lap.

és Jenőn kivül nyolc várat foglalt el. Kérdés tehát: öt vagy 8 várat adott-e át, és ha csak ötöt, melyik volt ez az 5 vár? II. Ferdinand király egy hive 1620. évben arról vádolja Bethlent, hogy Lippával együtt Solymos, Eperjes, Tótváradia, Marzsina, Monostor, Arad, Szentesd és Facsat várakat adta át a töröknek; Hammer-Purgstall azonban csak Lippa és Arad átadásáról szól. [1]) Noha tehát egyetlen író sem nevezi meg azt az öt váradot, melyet Bethlen Lippával együtt a töröknek átadott, fekvésüknél fogva valószinűnek kell tartanunk, hogy az öt vár közé Solymos, Marzsina, Monostor, Szentesd (a mai Szintyesd) és Facsát tartozott. Az utóbbiról hallgatnak történeti adataink egész 1687-ig, akkor is ott Ali ágát találjuk, mint a török uralom képviselőjét. Nagyobb körben vonja Facset megint magára a figyelmet, midőn 1707. év őszén Rabutin cs. tábornagy a kurucokat Erdélynek Maros menti részeiből kiszorítván, a Rákóczyhoz szító Hunyad, Alsó-Fehér és Zaránd vármegyei nemesség Facset és Karánsebes tájára menekült, a temesvári pasa védnöksége alá. Azonban már 1708. évben a bujdosók, kik itt és Lippa vidékén megtelepedtek, a temesvári pasa parancsára lakhelyeikről felzavartattak és Facsátra a városra behajtattak. (Oklevéltár II. 361. lap.)

Az 1690—1700. évi összeirás szerint, a facseti kerület 42 községből állt. Maga Facset az 1717. évi összeirásban csak 20 házzal van feljegyezve, a mi nagy hanyatlásnak bizonysága.

A XVIII. század elején Facset fejlődésnek indult. Plébániája 1733. évben állíttatott fel, és a kir. kincstártól nyert ellátást. A róm. kath. népség itt gyéren lakván, 52 község tartozik a plébániához. 1766. évben két minorita viselt itt lelkészi hivatalt. Német- és Oláh-Facset [2]) 1787. évben II. Józseftől szabadalmat nyert, hogy együtt nyolc országos vásárt tarthassanak. A szabadalmat megerősitette II. Leopold 1791-ben. Német-Facseten 1819. óta hetivásárok is tartatnak.

A Béga csatorna, melyet Mercy kezdett épiteni, itt veszi kezdetét.

Az újabb korban Facset arról emlékezetes, hogy az 1849.

[1]) Geschichte des osmann. Reichs II. 764. lap.

[2]) A községnek két részre osztása már 1784. évben fordul elő. Tán a megye újra felállitása előtti időből származik.

évi forradalom néhány végjelenete itt adta elő magát. Bem aug. 16-án Facsetre ért, hova a lugosi csata után serege is hátrált. Ide huzódott Vécsey táborának zöme is. Bem mindent elkövetett, hogy az oszlóban levő hadsereget rá birja a harc további folytatására és arra, hogy Erdélyből kezdje meg újra a függetlenségi harcot. Guyon hasonlóképen működött, és kivált a megadásra vezető útfélen megindult tömeget igyekezett visszaparancsolni. Egy lovast különösen pirongatott s parancsolá neki, hogy forduljon vissza. A huszár azonban mereven állott s a fölött látszék elmélkedni: ki lehet ez az egyéniség, ki még most is parancsolni erőlködik, vászonkabátban, kard és rangjelek nélkül. Guyon azonban kijövén a phlegmából, lekapta oldaláról kardját s azt tokostól két kézre fogva, úgy vágta főbe a huszárt, hogy elmélkedésében rögtön megállott és hanyathomlok a földre zuhant. De ez még nem volt elég. A Facset melletti csatornán levő hidat bontatni kezdte, hogy senki Boros-Jenő felé ne mehessen: de ez mit sem használt, mert a megadási szándékában állhatatos csoport a folyamon keresztül gázolt, nehány összetört kocsi veszteséggel. Bem és Guyon Erdélybe mentek, Vécsey és mások Világos felé.

Kmety még a lugos-facseti utat védte 3000 emberrel és 12 ágyúval; innét kizavartatván, Poganyestnél foglalt állást, melyben mindaddig védte magát, mignem a Hezeres felől közeledő Siegenthal dandára megrohanta. Akkor aztán Bozsurra vonult vissza.

Ez ütközetek után az osztrák harmadik hadtest elővédje Facset-tel szemben állította fel sorait.

A Facsád helynév csak a XVIII. században állandóan változott Facsetre. Különben Facsad falu van Heves megyében is. A Facset nevet némelyek a fagetu = bükfa, fagus szótól származtatják; a mit, ha nem is lehet kétségtelenül igazolni, még is elfogadható véleménynek tartunk. Az oláh-facseti határban előforduló helynevek szláv és oláh eredetüek. Budimir, pótlékkert, Miroszlava, szántó és kaszáló, Zábrán erdő. Seire, Valia Szigyilaszka, Ritu cu Bogdanest, Ungyiczi, Lunka dülők. A németfacsetiban ezek: Fauerest, legjobb szántó. Gerdia csermely, mely lassan a Riu patakba foly. Vadana, szántóföld. Budjest berkes bokros legelő. Dumbrava, erdő. Vesza, szántó és kaszáló.

E községet a Riu patak választja el Oláh-Facsettől. — Vadana és Vesza dülők régi elpusztult hasonnevű falvak emlékét tartják fenn.

Facset a kir. kincstár birtoka.

Fadimak falu, Balinczhoz éjszakra, Temes megyének határa közelében. *Fagymagh* 1500. évben Vásárhely, máskép Patkócz várához tartozott és azzal együtt Temes megyéhez. Haraszti Ferenc aradi főispán 1510-ben leányait Annát és Katalint Temes megyei Babsa, Rakocz, Hisziás, *Faghmagh*, Dragotynch stb. nevű falvakban fiusítja. [1]) A budai káptalan Annát és Katalint 1511. évben mindezekbe beigtatta. [2]) Haraszti 1518. Fagymagh falut leányainak és vejének bevallja. Egy 1551. évi feljegyzésben Oprisch, *Fadimach*, Nyerges stb. megint mint Haraszti Ferenc-féle jószágok említtetnek. Az 1690—1700. évi összeirás Fadimak falut a lippai lunkasághoz számítja. Az 1717. évi összeirás Vitigmok-ra ferdíti nevét és 23 házat talál a községben. Midőn Krassó vármegye 1779. újra alakíttatott, Fadimak a bulcsi járásba kebeleztetett.

A falu birtokosa a kir. kincstár.

Fag, hajdan falu Battához délre, a lippai kerületben. Ott tünteti fel *Faag* néven az 1723. és az 1761. évi térkép. Megemlíti Bél Mátyás is kéziratban maradt munkájában, melyben a temesi vidéket leirja. Más források hallgatnak róla.

Fagiaczel, hajdan falu a Hunyad megyei bozsuri kerületben. Hajdan a Hunyadi család birtoka lehetett, mert Brandenburgi György őrgróf 1514—1516. években birja a bozsuri kerületet, és abban *Fagacze* falut három jobbágygyal. Neveztetik Szarazan, Poganest és Birna társaságában, és így bizonyos, hogy e falu a mai Krassó megye területén feküdt, és hogy itt nincs dolgunk Fadzaczel faluval, mely Hunyad megyében, Dobrához délkeletre fekszik. Báthory Zsigmond 1596. évben Jósika Istvánnak a bozsuri kerületet és benne Fagiaczel falut adományozza. Ezentul híre elhangzott.

Faluhely, hajdan falu Hunyadmegyében, de mai krassói területen. Báthory Zsigmond 1597. évben a Hunyad megyei

[1]) Krassói Oklevéltár I. 486. lap. Különös, hogy Faghmagh és Dragotyncz ez oklevélben kétszer említtetnek.

[2]) U. o. 492—495. l.

monostori kerületben fekvő Faluhely falut enyingi Török Istvánnak adományozza; következő évben annak birtokába igtattatott Török Bálinttal együtt. István magtalan halála után Bethlen Gábor 1620. évben a birtokot ifj. Bethlen Istvánnak adományozza.

Fara, hajdan falu a marsinai kerületben, Báthory Zsigmond 1597. évben a Fhara nevü falut Török Istvánnak adományozza; ez utóbbinak halála után Bethlen Gábor 1620. évben Thara (így), Tarnicza, Forazest, Krivina stb. falut, ifjabb Bethlen Istvánnak adományozza. Kitűnik, hogy Fara, Tarnicza és Forasest, mind annyi külön helység. A Homosdia és Petrozával határos Krivina területén van ma is Fara nevü fensik, és Vervu Farei erdős hegycsúcs: tudjuk ennél fogva a régi Fara falu fekvését kijelölni.

Farkadie, hajdan falu vagy praedium. János Gergely diák de Chernewch fia. 1362. évben az ő Krassó megyei Szent András nevü birtokának felét, továbbá Markteleke és *Farkad* nevü részbirtokait 101 márkáért elzálogosítja Omori Lászlónak, Gál fiának. E falu fekvését nem ismervén, bizonytalan, vajjon azonos-e a XVI. és XVII. században említett hasonnevü faluval. Báthory Zsigmond 1597. a Hunyad megyei marsinai kerületben fekvő *Farkadia* falut enyingi Török Istvánnak adományozza. Az ő farkadiai jobbágya Sandra János Tótváradon megjelent, midőn Jósika István ennek birtokába vezettetik. Báthory Gábor 1612. évben *Farkadie* praediumot, mely Temes megyei Marsina várához tartozott, Török Katalinnak visszaadományozza. Bethlen Gábor 1617. Török Istvántól zálogba veszi, — akkor is temesmegyei praedium. Ez utóbbinak halála után, Bethlen Gábor 1620-ban a birtokot ifj. Bethlen Istvánnak adományozza. A falu nyugatra feküdt Szent Andráshoz. (Lásd Marsina.)

Farkasest, hajdan falu, mely előbb Temes, azután Szörény megyéhez tartozott, de a mai Krassó megye határai közé esett. V. László király 1453. évben a Temes megyei Sugya, Supan és Thwerd oláh kerületet Hunyadi Jánosnak, a nagy hősnek adományozza. E kerülethez tartozott többi közt Klicsova, *Farkasesthe*, Zsupan stb. falu. Az aradi káptalan Hunyadit

1454-ben beigtatta. E falu György brandenburgi őrgróf birtokai közt nem fordul elő, pedig neje után ő volt a Hunyadiak birtokainak örököse. 1588. évben a Farkasestyek ugy említtetnek, mint kik a Mutnokiak jobbágyait háborgatják. Itt azonban kétséges, vajjon a Klicsova és Zsupan környékén létezett Farkasest értendő-e? Ez esetben a háborgatás csak Kis Mutnikra vonatkozhatnék.

Farkasfalva, hajdan falu Temesmegye szélén. 1363. évben Farkasfalvai Bertalan, Miklós fia, mint a krassói alispán megbizottja szerepel Csatár faluban történt önkényes foglalásért; 1364. évben Pető, Farkasfalvai Bertalan fia, a Mező-Somlyó mellett tartott nádori közgyűlésen sógornéját Klárát némi holmi, és lábas marha elhurcolásáról vádolá. A Himfy család 1389. évben birtokosztályt foganatosítván, Miklósfalva és Farkasfalva, hol 15 jobbágy lakott, Himfy Margitnak, Miklós hajadon leányának részére esett. (Lásd Jerszeg.) A nemzékrend következő:

Miklós.

Farkasfalvai Bertalan.

1364. Pető. Farkas.

(Klára, Miklós leánya, ki utóbb János, Balás fiának felesége lett.)

Farkaspataka, hajdan folyóviz Krassó megyében, melyről Ikus falu 1364. évi határjárásában történik említés »a Farkasfew éz Kisbosárfő közti tér« — alább: a két folyó Galadnafő és Farkaspataka közt.

Franzdorf, uj falu Resiczához délkeletre. Területét 1780. még őserdő borította. A Resiczán 1770. évben alapított vasgyár azonban jótékony hatást gyakorolt a vidékre, és a faszükséglet előteremtésére, és szénkészlet fedezésére favágókat, égetőket kellett a mai Franzdorf erdőségeibe kiküldeni. Az oda szállitott oláh családok itt letelepedtek, az irtásokban tengerit termesztettek, marháikat legeltették, szénát kaszáltak. Ezen telepedésektől származnak a mai Pojana Wasili, Pojana reu alb, Schestover, Brassova, Pojana Waran és Pojana barni nevű mezők, de az első kettő a resiczai határban fekszik.

A Pojana Wasili, Pojana reu alb, és Schestover nevű

mezőkön a Muntjan, Ballan, Panesko, Brebenar, Manetko, Rassovan, Spatar, Pateschan, Grama, Ponoran, Schurma és Farisch családok; a többieken a Retezan, Schian, Dintjan, Panu és Mathias családok tanyáztak; kiknek utódai — a két utóbbit kivéve — még ma is képezik Franzdorf oláh lakosságát. Azonban e munkaerő csakhamar elégtelen lett a resiczai szénszükséglet kielégítésére; a faszükséglet is kényszerített a csapásokkal a felső Berzavavölgybe való előnyomulásra, az az a mai franzdorfi erdőségbe, melyeknek fáját még a bogsáni és dognácskai művekben is feldolgozzák. Ezen körülmények egy új erdőtelep keletkezését okozták a felső Berzavavölgyben. Meghivások intéztettek a felső-ausztriai németekhez [1]) és közülök 1793. évben 300 család találkozott, kik Loidl Ferenc erdőmester vezetése alatt e vidékre vándoroltak, hogy a Valyukvölgyben megtelepedjenek. A következő telepet azért Lipszky és más írók *Valyuga*-nak is nevezik. Bécsben átutaztukban azon szerencsében részesültek az új gyarmatosok, hogy Ferenc királynak bemutattattak; azért is a gyarmatot Franzdorfnak nevezték el. Célszerű intézkedés volt, hogy erre az erdőkben szétszórt oláhokat is kényszeríték, hogy Franzdorfon lakjanak. Ez időtől fogva nagy mérvben megindult az erdőtermelés a berzavai úsztató segítségével. Az úsztatás kezdődött 1785. évben és 19 éven át folyt 1803. évig. Az úsztatót berendezte a fent nevezett Loidl Ferenc; folytatták az úsztatást a resiczai erdőkerülők Steiner, Otter és Bachmann. Az úsztatás viz hiányában abban hagyatott, és az erdei termékek ezentúl tengelyen szállíttattak; e célra a régi szekérút Franzdorf és Resicza közt jobb karba helyeztetett. Így történt, hogy a kuptorei kincstári erdőségek és a goleczi határvidéki erdők jobban kihasználtattak. A bányakincstár 1793. évben róm. kathol. plébániát állított fel, és anyagi ellátásáról gondoskodott; a görög-keleti plébánia 1800. évben jött létre. Mind a mellett vallási tekintetben nagy volt az elmaradás, mert 1807. évig nem volt Franzdorfnak külön lelkésze; a mostani kath. templom helyén csak fából készült imaház állt. Akkor azonban épült szintúgy

[1]) Fényes Elek azt irja geogr. szótárában, hogy a telepedők Stajerországiak.

a róm. kath., mint a görög templom és a hozzátartozó plébániaház. Első plébános volt a ferencrendű Benedek páter. A kath. templom 1822. évben kijavíttatott, de 1854. évig ismételve roskadozó állapotba jött, úgy hogy azt el kellett hagyni, és az istentiszteletet az iskolaház egyik szobájában tartani. Az áldozatkészségéről örökké emlékezetes csanádi püspök Bonnaz Sándor, a vasúti társaság, mint patronus által itt építtetett díszes templomot, 1862. évben szenteltette fel. A püspök gyakran tölti Franzdorfon nyári idejét egészségi érdekből.

1807. év óta gyakrabban történnek ide bevándorlások; jönnek csehek, szepesiek és tótok.

A különféle nemzetiségek közül a tótok legkevesebb fenmaradási képességgel birtak; kevés maradványokon kivül eltüntek a színhelyről. Kitartást az eredeti felső-ausztriai családok sem tanusítottak. Sokan tovább vándoroltak, mások fiaikat idegen foglalkozásra és iparra eresztették. A legkitartóbb erdei munkás mindig az oláh volt. Nem csak, hogy tulajdon tűzhelyét soha el nem hagyja, de fia is mindig apja foglalkozása nyomán jár. Egyedül az oláhok is azok, kik elszaporodtak. Az itteni népség közül a cseh a legjobb favágó, a szepesi a legjobb szénégető, az oláh a legjobb fuvaros.

Franzdorf 1855. évben az osztrák-magyar állami vasúttársaság tulajdonába ment át. E társaság 1858—1859-ig a régi helység területén túl, az úgynevezett Krivé-ban új majorságot épitett 20 kettősházzal 40 család számára. Ezt 1859—1860-ra menő télen favágókkal Pontebba (Pontafel) vidékéről népesítette be, többnyire friauliakkal a karintia-velencei határról. 1840. évben borzasztó felhőszakadás több házat mosott el, néhány emberéletet is követelt; 1846-ban erős földrengés volt érezhető.

Helynevek: Pojana Groposz, Kraku Szecsu, Obirsa Cseresna, Pojana Barna, Pojana Varan, Sestover, Carina, Delokan, Pojana Csertes (a Franzdorf-kuptorei határon), Polom (a Krivaja mik forrásán túl), Piatra Nedjei (Szörény megye szélén), ennek magassága 1402 méter. Pojana Berze, Muntje (1395 méter), Piatra Gozna, Muntje Szemenik, 1455 meter, a Muntje legmagasabb pontja, Szörény megye szélén. Mormincz. Priszlop, hegyi nyereg. Radomir. Vraknicza. Pojana Feriseli,

hol Szörénymegye, Franzdorf és Resicza határa összeszögellik. Kuka. Vakaracza. Gura Kreinik. Krivaja mik. Krive. Pojana Palanovecz, hegymagaslatok.

A franzdorfi határban következő csermelyek szakadnak a Berzavába: Alibeg, a nagy sasfürdő (Adlerbach), az Izvoru molit, a Dignas, a Boniaszka. A határban van a Berzava és Karas vizválasztója 947 meter magaslaton. Itt ered a Scherban patak.

Fratest, hajdan praedium Szörény megye karánsebesi kerületében. Báthory Zsigmond 1591. idősb és ifj. Simon Jánosnak és Simon Péternek új adományt ad Ohabicza, Glod, Maczkan, Fratest stb. praediumok részbirtokára. (L. Gamza.)

A XV. században volt Temes megyében is ilynevű falu.

Fejéregyház, Két oklevél az, mely e helységet már a XIV. században említi, de anélkül, hogy mondaná, melyik vármegyéhez tartozott. Következtetésekre vagyunk utalva. A csanádi püspöki helyettes felszólítására, Krassó vármegye 1355. évben, Fejéregyházi Mihályt, Kemen fiát (Michaelem, filium Kemen de Fejeregház) kiküldé többed magával, hogy Csortói Katalin beigtatásánál, Guluez falu harmadrész birtokába jelen legyen. Határos falvak Csortó, (Chortow) melyről bizonyos, hogy ez a mai Csorda, Bajla, a mily nevű patak e vidéken a Nera folyóval egyesül és Guluez, — mely névnél azonban sem a Torontál megyei Gyülvész sem a Karánsebes melletti Golecz falura nem szabad gondolni. Hogy Fejéregyházi Mihály Krassó megyebeli ember volt, kitetszik a megye hivatalos megbizásából. Ehhez járul, hogy László nádor és opuliai herceg, 1370. évben törvényszéket tartván Krassó megyében, mint e megye szolgabiráját említi Péter fiát Mihályt de *Feyereghaz*; a miből szintén e helységnek politikai viszonya Krassó megyéhez kiderül.

Már más helyen kifejeztem azt a vilószinűséget,[1]) hogy az itt említett Fejéregyház a mai Fehértemplom-nak felel meg Temes megyében. Nincs kétség, hogy mind a két hely ugyan egy vidékre esik; de más részről nem tagadható, hogy Fejér egyháznak minden további emléke megszünvén, kérdés, volt-e

[1]) Pesty: Az eltünt régi vármegyék I. 416. l.

annak történeti folytonossága legalább annyira, hogy Fehértemplom alapítói a hagyomány által magukat indítva érezhették, a helyet Weiszkirchen-nek elnevezni. Magyarokat bizonyosan nem találtak itt; de az oláh nép a hagyomány hű őrzője, és a helyiséget, hol egykor Fejéregyház állt, bizonyosan Beszerica alba-nak nevezi, ha annak emléke a XVIII. századig elszármazott volna. Mind erről azonban nem tudunk semmit. Horváth Mihály azt irja ugyan, [1]) hogy Tököly Imre, midőn a szlánkameni ütközetből megmenekült, 1691. évben *Fehérpalánkon* és Ujpalánkon időzött; a jeles történetiró Fehérpalánkot a mai Fehértemplomnak tartja. E nézet azonban sok nehézségbe ütközik. Az 1690—1700. évi összeirás ugyan is felsorolja az akkori újpalankai kerület falvait, azok közt olyanok, melyek a mai Fehértemplom legközelebbi szomszédságában vannak; de Fehértemplom avagy Weiszkirchen nem említtetik; hasonló eset forog fenn, az 1717. évi összeirásnál is. Weiszkirchen fel van tüntetve a Szentkláray által közzétett 1723. évi térképen; de ismét hiányzik az 1734. évi összeirásban, hol az újpalánkai kerület jaszenovai és illadiai járásában e vidék községei elő vannak számlálva.

A kérdést tehát nem lehet azon értelemben eldönteni, mintha Fejéregyház, Fehérpalánk, és Fehértemplom azonos volna.

Az utóbbi város történetét meg irta Böhm Lenárt szorgalmasan, és kimerítőleg, de az nem tartozik a jelen monographia köréhez.

Fejérviz, hajdan falu Szörény megyében, a Berzava folyó eredete táján. Báthory Zsigmond fejedelem 1597. junius 20-án a Szörény megye borzafői kerületében fekvő *Feyeruiz*, Czerova, Czerovicza, Borza, Tirnova stb. falut, megerősítvén Hunyadi János kormányzó, és Mátyás király ide vonatkozó leveleit, Czerovai Mihálynak és Péternek, és Pető Mihálynak adományozza. — E falu tehát Resicza környékén feküdt; egy másik Fejérviz nevű falu Mehadiához éjszakra lett emlékezetes. (Lásd szörényi bánság története II. 63. 64. lap.)

[1]) Magyarország Történelme. 1862. évi kiadás IV. 224. l.

Fekanch, hajdan falu bizonytalan fekvéssel. 1430. Antonius de *Fekanch* kijelölt kir. ember egy, Ruda, Chezthregh és Harkan Temes megyei falvakban teljesítendő igtatásra. Himfy Imre özvegye Anna 1437. évben Michaelem de Fekanch, Thomam de Chechtelek, Nĭcolaum de Bilice stb. ügyvédjeinek vallja Krassó vármegye előtt. Ugyan ez év más napján nemcsak a nevezett Anna özvegy, hanem más Himfyek is együtt ügyvédeket vallanak, kik közt Antal, Mikus és Mathias de Fekanch nevezendők. (Lásd Bilice és Csecsteleke.)

Feketepatak, hajdan patak Krassó vagy Szörény megyében, 1376. Muthnuk és Kárán határjárásában fordul elő.

Feleste, hajdan falu Krassó megyében. Ikus falu 1364. határjárásában említtetnek Bekus fiainak birtokai Kis-Endrőd és Feleste. Botinest falu határában van ma is Felestie nevű dülő. Az oláh népnek e becses hagyománya képessé tesz bennünket a régi Feleste falu fekvését megállapítani, de egyszersmind Endrőd faluét is, mert mindkettő határos volt. (Lásd Endrőd.) Más volt Filestő.

Fenes, hajdan Bulcshoz tartozó praedium, melyet Báthory Zs. 1596. Jósika Istvánnak adományozott. Akkor Arad megyéhez tartozott.

Fenyőkerék, vizér az egykori Ikus falu határában. Említtetik 1368. évben. A Temesbe folyt.

Ferde, lásd Furdia.

Feronikuczj, lásd Jersnik.

Fesdanfalva, 1511. évben mint Temes megyei falu említtetik, mely Vecsé-vel együtt Morzsina közelében fekszik. (Lásd Marsina, Oláh-Endréd.)

Félegyház, hajdan falu Krassó megyében. 1371. évben Magyar István ermeni birtokos, az ő *Feleghaz* nevű Krassó megyei, és Modos Keve megyei falvát visszaköveteli és László nádor erre valóban az ő beigtatását elrendeli. Zsigmond király 1404. Maróthy János macsói bánnak a Krassó megyei *Feleghaz*, Sziget, Aracs stb. falvakat adományozza. (Lásd Szent-László.) Valószinűleg már Temes megye szélén feküdt, a Berzava folyó mellett. 1444. évben valóban Temes megyéhez tartozott. (Lásd Aracs.) Zsigmond király 1405. évben Keve

vármegyében is említ Félegyház nevű falut. (Lásd Pesty: Az eltünt régi vármegyék I. 378. l.)

Freudenthal, hajdan falu Mirkovacz és Illadia közt. Az 1723. és 1761. évi térképek azt az újpalankai kerületben tüntetik fel. Az 1734. összeirás Freudenthal és a szomszéd Heuerdorf, Ruszova stb. falvakat ugyanazon kerületben sorolja fel. Görög a Temes megyei térképen mutatja ki Zsámhoz délre, és nevét zárjel közt *Freytok*-nak irja. Korabinszky és Vályi szótárai nem ismerik; még is az előbbi a Temes megyei térképen feltünteti és pedig Zsámhoz délre. Lipszky is felsorolja Freudenthal vagy Frajtok falut Temes megyében. Sőt Fényes Elek még 1851-ben szól Freudenthalról, mint Moraviczához 2 órányira fekvő faluról Temes megyében, ámbár ott már rég megszünt helyét elfoglalni. Rövid életü lehetett, mert nyomát sem előbb, sem utóbb nem találjuk.

Filepkeve, hajdan falu a Maros balpartján, mely többnyire Arad vármegyéhez számíttatott; területe azonban a mai Krassó megye határába esik. Már a XIII. században említtetik, és így a vármegye legrégibb községeinek egyike. Akkor a híres telegdi Csanád nemzetség birta. Ennek tagjai 1256. évben birtokosztályrá léptek, mely alkalommal abban megegyeztek, hogy e helységet, a hozzá tartozó falvakkal, Kelemenus bán fiai és unokái és Voffa fia birják közösen és osztatlanul, csak a jövedelmek aránylagosan osztassanak fel. Névalakja akkor: *Philwpkwue*. [1]) A forrás hallgat arról, micsoda megyében feküdt Filepkeve. Midőn a Telegdy család 1360. ismét osztályra lépett, Bebek István országbiró kijelenti, hogy Telegdy János és Tamás osztályrészül nyerte a Maros mellett, az erdélyi részekben fekvő Benenyk, Csáklya és *Philepkewe* helységeket, és hogy az utóbbihoz még öt falu tartozott. A nagyváradi káptalan 1366. évben átirta Bebek István országbiró itéletét a Telegdy Tamás és Mindszenthy Lőrinc közt végbement birtokosztályra nézve. Az osztály alá esett helységek közt említtetik *Philepkeue* a Maros mellett; a helységnek fele része, mely a folyóhoz közel esett, Tamásnak jutott. Most sem mondja a forrás, hogy melyik megyéhez tartozott. Ha valóban

[1]) Árpádkori Uj Okmánytár VII. 430. lap.

már az erdélyi részekbe esett Filepkeve, akkor ez könnyen érthető, mert valóban a mai Krassó vármegyének éjszakkeleti szélén feküdt, minthogy ma is ott létező falvakkal említtetik. Ugyan is Telegdy Miklós unokája Lőrinc (János fia) 1455-ben azt vallja az erdélyi káptalan előtt, hogy ő Philepkewé-t a körülötte fekvő birtokokkal, úgymint Szelcsova, Szlatina, Posoga, Hidegfa, Gyozan és Ivánfalva helységgel, más három birtokkal úgymint Hasznosfalva, Sándorfalva és Budafalvával, melyek Arad megyében fekszenek és most lakatlanok, 250 magyar arany forinton Ilyei Jánosnak, János fiának, ki Dénes fia volt, örök áron eladta. II. Ulászló király 1508. évben Telegdi Istvánnak új adományt ad *Filepkewe*, Salchwa, Hasznos, Posoga, Hidegfa, Gozan, Thivis és Balta, Arad megyei birtokaira. Báthory Zsigmond fejedelem 1592. évben Phewlopkeo Arad megyei jószágban Jósika Istvánnak részbirtokot adományoz; a fejedelem Jósikát 1595-ben e jószágban megerősíti. Bethlen Gábor 1622. évben Kenderessy Farkas harmincadosnak új adományt ad Arad megyei *Fülepkő* határában levő részbirtokokra és egy házra, mely Nagy Péter és István Péter telkei közt fekszik. Az utóbbinak itt egy puszta jobbágytelke lévén, ezt jelenleg Csuhai György szállta meg. Ugyanitt birt Kenderessi két pusztatelket is; azonkivül Szpin-ben 3, Perroban 5, Posogában 1, Baltában 3 és Szelcsovában 3 telket.

Az 1690—1700. évi összeirás Posoga és Szelcsova falut, melyek eddig Filepkeve sorsában osztozkodtak, a tótváradiai kerületben sorolja fel; azonban Filepkeve falunak az egész összeirásban nincs nyoma. (Lásd Gyozan.)

Files, hajdan falu, valószinűleg Csuta vagy Tinkova táján. Két 1411. évi oklevélben említtetik Filesi Péter, mint a Macskásy család birtokainak szomszédja.

Fileskenezfalva, hajdan falu Krassó vagy Temes megyében. Villa *Phileskenezfalva* 1389. évben, az ott lakó 15 jobbágygyal Himfy Basilnak osztályrészül adatott a Hymfyek birtokosztályánál. Remethe közelében fekhetett. (L. Egerszeg.)

Filestó, hajdan falu Krassó vagy Temes megyében, a Poganis vize mellett. A Himfy család 1389. birtokosztályra lépett országbirói itélet folytán, és ekkor possessio *Filestow* egyik fele Basilnak, Miklós fiának, a másik fele Istvánnak

Péter fiának jutott, Margit pedig 3 malmot kapott a paganch vizen.

Fok, hajdan falu, tán Krassó megyében. 1406. évben István, Koine de Fok fia (más levélben: de Fely) kijelölt kir. ember egy Egerszegen történt hatalmaskodás megvizsgálására.

Foktalan, hajdan falu. Vaja határjárásában 1363. évben Foratlan nevű erdő említtetik, a mi tán helyesebb »Foktalan« névnek veendő, annál inkább, mert Vaja 1378. évi határjárásában mondatik, hogy a Foktalanpataka nevű csermely a Krassó folyóba szakad.

1374. évben Csepy András, eltiltá Lajos király előtt Imrét, Domokost és Mihályt, Halimbai János fiait, az ő Foktalan nevű, Krassó megyében fekvő birtokuk eladásától vagy elzálogosításától, Samai Dénest [1]) pedig annak vásárlásától vagy bármi módoni birtokba vételétől, azon jogcímnél fogva, hogy Csepy András ezen birtokkal határos. Vaja 1378. évi határjárásában előfordul *Foktalanfeye* nevű mező. Ugyancsak Vaja területén, annak határai közé zárolva volt Foktalan falucska, István mester, Pósa fiának birtoka. Ezen Szeri István akkor Krassó megyei főispán volt. (Lásd Vaja.)

Forasest, falu Krassó vármegye szélén, Erdély felé, Rumunest és Tomesthez keletre. György brandenburgi őrgróf a XVI. század elején az egész marsinai kerületet birta, de Forasest az ő jószágai közt nem fordul elő. Legelőször Forrásfalva néven 1548. évben említtetik, midőn Bozvári János több Temes megyei jószágát, ezek közt Marsinát, Supanestet és Forrásfalvát leányának Dorottyának beiratkozza. (L. Bozvár.) Báthory Zsigmond 1597. évben a Hunyad megyében és marsinai kerületben fekvő *Farasest* falut Török István Hunyad megyei főispánnak adományozza. Az erdélyi káptalan jelenti, hogy Bozváry Miklós 1598. június 2-án Marsinán, maga és Pan János nevében ellentmondott, hogy Török István és Bálint *Farasest*, másképp *Forrásfalva* némely részbirtokaiba igtattassék. Báthory Gábor fejedelem 1612. évben a marsinai várhoz tartozó és Temes megyében fekvő *Farrases* praediumot vissza-

[1]) Sama falu még a XVII. század végén a verseczi kerülethez tartozott.

adományozza Török Katalinnak. A nevezett Török István e falut 1617. évben Bethlen Gábornak zálogosítá el, ki 1620. évben *Pharasest* falut ifj. Bethlen Istvánnak adományozta. (Lásd Marsina.) Az 1690—1700. évi összeirás Forrasest falut hallgatással mellőzi; így a szomszéd Krivina, Homosdia, Pojen falut is; de igen is említi Tomest és Lunkány falut. Az 1717. évi összeirás felsorolja Rumunest, Homosdia és Krivina falut, de Forasestről szintén hallgat. A Mercy idejéből (1723.) azonban fenmaradt térképen Forasest fel van már tüntetve.

A birtok tulajdonosa a kir. kincstár volt. Ettől szerezték meg Winkler Ferenc és testvére Károly bécsi gyárosok pléh- és vasdíszítményekben. Az előbbinek örökösei az ő leányai: Hacker, szül. Winkler Karolina, Volke, szül. Winkler Paulina egyenlő részben. E birtok teszi a jószág három nyolcad részét.

Winkler Károlynak örökösei az ő gyermekei: Winkler Ferenc, József, Károly, Klára; továbbá Surda Terézia, Izsák Leopoldina és Miesl Aloizia. E birtok az egész falu öt nyolcad részét képezi. A tulajdonjog 1879. évben kebeleztetett be.

A forasesti határban ezen helynevek fordulnak elő: Trifest, fensík kaszálókkal az erdők közt. Bruszkalan, szép völgy erdők közt, kaszálókkal és szántóföldekkel. Vervu lui Albata, magas hegy őserdővel. Negresu, erdős hegy. Szelsinu, völgy kaszálókkal. Potopu, magas sziklás hegy őserdővel. Seasza, szép völgy kaszálókkal. Apa seaszi, patak sziklás völgyben. Calea Hirbului, a községből Erdélybe vezető gyalogút. Gyalu Kapri, magas őserdős hegy Erdély határszélén. Doszu Lotrului, magas hegy fenyő erdővel, Erdély határán. Vervu Korbului, hegy szántóföldekkel. Zbegu, erdős völgy tisztásokkal. Fatza mare, hegy, részint erdő, részint mező. Sioka hirbului, erdős hegycsúcs.

Forotik, falu Dognácskához délnyugyotra, Temes megye szélén. Midőn Negul Miklós 1597. évben Binis és Doklen birtokába igtattatik, mint szomszéd részt vett Blasey Tamás, karánsebesi Vajda Mihálynak *Forotigh*-ban lakó jobbágya. Az 1690—1700. évi összeirás Forotik falut a verseczi kerületben sorolja fel. Mint Szörény vármegyei falu, és a fiscus birtoka említtetik 1699. *Faratyik* néven. Az itteni kenéz Macskásy Péter mellett vallott, midőn az ő működéséről vizsgálat folyt a császári biz-

tosok által. Az 1717. évi összeirás Horodik hibás névalakban mutatja ki a falut 73 házzal a verseczi kerületben; ma 248 ház van itt. Az 1723. évi térképen Koradik. A helység a kir. kincstár birtoka volt, de 1855. évben az osztrák-magyar vasúttársaság tulajdonába ment. — Dűlő nevek: Oszeak, Pekone, Teusch, Nandras, Zbegu, dialu Oldestiloru. A határban folyó, és tavaszkor sokszor kiáradó Csernovetz patak Doklén községnél ered, és Varadiánál a Karasba folyik. Ezen kivül az Oszeak patak az esővizek levezetésére szolgál.

Főtelek, hajdan falu, mely úgy látszik, a mai Kutricz Temes megyei mezővárossal volt határos. 1362. évben István, Domokos fia de *Fevtelec* a krassói alispán előtt jobbágyok elkergetéséről vádoltatik. Ugyan ez évben nevezett István, Domokos fia *Fevtelec*, keletre eső harmad részének használatától eltiltja Kutrezi Miklóst, Miklós fiát, és fiait Jánost, Istvánt és Lukácsot. A krassói alispán erre a maga emberét bajlai Lászlót, Pető fiát *Fevtelec* faluba kiküldé, hogy ez eltiltást érvényesítse. A krassói alispán hivalalos közbejárása bizonyossá teszi, hogy Főtelek Krassó vármegyéhez tartozott. Midőn Ozorai Pipo temesi főispán 1408. évben Bay Krassó megyei falut nyerte adományul, Zsigmond király a beigtatásra Tamás de *Fythelek* nevű egyik szomszédot királyi embernek kijelöli.

Fugyas, hajdan falu a mai Jerszeg táján. Névalakja Feggyas változattal is fordul elő. 1406. évben Cseh Péter és Szabó (sartor) Mihály de Fugyas kijelölt kir. ember volt egy egerszegi hatalmaskodás ügyében; ugyan ők e minőségben szintén 1406. említtetnek egy Medvesen elkövetett hatalmaskodás tárgyában. Több adat nincs. Tudjuk, hogy a Medvispatak a Poganes egy mellékpatakja, és hogy ez utóbbi Jerszeg (Egerszeg) és Vermes közt folyik. E tájra kell tennünk Fugyas falut.

Fundata, hajdan falu a Maros bal partján. Báthory Zsigmond 1596. évben Jósika Istvánnak több aradmegyei uradalmat adományoz, ezek legnagyobb része ma Krassó megyében fekszik, a milyen *Fundata*, Batta, Valiamare, Vörösmart, Bulcs, Czella, Birkis, stb. Említi az 1690—1700. évi összeirás Posoga, Szelcsova, Kápolnás, Czella faluval, mint a tótváradiai kerülethez tartozót. Még Mercy korában létezett, és egy 1723. évi térkép Fundat néven Posogához nyugotra tünteti fel; ezentul

minden nyoma elvész. A lippai szándzsákságban említtetik 1585. évben, *Fwndacha* falu, melyről nem vagyunk bizonyosak, vajjon azonos-e a Maros melletti faluval.

Fogaras vármegyében van ma is Fundata nevű község. Szászkabánya határában: Izvoru Fundat dülő.

Furdia, történetileg igen nevezetes hely Botinest, Dragsinest, Gladna és Kis Szurdok közt. Bárány Ágoston elpusztult falunak véli, mert a helység nevének változásáról nem volt magával tisztában. A falu eredeti neve *Turd*, kevés változással a XV. század elejéig tartotta fenn magát. A a XVI. század végén a *Ferde* név kapott fel, mely aztán átmenetet képezett a *Furgie*, Furgia és mai *Furdia* névre. Furd személynév is volt. Igy 1291. és 1293. évben Pál és Balase, Furd fiai. Azonban Furdia helynév ide nem vonatkozik. 1361. évben Mihály, Turd falu tisztviselője, Omori László, Gál fia nevében ellentmond annak, hogy Karapch oláh, és testvérei a Krassó megyei Ikus falu birtokába igtattasék. (Lásd Ikus.) Zsigmond király 1427. évben Garai Jánosnak, Miklós fiának és nejének Hedvignek, Mikolai Mihálynak az ő hűtlenségeért és magvaszakadása miatt a király collatiojára esett és esendő minden birtokait adományozza, ha pedig Garai bármi okból azoknak birtokába nem léphetne, ez esetre a király Garai Jánosnak, hűséges és költséges szolgálataiért a Temes megyében fekvő *Twrd*, Bosar, Monostor és Swgya, valamint Arad megyei Zaad és Varadia kir. birtokokat 15,400 arany forintért elzálogosítja. V. László király 1453. évben meghagyja az aradi káptalannak, hogy Hunyadi Jánost és fiát a Temes vármegyei Suggya, Supan és *Thwerd* oláh kerületek birtokába igtassa, a királyi adomány alapján. A nevezett káptalan 1454. évben jelentést tesz az igtatásról, mely ellenmondás nélkül végbement, és azt mondja, hogy a thwerdi kerülethez tartoztak: Banya, Felső és Alsó Gladna, Prodanfalva, Zolthur, Cheremida, Draxinfalva, Brekafalva, Alsó- és Felső-Igazfalva, Puryl, Mutnok, Boglyafalva, Kostanesth, és Stanfalva. Hogy *Thwerd* falu is e kerülethez tartozott, nem mondja a jelentés, de magától érthető dolog. Hunyadi János 1455. évi levelében olvassuk, hogy Felső és Alsó Pury a twrdi kerületben feküdt, meg is hagyja ezen kerület tisztviselőinek, hogy Pantha-t Pury birtokában ne

háborgassák. Mátyás király 1464. évben temeselyi Désy Péternek és Balothai Miklósnak a Temes megyében fekvő *Thwrd*-ot a hozzá tartozó falvakkal és részbirtokokkal adományozza, meghagyván az aradi káptalannak, hogy őket e jószágokba beigtassa, a mi ellenmondás nélkül megtörtént. A jelentésben a helynév kétszer *Therd*-nek van írva. A Thwrdhoz tartozó falvak ezek: Charamida, Zolth, Prodanest, Thotfalva, Gladna, másik Gladna, Bánya, Igazfalva, Romanest, Hewgest, Begyesth, Mutnik, Puri, felső Puri, és Dragsinest, — mind Temes vármegyében. A királyi oklevél azt mondja, hogy Désy és Balothay M. már azelőtt is egy ideig e jószág békés birtokában voltak, és azt jelenleg is birják. Corvin János halála után a thwerdi kerületet György brandenburgi őrgróf birtokában találjuk. 1514—16. évben mint a kerülethez tartozók említtetnek Cheremyda, Zolth, Prodanest, Tótfalu, Banyafalu, Gladnícza, Dragsinest, Matnik, Boglyest, Agtherd, Igaz, Romonesth, Hewgest, Brekchest, és Gladna. (Lásd azokat egyenkint.) Az itt először említett Agtherd faluban 10 jobbágy tartozkodott: A falu neve tán *Ag* = *Thwerd* névből lett. Sokáig hallgat a történet, és midőn a század végén ujra megszólal, e vidéket nem Temes, hanem Hunyad vármegyéhez számitják. Báthory Zsigmond 1596. évben Jósika Istvánnak *Ferde*, Brazova, Oláh Drifdia, Chermida, Pury, Dragsinest, Drinova, Prodeniest, Bochest, Giurest, Birna, Kelchest, Mutnik, Chokaniest, Bánya, Igaz, Rusinos, Gladna, Zold, Zerb, Kosoniest, Zarazan, Borniest, Hauzest, Prechest, Valelupa és Rumunest falu összes területeit adományozza, — mind Ferde tartozandóságai voltak, és akkor Hunyad megyében feküdtek. Az adomány szerint Jósika e jószágokat oly jogokkal birja, a milyenekkel azelőtt Zsidóvár tartozandóságai voltak felruházva. (Lásd Oklevéltár II. 484. 487. 497. sz.) Báthory András fejedelem 1599. a ferdei kerületben fekvő *Ferde*, Bechest, Hewgest (Hauzest), Rumunyest, Pojen, Lunka rivuluj, Bottiest, Zold, Cheremida, Csokonest, Dragsinest, Banya, Szirb, Mutink, Zsuponest, Prodanest egész birtokát, és Gladna részbirtokát, a Bassa havasa részével Sarmasághy Zsigmondnak adományozza. Mind ezek akkor is Hunyad megyében feküdtek. (Lásd Zsidovár.) De ugyan akkor, alig egy holnappal később az erdélyi káptalan requisi-

torai írják, hogy *Ferde* és Bozsur kerület Szörény vármegyében fekszenek. Sarmasághy Zsigmond 1607. évben a ferdei kerületben fekvő jószágait, melyek itt megint mint Hunyad megyeiek említtetnek, 12 évre Keresztesy Pálnak elzálogosítja. Bethlen Gábor 1617. évben többi közt a Temes megyei *Furgia* kerületet, Rumunest, Hauzest, Rusinosz, *Furgie* stb. praediummal együtt Török Istvántól zálogba veszi. És itt megszünik a falu régi története. Az 1690—1700. évi összeirásban nem fordul elő Furdia neve. Nem említi az 1717. évi összeirás sem, pedig ott vannak Gladna, Rumunest, Drinova, Hauzest, Cheremida, Zold és más szomszéd falvak. A Szentkláray által közzétett 1723. év térképen azonban Furdiát már megtaláljuk.

Furdia multját a rege is érdekesíti. A török uralom idején Marzsinán egy aga parancsolt, kinek fia gyakran vadászott, és a szerelmi kalandoktól sem idegenkedett. Legkedvesebb kirándulása Furdiára volt, egy általa igen szeretett, híres szépségü parasztleányhoz, kinél sok időt töltött. Egy ízben a leány testvérei a látogatót megtámadták, és hogy a közös ellenség által családjukon elkövetett gyalázatot megboszulják, megölték. A helység lakosai, félvén az aga dühétől, kivándoroltak, és a Bagyes hegyei közzé vonultak; de a leány fájdalomszülte boszujában a rejtekhelyet az agának elárulta; mire a törökök a lakosokat ott körülfogták, és egytől-egyig kiirtották; már előbb azonban az áruló leány szivébe saját testvére döfte a kését. Ennyi a rege.

Helynevek a furdiai határban: Brainu mik,=Kis-Brainu, a legnagyobb hegy a határban. Pohia, hegycsúcs. Magura, hegylánc, és csúcs, nyugotfelé. Itt trigonometriai pont van. Fácza, hegylánc és csúcs. Jelentése=igaz szín, kép; a hegyek déli része. La Lut, a Magura és Pohia közti hegymagaslat: Lut = fazekas agyag. Bogsa, hegy melyen régen szenet égettek. Bogsa jelentése=széngarmada, Kohlenmeiler. Lunka, sikvölgy. Plesu, kopasz hegy, azonos jelentésű mint a szláv Plesz. Valia Gladna. Doszu Fraszinet. Masztakeny. Setz = lapályos dűlő.

Furdia birtokosa a kir. kincstár.

Furlug, vagy Furluk, vagy Furlag, falu Valeamare, Valeapaj, Dezestje és Duleo közt. Az 1690—1700. évi összeirásban a lugosi kerületben *Ferlyug* néven fordul elő. 1699. évben a

ferlyugi kenéz egy tanuvallatásban Macskásy Péter érdemeit kiemeli. Korabinszky és Vályi Furlak néven említik. Sem az 1723. sem az 1761. évi térképek nem tüntetik fel Furlukot, holott a szomszédfalvak meg neveztetnek; a mi feltűnő, mert az 1717. évi összeirás Firluck falut 100 házzal tünteti fel a csakovai kerületben. Furluk és Dezestje falut 1804. évben Novakovics István, Mikovics Gergely, és Rajkovics Jeftim együttesen kérték, még is ugyan ez évben Palikutya (később Palik-Ucsevny) János kapta adományul, mindkét faluért fizetvén 69,494 frt. és 50 krt. A legujabb helyszinelés alkalmával Furluk egyik része Palikucsevny Péter nevére iratott, a kitől a birtokot 1881. évben leánya, férjezett Gáspáry Stefania örökölte. A másik rész Palikucsevny Sándor nevére iratott, a kitől 1872. évben fia, Palikucsevny Fedor örökölte. A család a furluki melléknevet viseli.

Dulleotul délkeletre, Furluk közelében, rommaradványok láthatók, nem tudni mily korból; a romok között magyar és római arany és ezüst pénzek kerültek már elő. Furluk határában van az 554 méter magaságú Arenis hegy az Obirsa Muszkathoz éjszakra, mely már Bogsánhoz tartozik.

Fülöpháza, keresztesi Szende Zsigmond és László 1854. évben alapították gavosdiai uradalmi földeken 50 magyar családdal; a karánsebesi országuton fekszik Gavosdia és Zsena között. Elnevezését Frummer Fülöp, Szende Béla nagyapja után nyerte.

Füzes, falu Bogsánhoz nyugotra. Báthory Zsigmond 1597. évben rendeli, hogy Barcsai András a Szörény megyében fekvő Bokcsa vár, Gertenyes, Rafna, *Fyzes* falu, és Komoristye praedium birtokába igtattassék; mire a kiküldöttek jelentik, hogy karánsebesi Tóth Miklós, neje Rakoviczay Anna nevében a beigtatásnak ellentmondott. Ugyan ez évben Negul Miklós Doklin és Binis falu birtokába igtattatván, mint szomszéd részt vett Marilla Mihál, Barcsai András karánsebesi várkapitánynak *Fuzes*-ben lakó bírája. Az 1690—1700. évi összeirás *Fizes* falut a bokcsai kerületben említi. Füzes 1699. évben Szörény megyében feküdt, és fiscalis jószág volt; az itteni kenéz Macskásy Péter érdemeiről kedvezően nyilatkozott. A falu az 1717. összeirásban 110 házzal a verseczi kerületben van fel-

tüntetve — az akkori körülmények közt igen sok, — de neve Fisescho-ra ferdítve. 1780. március 8-án Füzesen a pestisnek mutatkoztak jelei. Ugyan ez évben egy november 28-án kelt leirat Fizes, Versecz, Krassova, Ruszova, és Komoristye uradalmakat a bányahatóságnak rendeli átadni földes úri joggal. Krassó vármegye ujra alakítása idején, 1779-ben Füzes az oraviczai járáshoz tartozott. Az 1848. évi mozgalmak félreértése okozta, hogy az itteni lakosok az üres telkeket egymás közt felosztották az uradalom tudta és beleegyezése nélkül.

Füzes határa 12,921 katasztr. hold, és 1855. év óta az osztrák-magyar állam vasuttársaság birtoka.

Dűlők: Fajtalan, Kornyis, Pupaza, Seszt, Rovina. Az utóbbi egy uradalmi puszta, mely hajdan nagy erdőség volt. A község közepén van egy 6 □ holdból álló posvány, mely Brada posványnak neveztetik. A Füzes patak Zsidovin községnél a Berzavába szakad.

Füzespatak, hajdan csermely Krassó megye déli részein, tán Pestere táján. Emlittetik. Fyzespatak 1411. évben midőn Csuta határai leiratnak.

Galanfalva, hajdan falu Krassó megyében. Mátyás király 1471. évben azt sok Arad, Csongrád, Temes, Keve, és Krassó megyei faluval Országh Mihály nádornak és fiának Lászlónak adományozta. Különben a Lugos melletti Hodos sorsát követte. (Lásd azt.)

Galmar, hajdan falu. Egy 1323. évi oklevél szerint villa Galmar határos volt Keresztes és két Ermen faluval. (Lásd Ermen.) Mint kir. ember emlittetik 1383. évben Gergely, Domokos fia de Galmar egy Vaja faluban történt hatalmaskodás ügyében. 1400. évben Miklós, Simon de *Gialmar* fia egyik kiküldött Krassó megyei ember a Rafnán történt erőszak megvizsgálására; nevezett Galmar Simon 1427. is Krassó megye által vizsgálati kiküldetéssel bizatik meg. (Lásd Peszér, és Rafna.)

Gamza, hajdan falu, mely Szeri Pósa krassói főispán 1352. évi levele szerint Mutnokkal volt határos, — csak egy erdő esett közéjök. Turchin Miklós de Gamza 1442. évben az aradi káptalan által, a lugosi kerületben fekvő Berzős, Chewhaba, és Ohabicza részbirtokába igtattatik. (Lásd Berzavos.)

Vasa de Gamza, mint a Komjáthi kerület oláhságának köldötte 1457. évben V. László királynál járt, kieszközlendő, hogy e kerület ismét a többi hét kerülettel egyesítessék. 1544. évben Valkay Miklós és Gáspár a karánsebesi kerületben fekvő *Gamza*, Pokolpathaka, Zelha, Zorlencz, Dragobratfalva, Ohabicza, Glod, Mochkaan, Magura, Ozygey és Vasziova faluban levő részbirtokait, Macskafalva és Barna egész faluval a bozsuri kerületben, Wassa Istvánnak (de Vid, máskép de Wassilio) minden egyébb bárhol fekvő birtokaival, melyeket Valkay Miklós és Gáspár szerződés útján szereztek, 600 forinton karánsebesi Simon Lászlónak, Jánosnak és Istvánnak, Simon György fiainak, atyafi testvéröknek, és Simon Mihálynak, Jánosnak, Gáspárnak, Erzsébetnek, néhai Simon Miklós gyermekeinek, örökségi joggal eladja, az eladásból csak a Szabolcs megyei Vid, és Bihar megyei Mihályfalva falut kivévén. 1585. évben Plesko Magdolna asszony, Nagy László özvegye, most Opra felesége Zorlencz és *Gomza* falvak részbirtokait Szörény vármegye karánsebesi kerületében, karánsebesi Simon Jánosnak 90 forintért elzálogosítja. Gamza ennél fogva Zorlencz és Mutnok közt feküdt. Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem 1591. évben idősb karsánsebesi Simon Jánosnak, ifj. Simon Jánosnak, és Simon Péternek új adományt ad a Nagy Zorlencz és *Gamza* faluban, a Pokolpathaka, Zelha, Dragobratfalva, Ohabicza, Glod, Maczkan, és Fratest pusztákban és Magura erdőben levő részbirtokaira, és Rekettie puszta egész birtokára, melyek mind Szörény vármegye karánsebesi kerületében találtattak.

Garab, hajdan falu Krassó megyében. Nagylaki János 1421. évben Csáky Miklósnak és Györgynek Garab stb. falut örökségül ígéri. (Lásd Szentgyörgy.) A csanádi káptalan 1427. Nagymihályi Albert vránai perjelt számos Krassó és Temes megyei birtokba igtatta, de *Garab* falura nézve ellenmondás történt. (U. o.)

Garabolch, hajdan falu. A rác despota birtoka volt 1418-ban, a hová remetei Himfy István egy szekási jobbágyának az átköltözést megengedte. Hol feküdt a falu, nincs mondva. Közel Székáshoz fekhetett, vagy Dognácska táján.

Gardiapataka, hajdan völgy és patak Krassó megyében. 1371. Ikus határjárásában vallis *Gardiapataka.*

Garulia, hajdan falu tán Krassó megyében. Ezen megye 1437. évi bizonyítványa szerint kenesius de *Garulia*, a krassófői várnagygyal remetei Himfy Frank birtokát pusztítani akará, mert bizonyos eltévedt disznók nyomát nála kereste. De miután e nyomok nem oda vezettek, Krassó vármegye rágalom büntetését mondta ki azokra, kik Himfy Frankot e végett még zaklatnák.

Gatal, a mai Gattaja Temes megyében. Századokon át Krassó megyei falu volt csak a XVI. század végén Temes megyéhez számíttatott, a XVII. század végén pedig Szörény megyében találjuk. Legelőször említtetik 1323. évben, személynév alakjában, a midőn Domokos, Gotaal, vagy Gotal fia mint kir. ember a csanádi káptalan emberével kiküldetik, hogy Ermen krassómegyei falu határait leirja. A csanádi káptalan 1343. levele szerint Omori László, Gál kir. jegyző fia, több Temes megyei helységen kivül, az *Alsó- és Felsö-Gatal* nevü, Mező-Somlyó és a Borza folyó közt Krassó vármegyében fekvő birtokokat, melyeket apja szorgalma által szerzett, az ő hugának Klárának, és általa vőlegényének Szeri Pósafi Balásnak adományozza. A mai Gattaja csakugyan Nagy Semlak (Mező-Somlyó) és a Berzava folyó közt fekszik. Péterfy azt irja, hogy itt a Temes folyón túl a pálosok zárdája állt, melyet 1394. évben a törökök feldultak. (Concilia II. 283. lap.) Krassó vármegyének (alispán és szolgabírák) több hivatalos levele 1396-ben kelt in *Gatal*, vagy Gathal; ennél fogva Krassó megyei helységnek kellett lenni. Így Miklós krassói alispán 1396. Gatal-ban kelt levelével megidézi Remetei Istvánt az omori plébánus ügyében, és midőn meg nem jelent, hat márkában elmarasztalja. 1400. évben Remetei Himfy István panaszt emel Gathaly László, Páznád fia és Szalai Péter ellen, hogy Rafnai birtokába betört és onnan egy jobbágyot elhurcolt. Gathaly László ezért törvény elé idéztetik. A XVI. század második felében említtetik Sismanus Gyurma de *Gataia*, ki Szkulya és Birda praediumokra nézve egyezségre lép.

A lugosi bánságból egy ízben a gattajai sokadalomra rácsaptak, és az ott összegyült törököket felverték, a miért is a temesvári pasa sok panaszra fakadt. Az ügy oly fontosnak

találtatott, hogy Báthory István vajda a portára küldött követének Kendi Sándornak 1672. évben utasitást adott, mi módon csillapítsa le a portának netáni neheztelését. [1])

Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem adománya folytán Barcsai András a Temes megyében fekvő Somling, *Gataya*, Omor, Denta és Gaj birtokába vezettetik. Az 1690—1700. évi összeirás Rafna és *Gataja* falut a bokcsai kerületben sorolja fel. Gataja valószínűleg 1688. óta Szörény megyéhez tartozott, oda tartozott bizonyosan 1699-ben midőn a fiscus birtoka volt.

Az 1717. évi öszeirás Gattaja faluról hallgat; a mit tán ideiglenes pusztulásra lehet magyarázni, mert 1723. Gatey, 1761. Gattay néven megint előfordul a térképen. Midőn 1779. évben Temes vármegye ujra alakíttatott, Gattaja oda csatoltatott. A falu a XVIII. században a kir. kincstár birtoka volt. 1823. évben Gorove László az érdemes iró nyert királyi adományt Gattaja birtokára, ki is ide, hol eddig csak oláhok laktak, azonnal magyarokat telepített a Kis-Kunságból és Békés megyei Szent-András és Kétegyház községekből; később Sovron megyei Kapuvár és Osli községekből. A határban következő helynevek fordulnak elő: Varjas, erdő. Simogi, (Simeg, Semlakkal határos szőlőhegy.) Styubeli. Jabuka. Vajuga. Ralakanyásza, állitólag személynév után. Csereti. Baroszanyu (Baroszu nevű egyén birta), Dorka, erdőcske. Valye Spore.

Gavosdia falu, Lugoshoz délkeletre határos. Történetforrásaink gyakran tesznek említést Gavosdia faluról, de többnyire egy hasonnevű falut értenek, mely egykor a volt határőrvidéken, Dalbosetz körül létezett. (Lásd Szörényi bánság története II. 67—70. lap.) A Gavosdia helynév a magyar Kövesd-nek eltorzítása. A Lugos melletti Gavosdia nyomára a XV. század közepén akadunk. Hunyadi János kormányzó 1447. évben Temeselyi Dénesnek és Lászlónak új adományt ad a lugosi kerületben fekvő *Felső-Kwesd* és *Alsó-Kwesd* birtok felére; a másik felét birják néhai kövesdi Keny Dénes fiai, Péter és János. Temesközi Dési Dávid maga és testvérei nevében, 1495. évben a lugosi kerületben levő *Gawosdya* részbirtokait zálogul jelöli ki Busori Péternek és Lukácsnak, ha

[1]) Szalay: Erdély és a porta.

az azoktól kölcsön vett 40 arany forintért az elzálogosított Gödefalva pusztában kielégítést nem nyernének. György, brandenburgi őrgróf birtokai közt 1514—16. években előfordul *Gawosdywara* 10 jobbágygyal. János király Gerlistyei Miklós és Bizerei András panaszára meghagyja 1536-ban a sebesi bánnak, hogy a lugosiak által *Gowosgya* földjeiből a sebesi kerületben történt jogtalan foglalások ügyében igazságot szolgáltasson. Gavosdia akkor a karánsebesi kerülethez tartozott. De már 1548. évben ismét olvassuk, hogy Alsó- és Felső-*Gavosdia*, máskép *Kewesdh* a lugosi kerületben fekszik. 1557. évben Lugos városa és Gavosdia közt részletes határjárás és határigazítás történt. (Lásd Lugos.) A forrás a helységet Galusgya és Galosgya-nak írja; de ez hibás olvasás. A káptalani emberek, kik az eredeti oklevelet átirták, a XVII. és XVIII. században már rosszul tudtak régi okleveleket olvasni; és így a Gavosdia nevet, melyben a *w* betűnek *lv* alakja volt, hibásan Galosgyának olvasták.—1639. évben nyárádtői Maxai Balás és Borbély István, máskép Miskefalvai Arnolt, tekintvén, hogy ők a Szörény megyében fekvő *Gauasdia*-tól távol laknak, itteni részbirtokukat Fiáth Zsigmondnak 450 magyar forintért eladják. 1649. febr. 27-én Fodor Ferenc és felesége Barcsay Zsuzsanna közt egy- és Kún István közt más részről birtokcsere jött létre. E szerint Fodor Ferenc a Szörény vármegyében *Gavosdia* és Dembovicza nevű falvakban levő részjószágát (mely felesége útján jött birtokába) minden tartozandóságaival, a jobbágyokkal együtt »úgy mint az papot, Popa Márton fiait, magát is, ha Lugosrúl oda jönnek Borczun fiait is«— cserébe adja Kún Isvánnak, ki viszont Fodor Ferencnek Domasnián adott telkeket és Terregován jobbágyot. A csereszerződés öt esztendőre köttetik, úgy hogy ha egyike a szerződő feleknek a cserével nem volna megelégedve, az elcserélt jószágok ez idő mulva perpatvar nélkül kölcsönösen visszaadassanak. Az 1690—1700. évi összeirás *Gavardia* (így, hibásan), Szakul, Zsena stb. falut a karánsebesi kerületben sorolja elő. A XVIII. század elején báró Jósika Mózes alezredes özvegye, Wesselényi Mária, Mária Teréziától kéri, hogy Szilváshely, *Gavosdia*, Maguri falut, fiának Dánielnek adományozza. (L. Zsidovár.)

Az 1717. évi összeirás *Galvostia* falut 47 házzal mutatja ki. Mercy térképén 1723. évből Szentkláraynál és ugyanott az 1761. évi térképen két Gavosdia van feltüntetve egymás mellett. Vályi András *Gavasdia*-nak irja, midőn a múlt században még kir. kincstári birtok volt. Már 1797. évben sokan jelentkeztek a falu megvételére és kérték annak adományozását; így Piacsek Miklós és mások. Nenadovics Pál özvegye Julianna 1801. évben kérte Gavosdia, Zsena vagy Zsidovin adományozását, — siker nélkül. A kincstár még is csakhamar túladott a jószágokon, mert Frummer Fülöp 1803. április 1-én királyi adományt nyert egész Gavosdia és Zsena két harmad részére. E birtok három fiára oszlott fel. Azok közül Frummer József zálogba adta birtokát a Fischer családnak, a kitől Szende László és neje, Oberhofer Antonia visszaváltották. Antonia meghalván, jutalékát örökölte fia, ifjabb Szende László. Idősb Szende László és most nevezett fia, az ő részüket 1874. év január 1-én eladták Ferenczi-Freund Károlynak, 70 hold kivételével, a mely terület jelenleg is ifj. Szende László és neje, született Gartner Gizella tulajdonát képezi. Fülöp fia Frummer Zsigmond birta a második harmadot haláláig, utána örökölte fia Szende Béla, volt honvédelmi miniszter, Krassó vármegyének lelkes fia, ki 1882. év augusztus 18-án itt meghalálozván, hűlt tetemei ugyanitt aug. 19-én a családi sírboltba helyeztettek, több miniszter, főpap, tábornok, országgyűlési képviselő és számos más hazafi jelenlétében. — Frummer Antal meghalván, a harmadik rész fiára Victorra háromlott. Victornak két nőtestvére volt: Ottilia, férjezett Gartner főerdőmester, és Ida, először férjezett Frummer Zsigmondné, másodszor Inándy Györgyné. Victor után örökölt Gartner Ottilia két negyedrészt. Ida és férje Frummer Zsigmond, szintén két negyedrészt. Frummer Zsigmond halálával az ő jutalékát örökölte özvegye, a későbbi Inándy Györgyné. Ez szintén elhalván, jutalékát ismét örökölték Gartner Ottilia, Inándy György, Szende László és neje, született Gartner Gizella. Inándy György az ő részét 1879-ben eladta Bésán Mihálynak.

Most tehát a gavosdiai birtok összességét birják egy részben Szende Béla örökösei; továbbá Freund Károly, az erdélyi vasút főigazgatója és Frummer Antal utódai.

Gladna, fekszik Furdia, Hauzest, Lunkány és Zold közt, Krassó vármegye éjszakkeleti részében. Bizonyos időben majd Temes, majd Hunyad vármegyéhez tartozott. Úgy látszik, hogy a XIV. században a falu még nem létezett, mert Ikus falunak 1364. évi határjárásában csak a Galadna patakról van szó, nem a helységről is. [1]) V. László király a Temes megyei Sugya, Zsupan és Twerd oláh kerületet Hunyadi Jánosnak adományozza. Ezen twerdi kerülethez tartozott *Felső-* és *Alsó-Glanda*, Zold, Dragsinest, Puryl, *Gladnya* stb. Mondani alig szükség, hogy a Glanda és Gladnya nevek alatt, a Furdiával határos Gladna értendő. Az aradi káptalan Hunyadi Jánost 1454. évben itt beigtatta. Mátyás király 1464. évben a Temes megyében fekvő Thwrd falut, a hozzá tartozó Zold, *Gladna*, másik *Gladna*, Rumunyest stb. faluval temeselyi Désy Péternek és Balothai Miklósnak adományozza. Ország Mihály nádor 1466. évben Désy Péter önkénytes bevallását bizonyítja, mely szerint az utóbbi nemes Miklósnak de *Alsó-Gladna* és annak fiainak Mladen-nek és Márk-nak, a Temes megyében fekvő *Alsó-Gladna* nevű praedium felét, minden hasznaival és tartozékaival örök időre adományozza. A nádor levelét Mátyás király még ugyan ez évben átirta és tartalmát megerősítette. Brandenburgi György őrgróf birtokai közt 1514—16. években felsoroltatik a twerdi kerületben *oppidum Gladna* 15, és *Gladnycza* 5 jobbágygyal. Az utóbbi azonos a már említett Kis-Gladnával. Báthory Zsigmond 1596. évben a Furdiához tartozó *Gladna*, Zold, Szarazan stb. Hunyad megyei falut Jósika Istvánnak, — Báthory Gábor pedig 1599. évben egy részbirtokot Gladnán a ferdei kerülettel Hunyad megyében, Zsidovárral együtt és a Bassa havasa némely részeit Sarmasághy Zsigmondnak adományozza. A gladnai részbirtokot és a Bassa havasáét Sarmasághy 1607. évben Keresztesy Pálnak zálogosította el. Bethlen Gábor 1617. a furdiai kerületet, Furdia, Dragsinest, *Gadana* (így), Zold, Lunkány stb. praediummal zálogba veszi Török Istvántól. Mind e birtokok akkor Tömös várme-

[1]) Az oklevél így ir: fluvii Farkasfő és Galagnafő. Alább; duo fluvii Ikusfő és Galadnapataka. Ismét alább: inter duos gurgites vel fluvios Galadnapataka és Vecsefő. Alább: capita duorum fluviorum Kis-Vecsefő és Kis-Galadnafő.

gyében feküdtek. (Lásd Furdia, Zsidovár.) Az 1690—1700. évi összeirás Gladnát a facseti kerületben sorolja fel. Az 1717. évi összeirásban *Gladana* néven találtatik 40 házzal. Midőn 1779-ben Krassó vármegye újra felállíttatott, Gladna annak kápolnási járásához csatoltatott.

A kir. kincstár, mely Gladna birtokosa volt, 1784. évben a mai *Oláh-Gladna* határából, bányamívelésre bizonyos részt kihasított. Azóta az eddig egységes falu ketté vált és lett *OláhGladna* és *NémetGladna* vagy Gladnabánya. Korabinszky 1785-ben megjelent földrajzi munkája azonban még nem tud két Gladnáról. 1798. évben Körmelics Károly a Temes megyei politikai pénztár főnöke kérte Gladna adományozását, de a birtok nem változtatta tulajdonosát.

OláhGladna falu délkeleti részén van a hegyen a »Cetate«, azaz vár. A romot ma alig lehet felismerni; azelőtt 40—50 évvel kincskeresők azt egészen feldúlták. Kincsek helyett őskori hadi és házi szerszámokat találtak, a melyeket azonban csak vasértékü dolgoknak tekintvén, mint ilyeneket elhasználták. A területen levő magaslatok nevei: Kaczino. Vurvu Sztan. Vurvu Zejkony. Vurvu Cornet. Vurvu Jajczar.

Oláh-Gladnát az ötvenes években Ludig János, a báró Lo-Presti jószágigazgatója vette meg a kir. kincstártól. Örökösei lettek 1877. évben az ő gyermekei: Ludovika, János, Géza, Gyula, Árpád, Fanny, Gizella és László.

A Bagyes hegy tövében fekvő *Német-Gladna* népessége szaporodott Ruszkberg, Oravitza, Resicza, Bogsán, Selmecz, Körmöcz, Besztercze és Nagyág községekből és az itteni vasbányák mívelésére adta magát. Német-Gladnát 1855. évben az osztrák-magyar államvasút-társaság vette meg a kir. kincstártól. Itteni helynevek: Vurvu Bordanu, sziklás csúcs. Vurvu Daei. Priszlop. Ambrus. Brainu mare. Brainu mik hegyek. A Valea mare völgyben van Bég nevű hely, melynek nevét hihetőleg azért ferdítették a Zbeg névből, hogy ahhoz török mondát füzhessenek.

Hogy Gladna neve Glad bolgár fejedelemtől származnék, nem egyéb mint üres összevetés, miután Glad nem is históriai személy.

Közelebb járunk a helynév megfejtéséhez a szláv nyelv segítségével, miután glad = éhség, nyomor; chladna pedig = hűvös hely.

Gradócz, hajdan falu Krassó megyében Nagymihályi Albert és fiai, 1427. Gradoch birtokába vezettetnek a csanádi káptalan által. (Lásd Szent-György.) Az igtatást megerősíti a király 1428-ban.

Gedefalva, hajdan falu a lugosi kerületben. Hunyadi János kormányzó 1447. évben temeselyi Désnek és Lászlónak új adományt ad *Gedefalva* (in Lugos) fél birtokára, — másik felét birta Gedefalvai Gyárfás. Az aradi káptalan bizonyítja 1495. évben, hogy temeskezi Désy Dávid, maga és testvérei: Christofor, György és Mihály nevében a lugosi kerületben fekvő *Geodefalva* praediumot 40 arany forintért elzálogosította, megjegyezvén, hogy esetlegesen gavosdiai részbirtokán kielégíthesse magát.

Gegőcz, hajdan falu Krassó megyében. Székáspatak 1358. évi határjárása annak területét *Gegeuch* felül említi. A Karas folyó közelében feküdt. (Lásd Székáspatak.)

Gerebench. Habár világosan a források nem mondják, mégis csaknem kétségtelen, hogy ez hajdan Krassó megyei falu volt. Midőn 1341. évben János mester, Luka fia, ki akkor a királyi curia szolgálatában állt, magát Gerebench nevű birtokához tartozó Szőllős Krassó megyei faluba beigtatni akarta, e beigtatásnak Röth János (Johannes Rufus) és fia Imre ellentmondott. Ugyan ez a Röth János mester 1346. évben valóban a csanádi káptalan által a Krassó megyében fekvő Szőllős birtokába igtattatik. Zsigmond királynak egy levele kelt *Gerebench vár* melletti táborából 1390. év Szent-László király és hitvalló napján, azaz június 27-én. Tudjuk, hogy a király június havában Temesvárott és környékén tartózkodott. Ugyan ez évben a csanádi káptalan Perényi Miklós szörényi bánt a Krassó megyei Érdsomlyó és tartozandóságainak birtokába igtatta, mely alkalommal *Gerebenchi* János, László fia, mint kir. ember részt vett.

1392. évben Gerebenthi Szemere volt szörényi bán. Zsigmond király ekkor meghagyta a csanádi káptalannak, hogy vizsgálja meg remetei Himfy István panaszát, mely sze-

rint Szemere mester, Gerebenchei Bereczk fia, Himfy Istvánnak szolgáit, számra harmincegyet, kik szállásaikra a Kevi város mellett fekvő faluban menni akartak, oly kegyetlenül megsebesítette, hogy három közüle bele is halt. A csanádi káptalan 1393. évben jelenti, hogy a dolog igaz. Gerebench Zemere itt nem neveztetik bánnak.

Mind ez adatokat átpillantván, az tünik ki, hogy Gerebench, azonos a mai *Grebenacz* faluval, mely a Karas jobb partján fekszik.

Az 1690—1700. évi összeirás Grebencz falut nem ismeri. Az 1717. évi összeirás Krebanak néven 28 házzal a verseczi kerületben sorolja fel. Korabinszky és Vályi *Grebenitz*-nek irják, mindkettő azt mondván, hogy Omor-ral átellenben fekszik; azonban ez az Omor ma nem létezik többé. Érdekes, hogy Vályi ezt a Grebenitz falut Krassó megyébe teszi. Az 1723. évi térkép szerint *Grebenz* a verseczi, Omor az újpalánkai kerülethez tartozott. *Grevenecz* néven említi az 1734. évi összeirás a verseczi kerületben, *Grebencz* ugyanott az 1761. évi térképen. Midőn a Maros bal partján Torontál, Temes és Krassó vármegyék újra felállíttattak *Grebenze* falu a német-illir határőrezred területéhez csatoltatott. Az ezred ketté válván, Grebenacz a német határőrezred keblében maradt (Lipszky); utóbb az illirbánsági határőrezredhez került, a melynél maradt a határvidék feloszlatásáig. Az alkotmánynak e vidékre kiterjesztésével Grebenacz falut Temes vármegye vette át.

Gerecz, hajdan falu Krassó megyében. Nagylaki János 1421. *Gerech*, Boksinch stb. falut, Csáky Miklósnak és Györgynek örökségül igéri. (L. Szentgyörgy.) Zsigmond király 1427. évben Nagymihályi Albert vránai perjelnek Belszeg, Sithe, Gerech, Igrici stb. falvakat adományozza, — az Igon folyó mentén más két faluval. A garam-szentbenedeki convent 1550. évben bizonyítja, hogy Nagy-Mihályi Sandrin és testvére Gábor, I. Ferdinánd királyt több Csanád és Krassó megyei falvak használatától, elfoglalásától vagy eladományozásától eltilták; az utóbbiak közé tartozott *Gerech*, valamint a Karas és Vicsnik folyó mentén fekvő Jám és Rusolcz (Ruszova) Krassó vármegyében. A tiltakozás Petrovics Péter ellen volt intézve.

Gergerfalva, hajdan falu a Berzava folyó közelében. A Himfy család 1389. évben az egerszegi uradalmat felosztván *Gergerfalva* birtok és az ott lakó hét jobbágy, Himfy Margitnak, Miklós leányának jutott osztályrészül. 1392. évben Márton János de *Gergefalva* (így) fia, mint kir. ember neveztetik, a Gerebenchi Szemere és mások által Himfy István jószágain elkövetett hatalmaskodásokért. A csanádi káptalan 1434. évi bizonyítása szerint debrentei Himfy Imre és testvérei, három birtokukat, úgymint Kisermen és *Gergelyfalva* falut Krassó megyében, és Boskafalvát Temes megyében 70 arany forintért remetei Himfy Imre özvegyének Annának, három évre elzálogosíták.

Gergető, lásd Gyurgö.

Gerlistye. Ily nevű praedium vagy falu létezett a XVI. században Karánsebes határában. Macskási Péter és Mihály 1572. évben a Szörény megye karánsebesi kerületében levő Tinkova, Delar stb. falu, Szekás, *Gerliste* stb. praedium részbirtokait elzálogosítja Tóth Miklósnak és Gáspárnak, — Báthory Zsigmond fejedelem 1588. évben rendeli, hogy Karánsebes város határai megigazíttassanak, melyeknek régi jelei már összeomlottak. A fejedelmi rendelet ez alkalommal azt mondja, hogy Rien, Szlatna, Jász, Turnul, *Gerliste* stb. falvak Karánsebes területén fekszenek és a városhoz tartoznak. Ebből kétségtelenül kitetszik, hogy a fennevezett Gerlistye praedium sem a Krassó megyei hasonnevű faluval, sem Rudariával össze nem tévesztendő. A Karánsebes közelében létezett Gerlistyének ma minden nyoma elveszett.

Más *Gerlistye* feküdt a szörényi bánságban, mely Rudaria név alatt ma is meg van. (Lásd Pesty: A szörényi bánság története II. köt. 72—78. lap.)

Gerlistye, falu Krassó városhoz délre, Goruja és Csudanovecz közt a Karas patak mellett. E faluról bizonyos, hogy már II. Lajos király idejében mai nevén létezett. János király Nagyváradon 1535-ben kelt levelével karánsebesi Peyka Jánosnak, György és Péternek hű szolgálataikért a krassói kerületben fekvő *Gerlystye*, Karassowcz, Chudanovicza, Két-Szutuzka, Budinach, Heves-Izvar, Felső- és Alsó-Zsittin, Jamsorovics, és Marovits nevű praediumokat, melyeket már elődjeik II. Lajos

király idejétől fogva birtak, és maguk is ezeket bírják, uj adomány címén adományozza, miután a háborus időkben igazoló okleveleiket elvesztették. Ezen adományozásnak ellentmondottak karánsebesi Bokosnicza Miklós, Pál és Ferenc, lippai Csomay Sebestyén, Nyakazó István, és karánsebesi Gerlistyei Gábor, — az utóbbiakat a nevezett három Peyka saját maga ellen a királyi curia elé idézte, hogy ott ellentmondásuk okát adják. A kitűzött határnapon az idézettek közül csak Bokosnicza Miklós jelent meg, ügyvéde bődi Ányos Gergely képében, ez pedig ellentmondását azzal okadatolta, hogy a *Gerlijsthye*, Zuthezka, és Crassowcz nevű praediumok néhai Bokosnicza János a megidézett Miklós atyjának tulajdona voltak, melyeket ő (János) kisithi Nagy Gergely magtalan kimulása után, II. Lajos királytól adományul kapott. Az adománytnyerő bizonyos okokból Peyka Pétert, a vádlók apját maga mellé fogadta, és az emlitett praediumok részesévé tette, azokat vele egyenlő arányban birván. Ily úton a vádlók kieszközölték volna Zápolyai János király adománylevelét, a mit megtudván Bokosnicza Miklós, az aradi káptalan előtt a beigtatás ellen tiltakozott, készségét jelentvén ki, a három praediumra való jogának igazolására. Az ügy bővebb megvizsgálás végett a királyi curia elé került, és János király 1536. évi Szent Márton utáni másod napra határnapot tűzött ki a biyonyitványok bemutatására. A pör további fejleményéről azonban hallgatnak adataink, csak annyit tudunk, hogy Peykáék ügyvéde Nagyécsi Benedek diák volt. Midőn Barcsay András 1598. évben Krassó város (oppidum) és Goruja falu birtokába igtattatott, mint szomszédok részt vettek a Peyka családnak *Gerlisté*-ben lakó jobbágyai: Duda Péter és Mihály, és Tinkul Márton. A község történetében egy századi hézag állván be, még csak az 1690—1700. évi összeirásban olvassuk *Girliste*, Vodnik, Klokodics, Rafnik, Kalina stb. falut a verseczi kerületben felsorolva. Ugyan e kerületben említi *Kirliste* falut 14 házzal az 1717. évi összeirás. 1738. évben a helység ismét török hatóság alatt állt, mert az utóbbi András kenézt fő kenéznek kinevezte *Gerliste*, Goruja, Csudanovetz, Zsurzsova, Szekás, Resicza és Doman falvakra.

Korabinszky az ő földrajzi szótárában hibásan Berlistye név alatt szól Gerlistyéről, mely szerint $^3/_4$ mérföldnyire esik

Dognácskához; de azon kivül a verseczi kerületben is sorol fel *Gertieschte* falut, sőt *Gerlista* falut is ugyanott. Nyilván mindannyiszor nem tudta, hogy ugyan egy faluval van dolga: a Krassó megyei Gerlistyével; mert Berlistye falut, mely mindig az ujpalánkai kerületben feküdt a megyék ujra felállitása előtt, nem érthette.

Hasonló hibába esett Vályi András ki Gerlista vagy Gerlistye falut külön falunak tekinti *Gertiestyie* falutól a verseczi kerületben, pedig az utóbbi név csak ferdítés Gerlistye helyett.

Doklin határában van Gerlistye nevü dülő.

Helynevek: Velcselye, vizszakadás (ogasu). Vervu Mogilla. Cornetu. Telva Gerlistie. Vervu goroiti halmok. Kuptorina. Perisu. Soimitia. Cersulitia források. Valea mare. Ogasu goriti, vizszakadások. Dialu Goronicza, dialu Cabi (Csudanovecz határánál) és Dialu Rozson hegymagaslatok. A Gerlistye patak, mely az Anina forrásból ered Goruja falun át sietve, még Gerlistye határában a Karasba omlik.

Gerlistye a kir. kincstár birtoka volt 1855. évig, a midőn az osztrák-magyar államvasut tulajdonába átment, és annak dognácskai közigazgatási járásához csatoltatott. [1])

German, lásd Ermen.

Gertenyes, régen Gyertyános, a mely névből a mai névalak torzitása keletkezett. Alapul szolgál a gyertyánfa, carpinus betulus, Weissbuche. E szó oklevelesen 1255. gerthean, 1259. gertanfa, 1329. gertian-nak iratott. A falu először 1380. évben említtetik, midőn Nagy Lajos király Csép Isvánnak de Gertiános Himfy Péter özvegye ellenében pörhalasztást enged az uj országbiró megjelenéseig, — és midőn Erzsébet ifjabb magyar királyné ugyan ezen Csép Istvánt saját gyertyánosi részbirtokán kir. emberek által hatalmaskodásért másodszor is törvény elé idéztette. Ujra megemlittetik 1387. évben midőn Csép András de *Gurtianus* fiai vádoltatnak, hogy Himfy István füvét lekaszálták. Himfy István, Péter fia, és bizonyos a kövesdi várhoz tartozó oláhok 1390. év január 12-ére találko-

[1]) E helységet némely iró összezavarja a Szörény megyei egykori Gerlistye, ma Rudaria faluval. (L. Szörényi bánság története II. 72. l.)

zást fogadtak, *Gerch Janus* (így) faluba, némely elfogott oláhok ügyében. 1401. évben Dobozi Dánfy Demeter zálogjogot nyert Csép Lászlónak Nyék és *Gerthianus* faluban levő részbirtokaira. (Lásd Nyék,) A Krassó megyei alispán Benedek mester 1404. évi bizonyítványa szerint Himfy István Péter fia, és Heem de Ermen, Miklós fia egy, — Gyertyánosi András, András fia más részről megegyeztek, egy pörös földre nézve, mely *Girthianus* és Remethe közt fekszik, és az ítéletet egy 8 tagu választott birósága bizzák. Ez évet pörös természete jellemzi. Széchényi Frank országbíró megkeresése folytán a csanádi káptalan vizsgálatot tett remetei Himfy Péter, István fia panaszában. és valónak találta, hogy *Girthianusi* Csép fiai András, Jakab és Miklós, Himfynek Sasd nevű birtokába fegyveresen betörtek, és onnan a jobbágyok buzáját és sertéseit elvitték. Temes vármegye főispánja és kir. sókamarák grófja szintén ez évben meghagyja Kis-Somlyóban levő várnagyainak, és Krassó vármegye alispánjainak, hogy gyertyánosi Csép Jakabot és Miklóst ne gátolják, miszerint a közelgő veszélyes idők tekintetéből Gyertyánosban várat épitsen, erre a főispán a király jóváhagyását kieszközölvén. Feltünő, hogy Ozorai Pipo 1406. évben ugyan ily értelmű intést intéz a várépítésre nézve a krassói alispányokhoz, kik egyszersmind érsomlyai várnagyok voltak. Krassó vármegye 1405. évben a királytól vett meghagyás folytán vizsgálatot tevén, jelenti, hogy dobozi Dánfy Demeter Nyék és *Gerthianus* faluban bizonyos részeket zálogjog címén elfoglalni akart, de attól gyertyánosi Csép András fiai által eltiltatott. Ebből kitünik, hogy Gyertyános (Gertenyes) akkor Krassó megyéhez tartozott. A csanádi káptalan 1406. évben bizonyitja, hogy Kajándi Pál özvegye, gyertyánosi Csép András fiaitól Jakab és Miklóstól 100 kurta forintot kapván, mely összegért nagybikacsi részbirtokaik nála elzálogosítva voltak, e részbirtokokat azoknak visszabocsátá. Ugyan ez évben Himfy István a kir. Curiánál azt kereste, hogy Him és Benedek (Miklós fiai) minden közösen bírt joszágaikban vele osztályra lépjenek. Ezek azt megtagadták. A csanádi káptalan küldötte és a királyi ember erre megjelentek *Gyrthyanus*-ban, és megidézték Hymot és Benedeket Himfy István ellen, a vádlottak mindegyikét saját részbirtokán találván. Bárány

Ágoston (Torontál vármegye hajdana 69. lap) valahányszor a gyertyánosi Csép családról szó van, azt hiszi, hogy itt a ma is létező Torontál megyei Gyertyánosról van szó, — a Temes illetőleg akkori Krassó megyei Gyertyánosról mit sem sejtett. 1407. évben Gyertyánosi Csép Jakab, András fia, Helimbai Tamás és fiai által a királynál bevádoltatott, hogy fegyveres kézzel Helimba faluba jövén, Istvánt az egyik ottani kenézt Gyertyánosra szállította át megtelepedésre, sőt 4 ökröt is vitt el magával. Ismét olvassuk Chiep András de *Gerthianus* fiairól Jakab és Miklosról, kik Zsigmond király előtt panaszolták, hogy remetei Himfy István, Péter fia, és remetei Heem, keresztelő Szent-János napja körül, a Chirbechen [1]) nevű patakukat a Borzafolyóbul rendes medréből vizfogásokkal és rekeszekkel eltéritették, és a Borza folyón álló malmaira vezették, melyek ugy látszik szintén *Gerthianus* földén léteztek. Zsigmond király Garából 1407. augusztus 2-án kelt levele meghagyja Krassó vármegyének, hogy ez iránt vizsgálatot tegyen. A kiküldött szolgabíró jelenté, hogy a folyón uj zsilipeket látott ugyan, de nem tudja, vajjon Himfy István rendeleteiből állíttattak-e oda. Zsigmond király 1408. évben meghagyja Temes vármegyének, hogy miután remetei Himfy István, Péter fia panaszkép előadta, hogy gyertyánosi (dè Gerthianus) Csép Jakab, András és Miklós a Borza folyó rekeszit elrontották és a folyót a maguk birtokaira vezették, ez által pedig több mint 24 malmot szárazra tevén, neki ezer arany forintnyi kárt okoztak, — vizsgálja meg a tény állását. Hasonló rendelet ment az csanádi káptalanhoz is. Miért mellőzte a király Krassót? tán Gertenyes akkor már nem tartozott Krassó megye határába? — 1408. évben Gyertyánosi Csép András krassói alispánnak, másutt érsomlyói várnagynak neveztetik. A gyertyánosi Csép család 1409. évben a Dánfyakkal is pörben állt Temes vármegye előtt. 1411. évben, Jakab Chep de *Gyertyenes* András fia, Cher falu birtokosa volt; (lásd Csér) ő és Jakab és Miklós Chep de *Gyerthianus* 1412. ellentmondanak a Beregszóiak beigtatásának Vámhalom, Galád, és Keked birtokába. Mindhárman 1414. évben bevádoltatnak, hogy a Borza folyót

[1]) Egy 1420. évi oklevéltár: Chorbatenfoka = Csorbatőfoka.

Remetéről *Gyarthyanusra* elterelték. Az aradi és csanádi káptalan a dolog valóságát Temes vármegye terűletén nyomozzák. (Lásd Remete.) Ugyan ők, valamint János, Pasca fia, és gyertyánosi Mihály 1415-ben panaszt emeltek remetei Himfy István, Péter fia ellen, ki fia Imrével együtt *Gerthianus*-ban az ő jobbágyaik veteményét lovaival le-legeltette, és a szántókban és erdőkben nagy kárt tett. Zsigmond király meghagyásából *Krassó* vármegye vizsgálatott tett, mely a panasz alaposságát a kártételre igazolta, nem pedig az erdőcsőszök megveretésére nézve is. Ozorai Pipo temesi főispán Temesvárott 1417. september 9-én kelt levelével Derecskei Péter alispánnak meghagyja, hogy Csépy Jakab nejét és fiait, Jakabnak az ő férjének birtokában, vagyonában és jogaiban törvénytelen zaklatások ellen védelmezze. Néhai bikacsi Chepi Jakab özvegye szintén 1417-ben számos egyéneket ügyvédjeinek vallja, és azokat Brayan torontáli alispán névszerint elősorolja. Ez évben Gyergyanusi Jakab és Miklós a bosniai hadjáratban elestek. Ez okból a következő évben (1418.) András de *Gyarthanus* fiai Jakab, András és Miklós remetei Himfy István elleni pörükben halasztást nyernek. A Csépiek itt felváltva de Gertyanos, és de Gyrthyanus sőt Chapy de Gyrthanus, vagy de Garthanyus is iratnak. — Ismét egy régi viszály felmerűl. Zsigmond király ugyan is 1418. meghagyja az aradi káptalannak vizsgálja meg Himfy László, István fiának panaszát, mely szerint Chepy de Gywthyanus (így) András, a Himfyek Remete nevű faluja mellett folyó Berzavát Gyertyánosra vezette, annak egészen uj medret ásatott, és a folyót régi medrének elhagyására kényszerité. A csanádi káptalan 1420. évben bizonyítja, hogy remetei Himfy István, Péter fia maga és a Sasdi család nevében gyertyánosi Csép Andrással, testvéreivel és fiaival egyezségre lépett, mely szerint Himfy István a Borsa (értsd Berzava) folyót a maga régi medrébe visszaterelhesse. A felek a régóta folyt pört megszüntnek, és semmisnek nyilatkoztatják, az egyezség megszegőjére 50 márka bírságot vetvén. Remetei Himfy Imre és neje Anna 1423-ban pörrel támadják meg Gyertyánosi Csép Andrást (András fiát) és fiait Mihályt, Istvánt Gergelyt és Pétert, valamint Paskát, Maroját és Miksát a vádlóknak *Gyertyános*, és Nyék nevű részbirtokain levő szántóknak és kaszálóknak,

melyek Gyertyánoshoz tartoznak, erőszakos és jogtalan elfoglalásáért. Az aradi káptalan a vizsgálatot végezvén, a vádlottak megidéztettek Szentgyörgy utáni nyolcadára Gyertyános helyszinére. Krassó vármegyének 1424. évi bizonyító levele szerint, gyertyánosi Csepy Jakab fiu magzat nélkül meghalt, özvegye Katalin és leányai hátramaradván, a vármegye előtt azt vallották, hogy gyertyánosi Csepy András, kire most Jakabnak minden birtokjogai szállottak, őt hozományára, a leányokat pedig a leánynegyedre nézve kielégítette. Ez utóbbi jószág addig marad Jakab leányainak birtokában, mig férjhez nem mennek, akkor azonban illő kibecslés mellet, András által visszaváltható legyen. Özvegy Csepy Katalin Csepy Andrásnak három királyi oklevél hasonmását is kiadni tartozzék. E bevallásba megnyugodtak Katalin és leányai, valamint András és fiai. A tituli káptalan 1426-ban a királynak jelentést tett arról, hogy Gyertyános és Nyék részbirtokai mennyiben illetik a Csépi családot. (Lásd Nyék.) A Krassó vármegye által 1427. kiküldött nemes Székási Lőrinc jelentést tesz, hogy Gerthianusi Pasko és Maroia Himfy Imre két földét elhasználták, és Chepy András Himfy Imréné Anna földjét szintén elszántotta. 1428. és 1430. évben Pasca, Mária és Myxa de *Gyrthianus* is csatlakoznak a Gyertyánosiak pöréhez Remetei Himfy István özvegye és fia Imre ellen. Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem parancsára a kiküldött bizalmi férfiak 1597. évben Barcsai Andrást a Szörény megyében fekvő Bokcsa vár, és a *Kertenis* (az az Gertenyes), Rafna, Fizess faluk, és Komoristye praedium birtokába igtatni akarák, de a beigtatásnak ellentmondott karánsebesi Tóth Miklós, neje Rakoviczay Anna nevében. (Lásd Bogsán.) Később és még a XVII. században Georgyáros (értsd Gyertyános) a Paksi család birtoka volt. Azonban itt nem a mai Gertenyes értendő, hanem egy más, Temes megyei néhai Gyertyános, mely Jeszvin Bázos és Rékas mellett feküdt, és csaknem a XVIII. század végeig húzta ki életét. Az 1690—1700. évi összeirásban Gertenyes nem található, de még az 1717. évi összeirás sem sorolja fel, de feltünteti *Gertenisch* falut az 1723. évi térkép a verseczi kerületben. *Gertinest* faluról Vályi azt irja, hogy Temes vármegyében fekszik, és a kir. kincstár tulajdona. E nevét a falu még a XIX. század elejére vitte át,

mig a mai névalakban lett megállapodás. De a fennebiek után már senki sem kételkedhet, hogy a régi Gyertyános alatt a Berzava folyó melletti Gertenyes falut kell érteni. Moritzfeld és Gertenyes, melyek azelőtt társközségek voltak, 1873. évben újabban folyamodtak, hogy önálló községekké alakulhassanak. A belügyminister az 1871. évi XVIII. trvc. értelmében kérelmüknek helytadott.

Itt Gertenyesen született 1827. április 13-án. Hollósy Cornelia, a nemzeti színház egykor ünnepelt énekesnője. A falut birja a Hollósy család.

Greon, lásd Greovacz.

Greovacz, falu, Verseczhez keletre; máskép Petrovacz-nak is neveztetik. A község alakulása érdekes. Midőn 1597. évben Negul Miklós Binis és Doklin falu birtokába igtattatik, mint szomszéd részt vettek Gergl Mihály és egy bizonyos László, *Greon* falu lakosai. Az 1690—1700. évi összeirás pedig az újpalánkai kerületben *Petrovácz* falut sorolja fel; Greon-ról hallgat. Az 1717. évi összeirásban szintén a palánkai kerületben említi a két falut egymás mellett: Petroviza-t 42, Greun-t 23 házzal. Az 1734. évi összeirás Greovácz és Petrovácz falut a rakasdiai járáshoz számítja. Az 1761. évi térképen, melyet Szentkláray kiadott *Greon-Petrovácz* mint egymással összeépült két falu van feltüntetve, Tikvánhoz délre, Varadiához keletre, a Karas folyó jobb partján. E fekvés teljesen megfelel a mai Greovacznak, a miből kitünik, hogy nemcsak az egykor külön falvak községileg összeolvadtak, de még nevük is egyesült. Ma már sem Greon, sem Petrovácz nem létezik külön, hanem összeolvadt mindkettő a Greovácz névben. Erre a birtokviszályok szolgálhattak alkalmúl. 1783-ban a Greon és Petrovácz közt fekvő Lunka nevű terület irtatván, a két község közt felosztatott. A petrovácziak a roszabbik részt kapták, Greon pedig a legjobb kaszálót. Kiegyenlítésül Petrováczhoz a Handra nevű kocsmát kapcsolták. Mind a mellett az osztály ügye lázadást idézett elő a két faluban, és ez különösen Petrováczon az urasági tisztek ellen volt intézve. A nép az izgatók elzáratása után lecsendesedett. A község végre 1793. évben rendeztetett és azóta viseli mai nevét, és pedig azon oknál fogva, mert akkor kitünt, hogy a greováczi rész nagyobb, mint a petrováczi.

Korabinszky 1785-ben még nem ismeri a Greovácz, hanem csak a Greon és Petrovácz nevet; az utóbbi falu szerinte fél mérföldnyire fekszik Oraviczától. Még Vályi András is 1799. évben Greon és Petrovácz falut külön teszi ismertetése tárgyává. Mindkettő már akkor a kir. kincstár birtoka, az azokból keletkezett Greovácz falu is az volt 1855. évig, a midőn az osztrák-magyar vasúttársaság tulajdonába ment 3442 holdnyi területével.

Helynevek: Razboi (= harctér) szántóföld. Magureni. Budovitza, dülő és csermely. Ocole, dülő. Lunka. Izbek, hegyi kocsma. A községen keresztül folyik az Ilisava patak, mely az oraviczai hegyekből ered, és Varadiánál a Karasba ömlik. Egy másik patak oraviczai pataknak neveztetik, melyről Brostyán alatt volt említés.

Gidest, hajdan praedium Lugos határában. Luka Jánosné Magdolna, és Luka Márton 1581. évben Hegeries (ma Hezeres) és Gidestben levő részjószágaikat 130 magyar forintért Modlina Ferencnek elzálogositották. (Lásd Hezeres.) Báthory Zsigmond fejedelem 1586-ban meghagyja az erdélyi káptalan requisitorainak, hogy Somlyai Gergelyt, a fejedelmi jószágok igazgatóját, mint fiscust, a lugosi Modlina Ferenc magtalan halála által megürült részbirtokokba beigtassák. E részbirtokok közt emlittetik *Gydesteleke* [1]), mely praedium Lugos város területén fekszik. De a beigtatásnak ellentmondott Luka Márton, mert ő az illető részbirtokot Modlina Ferencnek zálogba adta. (V. ö. Kitest.)

Gylelues, Ismeretlen fekvésű hely, hajdan Krassó megyében; névalakja is kétes. László nádor és opulai herceg a Mező-Somlyón tartott nádori közgyülésen a Gylelues faluban lakó Buka Mihályt mint tolvajt elitéli.

Gingan, vagy Gyingany hajdan Hunyad vármegyéhez tartozó falu, de mely a mai Krassó vármegye határában elterült. Báthory Zsigmond fejedelem 1597. a Hunyad vármegye marsinai kerületében fekvő Branyest, *Dingany* stb. falut enyingi Török Istvánnak adományozza. A következő évben Ztanissa Mátyás, maga és felesége Pithar Borbála, valamint Macsesdi

[1]) Így irja az oklevél a helynevet háromszor; egyszer Gedeteleke.

Ilyés és Batizfalvi Gábor nevében ellentmond Török István beigtatásának Szintiest, Zoran, *Dingan* stb. birtokába. Báthory Gábor fejedelem 1612. évben Török Katalinnak visszaadományozza a marsinai kerületben Temes megyében fekvő *Gingam* praediumot. Az utóbbi névalak előfordul az igtatási jelentésben is. Bethlen Gábor 1620. évben *Dujgajni* [1]) possessiót ifj. Bethlen Istvánnak adományozza, Török István halála után. Világos, hogy a birtok neve el van ferdítve, és hogy itt Dingan falu vagy praedium értendő. (Lásd Marsina.)

Történetforrásaink ezentúl e birtokról nem szólnak ugyan többé, de régi neve alatt még a XVIII. században is fennállt. Az 1717. évi összeirás *Chingagne* néven említi 15 házzal; tehát már nagyon megfogyott. Mercy térképén (1723—25.) Szentkláraynál *Gingan* falu, Marsinához nyugotra, a Bega bal partján fekszik, ugyanott tünteti fel Ghingon falut egy 1761. évi térkép. Miután Szintyest határában ma is létezik *Gyingany* nevű dülő, mint a régi falu emléke, ennek fekvése ezzel megállapítható.

Közelebb a város felé, Posogához dél-nyugotra az említett térképek Ginganis vagy Ginanis nevű falut tüntetnek fel, mely Dingan vagy Gingan faluval nem tévesztendő össze. (L. Ginanis és Gyertyános.) — E helyneveket sem Korabinszky, sem Vályi nem ismeri.

Ginanis, hajdan falu a Maros bal partján. (Lásd Gyertyános.)

Gireg, hajdan falu Krassó vármegye nyugoti részén. E megye 1394. évben Gyregi Mihály kérelmére Gyregi (de Gyreg) Márkot, mint saját emberét kiküldé, hogy jelentést tegyen a Himfy István által Omorban elkövetett hatalmaskodásért.

Girges, máskép *Csurcsul* vagy *Gyurgevecz*. (Lásd az utóbbit.)

Goizest, falu a Bega mellett, Rumunyesthez délre. György brandenburgi őrgróf birtokai közt 1514—16. évben előfordul *Goycesth* 8 jobbágygyal, és *Goychesth* 14 jobbágygyal, mindkettő a marsinai kerületben. Miután csak egyike lehet a mai

[1]) Más helyen Dingayny.

Goizest, azt hiszem, hogy a Goychesth névalák vonatkozik az utóbbira, ama Goycesth, a kisebbik falu pedig lehet a későbbi Goztest, mely a XVI. század végén és XVII. század elején mindig Goizest sorsában osztozkodik, mig a szintérről egészen le nem tünik. Egy, a múlt század közepén Bécsben megjelent térkép *Goiest* falut tüntet fel Branest mellett. Báthory Zsigmond 1597. a Hunyad megye marsinai kerületében fekvő Goychest és Goztest stb. falut enyingi Török Istvánnak adományozza; de az igtatás negyedik napján Monostoron Belan Albert, Jófői Péter és lugosi Thoma Mihály nevében 1598. Török István statutiojának Tomest, *Goychfalva*, Urzul stb. falvak birtokába ellentmond. Itt tehát Goychfalva és Goychest = Goizest. Az igtatási jelentés maga felváltva használja a helynevet, a jelentés elején említvén *Goychest*, Tomest, Goztesth, Branest stb. falvakat, mint az igtatás tárgyait. (V. ö. Sztojzest.) Báthory Gábor fejedelem 1612-ben Török Katalinnak visszaadományozza a marsinai kerületben Temes megyében fekvő Forasest, *Goynest*, Beluzest, Gostest, Branyest stb. praediumokat. A Goynest, vagy mint az igtatási jelentés írja: Goimnest helynév itt Goizest-re vonatkozik. Valamint az 1598. évi igtatási jelentésben a marsinai kerülethen fekvő, Török István-féle jószágok elősoroltatnak; úgy 1620. évben is ugyanazon sorozatban következnek, midőn azokat Bethlen Gábor, ifjabb Bethlen Istvánnak adományozza. Nevezetesen 1598. évben említtetnek Forasest, Zomonovarest, Valliareh, *Goychest*, Tomest, Urszul, Belosest stb. 1620. évben pedig Pharasest, Zemenarest, Valliareh, Gyikhest, Tumest, Urszul, Belazest, Gozdest stb. Ebből kitünik Goychest és *Gyikhest* azonossága, és hogy ez utóbbi esetben névferdítéssel van dolgunk. Kitünik ez továbbá abból is, hogy az oklevelek, melyek Gyikhest nevet használnak, Goychest faluról nem szólnak, a mire ok nem volna, midőn több mint 40 más falu a marsinai kerületből oly sokáig együtt említtetik. Egyedül az 1617. évi oklevél, mely szerint Bethlen Gábor a marsinai kerületet Török Istvántól zálogba veszi, sem Goizest, sem Goztest falut nem említi. Az 1690—1700. évi összeirásban *Gvojzesti* a facseti kerületben soroltatik fel. Az 1717. évi összeirás *Gotesze* néven 8 házzal említi; tehát csaknem enyésző félben volt. Az 1734. évi össze-

irás *Gocesest*-nek nevezi, szintén a facseti kerületben. Az 1761. évi térképen nem találjuk Goizest nevét, és ez úgy látszik nem véletlenség dolga, mert a mint Szentkláray írja (Száz év története I. 461. lap.) Gozest II. József uralkodása alatt egészen újra épült, sőt ez erre az említett korban az egyetleni példa Délmagyarországon. A falu lakossága 1783-ban Erdélyből, névleg Erzsébetvárosból, Szászújfaluból és Hondorfból szakadt ide, a honnan azt a túlságosan felszaporodott örmények szorították ki.

A falut a jelen század közepén birta a Madarassy család, utána Sztojanovich János, ki 1854-ben meghalt; ennek csődtömegéből vette Fábry Adolf 1860. évben nyilvános árverésen.

Helynevek a határban: Fintinyele, szántóföld szép völgyben. Valea Begu, völgy erdős hegyek közt. Vervu Dobranului, magas erdős hegy. Budza dempului, erdős hegy. Grunyu, legelő sziklás hegyen. Szulyu, erdős hegy. Sioaka, magas erdős hegy.

Golonya, lásd Kallina.

Gonczesd, hajdan Temes megyei falu, a mai Krassó megye területén. Mátyás király 1471. évben Pósafi István jószágait Országh Mihálynak és Ongor Jánosnak adományozza, ezek közt Temes megyei Bara, Körtvélyes, *Gonczafalva* (egy helyen Gwnczafalva) stb. Báthory Zsigmond fejedelem 1597. Eördögh Györgynek, Jósika István familiariusának, az akkor Temes megyében fekvő Körtvélyfalva, Barafalva és *Gonchiesdfalva* birtokát adományozza, és december 25-én rendeli, hogy azokba beigtattassék. A beigtatás napján, úgymint 1598. pünkösd másod ünnepén, lugosi Ilosvay Márton, neje Ilona nevében *Gonczesd* praediumra; Dorka Sófia nevében pedig mind a három falura nézve ellentmondott, a mennyire ott Dániel Istvánnak részbirtokai voltak. Vajjon Gonczesd a mai Barra közelében feküdt-e? bizonytalan. (Lásd Barra.)

Goronoyberch. Ilynevű hegy előfordul 1367. évben Zagurian Krassó megyei falu határjárásában.

Goruja, falu a Karas folyó mellett, Krassó, Zsurzsova, Gerlistye és Raffnik közt. Barcsay András 1597. évben Krassó várost és *Gorwya* falut Szörény megyében adományul kapja; de 1598-ban némely praediumokra nézve ellentmondás történt. (Lásd Krassó.) Egy török adórendelet 1673. évből Guru falu-

tól minden ház után egy aszper fizetését kivánta. E névben hihetőleg a mai Goruja rejlik. Az 1690—1700. évi összeirás *Goruny* néven a verseczi kerületben sorolja fel. Az 1717. évi összeirásban *Korvia* néven fordul elő 48 házzal, szintén a verseczi kerületben. *Corroja* alakban találjuk az 1723. évi térképen, sőt Korabinszky szótárában is. Vályinál *Goruje*. Birta a kir. kincstár 1855. évig, a midőn az osztrák-magyar vasúttársaság tulajdonába ment át, és most a dognácskai igazgatóság alá tartozik.

A helység a Gorunu fától és a Goruitia csermelytől veszi nevét, mely a Karasba folyik. Dülőnevek: Belaurulu és Bartului halmok. Valea rea. Ogasiu turkului. Valea satului. Ogasiu Sorelui. Ogasiu fontanei. Caraula, Pojenile stb. apró halmok.

Gorujicza, hajdan praedium Szörény megyében. 1598. *Gorwicza*. (Lásd Potokul.) Gorunicza a legmagasabb hegy Krassó község határában.

Gosthaia, hajdan Kapriorához tartozó praedium, melyet Báthory Zsigmond 1596. Jósika Istvánnak, az ő kancellárjának adományozott.

Goztest, hajdan falu a marsinai kerületben Tomest körül. A falu mindenben Goizest sorsában osztozkodott, de létezését 1620. évnél tovább nem lehet kimutatni. (Lásd Goizest.) Az utóbbi esztendőben Bethlen Gábor Forasest, Tomest, Urszul, Balosest, *Gozdest*, Ungyul, Branyest stb. birtokát ifj. Bethlen Istvánnak adományozza. A Goztest név nem a Goizest elferdítése, hanem van saját jogosultsága. A Goizest faluval délre határos Balosest falu határában van *Gostesci* = Goztest nevű szántó és erdő, és kétségtelenül a hasonnevű egykori falu fekvését jelöli. Különben van Gosztest nevű szántóföld a Bega melletti Rakitta határában is.

Glod, hajdan falu Szörény megyében, a mai Zorlencz vidékén. Valkay Miklós és Gáspár 1544. a karánsebesi kerület 11 falujában levő részbirtokait eladja a karánsebesi Simon családnak, ezek közt: Ohabicza, Zorlencz, *Glood*, Machkaan stb. — Báthory Zsigmond fejedelem 1591. idősb és ifjabb Simon Jánosnak és Simon Péternek új adományt ad a Szörény megye karánsebesi kerületében fekvő Nagy Zorlencz, Gamza

falvak, Pokolpataka, Zelha, Dragobratfalva, Ohabicza, *Glod* stb. praediumok részbirtokára. Ennyi, a mit e faluról tudunk, mely többé fel nem említtetik.

Más Glod falu volt az mely Fejérviz faluval együtt 1589. évben Boronkay János pénzén Sebestyén Péter által Szegedy Jánostól visszaváltatott. (Lásd Pesty: A szörényi bánság története II. 64. lap.)

Báthory István 1576. évi levelében említtetik Glod, a mely Zám, Almás, Tomasest stb. faluval akkor Arad megyéhez tartozott. Ugyan e Glod mint Arad megyei helység emlitve már 1539. és 1540. években, a midőn néhai illyei Dienessy Péter gyermekei annak birtokába vezettetnek. Ma a Maros jobb partján Hunyad megyében. Ugyan ez időben Tatárfalva (ma Tatarest), Brassó (máskép Ujfalu) Cserbia, Tamasest, Gilesd, Godinest, Almás, Zám, Bradaczel stb. mint Arad megyei helységek emlittetnek, holott ma mind Hunyad megye Maros jobbparti részén léteznek.

Zsurest Krassó megyei falu határában van Glodu nevü legelő és tövises.

Marmaros megyei Glod falu topographiai combinatión kivül esik.

Gros, falu Facsethez éjszakkeletre. A név Grosch, nem Grosz, vagy Groznak ejtetik. Báthory Zsigmond 1596. évben Jósika Istyánnak *Gros* és számos a Maros mindkét partján fekvő falvakat adományozza, melyek akkor mind Arad megyéhez tartoztak. Midőn Török István és Bálint 1598-ban akkor Hunyad megyéhez tartozó Marsina birtokába igtattatott, jelen voltak *Gros* faluból: Zirb György, és Goyan Ztan, a fejedelem jobbágyai: Az 1717. évi összeirásban *Grosch* a lippai kerületben van felsorolva 16 házzal. A plébánia és iskola 1806-ban alapittatott, mostani templomuk azonban csak 1830-ban, egy osztályos iskolájuk 1836-ban épült. A falu birtokosa a kir. kincstár.

Hasonnevü falvak vannak Arad és Bihar megyében is.

Dülő nevek a határban: Fauresti. Pareu Bukurest. Csusla. Pereu Bulbuk. Sertiasa. Savaronia. Szaszu. Urszu. Urszonia. Suta. Pliasa. Osziagu. Valia Osziagu. Szekeristia curaria. Semena.

Locsolgatja a helységet a Riu nevü kis csermely, mely futásában magával ragadván a Lugozsana hegyi patakot, a helység keleti oldalán egy mocsárban vész el.

Grozest, hajdan falu Monostor körül. Midőn enyingi Török István 1598. a monostori kerület birtokába vezettetik, mint szomszéd részt vett Békés Istvánnak *Grozesth*-hen lakó jobbágya Molnus Péter.

Guden, hajdan falu és kenézség Krassó megyében, a Karas és ma ismeretlen Szécsénypatak összefolyásánál. E falucska 1378. évben csak 5 paraszt lakóból állt, és Krassófőhöz tartozott. Vaja határai egészen körülvették. (Lásd. azt.)

Gugteleke. Talán Krassó megyei falu. A krassói alispán 1492. évben Lászlót de Gugtheleque János fiát mint emberét egy hatalmaskodás megvizsgálására kiküldi. Többé sehol nem említtetik.

Guluez, hajdan falu Csorda, Fejéregyház, Bajla és a Nera folyó közt. István mester, Tamás fia, harami várnagy és krassói főispán és a krassói szolgabirák 1355. évben bizonyitják, hogy Csortó Katalin fiai István, Mihály és András, Miklós csanádi püspöki helyettes leveleit előmutatták, melyekben kivántatik, hogy István mester (t. i. a főispán) bizonyos *Guluez* nevü birtok harmadrészét, melyet Csortó Miklós és az ő fiai, János és Maté, ezeknek nővérének Katalinnak, mint leánynegyedet átengedtek, ez utóbbinak, és általa fiainak: István, Mihály és Andrásnak statuálja. A beigtatást a püspöki helyettes részéről Kelemen harami pap, a krassói főispán részéről Bok Péter, Fejéregyházi Mihály, Kemén fia, László és János Pető fiai, Baylai Miklós, Mihály fia, nemesek végezték és a határokat igazitották. Átadtak ezuttal Katalinnak, Chorto, Bajla és *Guluez* nevü jószágrészükből egy promontoriumot, mely körül szőlőket ültetni szoktak. És miután a telek elégséges nem volt, Szerdahely oldaláról is nagyobbitották ezt szántóföldekkel. Az említett guluezi leánynegyed a helység déli részére esett. Ugyan ez évben (1355.) Bok Péter és Jakab krassómegyei szolgabirák bizonyítják, hogy Miklós Mihály fia valami birtokrészét és udvartelkét *Ghuluez* faluban és 20 hold földet Bajolán harmadfél márkáért elzálogositotta Istvánnak, Domokos fiának. (Lásd Bajla.) Ez utóbbiról tudjuk, hogy Miklós diákkal, valami

sebesítésből támadt pörben kibékült; de Gulueznek nevezte magát. A krassói alispán 1362. évben bizonyítja, hogy az említett István de *Geuluez*, az alispán embere által Főteleki Miklóst, Miklós fiát, Főtelek harmadrészének használatától eltiltatta. Az alispáni kiküldött neve: László, Pető de Bayla fia. Az aradi káptalan 1363. évben megidézte Domokost, Iván de *Gyuluez* fiát Lőrinc Hem de Ozyag fia ellen. (L. Bokrand.) Ezen Domokosnak a nádor 1364. és 1365. évben halasztást engedett a Miklós, György fia, és Balás fiai: Péter, György, és Balás elleni pörben. Ugyan ez 1364. évben Csortói János Miklós fia és István, Domokos de *Gyuluez* fia a krassói alispán előtt kijelentik, hogy a köztük fenforgó pört, mely bizonyos Fábián szolga miatt támadt, megszüntetni akarják. A krassói alispán által elrendelt vizsgálat szerint 1374. évben, Csortó János panasza igazolva találtatott, hogy Gyuluezi András nagyanyja birtokzavarást okozott. Ez Gyulueznek utolsó említése.

A Gyuluezi család e korban ily nemzékrendet ad:

Iván.

Guluezi Domokos.

Röth István. Klára. Katalin.

1374. András.

Az itt tárgyalt helységet nem lehet a Karánsebes melletti Golecz, még kevésbé a Torontál megyei Gyülvész faluval azonosítani.

Gunlya, hajdan tán falu Krassó megyében 1418. évben Domokos de Gunlya; 1433. Dénes de Gunlya krassófői kenézek. Vajjon Gunlya azonos-e Golonyával, adat hiányában bizonytalan.

Gutonya, lásd Kutina.

Gruin, falu Belincz mellett, Lugoshoz éjszak-nyugotra. V. László király 1453. a Temes megyei Sugya, Zsupán és Thwerd oláh kerületet Hunyadi Jánosnak adományozza; a sugyai kerülethez tartozott többi közt Jersnik, Kladova, *Grwn* stb. az aradi káptalan Hunyadit itt a következő évben beigtatta. Mátyás király 1471. Pósafi István jószágait, ezek közt a Temes megyei *Grwon* falut Országh Mihálynak és Ongor Jánosnak

adományozza. Báthory Zsigmond 1597. január 5-én a Temes megyében fekvő Kladova, *Grunj*, Ohaba, Kenes stb. falut Tiwadar, László, Miklós, Jánosnak és Péternek adományozza. (Lásd Kladova.) Opra Márton és Mathulovity Tripon a Tivadar család jobbágyai *Grunj* faluból 1598. részt vesznek Eördögh Györgynek statutiójánál temesmegyei Körtvélyfalva stb. birtokába. Az 1690—1700. évi összeirás *Grun* falut a lippai lunkaságban sorolja fel. Az 1717. évi összeirás *Grum* néven 18 házzal tünteti fel, a facseti kerületben. Vályi András hibásan Grubin-nak írja. A község 1822. évben kapott pecsétet is latin körirással. Sigillum R. C. possessionis Gruin. Birtokosa a kir. kincstár.

Gyakar, hajdan Arad megyében fekvő Bulcshoz tartozó falu, melyet Báthory Zs. 1596. évben több más, Maros balparti jószággal Jósika Istvánnak adományozott.

Gyár, vagy Jár hajdan falu Krassó vármegye nyugoti szélén. 1388. évben Miklós de *Járy* nádori ember, ugyan ez évben Péter, Dénes de *Jary* fia, királyi ember a Himfy birtokokra nézve, Perede faluval együtt említtetik. 1389. Péter de *Gyaar* Himfy Balás famulusa volt. 1390. évben Miklós, Dénes de *Jaar* fia kir. ember. Himfy Imre özvegye Anna 1437. Mátyást de *Jara* Krassó vármegye előtt ügyvédjének vallja. Ebből annyi világos, hogy e különféle névalak azonegy falura vonatkozik, és az valószinűleg a Berzava táján feküdt, a Himfy család ottani birtokai közelében. (Krassói Oklevéltár I. 120. 121. 260. sz.)

Gyepő, lásd Priszaka.

Gyertyános, hajdan falu a Maros bal partja közelében. 1337. évben *Stanizlohása* máskép *Gyerthyanus* nevű birtok Telegdy Csanád érsek, és Dénes közt felosztatik. Hol feküdt a nevezett helység, a következő adatból tűnik ki. Midőn t. i. 1455. évben Telegdy Lőrinc az ő aradmegyei birtokait Illyei Jánosnak eladta, az eladásból kiveszi *Giorgianos* (az az Gyertyános) falu birtokát. Eladta pedig Filepkeve, Posoga, Szelcsova stb. falvakat, más birtokokkal a Maros bal partján. Mindezek ugyan akkor Arad vármegyéhez tartoztak, de ma Krassó vármegye éjszakkeleti zugában feltalálhatók. Mint a lippai szandzsáksághoz tartozó falu említtetik 1585. évben *Gyrnanys*,

mely nem más mint, Gyertyános. Báthory Zsigmond 1596. évben Jósika Istvánnak több Maros-menti falvakat adományoz, ezek közt Valeamare, *Chertenes*, Batta stb. Az 1717. évi összeirás Gross és Bulza faluval együtt *Gerschenisch* falut sorolja fel 9 házzal, mely nem egyéb mint a Gyertyános helynév rontása. De a névrontás még tovább terjedt, mert az 1723. évben Posoga, Bulza, Osztrov és Valeamare közt *Gingnis*, — az 1761. évi térképen *Ginanis* helység nevét találjuk. Valamennyi névalak Gyertyánosra vonatkozik. Erre vonatkozik a Kápolnás határában ma is létező *Gertenis* nevű rét is. Midőn 1779. Krassó vármegye ujra alakitatott, már ily nevű helység nem feküdt többé határában. (Lásd Posoga, Filepkeve.)

Figyelmet érdemel tehát, hogy van (távolabbi megyékről nem szólván) Gyertyános Torontál megyében, Gyertyános volt hajdan Temesvár és Rékas közt.

Gyertyános a Berzava mellett, nevét Gertenyesre változtatta.

Gyertyános a Maros balpartján, hajdan Arad megyében, mai Krassó megyei területen feküdt, és neve előbb szintén Gertenyesre, aztán Ginanis-ra romlott.

Gyigasztru, hajdan telek Szörény vármegye Karánsebes tartományában. Moses Borbála 1585. *gyiigasztrw* telek iránt egyezkedik rokonaival. (L. Szák.) *Gdsugasztrwl*-ban levő részbirtokait Laczugh László 1586. átengedi Pathaki Katalin örököseinek. (Lásd Ruzs.)

Gyopa, hajdan falu Krassó megyében. Nagylaki János 1421. évben, magtalan halála esetére Csáky Miklósnak és Györgynek igéri e falut. A csanádi káptalan 1427. évben Nagymihályi Albertet, és fiait Jánost, Lászlót és Györgyöt, Zsigmond kir. igtatási parancsára Gyopa birtokába igtatja. Az igtatást Zsigmond kir. megerősíti 1428-ban (Lásd Szent György.)

Gyozan, vagy Goszan hajdan falu Arad megyében. Telegdy Lőrinc 1455. évben az Arad megyében fekvő Filepkeve, és az ahhoz tartozó Szelcsova, Posoga, *Gyozan*, Ivánfalva stb. falvakat 250 arany forintért eladja Illyei Jánosnak. (L. Posoga.) II. Ulászló király 1508. évben Telegdy Istvánnak uj adományt ad Szelcsova, Posga, Hidegfa, *Gozaan*, Baltha stb. falvakra. E

birtokok mind a Maros bal partján feküdtek, Krassó megye mai területén, részint most is fennállnak. Midőn néhai illyei Dienessy Péter fia László, valamint leányai Katalin, Borbála és Erzsébet 1540. évben több Arad megyei falvak birtokába vezettetnek, azok közt neveztetnek, Szpin, *Gyozan*, Posoga, Szlatina, Perreo, Szelcsova, Filyepkew stb. Gyozan nyoma azonban már a XVI. században elveszett.

Gyurfalva, hajdan falu a Berzava és Remete közelében. A Himfy család 1389. évi birtokosztálya alkalmával *Gyurfalva* az ott lakó 11 jobbágygyal Himfy Margitnak, Miklós leányának jutott. (Lásd Jerszeg.) E falut nem lehet azonosítani Gergerfalvával, mert az utóbbi az osztályban szintén intézkedés tárgya volt.

Gyurgő, hajdan falu Krassó, utóbb Temes megyében, a Berzava folyó mellett. Zsigmond király 1404. évben János macsói bánnak az akkor Krassó megyében fekvő Félegyház, Aracs, *Gywrgew* stb. falvakat új adomány címén adományozza. Azelőtt ezeket Azysaghi Demeter fiai: Miklós, János és Benedek birták, de miután hűtlenségbe estek, elvesztették. Maróti László, néhai macsói bán és fiai 1444. évben egyezség következtében a Temes megyében fekvő Szentlászló, Aracs, Félegyház, *Gergethew*, Szentmiklós és Szentmihály falvakat a Pekri családnak cserében engedik át.

Gyurgevecz vagy Csurcsul, máskép Gyŭrges, hajdan falu Szörény megyében. Báthory Zsigmond 1596. a Szörény megyében fekvő *Gywrgewecz*, máskép Chwrchewl, vagy Gyrgles (alább Gyrges) falunak felét Tivadar László, Miklós, Péter és Jánosnak adományozza. Bogsán körül fekhetett, mert a törökök a hódítás ideje alatt ahhoz csatolták. (L. Kladova.)

Halimba, hajdan falu a Berzava közelében Gertenyes és Sosdia mellett. Egykor nevezetes hely, melyről a XIV. és XV. században szólnak forrásaink. Rőt (rufus) János és fia Imre 1341. Halymba falu birtokosai; ők 1346. János, Luka fia ellen elmarasztaltatnak, mert a Krassó megyei Szőllőst hatalmaskodva elfoglalták. Alsó-Halimbai (de Olsow Halimba) Miklós 1364. évben birtok átruházási egyezségre lép Himfy Péterrel, oly formán, hogy Halimbai Miklós Csernőcz nevű Krassó

megyei birtokát Himfynek átengedi, ha erre királyi kiváltságot kieszközölhet; Himfy ellenben Halimbainak ez esetben száz forintot fizet, és a Berzaván álló malmát hét esztendei használatra átbocsátja. 1367. évben Halimbai Imre (de Hylimba) János fia kir. embernek volt kijelölve Zagurian faluban eszközlendő statutióra és határjárásra. 1370. évben Halimbai Mihály szerepel mint királyi ember a Beldrei Jakab elleni vizsgálatban; és ugyan ez évben volt Imre, János de Helymba fia Krassó vármegyei szolgabiró. 1374. évben gyertyánosi Csepi András Halimbai János fiait: Imrét, Domokost és Mihályt eltiltá a Krassó megyei Foktalan nevű falu elsajátításától. Helimbai (de Helemba) Imre nevével még 1377. is találkozunk. Ennek fia Péter 1380. mint királyi ember szerepel gyertyánosi Csépi István ügyében. Erzsébet, helimbai Röth János leánya, Baladi Tamás neje, hozományára nézve 1385-ben a Himfyek által kielégítést nyert Nagy Ermen faluból. 1387-ben említtetik Mihály, Helumbai Miklós fia. Remetei Himfy István, Péter fia Helimbai Tamást Imre fiát és Samai Dénest arról vádolta, hogy hét jobbágyát fogságra vetették és csak 40 darab ökör birság mellett ismét kieresztették. Zsigmond király erre 1392-ben meghagyja a csanádi káptalannak, hogy a dolgot vizsgálja meg. Említett Halimbai Tamás (de Helemba) 1400. kir. ember, midőn Himfy István egy rafnai jobbágya elvétetett; ugyan ő 1407. maga és fiai Péter és András nevében gyertyánosi Csépi Jakabot bevádolja, hogy *Helwmba* faluba fegyveres kézzel betörvén, az itteni kenézt, Istvánt, Gyertyánosra áttelepítette, minden engedelem és tartozása lefizetése nélkül. Remetei Himfy István vádja következtében Zsigmond király 1410 évben meghagyja az aradi káptalannak, vizsgálja a vádat, mely szerint Helimbai (de Halymba) Tamás, Imre fia Sasd faluban Himfy István minden barmait elhajtotta, és egy jobbágyát megölte. Nevezett remetei Himfy István fiai 1422. évben panaszt emeltek Halimbai Tamás ellen, hogy az utóbbi a *Helumba* falu határában levő Királytava nevű folyó fölött, nem a közönséges helyen, hanem a hol neki tetszett, tiltakozásuk dacára malmot állít és ennek felállításával a Berzava partján épült malmaikat megsemmisíté. A vármegye erről a királynak jelentést tesz. A viszályt remetei Himfy László és

Liptai László Sandrin fia, — más részről Halimbai Sandrin, maga és testvérei nevében választott birák közbenjárásával 1424. évben akként szüntették meg, hogy a Berzava folyón a Királytava fejénél levő zsilipet elzárják, és közös akarattal a folyó vizét régi medrébe visszavezetni tartozzanak, oly formán, hogy a zsilipnek felét, mely *Helumba* oldalán fekszik, Himfy László és Liptai László, — másik felét pedig, mely Sasd oldalán fekszik, Sandrinus és testvérei jó karban tartani tartozzanak. E helyzet, valamint a folytonos érintkezés a Himfy család Berzava menti birtokaival, kétségtelenné teszi, hogy Halimba vagy Helemba falu a Berzava folyó mellett Sosdia irányában feküdt. A helombai nemesek malma a Berzaván lejebb volt épitve, mint Himfy Lászlóé és társáé; e helombaiak kötelezték magukat, hogy malmukat még lejebb eresztik, sőt ha Himfy László és Liptai László malmának működése még mindig zavartatnék, malmukat véglegesen le is rombolják. Az egyezségre lépő felek tiz márka birságot kötnek ki, ha valaki az egyezséget megszegné. 1435. Péter de *Heliomba* elmarasztaltatik; ugyan ez évben panaszolja Himfy László, István fia, Krassó vármegyénél, hogy Sándor de *Heliumba*, testvére Péter nógatásából egy jobbágyát megverte és megsebesítette. Himfy Frank, Bálint nevű kenéze Bruznuk falváról *Helijombá*-ra szökött, a honnan jobbágyát sikertelenül követelte vissza. Végre Albert király 1439. június 21-én kelt levele szerint Sandrin, néhai Halimbai Tamás fia, és György rác despota familiarisa, a király előtt azt vallá, hogy Rozgonyi István néhai temesi, most pedig győri és fehérvári főispán, azon 5000 arany forintból, melylyel ő a despotának tartozott annak felét, úgy mint 2500 arany forintot visszafizetett. A despota ez összegért zálogul birta Thura és Hévizvölgye és a hozzá tartozó helységeket. (Lásd Foktalan, Királytava, Szőllős, Sasd, Berzava.) Helemba falu van Hont megyében is.

Halmágykenézháza, hajdan birtok a Berzava vidékén, Krassó megye nyugoti szélén. A Himfy család 1389. évi birtokosztálya alkalmával, *Halmagkenezhaza*, hol csak két jobbágy lakott, Himfy Bazilnak, Miklós fiának jutott osztályrészül. Úgy látszik, csak majorság volt és községgé soha sem emelke-

dett. Az ily helynevek alakulásáról lásd Pesty: A helynevek és a történelem című értekezése 33—34. lapját.

Handra, praedium, terjedelme 260 hold, 545 öl, éjszakra és keletre Greovácz faluval, délre Brostyán, nyugotra Mercsina és Váradia faluval határos. Hasonló módon mint Lunka, az oraviczai és csiklovai bányászat támogatására volt rendelve, és semmi urbéri felosztási tervezetben nem fordul elő. Gränzenstein Gusztáv, bányaigazgatósági elnök, már 1839. évben tette azt a javaslatot, hogy a bányarészesek felsegélésére, a Handra, Lunka és Breszlava pusztákon termelt széna, a kincstári szükséglet fedezése után a bányarészeseknek a termelési költségre még felrótt 10% száztóli árán engedtessék át. A »bánsági« bányaművek 1855-ben történt eladása után, a vevő államvasúttársaság 1857. évben (a General-Statistik szerint 1859. évben) az egész praediumot holdankint szántóföldekre parcellirozta, és így árveresileg haszonbérbe adta. Ez volt az első kisérlet a nagy haszonbérletek elejtésére.

Haram, hajdan vár, város és szék az Al-Dunánál. A mai Ó- és Új-Palanka [1]) helyén feküdt, melyek ma Temes vármegyéhez tartoznak. Haram nem volt külön vármegye, hanem szék, mely Krassó vármegye közigazgatási részét képezte. A XIV. század közepétől fogva Krassó vármegye alispánjai itt többször tartanak törvényszéket, és az alispánok egyszersmind harami várnagyok, sőt 1355. évben maga István krassói főispán volt egyszersmind harami várnagy. 1361. évben ő Comes de Keve et de Haram címmel él, és nem volt már krassói főispán; de Comes de Haram nem jelent itt harami főispánt. A krassói alispánok közül következők voltak egyszersmind harami várnagyok:

1362. Lőrinc mester, Domokos fia, a ki Szoárd fia.
1363. Lőrinc mint fent.
1364. Lőrinc mester, mint fent.
1367. János mester, Péter fia.
1370. János mester, István fia.

[1]) A római A ponte, a mai Ujpalanka helyén állt, Böhm Lenárt szerint. Ide teszi ő a Dio Cassius-féle Genuclát is. Azonban Katancsich és Aschach, a régi Lederata állt Új-Palanka sz. Torma K. szerint a szerbiai Rama területén. Torma szerint az A ponte statio = Grebenácz.

1374. Miklós mester, Pál fia.

1375. Miklós mester, mint fent.

1376. Monchow mester.

Horom várának története már az avarok korszakában veszi eredetét. Ős történetünk első, de névtelen krónikása is azt mondja, hogy honfoglaló Árpád seregét Glád ellen küldé, ki a Maros folyótól Haram váráig uralkodik vala. Az újabb történetnyomozás Glád vezért mesés személynek tekinti, de a scepticismus Haram létezéséhez nem nyúlt. Midőn II. István király Comnen János görög császárt felkérte, hogy a hozzá szökött Álmos kir. herceget kiadja, és kívánsága nem teljesült, a magyar király 1128. seregével a Dunán átkelt és Görögországot Philippopolig dulatta. Erre a görög császár a következő évben visszatorlást gyakorolt, és a magyarokat a Karas folyó torkolatánál támadta meg, és az utóbbiakat megverte. A győzelmes császár nyomban *Haram* és Zimony várát bevevé. Mikor vette vissza II. István Horom várát, nincs följegyezve, de soká semmi esetre nem birták azt a görögök. E várnak az egész magyar-görög háboru ideje alatt megvolt a maga szerepe; így 1152. évben, midőn II. Géza királynak Comnen Manuel császárral volt viszálya, a melynek fegyveres elintézésére Belus nádorral jelent meg seregével Temes és Horom vidékén. II. Géza halála után IV. István trónra jutását akarta előmozdítani, és hogy befolyást nyerjen a magyar ügyekbe, a császár Alexius Contostephanus vezérlete alatt 1161. évben sereget küldött a Dunán át, mely Haram várát ismét bevette. Ismét 1165. Harammal szemben tüntetéseket tett a magyar vezérek megzavarására, de ez időn túl nem halljuk többé e várat emlegetni a görög ügyekben. Horom első okleveles említése 1239. évre esik, a midőn IV. Béla király egy levele Horom-ban kelt május 18-án. A pápai tizedlajstrom szerint, Péter harami pap 1333. évben 10 banalist fizetett. A krassói alispán János mester 1367. Haramban (in villa Haram) bizonyos Mihályt, Péter fiát egy márka birságra ítéli és a fizetést elismeri.

A XIV. században Haram vidékét még csak róm. kath. hitüek lakták; ez később megváltozott. A XV. század közepén Haram és Tornisca vidékéről szerb gyarmatosok rajongtak ki Csongrád megyébe és az ősi Alpárt szállták meg.

BIBLIOTECA CENTRALA
A REGIUNII BANAT

Zsigmond király 1428. évben a virágvasárnapot töltötte itt (március 28.) midőn az alsó Dunán a törökök elleni háborút intézte. Azon vármegyék közt, melyek 1430. a hon határának védelmére banderium állítására köteleztettek, Horom vármegye nem fordul elő, noha az ország szélén fekszik, a mi szintén arra mutat, hogy Haram akkor nem volt vármegye. Midőn 1449. Brankovics György szerb despota, a török császár nevében Magyarország rendeivel hét esztendőre békét kötött, a békeegyezmény egyik pontja a török kereskedőkről intézkedett, megállapítván, hogy azok áruikkal Nándorfehérvárra, Kevi, Haram, Szörény és Karánsebes piacaira szabadon jöhetnek. Mátyás királynak 1478. hozott decretumának 6-ik cikke a népet oltalma alá veszi a várszolgálat és a katona élelmezés terhei ellen; kivételt csak Kevi, Posasin és Haram várakra nézve tesz, melyekre nézve a szomszéd vármegyék kötelezettsége fentartatott, hogy ha kijavításuk szükségeltetnék, segédkezet nyujtani tartozzanak. Dóczy Imre 1483. évben harami bánnak neveztetik; és úgy látszik, hogy még 1487. évben is állott a vár az ő gondoskodása alatt. Báni címe nem jelent egyebet, mint kiváló tekintélyü várnagyot. Egy évtizeddel a mohácsi csata után Oláh Miklós azt irja, hogy Kevi, Dombó, *Haram*, Butochin, Szent-László, Peth, már sok éve a török által elfoglaltattak. Midőn a törökök 1551. évben magát Temesvárt veszélyeztették, Haram mellett vágták a fát, hogy hidat készítsenek a Dunán át. A temesváriak tehát tudhatták, hogy mely oldalról közeledik a vihar. Horom még a XVI. század végén egy török bég székhelye, de története mióta török kézbe került homályos. Utóbb még neve is letünt a közélet teréről, és helyét a két Palanka foglalta el, mely már új kor küszöbén emelkedik.

Haram váráról, a harami székről és viszonyáról Krassó vármegyéhez lásd többet Pesty: Az eltünt régi vármegyék I. 411—424. lap.

Vajjon a szerbek, kik 1459. és 1690. évben Magyarországon megtelepedtek, Haram vidékét szállták-e meg, arról sok controversia folyt. (Lásd Csanád egyházmegyei Adattár II. 119—122. lap.)

Haraszt-út, hajdan falu Krassó megyében, 1343. évben az érsomlyói vár birtoka volt, Bikesd és más szomszéd falvakkal együtt, de Lukács, Rajk fia mind ezeket bitorolta. Névalakja *Harasthowth*. (Lásd Érsomlyó.)

Harka, hajdan falu Krassó megyében. Nagylaki János 1421. Csáky Miklósnak és Györgynek *Harka*, Bozÿas stb. falvakat örökségül igéri. A csanádi káptalan 1427. Nagymihályi Albert vránai perjelt és fiait *Harkynch* birtokába igtatja. (L. Sz.-György.) Horkynch-nak nevezi a király 1428-ban is midőn az igtatást megerősíti.

Harmadia, falu Lugos mellett. Első biztos emlékét találjuk a XV. század végén. II. Ulászló király 1493. évi igtatási parancsában Gala Györgyöt de *Homoragya* kir. embernek és szomszédnak nevezi, midőn Pongrácz Mátyást Bankfalvába igtatni rendeli. Hasonlókép 1535. évben Gala Péter és István de *Hamaradya* kijelölt kir. emberek egy Hegyeres (ma Hezeres) faluban végzendő statutióra. Egy 1539. évi tanuvallatásban, melyről az aradi káptalan János királynak tett jelentést, nemes Gala Miklós és Péter de *Hamaragya* oda nyilatkoznak, hogy a karánsebesi Vajda család Fodor Ferencet Domasnia birtokából kiűzték. Gala István de *Hamaradya* 1542. évben mint szomszéd és királynéi ember részt vesz midőn az aradi káptalan Isabella királyné parancsára lugosi Bosorán Andrást és Pétert a dragomiresti völgyben, de Lugos területén fekvő földek birtokába igtatta. Említtetnek 1562. évben Galah Miklós, István, és Peter nemesek *Harmadyáról*, Sopa Sztojka de *Kisharmadya*, Galah Péter és Tamás de *Nagyharmadya* mind nemesek, kik azt vallják, hogy kalovai Gámán Miklós, Gámán Péter apja volt. Báthory István erdélyi vajda 1573. évben Gala Györgyöt de *Harmadya* többed magával kirendeli, hogy Nevrincsa és Velcsest faluban igtatást teljesítsenek. Egész eddig Harmadia a Gala család birtoka volt. Báthory Zsigmond *Harmadia* és számos más akkor Arad megyéhez tartozó helységet 1596. évben Jósika Istvánnak adományozta. 1599. évben Pokol László de *Harmadia* nemes ember, ellentmondott a Busory család beigtatásának Szurdok egész birtokába. Zsidóváron várnagy (provisor castri) volt harmadiai Harmadiai Miklós, ki 1600. év körül e várat 27 napig védelmezte, Mihály

oláh vajda ostroma ellen, és ezért 1605. Hauzest falut kapta Sarmasághy Zsigmondtól. A karánsebesi kerület 1603. évi összeirása szerint *Harmadia* csak három portával volt megróva. Az 1690—1700. évi összeirásban Harmadiát nem találjuk, de az 1717. évi azt *Armadia* néven hét házzal sorolja fel, az 1723. évi térkép Harmodia néven említi. Bírja mai napig a kir. kincstár.

A mi a helynevet illeti, ez eredetileg csak Harmad lehetett. Ily nevü helység volt Csanád megyében is a Maros jobb partján; nevezetesen 1403. évben Tapsoni János mester statuáltatik Rohoncz, Harmad, Veresmart, és Rákostelek birtokába. Ez a Csanád megyei Harmad még 1454. évben változatlanul megtartotta nevét, de III. Ferdinand idejében már Harmadának van irva, hasonlókép lett Rohonczból Rohoncza. 1585. évben Harmadia a lippai szandsakság falvai közt soroltatik elő.

Így változott a Krassó megyei Harmad is Harmadia névre

Hasznos, hajdan falu a Maros bal partján. Telegdy Lőrinc, János fia, 1455. Filepkevét, és a hozzá tartozó Posoga, Szelcsova, Hasznosfalva, Budafalva stb. 250 arany forintért elzálogositja. II. Ulászló király 1508. évben Telegdy Istvánnak uj adományt ad Szelcsova, *Hasznos*, Posga, Hidegfa, Baltha stb. birtokára. Mind két esetben e helységek Arad megyeieknek mondatnak, de mai Krassó megyei területen léteztek. (Lásd Posoga.) 1540. évben néhai illyei Dénes Péter gyermekei Szpin, Szaka, *Hasznos*, Szelcsova, Filepkewe stb. birtokába igtattatnak. (l. Gyozan) Arad megyéhez tartozott.

Határpatak, hajdan patak Ohaba-Muthnok táján, Krassó megyében. Említtetik két 1411. évi okmányban, egyszer Csuta, másszor Ruzsinosz határjárásában. A Mutnokpatakba szakadt.

Hauzest, falu Furdiához délre. Régi korban majd Temes, majd Hunyad vagy Szörény várm.-hez tartozott. Mátyás király 1464. Rumunyest, *Hewgest*, stb. Temes megyei falut Temeselyi Désy Péternek és Balothai Miklósnak adományozza. Brandenburgi György őrgróf 1514—16. évben a twerdi (furdiai) kerületet birta, melyben *Hewgest* négy jobbágygyal említtetik. Már ez időben előfordul Jersnik faluban a Hawsesty családnév. Báthory Zsigmond 1596. évben a Hunyad megyei Furdia, Zold,

Gladna, *Hawgest*, stb. falut Jósika Istvánnak adományozza. Báthory András fejedelem 1599. a Hunyad megyében és furdiai kerületben fekvő Rumunyest, *Hewgest*, Pojen stb. egész falvakat Sarmasághy Zsigmondnak adományozza. Bocskai István 1605. évi levele szerint, kövesdi Sarmasághy Zsigmond Harmadiai Miklósnak a zsidovári vár provisorának, e vár védelmében szerzett érdemeiért, a Szörény megyében fekvő *Haudsest* egész birtokát örök időre adományozza. Sarmasághy azonban 1607-ben Furdia, *Hewgest*, Rumunyest, Pojen stb. falut Keresztesy Pálnak 12 évre elzálogosította. Ez alkalommal a nevezett falvak megint Hunyad megye furdiai kerületéhez tartoztak. 1617. évben Bethlen Gábor 1617-ben *Huczesthi* Temes megyei falut zálogba veszi enyingi Török Istvántól. (Lásb Gladna, Furdia, Zsidovár.) Az 1690—1700. évi összeirás Hauzest falut nem említi, dacára, hogy a szomszéd Gladna, Drinova, Tomest, Lunkány falut benne találjuk. Az 1717. évi összeirásban *Autseste* falu 8 házzal van felsorolva. Az elszaporodott rablóbandák kiirtására. Lentulus tábornok 1739. január végén csapatokkal jött Hauzestre, és a helységet keményen büntette. (Lásd Drinova.) A XVIII. század óta Hauzest mindig a kir. kincstár birtoka.

Helynevek: Brainu mare, Brainu mik, Polina, Baha hegyek.

Hám, hajdan falu, valószinűleg a Karas folyó mentén. Zsigmond király 1388. évben Széchenyi Frankot és Simont, Zólyom és Trencsén vármegye főispánjait Bars megyében kielégíti Zsarnocza és egyéb falvakkal, kapván ezektől cserében *Haam* falut, a vásáros napokon ott szedni szokott vámmal együtt, továbbá Lőrincfalva és Teers falvakat, más Temes, Keve és Arad megyei birtokokkal. 1389. évben Mária királyné is adományt ad Széchenyieknek az érintett Bars megyei birtokokra.

Vajjon e falu a szintén Krassó megyei egykori Hom faluval azonos-e? bizonytalan. (Lásd Hom.)

Hegyes, hajdan falu tán Krassóban. Zsigmond kir. 1387. évi levelében Mihály Miklós de *Heguis* fia (alább: de Heges) mint kir. ember a Himfyek Sasd és Remethe nevű falvaikban történt hatalmaskodás megvizsgálására. (Okl. I. 116. sz.)

Ugyan ő de *Heges* már 1381-ben működik, mint megyei kiküldött. (Okl. I. 97. sz.)

Heng, hajdan falu Csorda közelében. 1362. Michael de Heng, vagy de Eng, mesterember. (L. Szerdahely.) Ez a falu egyetleni említése.

Herczek, hajdan falu. László nádor és opuliai herceg az 1370. évben Krassó megyével tartott közgyülésen Sysa csavargót, Balkonya fiait Dobray és Produn, és Pryan királyi jobbágyokat Herczek faluból, mint nyilvános gonosztevőket elitéli.

A mai Jerszeg, vagy régi Egerszeg az 1717. évi összeirásban Herzeck-nek van írva, de azért amaz Egerszeg nem azonos a nádori ítéletben megnevezett Herczek faluval; mert Egerszegen soha sem laktak királyi jobbágyok és mert Egerszeg ezt a nevét megtartotta a XVII. század végeig.

Herczest, hajdan praedium Hunyad megye bozsuri kerületében. *Herczest* 1514—16. György brandenburgi őrgróf egyik birtoka volt, és csak egy forintnyi adót hozott. Azt a praediumot Báthory Zsigmond 1596. évben Jósika Istvánnak adományozta. (Lásd Bozsur.)

Herendiest, falu, Lugossal délre határos. *Herendest* 1650. évben mint kétségtelen fiscalis jószág előfordul az erdélyi diéta által megállapitott lajstromban. Az 1690—1700. évi összeirásban a falu nevét nem találjuk; nem az 1717. éviben sem: de az 1753. évi térkép *Herindiest* nevét feltünteti. Korabinszky és Vályi egy negyed mérföldnyire Lugoshoz eső Heschty vagy Hesty nevü faluról beszélnek, mely sejthetőleg a mai Herendiest. Piacsek Miklós 1794. évben kéri Olloság és *Herés* praedium (a mai Herendjest) adományozását, és az adományt, melyet 1797. évben Patak János is kért, 1810. évben meg is kapja. A jószágot Piacsek Pál [1]) az ötvenes évek elején (1852—54.) Bogdanovits Hubertnek és nejének Athanaszievits Ilonának adta el. Azoktól 1870. évben gróf Kinsky Ágost, és neje, született Bogdanovits Katalin vette meg, kik most is bírják.

Hethe, hajdan falu Krassó megye nyugoti szélén. Hethei István (de Hethe) fiai Imre és Pelbárt Micski Jánost vádol-

[1]) 1848./évben Herendjest és Olloság birtokosa.

ják, hogy Sándorpatakán erőszakos foglalásokat tett. (Lásd Sándorpataka.)

Heuerdorf, falu Mirkovacz, Csorda, Vrány és Vranyucz közt, Oraviczához nyugotra. Csak a XVIII. században keletkezett: Az 1717. évi összeirás még nem említi, hol pedig annak szomszédos falvai mind az ujpalánkai kerületben feltűntetvék. Az 1723. évi térkép *Herdorf*, az 1761. évi *Haiesdorf* néven említi, mind két izben az ujpalánkai kerületben. 1779. évben *Heinersdorf* néven már Krassó megye határában fekszik. Korabinszky [1]) és Vályi szótára hallgat a helységről, sőt az ujabb Fényes Elek is. Görög térképe Heuerdorfnak zárjel közt Jertof nevet is ad. Heyerdorf 1855. évig a kir. kincstár birtoka volt, akkor azonban az osztrák-magyar államvasut tulajdonába ment át, és az oraviczai igazgatóság berlistyei járásához tartozik.

Heuerdorf, lásd Rebenberg.

Hezeres, falu Lugossal éjszakra határos. Névalakja sokszor változott: Egres, Hegyeres, Megyeres, Hezeres azon egy falura vonatkoznak. Vasky László de *Hegeres* 1401. kijelölt kir. ember Himfy István pörében. Mátyás király 1479. Haraszti Ferenc szörényi bánnak a lugosi kerületben Temes megyében fekvő Zela, *Hegeres*, mindkét Binis stb. falvakat adományozza. A helység az 1480. évi igtatási parancsban és jelentésben *Hegyeres*-nek van irva. Haraszti Ferenc az ő testvérét Gergelyt 1488. évben a zehlai vár, *Hegyeres*, két Binis, Serked és más a lugosi kerületben fekvő jószágok birtokos társává teszi, 1510. évben Haraszti Ferenc leányát Katalint Zalha vár, továbbá Hosszupatak (ma Valea lunga) Alsó- és Felső-Binis, *Megyeres*, Serked stb. lugosi kerületi jószágokban fiusítja. János király 1529. évben a lugasi kerületben fekvő *Heghyerjs* falut Paksi Gáspár és László hűtlensége, és magtalan halála következtében, Tinkovai Péternek, néhai lugosi várnagyának, Luka Demeter lugosi bírónak és fiának Mártonnak adományozza. De minthogy ezek az akkori háborus idők miatt egy év lefolyása alatt magukat be nem igtathatták, félvén, hogy e miatt birtokjoguk megszünik, a királyhoz fordultak az adomány érvényének hosszabbitására. A király 1534. november 30-án megujítja

[1]) Korabinszky térképén Häuerdorf, a mi = bányamunkások falva.

az adományt azon megjegyzéssel, hogy az adománynyerők még ezen egész év folyama alatt magukat *Hegherüs* birtokába beigtathatják. Ez ugyan rövid határidő volt! de az aradi káptalan még is már december 29-én igtatta be Tinkovai Pétert, valamint Luka Demetert és fiait Mártont és Jánost *Hegherüs* birtokába, jelentvén a királynak 1535. január 13-án, hogy a beigtatás minden ellenmondás nélkül megtörtént. 1560. évben Pásztói János és ghimesi Forgach János Megyeres (így) és a többi Haraszti-féle jószágokért perlekednek. 1567. évben Lugasi Luka János néhai munkácsi várkapitány azt írja végrendeletében, hogy II. János királynak az országba bejövetele előtt neki, és öcscsének Péternek Tinkovai Péter 190 forintért zálogba adta *Egeres* nevű jószágát. A következő évben (1568.) azt rendelé II. János király, hogy Luka Gáspár, Farkas és Márton, a kik *Hegyeres* falut egyforma joggal bírják karánsebesi Tinkovai Gáspárral, ezt a jószágot felosszák, és Tinkovai Gáspárnak az ő részét kiadják. 1581. évben lugasi Luka Jánosné Magdolna, és Luka Márton, részjószágukat, mely *Hegieresben* vagyon Karánsebes vármegyében, és mely a néhai Luka Gáspárral tett osztály után rájuk maradt, a Gidestben való részjószággal együtt 130 magyar forintért lugasi Modlina Ferencnek elzálogosítják. Báthory Zsigmond fejedelem 1586. meghagyja az erdélyi káptalan requisitorainak, hogy miután lugasi Modlina Ferenc magtalan meghalt, az ő részjószágainak birtokába Somlyay Gergelyt, a fejedelmi jószágok igazgatóját igtassák be. A részbirtokok Cheba, *Hegyeres*, Gavosdia, Zgribest, Morencz stb. mind Szörény vármegye karánsebesi kerületében feküdtek. De a beigtatásnak Luka Márton ellentmondott, mert ő a kérdéses részbirtokot Modlina Ferencnek csak elzálogosította. A fejedelemhez intézett jelentésben az mondatik, hogy *Hegyeres* falu és Gedeteleke praedium Lugas területének határában fekszik; ebből kétségtelenül kitünik, hogy az itt többször említett Hegyeres nem a Bogsán közelébe eső Ezeres, hanem a Lugos melletti Hezeres értendő. Hezeres falut sem az 1690—1700, sem az 1717. évi összeirás nem említi, de a Szentkláray által kiadott 1723. évi térkép *Egris* néven feltünteti a mai Hezeres helyén. Midőn 1779. Krassó vármegye ujra felállitatott, Hezeres annak bulcsi járásához csatoltatott. Külön-

ben sem Korabinszky, sem Vályi szótára nem említi—a térképen Hezeres nevet használ az előbbi. Hezeres községhez tartozott 1784. évben az Izvor nevü tájék és Binyis, négy forrással. A Spinanza tájék nem rég az uradalomhoz csatoltatott. Közel ide van a Valia lunga falu. (Lásd Agres és Ezeres.)

Hidegfa, hajdan falu. Telegdi Lőrinc 1455. évben Filepkeve, és a hozzá tartozó Szelcsova, Posoga, Hidegfa stb. akkor Arad megyei falvakat 250 arany forintért Illyei Jánosnak elzálogosítja. II. Ulászló király 1508. évben Telegdy Istvánnak uj adományt ad az Arad megyében fekvő Szelcsova, *Hydegfa*, Baltha stb. falvakra. A Maros balpartján feküdt, mai Krassó megyei területen. Más volt Hidegfő, mely szintén Arad megyében feküdt.

Hodos, falu Lugos mellett, Boldur és Herendjest közt, Temes vármegye határánál. Egerszeg (ma Jerszeg) 1369. évi határjárásában említtetik Viszákhoz éjszakra a *Hudus* nevű birtok. A két falu határa tehát akkor érintkezett. A XV. század elején a Himfy család nagyon sürgött, hogy *Hodos* és Bélvidék birtokát visszaszerezhesse; különösen debrentei Himfy Tamás nógatta testvéreit, hogy kerestessék fel minden oklevelet házaikban, mely birtokjogukat igazolja. Intőleg figyelmezteti is őket, hogy ha most nem sikerül vissza szerezni a jószágokat, ki tudja, mikor lesz megint rá alkalom. A Himfyak tehát akkor Jerszeg felől Lugos felé igyekeztek terjeszkedni. De ez, úgy látszik, nem sikerült. Zsigmond király 1428. augusztus 24-én kelt levelével megtiltja a lugosi vámszedőknek, hogy Hodos lakosaitól és jobbágyaitól vámot ne szedjenek, mert azok régi szabadalmuknál fogva Lugoson vámmentesek. Hodos akkor Gaborko de Ződi, és szintén ződi-i Pósa fiainak, János és István birtoka volt. Nem tudjuk, micsoda vármegyéhez tartozott, de kétségtelenül Lugossal volt határos. Mátyás király 1471. évben gúti Országh Mihály nádornak, fiának Lászlónak, és Országh Lőrincnek János fiának egyik, — nádasdi Ongor Jánosnak, a magtalanul meghalt szeri Pósafi István jószágainak másik felét adományozza. Ezen jószágok következők: a *hodosi kastély* (castellum Hodos) és *Hodos mezőváros*, továbbá Boldur, Tornyafalva, Balyasfalva, Kápolna, Keresztfalva, Balásfalva, Koporyas, Monczafalva Zthanafalva, Nándortelek,

Vidafalva, Wikegh, Romanfalva, Berendefalva, Gosthefalva, Braczafalra, Salamonfalva, Ujfalu, Szekes, Szénaszeg, Ibazo, Rugacz, *Kis-Hodos*, Belebur, Neglanosfalva, Draganfalva, két Csaba, Gruon, Barakörtvélyes és Gonczafalva Temes megyében. Szer oppidum, Győ és Szeg fele, valamint Temerkény, Mágocs, Sáp, Szentandrás, Szentes, Szentgyörgy, Anyás, Körtvélyes, Geredkuta, Derékegyház, Bercse és Korhány Csongrád megyében. Ződi vár és oppidum, Szentpál oppidum, Háromfülü, Deszk, Geleth, Kulp, Ménesi, Bike, Bodorlaka, Ötvenablaku, Mácsalaka, Filepteleke, Elzsébetkuta, Simánd, Ördöglika, Háromolmos, Remethe, Bosthos, Halmos, Bikes, Kasa, két Zábrány, Nyárrév, Cseralya, *Kis-Hodos*, Cserfalva, Hidegfő, Kér és Aroki Arad megyében. Kutas Csanád megyében. Oppidum Agyagos, oppidum Milós kerületével együtt, oppidum Szönyegh, továbbá Erosmegh, két Csitarócz, Zoplakorwcz, oppidum Péterfalva, valamint Kozmafalva, Galanfalva, Varasfalva, Hovalfalva, Szidanicza, két Nezebér, Vég és Ács Krassó megyében. Végre oppidum Barlad, ugy szintén Protoszincz, Bozias és Szentgyörgy falu Keve vármegyében. Az igtatást az aradi káptalan teljesitette 1472. évben. Mátyás király 1475. ezt a jelentést és az 1471. adománylevelet átirta, megerősitette és kiváltság alakjában kiadta. (Krassói Oklevéltár I. 327. 329. sz.) Azonban az igtatás sok ellenmondással ment csak végbe; nevezetesen a csanádi káptalan 1472. évi levele szerint a Pósafi, Geszti, Forgács és Macedoniai család némely tagjai voltak azok, kik tiltakoztak, hogy Mátyás király Pósafi Istvánnak Csongrád, Arad és Temes megyei birtokait gúti Országh Mihály nádornak és másoknak adományozhassa. Az arad megyei jószágok közt előfordul Ződi, Bodorlak, Zábrán stb. a Temes megyeiek közt *Hodos* és Bél a hozzá tartozó falvakkal. Bennünket csupán ez utóbbi érdekel itt, mert ez fekszik ma Krassó megyében, Lugos mellett. — Midőn a Bésán család 1597. Belincz, Zsábár, Fikátár és más Temes megyei helységek birtokába igtattatik, mint szomszédok részt vettek Hodos birája Merze Sebul; úgy szintén Orban Miklós és Popa György ottani lakosok. Hodos akkor az erdélyi fejedelem birtoka volt. Az erdélyi diéta, midőn 1650. a kétségtelen fiscalis jószágok lajstromát megállapitá, abba Hodos falut is felvevé. Az 1690—1700. évi

összeirás Hodos faluról hallgat, holott a szomszéd Belincz, Zsábár, Boldur, Szinerszeg stb. falvakat felsorolja. Említi azonban az 1717. évi összeirás 37 házzal a karánsebesi kerületben; 1723. évben a lugosi kerülethez tartozott. Hodost a múlt században a kir. kincstár birta. A falu adományozását 1797. évben kérték vajai báró Vay Miklós mérnökkapitány, Junkovits Antal krassói helyettes alispán, báró Bernyakovics (Bernátfy) József és Antal. 1812. év táján báró Bernátfy Antal szerezte meg, a kinek három leánya 1848. évig osztatlanul birta Boldur és Hodos falut. Az utóbbinak egy harmad részét Palikucsevny Arthur, más harmad részét Huszár László birják jelenleg. (Lásd Boldur.)

Hom, hajdan falu Krassó megyében. Péter krassói alispán 1344. évben vizsgálatot rendel Himfy Benedeknek Mihály nevű remetei jobbágya ügyében, ki *Hom*-ból jöve, kifosztogattatott. László nádor és opuliai herceg 1370. évben a Krassó megyei közgyülésen a Hom faluban lakó Csogát és Pétert, Tódor fiait, valamint Mikos fiát Radát, ki szintén *Hom*-ban lakott, néhai Konya bán fia Ferencnek jobbágyait, tolvajlásért elitéli.

Homosdia, falu Krassó megye keleti szélén, az erdélyi országút mellett. Brandenburgi György őrgróf birtokai közt 1514—16. táján *Homosthya* előfordul 21 jobbágygyal. Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem 1596. évben a Marsinához tartozó Romaniest és *Homostia* egész falvakat Temes megyében lugosi familiarisának, Keresztesi Pálnak adományozza hűséges szolgálataiért. (Lásd Rumunyest.) Homosdia az 1717. évi összeirásban csak 6 házzal van bevezetve. Az 1723. térkép Homostio falut a facseti kerületben tünteti fel. Korabinszky szótára *Homichie* ferditett néven említi. Birja a kir. kincstár. Helynevek: Tagyerisiasca, *Homa* legelők, többnyire hegyen, bokrokkal és tüskékkel ellepve. Toporelile, irtvány. Pareu poganului, legelő. Seretu, erdő és legelő. Suma. Ivanue. Zeiku. *Homa* patak.

Honoris, falu Lugoshoz délre egy órányira. Az erdélyi diéta 1650. évben *Honoricz* falut a fiscalis jószágok lajstromába vette fel. E néven találjuk az 1717. évi összeirásban 20 házzal. Tulajdonosa a múlt században a kir. kincstár volt. Adományo-

zását már 1797. évben Lovrenchich Lőrinc Szerém megyei szolgabiró kérte, de kérte ugyan akkor Kapuváry Ignác, a következő évben pedig Piacsek Miklós, — mindkettő a megyei beltörténetben jeles név hordozója. Kérték továbbá még 1797. Patak János megyei alpénztárnok, Volfarth György, szegedi tanácsos és Zsolnay György Krassó megyei táblabiró. Még 1800. évben kérte Szulyo János és Pál, mindkettő szintén Krassó megyei táblabiró. Több évi verseny után Lovrencsics Ignác kapta adományul, ki 1823. évtől 1836. évig mint első és másod alispán Krassó vármegyében kiváló közügyi tényező volt. Tőle vették meg a birtokot szuboticai Kiss András és neje Ida, kik a honorisi 3440 katasztr. holdra terjedő nemesi birtokra és Szuboticza falura 1827. évben kaptak adományt, és Honorist még az ötvenes években birták. 1866. december 12-én Huszár László vette meg apósától, nevezett szuboticzai Kiss Andrástól, de e szerzemény utóbb pörbe bonyolította őt. Huszár ugyanis 1873. május 15-én csereszerződésre lépett Blaskovics Gyulával, ki neki a honorisi birtokért a Pest megyei gubacsi határban fekvő 60,000 □ ölet tevő, a kőrösi úttól, a lóverseny fasoráig terjedő pusztarészt adta cserébe.

Blaskovics Gyula a honorisi birtokra tulajdonjogát előjegyeztette. Időközben Huszár Lászlónak tudomására jött, hogy a gubacsi birtok túl van terhelve, a miért is Blaskovics ellen pört indított.

E pör folyama alatt Blaskovics Gyula a honorisi egész birtokot 1873. augusztus 11-én eladta Blaskovics Sándornak, ki azt megint 1874. január 11-én tovább eladta Singer, született Krausz Johannának.

A Blaskovics Sándor, szigeti Singer Alajos és Singer szül. Krausz Johanna által nyert tulajdonjogi bekeblezés attól volt feltételezve, vajjon Blaskovics Gyula az előjegyzett tulajdonjogot igazolhatja-e vagy nem. Azonban az utóbbi ellen indított pört Huszár László véglegesen megnyerte, a Blaskovics Gyula javára előjegyzett és ezen előjegyzésen alapuló tulajdonjogi bekeblezések pedig kitöröltettek és Huszár László ismét az egész honorisi birtok egyedüli tulajdonosává lett.

Helynevek: Sárgány, szántó, kaszáló és erdő. Barbatyeja, Rovina, Lauczele, Luponitza, mind szántó és erdő. Ogaselye,

szántó és kaszáló. Szelestya, Gyalu Markonyilor szántók és kaszálók. Bojestya, szántó és legelő.

Hosszúpatak, ma Valea lunga. (Lásd azt.)

Hovalfalva, hajdan falu, melyet Mátyás király 1471. évben Országh Mihály nádornak és társainak adományozott, Szidanicza, Nezebér, Szőnyes és számos más jószággal együtt. (Lásd Hodos.)

Hord, hajdan úgy látszik falu Székás táján. Az egyetleni adat, mely róla szól, 1358. évből való, a midőn Miklós, János de Hord fia, mint kir. ember szerepel Székáspataka birtokviszonyaiban. (Krassói Oklevéltár I. 37. lap.)

Ibazó, hajdan falu Temes megyében. Mátyás király 1471. évben gúti Országh Mihály nádornak, fiának Lászlónak és Országh Lőrincnek több Temes megyei jószágot adományoz, ilyenek Szekas, Szenaszeg, *Ibazó*, Rugacs, Gruon stb. Ez az *Ibazó* 1472. és 1475. évben is említtetik, és a nevezett jószágokkal közös sorsban osztozkodik. (Lásd Hodos.) Vajjon e falu mai Temes vagy Krassó megyében terülne-e el, nehéz elhatározni, miután az adományozott jószágok többnyire ott feküdtek, hol ma Krassó és Temes megye határai érintkeznek.

Igaz, vagy Igazfalva hajdan falu Furdia táján. V. László király 1453. évben Hunyadi Jánosnak a Temes megyei Sugya, Zsupan, és Twerd oláh kerületeket adományozza; — az utóbbi kerülethez tartozott Gladna, Zold, Dragsinest, *Alsó-Igazfalva*, *Felsew Igazfalva* stb. Az aradi káptalan 1454. évben Hunyadi Jánost beigtatta. Mátyás király 1464. évben temeselyi Dési Péternek és Balothai Miklósnak az akkor Temes megyében fekvő Zold, Rumunyest, *Igazfalva* stb. falut adományozza. Brandenburgi György őrgróf a Hunyadi család révén 1514—16. években még birja e jószágokat, és akkor *Igaz* 10 jobbágygyal a twerdi kerületben soroltatik elő. Báthory Zsigmond fejedelem 1596. évben a Hunyad megyei Klicsest, Mutnik, Csokanest, Bánya, *Ighaz*, Ruzsinosz, Szarazan és más, a furdiai kerülethez tartozó helységeket Jósika Istvánnak adományozza. Bethlen Gábor 1617. évben számos jószágokat vett zálogba enyingi Török Istvántól; azok közt *Igikazul* Temes megyei praedium, mely név alatt nem más, mint az itt annyiszor említett Igaz, vagy Igazfalva. (Lásd Furdia.)

Igazó, patak, mely Apadia területén ered, és a Temesbe folyik.

Igazó, hajdan falu, mely potitikailag majd Temes, majd Szörény vármegyéhez, vagy a sebesi kerülethez tartozott. Prebul és Apadia közt fekhetett. A nagyváradi káptalan 1421-ben *két Igazovo* nevű Temes megyei faluról szól, melyekre nézve Nagylaki János a Csákyakkal örökségi szerződésre lépett. (Oklevéltár I. 205. sz.) Midőn Jánky János de Nagylak fimagzat nélkül meghalt, és jószágai ezért a király collatiojára estek, Zsigmond király 1427. évben azokat Nagymihályi Albertnek, vránai perjelnek adományozta; nevezetesen *fewlse Igazow* és *Alsóigazow* falvakat Temes megyében. (Okltr. I. 218. sz.) A csanádi káptalan Albertet és fiait beigtatta, és az igtatási jelentésben azt mondja, hogy Nagymihályi Albertet a fennebbieken kivül Igazow, *Kwzep Igazow*, Sterkolcz, Mikules, Krivinabogdán, és Mézespataka Temes megyei falvak birtokába is igtatta, melyek a királyi adománylevélben nem voltak említve. Később más családot találunk e jószágok birtokában. Ugyan is Mátyás király 1470. évben *Igazó*, Krivina, és Mikules, a sebesi kerületben fekvő falvakat, Macskásy Jakabnak, kinek elődjei azokat már régtől birták, és általa fiainak Imre, László és Jánosnak uj adománykép adományozza; a beigtatást az aradi káptalan végezte. 1550. évben tiltakozik Nagymihályi Sandrin és Gábor, hogy Fráter György és Petrovics Péter itt részbirtokot szerezzenek. Midőn 1637. évben Tivadar Gergely Prebulon a Peligrad részbe igtattatott *Igazo* és Apadia faluból jelen voltak: Laczugh Péter nemes, Márton Berczaj Jósika Farkas jobbágya, és Péter Kerseo Laczugh Miklós jobbágya. Prebul falu ma is *Igaseu* nevű völgyben fekszik, az apadiai határban pedig van *Mukea Igazeu* dülő. *Igazeo* faluban 1640. évben idősb Jósika Farkasnak volt birtoka, és a nevezett Laczugh Péternek, kinek Rusei Péter jobbágya említtetik a Fiáth és Tivadar család pörében. Tivadar Gergely ez évi statutiójánál Prebul birtokába jelen voltak Tivadar Katalin, Jósika Farkasné jobbágyai: Berczei Márton, és Bosin Radul, Igazó faluból. Rákóczy György fejedelem 1641. megparancsolja Szörény vármegyének, hogy a Pogonicz, Ohaba, Danilesd, Apagya, és Igazó Szörény megyei falvak birtokára vonatkozó okleveleket

Laczugh Miklós részére Lázár Dorottyától kérje el. (Lásd Szentgyörgy.)

Igon, hajdan folyó Krassó vármegyében Grebenacz, és Szőllős falu közelében. A csanádi káptalan, midőn 1346. évben a Krassó megyei Szőllős határait bejárja és igazítja, a határjelek közt említi az igani mocsárt (stagnum Igan, vagy Hygan). Zsigmond király 1427. Nagymihályi Albert vránai perjelnek Sithe, Gerech, és Igrici falvakat, más két faluval az *Igon* folyó mentén adományozza. (Lásd Szentgyörgy.) 1550. évben ujra említtetnek Sithe, Gerech, és Igrici az Igon folyó mellett. Az alibunári mocsárhoz délre van Szelleusch falu. Vajjon ez volna-e a Grebenacz melletti Szőllős alatt értendő? bizonytalan; ugyan azt kell mondani az Igon folyoról és mocsárról.

Igrici, hajdan három ily nevű falu Krassó megyében, Nagylaki János 1421. évben a három *Jgrïjci*, Jaam stb. falut Csáky Miklósnak és Györgynek örökségül igéri. Zsigmond király 1427. Nagymihályi Albert vránai perjelnek több Krassó megyei falut adományoz, ezek közt Sithe, Gerech és *Igrechy* más két faluval, az Igon folyó mentén. A csanádi káptalan a beigtatást teljesítette, kivévén Sithe, Garab és *két Igrici* faluban, melyekben ellenmondás történt. (L. Szent-György.) 1550. Gerech, *Igricÿ*, Vásárhely stb. ismét együtt említtetnek, midőn Nagymihályi Sandrin és Gábor, Frater György és Petrovics Péter ellen tiltakoznak, nehogy az elősorolt birtokokat megszerezhessék. (L. Szentgyörgy.)

Ikus, Krassó vármegye legrégibb helységeinek egyike, mely egykor Gladna és Furdia táján díszlett. Létezett Fel- és Al-Ikus falu. Az előbbi Nadrág faluval volt határos, melytől bizonyos határjelek elkülönítették. Az utóbbinak határát (Olykus) a csanádi káptalan már 1288. évben irta le, és azt *Arad* megyéhez tartozónak mondja. A káptalan idézett levele szerint az előtte megjelenő Mihály bán, és Veyteh, Tódor bán testvérei szabad akaratból a maguk örökös *Olykus* falujukat, minden tartozandóságaival együtt, az ő nővéreinek Katalinnak és Ágnesnek, és általuk férjeiknek Orosz Ivánnak és Markonak, leánynegyedként örök időre adományozták.

Ily határjárás történt Ikus-ban Robert Károly idejében melynek részletei azonban ismeretlenek.

Midőn a csanádi káptalan 1361. évben Zorna unokáját, Karapch oláhot és testvéreit: Sztaniszló, Negul, Lajk, Miklóst és Lászlót Solumus [1]) és *Ikus* birtokába vezetni akarta, a beigtatásnak, és a határjelek felállításának ellentmondottak endrédi Békés Jakab és László és Omori László, Gál fia. Az utóbbi nevezetesen azért, mert Endréd nevű faluja területéből sokat foglalni akartak. A felek megidéztetvén, Omori László oda nyilatkozott, hogy az ő tisztje Mihály de Furd (= Furdia) midőn tiltakozott, csak egyéni nézetét fejezte ki. Omori László nem tiltakozott volna, ha otthonn van, tudván, hogy a király Ikust amaz oláhoknak adományozta.

Az aradi és csanádi prépost, mint kir. emberek, Békés Jakab és László tiltakozása dacára, 1364. évben *Ikus* falu határait leirták, a birtokot pedig Karapchnak és testvéreinek átadták, Mátyás őrkanonok, mint a csanádi káptalan küldöttje, megjegyezvén, hogy a leirt határok megegyeznek azokkal melyek Robert Károly idejében fennállottak. (Oklevéltár I. 108—113. lap.) A határjárásban érdekelt felek oly ingerült lelki állapotban voltak, hogy minden percben összeütközéstől lehetett tartani, és a határjárást teljesítő hivatalos személyek nagy veszélyben forogtak. A határjárás ezeket említi mint Ikus határait: Toplafő és Bosarfő folyók, Nadrág, *Fel-Ikus*, birtokok, továbbá Farkasfő, Kis-Bosárfő folyók, Galagnafő, Farkaspataka, *Ikusfő*, Galadnapataka, Vecsefő, Kis-Vecsefő, Kis-Galadnapataka, Muchnapataka, Bykuspataka, Bacholpataka, Endrődpataka, *Ikuspataka*, Rogusnapataka, Barapataka, Gardiapataka, a Temes folyó, *Al-Ikus* és Zaad falvak. Ezen előzmények után Nagy Lajos király 1365. évben *Ikus* birtokát és a hozzá tartozó Padushavasa, Margina, *Ikuspataka*, Vecsepataka és Endrődpataka falvakkal, Karapch oláhnak (filius Ladislai, filii Zarna) az ő hű udvari szolgájának (aulae nostrae familiaris) és testvéreinek, hűségük feltétele alatt, örök időre adományozza és erről kiváltságlevelet állít ki. (Lásd Okltr. I. 56. sz.)

Ezzel még a jószág nyugodt birtokában nem maradhattak, mert csakhamar Ikusi Márk, Miklós fia (Nicolai de Ikus

[1]) Temes megyében feküdt.

filius) maga és Puerszeghi Mihály leányai: Kacho, Erzsébet és Katalin nevében a kir. curiában azt adta elő, hogy Sztaniszló, Karapch, László és Miklós oláhok Alsó-Ikus (Olsohykus) nevű falut, azon ürügy alatt, mintha ez a király collatiojára esett volna, maguknak adományoztatni kérték, holott e jószág a nevezett Márk és nemes Puerszeghi Mihály leányainak örökös birtoka, mely őket teljes joggal illeti. A király erre meghagyta az aradi káptalannak az ügy megvizsgálását, mely azt az eredményt derítette fel, hogy Alsó-Ikus (Olsoykus) csakugyan Márk és a nevezett nemes asszonyok örökös tulajdona, mely soha sem tartozott a király engedményezési jogához. Ez úttal Alsó-Ikus (Olsoykus) és *Fel-Ikus* (Feul-Ikus) közti határok is megkülönböztettek. Így találván a birtokviszonyt a káptalan, a Marsinán lakó oláhokat (értsd Karapch és testvéreit) 1366. évi Bertalan napján a curiára idézte, hogy ott jogaikat Márk és a nevezett asszonyok ellen esetlegesen igazolják. Az ügy egyelőre törvényes elintézést nyert és Márk, a csanádi káptalan által kiküldött Póka mester közbenjárásával, ki az új határjeleket is felállítá, beigtattatott. De már 1368. évben újra lép fel vádlólag Karapch és testvérei ellen, azt állítván, hogy a nevezett oláhok a panaszlók *Al-Ikus* (Olykus) nevű birtokuk nagyobb részét a maguk birtokához *Fel-Ikus* területéhez kapcsolták és azt most is használják. Ez ellen László, az oláh testvérek egyike, azt viszonozta, hogy inkább Márk és nemes Mihály leányait a maguk al-ikusi jószágukat bejárván, ahhoz mintegy nyolc oláh községet foglaltak, állítván, hogy ezek odatartoznak. A felek ennél többet jogaik igazolására nem tudtak előmutatni. Márk a határok minőségére nézve csak a csanádi káptalannak már idézett 1288. évi kiváltságlevelére hivatkozhatott, noha az abban említett határjárás törvényes meghagyás nélkül, azaz sem királyi parancs, sem törvényszéki itélet alapján történt, — de az oláhok is, kiknek a király *Fel-Ikust* adományozta, határjáró oklevelet elő nem mutathattak. A dolog így állván, Bubek István országbiró még 1368. évben a királynak előterjesztést tett, ki Felső- és Alsó-Ikus (Olsou-Ikus) határainak új igazítását elrendelte. E célra Péter aradi prépost társaságában Szeri Pósafi István küldetett ki oly meghagyással, hogy Felső-Ikus faluba a nevezett oláhokat, Alsó-

Ikusba pedig Márkot és nemes Puerszeghi Mihály leányait: Erzsébetet, Katalint és Kachot beigtassa. E beigtatást az aradi káptalan teljesítette még ugyan ez évben. Fel-Ikusra nézve ez azon megjegyzéssel történt, hogy abba az oláhok azon határok kimérésével vezettettek, a mely határokkal a jószág birt akkor, midőn azt Szeri Pósafi fiai tisztségükkel együtt a királytól nyerték.[1]) Ez alkalommal mint határjelek említtetnek a Száraz-Ikuspataka (kétszer Zarazykuspataka), Vecseréve, Parlagpataka, Rogusnapataka, máskép Sásospatak, mind csermelyek, a Temes folyó, Fenyőkerék vizér és a nagy út: Sóhordóút. Az erről szóló jelentést Széchy Miklós országbiró 1371. évben átirván, Fel-Ikust Karapch-nak és testvéreinek, Al-Ikust Márknak és Puerszeghi Mihály leányainak ítélte oda. A két birtok Arad megyéhez tartozónak mondatik. Ez alkalommal a szomszéd Endréd falu birtokát Békes fiainak hagyja; kik ugyanekkor Karapch oláhval és testvéreivel kiegyezkedtek, – közülök azonban Sztaniszló időközben meghalt. (Lásd e bonyolódott viszonyokról az Oklevéltár I. 78. számát.)

Soká hallgat a történet Ikus faluról, és mire a XV. század beköszönt, egy ikusi kerülettel találkozunk. A Csornai család Rékás vidékén is volt birtokos, és ott a csanádi káptalan 1405. évben Annát, Nyagul leányát bizonyos leány-negyed birtokába vezette. Rékásról a káptalan emberei hasonló célból az ikusi kerületbe (ad districtrum Ikws) jöttek át, és itt Morsyna és Ikus falut (villam Ikws) négy részre osztván, Annát ez illetmény birtokába vezették. Az ikusi negyedrész Sztaniszló (Stanislaus, filius Nicolai, filii Nawgul) udvartelkénél vette kezdetét. Később a birtok a király tulajdonába ment át. Albert király 1439. szeptember 27-én a Temes megyében fekvő ikusi kerületet (totum districtum nostrum seu provinciam (Ikws) Morsina oppidummal együtt, azon 4000 arany forintban elzálogosítja a két Hunyadi Jánosnak, melyet ezek Szörény, Görény, Orsova, Miháld és Peth királyi várak védelmére fordítottak. Midőn I. Ulászló 1440. évben a csanádi káptalannak

[1]) Per easdem metas et distinctiones quibus ipsi filii Pose eandem *Felseu-Ykus* a vestra regia maiestate in honore conservando usi fuissent et uti fecissent. (Oklevéltár I. 118. 120. lap.)

meghagyja, hogy a két Hunyadi Jánost Temes megye bosari kerületébe igtassa, az igtatásnál mint szomszéd és kir. ember részt vett Erne de Ikes (másutt: Irinus de also Ikes.)

Úgy látszik, hogy Ikus is, mint a többi Hunyadi-féle jószágok, György brandenburgi őrgróf birtokába került, mert neki 1518-ban Budára ikesi aranyat (aurum de Ikes) küldtek.

Ez Ikus falu és kerület utolsó említése.

Ikusfő vagy Ikuspataka patak, mely Al-Ikus falu alatt a Temesbe szakad. Ettől megkülönböztetendő az 1368-ban említett Száraz-Ikuspataka (alveus), mely szintén a Temesbe siet. (Lásd Ikus.)

Illadia, falu Oraviczához délre; hajdani neve Ilyéd, mely csak a XVI. században változott mai alakjává. Az oláhok lakta vidéken az eredeti magyar névalak vissza állítható, a *ia* idegen rag elhagyásával. Így lett a nem magyar ajku nép száján a magyar Sosd-ból Sósdia, Váradból Varadia, Miháldból Mehadia, Kövesdből Kuvesdia, Ilyédből Illadia. Az erdélyi helynevek is bizonyítják az Illye és Eliás név azonosságát. A mai Illyefalva hajdani neve: villa Sancti Eliae Siculorum de Sepsi. A Hunyad megyei Illye mezőváros hajdan Yliádnak neveztetett.

III. Honorius pápa, ki Margitot, konstantinápolyi császárnőt, III. Béla király leányát különös pártfogása alá vette, 1223. évben őt a Szerémségben fekvő Kővárának és tartozandóságainak, továbbá *Elyad* kir. praedium birtokában megerősiti. A pápai levél nem nyilatkozik Elyad hol fekvéséről, de valószinű, hogy a mai Illadia értendő itt. Ivánfy Ede bátran ráfogja, hogy ez az Elyad Keve vármegyében feküdt.

Az aradi káptalan 1325. évi levele szerint Szeri Pósa sebesi és ilyédi várnagy (castellanus de Sebus et *Elyed*) zálogban bírta Kér falut Arad megyében. 1362. évben Robert Károly meghagyja az aradi káptalannak, hogy Szeri Pósát az ilyédi várnagyot Aruky Arad megyei falu birtokába igtassa. A pápai tizedlajstrom szerint 1333. évben Blasius de *Elyad* pap a krassói főesperességben 18 banalist fizetett. 1342. évben Róbert Károly az illadiai kerületben (in districtu de *Elyed*) bizonyos oláhoknak egy Patak máskép Woya nevű telket adományoz, a krassói főispán Szeri Pósa pedig *Elyéd*-en 1352. november

8-án tartózkodott. Midőn 1363. évben Vaja határai megállapíttattak, és a Himfyak ezen helység birtokába vezettetnek, az *Iliad* várhoz tartozó oláh kenézek a kijelölt határok helyessége ellen felszólaltak. Ugyan ez évben (1363.) Nagy Lajos király említi a szokolari birtokosok panaszát, László kevei főispán, és annak ilyedi alvárnagyai (vice castellani de Ilyed) Gergely és Mihály ellen, mint kik a szokolári birtokosok kövesdi jobbágyait erőszakkal Ilyédre (ad villam *Ilyeed*) hurcoltak és némely földeket Kövesden és Szokoláron elfoglaltak. Illadia és Szokolár ma is határosok, de Kövesd eltünt. A szokolári birtokosok panasza az ilyédi várnagyok egész sorát ismerteti meg velünk, minthogy állításuk szerint ők a kövesdi földet már azon időtül fogva bírják, midőn még

János, Hench fia,
Kartali Tamás,
Szeri Pósa, és fia,
Szeri László, voltak várnagyok. Szeri Pósáról tudjuk, hogy 1325. és 1326. volt e hivatalban. Két alvárnagygyal már fent ismerkedtünk meg.

1370. évben feljegyzik, hogy Kragunfalva Ilyéd tartozandóságaiban fekszik.

Hasonlókép a Vaja területén épült Sztankfalva és Patak, valamint egy névtelen falu 1378. évben az illadiai várhoz (ad Castrum Elyad, vagy Elyed) tartoztak. Az első kettőnek a kenéze János, Vaja egyik részbirtokosa, — a másiké Pál, Bogdan fia volt. E kenézek helységeik jövedelmét az ilyédi várnak (Castro de Elyad) tartoztak beszolgáltatni.

1382. évben Miklós mester, Domokos fia, volt ilyédi várnagy (castellanus castri Ellyed). Ennek a nádor meghagyja, hogy a várallyai királyi jobbágyokat kényszerítse azon három ökör visszaadására, melyeket Pósafi Istvántól elraboltak. Várallya (villa) az ilyédi várhoz tartozott, és kétségtelenül a vár tövében terült el, mint az másutt is előfordul.

Zsigmond király 1428. augusztus 24-én Ilyeden tartózkodott, és Himfy Imrének meghagyta, hogy 50 lovassal az ő táborába siessen. Ez alkalommal Ilyédet a maga városának — oppidum nostrum — nevezi. A király a török elleni hadjárat érdekében soká tartózkodott az alsó vidéken, és különösen még

augusztus 25-én, 28-án és september 7-én, 8-án, 11., 12-én fordult meg Illyéden.

Hunyadi János országkapitány 1454-ben Dancs Péter szörényi bánnak Ankusewo és Leskovacz praediumban részbirtokokat adományoz. E praediumok Temes vármegyében az illadiai kerületben (in districtu *Ileyed*) feküdtek.

V. László király 1457. évben megerősíti a nyolc oláh kerület kiváltságait; a mely kerületek egyike köztudomásilag az illyédi volt (districtus Illed.) [1]) Mátyás király 1464. évben Vrányi Jánosnak, Györgynek és Mihálynak és más Györgynek új adományt ad a Krassó megyében és ilyédi kerületben fekvő Werbolcz, Marinkolcz, Dichyn (értsd Zsitin), Tyuko, Lugoth és Cseglo (Csiklova) nevű faluról, ezeket nekik oly feltételek alatt engedvén át, a milyenekkel e kerület más nemesei birtokaikban vannak. (Lásd Lugos.) Megjegyzendő, hogy itt először mondatik ki, hogy Illadia Krassó megyében feküdt.

A jeles Palatics család az illadiai melléknevet viselte és pedig már György, ki a mohácsi csatában elesett. Mi okból vette fel ezt a melléknevet, nincs tudomásunkra. Még csak 1538. évben lép Palatics Lőrinc örökösödési szerződésre karánsebesi Gyuricska Jánossal, Csiklova és Illadia részbirtokaira nézve, melyek az utóbbinak gyermektelen halála esetére, Lőrinc tulajdonába mennének. Semmi nyoma, hogy a család már azelőtt lett volna Illadián birtokos. A szerződés szerint a részbirtokok Csiklován és Illadia tartozékaiban (in pertinenciis Illadia) Szörény vármegyében fekszenek. (Okltár II. 395. sz.)

A Mohácsnál elesett Palatics György Makót birta Csanád megyében. Halála után Telegdy Ambrus foglalta el, de ennek fiai az igazságtalan birtokot 1549-ben visszaadták a mohácsi hős fiainak: Ferencnek és Gergelynek.

Még mielőtt a török vész Temestvárt megingatta volna, számos kisebb vár esett Mehemet beglerbeg hatalmába; ilyenek 1551. évben *Illadia,* [2]) Somlyó, Csálya, Zádorlak, Csanád, Fellák, Horogszeg stb. E vidék huzamosb birtokába azonban

[1]) Lásd Pesty: A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek. 1876.

[2]) Bethlen Farkas I. 498. lap. Illadia várát 1551. évben Palatics János vesztette el a törökök ellen, ki Fráter György lovas vezére volt. (Istvánfy Libro 17.)

csak 1658. évben léptek a törökök, Barcsay Ákos ismert cselekvénye által.

Az 1690—1700. évi összeirás Iladiát a palankai kerületben sorolja elő, a helység akkor a kir. fiscusé volt.

Az 1717. évi összeirás Jeladia néven 80 házzal említi ugyan e kerületben. A múlt század óta mindig a kir. kincstár birtoka volt; 1855. évben az osztrák-magyar államvasút-társaság tulajdonába ment át, és annak rakasdiai közigazgatási járásához tartozik.

Illadiától délre, Szokolártól kis távolságra régi váromladványok láthatók. Itt emelkedett a XIV. század eleje óta ismert ilyédi vagy illadiai vár. Újabb időben e romot szokolári vagy potoki, vagy szokolár-potoki várnak nevezték; de történetforrásaink semmit sem tudnak potoki vagy szokolári várról. Nevezetes illadia az itt szokatlan mennyiségben talált ezüstpénzekről is, melyek szakemberek által tudományos méltatásban részesültek. (Temesvári Tört. és Rég. Értesítő. IV. folyam 18. lap.)

Illadia legmagasabb hegymagaslata a Coruna 1048 méter, a szokolári határ mellett.

Az ilyédi kerülethez tartozott:

Illadia vagy Ilyéd 1363.
Cseglo, ma Csiklova 1464.
Dichyn, ma Zsitin 1464.
Kragunfalva 1370.
Lugoth 1464.
Marinkolcz 1464.
Patak 1342.
Szokolár 1363.
Váralya 1382.
Vrány 1464.
Verbolcz 1464.
Tyuko = Tinko, a mai Tikván 1464.

Dülőnevek: Tilva. Cseretu. Rovinyile. Tramniku. Dumbrava. Kornet. Bozovits. A dombos hely a falu mellett, melyen épület nyomai találtatnak, Scaunyel-nek neveztetik; és e név tán emléke annak, hogy Illadia az őskorban egy kerület székhelye volt.

Illoncs, hajdan ismeretlen fekvésü falu. Csolnok fiának Péternek birtoka, ki 1370. évben krassói alispán volt. Ságy István, Ilonch tisztviselője, 1375. évben erőszakoskodást követett el, Miklós bercsei kenéz ellen, mely okból a krassói alispán vizsgálatot rendelt ellene; a miből kitünik, hogy Illoncs Krassó megye határában feküdt. Bercse falu Himfy Péter birtoka volt. (Okltr I. 128. lap.) Lugasi Luka János 1567. évi végrendeletében említtetnek Rácz Péter de *Illoncz* és Rácz Sztojan de Cziney mint tanuk.

Figyelmeztetésül szolgáljon, hogy az 1717. évi összeirás egy *Illinzi* nevő falut említ a lippai kerületben, Kuvesdia mellett, három házzal, mely tehát az enyészet küszöbén állt. E falu már 1477. évben említtetik mint a Bánfy család Arad megyei birtoka. Ezzel azonban itt nincs dolgunk, mert Illoncs falut Bercse közelében kell keresnünk, ez pedig nem feküdt éjszakon.

Illuk, hajdan falu Rafnik és Nermet közt a verseczi kerületben, hol e helységet az 1723. és 1761. térképek feltüntetik.

A pápai tizedlajstrom szerint (1332—1337.) *Illuc* falu a sebesi főesperességben létezett és papja Benedek fizetett 10 banalist. Vajjon ezt is Nermet és Krassó körül kell keresni? bizonytalan, noha a tizedlajstrom Krassót is a sebesi főesperességben és nem a krassóiban sorolja fel.

Inics, hajdan falu Arad megyében, a Maros balpartján. Már Appiani Péter 1528. évi térképén láthatni Inits falut a Maros közelében. Báthory Zsigmond 1596. Jósika Istvánnak az Arad megyében fekvő Bulcs, *Inych*, Gyakor, Osztrov, Czela, Birkis stb. falut adományozza. Az 1717. évi összeirás az *Innik* néven 12 házzal, a lippai kerületben, Batta és Czella közt sorolja fel. Czella határában Inics mare nevü dülő, e helység nevét tartja fenn. Az 1723. évi térkép két Inits falut említ a Maros partján, Batta és Osztrov közt, tehát mai Krassó megyei területen. Az 1734. évi összeirás *Inniz* falut a kápolnási járásban említi. Ilynevü helyet az 1761. évi térkép tüntet fel, — úgy látszik, hogy nyomban utólérte az enyészet. Mert midőn a Maros és Duna közt három vármegye újra szerveztetett, Inics-ről már semmi emlék az akkori térképeken; még

is Bél Mátyás *Ivics* falut még felsorolja a Lippa felé eső falvak jegyzékében.

Istvánhegy, a Temes jobb partján, Tinkovához délre. A szakuli Házy család 1839. évben a kavarani és tinkovai határból mintegy 7000 hold uradalmi földet kihasított és itt Istvánhegyet telepítette. Házy Mária 1843. évben vasgyárt alapított, mely vasöntésben és rudas vas készítésében jeleskedett. A gyár azonban, mely a Valliasora hegyi patak mellett, a Temes közelében fekszik, sokat küzködött vizhiány miatt. A gyárt 1856. évben b. Haber Lajos és társai vették meg. Nevezetesen herceg Fürstenberg Miksa Egon, herceg Fürstenberg Emil Egon, gróf Chotek Ottó és báró Haber Móric. Ezek 1859. évben a gyártelepet a brassói Berg und Hütten-Actien-Verein cégű társaságnak adták el.

Istvánhegy területén, Kavarannal szemközt, hajdan Uj-Kavaran nevű, 13 házból álló telep szerénykedett, egy régibb itt létező vashámornak maradványa. E hámor vizvezetékének romjaira most is akadhatni. Ezüstmívelés jeleire is lehetett ráismerni, a minthogy újabb időben is találtatott itt ezüst; azonban a törökök kiüzetése alkalmával ez az ipar is halálos döfést nyert. Az iparos telepek elhagyatottak, elpusztultak, és nyomaira csak az irtások és ásatások alkalmával akadtak, midőn az új telep volt keletkezőben.

Ivánfalva, hajdan falu Arad megyében. Telegdy Lőrinc, János fia, 1455. évben Filepkevét és a hozzá tartozó Posoga, Szelcsova, Gyozan, *Iwanfalwa* stb. aradmegyei falvakat elzálogosítja. (L. Posoga.) Báthory Zsigmond fejedelem 1596. évben az Arad megyében fekvő Osztrov, Gros, Bulcs, Czela, Birkis, Bakamező, *Alsó-Jowanest* és *Felső-Jowanest* falut Jósika Istvánnak adományozza. Mind e falvak a Maros balpartján, Krassó megye mai területén feküdtek, részint most is fekszenek; azért valószinű, hogy Ivánfalva azonos a XVIII. században említett *Jovanesti* faluval, mely az 1723. és 1761. évi térképeken Posoga, Bulza és Nemesest közt van feltüntetve. Később észrevétlenül feloszlik. Korabinszky, kinek geografiai műve csak 14 évvel utóbb jelent meg, e falut már nem ismeri, a mint Krassó vármegye újra felállítása idején Jovanesti vagy

Javanesti, mely eddig a lippai kerülethez tartozott, valóban többé fel nem merül.

Izbay, hajdan falu tán Krassó megyében. Krassó megye 1437. évben bizonyítja, hogy Himfy Frank familiarisa Mathias de Kazon, Franknak egyik elköltözött jobbágyát *Izbay*-ban a vránai perjelnél Tygman Péter jelenlétében találta. A visszakövetelt jobbágyot visszaadták ugyan, de holmija nélkül. Izbay hol fekvésére nézve az idézett adat nem nyújt tájékozást.

Izgar, falu Krassó megyében, Temes megye szélén, a hol Duboz és Kádár faluval határos. *Izgara* birtokát 1389. évben országbirói itéletnél fogva a Himfy család osztály alá vette. Annak területén létezett 16 jobbágy és négy puszta telek. Ebből a hajadon

Himfy Margitnak 4 jobbágyot, és egy puszta telket, mely Jerszeggel határos;

Himfy Balásnak, Himfy Miklós fiának, a Rados nevű kenézt, Brathes és Draxa jobbágyokat és egy puszta telket;

Himfy Istvánnak, Péter fiának, a György, Dénes, Musa, Milita, Bagda, Radul nevű jobbágyokat, és Sztojan özvegyét adták osztályrészül. Két jobbágy és 2 telek be nem számítható, mert az eredeti oklevél, mely forrásul szolgál, hézagos. (Lásd Vermes, Jerszeg.)

Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem 1602. évben a Szeredai Andrásnak Temes megyében a Pogonis folyó mellett fekvő Doboz nevű praediumot adományozza, az *Izgard* és Kádár nevű mezőkkel együtt. E szavakból eléggé kitünik az akkori idők pusztító hatása, azonban az idézett közlés szorosan temesi területre vonatkozik. Izgard mező csak a szomszéd Izgar falutól vehette nevét. Rákóczy Zsigmond fejedelem 1607. június 28-án lippai katonáinak: Radichy Mártonnak és lugosi Pribék Jánosnak adományt ad a temesi kerületben fekvő Valeapaj egész falu, valamint *Izgar*, Duboz és Kádár részbirtokaira, melyeket azelőtt a magtalan meghalt Tábor Benedek, Radichy Márton testvére és Ztepan Péter birt. Ugyan ez év augusztus 4-én a fejedelem új adományt ad Trombitás Istvánnak a Temes megyében fekvő Bokcsa, Sasanocz, Voxincz, Duboz, *Izgar* és Kádár birtokára. 1608. január 11-én kelt a jelentés az igtatás teljesítéséről. (L. Bogsán.) Az 1690—1700. évi összeirás hallgat Izgarról, de az

1717. évi felsorolja azt a csakovai kerületben 40 házzal. Korabinszky Ischkar-nak irja, de különben a földrajzi irók minél kevésbé foglalkoznak e helységgel. Birja a kir. kincstár. Helynevek: Szimera, Mrakovile, legelő. Lunka, kaszáló. A régi helység állítólag a Szelistye nevű dülőn feküdt.

Temes vármegye területén több Izgar falu létezett, saját melléknevekkel egymástól megkülönböztetve.

Izgarpataka, Krassó megyéből Temes megye területére folydogál. A csanádi káptalan 1389. évi jelentésében irja Egerszeg falu határjárásában, hogy ott éjszakra volt az Izgarpathaka forrása s hogy Duboz határát képezi Egerszeg felé.

Izlas, hajdan határrész Tinkova falu határában. A karánsebesi kerület várnagyai 1575. bizonyítják, hogy Macskási Miklós erdei részbirtokait de *Magwr* et in *Izlas* Tinkova faluban 10 forintért elzálogosítja Duma Jánosnak. (Oklevéltár II. 438. szám.)

Izvaricza, hajdan falu, mely majd Hunyad, majd Arad vagy Temes vármegyéhez tartozott. Gruin és Leukusest táján keresendő. I. Ulászló király 1440. gúti Országh Mihálynak és Jánosnak Solymos várát és tartozandóságait adományozza; ezek közt az Arad megyéhez tartozó Bresztovácz, Kizdia, *Izvorcz*, Kékes stb. a Maros balpartján. V. László király 1453. a Temes megyei Sugya, Zsupan és Twerd oláh kerületet Hunyadi Jánosnak adományozza, a melyekbe őt 1454. az aradi káptalan beigtatta. A sugyai kerülethez tartozott többi közt Leukusest, Rakitta, Gruin, *Izwarecz* stb. Thywadar Péter de *Izwaricha* 1511. évben mint egyik nádori ember szerepel, midőn az aradi káptalan a marzsinai jobbágyokon ejtett erőszak ügyében vizsgálattal volt megbizva. Báthory Zsigmond 1597. január 5-én a karánsebesi Tivadar családnak, nevezetesen László, Miklós, Péter és Jánosnak, a törököktől visszafoglalt és Temes megyében fekvő Kladova, Gruin, Ohaba, *Izwarecz* stb. falut adományozza. Nincs felvilágosítva, hogy miért adományozta Báthory Zsigmond, már ugyan ez év május 24-én enyingi Török Istvánnak a marsinai és monostori kerületet, mely utóbbiban: Dubest, Padurány, Kladova, *Izvaricza*, Sugya, Leukusest stb. feküdt. Mindkét kerület akkor Hunyad megyéhez tartozott. Török István beigtatása történt 1598. évben; az ő magtalan

halála után, Bethlen Gábor a fennevezett jószágokat, köztük *Izvaricza* falut 1620. évben ifj. Bethlen Istvánnak adományozta Nem említtetik azon falvak közt, melyeket 1617. évben Bethlen Gábor zálogba fogadott. De a fejedelem 1622-ben Krivobara, Vizma, Kékes, Székás, *Izuaracz* stb. puszták részbirtokaira Verebélyi Jánosnak új adományt ad, — e puszták akkor Arad megyéhez számíttattak. Tekintetbe véve az említett birtokok csoportját, Izvaricza kétségtelenül a lippai kerületben feküdt, a hol az 1723. évi térkép *Izvor* falut feltüntet. Itt érintkeznek ma Temes és Krassó vármegye területei, kétséget hagyván fenn, vajjon innen vagy túlnan feküdt-e Izvor.

Heves-Izvor, hajdan praedium a krassói kerületben. Zápolyai János király 1535. *Heves-Izvar*, Csudanovecz, Zsitin, Gerlistye stb. birtokát karánsebesi Peyka Jánosnak, Györgynek és Péternek adományozza. A praedium fekvésére nézve tájékozást adnak az említett szomszéd birtokok. (L. Gerlistye.)

Fekete-Izvor, hajdan Érsomlyó vár tartozandósága. Pósa István krassói főispán familiarisa Bok Péter 1343. évben az aradi káptalan előtt tiltakozott az ellen, hogy Rajk fia Lukács az érsomlyói királyi vár birtokait: Steephfalva, Lukaja, Bikesd, Harasztút, Fekete-Izvor stb. magának jogtalanul elfoglalta és bitorolja.

Izvor, hajdan falu Arad megyében. Báthory Zsigmond 1596-ben Jósika Istvánnak Harmadia, Kapriora, *Izvor*, Fundata, Batta, Valeamare stb. helységeket adományozza.

Jabalcsa, falu, Krassó városhoz éjszakkeletre határos. Első említése Jabalcs néven az 1723. évi térképen. Vályi András rác falunak nevezi, és a kir. kincstár birtokának. 1855. évben az osztrák-magyar államvasut társaság tulajdonába ment át, és ennek krassói jószágigazgatási kerületébe tartozik. Hegymagaslatok: Pasok, a krassovai határon, és Csoka cu apa (a Kraguja erdőrészben).

Területét minden oldalról krassovai földek környezik. Lakosai bolgárok.

A helynév tán a szláv jabalka (= alma) szótól származik. A községben sok almát termelnek.

Tudni érdekes, hogy a jabalcsai szlávok egymás közt oláhul beszélnek.

Jabolnak, hajdan falu. Perényi Miklós bán 1390. évben *Jabolnok* és Érsomlyó más tartozandóságai birtokába igtattatik. 1392. évben Zsigmond király ugyancsak Perényinek új adományt ad Érsomlyó és tartozandóságai, ezek közt Jabolnak birtokára Krassó megyében. (Lásd Érsomlyó.) Valószinűleg a mai Jabuka Verseczhez délre. Schedius térképen hibásan Jakuba.

Jamsorovics, hajdan falu a krassói kerületben. Zápolyai János király 1535. évben Gerlistye, Csudanovecz, Zsittin, *Jamsorowyth* stb. praediumokat karánsebesi Peyka Jánosnak, György és Péternek adományozza, kiknek elődjei már II. Lajos korától fogva birják. (L. krassói Gerlistye.) A király az utóbbi tekintetből új adománynak nevezi az ő intézkedését. Peykáék beigtatásának ellentmondott Bokosnicza Miklós de e tiltakozás nem vonatkozott Jamsorovics praediumra. A pör 1536. évben halasztást nyert.

Jara, vagy Járy, lásd Gyár.

Jardebitz, hajdan falu a Berzava mellett, Vodnik közelében. Homann mult századi térképén van feltüntetve.

Jasabnik, hajdan falu a Nera folyó partján, Naidas és Bogodinz falu közt; ott tünteti fel az 1723, és 1761. évi térkép.

Jaszenova, falu a Karas folyó mellett, hol az oraviczai vasut a temesvár-báziási vonalba szögellik. Jaszenovo falut az 1690—1700. évi összeirás a palankai kerülethez számítja; Jeszinova néven 1699. évben Szörény vármegyéhez tartozott. Az 1717. évi összeirás szintén a palankai kerületben Jassenova néven 110 házzal sorolja fel, a mi jelentékeny községre mutat. *Jeszenová*-nak nevezi Vályi és a kir. kamara birtokának mondja. A XVIII. századbeli térképek rendesen Jeszenovának írják. Midőn 1779. évben Krassó vármegye újra alakíttatott, e falu az oláh-illir ezred kerületéhez csatoltatott; és midőn az illir határezred szerveztetett, ez utóbbinak területéhez. A határőrvidék feloszlatása után Krassó megye igazgatása ide is kiterjesztetett.

Jatasch, hajdan falu, a verseczi kerületben. Ily néven említi Korabinszky, *Jataz* néven Vályi. Egyik sem mondja, merre kell azt keresnünk. Más adatunk nincs e helységről.

Java, hajdan völgyes erdő Kalova és Obresia közt Karánsebes vidékén, 1584.

Jám, falu a Karas folyó és oraviczai vasut mellett, hol ez a temesvár-báziási vasutvonalba szögellik. *Jam* és Borzaszentgyörgy 1335. évben, fekvésük ellhalgatása mellett, mint jánki Kis Miklós olyan birtokai említtetnek, melyeket Thouka mester, a kalocsai érseknek érsomlyói és krassófői várnagya adóval nagyon megterhelt, midőn az érsek a király parancsából ezen vidéken huzamosb ideig tartózkodott, és pedig, hogy Bogdán vajda Mikula fiának átköltözését az ő tartományából Magyarországba előmozdítsa. Nagylaki János 1421. évben *Jaam*, Bozna, Kuzmincz stb. falut Csáky Miklósnak és Györgynek örökségül igéri, 1427. évben pedig Zsigmond király Nagymihályi Albert vránai perjelnek Vásárhely, *Jaam*, Rusolch és más a Krassó folyó mentén fekvő falvakat adományozza. (Lásd Szentgyörgy.) A család e jószágokat még a XVI. század közepén bírta, mert 1550. évben Nagymihályi Sándrin és Gábor tiltakoznak a garamszentbenedeki convent előtt az ellen, hogy I. Ferdinánd király az ő jószágaikat eladományozhassa. Nevezik különösen a Krassó vármegyében a Karas és Vicsnik folyó mentén fekvő Vásárhely, *Jaam* és Rusocz (ma Russova) nevű birtokaikat. Almády István kuruc, Tököly Imre híve, azt írja naplójában, hogy ő urával, 1691. november 9-én Jám faluban szállt meg, mely egészen puszta, az az lakatlan volt. Másnap Mirkovaczra mentek. Az 1690—1700. évi összeirásban Jam a palankai kerületben fordul elő Szuboticza és Jaszenovával. Ugyan ott sorolja elő az 1717. évi összeirás 43 házzal. Korabinszky Nagy és Kis *Csham* falut különböztet meg. A mult században a kir. kamara bírta, de 1819. évben gróf Bissingen Ferdinand Ernő kapott adományt Jám és Mercsina falura. A forradalom után Jám a család több tagjai közt oszlott meg.

A helyszineléskor nevezetesen, gróf Bissingen-Nippenburg Ernő, Nándor, Antal és Miksa voltak annak telekkönyvezett tulajdonosai. E tulajdonosok birtokainak telekkönyvi átvitele 1865. évben következőleg történt:

I. Rész: gróf Bissingen-Nippenburg Antal.

II. Rész: gróf Bissingen-Nippenburg Ernő. Beszavazás által 1881. évben az ő unokája lett e jószágrész tulajdonosa.

III. Rész: gróf Bissingen-Nippenburg Ferdinand. A tulajdonjog átiratott az ő nevére 1877-ben.

IV. Rész: gróf Bissingen-Nippenburg Alajos, Miksa, Károly és Mária. Ez utóbbinak jutaléka 1870. évben az előbb nevezett három testvérre származott át; 1875. évben gróf Nippenburg, szül. Meraviglia Criveli Mária vette meg mind a négy jutalékot.

V. Rész: gróf Bissingen-Nippenburg Ernő (1), Antal (2), Nándor (3), Alajos (4), Miksa (5), Károly (6), Mária (7). Az első jutalék tulajdonosa lett 1881. évben a birtokosnak unokája, ifjabb gróf Bissingen-Nippenburg Ernő. A 4. 5. és 6. sorbeli jutalék tulajdonát 1875. évben gróf Bissingen szül. Meraviglia Mária szerezte meg vétel utján. A (7) számu jutaléknál oly birtokváltozás történt, mint a milyent a IV. Rész leirásánál kimutattunk. Mostani tulajdonosnéja 1875. óta gróf Bissingen, szül Meraviglia Mária.

Jám helynév valószinűleg a szláv Jam és Jama, az az árok, gödör szótól származik. A község határában azonban szláv és oláh helynevek fordulnak elő. Igy: Unghiu (szeglet). Susara (bokros). Szatulu vechi = Ófalu. Priporu. (= meredek domb). Rusnik, Visnik patakok. Itt folyik a Jám patak is.

Jánk, hajdan falu. Robert Károly 1335. évi levele szerint, László kalocsai érsek felelősség alóli felmentést kér Thouka mester, az érsek érsomlyói és krassófői várnagya számára, ki az érsek testvérének Jánky Kis Miklós jószágain: Jám és Borzaszentgyörgy faluban Bogdan vajda beköltözése alkalmával a jobbágyokat nagyon terhelte. (L. Jám.) 1370. évben Jánky Miklós Krassó megyei birtokos, kinek Bozyasban jobbágyai voltak. Jánky Miklós fiai ugymint, a már nevezett Miklós és László 1382. évben Krassó vármegye által eltiltatnak egy malom építésétől a Karas folyón, Nadraz (Nendraz) falu mellett. Ugy látszik, hogy Jánk falu szintén a Karas közelében feküdt. A már nevezett László (de Janyk másutt de Jwank) Miklós fia 1383. év elején Kuzik falvában felkerestetvén, törvényszék elé idéztetik, a Vaja faluban elkövetett erőszakoskodásért. Ezzel Jankra nézve a történeti forrás elapad. Említtetik 1427. évben Nagylaki János, Jánk fia; de itt csak személynévvel van dolgunk.

Jánosfalva, hajdan falu. I. Ulászló király 1440. évben a Halmágyi Lászlótul elvett birtokot Solymos várával együtt Országh Mihálynak és Jánosnak adományozza. A mai Radmanyest táján Krassó megyében fekhetett.

János-kenéz-falva, hajdan birtok, a Berzava és Pogonis táján. A Himfy család 1389. évben birtok osztályra lépvén, a Januskenézfalva nevű birtok, (in Saturus) melyen 18 jobbágy tartózkodott, egy birtokrészszel Supafalván, a hol János kenéz és egy más jobbágy lakott, Himfy Istvánnak, Péter fiának adatott osztályrészül. (Lásd Egerszeg.)

Jenő, hajdan falu, a Berzava folyó azon táján, hol a Himfy család jószágainak csoportja volt. 1370. évben Tamás, Kozma de *Jeneu* fia, krassói nemes. 1371-ben Mihály, István de Jenő fia nádori embernek volt kijelölve a Krassó megyei Félegyházán történendő beigtatásra. Miklós krassói alispán 1396. évi levelében Jenői Jakab (de Jenő) mint megyei megbizott megidézi Himfy Istvánt. 1433. évben nemes László Jenei (de Jenew) Lukács fia, mint megyei kiküldött szerepel a borzafői kenézek Himfy Frank elleni pörében. Hasonló módon említtetik János Jenei György fia. Végre 1435. évben Jenei Bertalan (de Jenew) Himfy László által Krassó megye előtt vallott ügyvéd. Ez adatok elégségesek e helységnek az egykori Temes megyei Jenőtől való megkülönböztetésére.

Jersnik, falu Facsethez éjszak nyugotra. V. László király 1453. évben Sugya, Zsupan és Twerd oláh kerületet Hunyadi Jánosnak adományozza. A sugyai kerületbe tartozott többi közt *Felsew-Jerczenyk*, *Alsó-Jerczenik*, *Közepsew-Jerczenik*, Kladova, Gruin, Reketyő (azaz Rakitta) stb. Az aradi káptalan Hunyadi Jánost e jószágokba beigtatta 1454. évben. György brandenburgi őrgróf birtokában 1514—16-ban csak *Alsó-* és *Felsö-Jerchenyk* különböztetett meg, az elsőben 8, a másik 9 jobbágy tartózkodott. Az adólerovásban a két falu így említtetik: *Gyerchinik* és *Gyerczinik alter*. A sugdiai kerületben feküdtek. Báthory Zsigmond 1597. a Hunyad vármegye monostori kerületében fekvő *Alsó-Yerczinik* és *Felsö-Jerczinik* falut enyingi Török Istvánnak adományozza, a ki 1598-ban Török Bálinttal együtt azok birtokába igtattatott. Báthory Gábor 1612. évben a Temes megye monostori kerületében fekvő

Feronikuczj (így ferdítve Jersnik helyett) praedialis birtokot visszaadományozza Török Katalinnak. (Lásd Monostor és Marsina.) Temes megyei puszták 1617. évben *Jricznikull* és feolseő *Jricznikull* (azaz Jersnik), melyeket Bethlen Gábor Török Istvántól zálogba vesz. A helynévben előforduló *ull* szótag, csak oláh helynév képző, mely nagyon gyakori. 1620. évben Bethlen Gábor Török István magtalan halála után a monostori kerületben fekvő *Alsó-Gerniczik*, *Felsö-Gerniczik* [1]) Sugdia, Zternik, Kladova stb. falut ifjabb Bethlen Istvánnak adományozza. Az 1690—1700. évi összeirás szerint *Jarcsinikul* falu a facseti kerületben fekszik. Szintén e kerületben tünteti fel az 1717. évi összeirás *Arschnik* néven 20 házzal. Az 1723. évi térképen Jerschek, így Korabinszky is. Vályi szerint Jernik, a bulcsi járásban. *Jernyik* név alatt említi a Csanád egyházmegyei Adattár (II. 375. lap.) és azt véli, hogy első megtelepítése a XVII. század elejére esik; megjegyezvén egyuttal, »hogy első lakosai Oláhországból származtak ide, kik azonnal földmíveléssel és marhatenyésztéssel foglalkoztak. A török betörés idejében a környékbeli őserdőkbe menekült a lakosság, hol állítólag fagyökérből élt a lakosság.« Ez utóbbi közleményben kevés lehet a történeti valóság, és a törökök mult századi betörései aligha megingatták Jersnik nyugalmát.

A falu rendetlenül szétszórt, mintegy 120 faházból áll. A környéket a Gyalu Zsoka és a Gyalu Mare, nem különben a Vukovetz, vagy Bukovetz, Petrits és Beretyu nevű halmok és a Valyakurtya képezik. A község határának felét erdőség borítja el. Említendők még következő helynevek: Szigyora. Peretu, Fontana lui Zsirop, Cseus, Dumbravicza szántóföldek. E falu adományozását már 1798. kérte Körmelics Károly.

1810. évben Brument Jakab, Jakab fia, miután az éhség idején jótékonyságot tanusított a nép iránt, Jersnik falut, melyet ő már 1806. évben kért, és mely eddig a kir. kincstár birtoka volt, 15000 forintért kapja adományul. Jakabtól örökölte egyetlen leánygyermeke, a kinek elhaltával e század közepén megint visszakerült a kincstár birtokába, és ez most is annak tulajdonosa.

[1]) Szarazan falu határában van Girnyiczik nevű kösziklás szántóföld.

Jerszeg, régen Egerszeg falu a Pogonis patak mellett. Nevezetessé lett birtokosainak gazdagsága és magas társadalmi állása által. Nagy Lajos király jutalmazni akarván Heem Benedek érdemeit, 1361. évben, midőn még Szatmár, Marmaros és Ugocsa vármegyei főispán volt, ennek új adományt ad a Krassó vármegyében fekvő Kövespataka, Székáspataka és Vaja egész falu, és Bácstivisse fél birtokára. Ezeket a király Bessenyei János mestertől, most óvári comes és várnagytól 3400 forintért vette meg. A király 1369. évben oda utasította a csanádi káptalant, hogy Heem Benedek akkor már bolgár bán, valamint testvéreinek Péter és Miklós, úgyszintén János fiának Lászlónak Temes megyében fekvő *Egerzeeg* nevű birtokának határait leírja. — Egerszeg első határjele — e leirás szerint — kezdődik a Mezősomlyóra vezető út mellett, következik délre Sosdia, éjszakra Doboz és Nagyszékes (ma Szákos). Duboz és Egerszeg közt az Izgarpataka képezte a határt. Határbirtokok még Remete, Erdőtelek, Szekus (Szákos), Hodos, Komiáth, Viszák, Rafna, mely Egerszeghez délre fekszik. A bejárt területen szakad a Theberpatak a Medvispatakba, és említtetnek a Paganch (Pogonis) folyó, Holtpaganch, Izgarpatak, Viszák, Visszafolyópatak, Nagyszékespatak, Kumanpatak, Sarmaspatak, Tarazlopatak, Vermespatak, Eruságpatak, Aranyaspatak csermelyek, ez utóbbi a Poganisba szakad. Említtetik végre a Lugasra és Mezősomlyóra vezető út. Roppant határa volt tehát Jerszegnek, és a csanádi káptalan 1369. március 6-án teljesítette itt a beigtatást, a káptalan részéről Mátyás őrkanonok, mint kir. ember Pycher Miklós vevén részt. Ez volt Benedek bán utódjainak, a Himfy családnak főfészke a Pogonis és Berzava közt.

Himfy Péter egerszegi jobbágyai Ratk és Balás 1370. a nádori közgyülésen mint tolvajok ítéltettek el. Himfy Miklós, Pál fia, ki Ermen birtokosa volt, 1384. évben de *Egurzeg* melléknevet visel. Más Himfy Miklós, ki Benedek fia volt. Ez utóbbi Miklós »de Döbrente« melléknevű volt, a kinek fiai Basil, Benedek, Quirin és Nabor 1387. évben eltiltják egerszegi Himfy Miklós özvegyét, hogy a férje után maradt jószágokban censust ne szedjen a jobbágyoktól. Ez évben a családalapító Heem (vagy Himfy) Benedek már nem élt, de özvegye igen.

Himfy Miklós Pál fia sem élt már akkor. Benedek bán özvegye Margit (vagy Katalin) birtokigazoló okleveleket kért rokonaitól, de ezek a kérést nem akarván teljesíteni, a nádor 1388. évben a veszprémi káptalan által Himfy Miklós, Pál fiának özvegyét Ilonát *Eerzugh* nevű birtokán, remetei Himfy István, Péter fiát pedig Sasd (Sósdia) nevű falujában megidéztette. A történt megidézésről a veszprémi káptalan 1389. május 12-én tett jelentést, és Jerszeget *Egerzyg*-nek írja. (Okltár I. 121. sz.)

Himfy Basil, Miklós fia (ki Heem fia volt) és Himfy István, Péter fia a csanádi káptalan előtt oda nyilatkoznak, hogy ők Himfy Miklós, Pál fia özvegyének hozományi jogából eredő minden igényeinek meg akarnak felelni. Zsigmond király azért 1388-ban az özvegynek, Ilonának meghagyta, hogy kielégítést nyervén Basiltól és Istvántól, az illető részbirtokokból vonuljon ki.

A családi perpatvar azonban még soká nem csendesedett le. 1389. évben Gyári Péter (de Gyaar) Himfy Bazil famulusa [1]) Himfy Ilonát, Miklós özvegyét és leányát Margitot, a csanádi káptalan eltiltja nevezett Basil jószágainak elfoglalásától, vagy bármi módoni használatától. Csáktornyai István nádor, miután özvegy Ilona és leánya egyrészről, Himfy Basil és István másrészről, a hozomány és leánynegyed miatt a pört még folytatták, 1389. évben ítéletet hozott a birtokosztályra nézve. Ez osztály szerint István, Péter fia, *Egerzeghen* húsz és néhány jobbágyott kapott, egy elhagyatott curiát, három malmot a Poganch folyón. Ezen kivül jutott Basilnak és Margitnak is bizonyos rész. Az osztály alá került birtokok ezek: Izgara, Pokolfalva, Borzlyuk, Zacho, Supafalva, Drasan, Szaniszlókenézfalva, Halmágykenézháza, Jánoskenézfalva, Miklósfalva, Farkasfalva, Remete, Rachkfalva, Phileskenézfalva, Gyurfalva, Kechafalva, Radafalva, Mayanfalva, Pribilfiamiklósfalva, Ermen, Kis-Ermen, Gergerfalva, Árkikúnfalva, Asszonylaka, Filestó és az egész kövesdi kerület. E birtokok többnyire a Berzava és Pogonis folyók, Vermes és Izgar patakok közt Mező-Somlyótól Izgarig elterjedtek. Közte sok egyéb nem lehetett,

[1]) Bazil egerszegi Miklós fia volt. Ez a Miklós másutt debrenteinek neveztetett.

mint majorság. A pör 1390. évben ismét a király szine előtt megfordult, minthogy Benedek bán özvegye, unokái Basil, Benedek, Quiren és Miklós, valamint remetei Himfy István, Péter fia nevében azt panaszlá, hogy Ilona, Miklós özvegye és leányai Katalin és Margit, úgyszintén Katalin férje Macedoniai András, János fia — nevezett Benedek bán unokáit és remetei Himfy Istvánt, a *Temes* és *Krassó* megyében fekvő és nádori valamint országbirói itélettel nekik odaitélt birtokokból erőszakkal kizárják, a jószágokat pedig elfoglalva tartják. A király, meggyőződvén, hogy nádori és országbirói itéletnél fogva egerszegi Himfy Miklós, Pál fiának, birtokainak három negyedrésze a panaszló feleket (debrentei Miklóst és remetei Péter fiait) illeti, a negyedik rész pedig Margitot, a csanádi káptalannak megparancsolja, hogy a panaszlókat a kérdéses birtokokba visszahelyezze. A káptalan nagypénteken jelentést tett, hogy mind ez megtörtént, Csáky Balás a temesi alispánnak Előjáró György nevü tisztviselője és egy kanonok jelenlétében, valamint hogy Egerszegen Miklós özvegyét és leányait a kir. curiára megidézték. Az aradi káptalan azt bizonyítja 1391. évben, hogy Macedoniai András, ki mint láttuk, Himfy Katalin férje volt, Himfy Istvánnak, Péter fiának, a Székás, Vaja, Kövesd, Ermen, Akasztó [1]) és Bácstivisse falura vonatkozó, és neki egerszegi Miklós özvegye Ilona által küldött okleveleket át és visszaadta. Mire Himfy István ezer márk birság mellett magát a káptalan előtt arra kötelezte, hogy Ilona özvegyének és két leányának egy Moyafalva nevü birtokot és egy malmot addig fog használatul átengedni, mig Himfy Miklós birtokait megtalálandja és megszerzendi, akkor pedig az összes birtokok harmad részének negyed részét fogja Ilonának és leányainak átadni. Itt a helynév *Hegerseg* alakban közöltetik (relicta Nicolai bani, filii Heem de Hegerseg.) Derecskei Péter temesi alispán egy év nélkül kelt levélben (XV. század eleje) felszólítja Himfy Istvánt, Péter fiát, hogy miután Ozorai Piponak Radván nevü jobbágya a Doboz kerületben lakó Mikó által megöletett, a megölt fiának Tivadarnak és testvéreinek Bureni Lászlónak (Ladislao de Buren) kellő homagiumot fizessen,

[1]) Ez nem Krassó, hanem Fehér megyében feküdt.

mert, írja az alispán, ő a főispán jobbágyát kárban nem fogja hagyni. Ez időtájban (1403.) szerezték vissza a Himfyak Bélvidék birtokát.

Csáky Miklós temesi főispán 1400. évben azt irja a nádornak, hogy remetei Himfy István vele együtt a haza alsó vidékének védelmében működik, azért kér számára pörhalasztást. Zsigmond király 1403. évben majdnem feltünő előzékenységü, midőn Macedoniai Andrástól azt hallá, hogy remetei Himfy István és omori Cholnuk György a király hűségére hajolnak, és a korona iránti hűségre visszatérni akarnak. Bocsánatot ad nekik és azoknak kitünő jutalmakat helyez kilátásba. Nevezett Himfy István fia Péter Sasd falut birta Temes megyében; 1405. évben István azon követeléssel állt elő, hogy mindazon Krassó és Temes megyei birtokoknak fele része őt magát illesse, melyek őt valamint Benedek és Hym néhai remetei Miklós fiait közösen illetik. A király parancsot adott az aradi káptalannak, hogy e követelés jogosságát vizsgálja meg, de a vizsgálatról szóló jelentés nem ismeretes. Ugyan ez évben remetei Himfy István pörben áll Dánfy Miklós özvegyével, ki tőle egy jobbágyot elvett; 1406. évben szintén ő bepanaszolja saját rokonát Himfy Heemet, Miklós fiát (ki Benedek fia volt), hogy Istvánnak *Egurzeghen* lakó jobbágyaitól kenyeret és sört elvett és ökröket elhajtott; panaszolja az országbiró előtt, hogy Heem, Miklós fia (ki Benedek bán fia) *Egerzegh* faluban Mika, Himfy István jobbágyának házába fegyveres kézzel berontott, az ő szalmáját kertjéből elvitette, és Mika gyermekeit a házba csukván, azokat megölni akarta. Szécseni Frank országbiró 1406. április 22-én meghagyta az aradi káptalannak, hogy ez utóbbi panaszt vizsgálja meg. Az említett Himfy István 1417. évben István rác despota tárnokmestere volt (comes et familiaris noster), és miután ennek dolgaiban elfoglalva volt, Ozoray Pipo temesi és krassói főispán meghagyta a nevezett megyék alispánjainak, hogy Istvánnak perhalasztást engedjenek a legközelebbi megyei közgyülésig. 1418. évben remetei Himfy István 1418. évben igényt támasztott egerszegi Himfy Benedek, Miklós fia ellen, a veszprémmegyei Döbrenthe vár részbirtokára és a Vas megyében fekvő Szentkirály falu felére. Zsigmond király meghagyja az aradi kápta-

lannak, hogy Himfy Benedeket a jószágok kiadására hívja fel, különben a kir. curiára idézze meg. Zsigmond király 1422. évben meghagyja a csanádi káptalannak, hogy saját levéltárában keresse fel a Debrenthe, Egerszeg, Remete, Székás, Bastisse és Ermen birtokaira vonatkozó okleveleket és azok átiratát adja ki Himfy István fiainak, kik az okleveleket elvesztették. Az oly sokszor említett remetei István 1424. évben már nem élt, de özvegye igen.

A gazdag történeti forrás Jerszeg községre nézve, most már apad; olvassuk, hogy 1433. évben Mihály, 1434-ben Tamás volt *Egheerzek* plébánosa.

Barcsay András 1597. évben Temes megyei Semlak, Omor, Gataj, Denta és Gaj birtokába igtattatván, a statutióban mint szomszédok részt vettek karánsebesi Moses Miklós *Jerzik*-ban lakó jobbágyai Maling János biró és Margai Gáspár.

Az 1690—1700. évi összeirás *Erszik* és Vermes falut a lugosi kerületben említi. Az 1717. évi összeirás *Herzeck* néven 30 házzal a csakovai kerületben sorolja fel, Kádár és Vermes közt. 1699. évben az itteni *(Erszik)* birája birói vallatásban Macskási Péter érdemeit hangoztatta. Már a Szentkláray által közlött 1723. térképen *Jerzeg*. Említtetik még 1784. évben *Erszegh* plébánusa Krassó megyében, de Korabinszky térképe és Vályi geographiai szótára már a mai Jerszeg névalakot használják. Az 1784. évi megyei jegyzőkönyv *Járszegh*-nek is irja, a mely nevet Lipszky térképen is találjuk. A falu pecsétjén most is az *Ersik* név olvasható. A katb. plébánia 1847. évben állíttatott fel.

Birja a falut a kir. kegyes alapítványi uradalom.

Ujabb időben (1835—36.) magyarok és tótok költözködtek ide az eddigi oláh lakosok közé.

Dülőnevek: Zsika. Teius. Damiana. Peretu, legelő. Szelistye, szántó. A község egy határrésze: szatu batrin, mert a régi falu ott állott.

Mostani határa 6053. kataszt. hold és 1304 öl.

Jeszenovacz, hajdan falu a verseczi kerületben, Resicza és Klokotics közt, a hol az 1723. és 1761. évi térkép feltünteti. E falut sem az 1690—1700. évi, sem az 1717. évi összeirás

nem ismeri, noha a szomszéd falvakat elősorolják. Krassó megye újra felállítása alkalmával nincs e helységről szó, a század végén dolgozó Korabinszky és Vályi is hallgatnak arról.

Jotics vagy Jotis, hajdan falu Kossovától $^1/_4$ mérföldnyire. Korabinszky és Vályi egyformán ezt így irják, hogy a »Bánátban« feküdt · de semmi térkép, semmi irott munka ily falut nem említ, maga Korabinszky térképe sem tünteti fel.

Jovanesti, lásd Ivánfalva.

Kadrassó, hajdan birtok a Maros bal partján, Kapriora táján. A telegdi Csanád nemzetség 1337. évben birtokosztályra lépvén, ez alkalommal Filepkeve, Szlatina, Perew, Szaniszlóháza, Mikcseháza stb. Csanád esztergomi érsek osztályrészeül jutott, ellenben Pestes, Kapriora, Duburdun, Kadrassón és Urkuta a szintén Csanád nemzetségü Dénes mesternek és testvéreinek adatott ki. (Lásd Kapriora, Filepkeve, Pestes, Urkuta.)

Kakareth, hajdan falu Krassó megyében 1367. királyi birtok és Zagurian faluval nyugotra határos. Iratik Kakarek-nak is.

Kakova, falu a Karas folyó mellett Tikvan, Varadia és Greovacz közt. Történeti múltja ismeretlen. Az 1690—1700. évi összeirás nem sorolja fel, holott Varadia, Tikván, Kernyecsa és más szomszéd falvakat megemlít. Az 1717. évi összeirás sem ismeri e falut, még is 1723. évi térképen már megtaláljuk Kakovát a verseczi kerületben. Állítólag 1780. évben nagy szükség szállta meg a községet, miért is lakosainak nagy része az akkor határvidéki Nagy Nikolincze faluba (Alibunár mellett) kivándorolt. Temploma fölszenteltetett 1796. évben. A múlt század óta a kir. kincstár birtoka volt, de 1855. évben az osztrák-magyar államvasút-társaság az oraviczai bányaterülettel együtt szerezte meg és azóta igazgatósági kerület központja, melyhez még Greovacz, Forotik, két Tikvan, Handra és Lunka tartozik. A község területe 4237 hold, 2438 öl.

Helynevek: Csernovetz, völgy a hasonnevű pataktól. E patak a doklini határban ered és Varadia közelében a Karasba folyik. Sopa, völgy Komoristye felé. Pinkulu. Bocconi. Valea cseri = azaz Cservölgy. Dialu biserici = templom hegy. Kakovához éjszakra a Bracza magaslat. Valea Dumi,

melyről azt állítják, hogy Duma nevű ember birta. Ez aligha a karánsebesi Duma nemes családhoz tartozott. A Berkas völgy és patak (Hunfalvy J. Pergasz-nak nevezi) a község éjszaki oldalán van, a patak a kernyecsai erdős hegyekben ered és Kakova mellett a Karasba ömlik.

Említendő, hogy II. József a községnél nagy országutat kezdett építeni. Befejezte a vármegye a múlt század végén. A malomtulajdonosok itt egy 1700 ölnyi hosszú és 12 ölnyi széles csatornát készíttettek, mely öt malmot hajt.

Egy meteorit hullása 1858. május 19-én tette Kakovát emlékezetessé tudományos körben is. Heidinger V. a bécsi akadémia tagja leirta azt ily czímen: Der Meteorit von Kakova.

Kalanteleke, hajdan puszta Krassó megyében. A csanádi káptalan 1427. Nagymihályi Albert vránai perjelt, Kalanteleke pusztába igtatja; a beigtatást 1428. a király megerősíti. (Lásd Szentgyörgy.) Pojen faluban van Valia Kalyanului nevű patak, de a nevezett pusztát nem ott, hanem a Karas folyó mentén vélem keresendőnek.

Más Kalántelek feküdt Temes megyében a Berzava mellett.

Kallina, falu Dognácskához délnyugotra. Himfy Benedek és Miklós 1376. évben azt panaszolták a krassói alispánnak, hogy Kis Demeter kövesdi alcastellanus, Nexe ottani kenézzel együtt a Himfyek *Golonya* nevű birtokára nyomultak és innen egy jobbágyukat Székásra vitték. Ez a Golonya a mai Kallina, Székáshoz éjszakra. Az 1690—1700. évi összeirás *Kalina* falut a verseczi kerületben sorolja fel. Az 1723. és 1761. évi térképek Gallina-nak, vagy Galina-nak írják, az előbbi még mellette üveg hutákat tüntet fel. Galina-nak írja Korabinszky térképe is, mig geographiai szótára e helységről hallgat. Winkler múlt századi, Bécsben megjelent térképe is Gallinianak írja. Vályi András Kalinát kir. kincstári birtoknak mondja a mult században; de 1855. évben az osztrák-államvasut társaság szerezte meg, és a dognácskai igazgatóság alá helyezte. Helynevek: Bruznik. Hagyomány szerint ezen dülőn feküdt a régi Kallina falu. Valya Loznikul. Dialu Kallini. Brasova. Balosia. Ogasiu Delbochi. Dialu Toti. Ogasiu Lozniku. Dialu Tersonia. Ziganu. Capraru. Patakok: Székás és Bruznik.

Van Marmaros megyében két Kalinfalva, Zólyom megyében Kalina vagy Kalinka falu. A kalina szó szerbül fűzfát jelent, Rheinweide, ligustrum vulgare.

Kalugyeren, hajdan falu a komiáthi kerületben és szörényi bánságban. A szörényi bánok 1503. évben bizonyítják, hogy Gabre, Bogdan de *Kalugyeren* fia, szükséget szenvedvén, az ő részbirtokait *Kalugyeren*, Magojest, Rekicze és Sztremtura faluban, melyek mind a szörényi bánság komiáti kerületében fekszenek, elzálogosítani akarván, azokkal Remethei Tamás leányát Marthát megkinálja, és minden örököseit, nehogy idegenekhez legyen kénytelen fordulni. E felhivás a szomszédok és rokonok által figyelembe nem vétetett, azért a szörényi bánok 1505. évi bizonyítványa szerint, említett Gabre, Bogdan fia, Kalugyeren, Magojest és Rekicze falu felét, Sztremturának pedig negyed részét Gámán Györgynek és nejének Dorottyának, valamint fiának János, Miklós, András, és leányainak Katalinnak, 200 (az aradi káptalan levele szerint 300) arany forintért elzálogosítja, kiket az aradi káptalan még ugyan ez évben beigtatott. (Oklevéltár I. 354. 358. sz.) Van Bihar megyében Kalugyer nevű falu. (Lásd Komiáth.)

Kamerlocz, hajdan falu Arad megyében I. Ulászló király 1440. évben Országh Mihálynak és Jánosnak Solymos várat és tartozandóságait adományozza; ezek közt *Kremelovcz*, Leukusest és Lapusnik. 1477. *Kemerlöczy* falu Bánfy Miklós birtoka. Eredetiben *Kemerlewczy*. Ez évben Bánfy Miklós és János közt örökösödési szerződés jött létre az Arad és Temes megyei jószágokra nézve, melyek közt Kamerlócz. Ez Bruznik, Lapusnik, Radmanyest és Szpata táján feküdt. Tehát össze nem tévesztendő Kamarócza hajdani faluval, mely szintén a solymosi várhoz tartozott, és Fábián Gábor szerint a petrisi uradalomban, Rosia határában feküdt, a ma is Kamaróczának nevezett völgyben.

Kaperlo, hajdan falu Monostorhoz délre. Brandenburgi György őrgróf 1514—16. birja a bozsuri kerületet, melyben *Kaparlo* 6 jobbágygyal. Zápolyai János király 1529. évben a Hunyad megyében fekvő Kaperlo, Poganesth, Fagyath, Baya és Lewdin helységeket Vajda Györgynek és Miklósnak adományozza. *Hunyad* megyei falunak a bozsuri kerületben monda-

tik, midőn 1596. Báthory Zsigmond Jósika Istvánnak adományozza. Báthory Zsigmond fejedelem 1598. évben uj adományt ad lugosi Vajda János, Miklós, Mihálynak és Györgynek a *Hunyad* megyében fekvő *Kaporlo*, Poganesd, Fagyath, Baya és Lewdin birtokára, a kik ugyan ez évben Zákán Gábort osztályos atyafinak fogadják az akkor *Temes* megyében fekvő Poganest, *Kaperlo*, Baya és Facset falura nézve, mely bevallást Báthory András bíbornok 1599. megerősített. Az 1600—1700. összeírás *Caperleo* falut a facseti kerületben említi Szudrias után. Az 1723. évi térkép a falut Monostorhoz délre tűnteti fel, és miután Monostor határában ma is van Kaparlo nevű erdő, kitűnik, hogy Kaperlo nem azonos Kapriora faluval mint azt a Csanád egyházmegyei Adattár kiadói vélik. (IV. folyam 25. 26. lap.) Szentkláray 1761. évi térképe már elhagyta e falu nevét. (Lásd Bozsur, Poganest.)

Kapriora, falu Krassó megye éjszakkeleti zugában a Maros mellett. Az ősi telegdi Csanád család egyik birtoka volt. A XIII. században még nem említtetik a Maros melletti egykori Filepkeve tartozékául, mert akkor tán még ki nem képződött saját területű birtokká. Midőn azonban 1337. évben a Csanád nemzetség ujra birtokosztályra lépett, Filepkeve, Szlatina, Perew, Sztanizloháza máskép Gyertyános, Feketető máskép Mikcseháza nevű birtokok, és az Iltőtő halastó Csanád esztergomi érsek, és testvérei fiainak, ellenben Pestes, *Caprewar*, Boncsó máskép Duburdun, Kadrassó és Urkuta birtokok, és a Kengyeltő nevű halastó a szintén Csanád nemzetségbeli Dénes mesternek és testvéreinek jutott osztályrészül. Caprewar alatt a mai Kapriora [1]) értendő. Alsó- és Felső-Pestes még a XVII. században szerepel, az Iltőtő neve a mai Iltyó Arad megyei falunak felel meg. (Lásd Pestes és Filepkeve.)

Báthory Zsigmond fejedelem 1596. évben Jósika Istvánnak, magtalan halála esetére pedig, testvéreinek Miklós, Ferenc, György, László és Farkasnak számos helységet adományoz Krassó megye éjszaki részében, melyek azonban akkor Arad megyéhez tartoztak. A beigtatás történt 1597. évben. Ez

[1]) Karácsonyi János fiatal tudós, helyes tapintattal szintén felismerte Caprewar és Kapriora azonosságát. (Temesvári tört. és régészeti Értesítő X. folyam 59. lap.)

az adomány vonatkozik *Kaprior*, Alsó- és Felső-Pestes, Harmadia, Valiamare, Gros, Czella, Bakamező, Bulcs, Osztrov, Piertes (ma Birkis) stb. falura és Kapriorához tartozó Kaprionszka, Birest és Izvor praediumokra. A beigtatás a kapriorai uradalomba történt julius 8-án, a melyhez Török István jobbágyai Sadisor, Bredest, Filep, Perreo, Posoga, Szelistye, Kustej, Nemesest, Preutasa, Kosova, Borzest, Marsina és Kurtya községből mint tanúk megjelentek.

Ezek után Capriora 1607. évben mint kerület említtetik, és abban Pestes falu. (Lásd azt.) Az 1717. évi összeirás a lippai kerülethez számítja 19 házzal. A mult században a kir. kincstár birtoka volt a hol a sós hajók teleltek, 1844. év július 4-én kelt adomány és címeres nemesítő levél erejénél fogva ment át örök áron Wodianer Sámuelre és három gyermekére (Móric, Albert, Karolina) és a család most a »kapriorai« melléknevet használja.

A helység hegymagaslatok által van bekerítve, melyekben több barlang található. Csak a Maros felőli része térséges és homokos. A község egész területe 4830.^{365} katasztralis hold.

Kapriora határában 1876-ban 85 darab régi ezüstpénzt talált az uradalmi tiszttartó, — mind Dyrrachium Illiricum pénzei a IV. századból.

A már idézett 1717. évi összeirás egy más 10 bázból álló Kapriora falut is sorol fel a facseti kerületben. Ennek nyomát már az 1723. évi térképen sem találjuk. Temes és Krassó megye szélén Klicsova és Szuszanovacz táján terülhetett el.

A községbeli jegyzőség véleménye szerint a falu hajdan Kaprioriska-nak neveztetett. Történeti adatjaink e véleményt nem igazolják. Azonban a Gros felől jövő hegyipatak viseli e nevet.

Dülőnevek: La Dealu Valeamare, a hassonnevű faluval határos. Sopot, ezt egy sebes hegyi patak hasítja át. Lunka. Batfaleu. Balta popi. La Trunty. La Dimp. La Farnatura, az uradalmi hajók telelő helye. Ungiu mare, vízmeder által bekerített hely. Sideasca krainikului. Valea Pestis, ezt a dülőt egy Bulza felől jövő hegyi patak szeldeli át, mely Pestis pataknak neveztetik. La Kaprioriska, völgy. Dialu Vülor, szőlőhegy. La Flueras, Kápolnás mezővárossal határos. La fontana Zsina,

nagy forrás. Erdők és hegyek: Padina plumbilor, Kápolnás mellett, hol hajdan sok golyót találtak. Tri Gomili, — Gros, Kápolnás és Bulzával határos. Dimpu Tomi, Bulzával határos. Campu Babi. Valea Pestisului. Drimoksa. Valea Fundata. Coliba nyamzului, melyről azt regélik, hogy a török uralom alatt itt egy német elrejtőzködött. A községben nagy forrás: la Kasarma, létezik, melynél a török idején állítólag kaszárnya állt. Azonban Lupak faluban is van kasarma nevű forrás.

A kapriorai dölők két eltünt helység: Pestes és Fundata emlékét tartják fenn, és azok egykori fekvését kijelölik.

Karalus, hajdan falu Semlak közelében. László nádor és opuliai herceg 1370. évben a Krassó vármegyével tartott nádori közgyűlésen Farkas máskép Faryan, Veytyh, Bencse, Buchan és Lukács nevű csavargókat, továbbá Bratiszló fiát Sztojant ki in villa *Karalus* Somlyóváros tartozékaiban lakott, tolvajlásért elítéli.

Karas, vagy Krassó folyó minden valószinűséggel a Musnyák hegyen, s a Szemenik két csúcsa közötti Sastóból ered (Ortvay, Hunfalvy János után.) Más közlések szerint a Karas még Krassó határában a helységtől hét órai távolságban délkeleti irányban az Obirsa karasului hegységen ered, mely az egykori oláh bánsági ezred erdőségeivel határos. Dorner egyszerűen azt írja, hogy a Karas a Szemenik hegységről lesiető vadpatak. Krassó, Szörény megyét, és kis részben Temes megye határait hasítja és Palánkán alól a Dunába szakad. Régi neve — mint Ortvay Tivadar tekintélyes tudósok után indulva állítja, — Apo, mely eredetileg a III. vagy IV. században szerkesztett Peutinger térképen már előfordul. Téved Ortvay, midőn azt írja, hogy okiratainkban s krónikás emlékeinkben a Krassó folyónak semmi nyoma. Alább elősorulunk nehány adatot a XII. XIII. és XIV. századból, a nélkül, hogy az adatok számát kimeríteni akarnók. II. István magyar király a görög császárt, mert Álmos hercegnek menedéket adott, sereggel támadta meg. A fegyveres összeütközés 1129. évben az alsó Dunánál történt, hol a görög császár azt színlelte mintha Haramnál akarna a Dunán átkelni, valósággal azonban a Karas vizénél lepte meg a magyarokat és teljes győzelmet vett rajtuk. Turóczy krónikája erről azt írja, hogy a magyarok a

görögökkel a Karason tul (juxta rivulum Karaso) Boron felé harcoltak. Azt írja tovább, hogy a Karas (rivulus Karasu) annyira tele vegyült emberi vérrel, mintha merő vér folyt volna benne. Turóczy első tételéből csaknem azt kellene következtetni, hogy a harc Baranya megyében a Karasicza patak mellett történt. De e föltevés ellen szól Haram várának említése; szólnak továbbá a csata utáni események. Például a hadi míveletek Branicsevo és Szendrő körül. Szalay László (I. 234. lap.) nem kételkedik, hogy a görög császár genuai és persa segédhadakkal Haramnál (Uj-Palanka) szállt szembe a magyarokkal, míg Horváth Mihály azt írja, (I. 250. l.) hogy a császár a Szávához küldte seregét. Mégis ő is a Haramvár melletti csatát az ismert forrás szerint előadja, megjegyezvén, hogy a görög császár a nyert győzelem után Haram és Zimony várakat bevette és az egész Szerémséget pusztította. Bizonyos, hogy a Karas vagy Krassó folyó adta a vármegyének nevét. A csanádi káptalan 1285. évben bizonyítja, hogy Egyed, Germen fia, a Karas vize mellet (juxta fluvium Karasu) Syreug-ig terjedő Széplak nevű örökös földének felét Filepnek, Jakab fiának ajándékozta. A föld másik felét Simon mester, Simon fia vette meg. (Oklevéltár I. 4. lap.) Az országbíró 1358. évi levelében említi a Székusvölgyet, mely a Karas irányában fekszik (juxta fluvium Karassou.) [1]) Ugyan ez évben említtetik a Crassou-ba folyó Suppan patak. Egy 1363. évi káptalani jelentés szerint a Dobokapataka a Zechenpatakába, ez pedig Illadia táján a Karassó folyóba szakad. Szükségkép az ott említett Nyarastyafő és Székaspataka is a Karassóba ömlött. Tivadar-bara patakról ezt világosan mondja a káptalan Vaja község területén. 1378. év alatt olvassuk, hogy a Foktalanpatak a Karas-ba (fluvius Crassou) szakad. A krassói alispán 1382. évi leveléből tudjuk, hogy Jánky Miklós fia Miklós és László a *Crassow* folyót Vaja falura visszaterelték, és az által őket nem illető földeket elfoglaltak. Végre megemlítjük, hogy Zsigmond király 1427. évben Nagymihályi Albertnek a *Crassow* és Wytelnek (ma Vicsnik) folyó mentén jószágokat adományozott.

Hunfalvy Pál véleményét, mintha a Karas folyó neve

[1]) Krassó megyei Oklevéltár I. 33. lap.)

magyar volna, és *Karas-jó* adná ennek értelmét, a Berekjó és Sójó módjára, nem tehetjük magunkévá. A Crassow ugyan is határozottan szláv név, igen sokszor fordul elő szláv vidéken.[1]) Jelentése vagy a Kras = hegyes szikla, vagy Krasznó = szép. A leggyakoribb névalak Crassow, és miután a magyar nyelvszokás a két mássalhangzóval kezdedő szavakat és neveket nem tűri, állapodott meg a Karas folyó neve. De a megye mindig Krassónak neveztetett. (Lásd Krassó város, Krassófő, Krassó vármegye cikket.)

A folyó és mellékének culturalis jelentőségét méltatta Ortvay Tivadar. (Magyarország régi vizrajza I. 84. 85. lap.)

Névrokonokat keresvén, megemlítjük ezeket:

Krassó, hajdan vár Baranya megyében, a vránai perjel birtoka.

Krassó falu Szatmár megyében.

Fekete-Krassó, halastó a kőszegi kolostor mellett.

Karas, patak Gömör megyében.

Karasicza, völgy Dalmatiában.

Karasicza, folyó Verőcze megyében.

Krassicz, falu Vas megyében.

Krassicza, falu Zágráb megyében.

Karasicza, folyó Baranya megyében. Ezt egy 1228. évi oklevél fluvius Crassow-, egy 1289. évi oklevél fluvius Krasownak irja. (Fejér III. 2. köt. 137. 139. l. és V. 3. köt. 459. lap.) A görögországi Karasu folyó az aegei tengerbe szakad.

V. ö. Kőrös-szeg és Kőrös-köz cikkel.

Karácsonpatak, hajdan patak Székás határában 1358. Mellette csermely említtetik, mely a Székásba szakad. (L. azt.)

Kariakesza, hajdan falu, Krassovához délre határos. Winkler múlt századi, Bécsben megjelent térképén van feltüntetve.

Karlsdorf, kis falu Moldvabányához éjszakra. Midőn 1773. évben Mária Terézia alatt stajerországi Aussee-ból 80 és néhány szénégető és favágó kivándorolt, hogy Oravicza mellett a Steuerdorf nevű erdőtelepet alapítsa, az oraviczai

[1]) Hunfalvy Pál Ethnographiája 107. lap. Századok 1878. évfolyam 665. lap.

bányaigazgatóság néhány családot a moldovai kerületbe utasított, hol a Pojana Moldovicza nekik megtelepedésre engedtetett át. Az erős stajer munkások az erdőben tíz ház építésére elegendő fát vágtak és csakhamar az erdő közepén egy kis falu emelkedett, melyet a telepedők származásuk tartománya szerint *Steuerdorfnak* neveztek. E néven találjuk még Lipszky és Schedius térképén is Új-Moldovához éjszakra. A helynév utóbb *Karlsdorf*-ra változott, mint látni fogjuk.

A kis gyarmat első telepesei voltak Marksteiner, Rohlang, Lang, Fuchs, Tieprich. Köhler, Sticklbauer és mások.

1780. évben néhány szénégető és favágó a Vidra Szacaban fekvő, de felhagyott olvasztó melletti gyarmatból Steuerdorfra költözött át. Ez olvasztó huta Schedius térképén még »Radimnaer Schmeltz« néven van feltüntetve Kohldorf és Steuerdorf közt.

Noha az új gyarmatosok tíz éven át szorgalmasok voltak munkájuk mellett, munkaerejük még sem felelt meg a moldovai bányaszükséglet igényeinek, a miért is a steuerdorfi gyarmat megnagyobbítása határoztatott el. Ennek híre hamar bejárta a szomszéd országrészt, és midőn 1785. évben nagy drágaság állt be, Versecz környékéről néhány sváb felkerekedett, [1]) és a moldovai bányahivatalnál jelentkezett, a honnan a moldova-steuerdorfi gyarmatra utasíttattak.

Egész 1775. évig a mai Új-Moldova két községből állt. Károly főherczeg, kinek emlékét a francia háborúk megörökítették, és ki a moldovai »Amalia« nevű, igen hasznos bányát birta, azt rendelte, hogy e bánya jövedelme Steuerdorf nagyobbítására fordíttassék.

Ezen idő óta Steuerdorf *Karlsdorf*-nak neveztetett, de bár a térképeken és hivatalokban az új nevet folytonosan használták, a nép szájában a Steuerdorf név még folyton él.

A nagy forradalom alatt lotharingiai franciák Magyarország e vidékére vetődtek és 1797. évben Karlsdorfban megtelepedtek, ezek közt Sonntag, Rolans, Jardin, Dubois, Buljung és Belgrame. Lotharingiában szintén fairtással foglalkozván,

[1]) Ezek közt Schell Mátyás, ki 1857. évben 83 éves lévén, még jó erőben volt, és még házak betetőzésével foglalkozott.

alkalmas gyarmatosok voltak Moldova táján. Karlsdorfon még sok éven járta a francia beszéd, a második nemzedék alatt a francia nyelv enyészni kezdett, mert a szülőknek a német hatóságok a francia nyelvet megtiltották, nehogy a gyermekeknek a német nyelv eltanulása nehezére essék. A családok elszaporodván, szükségessé vált fuvarosok alkalmazása, hogy az élelmi szerek a moldovai vásárról Karlsdorfra hozathassanak. A bányahivatal beleegyezésénél fogva hat oláh ökrös fogattal biró fuvaros fogadtatott, a kiknek lakásokat utalványoztak.

Egyház és iskola már a múlt század végén jó gondozás alatt állt, plébános Kraus Serafin, tanító Alex lévén. Kraus utóbb a moldovai plébániára tétetett át, azon kötelezettséggel, hogy minden héten Karlsdorfon misét olvasson. A gyarmat nagy kárára Kraus meghalt 1806. évben, és most az érdeklődés a gyarmatosok iránt mindinkább csökkent.

Alex tanítóra következett Fischer, Frank és Teutsch. De az iskolát is csapás érte, mert egy asszony, ki az istállóban a kolumbácsi legyeket kifüstölgetni akarta, ügyetlenségében a háztető alatti szénát gyújtotta meg; melynél fogva 1810. évben az iskola és az erdészház porrá égett.

Ez esemény a gyarmatra nézve balkövetkezésü lett, mert az iskola 10 éven újra meg nem nyittatott. A plébánosuktól és tanítójuktól megfosztott gyarmatosok Moldovára kezdtek átszállingózni és megtelepedni. Midőn aztán 1821. évben az iskola ajtai megint megnyiltak, és Kaminek az oktatást folytatta, a német és francia lakosok száma annyira megfogyott, hogy csak 13 gyermek járhatott el az iskolába, az oláhok pedig, a hat fuvaros fogadtatása óta nagyon elszaporodtak.

Kaminek 1823. év vége felé Moldovára helyeztetett át, és az iskola megint 14 éven át árvaságban maradt. Csak 1836. évben történt, hogy a gyarmat kérelmére Lonovics József püspök Jarinay tanítót küldte ide, kire Erwarth, aztán Zeilinger következett. Ezen utóbbi alatt azonban, egy Belgrame, egy Latzko és egy Sticklbauer kivételével, németek és franciák mind eltüntek, minél fogva Zeilinger után a tanítói állomás betöltetlen maradt. Az eredeti németek telkeit az oláhok ülték meg, és ma Karlsdorf egy teljesen oláh gyarmat.

Megjegyzendő még, hogy 1717. évben a nagy drágaság

miatt honjukat elhagyó mintegy 20 család telepedett meg itt; de az erdei munkához nem lévén szokva, csak a telet töltötték itt; aztán Alibeg, Sikovicza és Lupkova falura elszélyedtek, hogy szorgalommal és munkával új hont maguknak szerezzenek.

A németek és oláhok közt, itt mindig jó viszony állt fenn, a mely kölcsönös házasságok által mindinkább megerősíttetik, vallási és nemzetiségi különbség nem szolgálván akadályul.

A lakosság arányát tekintvén, volt Karlsdorfon 1858. 35 német és 150 oláh. Területe nincs elkülönítve a moldovabányai területtől.

Karlsdorf az újmoldovai jegyzőség alá tartozik. Padina Matje faluval együtt; politikailag Krassó vármegye szászkai járásához.

Más Karlsdorf fekszik Alibunár mellett, — egykor végvidéki falu, mely újabb időben Temes megyéhez csatoltatott.

Alsó-Kava 1511-ben mint a krassói kerület helysége említtetik. Ma valószinüleg Szörény vármegye határába esne. (L. Kőszegh.)

Kavaran, falu Szakul közelében, a Temes mellett, a Lugos karánsebesi országuton. Neve személynévre vihető vissza, — személynevek olykor változatlanul használtatnak helynevekül. Egy 1572. évi pörben a karánsebesi ispánok előtt Kavaran Miklós karánsebesi lakós és macsovai Krivina István mint tanuk szerepelnek. A Tivkán név is mint személy és mint helynév fordul elő. Kavaran régi multjáról igen keveset tudunk, pedig kedvező fekvésénél fogva már régi korban is jeles falu lehetett. Sándor Pál konstantinápolyi naplójában azt írja 1687-ben, hogy május 14-én Karánsebesből megindult, és ebédre egy elpusztult *Kauran* nevű falu helyre jött, holott egy darab csonka kőfal ált fenn, de egyéb épülete nincsen. (Tört. Tár XIX. köt. 165. lap.) Itt Kavaranról van szó. Az 1690—1700. évi összeírás *Karavan* néven említi a karánsebesi kerületben. Ugyanott említi Kavarant az 1717. évi összeirás 30 házzal. Kavoránnak írja Vályi, kinek idejében még kamarai birtok volt. Házy János cs. k. alezredes 1812. szeptember 27-én királyi adományt nyert Szakul, Tinkova és Kavaran helységekre. Ezeket fia István örökölte, ki 1871. évben meghalt. Utána

örökölte: Házy Mihály, Csapó Gusztáv, Csapó Sándor, Csapó Herveg Sarolta, Pongrácz-Házy Eleonora, báró Mattencloit Gyula, báró Mattencloit férjezett Csapó Antonia és báró Mattencloit Gottfrid. Az egész jószág ezek kezében volt.

Házy Mihály jutalékát elárverezték 1880. évben, megvette Pokrean Juon, ki azt 1882. évben Házy Margitnak és Máriának eladta.

Báró Mattencloit Gyula részét 1881. Spitzer Márk vette meg.

Báró Mattencloit Gottfrid részét örökölték 1878. b. Mattencloit Eugenia, férjezett báró Appelné és b. Mattencloit János.

Csapó Gusztáv részét Pokrean Juon vette meg. — Kavaran nevezetes még arról, hogy déli kijárásánál Nagy Mutnik felé az országút mentén fűvel benőt négyszögletes halom (2 öl magas, 10 öl hosszú, és majdnem ugyan oly széles) található, mely legjobb minőségű építési anyagból áll. A földmivesek itt ismételve nagy négyszögű márványköveket ástak ki és építésre használtak fel. A Szelestye réten a munkások igen gyakran régi építési anyagra akadnak, sőt falazatos, szilárd utakat és tereket is fedeznek fel, melyek jól faragott kövekkel vannak kirakva.

Miféle maradványok ezek, azt az ásatások nem derítették ki; kétségtelen csak az, hogy itt hajdan nagyobbszerű épületek álltak. Vannak, kik e romokat templommaradványnak tartják, mások megint kiindulva azon tényből, hogy e romok közel a szakuli határnál a szatubatrin (=régi falu) nevű dülőn fekszenek, Szakul mostani határában pedig semmiféle romok nem léteznek, azt vélik következtethetni, hogy itt állhatott azon zárda, melyben István kir. herceg 1263. évben tartotta a szákuli országgyűlést. Csakhogy a Krassó megyei Szákulon soha sem tartatott országgyűlés. (Lásd Szákul.)

Helynevek: Beleny, rét. Mutnisel, patak, mely csak eső után jelentékenyebb vízmennyiséggel telik meg. A Lunka nevű rét a Temesen túl van.

Kavaranhoz éjszak keletre az Istvánhegy nevű vasgyár, melynek területe azelőtt részben Kavaránhoz tartozott.

Kladaniesthi. Tömös vármegyei praediumként veszi zálogba Bethlen Gábor 1617. A furdiai kerületben feküdt, hihetőleg Zsupunest mellett. E birtokot nem lehet azonosítani Gladna faluval, mert ez ugyan ez alkalommal Gadana néven már felsoroltatott a zálogos birtokok közt. A kladaniesthi név többé elő nem fordul.

Kladova, falu Fadimak, Kutina és Lapusnik közt a Bega csatornához éjszakra. V. László király 1453. a Temes megyei Sugya, Zsupan és Thewrd oláh kerületet Hunyadi Jánosnak adományozza, — a sugyai kerülethez tartozott Jersnik, *Cladwa*, Gruin, Rakitta stb. Az aradi káptalan Hunyadit 1454. évben beigtatta. Báthory Zsigmond 1597. Január 5-én az akkor Temes megyében fekvő *Cladowa*, Gruin, Ohaba, Othe, Izvaracz, Bykenes és Kenes nevű falvakat, valamint a Szörény megyében fekvő Gyurgevecz vagy Churcheul máskép Gyrgles falunak, Alsó- és Felső-Nyristhe praediumok felét, melyek mind a törökök által elhódíttattak, és részint Lippa, részint Bogsán várához csatoltattak, a törökök hatalma alól felszabadíttatván, karánsebesi Tivadar László, Miklós, Péter és Jánosnak adományozza, és beigtatásukat meghagyja az erdélyi káptalannak. De már ugyan ez év május 24-én *Cladowa* falut, mely ekkor Hunyad vármegye monostori kerületében feküdt, enyingi Török István Hunyad megyei főispánnak adományozza. Hogy miért történik oly rövid idő alatt birtokátruházás, ki nem világlik. (Lásd Monostor.) Török István és Bálint beigtatása történt 1598-ban. Báthori Gábor 1612. évben a Temes megye monostori kerületében fekvő *Cladna* praedialis birtokot Török Katalinnak visszaadományozza. Bethlen Gábor 1617. évben a monostori kerületben fekvő *Kladona* stb. falut Török Istvántól zálogba veszi, és 1620. évben, midőn Török István magtalan meghalt Jersnik, Sugdia, *Cladeva* stb. falut ifj. Bethlen Istvánnak adományozza.

Az 1690—1700. évi összeírás Kladovát a facseti kerületben sorolja elő. Az 1717. évi összeírás ott 30 házzal emlegeti. Krassó vármegye ujra alakítása idején a bulcsi járáshoz tartozott.

Birja a kir. kincstár.

Dülőnevek: Szelistye, Purkarecz, Lazete, Tersele, Bra-

tincza, Temelincza, Szterniku, Dumbravicza, Sovarna, Tersituri, Jezaru.

Van Arad megyében is Kladova falu Gyorok mellett. Szerbiában Kladova város a Duna partján.

Kragolfalva, hajdan falu Krassó megye nyugoti szélén. A név a Cragul személynév összetételéből alakult. A csanádi káptalan 1406. évben Hym és Benedek Himfy Miklós fiait, azok mindegyikét *Kragyofalva*-i részbirtokán felkeresvén Himfy István Péter fia ellen a királyi törvényszék elé megidézte. Egy másik ez évi levélben: villa *Kragoyfalva*. 1435. évben Himfy László Cragul Jánost ügyvédjének vallja. Őt 1437. évben is e minőségben találjuk. Zsigmond király 1436. meghagyja Krassó vármegyének, vizsgálja meg Hethei Imre és Pelbart, Bajthonyi László és Balás Kragol fiának, végre Kragolfalvai Miklós fiainak László és Miklós panaszát, mely szerint Michky László, a vádlók Sándor pataka nevű birtokán szőlőket, kaszálókat, erdőket stb. erőszakosan foglalt, és Wrocz nevű birtokához csatolt volna.

Kragunfalva, hajdan falu Krassó megyében. László nádor és opuliai herceg 1370. évben Krassó megyével tartott közgyűlésen Kragni fiát Lászlót a Kragunfalván lakó királyi jobbágyot mint orgazdát elítéli. Kragunfalva tehát királyi birtok és Ilyéd egyik tartozéka volt.

Kraynytesth, hajdan falu a marsinai kerületben. 1514—16. év táján György brandenburgi őrgróf birtokai közt említtetik 25 jobbágygyal. Más alkalommal nincs hírünk e birtokról.

Krajova, hajdan falu Arad megyében, a Maros bal partján, ma krassói területen. Báthory Zs. 1596. Bulcs, Inics, Czela, *Kraiowa*, Bakamező, Birkis stb. falut Jósika Istvánnak adományozza.

Krassó, mezőváros, ma *Krassova*. Meg akarjuk különböztetni Krassó község, és a krassói vár történetét. Miklós mester de Érdsomlyó és de Krassó 1323. évben Csireg nevű Bács megyei birtokát rokonának adományozza. A pápai tizedlajstrom szerint Pál krassói főesperes 1333. évben 8 pénzt (pensát) Benedek, Karasow községbeli plébános ugyanakkor 7 banalist, a következő évben 4. garast, ismét utóbb 8 banalist fizetett. A krassói főesperesség megfelelt az akkori Krassó megye területének. A XIV. század közepén két Krassó közsé-

get ismerünk: Nagy Karassó és Kis Karassó (Nog Carassou és Kyskarassou), mind kettőben 1358. évben Bozorad nevű kenézek hivataloskodtak, (lásd Székás). Szécsy Miklós országbíró ugyan ez évi levele szerint Zekusbanya kir. bányahelynél kezdődik a Zekusvölgy nevű királyi föld, melynek határa van a krassói királyi vár földjeinél. (Oklevéltár I. 30. 31. lap.) 1452. évben említtetik Maro fia György de Krassó, ki a mellett tanuskodik, hogy Albert király Drankovárát a Csornaiaknak adományozta. Zápolyai János király 1535. évben Gerlistye, *Karassowcz*, Csudanovecz, Zsittin stb. praediumokat Peyka Jánosnak, György és Péternek új adománykép adományozza, miután ők azt állíták, hogy elődjeik ezen praediumokat II. Lajos királytól kapták. A beigtatásnak ellentmondott Bokosnitza Miklós, állítván, hogy Gerlistye, Zuthezka és *Crassowcz* praediumok az ő apja birtokai voltak. Érdekes védszövetség jött létre 1550. évben Krassó és Karánsebes község közt. Krassó akkor már oppidum (mezőváros) volt. Birája Vorgics Benedek, valamint Dmitrovics András, Olbyth Péter, Miklosevit István, Mikfy Péter, Paulovics Ferenc, Dragul Lázár és Oláh György, stb. a város választott polgárai, valamint az egész lakosság a legelsőtől a legutolsóig azt fogadták a mostani és jövendő lakosság nevében, hogy ők Karánsebest (judices, juratosque cives, item senatores et omnes populos civitatis regiae Karansebes) minden ellenség és zavargó ellen, legjobb tehetségük szerint, javaik és személyeikre nézve egyaránt védelmezni fogják, — a karánsebesiek is viszont Krassónak, minden bajaiban tehetségük szerint segítségükre lenni tartozzanak, miként ez *már régi korban* köztük meg volt állapítva; most pedig új és megtörhetlen szövetséget kötnek egymással 1597. évben Ispeczyt Mihály krassói lakos részt vett Negul Miklósnak Doklén és Binis birtokába való beigtatásában. Ugyan ez évben Báthory Zsigmond fejedelem *Crasso* oppidumot és Goruja egész birtokát, melyeket most legközelebb a töröktől Szörény megyében visszafoglalt, Barcsay Andrásnak a karánsebesi várkapitánynak adományozza. Midőn Barcsay 1598. évben *Crasso* oppidium és Goruja birtokába vezettetett, mint szomszédok részt vettek Modelva János, Halmágy János és Dragoye József, a Peyka családnak *Krassovecz*-ben lakó

jobbágyai. Részt vettek még Czerova, Bach, Klopotiva, Doman, Nerestye és Gerlistye némely lakosai. Ellenmondás történt Sterkowecz, Moyselupak, Pojenicza, Felső-Berzevicza, Ketkika, Potokul (másképen Szpenczuracz) Gorvicza és Jelhovecz praediumokra nézve.

Az eddigi előadásból kitünik, hogy Krassó alapítói és megszállói nem a bolgárok voltak, kiknek utódai ma is e vidéket lakják; mert a bolgárok csak Nagy Lajos idejében vándoroltak be. Valami más szláv fajnak kellett tehát előbb itt laknia. Nagy Lajos király Stracimir bolgár cárt, ki ellene a törökökkel szövetkezett, 1365. évben megverte és Bolgáriából bánságot alakított; de már 1369. évben visszahódította Stracimir Viddint, és a franciscanusok által megtérített bolgárokat kegyetlenül üldözte. Ennél fogva a bolgárok közül számosan Délmagyarországba menekülnek, a hol Szvinicza, Szlatina, Karánsebes, Rékas, Lippa és *Krassova* jelöltettek ki nekik megtelepedési helyükül.

A török hódító hatalma rohamosan fejlődött. Az egyesült szerb-bolgár sereg 1371. a Mariczavölgyben, 1389. évben a Rigómezőn tétetett tönkre, 1393. évben esett el Tirnova, Bulgária fővárosa. Bajazid zultán féktelen zsarnokságot gyakorolt, a mely elől, a ki tehette, menekülni igyekezett. Ez időtájra teendő a bolgárok második bevándorlása Délmagyarországba. A krassói plébánia évkönyvei világosan 1393. évet mondják beköltözési évnek. A menekült katholikus bolgárok a krassovai kerületben Krassován, Jabolcsán és Lupákon foglaltak el szállást. A mohácsi vész után, a török zsarnok Magyarország nagyobb részére is terjesztő ki hatalmát, és most már nem volt a bolgároknak hová menekedniök; ha tehát a török a síkságon garázdálkodott, ők a Karasvölgy szurdokaiban, katlanaiban (Krassova) kerestek menedéket. A fordulat nagyon későn állt be, és Délmagyarország csak a XVIII. század első felében szabadult meg a töröktől.

Ma a Krassován falvak egy sajátságos jellegü tájékot képeznek. Legnagyobb község a hegykatlanban fekvő Krassova (3520 lakos), honnan mint pásztorok a Karas forrásvidéke körüli felsíkos magaslatokra felhatolván, Jabalcsát (első említése 1393. év) alapították; a Karas jobb partján pedig Lupák

(1393. év), Klokotics (1690—1700. év), Nermeth (említve 1761. évben), Ravnik (1690—1700. év) és Vodnik falvakat.

Az 1690—1700. évi összeirás *Karasevo* falut a verseczi kerületben sorolja fel; az 1717. évi összeirás is itt *Karasova*-t 400 házzal. E szám jelentőségéről akkor lesz fogalmunk, ha tudjuk, hogy a Maros, Tisza és Duna közén, Temesváron kivül még csak négy-öt község birt 100 házzal, Zsebely falu 200 házzal, a többi mind száznál kevesebbet. Feltünő, hogy az utóbbi összeirás a két krassován község közül csak azt az egy Krassovát sorolja fel.

A lelkészi teendőket a legrégibb kortól fogva a ferencrendü barátok teljesitették, kik Bulgaria és Bosnia kolostoraiból származtak, és pedig e nép illir anyanyelvén. 1726. évben a jezsuiták vállalták el a lelkészkedést, és e hivatalban 1741. évig működtek, a midőn a birodalomból kiutasíttattak. Az utóbbi évtől kezdve megint a bolgár ferencrendi barátok vették át a lelkészi hivatalt, kik 1744. évben Krassován rendházat, a mostani plébánialakot, épitettek. 1766. évben négy ferencrendi barát lelkészkedett itt. Ez évben Engel csanádi püspök a »bánsági udvari bizottsághoz« jelentést tett egyházmegyéje állapotáról, mely a krassovai állapotok tarthatlanságát élénken festi. A krassovai plébánia — úgymond — hét egymástól távol fekvő vegyes »rác« községből áll, hol, ha a plébánosnak egyik távolabbi betegéhez indul, kivált rosz időben, két napnál előbb vissza sem térhet. A püspök szükségét látja, hogy a krassói kerületben két plébánia alakíttassék, hogy a nemkatholikus lakosok eltávolíttassanak és hogy iskolamester kineveztessék, mert ilyen sem Krassován, sem Szlatinán nincs. 1785. évben a világi clerusra ruháztatott át a lelkészi hivatal. Ez időben is Krassova az egyedüli plébánia volt az összes krassováni községekre nézve. Ekkor azonban még két plébánia alakíttatott és pedig Rafnikon, Rafnik és Wodnik számára és Klokodicson a nevezett község számára, a többi megmaradt Krassó alatt. A krassói főesperesség, melynek emléke 1285. év óta okleveleileg kimutatható, az idők viszontagságai közt megszünt, és csak Csajághy csanádi püspök állította azt fel újra 1860. évben.

Az iskoláztatás kezdetben elégtelen, és felváltva különféle magánházakban szűkölködő lehetett; a királyi kincstár azon-

ban 1790. két iskolaházat építvén Krassován a nevelés ügye jobban fejlődött.

Tervezték azt is, hogy az újra alakított Krassó vármegyének székhelye Krassó városa legyen, de közlekedési és más érdekek Lugos mellett szóltak, és azért ez lett a megye székhelye, Krassó váráról csak a nevet tartván meg, mely úgy is ősi jogosultsággal birt.

Egy 1780. november 28-án kelt udvari leirat a krassói uradalmat, Versecz, Ruszova, Füzes és Komoristje uradalmakkal együtt a bányahatóságnak földesúri joggal átadni rendeli. Legújabb időkig Krassó a kir. kincstár birtoka volt; 1855. évben az osztrák-magyar államvasút-társaság vette meg, a mely már 1859. évben egyenes közlekedési utat Resiczára hozott létre. Következő évben a fontos utat Steyerdorf felé épité. Ez az utóbbi község és Franzdorf azelőtt csak nagy kerülőkkel volt elérhető. A verseczi síkság és a Berzavavölgy adták Krassovának az összeköttetést a haza többi részeivel; de e vonalra csak Goruján és Lupákon át lehetett jutni, a resicai nagyút közvetitésével.

Krassovának határa 31,265 hold, a miből 24,902 hold a vasúttársaságé, 6363 hold pedig a községé. Az említett társaság legújabb statistikája uradalmi birtokát csak 20,298^{935} holdra teszi. A társaság mind a hét Krassován falut birja, ezek közül csak Lupak tartozik a resiczai igazgatási járáshoz, a többi hat a krassovaihoz.

Krassova területén következő magaslatok vannak: Goronicza, Rifcsun, Dobri viro, Troszkol, Mali-Zabel, Wielki-Zabel, Mosokim Brigh, Pados, Markulesilor (Jabalcsa közelében), Wielki-Kicsera, Gabrova, Csoka mare; nyugotra a Toplicza patáktól fekvő legmagasabb trigonometriai pont (858.$_9$ méter), Piatra de strazsa, Mogiluza, Szokolovacz, Konyaracz, Mesnyak. Említendő még a szép Prolazvölgy, egy roppant meredekségü sziklafallal; a Cseresnyaja hegycsúcs; a Szokolovatz csepegőkőbarlang, melybe a monda szerint az összes krassovai lakosság menekedett az utolsó török háború alkalmával, II. József császár idejében. E barlang belseje 500 ölnyi hosszúságban ismeretes; magassága 2 öl, szélessége 2—3 öl.

A krassovai határ legmagasabb hegye a Pojana urszului,

mely 3380 láb magas, a Feketetenger szine fölött. E pont a Franzdorf melletti Muntjehoz hasonlitva, már 1220 lábbal alacsonyabb.

A határ területén eredő Karasba folynak a Bohui, a Gerlistye, a Komornik patak, mely utóbbiba a Toplicza csermely szakad.

A monda szerint, a török korszakban pusztult volna el a krassói vár. (Lásd azt.) Tény, hogy 1673. évben Ozman aga e vidékre Arszlán agát küldte az adó behajtására, ki a pecsétes rendeletet a jobbágyok jelenlétében felbontván, kihirdeté, hogy *Karasova* lakosai házankint 14 aszpert fizetni tartoznak. Még egy más török emlék vegyül Krassova történetébe. Egy török főhivatalnok t. i. 1738. évben arról állít ki bizonyítványt, hogy András krassovai knéz hozzá az iránt folyamodott, nevezné ki őt nyolc falu felett főknéznek. Az illető knézek ezt helyeselvén, a török úr Andrást főknézzé nevezte ki Gerlistye, Goruja, Csudanovecz, Zsurzsova, Székás, Resitza és Doman faluba; mihez Krassovát nyolcadiknak kell odaszámítani. A dolog abban találja megfejtését, hogy 1738. évben a török nagyvezér és a mehadiai pasa felhivást intéztek a temesi kerület lakosságához, hogy az védlevélért folyamodjék a törökökhöz, mert a török haderő nem ő ellene, hanem a németek ellen van kirendelve. A kik folyamodnak, a török sereg védelmét fogják élvezni. Mint láttuk, az említett esetben nemcsak védelemről vagy bántatlanságról, hanem másról is volt szó. Nem nagy dicséretére válik az illető knézeknek, hogy a tünékeny török berontással oly hamar megalkudtak és hivatali előnyöket kerestek az ellenségnél.

Csak néhány évvel azelőtt Bogsan Millia krassovai lakos, kinek dédapja 1701. évben egy főknézi hivatalt viselt, a hatóságnak öt darab oklevelet adott át az említett korszakból. Ezek egyike török, másik oláh, egy ó-szerb, kettő pedig arabs nyelven van irva.

A helyi hagyomány beszéli, hogy a mult században Krassóban vashámor és sárgacukor-gyár létezett.

A tanügyre nagy gondot fordítanak itt, de a gyermekek nem igen szorgalmas látogatói az iskolának; ennek oka a nép között még egyre divatozó nomád élet; a szülők azért gyerme-

keiket az iskolától visszatartják, és gazdaságuk mellett alkalmazzák. A népesség ritkasága és a rengeteg vidék ezt az életmódot magyarázzák.

A lakosok házaikat fából rakják össze.

Krassófő, hajdan vár és kerület. Miután történeti forrásaink krassói várnagyról soha sem, hanem csak krassófői várnagyról szólnak, úgy mint borzafői várnagyról, alig lehet kételkedni, hogy Krassó vagy Krassófő vára ugyanazt jelenti.

Krassovától mintegy félórai távolságban keletre, a Karas folyó balpartján, mintegy 400 láb magasságu sziklafalon emelkedett egykor a krassói vár (bolgár nyelven Grad Krass), melynek némely romjai most is láthatók. A falmaradványokból és a még most is felismerhető védárokról itélve, a vár kiterjedése csak kicsiny lehetett. Kényelmes lovagló-úton még most is hozzáférhető.

A vár építésének ideje homályban vész el; de bizonyos, hogy az oláhok magyar földön való megtelepedése előtt már fennállott, mint neve is mutatja.

Ha a várat építő nemzedék, az ország más vidékein divatozó nyelvszokást követi, akkor a várat Krassóvár-nak, az alatta alakuló községet Krassóváraljának nevezi, úgy a miként van Szepesvár és Szepesváralja, Znióvár és Znióváralja, Liptóvár és Liptóváralja, Árvavár és Árvaváralja, Boldogkővár és Boldogkőváralja, Szinyérvár és Szinyérváralja stb. De a Karas és Berzava forrásainál más eljárás tetszett és az illető várakat Krassófőnek és Borzafőnek nevezték el, az egyszerű helynevet hagyván azon községnek, mely létét a várhoz fűzte.

A vár első irott említése 1230. évre esik, a midőn II. Andás király belenyugszik Béla király azon intézkedésébe, mely szerint az Ugrin esztergomi érsek testvérének Miklós birtokában levő várföldek visszavétessenek, még is némelyek nála meghagyassanak. Az utóbbiak közé tartozik: a Woyla nevű föld in Comitatu Crassu. Ha Woyla várföld volt, akkor világos, hogy Krassó vár létezett, melyhez e föld azelőtt tartozott. [1]) Ez még világosabban kitünik IV. Béla 1247. évi adományleve-

[1]) Fejérnél III. 2. köt. 206. lap. hibásan így áll: In comitatu Orodiensi: Alsu-Woyla. Az eredeti oklevél világosan a Comitatus Crassu-t említi.

léből, melylyel a János vitézeknek a szörényi bánságot átengedi, azt mondván, hogy a Duna mellett, nem távol Zemelintól fekvő Woyla földet is nekik adományozza, azt Krassó vára alól felmentvén (a castro de Crassou exemtam); és hivatkozván arra, hogy eddig Woylat Miklós, Ugrin érsek testvére birta. Még 1266. évben is léteztek itt várföldek; a király ez évben a Kuke nevű várföldet (terram castri de Karassou) Parabuch comesnek adományozza. Még egyszer, és adataink szerint utoljára említtetik a krassói vár (castrum regiae maiestatis *Crassou*), még pedig mint királyi birtok, midőn Szécsy Miklós országbiró 1358. évben Székásbánya határait leirja. Ez eseteken kivül, mindig csak Krassóföről van szó. Igaz, hogy 1323. évben Miklós mester de Érdsomlyó és de Krassó, ha nem is mint várnagy, hanem mint birtokos vonja magára figyelmünket, de miutáu 1335. évben Thouka de Érsomlyó és *Krassófő*, mint a kalocsai érsek itteni várnagya említtetik, ez összeállítás alig hagy fenn kétséget, hogy mindkét esetben a krassói várról van szó. 1364. évben Dorman János volt krassófői alvárnagy, kinek szolgái György és Vybar Himfy Lőrinc három jobbágyát kirabolták és közülök egyet meg is öltek, midőn a mezősomlyói vásárról hazatértek.

A krassófői várnak voltak tartozandóságai; ilyen volt 1378. évben Guden falu és kenézség, melyben öt parasztlakó tartózkodott. E várnak castellanusai, a krassói főispántól függtek, a mint például 1389. évben a vármegye alispánja és szolgabirái az akkori főispánokhoz irt levelükben az ő (t. i. a főispán) krassófői várnagyait (castellanos vestros de Crassofew) említik. Rendesen tehát két várnagy székelt Krassófőn. Láttuk eddig, hogy Krassófő mintegy hasonrangu vár említtetik a várnagyok címeiben; de e viszony változott, mert 1390. évben *Crassofew*, Varadia, Vizvár stb. Érdsomlyó tartozandóságai voltak, midőn Zsigmond király a csanádi káptalannak parancsolá, hogy Perényi Miklós szörényi bánt azok birtokába igtassa. (Lásd Érdsomlyó.) A krassói alispán 1392. évi levelében említi, hogy Antal krassófői Péter, György fiának tisztje, fegyveres kézzel Himfy Istvánnak Vaja nevű birtokára betört és rabolt. Az Orbonás család a krassófői előnevet viselte, és a megyében magas hivatalokban volt. Orbonás György de Kras-

sófő egy levele 1400 évben Borzafőben kelt. Borzafő a Berzava forrásainál lévő kis vár volt, úgy mint Krassófő a Karas forrásánál. Mindkettő nagyon közel lehetett egymáshoz. A temesi főispánok 1404. azt parancsolják Krassó vármegye tisztikarának, vizsgálja meg, vajjon az ő (a főispánok) krassófői castellanusai valóban elvittek-e öt lovat egerszegi Himfy Istvántól és Zalai Pétertől. Ozorai Pipo temesi főispán 1405. évben a krassófői castellanusokat odautasítja, hogy azon királyi jobbágyokat, kik Koroghy Fülpös idejében remetei Himfy István jószágaira titkon menekedtek, akaratjuk ellenére ne kényszerítsék visszatérni a királyi jószágokra. Ugyanez évben történt hogy egerszegi Hym mesternek Raduzlo nevű jobbágya, ki engedélyt kapott, hogy Krassófőre költözködjék, azonnal visszaszököttt. Ozorai Pipo temesi főispán 1406. körül remetei Himfy Istvánt oda utasítja, hogy Krassófőben lakó Balás és Lászlónak birói elégtételt szolgáltasson, a tőlük ellopott két lóért. A krassófői kenézekről több emlék szól. 1418. évben Domokos de Gunlya, 1433. évben Kis Mihály de armistha (?), 1437. évben Marig fia György volt krassófői kenéz; az utóbbi Himfy Imre özvegyének egy jobbágyát vitte el. Krassófőhöz különben több más keneziátus tartozott. Olvassuk még 1437. évről, hogy Krassófő várnagya, kenézei és népe remetei Himfy Frank birtokát elpusztitani akarák. Hihetőleg Vaja falut értették itt. A század közepén a kiváltságos oláh kerületek említtetnek először, ezek egyike a krassófői kerület volt. Midőn Hunyadi János 1451. évben az akkori hét kerület szolgabiráinak meghagyta, hogy vizsgálják meg, vajjon Csornai Mihálynak van-e birtokjoga Dranko várára, Krassófőből is idéztettek tanuk 1452. évben, és nevezetesen Krassói Maro fia György, Csornai birtokjogát vallotta. V. László király 1457. megerősíté az oláh kerületek kiváltságait, a melyek akkor számra nyolcan voltak. Egy nemes ember, Walkasin Péter 1494. évben Krassófőről vette melléknevét.

Báthory István nádor és temesi főispán 1520 május 3-án Orbonás Sófiát a budai káptalan ellenében egy márka meg nem jelenési birságban elmarasztalja, Krassófő várának erőszakos ellentállása miatt (ex violenta repulsione Castri Crassofew), mely akkor Temes vármegyében feküdt. Ebből követ-

kezik, hogy a krassófői kerület akkor már megszünt és a vár magánkézbe került. Nem is említtetik ezen időn túl a krassófői kerület többé.

(Lásd Pesty Frigyes: A szörényvármegyei hajdani oláh kerületek 8. 13. 14. lap.)

Mikor pusztult el a krassói vár, arról nincs hirünk; csak a monda tulajdonítja a törököknek szétrombolását. Nincs is emlék Krassó váráról a mohácsi csata utáni időből. Egy félszázaddal ezelőtt krassovai lakosok kincseket kerestek a romokban, találtak is egy kútszerű aknában edényt, mely $4^1/_2$ bécsi font avagy, 16 darab ezüspénzt tartalmazott.

A krassói avagy krassófői várnagyok ezek:

1323. Miklós mester, de Érd-Somlyó és de Krassó.

1335. Thouka, de Érd-Somlyó és de Krassófő, a kalocsai érsek castellanusa.[1])

1364. Dormán János, krassófői al-várnagy.

1382. Gergely, érdsomlyói várnagy.

1408. Gyertyánosi Csép Jakab. Ozorai Pipo temesi főispán, őt a maga érsomlyói castellanusának nevezi.

1421. Fejér Péter érdsomlyói al-várnagy.

1454. Szentmiklósi Pongrácz Jakab, comes de Zsidovár és de Sumlov.

Sehol nem fordul elő oly várnagy, ki *csak* Krassófő várnagya lett volna. E cím csak az érsomlyói várnagy címével kapcsolatban ismeretes; ez onnan fejthető meg, mert Krassófő az érdsomlyói vár tartozandósága volt; és e körülmény magyarázza azt is, hogy az érdsomlyói várnagyok olykor egészen el is hallgatják a krassófői várnagy címét. A krassófői *kerület* tudomásom szerint csak 1457. évben említtetik, habár fennállása nem kétes. Azonban a hatóságához tartozó helységek nem a krassófői kerület helységeiként említtetnek, hanem mint Érd-Somlyó várához tartozók hozatnak fel.

E helységek következők:

Érd-Somlyó.	Brankfalva 1343.
Krassó 1335. 1405. 1457.	Bikesd 1343

[1]) E két várnagy címe is mutatja a krassói és krassófői vár azonosságát.

Csernouch.
Dobravicza.
Jabolnak 1390.
Fekete-Izwar 1343.
Lukaya.
Luki 1452.
Harastowth.
Steepkfalva 1343.
Nevegtelek 1343.
Soma 1370.
Varadia 1390.
Vizvár 1390—1392.

Krassó, vármegye. A főispánok címeiben igen sokfélekép változik a vármegye neve: Comes de Krasu, Crasou, Karassou, Crassu, Krassow, Krazu, Korassow, Karaszau, Karasu, Krassó stb. A tárgy fontosságánál fogva Krassó vármegye alakulásairól, területéről, határainak változásáról és a megye főispánjairól az első kötetben bővebben szólunk.

Kápolnás, mezőváros nem távol a Marostól, a Valea Grosuluj patak által öntözött halmos vidéken fekszik. Garai Jób 1479. évben Zadya és Varadia nevű várait és a hozzá tartozó falvakat Bánfy Miklós pozsonyi főispánnak és testvérének Jakabnak eladta. Akkor Arad vármegyéhez tartozott; de a XVI. század végén is. Báthory Zsigmond 1596. évben *Felső-* és *Alsó-Kápolnás*, Bulcs, Vörösmart, Osztrov, Bakamező stb. falut Jósika Istvánnak adományozza.[1]) Az 1690—1700. évi összeírás Kápolnás falut a tótváradiai kerületben sorolja elő. Az 1717. évi összeirás szerint *Capelnasch* a lippai kerületben feküdt 70 házzal. 1791. évben még öt részre szórt rendetlen községet képezett és csak 1796. évben tömörítettek össze a házak, úgy hogy a helység ma 350 házból áll. Vásártartási joggal 1791. évben lett felruházva. Ez idő tájban alakulhatott itt a görög keleti plébánia is. A Mária Terézia idejében megnyitott egy osztályú iskola 1836-ban ujra berendeztetett. 1814—16. az éhhalál, 1832—36. pedig a kolera pusztítá a lakosságot. Kápolnás a mult században a kir. kincstár birtoka volt; 1840. és 1851. évben lett magánbirtokká. Még a forradalom után birta gróf Zichy-Ferraris, a kitől Mocsonyi János vette meg a jószágot, melynek uradalmi legelője mintegy 2000 holdra terjedett. Mocsonyi Jánostól örökölte az ő leánya, foeni

[1]) Ezek az adatok csak később kerülvén kezembe, itt pótlólag hivatkozom a Bakamező cikkre. A jelen adatok igazolják ottani érvelésemet, Bakamező régibb eredetéről.

Mocsonyi Katalin (kinek férje egy más, nem nemes Mocsonyi, tehát nem a foeni Mocsonyiak családjából való) és Mocsonyi György. Katalin halála után örököltek az ő fiai, Jenő és Sándor, a volt képviselő.

Helynevek: Miriste kaszáló. Zeci szántó Valeamare felé. Anin (= egerfa) rét. Bukovistie szántó. Balta. Zerioni legelő. Csumernik erdő és kis viz. Palatzka, rét és berek. Zomonitza rét. Codrisor, kis legelő. (Codru azt jelenti: hegyes erdő.) Ozverna rét. Karpén, rét és erdő. Sedisor, (= ültetvény) szántó. Sub Gertenis, rét. (E név egy hajdan itt létezett falu maradványa.) Gostaia rét. Vale Grosilor, folyóvíz és erdő. (Grosilor = vastag, pluralisban, vagy fenyőfatörzs). Rogoza mare, erdő. Doldura, völgy kis vízfolyással, erdő és legelő. Dimpu Bugyi, puszta és rét. Giesesti rét. Horzesti, erdő Kapriora felé. La Petricsasca rét.

A Besserik utcában a hagyomány szerint hajdan vár létezett, melyről azonban a történet mit sem tud; igaz, hogy 1833. évben itt gondosan faragott kőlapokat ástak ki.

A helység határa 9446 holdat tesz, melyből 4314 hold erdőség.

Keczefalva, hajdan falu Arad megyében, a mai Krassó megye területén. A Himfy család 1389. évben birtokosztályra lépvén, *Kechafalua* Himfy Istvánnak, Péter fiának jutott. A hozzá tartozó jobbágyok közt van egy Kechakenéz nevű, a többiek: Laden, Bagdan, Duya, Anka, Miklós, Myhe, Bogdan, György, Dragmer, György, Bolya, Barlyuk, János, Oprisa és Bucha. Más jobbágyokat pedig Himfy Basilnak. Garai Jób 1479. Zadya várát és tartozandóságait eladja Bánfy Miklósnak, — e várhoz tartozott *Keczefalva* is (lásd Zadya.) Az erdélyi káptalan ugyan ez évi igtatási jelentésében a helynevet *Gethefalva*-nak írja. Mátyás király 1433. évben megerősíti Bánfy Miklóst *Keczefalva* és Zadya vár többi tartozékai birtokában Arad megyében. A Maros balpartján, hihetőleg Zabálc és Vörömart közt.

Kenes, hajdan falu Tömös megyében, mai Krassó megyei területen. A pápai tizedlajstrom említ a temesi főesperességben Kenes falut, de ez ide nem tartozik. Báthory Zsigmond fejedelem 1597. évben az akkor Temes megyében fekvő Kla-

dova, Gruin, Bykenes és *Kenes* falvakat Tivadar László, Miklós, Péternek és Jánosnak adományozza. Ettől a hajdani Kanos Temes megyei falu is különböző.

Kengyeltó. Ily nevű falu létezett egykor Krassó megyében. Koros Balás de *Kengyelthow* 1418. évben. kir. ember volt, midőn remetei Himfy István Benke Pétert vádolja, hogy Krassó megyei Báchtövisse faluból 9 ökröt elhajtott. 1433. évben Kengyeltói Tamás nemes mint megyei kiküldött szerepel a borzafői kenézek és Himfy Frank közti viszály ügyében.

Kengyeltó, hajdan halastó, mely 1337. évben Pestes, Kapriora, Duburdun, Kadrassou, Urkuta birtokával, a Csanád nemzetségű Dénes mester és testvéreinek osztályrészeül jutott. Kapriora környékén, tán Urkuta határában feküdt.

Kerepcze, hajdan falu Krassó megyében. Nagylaki János 1421. évben magtalan halála esetére Csáky Miklósnak és Györgynek ígéri *Kerepche* falut. Zsigmond király 1427. Nagymihályi Albert vránai perjelnek adományozza, a csanádi káptalan beigtatta, Szentgyörgy közelében a Berzava mellett feküdt. 1550. évben tiltakoztak Nagymihályi Sandrin és Gábor *Kerepcze* és más falvak megszerzése ellen Fráter György és Petrovics Péter által. (Lásd Szentgyörgy.)

Kerestafalva, hajdan falu Krassó megyében. Remete. Himfy István, Péter fia 1404. évben Krassó megye alispánjai és szolgabírái előtt Vasky Lászlót de Szarvastelek eltiltja az ő *Kerestafalva* nevű jószága elsajátításától; perdei Bertalant pedig annak zálogba adásától. Van Arad megyében Kreszta-Ménes nevű falu.

Keresztes, hajdan falu Krassó megye nyugoti szélén. A *Kereztes* nevű föld 1323. évben határos volt Nagy- és Kis-Ermen Krassó megyei falvakkal. 1363. évben Miklós, András de Kerestes fia, királyi ember volt, midőn a csanádi káptalan Himfy Benedek pozsonyi főispánt, Kövespataka, Székáspataka, Vaja és Bachtövisse Krassó megyei falvak birtokába igtatta. Nagy Lajos király 1369. a csanádi káptalannak meghagyja, hogy Egerszeg határait bejárja, és mint királyi embert kiküldi arra Miklóst, András de Kereztus fiát. Ugyan ez a Miklós és Andrásnak egy másik fia, András 1371. évben Nagy Lajos által mint kir. emberek kiküldetnek vizsgálatra Beregszói

Domokos ellen. A nádor is ez évben Domokost, István de Kereztus fiát kijelöli ermenyi Magyar István beigtatására Félegyháza birtokába. Csákán Lukács de Kereztus 1392. évben királyi ember volt bizonyos erőszakoskodások megvizsgálására, melyek Vaja és más Himfy István féle jószágokban történtek Gerebenchi Szemere stb. által. Krassó vármegye 1411. évben bizonyítja, hogy Sáfár János és Bálint de *Kereztus*, gyertyánosi Csép Jakabot, nevezett Bálintnak elfogatásáért és minden kárért, melyet tőle és szolgáitól szenvedtek felmentik. Ez évben Himfy István Krassó vármegyénél eltiltja kereztusi Sáfár Jánost és szomszédjait Kis-Ermen-ben levő részbirtokának erőszakos elfoglalásától. Csákán Mihály de *Kerezthes* 1418. kir. ember, midőn Remetei István Benke Pétert vádolja, hogy Krassó megyei Bachtövise faluból kilenc ökröt elhajtott. Az aradi káptalan 1428. évi levele szerint nemes Sáfár Simon de *Kereezthesy* bizonyos pusztai részeket Ozyagh határában és Chernolch vidékén szolgájának Hench Lászlónak de Belenus, adományoz. Ugyan ez évben Zsigmond király egy levele Sáfár István jelentésére állítatik ki. Sáfár itt de Berencs melléknevet visel. Még 1433. évben említtetik nemes Kereztez-i Péter mester, ki a szentlászlóvári kapitány várnagya volt Borzafőn, Keresztes valószinűleg Semlak táján feküdt.

Nagy Iván szerint a Frummer (utóbb Szende) család a Krassó megyei Keresztes falura kapott volna adományt II. József császártól. Ez azonban téves, mert az adomány a Temes megyei Keresztes (Kreuzstätten, Brieszt) falut érti. Onnan veszi a Szende család a keresztesi előnevet.

Keresztyénfalva, hajdan falu Krassó megyében. Nagylaki János 1421. kölcsönös örökségi szerződésben *Kerezthyenfalva*, Pleskoch, Belzeg stb. falut Csáky Miklósnak és Györgynek igéri. A csanádi káptalan 1427. Nagymihályi Albert vránai perjelt és fiait Kerestyénfalva birtokába igtatja. (L. Sz. György.) Az igtatást megerősité Zsigmond király 1428-ban.

Kerliczel, hajdan falu, mely felváltva Hunyad vagy Temes megyéhez tartozott. Brandenburgi György őrgróf marsinai birtokai közt 1514—16-ban neveztetik *Karlycze* 9 jobbágygyal. Báthory Zsigmond 1597. a Hunyad megye marsinai kerületében fekvő *Kerliczel* falut enyingi Török Istvánnak

adományozza, ki hűtlenségbe esvén Bethlen Gábor fejedelem 1612. évben az akkor Temes vármegye marsinai kerületéhez tartozó *Kerliczel* (másntt Kerlicziel) praediumot Török Katalinnak visszaadományozza. Nevezett fejedelem 1617. évben Török Istvántól *Kurliczie*-t más Temes megyei faluval együtt zálogba veszi; végre azt 1620. évben ifj. Bethlen Istvánnak adományozza. (Lásd Marsina.) Krivina területén van Karerile nevű dülő, de e nevet nem merjük a Kerliczel névvel összetartani, noha e tájon fekhetett az ismertetett birtok.

Kerlie, hajdan praedium Hunyad vármegyében. A bozsuri kerülethez tartozott, midőn 1596. évben Báthory Zsigmond Jósika Istvánnak adományozta. (Lásd Bozsur.) Akkor a névalak *Kerle*. Jósika bukása után, a fejedelem 1598. december 10-én szurdoki Bozsuri Farkas, Gáspár, Jánosnak és Péternek, a Temes megyében fekvő Szurdok és Ruzsinosz falut, Kerlie és Szpin praediumot adományozza. A beigtatás történt 1599. február 4-én. A statutio második napján nemes Gyerbechi György, a maga valamint apja bercheőczi Gierbechi Gáspár nevében, *Kerlie* és Szpin praediumokra nézve a beigtatásnak ellentmondott. (Lásd Szurdok.)

A topografiai helyfekvés megtalálására szükség tudni hogy hajdan Furdia táján is létezett Ruzsinosz nevű falu, nemcsak az, mely Zsuppával és Ohaba-Mutnikkal határos. Ez az előbbi Ruzsinosz falu van értve az 1598. évi adományban, és a mai Kis-Szurdok. Ezek szomszédságába teszszük Kerlie fekvését, még azon okból is, mert a szomszéd Szudriás határát a Kirlia patak hasítja, és ugyan e falu területén van ma is Valia Kirliei nevű erdőrész.

Kernécsa, falu Krassó megye nyugoti részén Forotik és Komoristye közt. Midőn Negul Miklós 1597. évben a Szörény megyei Doklén és Binis falu birtokába igtattatik, mint szomszédok részt vesznek Blidar Miklós, Mathé János, Duma Péter és Szente Lázár, mindnyájan karánsebesi Jósika Ferencnek *Olakerniczá*-ban, az az Oláh-Kernecsában lakó jobbágyai. A XVII. században a Kernetsanul családnév ismeretes volt Krassó megyében. Ugyan ez év végén több karánsebesi nemes Zredistye birtokába vezettetik. A szomszéd helységek tanui közül, kik részt vettek említjük Giuralsawitty Radozlávot és

Dragowitty Fülöpöt, karánsebesi Horvát János jobbágyait *Kernecza* faluból. Tanuk jelen voltak akkor Vlajkovacz, Kudricz, Vojvodincz, Margitta, Zsám, Ferendia, Vatina, Klopodia stb. faluból is, a kiknek családneve rácz eredetre vall.

Az 1690—1700. évi összeirás Forotik és *Kornyacsa* falut a verseczi kerületben sorolja fel. Az 1717. évi összeirás pedig *Kinaza*-ra ferdíti a falu nevét, azt szintén a verseczi kerületben 50 házzal mutatja ki. Mult században a kir. kincstár birtoka volt.

A helységet 1824. évben Jagodics Szpaszoje adományul kapja. E család az 1848. évi események után is birta. A telekkönyvi helyszineléskor özvegy Jagodics Péter volt a jószág tulajdonosa; 1879. évben beszavazás által Jagodics Péter és Sándor lettek tulajdonosok. Jagodics Péter a maga jutalékát ajándékozási szerződéssel Jagodics Jánosnak adta át. Jelenleg telekkönyvezett tulajdonosok Jagodics Péter, Pál, Szilárd és Sándor. Szilárd jutalékát 1883. évben beszavazás által Jagodics Elek és János örökölte.

Krassó vármegye 1848. január havában tárgyalta a kernyécsai lakosok panaszát földes uruk Jagodics Pál ellen, mint ki, dacára, hogy a lakosok nagyobb száma görög-egyesült vallásu, a bíróválasztáskor 7 egyént jelölt ki, azonban azok közül egyik sem volt az ő vallásbelijük. A kernyécsaiak ennél fogva kérték a megyét, hogy új bíróválasztást rendeljen el, vagy engedje meg, hogy a görög-egyesült vallásu lakosok külön bírót választhassanak. A vármegye azonban e kérvényt nem teljesítette, minthogy a földesúr élhet kijelölési jogával és ugyanazon községben két bíró hivataloskodását tűrni nem lehet.

A község neve a Kernecse oláh szótól veszi eredetét, mert itt egykor rengeteg erdőség terült el. A kik a helynevet a szerb nyelvből származtatják, ezt olykép okadatolják, hogy Krnyacsa szerbül annyit jelent mint csonka tök. Utalnak arra, hogy a szomszéd helységek: Nagy-Tikván és Kis-Tikván neve szintén tököt termő helyet jelent, mert tikva szerbül = tök, t. i. a Jurgeta féle, avagy hosszu kulacsforma tök. Dulek és Ludaja az úgynevezett evőtök. Krnyacsa pedig az eltörött, vagy csonkult edénytök. Ez esetben a helység elnevezésére a homokos és

agyagos hegy, mely e községet szomszédjaitól elválasztja, és melynek hézagos leomlott alakja feltünő, adott volna okot az elnevezésre. — A község egy erdős tája Predjel-nek neveztetik, melynek a falu felé lehajló három hegygerince: gyalu Miuluj, Pojana és gyalu biszerici; a többiek: gyalu Szekasuluj, Grunyu Prunyilor és Zbeg, a honnan messzire lehet ellátni. E messzelátás hajdan arra használtatott, hogy a lakosságnak a közelgő törökvészt jelezzék. Említendő továbbá a Szuvaja nevű erdős, de víz nélküli száraz völgy, egy másik sokat kanyarodó erdős völgy neve Krivaja. A Nendras völgy, egy hajdan e vidéken levő falu emlékét tartja fenn. A Szpenzuratori nevű dülő onnan vette nevét, mert itt József császár idejében a nagyon elterjedt rablóbandák megfékezésére sok akasztás történt. (V. ö. Bálincz.) Egyéb dülő nevek: Pojana, Ulni, Branyasza, Sztanyasza, Zejku, Izlas, Zevoj, Dialu Szekasului, Belincz. (Ez az utóbbi fehéres talajáról.) Szatmármegyében a XIV. században Kernecz falu létezett. Mezők: Ageru. Peconia. Berkas patak. A község szép forrásokkal bővelkedik.

A község határában régi bányászat nyomai tatáltatnak, de ez iparnak jelenleg nincs itt mívelője, noha a helység a dognácskai hegyek kiágazásán fekszik. De van itt mészkő, palakő, szienit és kvarc, helyenkint malomkőre alkalmas darabok.

Kernécsa multjáról többet tud a hagyomány, mint a történet. A helybeli sirkertben vannak sirkövek szerb felirással a mult század elejéről, de vannak mohamedan sirkövek is, kidomborított hosszukás mészkőből. Létezik itt egy jókora nagyságu templom rómja, kelet felé álló oltárral. Vastag fala apró mészkőből készült, és cementje oly erős, hogy inkább a mészkő törik el, mint a cement.

A monda szerint a török hódítás korszakában e vidéknek egy hatalmas földes ura volt: Namig aga, (az oláhok szerint Namign hel mare) ki Komoristyén lakott, azon a helyen, hol ma egy cigánkovács műhelye van. Sic transit gloria mundi. A monda itt szokatlan topographiai határozottsággal lép fel. De chronologiára nézve azonban szintoly vak, mint más esetekben.

Van Temes megyében Kis-Kernácsa ezer holdnyi puszta, mely gróf Karácsonyi Guido zsámi uradalomához tartozik. Ez

régenten Rácz-Kernécsának neveztetett. A pancsovai rétben van puszta Krnyacsa. Van Dél-Oroszországban is Kernacska nevű falu. Ezt a nevet a múlt század közepén Magyarország e vidékéből Oroszországba kivándorló rácok vitték új hazájukba, — a déli Oroszországban alapított Uj-Szerbiába, valamint akkor ugyanők más hazai helyneveket is oda áttelepítettek.

Keve, lásd Filepkeve.

Kremelócz, lásd Kamerlócz.

Kremena, hajdan falu Forasest és az erdélyi határ közt, a Béga partján. Az 1723. évi térképen Gremennia, az 1761. évin Kremegna-nak van írva. Más történeti források hallgatnak e szerény fészekről.

Kigyós, hajdan falu Krassó megyében. László nádor és opuliai herceg 1370. évben a Krassó megyével tartott közgyülésen a Kigyós faluban (in villa *Kygyos*) lakó hamispénz verőjét, és testvérét Lászlót, ki szintén hamispénzt vert, de Karapch mesternél tartózkodott, elitéli.

Kika, tulajdonkép *Kétkika* hajdan praedium Szörény megyében. Kún Daniel 1598. évben ellentmondott Barcsai András beigtatásának *Kettkika* birtokába. (Lásd Lupák.) Nermet határának egyik magas hegye: Kika. Ezt a nevet (=fürt) Doman határában egy hegymagaslat viseli. A krassován bolgároktól származik. A szerb szó kika, mely a tyukok nyelvbetegségét jelenti, nem alkalmas helynévre.

Kilcsest, hajdan falu Furdia vidékén. Báthory Zsigmond 1596. évben a Hunyad megyei *Kelchesd*, Mutnik, Birna, Kitest, Klicsova stb. falut Jósika Istvánnak adományozza. A falu akkor a furdiai kerületben feküdt. Báthory András fejedelem 1599. évben a Hunyad megye bozsuri kerületében fekvő Birna, Zsurest, *Kelchest*, Bottiest stb. falut Sarmasághy Zsigmondnak adományozza; ki a nevezett falvakat 1607. évben Keresztesy Pálnak elzálogosítja, és kit *Kelchiesd*-be 1609-ben az erdélyi káptalan requisitorai beigtatnak. *Klichesti* néven 1617-ben mint Temes megyei praediumot találjuk, a melyet Török István Bethlen Gábornak elzálogosított. Épen egy századdal utóbb, (1717.) a hivatalos összeirás *Glesese* néven 10 házzal említi e falut a facseti kerületben. Ekkor nyoma a történetben elvész. — Hogy Kilcsest, Kitest, Klicsova mindannyi külön

falvak voltak, kitetszik onnan, hogy azokat az adománylevél egyenkint megnevezi. (Lásd Furdia, Zsidovár, Kitest.)

Alsó-Királymezeje, hajdan falu a krassói kerületben, 1511-ben. (Lásd Kőszegh.)

Királytava, hajdan folyó Krassó megyében a Berzava közelében, Remete és Halimba falu körül. Krassó vármegye királyi parancs következtében 1422. évben vizsgálatot tesz remetei Himfy Imre, László, Miklós és Frank azon panaszában, mely szerint Halimbai Tamás, Imre fia, bizonyos malmot, mely Halimba falu területén a Királytava folyón állt, nem a szokásos helyen, hanem a panaszlók többszöri tiltakozása dacára, a nevezett folyón épittetett, ott magát be is igtatta. E beigtatás alkalmával Himfy István és fiainak két malmát a Borzavizén megsemmisítette. 1424. évben remetei Himfy László és Liptai László, Sandrin fia egyezségre lépnek a Királytava eredeténél lévő zsilip és a Berzava folyón levő malmok iránt. Erről Krassó vármegye bizonyítványt állít ki.

Kirthwa, hajdan falu tán Krassó megyében. 1442. évben az aradi káptalan némely oláh kenézeket Berzős, Chewhaba és Ohabicza birtokába igtatván, Sandrinus de *Kyrthwa* mint királyi ember szerepel. (Lásd Berzavos.)

Kistelek, hajdan falu tán Krassó megyében. Krassó megye alispánja és szolgabirái Tamást, Miklós de *Kisteluk* fiát 1370. évben kiküldik egy Boldogasszonyfalván történt ló rablás ügyének megvizsgálására.

Kitest, hajdan falu Bozsur vidékén. Brandenburgi György őrgróf 1514—16. a bozsuri kerület birtokosa volt, melyben *Kythesth* falu négy jobbágygyal fordul elő. A XVI. század végén Hunyad megyéhez tartozott; így 1596. évben, midőn Báthory Zsigmond fejedelem Jósika Istvánnak adományozta. Midőn Báthory András 1599. évben *Kitest*, Szécsán, Botinest stb. falut Sarmasághy Istvánnak adományozza, ezek Hunyad megyéhez ugyan, de annak furdiai kerületéhez tartoztak. Sarmasághy e falvakat 1607-ben Keresztesy Pálnak zálogosította el. Ez 1609. évben *Kytesd*, Kelchiesd, Szarazan, Birna stb. falvak zálogos birtokába csakugyan be is igtattatik. További sorsáról hallgatnak forrásaink, és így arról is, vajjon *Kitest*

1617. évben szintén Bethlen Gábor kezére került-e. (Lásd Bozsur, Zsidovár, Kilcsest.) V. ö. Gidest.

Kyvys, hajdan falu Krassó megyében. Említve 1421. mint Nagylaki János birtoka. (Lásd Szentgyörgy.) Nem lehet összetéveszteni a Kylyus (Köles) faluval, mely ugyanazon oklevélben megneveztetik. A Szentgyörgy sorsában osztozkodó falvak sorában 1427. és 1550. években nem említtetik. Hogyan ejtették e helység nevét, bizonytalan.

Klicsova, falu Lugoshoz éjszakra a Bega mellett. V. László király 1453. a Temes megyei Sugya, Zsupan és Twerd oláh kerületet Hunyadi Jánosnak adományozza; a zsupani kerülethez tartozott Zsupan, *Clechowa*, Farkasest, és Pogányfalva. Az aradi káptalan Hunyadi Jánost beigtatta 1454. évben. Balotha Mihály de *Clechowa* 1507. évben részt vesz, midőn a gersei Pető család ződi-i birtokába igtattatik. 1539. évben Török János özvegyének egy jobbágya: Zyl . . . de Klychowa mint tanu szerepel. *Klachowa* néven mint Hunyad megyei falu említtetik 1596. évben, midőn azt Báthory Zsigmond, más, Bozsur városhoz tartozó falvakkal együtt Jósika Istvánnak adományozza. A fejedelem *Klechowa*-ban lakó jobbágyai: Lupsa Vitan, Goda Jankul és Zenthe Miklós 1598. évben mint szomszédok jelen voltak Monostoron, midőn Török István e kerület birtokába vezettetik. Mihály, havasalföldi vajda, midőn 1599. évben október 28-án a szenterzsébeti csata következtében, és sok hitszegéssel magát Erdély birtokába helyezte, Balotha Mihálynak és Török Ferencnek, Jakab unokájának a Temes megyében fekvő *Klichiowa* falut adományozza. Klicsovát azelőtt Báthory Zsigmond volt erdélyi fejedelem Szent-Miklósy Györgynek és Aponyi Jánosnak adományozta, rövid időre e helységnek a törököktül való visszafoglalása után. Minthogy a gyulafehérvári erdélyi országgyülés Báthory Zsigmond minden adományát megsemmisíti, Mihály vajda magát feljogosultnak érzé, jószágokat saját tetszése szerint eladományozni. Ugyan ez oklevéllel, mely Gyulafehérvárott december 16-án kelt, Balotha Mihálynak és Török Ferencnek, — kiktől Mihály vajda még több szolgálatot várt, — a Temes-megyei Szuszány, Zsupán és Paulest falvakat adományozza, az azokban rejlő királyi joggal együtt. Az 1690—1700. évi összeirás szerint Klicsova

a facseti kerülethez tartozott. — Az 1717. évi összeirás *Klisko* néven sorolja fel ugyanott 30 házzal. A XVIII. századbeli német kormányzás idején Clischowa a lugosi kerülethez tartozott. Ez időtől fogva mindig a kir. kincstár birja.

Dülőnevek: Szelistye. Subgyora ku Rogoza. Podumiszeszk ku Rovina. — Völgyek: Lingusu. Valya de Jenicza. Ogasu ku Szuszonya. Ogasu ku Saturcze. A helységen keresztül folyik a Száraz patak, mely Bottiest határában ered.

Kricsova, falu Zsidovár mellett. Belotha Antal de *Crichowa* 1490. évben Temes vármegye előtt Csornai Mihály ellen tanuvallomást tesz. Török János de *Krychova* és Miklós de Krychowa mint szomszédok említtetnek, midőn Haraszti Ferenc leányai Temes megyei Vásárhely stb. birtokába vezettetnek. Midőn Petrovics Péter temesi főispán 1548. az aradi káptalan által Zsidovár, Nadrág és Sidimir részbirtokaiba volt igtatandó, mint egyik kir. ember kirendeltetik Ungur Ferenc de *Kerchowa*. Neve alább: Hungar de Klynchowa, a mi téves. Kricsovay Ferenc de Krichova 1568. évben II. János király által Hegyeresbe birtokosztályra kiküldetik. E családhoz tartozott 1582. évben Kricsovay Péter. 1585. évben Kriczovay Jánosnak *Chriczyowa* faluban lakó jobbágyai Hana Miklós és Popa Miklós mint szomszédok részt vettek, midőn Apafi István Zsidovár birtokába igtattatik. Kricsovay János több izben említtetik, igy 1588. évben mint Karánsebes szomszéd birtokosa, 1590-ben a Tinkován történt beigtatásnál mint szomszéd vallomást tesz és újra 1590. évben. Az 1603. évi karánsebesi összeirásban a Kricsovayak Fiko, Cziresul (a mai Cseres-Temes), Valea és *Criczowa* faluban összesen öt portával vannak beirva. Rákóczy György 1633. évben megerősíti Kricsovay Jánost, Szörény megyei jószágainak birtokában és jogaiban. Az 1690—1700. évi összeirás, mely Zsidovárt említi, a határos Kricsováról hallgat. A XVIII. század elején báró Jósika Mózes alezredes folyamodik Mária Teréziához, hogy fiának Dánielnek Kritsowa stb. falut adományozza. Az 1717. évi összeirás a helységet Krifova ferdített néven 50 házzal a karánsebesi kerületben sorolja fel.

Az ország e déli részein elharapódzott rablók megfenyítésére kiküldött Lentulus cs. vezér 1739. év január végén csa-

patjaival Zsidovárra és Kricsovára megérkezvén, mind a két helységet felgyújtotta.

Kricsovát a múlt században és a jelen század elején a kir. kincstár birta. V. Ferdinánd király Bécsben 1836. augusztus 4-én kelt levéllel Fischer József Krassó megyei táblabirónak adományt tesz Kricsova ötöd részére, ki ezért 5471 frt 44 krt fizetett. Fischer 1837. január 2-án Jakabffy Miklós táblabiró mint királyi ember és Pásztory káptalani ember által vezettetett birtokába. Ugyan csak 1836. évben nyert adományt Pettko János Kricsova egy másik ötödére. 1840. év július 23-án kelt adomány mellett, és 5471 frt 44 kr. lefizetése mellett kapta a helység harmadik ötödét Szollusz Antal; halála után örökölték fiai: Szerényi Ferenc és Antal, ki utóbb mint menekült halt meg New-York mellett. Az igtatás ugyancsak 1840. évben ment végbe, melynél Frummer Zsigmond mint homo regius, Oltványi István mint káptalani ember eljárt. Még 1840. évben szerzi nagyszentmiklósi Nákó János Kricsova egy részét. A forradalom után még a Fischer, Orbók, Nákó és Szerényi családok birják a jószág egyes részeit. A telekkönyvezés idején a jószág három részből állt. Az első részt zsenai Markovics József, cs. k. tanácsos birta, a ki Kamenszky Ignác (1848. szolgabiró) és Pettko János részét szerezte meg; és tőle örökölte fia Ödön főhadnagy. A második részt, mely régebben Melczer krassói főpénztárnok és Szollusz Antal tulajdona volt, Orbok Ernőtől örökölte özvegye Clementina, szül. Kopal. Az özvegy után örökölték fiai: Hugo, István nyugalmazott honvédkapitány és leánya Berta, férjezett Schüler. Hugo az ő jutalékát 1875. évben eladta Jakabffy Imrének. Ez utóbbi a maga részét 1880. évben eladta Orbok, szül. Jakabffy Irmának. Schüler Berta meghalván, az ő részét leánya Schüler Mária örökölte, kinek jutalékát 1882-ben Orbok István és neje szül. Jakabffy Paula Mária vették meg. A jószág harmadik részét Fischer András és neje, szül. Návay Julianna birták közösen. Az ő részüket 1864. évben Szivos Lajos és Ernesztina egyenlő részben vették meg és most is birják.

Az itteni temetőben alussza örök álmát az itt 1849. év szeptember 2-án meghalt természettudós Hanák János.

Helynevek: Szlatina patak, más apróbb csermelyekkel

összefolyván, a Temesbe ömlik. Dealu Tanas, hegy. Travnyik, mező, szép sikon fekszik és jó szénát ad. Conicsorkonecz, Gudacsicza és Szelestye rétek. Lujlajku nádas. Izgareano és Birzencz dülők. Tramnik mező, ezen hajdan templom állt, melynek romjai még láthatók. Grossilor, álló viz, mely soha ki nem szárad. Gyalu mare, hegy, melynek közepe táján 1859. és 1860. évben mammut-csontot és tengeri csigát találtak. Kaszta alu Csik. Gyalu Marganilor. Gyalu Gergonilor. Csoka ala Mihutz Pana, hegyek.

A Nadrágpatak Kricsova területén szakad a Temesbe. Más csermelyek a kricsovai határban: Valea Pareului, Valea Opri, Valea Kosim.

Krivina, falu Zsidovárhoz éjszakra határos, Lugoshoz délkeleti irányban. Mátyás király 1470. évben Macskásy Jakabnak uj adományt ad Igazo, *Krivina* és Mikulest falura. A karánsebesi kerületben feküdt. Csulai György [1]) de Krivina 1480. királyi ember Haraszti Ferenc beigtatására Zehla és más, a lugosi kerületben fekvő jószágokba. II. Ulászló király 1493. Bánkfalvát Temes megyében dengelegi Pongrácz Mátyásnak adományozza, és a beigtatásra Öthalmi Petraskot, Csulai Györgyöt de *Kirywyna*, Krivinai Györgyöt és Szlatinai Pétert jelöli ki. Brandenburgi György őrgróf, úgy látszik 1510. évben lépett Zsidovár birtokába. Bizonyos, hogy itteni beigtatásánál a szomszéd nemesek: Gulya György és Mihály de *Krywyna* jelen voltak. Gulya Ferenc de *Krywyna* kijelölt királynéi ember 1542. a dragomiresti, és 1548. évben a zsidovári statutióra. Ez utolsó évben Petrovics Péter temesi főispán Zsidovár, Sidimir és Nadrág részbirtokaira adományt nyer, és az itteni beigtatás részese valóban volt Gulya Ferenc; az előbbi évben (1542.) pedig a királyné az aradi káptalannak meghagyta, hogy Bosoran Andrást és Pétert a dragomiresti völgyben fekvő földek birtokába igtassa. 1585. évben Floka János volt Krivina birtokosa. 1590. évben Petrasko Tamás, Floka János kenéze, Korde Kraczun, Zvian Mixa nevében, Rosa Gergely pedig karánsebesi Oláh Balás nevében Krivinából részt vettek, midőn Jósika István a zsidovári uradalom

[1]) A név oklevelesen Gwllya, Gwlya, Gyula, Gullia és Chwlya-nak van irva.

birtokába igtattatik. Krivinai Floka János még 1592-ben él. A tinkovai jószágpörben 1590-ben Sebesy Mihály de Kryuÿna mint szomszéd hihallgattatik. Úgy látszik csak a krivinai melléknevet viselte, mert 1589-ben már Morenczre költözködött. A karánsebesi kerület 1603. évi összeirásában előfordul *Krivina-Baba* mint egységes helység, melyben a birtokosok közül Floka János 2, Oláh Balás 2, Miksa Sztojan 1, Gyula Katalin 1, és Mixa Radul egy portával van megróva. Azonban a Fiáth család levéltárában őrzött egy 1578. évi levélből kitűnik, hogy Krivina és Baba két különféle helység, az 1723. évi térkép is, melyet Szentkláray közzétett, Krivinát és Baba helységet megkülönbözteti, az utóbbit Krivinához éjszakra tüntetvén fel. Az 1690—1700. évi összeirás Krivinát a karánsebesi kerületben sorolja elő, ugyanott az 1717. évi összeirás Kribina néven, és 15 házzal. (L. Lugos, Tergovistye, Zsidovár, Nadrág, Igazó.) A XVIII. század elején báró Jósika Mozes alezredes özvegye Wesselényi Mária kéri Mária Teréziát, hogy fiának Danielnek Gavosdia, Kricsova, *Krivina* stb. falut adományozza. E kérvény azt mondja, hogy Krivina hajdani neve Nadrág, és a helység területét csakugyan a Nadrág patak hasítja. Ma azonban Krivina külön hely Nadrágtól, és az utóbbi most egészen új bányatelep.

Krivina a mult században a jelen század közepeig a kir. kincstár birtoka volt. Lonovics József csanádi püspök e falut 1843. julius 6-án nyerte adományul. A Lonovics családtól a nadrági vasgyár-társaság tulajdonába ment át, mely zsidovári vasgyár társulat céget vett fel. E társulat csődbe esvén, 1873. évben uj társaság keletkezett »Nadrági vasipar-társaság« cég alatt.

Helynevek: Vervu verdii. Pohia. Verfulu plajului.

Krivina, falu Kossovához és Petrozához délre a facseti járásban. György brandenburgi őrgróf birtokai közt 1514—16 évben előfordul *Alsó-Krywyna* és *Felsö-Krywyna*, Hunyad megye marsinai kerületéhez tartozott, midőn Báthory Zsigmond 1597. enyingi Török Istvánnak adományozza. Báthory Gábor 1612. évben, az akkor Temes megye marsinai kerületében fekvő Krivina praediumot visszaadományozza Török Katalinnak. Török István *Krinnia* (így) falut 1617. évben

Bethlen Gábornak elzálogosítja, a nevezett fejedelem pedig 1620-ban, Török István magtalan halála után, a birtokot ifjabb Bethlen Istvánnak adományozza. (L. Marsina.) Az 1690—1700. összeirás nem szól Krivináról, de az 1717. évi összeirás a facseti kerületben sorolja elő 10 házzal. A mult században a kir. kincstár birta. Még a forradalom előtt szerzett e birtokra adományt a désánfalvi Gyika család. (A birtokviszonyról lásd Kossovicza.)

Dülők: Fatza lupuluj, erdős hegy. Vervu-Kremenyi, erdős hegycsúcs. Karerile hegyes bokros kaszálók. Mucia Datkoneaszka, sziklás terméketlen hegy. Kernitura, magaslat erdővel. Fara fensik kaszálókkal. Vervu Farei, erdős hegycsúcs, kaszálókkal. Tarniczavölgy. Zsirepenu magaslat szántóföldekkel. Rippele erdős magaslat. Goila sziklás hegy. Zsgyalu, erdős hegy. Lazurile magaslat.

Kohldorf, oláhul *Karbunár* falu Szászkabányához délre. Korabinszky térképén Kohlendorf, de szótára nem említi. Vályi azt irja Kohldorfról, hogy e hely a moldovai erdőben Krassó vármegyében fekszik, és hogy benne szénégetők laknak. A község telepítése 1789. évben kezdődött. 1806. évben épült iskolája, 1815. évben temploma. Kohldorf soha sem tartozott a katonai végvidékhez. A telep területe 307 hold 1400 öl, és 206 házban lakik mintegy 1000 oláh. A telep tulajdonosa 1855. óta az osztrák-magyar államvasut.

Helynevek: Cigányka, erdőrész, hol cigányok szénégetéssel foglalkoztak. Gyalu porkului erdős hegy, hol sok vaddisznó volt található. Padina ulmului, völgy sok szilfával. Szemelyug, hegyi sikság. Ogasu ku rács, völgy, melyben rákos patak folyik. Láku ku treszte, nádas tó. Láku drakului = ördög tava, vize zöldes, és a nép feneketlennek tartja. Csoka ku Tyei, hársos csúcs. Csoku Codranului. La Zirkevicza. La Zavoi. Prinzenthal (= hercegvölgy). La Lager; az utolsó török háboru alatt hadállomás volt. Csocsele mik, kisebb hegyes csúcsok. Csocsele mare, hegyi síkság, melyen több nagyobb csúcs van. Polame mik és Polame mare (= pojana) hegyi síkság; erdejét a nagy szelek irtották ki, most kaszálók. Tilva Bajanului, hegyi sikság. Facza Boesti hegyoldal, melynek alján hajdan meleg fürdők léteztek. Itt egy kolostor romjai láthatók. Boeste, nagy völgy, egy hasonnevü patakkal, mely keletnek folyik Uj-Sopot felé.

Kremenicza, völgy, melyben sok kohakő találtatik. Kraku Boesti, hegygerinc erdővel. Ogasu vulpi, = rókavölgy. Petroza = köves, völgy hassonnevű patakkal. Tilva Runcsi, hegység. Obirsa Radini völgy és forrás. Urzikariu hegy, a sok csalántól kapta nevét. Prehoda cseresiloru, hegyes táj. Kirsia Driki hegygerinc. Perlituri hegyi síkság. La Huszár, hegyi síkság, a török háborúk alatt ott tanyászó huszároktól kapta nevét. Komora butrina (= ó várda) hol hajdan erdő-csőszök laktak.

Kohldorf, bányatelep, (lásd Bogsán.)

Kojás, hajdan falu a Maros bal partján Valeamare és Kápolnás közt. Az 1717. évi összeirás 9 házzal sorolja fel a lippai kerületben Valeamare és Kapriora után; ezt tehát azon falunak kell tartanunk, a melyet az 1761. évi térkép *Koblasch* néven tüntet fel. E területtel szemben, a Maros jobb partján van ma is Kujás nevű falu; de a Kápolnás melletti már nem huzta ki életét Krassó vármegye újra alakítása korszakáig.

Kolosfok, hajdan birtok Krassó megyében. Veytehi Tivadar fiai Miklós és János 1329. évben Gál mesternek kir. jegyzőnek, Temes, Csanád, Szerém és Krassó vármegyében fekvő jószágait eladták ezer finom ezüst márkáért. A krassói jószágok ezek: villa Dench, et terra *Kulusfuk*.

Komian, hajdan falu Krassó megyében. Zlawotynch birtokosai Miklós, János és András, János fiai 1364. a nádori közgyülésen tiltakoztak, hogy Sulyuk István, János, Tamás és Demeter, Máté fiai, *Komïjan* falu kenézei, Zlawotynch területén bizonyos földet használhassanak. Egy másik ez évi oklevélben is Demeter kenezius de *Komïjan*. Fekvésére nézve nincs tájékozó adat.

Komiáth, hajdan helység és egyike a kiváltságos nyolc oláh kerületeknek. Komiáth helység Jerszeghez délre (régen Egerszeg) feküdt, de neve ma az egész környéken ismeretlen. Egerszeg határai 1369. évben igen részletesen iratnak le, és Komiáth topographiáját is derítik fel. Megtudjuk t. i., hogy Egerszeghez (Jerszeg), délre Sosd (ma Sosdia) fekszik, hogy Egerszeg és Erdőtelek határát a Medvispataka képezi, mely a Poganchba (Pogonis) szakad. A Holtpoganch határt képez nyugotra Dobaaz (ma Duboz), délre Egerszeg felé, de az Izgarpatak is határt képez Dobaz és Egerszeg közt. A Lugosra

vezető ut *Cumÿath* és Egerszeg közt vonult át, az előbbi községet délre, a másikat éjszakra hagyván. Az út mellett határjelek voltak felállítva. Határjel emeltetett Eruságpatakafőnél is, mely keletre *Cumyath* birtokot, nyugotra Egerszeget választá el. Ott, hol az Eruságpatak a Poganchba (Pogonis) szakad, szintén határjelek állíttattak fel, ezek keletre a komiáthi tartományra (provincia Cumyath), nyugot felé Egerszegre néznek; délre Rafna említtetik. Általában Komiáth község (possessio Cumiath), mindig Egerszeggel határosnak mutatkozik. A provincia szónak itt nem más a jelentése, mint terület, mert a határleiró csanádi káptalan alább azt mondja, hogy az Aranyospataka Remete táján a komiáthi és egerszegi tartománynak (provincÿs Cumyath et Egerszeg) határvonalul szolgál. *Komiath tehát Sosdia, Jerszeg és Remete-Poganest közt feküdt.* Duleo, Valeapaj és Valeamare azért nem említtetnek e határjárásban, mert e községek Nagy Lajos korában még nem léteztek. — Perényi Miklós, szörényi bán, egy Kevében 1391. október 22-én kelt levele által egy bizonyos földrészt, mely Kárán városa és Mutnoki Bogdán közt a Temes mellett sokáig vitás volt, az utóbbinak oda itéli; előbb azonban megidézvén és kihallgatván a négy kerület vagy provincia, úgymint Sebes, Lugos, Kárán és Komjáthi nemeseit és kenézeit. Zsigmond király 1406. évben Dénesnek, Csuka fiának új adományt ad Lopathaka, máskép Mihalyancz nevű falura, mely a komjáti kerületben (in districtu Comÿati) feküdt. Feltünő állitás, tudván, hogy Mihelencz Vercserova és Obresia, tehát Karánsebes közelében létezett.[1]) Losonczy Zsigmond orsovai, miháldi, sebesi és zsidovári várnagy 1419. évben törvényszéket tart Kárán városban, Sebes, Lugas, Kárán és *Komyath* kerületek nemességével és kenézeivel. Temes vármegye 1432. bizonyítja, hogy Miklós komiáthi kenéz Himfy Imre fiaitól felvett bánatpénzt, az egyezkedő felek akaratja szerint, Imre (István fia) özvegyének vissza nem adta. Most országos ügyekkel kezd kapcsolatba jönni a kerület. Zsigmond király 1434. Baselben kelt levelével Hunyadi Oláh Jánosnak, Voyk fiának, ki neki 1200 arany forintot kölcsönzött és testvérének Jánosnak az Arad

[1]) Lásd e faluról Pesty: A szörényi bánság története második kötetét.

megyében fekvő Papi falut és a Maroson biró révvám felét elzálogosítja. E zálogot a két Hunyadi János 1435. évben nem csak visszabocsátá a királynak, hanem annak még újabb 300 forintnyi kölcsönt adtak, ki is ez évben az 1500 arany biztosítására a két Hunyadi Jánosnak *Komyathy* várost (oppidum) és kerületet, a hozzá való falvakkal, kenézekkel, hasznaival, tartozékaival elzálogositja. Ez a királyi levél kelt Nagyszombaton június 2-án (Oklevéltár I. 255. sz.) A király Prágában 1437. szeptember 21-én kelt levéllel a két Hunyadi Jánosnak azt adja értésére, hogy ők neki a legközelebbi három hónapban, úgymint október, november és december havában, 50 lándzsás vitézzel szolgálni tartòznak. Ilyen lándzsás vitéz mindegyikének 25 arany forint fizetés jár; de ezen pénzt a király helyett a Hunyadiak fizették a maguk vagyonából. A király tehát a két Hunyadi Jánost biztosítani kivánván ezen 1250 arany forintra nézve, a már fent említett összegeken felül, emez 1250 arany forint zálogául is elzálogosítja nekik a komiáti kerületet. 1452. évben Moszka László és János diák a komiáti oláh kerületből tanuskodnak, hogy Albert király Dranko várát a Csornaiaknak adományozta. (Lásd Pesty: A szörényi bánság története II. 52—54. lap. Drenkova cikk.) V. László király Bécsben 1457. keresztelő János fővétele napján kelt levele szerint, a komiáti kerület oláhai Gamzai Vasa nevű emberüket a királyhoz küldték, tőle azt kérvén, hogy ámbár Zsigmond császár és király Hunyadi Jánosnak a komiáti kerületet bizonyos pénzösszegért elzálogosítá, ők mégis Hunyadinak és fiainak az egész összeget már visszafizették, a mely okból kérik a királyt, hogy a komiáti kerületet a többi hét kerülethez, melytől Zsigmond király elszakítá, csatolja vissza. V. László király nagyon kedvesen vette az oláhok hűségi nyilatkozatait [1]) és a kerületet, a mint kérve volt, visszakapcsolja, még azon esetre is, ha a komiáti oláhok tán még nem egészen fizették volna vissza azt az összeget, a melyért elzálogosítva voltak. Megújítja azonban kötelességüket az ország határainak és átjárásainak védelmére. 1490. évben Wasa János de Komÿath Csornai Mihály ellen vall a rékasi osztályos birtokok ügyében. A szörényi bánok

[1]) Ex parte vestrae universitatis, et universis et singulis volahis nobilibus et Kenezÿs districtus Komyathi.

1499. évi levele szerint, Zorlencz a szörényi bánság komiáti kerületében fekszik; ugyan e földrajzi tájékozást kapjuk 1503. évben Kalugyeren, Magojest, Rekicze és Sztremtura falura nézve. György brandenburgi őrgróf birtokai közt említtetik 1514—16. évben Peperygh és Birna, mint Bozsur tartozandósága; azonban 1544. évben a források szerint ez a Peperygh másképp Mochkafalva, mely Szarazan és Birna közt feküdt, a komiáti kerület határába esett. (Lásd Peperig.) A gyulafehérvári káptalan requisitorai egy 1584. évi levelükben mondják, hogy Daszesth (ma Dezestje), Nagypatak, másképp Valeamare és Remete, a karánsebesi kerületben fekvő falvak, Komyath tartozékaiban léteznek. — Plesko András de *Komyat* 1593. és más években, mint királyi ember említtetik, — és ezzel Komiáth emléke a XVI. század végén megszünik.

Az előzmények után a komiáti kerület helységeit következőleg lehet összeállítani. Tömören egy területen feküdtek:

Komiáth.

Nagypatak, ma Valeamare.

Dezestje.

Remete, ma Remete Poganest.

Zorlencz 1499. De olykor a karánsebesi kerülethez tartozott.

Gamza, Zorlencz és Ohaba Mutnik közt.

Kissé távolabb.

Peperig, másképp Mocskafalva, Birna és Szarazan közt.

Biztosan meg nem határozhatók:

Lópataka, másképp Mihalancz.

Kalugyeren.

Magoyafalva, másképp Magojest 1503.

Rekicze 1503.

Sztremtura 1503.

Komora, praedium Doman és Kölnik közt. Terjedelme 457 hold. Tulajdonosa az osztrák-magyar államvasút-társaság.

Komoristye, falu Kernécsa, Székás és Nagy-Tikván közt, Temes megyei Kudriczhoz keletre. Báthory Zsigmond 1597. Barcsay Andrást a Szörény megyében fekvő Bokcsavár, Gertenyes, Rafna, Füzes falu és *Komoristie* praedium birtokába

beigtatni akarta, de a beigtatásnak ellentmondott karánsebesi Tóth Miklós, neje Rakoviczay Anna nevében. Az 1690—1700. évi összeirásban *Komoriste* a verseczi kerületben fordul elő. Az 1717. évi összeirás ugyanitt sorolja elő 90 házzal. A község a múlt században a kir. kincstár birtoka volt. Egy udvari rendelet 1780. november 28-ról Komoristje, Versecz, Russova, Krassova és Füzes uradalmakat a bányahatóságnak adta át földesúri joggal.

Az 1848. évi korszak előtt a Despinics és Lazarovits család birta. A helyszinelés idején özvegy Despinics Áron volt birtokában; 1859. évben engedmény által Despinics Vazul és János lettek tulajdonosok. Vazul jutalékát 1880. évben Despinics Péter, és Szilárd szerezték meg beszavazás által.

Korabinszky a helység nevét Comorustie-nek irja. A csanádi egyházmegyei névtár 1880. évről: Komor estve. De hiába, azért a helynév még sem magyar. Itt folyik a Csernovetz patak, mely sokszor nagy pusztítást és károkat okoz. Helynevek: Schoppa, Skrobánya, Bogoja mező. Frenda, Balana, Kuria, mind Kakova községgel határosok. Bursa, Gruniu, Semnitia, Sovaila, Karadea stb. dülők.

Komornik, patak. A Komornik és Toplicza csermely egyesüléséből alakul. Ezek a Pojana beze, és Szodoll magaslatán, Krassovától a légvonalon számítva 5000 ölnyi távolságban keletre erednek, és egy bő völgyi katlant vizeikkel befutják. E katlan végén a Komornik magába veszi fel a Topliczát és most 500 lábnyi magas meredek sziklafalak közt előre törtetve, melyek csak a viz folyásának tért engednek, a Karas felé siet, a melylyel 4000 ölnyi távolságban Krassova város előtt egyesül.

Konyerito, hajdan falu a facseti kerületben. Az 1717. évi összeirás *Conerito* falut 10 házzal, Bikis faluval együtt; tehát Lugos közelébe kellett esnie. Az 1734. évi összeirás már hallgat e faluról.

Kopoyoch, hajdan folyó Krassó megyében. Előfordul Bokrand folyóval együtt 1323. évben Nagy- és Kis-Ermen határjárásában.

Kornet, hajdan falu Rakitta és Leukusest mellett a facseti kerületben. E faluról vette előnevét a kornyáti Békés csa-

lád.[1]) *Kornyadi* Békés György, László és Gábor 1539. évben János király által mint királyi emberek kijelöltetnek, midőn lippai Sebessy Pál Welchyd, Lewrinche, Chura, Csaba és Ligetis birtokába volt vezetendő. (Lásd Pesty: A szörényi bánság története III. köt. 214. l.) Békés László de *Kornyth* 1548. évben egyik kijelölt kir. ember arra, hogy Petrovics Péter az ő Arad, Temes és Szörény vármegyei birtokaiba igtattassék (lásd Tergovistye). Isabella királyné 1550. évben kornyáti Békés Lászlónak a Kis-Temes (ma Béga) folyón át, Kornyát falujának felső részén, épen az ő háza előtt épült hidnál szedendő vámot engedélyez, és azt közhírré teszi. Az 1690—1700. évi Marsigli-féle összeirás a facseti kerületben *Kornyet*, Rekita (ma Rakitta), Bosur stb. falvakat sorol fel. Az itt említett Kornyet a Békés-féle birtok, és különböző a hasonnevű falutól a lugosi kerületben. A Békés-féle Kornet neve *Skoniet* ferdítésben megtalálható Szentkláray 1723. évi térképén is Rakitta mellett. Innen vette nevét Szuszanovecz területén az Ogasu Kornet vízárok is.

Különben van Kornet völgy Buchberg, — Kornetu dülő Birda, — Kornet dülő Szilas, Blazsova, Munár, Cserna, — Kornyet szántóföld Zsadány — és Kornyeta Kelmak Temes megyei falvak határában. Mind ez a topographiai név a somfáktól veszi eredetét, melyek ott nagy mennyiségben találtattak.

Kornet, hajdan falu a lugosi kerületben, hol azt az 1690—1700. évi összeirás Erszig (Jerszeg), Kádár, Vallepaj stb. faluval együtt felsorolja. A csanádegyházmegyei Adattár kiadói (IV k. 24. 25. l.) ebben egy Kornia nevű helységre találgatnak. Ulászló király 1442. évben gamzai Turchin Miklós és Kornethi Mihály lugosi kerületbeli oláh kenézek bizonyos részeket Berzős, Chehohaba és Ohabicza területén kaptak adományul. Ez a Kornet a Poganis partján fekhetett.

Kosoniest, hajdan falu Furdia és Szarazan vidékén. V. László király 1453. évben Hunyadi Jánosnak a Temes megyei Sugya, Zsupán és Twerd oháh kerületet adományozza, mely

[1]) Szamosközy azt irja III. 92. 93. lapon: Erat Casparus Bekes, cui ab vico Corneto gentilicium cognomen datum est, Ladislai vicepraefecti (seu bani) Lugasiensis filius, genere Valachus.

utóbbihoz Gladna, Zold, Dragsinest, *Kosthanesth* stb. tartozik. Az aradi káptalan Hunyadit 1454. évben beigtatta. Báthory Zsigmond fejedelem 1596. Furdiát, és a hozzá tartozó Gladna, Zold, *Kosoniest*, Szarazan stb. Hunyad megyei falut Jósika Istvánnak adományozza.

Kossova, falu a Facsetről Erdélybe vezető országuton, Marsina mellett. A csanádi káptalan 1405. évben Török István nejét, Nago leányát Annát, az akkor Temes megyében fekvő Morsina, Goczofalva, *Kosoa*, Borbozlófalva stb. helységek negyedrész birtokába vezeti. Bozváry János 1548. évben Temes megyei részbirtokait, ezek közt Marsina, *Korsova*, Persafalva, Forrásfalva stb. leányának Dorottyának beiratkozza. (Lásd Bozvár.) Kosova lakosa Balabant Mihály 1597. évben jelen van, midőn Jósika István, marosmenti birtokaiba vezettetik. Báthory Zsigmond 1597. Hunyad megyében a marsinai kerületben fekvő *Kosava* falut Török István Hunyad megyei főispánnak adományozza, a kinek ősei már birták e jószágot. (Lásd Marsina.) A következő esztendőben Bozváry Miklós maga és Pán János nevében Marsinán ellentmondott, hogy Török István és Bálint *Kosava* bizonyos részbirtokaiba igtattassanak. Pár nappal utóbb Monostoron Sebessy Péter maga és Sebessy Boldizsár és többi osztályos atyafiainak nevében ellentmondott a *Kosava*, Persest, Forasest és több más marsinai kerületbeli falvakban történendő beigtatásának. Báthory Gábor fejedelem 1612. évben visszaadományozza Török Katalinnak a marsinai kerületben Temes m.-ben fekvő *Kozova* praediumot. 1617. évben Török István Hunyad megyei főispán a Temes megyei *Kosonan*, Kurtya helységet, Marsina oppidumot, több más kerülettel, zálogba adja Bethlen Gábornak, ki midőn Török István meghalt, e jószágot 1620-ban ifj. Bethlen Istvánnak adományozza.

Az 1690—1700. évi összeirás *Kosiava* falut a facseti kerületben említi. Az 1717. évi pedig szintén ott 30 házzal jegyzi fel.

Kossova, vagy Lipszky szerint Kossva a kir. kincstár birtoka, már a mult század óta.

Helynevek: Pliasa, szántóföld, Valea Nandreasca legelő. Dimpu tatárului, legelő erdőben. Fontina Brindi. Fontana lu

Hedre, források. Valea Pusti, patak. — Kosov és Krivin oroszul = sánta, görbe.

Kossovicza, utolsó falu Krassó megye keleti szélén, a dobrai szoros közelében, Homosdia mellett. Ujabb telepítésű község lehet, mert sem a Marsigli-féle összeirás, melyben Kossova, Kurtya, Marsina stb. és más szomszéd falvakat találjuk, — sem az 1717. évi összeirás, sem a XVIII. századbeli térképek nem említik. Korabinszky, ki geographiai szótárában, melyben Coschowa előfordul, Kossoviczáról hallgat, azt az ő térképén feltünteti.

A helységet már az 1848. évi korszak előtt a Gyika család birja. Nevezetesen Gyika Tivadar (neje Emmanuel Alexandra), Szilárd, György, István és Belizár (az utóbbi kiskoru). Tivadar részét örökölte fia Iván; Szilárdét fia Árpád; Györgyét fia Imre, Istvánét pedig örökölték testvérének gyermekei. Belizár most is birja az ő részét.

Helynevek: La Tisora, legelő. La Padina szántóföld, és forrás. Slavesti erdő, egy hajdani helység nevét tartja fenn.

Koste, hajdan falu a Maros vidékén. 1597. évben birta Békés István, kiknek jobbágya Mare Péter jelen van Magyarszádon, midőn Jósika István ennek birtokába igtattatik. (Különböző falunak tartom Kostej falutól, melynek birtokosa ugyan ez időben, és ugyan ez oklevél szerint, Török István volt.)

Kostej, falu a Facsetről a dobrai szoroson át Erdélybe vezető országut bal oldalán, Kossovitza, Nemesest, Gros és Bulza közt. Bozváry János 1548. évben az akkor Temes megyében fekvő Nemesest, Szelistye, *Lukaczfalu*, Forrásfalva stb. helységeket leányának, Dorottyának hagyományozza. Ez a Lukácsfalu később Lukacsest olához alakot nyert, és nem más, mint a mai Kostej. Báthory Zsigmond 1597. a Hunyad megyei marsinai kerületben fekvő *Kosztyul* falut enyingi Török Istvánnak adományozza. A beigtatás napján 1598. június 2-án Bozváry Miklós Marsinán megjelenvén, maga és dési Pan János beigtatásának ellentmondott Nemesest, *Kastely*, Kosava stb. falura nézve. A tiltakozó oklevél szerint *Kastély* falu máskép *Lukachest*-nek neveztetik. Az utóbbinak egy Boita Miklós nevü jobbágya 1597. évben jelen van, midőn Jósika István Maros menti birtokaiba vezettetik. A falu ekkor *Kustely*-nak

van irva. Báthory Gábor fejedelem 1612. évben a Temes megyei marsinai kerületben fekvő *Kastely* falut Török Katalinnak visszaadományozza. Bethlen Gábor 1620. évben, Török István halála után, *Kosztejul* falut ifj. Bethlen Istvánnak adományozza. Ez időben a marsinai és monostori kerület Temes megyéhez tartoztak, oda számíthatjuk tehát Kastélyt is, noha ez világosan ez évben nem mondatik. A Marsigli-féle helységek jegyzéke 1690—1700. évről Kostej faluról mitsem tud; az 1717. évi összeirás a facseti kerületben Kurtia, Nemesest és Krivina társaságában *Küsesdit* nevű falut 10 házzal említ, a mely ferdített névben valószinüleg Kostej lappang. A XVIII. század térképei (1709. 1723. 1761. 1779.) és geographiai szótárai Kostia, Kostie, Costia néven említik. Fényes Elek *Kostye*-nek, Lipszky Kostie és Kosteju-nak irván, úgy vélvén, hogy az előbbi illlir, a másik oláh névalak. (L. Bozvár, Marsina.)

A jószág már a mult század óta a kir. kincstár birtoka.

Helynevek: Zabranu, Magura, Plisopu, Negrilest dülők. Valia Cesiloru, Negrilestiu folyók. Zepodu, Valea Popi, Siru dombos, köves, bokros helyek. Tiesu öreg erdő, Faczia Remurelu. Sirbu és Bogdanest.

A község határa 3914 [1279] hold.

Kostil, ma Nagy- és Kis-Kostil falvak Krassó megye nyugoti szélén, a Temesvár-lugosi országuton. Minthogy Haraszti Ferenc 1510. évben leányait: Annát és Katalint Zalha (ma Szilha) váradban, — in Castello Zalha, — Felső- és Alsó-Binis és más a lugosi kerületben fiusítja, nem távolítható el az a vélemény, sőt valószínűséggel bir, hogy a Szilha faluval határos mai Kostil falu, a Castellum szótól kapta nevét, és hogy talán a szilhai kastély a kostili területen állott. Midőn Báthory Zsigmond parancsára 1597. évben a Bésán család Belincz, Zsabar, Fikatar stb. Temes megyei falvak birtokába igtattatik, Szoláthy György de *Kastely*, mint kir. ember részt vett; rajta kívül még mint szomszédok Opinkas a kastélyi bíró, Baya Márton és Szoláthy György kastélyi tisztviselője Rácz Mihály. Ugyan ez a Szoláthy György 1597. mint kir. ember ki volt küldve, némely karánsebesi nemesek beigtatására Nagy-Szredistye birtokába. Miután Szredistye Temes megyében nem

nagy távolságban fekszik a Karas melletti Kustil-hoz, meg kell jegyezni, hogy a Szoláthy család nem ezt a Kustilt birta, hanem Kostilt a Temes folyó mellett. Báthory Gábor 1609. március 5-én Csákányházi Jánosnak, lippai familiarisának, a Szörény megyében és lugosi kerületben fekvő *Castelly* nevű falura új adományt ad, az igazoló levelek elvesztése miatt. E falut neje Eördögh Margit, néhai Eördög Pál leánya után birta. Az erdélyi diéta 1650. évben *Castély*, Zsábár, Belincz, Fikatar stb. falvakat kétségtelen fiscalis jószágoknak nyilatkoztatja. A Marsigli-féle följegyzés 1690—1700. évből *Kustil* falut Szilha és Belincz faluval együtt a lugosi lunkaság községei közt számlálja elő. Az 1717. évi összeirás a facseti kerületben *Gustik* falut 60 házzal említ, mely alatt valószinüleg Kostil értendő, mert e jelentékeny hely különben sehol a lajstromban elő nem fordul.

Vályi András már *Nagy-* és *Kis-Kostély* falut különböztet meg; mindkettő a kir. kincstár birtoka. Kis-Kostélyon van az a nevezetes zsilip és csatorna, mely a Bega és Temes vizét összekapcsolja. Célja, hogy a Temes felesleges vizét a Béga csatornába vezesse; ennek segítségével az e vidéken nyert fát Temesvárig úsztathatják. E zsilip és csatorna 1759—1760. Fremaut Miksa németalföldi származású mérnök terve szerint készült II. József alatt, és használatnak átadatott 1766. évben, mint ezt a zsilip oldalfalán elhelyezett kőfelirat tanusítja.

JOSEPH II. AUG. IMP. REX.
HUNG. P. P. HAS. CATARACTAS. AD. REPLENDUM.
BEGAE. ALVEUM. TEMESUS. UNDAS. IN. EMOLUMENTUM. REI PUBL. NAVIGATIONI. SERVITURAS.
F. F. ANNO. IMP. VI. A. CR. MDCCLXXVI.

Az évszámot Fényes Elek roszul olvasta 1786-nak.

Nagy Kostil 1834. évben ily magyar köriratos pecsétet kapott: »Nagy-Kostely Krassó vár K. E. helység pecsétje.« Ugyanakkor kapta Kis-Kostély pecsétjét, melyen a kétkerekü zsilip van ábrázolva.

Területre nézve Nagy-Kostély 2466[431] hold, Kis-Kostély 387 hold, 791 öl.

A falu keleti oldalán van a Valea Jeruga nevü dülő.

Nagy- és Kis-Kostil-on a Temes mindkét partján 4 öl széles 4 láb magas sáncdombok vannak, melyek a földeket vizáradások ellen védik, de hadi védelemre is alkalmasok, a mint e célra csakugyan a török háborúk idején készültek. A nép Gianone-nak nevezi e sáncokat.

Kis-Kostil egykori neve Stavila, mely most is kisebb körben ismeretes.

Kozlar, út Krassó megyében, mely Delinyest és Bogsán közt mérsékelt hegyen átvezet. A hegy közepén várromok, melyek Csetatujka néven ismeretesek. A Bogsán és Delinyest közé eső Valeadény falu határában van Kozlar nevű dülő. (L. Valiadén.)

Kozmafalva, hajdan falu. Mátyás király 1471. évben annak felét Országh Mihály nádornak és fiának, és Országh Lőrincnek; másik felét Ongor Jánosnak adományozza. Krassó megyében feküdt. (Lásd Hodos.)

Klokotics vagy Klokodics, bolgár falu Dognácskához dél-keletre, Krassovához éjszakra. Valószinüleg a többi krassován községekkel egykoruan telepíttetett, de irott nyomát mégis csak a Marsigli-féle 1690—1700. évből való helységjegyzékben találjuk, mely Klokotics falut a verseczi kerületben említi. Az 1717. évi összeirás a bolgár telepekről csak Krassovát említ, és így Klokoticsról is hallgat. Az 1723. évi térképen: *Glododis*. Korabinszky azt írja 1785. évben, hogy a Bánságban két Klokodia nevű falu van, egyik $1^1/_4$ mérföldnyire Versecztől, a másik $^3/_4$ mérföldnyire Moraviczától. Az érdemes geographus, mint látszik, nem tudja megkülönböztetni Klopodia és Klokotics falut. A római-kath. templom 1803. évben már fennállt.

A község a kir. kincstár birtoka volt 1855. évig, akkor azonban az osztrák-magyar vasúttársaság tulajdonába ment át. Most 278 házban van 1273 lakója.

A Djalu Bucsit magaslaton Klokotics, Nermet és Doman határai találkoznak.

A helység neve tán a viz bugyogásától származik. Voda klokotje szlávul annyit jelent: a viz bugyborékol. Dülőnevek ezek: Greda. Bucsits. Brzavicza (= sebes). Ruplje vagy rupa (= gödör). Delgabara (= hosszútó). Kika (= haj). Drumity.

Canepiora, szántó. Cremenea. Ladieru. Valestanu. Siodu. Imperatu. Banile. Colojeriu. Milosie. Codiare. Macia. Vale de Rogodin. Vladu, szántók és kaszálók. Feitalanu, erdő. Barna, legelő. Tilva. Britzea. Faur. Glanda. Turku. Kolnik. Bucatiesiu. Ordiele. Vladu, halmok.

Königsegg, hajdan bányahely az Alsó-Dunánál. A belgrádi békekötés után nagyobb gond fordíttatott a bányaipar fejlesztésére; úgy hogy 1757. évben a bányászat tettlegesen Oraviczán, Dognácskán, Bogsánban, Szászkán, Moldován és *Uj-Königsegg*-ben művelésben volt. Mikor enyészett el ez utóbbi telep, bizonytalan. Fekvése Moldova tája lehetett.

Königsgnad, falu Krassó megye nyugoti szélén; 1811. évben alapíttatott Ferenc király által, a füzesi határ kies völgyeiben és részben a dokléni határból kihasított területen. Az első telepedők Hofer András tiroli hős hívei közül valók voltak, 64 róm.-katholikus család, kik a francia bosszút kerülvén, itt új hazát kerestek. Tőlük az új gyarmat *Tirol*-nak neveztetett. A legkedvezőbb feltételek mellett fogadtattak: lakházakat építettek számukra és a szokásos 6 évi adómentességen kivül, még vonómarhát és gazdasági eszközöket is nyertek. Kaptak továbbá pénzsegélyt, élelmezést, orvosi ellátást és ingyen gyógyszereket. Mindjárt letelepedésök után építettek ideiglenes imaházat, paplakot és tanodát; a tanítót a kincstár illendően díjazta. Mind e kedvezmények nem vezettek célra. Egyik baj az volt, hogy a gyarmatosok tulajdonkép nem földmívelők, hanem iparosok lévén, a gazdasággal nem igen foglalkoztak; iparuknak pedig kereslete nem lévén, henyéltek; és midőn a segélypénzek elmaradtak, ingyen nyert házaikat és földjeiket elhagyták és elszélyedtek. Ezen kivül a különböző éghajlat és életmód a telepedők nagy részét kiirtá, egy más részük pedig régi hazájukba visszavándorolt, midőn ott a régi állapotok ismét helyreállottak. Itt hagyott helyeiket 1821. év táján würtembergi családok kezdték benépesíteni; de ezek is legnagyobb részt elhaltak, az életben maradók pedig elszélyedtek. 1830. év táján Mosony megyei németek származtak ide. Utánuk délmagyarországi németek következtek és 1835. év táján némely tót és krassován család, melyekből most is áll a mai Königsgnad. Legutoljára és pedig 1847. évben hozta sorsuk ide a Liptó és

Szepes vármegyei tótokat, kik az eddig üresen álló telkeket és házakat elfoglalták, és a gyengébb minőségü földeket is szorgalmasan megmüvelték. Így vajúdott a község majdnem húsz éven át, míg végre állandó lakosságot nyert. Volt idő, midőn egész lakossága 25 családra olvadt, és a gyarmat a feloszlás pontján volt; de annál jobban virágzik most, és szorgalma és kitartása gyümölcseit élvezi. Határa 4252^{1309} öl.[1]) A község áll 261 házból, lakosainak száma mintegy 1500. Római katholikus plébániája 1812. évben alakult, templomát 1847. évben kezdték épiteni, de csak 1850-ben készült el. A község a kir. kincstár birtoka volt, mely 1811. év óta a kegyúri jogot gyakorolta. 1855. évben az osztrák-magyar államvasúttársaság tulajdonába ment át.

A Füzes nevü kis patak a dokléni és dognácskai hegyekből fakad, és a község alatt folydogál. A Füzes nevü kaszáló eredetileg Füzes község területéhez tartozott. A falunak *Királykegy* neve csak fordítása a régibb német névnek, és 1850. év táján keletkezett.

A főtermelési cikk itt a stájer lóhere.

Köre. Csak valószinüséggel mondhatjuk, hogy ilynevü falu egykor Krassó megye határában létezett. A nevezett megye 1435. évi levele mondja, hogy Körei János (de Kere) remetei Himfy Imre özvegyének tisztje volt, a kinek házába betört Csépi Mihály és nevezett Jánost megverte és halállal fenyegette. Ezt a Körei Jánost (Johannes de *Kure*, másutt de Kere) Himfy Imre özvegye 1437. évben ügyvédjének vallotta. (Okltr I. 251. 260. 261. sz.) Heves vármegyében van Kis- és Nagy-Köre falu. Más Köre Temes megyei Rékas vidékére utalni látszik.

Kőrösköz, hajdan falu Krassó megyében. Zsigmond király 1390. évben, meghagyván a csanádi káptalannak, hogy Perényi Miklós szörényi bánt Érdsomlyó és tartozékaiba beigtassa, egyik királyi emberül kijelöli Kőrösközi Miklóst, — Nicolaum de *Kereskuz*. Hasonlókép kijelölt kir. ember János de *Kereskuz* 1410. évben, a Himfy István jószágán Sasdon történt hatalmaskodás ügyében. Ez vagy más János de *Kereskez* volt az,

[1]) A vasúti társaság General-statistikája szerint 4259. hold.

kit Himfy István fiai 1430. évben Krassó vármegye előtt egy évre ügyvédjüknek vallják.

Történeti adataink szerint Vaja falut Érdsomlyótól a Karas folyó választotta el. Itt is Vaja község Kőrösszeg faluval, Érdsomlyó Kőrösközzel hozatik szomszédsági viszonyba. Miután Krassó megye területén Kőrös folyót nem ismerünk, a Kőrösszeg és Kőrösköz neveket a Karas folyó nevétől kell származtatni, ha nem is nyelvészeti eljárással, hanem a nép szokása tekintetbe vételével. (Lásd Karas folyó, Körös-szeg.) Az itt tárgyalt neveket tehát olybá vesszük, mintha Karasköz és Karasszeg-nek volnának irva.

Körös-szeg, hajdan falu Somlyó vármegyében, azaz, a mai Krassó megye területén. IV. László király 1277. évben Vaja és Keres-zeg nevű birtokot Lőrinc mesternek, Lőrinc vajda fiának hű szolgálataiért adományozza. Illadia táján feküdt. (Lásd gróf Desewffy Oklevéltára 79. lap, és krassói Oklevéltár I. 138. lap.) Lásd Kőröskőz.

Kőrösvölgy, hajdan falu tán Krassó megyében. Garai Miklós nádor a Mezősomlyón tartott Krassó megyei közgyűlésből 1378-ban intézkedik, hogy *Kuruswlgh* (az aradi kápt. levelében: Korusvelg) faluban választott bíróság (arbitrium) üljön össze.

Körtvélypataka, csermely. Csuta falu 1411. évi határjárásában *Kertheelpataka* és *Kerthuelpataka*. Úgy látszik, a Bizere patak közvetítésével a Temesbe szakadt.

Kőszegh, hajdan falu Krassó vármegye déli részeiben. László nádor opuliai herceg, 1370. évben Krassó vármegye nádori közgyűlésén Mihályt, Bucha testvérét tolvajlásért elitéli. Ez az ember *Kuzegh* (Kőszegh), királyi faluból való jobbágy volt; a falu a galambóczi vár tartozéka. Nagylaki János 1421. évben *Kwzegh*, Ligorócz stb. falut Csáky Miklósnak és Györgynek örökségül igéri. Bizerei Miklós 1472. Temes megyében fekvő részbirtokait, és a *Kwzeg* Krassó megyei jószágban levő részbirtokainak felét Dóczy Lászlónak, nejének Veronicának és leányainak Erzsébetnek, Orsolyának és Sofiának elzálogosítja. II. János király 1561. évben az ő kancellárjának Csáky Mihálynak, a magtalan meghalt Bizerei János részbirtokait Bizere stb. Temes megyei és Karánsebes kerületbeli falvakban

és *Kwzegh* egész falut Krassó megyében adományozza. (Lásd Szentgyörgy.)

Olvassuk, hogy dadai More István 1511. évben az ő birtokait, nevezetesen Konyerova (ma Korniareva), Miháld, Alsó-Királymezeje, Alsó-Kava, Lapusnik és *Halmas-Kőszegh* a krassói kerületben, továbbá Csernota és Radulencz a karánsebesi kerületben fekvő falvait, Sztojka István karánsebesi vajdának és örököseinek (neje Margit, fiai György és Gergely, leánya Katalin) 500 forintért eladta.[1]) A kerületek határainak sajátságos alakulásának érdekes példája; azonban a tájékozást nem zavarhatja meg, Miháld, Korniareva és Lapusnik említése világos útmutatóul szolgálván.[2])

Kövespatak vagy Kevespatak, hajdan patak, mely a Temesbe folyt; Mutnik krassói falu területén 1419. (Lásd Mutnok.)

Kövesd, hajdan vár Krassó megyében Kallina és Székás táján. Csak a XIV. és XV. században említtetik, és pedig castrum Kwesd, Kuesd, Kuuest, Kevesd, Kuvesd alakban. A kövesdi vár alcastellanusa Kis Demeter, és a kövesdi kenéz Nexe, Imre fia, ki a kövesdi várhoz tartozott, 1376. évben Himfy Benedek és Miklós Golonya (ma Kalina) nevű birtokába bejöttek, és onnan egy székási jobbágyukat erővel elhurcolták Kövesdre, hogy ott tartózkodjék. A krassói alispán és szolgabirák ugyancsak 1376. évi levele szerint, nevezett Nexe kenéz, a Himfyaktól egy négyökrös, gabonával terhelt szekeret vitt el Nexefalván. Szörcsöki Pál (Paulus de Zurchuk) kövesdi castellanus 1381. március 10-én Himfy Istvánnak Remete nevű birtokába rontott, és ott egyik jobbágyát minden holmijából kifosztotta. Ez okból Csupor Tamás krassói alispán vizsgálatot rendelt ellene. Zsigmond király 1390. január elsején kelt bizonyító levele szerint Himfy István, Péter fia, és némely oláhok a kövesdi vár tartozékaiból, névszerint Antal Lőrinc fia, Bachhaza, Benche, Gergely, Pál, Royak, Radoszló, Nexe, Bank és Péter arra kötelezték magukat, hogy január 12-én Gyertyá-

[1]) Pozsonyi káptalani levéltár jegyzőkönyvei III. köt.

[2]) V. ö. A szörényi bánság története II. kötetben a Királymezeje Lapusnik, Korniareva cikket.

nosra (Gertenyesre) jönnek, azon két oláh ügyében, kiket Himfy István fogságra vetett; megegyezvén abban, hogy a mit a felek által odahozandó bizalmi férfiak (poobi viri) eskü alatt kinyilatkoztatni fognak, ebben mint végleges ítéletben a felek megnyugodni fognak. Zsigmond király Brassóban 1395. február 14-én kelt levelében közzétévén azt, hogy Csáky Miklós temesi főispán és testvére György neki a Temes megyei Csák várat, és Chuze (Csebza) falut, valamint a Krassó vármegyében fekvő kövesdi várukat (castrum ipsorum Kwesd vocatum) a hozzá tartozó falvakkal és vasbányákkal, az ő megkeresésére átadták, a miért viszont a király a Csákyaknak új adományt ad Adorján várra, és Szalárd városra Bihar megyében. Ezt a cserét megerősíti a király 1397. évben, a kövesdi várat újra Krassó megyében fekvőnek mondván, és 1405. évben.[1]) Krassó vármegye 1433. évben Jobus László kövesdi várnagyot a borzafői kenézek Himfy Frank elleni panaszának megvizsgálására küldi. Ebből következtethető, hogy a kövesdi és a borzafői vár nem messze lehettek egymástól. Még 1435. évben említtetik Bobal László, mint kövesdi várnagy, és ez az utolsó vonatkozás a Krassó megyei Kövesd vár fenállására.

Azonban a vár története mellett járnak kerületének eseményei, melyekről következő hírek maradtak korunkra: Nagy Lajos király 1363. évi levele szerint László, Zobonya fia, kevei főispán, és két ilyédi alcastellanusa, Szokolári Mikcs és testvéreinek kövesdi jobbágyait erőszakkal hurcolták Ilyédre (Illadia) megtelepítési célból, és hogy Szokolár területéből is bizonyos földeket elfoglaltak. Májusi Miklós fia Dénes, 1364. évben Krassó vármegyénél maga és Himfy Péter nevében arról vádolja Pétert, Mihály fiát (ki Hag fia volt,) hogy mikor még kövesdi bíró volt, László mester, Zobonya fia részéről, vádlónak felső Rafnai birtokába rontott, azt elpusztítá és onnan egy lovat elvitt; más alkalommal ugyancsak Himfy Péter székási jószágán a jobbágyoktól három márkát kisarcolt. A kiküldött megyei vizsgáló biró arról tett jelentést, hogy e vádak mind alaposak, sőt hogy a vádlott még Surán falut is feldúlta. Radul

[1]) Eredeti oklevél a gróf Csáky cs. lőcsei levéltárában Archivum generale, 10. csomag, 11. sz.

vajda 1370. évben Comes de Kuvesd-nek címeztetik, a mi nem jelent mást, mint kövesdi bíró. Őt Oroszapáti Dénes, Himfy Péter tisztje arról vádolja Krassó megyénél, hogy Himfynek Belényes nevű birtokáról öt kalangya szénát hordott el. Bubek Imre országbíró 1389. évi itélete, a Himfyek jószág pörének vet véget, mely Ilona, Miklós özvegyének hozománya és leányának, Margitnak negyed része iránt támadt. A család birtokosztályra lépett, mely alkalommal a már néptelenné lett kövesdi kerületet közös használatra engedték át a pörös felek, nevezetesen Basilnak, Miklós fiának, Istvánnak Péter fiának, és egerszegi Miklós özvegyének és leányainak Ilonának és Margitnak. Még 1433. évben parancsolja Albert, a csanádi püspök helyettese, és temesi főesperes a remetei és dubozi plébánusoknak, hogy Kewesdi-re menvén, ott nagyságos Maczedoniai Danchot idézzék meg, remetei Himfy László, Miklós és Frank ellen, Himfy Imre özvegyének hozománya tárgyában.

Ez adatokból kiviláglik, hogy Kövesden többen voltak olykor együttesen birtokosok. Így Szokolári Mikcs és testvérei, László mester, Zobonya fia, és a Himfy család. Tán a Maczedoniaiak is ide számítandók később.

Nehezebb a kövesdi birtok és kerület fekvésének kijelölése. A jobbágyok megszöktetése, idegen tulajdon elsajátítása és elhordása, a birtok-pörök az eddigi közlésekben Kalina, Székás, Rafna, Gertenyes neveit hozták felszinre. Ha odáig terjedett fölfelé a kövesdi kerület, akkor a komiáti kerülettel érintkezett. Illadia és Szokolár említését pedig nem topografiai fekvés szempontjából itélhetjük meg egyedül, mert László Zobonya fia maga is levén kövesdi birtokos, a tőle függő ilyédi castellanusokkal könnyen vihetett véghez jobbágyszöktetést, Illadiához távolabb eső vidéken is.

Egy 1367. évi határjárásból megértjük, hogy Zegurian falut Kövesdtől a Nyárág patak választja el. Hasonlókép bizonyos határjelek választják el Radimla falut Zeguriántól, Zaguriánt Patak királyi falutól, Dragudult Radimlától, Zaguriánt Wlasolcztól, és ujra Zaguriánt Kövesdtől. Mind ez adatok, minthogy ma ismeretlen nevekre vonatkoznak, biztos támpontot nem nyujtanak. Így hát csupán tekintettel a Himfy család birtokviszonyaira, úgy vélekedünk, hogy a kövesdi vár

és kerület a Karas és Illadia közti vidéken keresendő. (L. Vaja, Nyárág, Illadia, Potok.)

Kövespataka, hajdan falu a Karas táján. Szécsy Miklós országbíró 1358. évi jelentése szerint, Bessenyő János érsomlyói várnagy a királyt kérte, hogy neki a Székásvölgyet, melyben a Székáspatak folyik, és a mely Székásbányával határos; azonkivül egy más völgyet, melyben a Kövespatak (rivulus Kuespatak) folyik, és pedig e patak forrásától kezdve, egész odáig, a hol ez a Nyárág patakba szakad, adományozza. E föld Krassó megyében feküdt, és a király adományozási jogához tartozott. A csanádi káptalan parancsot kapott, hogy Bessenyő Jánost igtassa be. Ez ellen Zekus fiai tiltakoztak, de nem Kövespataka, hanem Székáspatak birtokára nézve. A tiltakozásnak nem volt eredménye. Bessenyő János 1361. királyi apród, *Kuespotoka*, Vaja, Székáspataka egész, és Bácstövise fél birtokát Krassó megyében, Nagy Lajos királynak 3400 forintért eladja, a mire a király Sz. Márton utáni nyolcadán e jószágokat Heem Benedeknek hűséges szolgálataiért adományozza, ki akkor Szatmár, Marmaros és Ugocsa vármegyék főispánja volt. A királyi adománylevélben a nevezett Bessenyő János már óvári kapitánynak (Comes et castellanus de Ovár) címeztetik, — de 1363. évben már csak mint néhai óvári várkapitányt említik. Ez utóbbi évben meghagyja Nagy Lajos a csanádi káptalannak, hogy Himfy Benedeket, most pozsonyi grófot, testvéreit Miklóst és Pétert, és unokatestvéreit *Kuespataka*, Székáspataka, Vaja egész, és Báchtövise fél birtokába vezesse, épségben hagyatván a kalocsai érseknek jogai e helységekben.[1]) A király és káptalan emberei szombaton Oculi vasárnapja előtt *Kuuespatakán* megjelentek, és a szomszédokat összehivták, hogy a beigtatást teljesítsék. Azonban előállt a kalocsai érsek egy szolgája és tisztje, ugymint Stepan fia Péter, és ura nevében nem a határjárás, hanem az ellen tiltakozott, hogy a Feketehegy-ig és a »kétkeresztút-«ig határjelek állittattak. E miatt az érsek a Himfyak ellen husvét utáni nyolcadára megidéztetett. Már 1364. január 31-én megerősíti a király

[1]) A kalocsai érseknek Érsomlyó és Krassófő várakban is volt castellanusa.

Himfy Benedeket és testvéreit a nevezett jószágokban, ezekről új adományt ad, és azt kiváltság alakjába foglalja. Szükség volt pedig arra különösen azért, mert a nagy királyi pecsét Osoránál Bosniában elveszett. A három példányban átirt adományban a helység *Kwesdpothaka*-nak van írva. Himfy Miklós bán özvegye 1391. évben Himfy Istvánnak visszaadja a Székás, Vaja, Kövesd, Ermen, Akasztó és Bácstövise birtokára vonatkozó igazoló okleveleket. (Lásd Székás.)

Kövespataka mint Mutnok és Karán közt folyó patak, említtetik 1419. évben, és a mutnoki nemesek területének határát képezte.

Kudricz, ma mezőváros Temes megyében, mely eredetileg mint *Kutrecz* falu Krassó megyéhez tartozott, a melynek Komoristye nevű községével ma is határos. 1358. évben Miklós, *Kuthres*-i Pál fia mint királyi ember kiküldetik, hogy a csanádi káptalan emberével Székáspatak határait bejárja, és a nevezett jószágba Bessenyő János érsomlyói várnagyot beigtassa. A krassói alispán 1362. évben bizonyítja, hogy István, Főteleki Domokos fia, Miklóst, *Kutrecz*-i Miklós fiát, és ennek fiait: Jánost, Istvánt és Lukácsot Főtelek használatától eltiltotta. Ez a Miklós ez évben Főteleki néven is fordul elő. A krassói alispán és szolgabírák embere azoknak 1362. évben jelentést tesz, hogy Miklós, *Kutrez*-i Miklós fia, főteleki Istvánnak három jobbágyát elcsapta. Ez ügy Krassó vármegye előtt tárgyaltatván, e körülmény egyik bizonyítékul szolgál, hogy *Kutrecz* Krassó vármegyéhez tartozott. Karánsebesi Jósika Ferenc *Kwtrecz*-ben (az eredeti oklevélben: Kwrtwcz.) lakó jobbágyai: Radovitty Wkasin (más oklevélben Wlasin) Radivoe Lázár és Bogdanovitty Grubacz, 1597. december 19-én mint szomszédok részt vesznek, midőn Horváth János Rácz-Kernyecsa birtokába igtattatott. Ugyan ily hivatásban járt el a három szomszéd jobbágy 1597. december 22-én, midőn Nagy-Szredistye, némely karánsebesi nemes birtokába ment át; és ismét ez évben hetfőn, karácson napja előtt, midőn Sárközy Ferenc Radulfalva birtokába vezettetik. Kudricz csaknem egyenlő távolságban fekszik a Krassó megyei Kernécsától és Temes megyei Kis-Kernecsától.

Feltünő, hogy az 1690—1700. évi összeirás Kudriczról

nem szól. Az 1717. évi összeirás *Gutorza* néven említi 17 házzal, a verseci kerületben. Az 1723. évi térkép nem tünteti fel, de igen az 1761. évi térkép *Guteriz* néven. Midőn Temes megye újra alakíttatott, *Kudenz* néven ahhoz csatoltatott. Vályinál annak neve Gudriáts vagy Gudritz a lugasi járásban.

Kuke, hajdan krassói várföld, de melyet István ifjabb magyar király 1266. évben Parabuch comes kún urnak adományozott, kinek Temes, Arad és Csanád megyében is voltak birtokai, a melyek fiára, Istvánra szálltak. Hol feküdt Kuke, és mikép ejtették nevét? arról nincs tudomás. Volt Valkó vármegyében is Kuke nevű helység, melyből a mai Kukujevcze lett; de nem erről szól István király adománya.

Kulboest, másképp *Lugos*, hajdan falu a lugasi kerületben. Sugár György birta egykor, ki meghalván, Mátyás király 1479. évben Haraszti Ferenc szörényi bánnak a Temes megyei lugasi kerületben fekvő Serked, *Kwlduesth*, Buthin, Zela, Benedekest, Hegeres (ma Hezeres) és két Binis falut adományozza. E névalak szintoly közel áll a Kuldofalva, mint a Kulboest névhez. De bizonyos, hogy Kuldoest nem azonos Kuldofalvával, hanem Kulboest falvával, mely másképp Lugas. Ezt tanusítja a budai káptalannak 1511. évi igtatási jelentése. (Oklevéltár I. 494. lap.) Haraszti Ferenc aradi főispán 1510. évben leányait Annát és Katalint Kuldofalva, *Kwlboest* másképp *Lugas* falvakban, Bankfalva és Balincz praediumok részbirtokaiban fiusítja. (Lásd Vásárhely.) Pásztói János és ghimesi Forgách János 1560. a lugasi kerületben fekvő Haraszti-féle jószágokért perlekednek. Ezek közé tartozik Kuldofalva, valamint *Kwlboest*, másképp *Lugas*. Több oklevél bizonyítja, hogy noha Kuldofalva és Kulboest falvaknak közös sorsuk volt, azokat még sem szabad azonosítani, mert az oklevelek mindkettőt együttesen említik. (Oklevéltár I. 339. 364. 365. 367. 425. sz.)

Kuldofalva, hajdan falu a lugasi kerületben. Ugyan azon sorsu 1488. évben mint Serked és Szilha. (Lásd azt.) Haraszti Ferenc 1510. évben leányait Annát és Katalint a lugosi kerületben fekvő Kwldofalva, valamint Kulboest, Bankfalva és Balincz részbirtokaiban fiusítja. E jószágokért 1560. évben Pásztói János és ghimesi Forgách János közt pör támad. (L. Kulboest.)

Kuldofalva helység neve személynévből alakult. Ugyan is Luka János az ő 1567. évi végrendeletében egy Coldo Jaxa nevű adósát említi, és itt Coldo családnévnek tekintendő. (Okltr. II. 430. sz.) Hasonlókép maradt 1597. évből Fintóág lakosának neve: Kuldu Péter.

Kumanpataka, a Karas folyó területén egykor létezett patak. Említi Széchy Miklós országbíró 1358. évi levele, mely Bessenyó János birtokjogairól Székás falura szól. Ott szól a Kumanpataka forrásáról: Caput Kumapatakaról is. Székás táján keresendő.

Kumanfalva, hajdan falu. Nagy Lajos 1369. évben *Comanfalva*, Dobromérfalva és más temesi birtokokat Nexe hűtlen fiaitól elvevén, azokat Himfy Benedek bánnak adományozza. A csanádi káptalan jelentése szerint, *Kumanpatakafő*-nél határjelek állíttattak fel, melyek Hodos területét elkülönítik. (Oklevéltár I. 91. 92.) Ez adatok Lugos vidékére mutatnak.

Kunkul, hajdan falu a marsinai kerületben 3 jobbágygyal, 1514—16. Brandenburgi György őrgróf birtoka.

Kuptore, falu Resiczabánya, Jabalcsa, Doman és Czerova közt. A törökök Ozman aga alatt 1673. évben itt házanként egy oszporát szedtek adó fejében. A Marsigli-féle helységjegyzék 1690—1700. évből Kuptorét a verseczi kerületben sorolja fel; ugyanott említi az 1717. évi összeirás Kuptora falut 14 házzal. Krassó megye ujraalakítása idején (1779.) Kuptore a lugosi járáshoz tartozott. A falu a kir. kincstár birtoka volt; 1855. év óta az osztrák-magyar államvasut társaság tulajdonába ment át. Kuptore és Székul együtt politikai községet képeznek, melynek terjedelmét a hivatalos Helységnévtár 4742 ^{1010} holdra, a nevezett vasuttársaság 4987 holdra teszi.

Helynevek: Piatra alba, dülő, nevezetes mint római ezüst pénzek lelhelye. [1]) Rankina, nagy erdővel borított hegy. Bogát (gazdag) arany tartalmú hegy, a honnan nevét kapta. Csupaska, Domiska hegyek. Valea Golibi, Valia Pogaru és Valia Sodolu,

[1]) Ismerteti az itt talált érmeket Ormós Zsigmond a Temesvári tört. és régészeti Értesitő VII. 105—120. lapján, és pótlólag Schwing, u. o. 166—168. lap. Kuptore határában 1883. elején is találtak nagyobb mennyiségű római érmeket.

csermelyek. Dialu Sopeszku. Tilfa Ponur. Pojana Csertes. Szodol árok. Szeglau hegylapály. Pojana Stupina. Pojana Braian. Ursulicza magaslatok.

A helység neve Kuptore annyit jelent mint kemence.

Kurjasicza, hajdan falu Krassovához délre. Az 1690—1700. évi összeirás Kurjacsicza falut a verseczi kerületben sorolja fel. Ott tűnteti fel, a Szentkláray által kiadott 1761. évi térkép *Koriaschitza* néven; de nem ismeri azt az 1717. évi összeirás, sem az 1723. évi térkép.

Kurtya, falu Krassó megye keleti szélén, a Bega mellett. Báthory Zsigmond 1597. évben a Hunyad megye marsinai kerületében fekvő *Kurthe* falut Török Istvánnak adományozza. Ugyan ez évben Kurtan Péter, Török István jobbágya, *Kurt* faluból jelen van, midőn Jósika István Maros menti birtokaiba igtattatik. Báthory Gábor 1612. évben *Kurta* praediumot, mely akkor Temes megye marsinai kerületében fekvőnek mondatik, visszaadományozza Török Katalinnak. Török István 1617-ben e praediumot (possessio *Kurtyan*) más jószágokkal együtt zálogba adja Bethlen Gábornak, ki azt 1620. évben ifj. Bethlen Istvánnak adományozza. (L. Marsina.) Ekkor is Temes megyéhez tartozott. Barcsay Ákos árulása által a törökök 1658. évben a lugosi és karánsebesi bánság birtokába jöttek. Beunhagyta azokat a karloviczi béke, és azért az 1708. évben Kurtja faluban, mint menekvők tartózkodó erdélyi nemesek, a ténynek megfelelőleg, Rákóczy Ferenc fejedelemhez jelentésüket így keltezhették: Kurtja faluból Törökországban. Jelentésük panaszolja Chilko Christián erdélyi executor hatalmaskodását itt török földön, a ki Duma Dániel dévai udvarbírót Facsádra foglyul küldte, a honnan maguk a törökök szabadon bocsáták.

Az 1690—1700. évi összeirás Kortya falut a facseti kerületben említi, ugyan ott az 1717. évi összeirás Kurta falut 50 házzal. A Mercy-féle térképen (1723.) *Gordia*.

Kurtya a kir. kincstár birtoka. Dülőnevek: Szatu, lapályos szántóföld, hajdan falu. Dumbrava legelő. Valia Kopostia lapályos föld. Valia Gusului, kis patak. Benyile, kis patak. Valya Rosia. Valya Kerligyiloru. Dimpu, Borcseszk, magaslat. Vervu Vezurimi, erdős hegy. Dimpu Szodolului, erdős domb. Banyasu, magaslat. Vinyele, szántóföld. Valia Szuritzi, kis

patak. Valia Banyasului, kis patak. Zglemena, erdős hegy. A falu határában a Bega is folyik. A Pareu Deleniloru kis patak a határt képezi Kurtya és Petroza közt.

Kusics, Kusich, Kusitz, Kussicza falu a Nera mellett, Fehértemplomhoz délre, ma Krassó megye moldovai járásában. A pápai tizedlajstromban (1333.) előforduló Kuasy faluban Böhm Lenárt minden alap nélkül a mai Kusics falut véli feltalálni. Kuasy megfelel a Kovácsi helynévnek, de különben a tizedlajstromban említett falu az aradi főesperességhez tartozott. Mint egykor Szörény vármegyei hely, *Kuszits*, 1699. évben selymeczi Farkas János birtoka. Az 1690—1700. évi összeirás *Kuszith* falut a palankai kerületben említi, és abban maradt a határőrvidék alakulásáig. Bél Mátyás *Kusiczéról* mondja, hogy lakosai rácok, és hogy szőlőtermő hely. Feltünő Böhm Lenárt azon nyilatkozata, hogy Kusics 1716. évben még nem létezett. E következtetésre ő egy azon korbeli térkép megtekintése után jött; e térképből ő a mai Fehértemplom vidékét egészen elvadultnak, erdőségekkel borítottnak látta. Sehol emberi megtelepedés nyoma, egyetlen község Fehértemplom környékén nem létezett, az egy Újpalánkát kivévén. Nem létezett tehát Kussics sem, mint véli.[1]) De e felfogásnak ellentmond az 1717. évi összeirás, mely szerint Kusics 1717. évben 82 házból állt, a mi az akkori korban nagyobb községet jelent. A század második felében az oláh-illir ezredhez, később az illirbánsági határőrezredhez tartozott és egy század székhelye volt, a határvidék feloszlatásáig. A görög-keleti lakosság száma 1782-ben 1601 lélekre emelkedett.

Temes vármegye 1883. április 11-én tartott közgyülése kérte Kussics átkeblezését Temes megyébe. (Lásd Báziás.) Az indítvány nem hangzott el. A képviselőház 1884. február 21-én tárgyalta azt a törvényjavaslatot, mely szerint Daruvár falu Temes megyéből Krassó-Szörény megyéhez volna csatolandó, míg viszont *Kusics* Temes megyébe fogna kebeleztetni. Némi vita után az érdekelt megyék képviselői közt, e javaslat elfogadtatott.

[1]) Böhm L. Weisskirchen in seiner Vergangenheit und Gegenwart. Második kiadás 18. lap. Az idézett régi térkép cime: Topographische Charten der Gegend zwischen Alibunar, Versecz, Ujpalanka und Cuvin.

Kusztus, hajdan falu Krassó megyében. Mint királynéi ember említtetik 1383. évben Andreas de *Kiuztus* (másutt Kustus) egy Vaja krassói faluban történt erőhatalmi tény ügyében.

Kutas, falu. A csanádi káptalan Nagy Lajos király parancsára 1370. évben Wagud Péter fiait Jánost és Mihályt a krassói főesperes által megidézi Himfy Péter mester ellen, és azt jelenti, hogy a megidézendőket otthon találta *Kwtus* nevű birtokukban. E helynév alatt a régi Kutos, az az, a mai *Niczkyfalva* Temes megyében értendő, mert e tájon volt birtokos a Himfy család. A királyi parancsban nincs megmondva a megidézés oka, de hihetőleg birtokháborítás forgott fenn. Kutas történetéből nem maradtak ránk adatok, de miután Niczkyfalva alapításakor még az élő nemzedék tudta, hogy az egykori *Kutos* helye ott van, valószinűleg e község a XVIII. századig húzta ki életét.

Kutina, régen Gutonya falu a Bega folyó mellett, Balincz és Leukusest közt. I. Ulászló király 1440. évben gúti Országh Mihálynak és Jánosnak Solymos várát és tartozandóságait adományozza, ezek közt Székás, Krivobara, Szpata, *Gwthonia*, egy másik *Gwthonya* stb. Arad megyében. 1477. évben Bánfy Miklós pozsonyi főispán birja Arad megyében *Felsögutunya*, *Középsögutunya*, *Alsóguthunya*, Vizma, Nagyszékás, Szpata stb. falvakat. Temes megyéhez tartozott *Kuthnya* 1518. évben, midőn azt Haraszti Ferenc több más faluval együtt 25,000 forintért Cseh János fiának Zsigmondnak és nejének Haraszti Katalinnak és Bakos (helyesebben Pakosi) Mihálynak, valamint nejének Annának, az ő leányainak bevallotta. Pásztói János és Forgách János 1560-ban a Haraszti jószágokért perlekednek; a pör egyik tárgyát képezi *Kwthyna* is Temes megyében. Báthory Gábor 1610. évben Pribék Jánosnak és lugosi Ztanissa Simonnak, a Temes megyében fekvő és elpusztult Boczas, Blasest, *Cutina*, valamint az Arad megyében fekvő Luka helységet adományozza, mely helységek birtokában Pribék és Ztanissa folytonosan voltak, azonban igazoló okleveleiket elvesztették. Az 1690—1700. évi összeirás *Kotina* falut a facseti kerületben említi, az 1717. évi összeirás is *Gutina* néven és 20 házzal. Korabinszky és Vályi megegyező-

leg azt irják e helységről, hogy 1780-ban meggyuladott vala a föld, s égett egy esztendőnél tovább, több mérföldnyi kerületben, mig erős esőzések az égést el nem oltották. Ma e jelenségről közelebbi tudomásunk nincs. Kutina területe 2913[116] hold, birja a királyi kincstár.

A határban következő dülőnevek fordulnak elő: Szelcsuika. Blazaska. Csismisielu. Ogasu floki. Brava. Nierigis, melyet a hasonnevű csermely átszel.

Kutina falu van Posega vármegyében is.

Kuzaak, hajdan falu Krassó megyében. Nagylaki János 1421. Csáky Miklósnak és Györgynek Garab, *Kuzaak*, Simonoch stb. falvakat igéri örökségül. A csanádi káptalan 1427. évben Nagymihályi Albert vránai perjelt és fiait *Kwzaak* birtokába igtatja. Az igtatást megerősíti a király 1428-ban. (L. Szentgyörgy.)

Kuzik, hajdan falu Krassó megyében. Mária királyné 1383. évi levele szerint Ivánka fia (másutt: Miklós fia) László mester, de Janky, ki Himfy Péter özvegyének Vaja nevű falujában birtoksértést elkövetett, a csanádi káptalan és kir. ember által az ő *Kuzik* nevű falujában felkerestetvén, törvényszék elé idéztetett.

Kuzmincz, hajdan falu Krassó megyében. Nagylaki János 1421. évben Csáky Miklósnak és Györgynek Jaam, Bozna, *Kuzmynch* stb. falut örökségül igéri. (L. Szentgyörgy.)

Krusicza, falu Fehértemplomhoz éjszakra határos. Egy érdemes monographiai irónk [1]) azt véli, hogy a pápai tizedlajstromban említett villa de Sancta Cruce — Krusiczára vonatkozik, de minden alap nélkül. A pápai tizedlajstromban 1334. év alatt a Sancta Cruce ugyanis a temesi főesperességben fordul elő és a vele együtt említett helységek: Tófő, Kér, Besenyő, Hetre, Németi mind Temes megye, illetőleg Torontál kellő közepén találhatók. A helynév de Sancta Cruce, nem Krusicza, hanem Szent-Kereszt fordítása. Az 1690—1700. évi összeirásban a palankai kerületben találjuk *Szuha-Kruscicza* [2]) néven; az 1717. évi összeirás *Krusizát* szintén e kerületben

[1]) Böhm. Weiskirchen 2. kiadás.

[2]) Suhaj most is erdőcske Fehértemplom és Krusicza közt.

BIBLIOTECA CENTRALA
A REGIUNII BANAT

említi 26 házzal. Ezentúl is Krucsicza-nak iratott lényegtelen eltérésekkel. A katonai végvidék fennállásakor az illirbánsági határezred kusiczi századához tartozott. A község gör.-keleti lakossága 1782. évben 838. lélekből állt.

Krusicza 1808. évben felkelési kisérlet kiindulási pontja volt. E felkelés tényezői Dják Demeter krusiczai lelkész, Jovanovics Márián kapitány, Skribetie krusiczai térparancsnok, Zsumanka hadnagy voltak, részesei pedig papok, kereskedők és közlegények. A lázadók célja volt a »Bánságot«, Oláhországot és Szerbiát elfoglalni és egy különleges országot alkotni, melynek királya Karagyorgyevics lenne, a ki a tervről tudomással is birt. Branovacsky János ezredes azonban június 12-én jókor figyelmeztetvén a kitörőben, jól előkészített lázadásra, igen erélyesen lépett fel, 3 századot Kusicza felé irányzott, a kikhez a fehértemplomi polgári őrség is csatlakozott. Június 13-án a meglepett krusiczai lázadók lefegyvereztettek és a távollevőknek—tehát a lázadók táborában tartózkodók—családai tuszul Fehértemplomra kisértettek. A bűnösökkel ezentúl a hadi törvényszék foglalkozott.

Kruska, hajdan falu Gruin és a már eltünt Misesti falu közt a Bega táján. Az első forrás, mely a hajdani község emlékét fentartá, az 1698—1700. évi összeirás, mely Kruska falut a lippai lunkaságban Gruin és Babsa közt említi, továbbá az 1717. évi összeirás, mely a facseti kerületben 20 házzal felsorolja. Már az 1723. évi térkép nem tud róla semmit.

Laczkán, hajdan falu Apadia és Delinyest közt. Bizerei Miklós kir. testőr 1433. évben azt adván elő a királynál, hogy Bizerei Lado, László fia, és Lado fiai hűtlenség bűnébe estek, minthogy Havasalföldre kimenvén, ott néhai Dán vajda alatt a törökökkel cimboráskodtak. Ez okból Radvitz Miklós keresztes lovag és szörényi várkapitány a király nevében Lado jószágait elfoglalta és kezelte. E jószágok közt előfordul Bizere, Vercserova, *Laczkan*, Danilest (=Delinyest), Apadia, Ohabicza. Egy pár évig Bizerei Miklós és Laczko ezen jószágok birtokában voltak, de 1438. évben Lado fia László Albert királyhoz fordult, és előadta, hogy az ő apja sohasem volt hűtlen hazája vagy Zsigmond király ellen. A király az ügy megvizsgálását rendelte el, és mivel ez kedvező eredményű volt, Lado

fiai 1439. évben ismét apjuk jószágaiba helyeztettek, Bizerei Miklós pedig kiszorult. (Lásd: A szörényi bánság története. II. köt. 16. és 17. lap.) A Bizerei család 1447. évben birtokegyezkedésre lépett, mely alkalommal a sebesi kerületben fekvő *Lathkaan* és Apadia fele része Bizerei Lászlónak jutott. Az aradi káptalan 1448. évi bizonyság levele szerint Bizerei László, Lado fia egyezkedésre lépett a család többi tagjaival, nevezetesen Miklóssal, melynek következtében *Lachkan*, Apadia, Ohabicza falvak, a Poganchfő levő birtokok, és Szlatina, valamint másik Ohabicza egészen, más jószágok pedig felében Bizerei Lászlónak, Lado fiának, és Bizerei Péternek, Péter fiának átengedtetnek. Uj birtokosztály történt 1475. évben Bizerei Miklós és testvérei és fia, — valamint Bizerei László és fiai közt. A jószágok két harmada Bizerei Miklós és hozzá tartozóinak, egy harmada pedig Bizerei Lászlónak és örököseinek engedtetett át. E jószágokba foglalva volt *Laczkan*, Apadia, Bolvasnitza stb. Temes vármegye sebesi kerületében. Bizerei Gámán György 1492. évben maga és fiai nevében tiltakozik, hogy Bizerei János a maga részjószágait, ezek közt Bolvasnicza, Laczkan és Apadia a szörényi bánság karánsebesi kerületében Csicsóvásárhelyi Ferenc diáknak elzálogosítsa, vagy eladja. Az említett Bizerei János 1495. évben az ő részbirtokait Vercserova, Apadia, Laczkan stb. falvakban és praediumokban 250 arany forintért elzálogosítá Gámán Györgynek. Török János neje Krisztina, Bizerei Miklós leánya, 1500. évben hozományára nézve panaszt emel, és kielégítést vár Gámán Györgytől, mint a ki Bolvasnicza, *Laczkan*, Apadia és más jószágok birtokában van a karánsebesi kerületben. (Lásd a Bizere cikket, a szörényi bánság történetében.) Isabella királyné 1559. évben meghagyja a karánsebesi bánnak és ispánnak, hogy a karánsebesi kerületben fekvő Apadia és praedium *Laczkan* határait irják le, a melyek bizerei Gámán Péter és Ferenc birtokában voltak. Mint egyik szomszéd részt vett Macskásy János de Danilest. A határjárás szerint Laczkánkoz keletre fekszik Lewrdis völgy, éjszakra Karánsebes városának Pataka nevű birtoka, a Poganych folyó, attól fölfelé a Plopul rév a honnan a határvonal visszatér Lewrdis völgyhez. II. János király 1561. évben az ő kancellárjának Csáky Mihálynak,

néhai Bizerei János magtalanul meghalt nemesnek részbirtokait Rafna, Ohabicza, Apadia, Vercserova, *Lachkan* stb. faluban. Temes megye karánsebesi kerületében adományozza. Ugyan e király 1563. évben rendeli, hogy Temes vármegye nevezett kerületében fekvő Ohabicza, Glimboka, Bolvasnicza, Apadia, *Laczkan* stb. falvak, özvegy Bizerei Péternétől az osztályos atyafiak részére visszakövetteltessenek. Laczkan hírét ezentúl nem vesszük, és valószinű, hogy a falu már a XVI. század közepén a háborus időknek áldozatul esett. A mai Delinyest határában van egy Laczkan, vagy Leczkan nevű határrész, és csak ez tartja fenn az egykori falu emlékét. Egykor temetőhelyét még most is mutatják, sőt a házhelyek nyomait is. (L. Apadia és Ohaba-Mutnik.)

Ladomérhegye, hajdan hegy Székáspatak területén 1358. (Lásd azt.)

Lalasincz, falu a Maros bal partján, Krassó megye éjszaknyugoti szélén. Első említését 1585. évben találjuk, a midőn *Lalosech* néven a lippai szandzsáksághoz tartozott: ezután említtetik 1596. Sivkovits Ilia *Lalesocz* bírája, ki Jósika István Maros menti birtokaiba való igtatásánál jelen volt. Jó későre a Marsigli féle 1690—1700. évi összeirásban, hol ugyan *Labosincz* faluról van szó, a tótváradiai kerületben, azonban e név kétségkivül leirási hibából állott, mert a nevezett kerületben egyúttal nevezett falvak, mint Czella, Bata, Kelmak és a már eltünt Szvinyovecz, Lalasincz falut környezték, nem pedig a Vizmával határos, ma Temes megyében fekvő Labasinczot.[1]) Ez az utóbbi falu, t. i. Labasincz, csak igen későn fordul elő a XVIII. század vége felé térképeinken. Az 1717. évi összeirás Lalasincz falut a lippai kerületben sorolja elő 10 házzal. Feltüntetik e falut az 1723. és 1761. évi térképek. Az utóbbi olyformán, mintha Lalasinczczal összefüggésben még Lebasincz telepet is kellene feltennünk. Korabínszky a Lalasincz és Labasincz falut felemlíti, mely mindkettő szerinte egy mérföldnyire fekszik Lippától. Vályi András (1799.) Labasinczot geographiai szótárában Labatincz-nak írja. Fényes Elek-

[1]) Labasemich ferditett néven 1585. a lippai szandzsákságban találjuk.

nek Labasincz falut leírja, de Lalasincz létéről megfelejtkezett. A falu a kir. kincstár birtoka.

Dülőnevek: Focolu, a legnagyobb domb Batta felé. Valea Cameniti. Dubositia. Valea Politi. Valea Vucovitia, (van ilynevű forrás is,) Valea Palciceu. Pareu Vucului. Pareu Suciului. Valea Samarina. Dealu Varnikului (Belotincz felé). Ungiu Capruti (a Maros másik oldalán van Kaprucza falu), szántó és kaszáló a Maros mentén. Ungiu Kameniti, hasonlókép. Valea Giurgionitia, a Marosfolyó mellett, Varu formandu. Isvoru Vinilor.

Langenfeld, falu Krassó megyében a Nera pataknál Ujpalanka közelében. Ez a megyének csak új szerzeménye mert azelőtt a szerbbánsági határőrezredhez tartozott. Korabinszkynél: *Langenfels*. Bél kézirata szerint 1725. év június havában németek szállták meg, de az 1723. térképen már megtaláljuk Langenfeld nevét, tehát keletkezése előbbre teendő. Az 1717. évi összeirás még nem ismeri; 1734-ben is még csak 171 lakosa volt. Már 1782-ben maga a gör. keleti lakosság 688-ra emelkedett. Temes vármegye 1883. april 11-én tartott közgyülésén elhatározta, hogy e községnek Temeshez való csatolását fogja kérelmezni (lásd Báziás), azonban a kormány erre vonatkozó előterjesztést nem tett, és azért a képviselőház 1884. február 21-ki ülésén csak Kussics falu idecsatolásával foglalkozott.

Lapusnik, falu Krassó megye nyugoti szélén, Bara, Dobrest, Ohabalunga és Fadimak közt. I. Ulászló király 1440. évben Solymos várát és tartozandóságait úgymint Bruznik, Leukusest, *Lvposnik* stb. falut Országh Mihálynak és Jánosnak adományozza. Akkor Arad megyében feküdt; 1477. évben is, midőn *Loposnyk* falu Bánfy Miklós pozsonyi főispán birtoka volt. Az 1690—1700. évi összeirás Lapusnik-ot azon falvak közt sorolja elő, melyek Lippa környéken újonnan felépültek. Az 1717. évi összeirás *Loboschnik* falut 15 házzal a lippai kerületben említi. Lapusnik a mult században a kir. kincstár birtoka volt. Adományozását Körmelics Károly kérte 1798. évben. A helység első szerzője D'Ellevaux Fülöp Károly volt, ki mint a pécsi kerület és a temesi vidék kamarai administratora érdemeket szerezvén, I. Ferenc királytól 1808. december

16-án adományt nyert Szpatta és Lapusnik helységre. D'Ellevaux Fülöp halála után, három fia: János, Ferenc és László örökölte a két helységet. Mielőtt birtokukba beültek volna, a felkelő nemesi seregbe léptek, és a Napoleon elleni harcokban részt vettek. A háboru befejezése után, az öregebbik testvér János Szpatát, László Lapusnikot vette át, és mint Krassó megyei szolgabíró halt meg, két figyermeket hagyván hátra: Frigyest és Lászlót. Az utóbbi korán elhalván, Frigyes még most is bírja a jószág egy részét. A telekkönyvezés idején következők voltak a részbirtokosok:

a) Czompó Mihály egyedül; (neje Nedai Ilka.)

b) D'Ellevaux László egyedül; (neje Eder Mária.)

c) D'Ellevaux Frigyes közösen feleségével, Feldinger Matilddal.

Czompó Mihály halála után az ő részét örökölte felében felesége Ilka, más felében fia Czompó Ede.

D'Ellevaux László részét végrehajtási úton megvette 1876. Czompó Ilka, Mihály özvegye.

D'Ellevaux Frigyes és Matild részét megvette 1868-ban Spitzer Salamon (most Hegyesi-re magyarítva) és neje Mimi. Dülőnevek: Ogasu cu granile. Branova. Csernyele. Doszu. Vaszu (= hegyoldal és edény). Sovarna.

Lapusnik, falu a Nera jobb partján, Szörény vármegyében. 1511. évben a krassói kerülethez tartozott. (L. Kőszegh.) Leirását adja a szörényi bánság története czimű munka (II. 292—294. lap.)

Lazo, hajdan falu a Maros balpartja táján Arad megyében. Midőn Jósika István 1597-ben marosmelléki birtokaiba igtattatik, jelen van Balas László, *Lazo* faluból.

Lászlóvár, lásd Szentlászlóvár.

Leordis, hajdan falu Ohaba Mutnik közelében; a tinkovai Macskási család egyik birtoka volt a sebesi kerületben. Az aradi káptalan 1411. évben annak határait leirja. (Lásd Ruzsinosz.) Zsigmond király 1428. évben Ruzsinos és *Leorgis* nevű, a két Mutnok patak forrásainál fekvő falut, a sebesi kerületben, Macskásy Dénes fiainak: Miklós, Iván, Lukács, Mihály és Lászlónak; Macskásy Mihály fiainak: László, Mihály

és Zakárnak; Román fiának Kosztának; és ugyan ezen Koszta fiainak: Miklós, Péter, Román, Demeter és Sztrojánnak; Macskásy Farkas fiainak: Mihálynak és Miklósnak; végre Macskásy András fiainak: Serban, Demeter és Lászlónak új adománykép adományozza, meghagyván az aradi káptalannak, hogy azokat a birtokba beigtassa. Az aradi káptalan már 1429. év elején teljesítette a beigtatást. Uj adományról azért van itt szó, mert már Nagy Lajos adományozta e falvakat a Macskásyaknak. I. Ulászló király 1440. évben megerősíti a Macskásyakat *Leordis*, Csuta stb. birtokában. (L. Macskás.) 1447. *Leudres* faluban Macskásy Sorban, Demeter és László harmadrész birtokosok. Macskásy Jakab zsidovári várnagy 1470. év körül a sebesi kerületben fekvő Macskás, Ruzsinosz, Toplicza, Csuta, *Lewrgyz* stb. részbirtokait 300 arany forintért Macskásy Imrének elzálogosítja. (L. Macskás, Zsidovár.) A falu valószinűleg a XVI. század első felében pusztult el. 1559. évben határjárás történik Apadia és Laczkan karánsebesi kerületi jószágokban, mely alkalommal a *Lewrdÿs* nevű völgy egyik határul említtetik, de a hasonnevű falu már nem. Akkor tehát már nem létezett többé. Delinyest falu határában van Laczkan és Telva Leorgisului nevű dülő; mind a két név egy-egy eltünt helység emlékét tartja fenn. Mutnik területén van *Leordjis* nevű völgy. Fejérnél a helynév 1411. Leövdis, 1429. Leördis alakban fordul elő — helytelenül. Az oláh nyelvszokás szerint a helynév *Leordisiu*-nak volna irandó (ejtsd: Leordis), mert a Leorda szótól ered, mely hegyi fokhagymát jelent. E növény e vidéken nagyban terem. Maria-Schnee határában is előfordul mint dülőnév. Marmaros vármegyében van Leordina nevű falu.

Az itt tárgyalt Leordis falu Ohaba-Mutnik nyugoti oldalán feküdt, területe most a papi telek. Találtak itt lándsákat, téglákat, házi szerek maradványait és egy nagyobb épület nyomait.

Lesdie, hajdan falu Krassova és Jabalcs mellett, a XVIII. század első felében. (L. Bokdano alatt többet.)

Leskovicz, falu a Nera patak mellett, Fehértemplomhoz délkeletre. Említi az 1717. évi összeirás a palankai kerületben 36 házzal, de Sesskoviczára ferdített néven. Az 1761. évi tér-

képen Leskoviz, Korabinszky azonban Leschwicz-nek irja. Egykor a szerbbánsági végezred területéhez tartozott.

Van Boszniában is Leskovitz nevü helység. (Lásd Liszkovize.)

Lespataka, hajdan csermely Krassó megye borzafői kerületében, — a Berzavába szakad. Említtetik 1418-ban Ozorai Pipo levelében rivulus Lespathaka.

Lethkas, hajdan falu Krassó megyében. Nagylaki János 1421. Csáky Miklósnak és Györgynek igéri örökségül. A csanádi káptalan 1427. Nagymihályi Albert vránai perjelt és fiait *Lethkas* birtokába igtatja. (L. Szentgyörgy.) A király 1428. *Lechkas* stb. falvakban történt igtatást megerősíti.

Leudin vagy L e u r d j e, hajdan falu Botinest és Szarazan táján. Egykor a Hunyadi család birtoka. Brandenburgi György őrgróf 1514—16. években a bozsuri kerületet birta, és abban Szarazan, Botinest, Poganest *Leudje* falut és az utóbbiban 5 jobbágyot. Zápolyai János király 1529. évben Vajda Györgynek és Miklósnak a Hunyad megyében fekvő Poganest, Fagyat, Kaperlo, Baja és *Leudin* helységeket adományozza, a kiket az aradi káptalan beigtat. Báthory Zsigmond fejedelem 1598. évben lugosi Vajda Mihály, János, Miklósnak és Györgynek új adományt ad a fennebbi *Hunyad* megyei birtokokra. Ugyan ez évben említett Vajdáék Zákán Gábort osztályos atyafinak fogadják a *Temes* megyében fekvő Poganest, Facset stb. falu és *Leudin* praedium negyedrész birtokára nézve. Ezt a bevallást megerősítte Báthory András bibornok 1599. évben. (Lásd Kaperlo és Poganest.)

Leukusest, régen L ö k ö s f a l v a fekszik a facseti országúton Kutina és Rakitta közt. I. Ulászló király 1440. évben Solymos várát és tartozandóságait Országh Mihálynak és Jánosnak adományozza. Ezek közt: Bara, Szpata, Bruznik, *Lekesfalva*, Lapusnik stb. Arad megyében. V. László király 1453. évben Hunyadi Jánosnak a Temes megyei Suggia, Supan és Thewrd oláh kerületet adományozza és ez által *Lewkusfalva* birtokába is jött, mely a suggiai kerülethez tartozott, és melybe Hunyadit az aradi káptalan 1454. évben beigtatta. Brandenburgi György őrgróf mint a sugdiai kerület birtokosa 1514—1516. évben *Lewkwsesth* falut is birja, 9 jobbágygyal. Azok

közt alig van 1—2 magyar nevű. Báthory Zsigmond 1597. évben a Hunyad megye monostori kerületében fekvő *Leukusest* falut enyingi Török Istvánnak adományozza, a ki 1598. évben Török Bálinttal beigtattatott. Báthory Gábor 1612. évben a Temes vármegye monostori kerületben fekvő *Lunkusest* (így, két forrásban ferdítve) pusztai birtokot visszaadományozza Török Katalinnak. Bethlen Gábor 1617. évben sok jószágot zálogba vett Török Istvántól, de Leukusest ezek közt nem fordul elő. Török István halála után Bethlen Gábor 1620. évben a falut ifj. Bethlen Istvánnak adományozta. Ez alkalommal *Lenkestest*-re van ferdítve a helynév. Az 1690—1700. évi összeirás *Leoculestj* faluról szól a facseti kerületben. Ugyanott említi az 1717. évi összeirás *Legutscheste* néven 30 házzal. De még itt sem vége a névferdítéseknek. Az 1761. évi térkép *Leucoset* és *Leugschest*-nek irja. E korban ugyan is — legalább a mennyire Krassó megye jő tekintetbe — a helynevek megkettőztetése gyakran fordul elő. Vályi *Leulosest* irja. Fényes Elek kifelejté a község ismertetését földrajzi szótárában.

Leukusest a kir. kincstár birtoka.

A községben következő dülőnevek fordulnak elő: keleten Gründura és Trekesti; délen: Pahok Slavila, Nasip, Kékes, szántók és kaszálók; nyugaton: Terselye erdőirtás. Éjszakon az erdővel borított Priszaka dülő.

Liberas, hajdan kastély az Al-Duna bal partján. Egyedüli forrás Apiani Péter, mely az itteni várakat és kastélyokat, 1528. évben megjelent becses térképén következő sorban számlálja el: Kevy, Dombő, Haram, Butotzin, Busoczin, Szt.-László, Pedt, *Liberas*, Petie, Orswa, Szörény.

Fekvése tehát inkább a régi Szörény határába esik.

Ligetyis, mély völgy Valealunga község (Nevrincsa mellett) határában, igen csekély viztartalommal, mely csak nagy záporeső után patakká válik. A hajdan Szörény megyei Ligethys faluról lásd a szörényi bánság történetét II. köt. 296. lapját.

Ligorócz, hajdan falu Krassó megyében. Nagylaki János 1421. évben Csáky Miklósnak és Györgynek kölcsönös örökségi szerződésnél fogva, több Krassó megyei falvak közt igéri *Lygoroch* falut a Duna folyóban való halászattal. Ez adat sze-

rint tehát Krassó vármegye a Dunáig terjedett. A csanádi káptalan 1427. évben Nagymihályi Albert vránai perjelt és fiait *Lygorouacz* puszta birtokába igtatja. (L. Sz.-György.)

Liszkovize, hajdan patak Krassó megyében, Zagorian faluval volt határos 1367. évben és ugyanott ezen *Lizkovizy* patak a Mykuzvizy patakkal egyesült. Tán a Leskovicza falu a Nera mellett innen vette nevét. (Lásd Bajla.)

Lőrincfalva, hajdan falu a Karas folyó mellett. Széchen Frank és Simon, Zólyom és Trencsén vármegyék főispánjai 1388. évben cserébe adják Zsigmond királynak *Lewrenchfalwa* és Teers falvakat, valamint két malmot Lőrincfalva területén a Krassow folyón, mindkettő Krassó megyében, kapván értük Bars vármegyében más jószágokat. E cserét Mária királyné is helyben hagyja 1389. évben. (Lásd Hám.)

Lugos, Krassó vármegyének fővárosa, és székhelye a Temes folyó minkét partján. Bél Mátyás, kéziratban maradt földrajzi munkájában azt állítja, hogy Lugos (mely szerinte vetus et celebre oppidum) neve a szláv »Luh« szótól jő, melynek jelentése lixivium pratum, kilugozott mező, mert Lugos mocsáros vidékkel van körülvéve. Utóbb a Luh szó élesebben ejtetett: »Lug«, a mihez a magyar *os* ragadván, lett a mai helynév. Ez erőszakos okoskodásra felesleges figyelmeztetni; nem is szólván a Luh és Lug jelentésbeli nagy különbségre. (Lug szerbül = erdő.) Nem változtat a dolgon, hogy a Lugach név Bosniában is előfordul, — például Twartko István bosniai király alkancellárja 1340. évben Thomas de Lugach, — mert e helynevet máskép ejtették, mint a mai Krassó megyei főváros nevét. A helynév tiszta, és kétségtelen magyar, és Maniu Basil, midőn a város nevét a latin »locus« szótól származtatta, és Logos-nak írja és ejti, egész önkényes, és célzatos állítást hirdetett. [1]) Maniu állítása kettőt feltételez. Azt. t. i. hogy a Magyarországon nem ritka Lugos helynevek (Bihar, Szatmár, Vas, Pest, Bács, Szabolcs, Zala megyében) mind a latin Locus szóból származtak, vagy, hogy a Krassó megyei Lugos, egy római telep helyén áll, melynek neve Locus. De attól nem

[1]) Maniu Basil: Dissertatiune istorica-critica si literara . . . despre originea romaniloru din Dacia Trajana. Timisore, Hazay. 1858.

tartunk, hogy egyiket, vagy másikat valaki bizonyítani képes legyen. Annyi igaz, hogy számos író állítása szerint Lugos területén római colonia létezett, de abban már nem egyeznek meg, hogy mi nevű volt az itteni colonia. Bőhm Lenárt a déli tartományok történetének egyik mívelője, a *Caput bubali* mansiót itt keresi [1]) de később megosztja figyelmét, és majd Lugos területére teszi, majd Prebul falu közelébe. [2]) De ugyan ez a Caput bubali Mannert szerint Karánsebes vidékén, Katancsics szerint a Temes folyó balpartján a Temes nevű oppidumnál feküdt. Torma Károly a mai Delinyest területére helyezi. Ezen szakférfi Lugos határában nem ismer római coloniát, és miután itt római maradványok nem találtattak, mi is e negativ eredményét tudomásul vesszük. Magyarország megalapítása első századaiban még ritkán fel-felcsillámlik a felső Temesnek emlékezete helységeiben, vagy váraiban, Lugosról még épen hallgat minden hír. A vármegyének székhelye még a XV. század első felében Mező-Somlyó, nem Lugos, melyet még a pápai tizedlajstrom sem említ. Nincs tehát alapja Bőhm Lénárt azon állításának, hogy már IV. Béla erősítette volna Lugost a Temes mellett. [3])

Még csak Nagy Lajos korában találjuk Lugas első biztos nyomát, a midőn t. i. 1369. évben Egerszeg (ma Jerszeg) határai leiratván, azon útról is történik említés, a mely Egerszegről *Lugas*-ra vezet. [4]) Ez alkalommal *Lugas* possessio, az az birtoknak neveztetik, mely a Vermespatak forrásaitól keletre fekszik. [5]) E tájszinelés ellen nagy kifogásunk lehet, azonban azt még is tanuljuk belőle, hogy Lugasnak határai messze délre terjedtek. Nincs is bizonyítékunk arra, hogy Vermes és Lugas közt az említett korszakban, az egy Hódost kivéve, valamelyik a mai helységek közt létezett volna. Viszák akkor csak mint patak fordul elő. Herendjest, és még inkább Vecseháza még

[1]) Bőhm L. Délmagyarország külön történelme I. 32. és 367. lap.

[2]) Temesvári tört. Értesítő II. 197. l. és IX. 55. l.

[3]) Bőhm L. idézett munkája I. 109. lap. és utána Miletz János a Temesvári tört. Értesítő IV. köt, 7. lapján. és ismét Bőhm: Weisskirchens Vergangenheit und Gegenwart. 2-dik kiadás. 10. lapon.

[4]) Krassói Oklevéltár I. 91. lap.

[5]) U. o. 92. lap.

ismeretlen, Olloság csak a XV. században bontakozik ki a homályból. Két évtized sem telik le, és Lugos már mint vár említtetik, mert midőn Zsigmond király 1376. augusztus 22-én Losonczy Lászlót és Istvánt együttesen Temes és Csanád vármegyék főispánjaivá kinevezi, azoknak *Lugas*, Sebes, Somlyó és Érsomlyó várait is pro honore átadja, és az ottani, már néhai Garai Miklós nádor által kinevezett castellanusoknak megfelelő parancsot kiadja.[1]) Lugas akkor királyi vár volt. Midőn a lázadó Horváti János és László és Palisnay János Érsomlyót, Zsidovárt, Sebest, Miháldot, sőt még Temesvárt hatalmukba kerítéik, és azokat Losonczy László visszafoglalta, nem olvassuk, hogy Lugas az egyik vagy másik értelemben e sorsnak részese lett volna.[2]) János szörényi bán azt jelenti 1390. évben Zsigmond királynak, hogy ő Sebes, Lugas és Miháld kerületek nemes és nem-nemes lakóit (*Comitatuum* Sebus, Lugas és Myhald) kihallgatván, azon tényről győződött meg, hogy temeseli Deés fia Péter, és testvérei a miháldi kerületben fekvő Krivapatak és Patak falura vonatkozó okleveleket csakugyan elvesztették. Itt tehát a lugasi kerület legelső megemlítése. A következő évben (1391.) Perényi Miklós szörényi bán a négy kerület (provincia), úgymint Sebes, *Lugas*, Kárán és Komjáthi nemességét nyilatkozatra idézi egy mutnoki földrész tulajdonjoga iránt. Bizonyos Juán nevű tót, a Cseri kerületből, Vásárhelyi Péter, Béli Osvald jobbágyának ügyében 1405. évben a lugasi részekben (versus partes Lugas) járt, és ez úttal 50 forintnyi kárt szenvedett. 1419. évben Losonczy Zsigmond orsovai, miháldi, sebesi és zsidovári várnagy törvényszéket tart Kárán városban Sebes, *Lugas*, Kárán és Komjáth kerületek nemeseivel és kenézeivel. Zsigmond király 1428-ban Ilyéden augusztus 24-én kelt levelével megtiltja a lugasi vámszedőknek, hogy ők a hodosi lakosoktól vámot szedjenek, mert ezek Lugoson vámmentesek. 1439. és 1440. években Lugos már oppidumnak, mezővárosnak neveztetik. A nagy hős, Hunyadi János kormányzó 1451. május 13-án csütörtök napján Lugoson tartózkodott, midőn Erdélyből jövé Temesvárra utazott, a

[1]) U. o. 164. lap.

[2]) U. o. egy 1387. évi oklevélben.

hol őt május 17-én találjuk. V. László király 1457. évben megerősíté Lugas, és a többi oláh kerületek kiváltságait, miről más helyen bővebben. Mátyás király 1464. évben Lugas oppidumot Pongrácz János erdélyi vajdának adományozza, a lugasi várról nincs szó. Akkor Lugas és kerülete Temes vármegyéhez tartozott. Lugas Corvin János herceg (meghalt 1504. október 12-én) birtoka lehetett, mert csak ennek özvegye Beatrix kezével kapta György brandenburgi őrgróf a magyarországi jószágokat, és közte Lugast kastélyával együtt.[1]) A nevezett őrgróf 1510. évben Zachali Dánt kinevezi Sidovárban és Lugasban (in Castello cum oppido Lugas) az ő várnagyának — de csak fele részben (Quoad mediam partem) a mi úgy értendő, hogy mellette még más várnagy is létezett. — Lugos környékén 1509. évben a pestis nagy pusztítást tett emberekben. II. Ulászló király 1514. december 6-án Brúz Mátyásnak egy nemes telket adományoz Lugoson, mert a Dósa féle porlázadás elnyomásában Temesvárnál magát kitüntette. Zápolyai János szepesi örökös főispán, erdélyi vajda és az ország főkapitányának egy parancsa Hagymásy Miklós szörényi bánhoz Lugoson kelt 1515. év március 10-én. Talán a pórhad utóbajai tették szükségessé a vajda jelenlétét e vidéken. 1522. évben ghimesi Forgách Ferenc azon igéretet tevén a garamszentbenedeki convent előtt, hogy az aradmegyei Csálya, a szörényi kerületben fekvő *Lugas* és a Temes vármegyében fekvő Vásárhely és Rékas várakat, minden pör ellen, melylyel megtámadva vannak, vagy megtámadtatni fognának, saját fáradságával és költségével védelmezni fogja, Lévai Zsigmond barsi főispán neki ezen várak birtokának negyedrészét átengedi, és pedig ezen negyedrész felét örök időre mint quartaliciumot, minthogy Lévai Zsigmond leánya Sófia, Forgách Ferenc felesége; a negyedrész másik felét Forgách csak lévai tetszésének idejére bírhassa, és mihelyest az utóbbi kívánná, azt pör nélkül visszaadni tartozzék. János király 1529. évben Tinkovai

[1]) Erről egy 1510. év táján kelt feljegyzés így szól: Executio facta est eodem die vicinis et commetaneis ibidem existent. Nobilibus Andree Sthanyssa de Waragya, Georgio Doma de eadem, Mathia de Zekes, Johanne Zerebenchy de eadem Lugas, Stephano de Öthalom, Paulo Zeny de dicta Lugas,

Péter lugosi várnagynak, a Macskásy Job magtalan halála következtében a király rendelkezésére esett szörényi kerületbeli jószágokat adományozza. Lugos városa — itt először civitas, — és bírája 1536. évben bevádoltatnak, hogy a sebesi kerületben fekvő Gavosdia földjeiből, Gerlistyei Miklós és Bizerei András kárára jogtalan foglalásokat tettek. János király ezért meghagyja Somlyai Mihály karánsebesi bánnak, hogy ez ügyben igazságot szolgáltasson. János király Lugost mindig a maga városának nevezte, hasonlókép királynéi város (civitas reginalis) volt Isabella alatt. A királyné 1542. évben meghagyta az aradi káptalannak, hogy Bosorán Andrást és Pétert de Lugas a dragomiresti völgyben, Lugas város területén (in territorio civitatis nostrae Lugas) fekvő földek birtokába igtassa. E földek határai nem rég Lugas város beleegyezésével (ex permissione judicis et juratorum civium *civitatis nostrae Lugas*) Radovan Máté, Martinicza János, Hancsul János és Ágoston János Lugason (in civitate Lugas) lakó nemesek által bejárattak; mire a beigtatás minden ellenmondás nélkül történt nemes Gulya Ferenc de Lugas királynéi ember, valamint Zora Bálint, András és Gáspár Lugas városának esküttt polgárai részvétele mellett. 1547. évben Luka Márton volt lugasi bíró, valamint a lugasi esküdt polgárok (cives) Vajda Gergely pörében a tanuvallomásokat a karánsebesi törvényszékkel (amicis nobis honorandis) közlötték. Mint lugosi tanuk neveztetnek Belos Márton, Hanczul János, Gáspár András, Szabó Márton, Mayugh Mihály. Érdekes ez időből tudni, hogy Vajda Gergely az ő tanújának 29 denárért egy pár sarut vett. Petrovics Péter mint Isabella királyné buzgó híve a német befolyást egész erélylyel üldözte az ő tartományában; azért a Ferdinand pártiak is kivált az ő tervei és törekvései ellen intézték támadásaikat. 1551. január 27-én azt írja Báthory András Nádasdy Tamásnak: Petrovits most összeveszett a sebesiekkel és lugosiakkal, az sebesiek akarnának megmaradni szabadságokba, Petrovits pedig abba akarja háborgatni. Ennek megértésére szükséges az 1551. évi nagyenyedi országgyűlés irományaiba betekinteni, melyek március 1-én a királynénak felterjesztettek, és melyekből kitűnik, hogy Petrovics, akkor még temesi gróf a lugosiakat és karánsebesieket sanyargatta, prédálta, vagyonaikat és jószá-

gaikat elfoglalta. A két város ezért panaszszal fordult az országgyüléshez, és kérte, hogy Petrovicsot az erőszakoskodástól eltiltsa, mig az országgyülés az ő viszályukban nem hoz ítéletet. Az enyedi országgyülés elismerte, hogy a két várost szabadságokban meg kell védeni, már azon szövetségnél fogva is, mely köztük és az erdélyiek közt fennáll.[1]) Azonban az alkudozások Isabella és Ferdinand közt mindinkáb közelebb hozták az eredményt, végre is a királyné 1551. július 21-én a koronát átadta Castaldonak, ki azt Ferdinand király nevében átvette. Isabella királyné 1551. évben megegyezvén Ferdinanddal Erdély átadására nézve, irásbeli parancsot adott Petrovicsnak, hogy Temesvár, Lippa, Kárán, Sebes, *Lugos* és Becskerek várait, és minden birtokait adja át Ferdinandnak, és elégedjék meg Munkács várával. Erre Petrovics Temesvárt csakugyan elhagyta, melyet aztán Ferdinánd király katonái szálltak meg. Ugyanekkor Aldana Bernát Lugost spanyol katonákkal, Serédi György német őrséggel vette át Ferdinand nevében. Ferdinand király 1551. augusztus 10-én felsorolván Kendeffy János érdemeit, nevezetesen, hogy a mult őszszel György váradi püspök társaságában a havasalföldi vajda és a budai pasa ellen Erdélyben sikeresen harcolt, és ez által Lugas és Karánsebes a Temes mellett fekvő városokkal (civitales nostras), melyek azelőtt a lázadók pártján álltak, a király iránti hűségre visszatérítette, — neki ezen érdemeinél fogva Kún Lázárnak Hunyad vármegyében fekvő Algyógy oppidumját más jószágaival együtt 15000. forintért beirja.[2])

E szavak igy hangzanak mintha ő Temesvárt, Lugost és Karánsebest csak fegyveres hatalmának köszönhetné, a mi a tények által más szinben tüntetik fel.

Isabella királyné még uralkodása végnapjaiban magát emlékezetessé tette Lugos városában, a minthogy ez év május 7-én a városnak címert adományozott, — melyről még alább szólunk.

Losonczy István, alig, hogy Temesvár védelmére vállal-

[1]) Szilágyi: Erdélyi országgyülési Emlékek I. 321. lap.

[2]) Kaprinai kéziratai 28. köt. 187. lap. és Liber Regius 12. köt. 585. lap.

kozott, megbizottat küldött Lugos es Karánsebes városokba, hogy azokat felkelésre buzdítsa, és kötelezze.

A XVI. század közepén a két város rokon — vagy ellenszenve a nagy hadi vállalatokban nagyon figyelembe vétetett. Isabella királyné 1551. év március 2-án azt panaszolja a a nagyvezírnek, hogy Frater György a német párthoz szít, és hogy Lugast és Karánsebest fellázította Petrovics Péter ellen, ki a törökök híve. Fráter György Palatics Jánost küldte a két városba, hogy azokat a német pártnak megnyerje. Azonban Petrovics két ízben szalasztotta meg a németeket. A két város és Ferdinand közt némi összeköttetés létezett, és azok követeket is küldtek hozzá, [1]) de május 22-én azt írja Fráter György Enyed melletti táborából a cs. biztosoknak, hogy a lugosiak bizonyos viszály miatt, Petrovicshoz pártoltak. A már említett békeszerződés következtében, mely Isabella és Ferdinánd közt létre jött, Lugos Ferdinánd birodalmához került. Úgy látszik, Aldana nem sokáig volt ott hadőrségben, mert már 1552. január 5-én azt írja Castaldo a királynak Segesvárról, hogy a lugosiak és karánsebesiek több izben kértek tőle várkapitányt. Fráter Györgynek vagy nem volt embere, kit oda küldjön, vagy nem törődött a dologgal. Ez még múlt év végére vonatkozik, mert Fráter György 1551. december 17-én gyilkoltatott meg.

E helyen meg kell emlékeznünk a szövetségi viszonyról, mely Karánsebes és Lugos városok közt fennállott. A városok szövetkezése az akkori kor érdekes jelensége. Hunyad vármegye és a hátszegi kerület Szörény vármegyével és Karánsebes várossal 1609. évben egyezségi viszonyban állt »dicséretes rendtartásra és egymással való jó szomszédságra«,[2]) már inkább védszövetség természetével birt az a viszony, mely 1550. évben Karánsebes és Krassó városok közt állapíttatott meg. De hasonlíthatlanul fontosabb, sőt politikai jelentőségü volt az a frigy, mely Lugost és Karánsebest összeköté és melynek hatása századokon át felismerhető. Már János király nemesítette Lugos oppidumot és Karánsebessel kötötte össze. Erről Lo-

[1]) Ferdinand király 1551. május 1-én azt írta Fráter Györgynek, hogy a lugosi és sebesi követeket azonnal kellőleg expediálta.

[2]) Pesty: A szörényi bánság története II. 574. lap.

sonczy István 1552. május havában Ferdinánd királyt felvilágosította, ki aztán június 11-én Passauból kelt levelével nem késett Maximilian cseh királyt oda utasítani, hogy Lugost Karánsebestől el ne válaszsza, és a várost kiváltságában fentartsa, mert különben ez az egész vidék elvész, melyet pedig pontosan megtartani akar. Az összeköttetés természete nem eléggé világos előttünk, mert Lugosnak és a 6 mérfölddel távolabb fekvő Karánsebesnek mindig külön tanácsa volt; de tapasztaljuk másrészt azt is, hogy azóta Karánsebes városa sokszor Lugossal tesznek jelentést, vagy intéznek folyamodást Castaldóhoz, mint a királynak erdélyi helytartójához. Hivatalos iratokban a két város polgárai egymást testvéreknek nevezik. [1]) Az összetartás érzete századokon át ébren volt és érvényesült, és midőn annyi szenvedések után a török uralom megtört és Karánsebesből 1688. évben követek mentek Bécsbe, a birtokviszonyok rendezését szorgalmazandók, ezek szigorú utasítást kaptak, hogy Karánsebes és Lugos nemesi és városi rendének érdekét együttesen előmozdítsák. Az utasitást karánsebesiek és lugosiak irták alá.

Az erdélyi országgyűléseken, hadi és polgári közügyekben, a XVI. század folyamában a két város soha sem vált el egymástól.

És azt a hatalom élén állók jól tudták; ezt intézkedései is mutatják.

Ferdinánd király 1552. március 28-án meghagyta a temesi főispánnak, hogy Lévay Jánost, Forgách Jánost és Pásztói Jánost Csálya *Lugas,* Zsidovár és Rékas várak birtokába helyezze vissza. Azonban Ferdinánd uralkodása e vidéken csak egy rövid esztendőre szorítkozott, mert Losonczy István hős védelme dacára, Temesvár már július 26-án a törökök hatalmába esett.

A következés előre volt látható, és maga Castaldo már július 29-én azt írja Ferdinánnak Segesvárról, hogy Lugos és Karánsebes bevétele könnyű lesz, minthogy önként fogják magukat megadni. De azért még sem tett semmit a két város megmentésére. Már augusztus 6-án arról tudósítja Castaldo

[1]) Pesty : A szörényi bánság története II. 128. l.

Miksa királyt a karánsebesiek azon izenetéről, hogy ők is megadják magukat a töröknek, ha Lippa átadásának híre valósul és erről biztos tudomást szerzendők, embereiket küldték Lippa felé. [1])

Temesvár eleste után a törökök fegyveres csapatokat nem küldtek Lugos és Karánsebes ellen, hanem a két várost csak adófizetésre szólították fel.

A két város, nem bízván roskadozó falaik erejébe, kellő őrséggel nem lévén ellátva, és szemük előtt lebegvén a nagyobb várak sorsa, meghajoltak és követeket küldtek a török táborba, a hol oly feltétel mellett nyertek »szabadságot« Achmet pasától, hogy ezer-ezer aranyat fizessenek adóul és elegendő eleséget szerezzenek a török tábornak. [2])

Ezen adófizetés és meghódolás története kissé homályos. Mehemed fővezér 1575. évi augusztusban visszapillantólag erről így ir Báthory Istvánnak: »Mikoron Temesvárát megvöttük, akkoron Sebesiek és Lugosiak községgel hozzánk jövének, könyörögvén mondának: minket rabbá ne tegyetek, az mint annak előtte, 12 ezer aranyat most is megadjuk. Sultan Murat is levelet adott volt nekik, ha hogy még hozzá hallgatnak, őket meg ne rabolják. Mivel hogy Sultan Murat őnekiek olyan levelet adott volt, és azt a levelet megmutatták, mi őket akkoron nem bántottuk; ha akartuk volna, akkoron őket megvettük volna.«

A 12 ezer aranyra nézve, méltán megütközik egy történetírónk, megjegyezvén, hogy miután egész Erdélyország adója sem volt több 15 ezer aranynál, Lugos és Karánsebes hihetőleg csak három ezer aranyat fizetett, [3]) a mint 1554. évben is ez az összeg említtetik, mint a két város adója.

Kell-e Mehemet fővezér azon szavaira, hogy Lugos-Karánsebes *úgy mint annak előtte,* neki 12 ezernyi adót igértek, különös súlyt fektetni, nem az összeg, hanem az ismételt felajánlás tekintetében, nem mernők állítani. A két város eddig nem fizetett adót, és ha már előbb, mint Temesvár eleste után,

[1]) Pesty: A szörényi bánság története I. 58. 59. l.

[2]) Décsy: Osmanographia III. 395. lap. Pesty: A szörényi bánság I. 59. lap.

[3]) Iványi István, a Temesvári Értesítőben. II. folyam 30. lap.

Mehemet fővezérrel érintkeztek volna, ez csak akkor történhetett volna, midőn a török 1551. évi ősszel Temesvárt első ízben ostromlá. Istvánfy előadja, hogy a Temesvár térségein lakó rácság, tapasztalván, hogy számos apró vár Mehemet hatalmába esett, neki meghódolt, sőt szolgálatait felajánlá Temesvár és Lippa elfoglalására.

Azonban sem Istvánfy, sem más író nem mondja, hogy a két város hasonlóan cselekedett volna; és hogy a török uralmat épen nem kívánta, mutatja 1552. évi magatartásuk. Megváltották magukat pénzzel, csakhogy a török ne jőjjön be hozzájuk. És csakugyan a török nem szállta meg a két várost. Az egész — persze nem csekély — változás abban állott, hogy Ferdinand király hadőrsége bántatlanul kivonult és a két város, vidékével együtt, magát Erdély alá tartozónak tekinté. A lugosi-sebesi bánok névsorában ez időben nincs hézag. Glesán János még Temesvár eleste után viselte ezt a báni méltóságot; őt Ferdinand pártinak tekinthetjük. Már 1553. évben Székely Balás szerepel mint utódja. Ez is Ferdinand párti volt, de extra dominium, mert nem székvárosaiban tartózkodott, hanem Pankotán, a honnan július 23-án megparancsolja a Simándiaknak, hogy ha török rabságba nem akarnak esni, siessenek hozzá Pankotára.[1]) Azonban Petrovics Péter nem vesztegelt Munkácson; ő egész erélylyel azon működött és a törököket is arra megnyerte, hogy Isabella és fia Magyarországba visszatérhessen. Már 1553. év augusztus 19-én azt írta ruszkai Dobó Domokos a még nem rég kezére bizott Déva várából, hogy a sebesiek és lugosiak rajta vannak, hogy Petrovicscsal Erdélybe térjenek; november 13-án pedig Karánsebesről azt írja Országh György egy barátjának, hogy Petrovics Péter már Lugoson vagyon. Ősszel egy Konstantinápolyból megszökött erdélyi ember, Horváth János, Erdélybe jöve, megintő a királypártiakat: Török János hunyadi főispántól semmit se várjanak, mert ő Lugossal és Karánsebessel titkon egyetért, és csak nem régen küldött Petrovics parancsot a két városnak, hogy Török Jánosnak engedelmeskedjenek. Mikor lépett be Lugosra, csak összevetőleg lehet megállapítani. Beth-

[1]) Krassói Oklevéltár II. 413. szám.

len Farkas ugyanis azt írja, hogy Petrovics 1553. év második felében mint Isabella követe akart a portára menni; de a reá várakozó sok veszély miatt Oláhországból visszafordult és Lugosra menvén, innét sürgette ügyét. Küldött azonban Isabella más követeket a zultánhoz, kik 1554. január 8-án Konstantinápolyba értek és innen Ázsiába mentek át, hol a zultán őket Aleppóban szivesen fogadta. A követség nagy eredménynyel tért vissza, mert a zultán Petrovicsnak Karánsebest és Lugost mint szandsákságot adta és a két vár után évenkint fizetendő 3000 aranyat elengedte, kivánván, hogy Petrovics mindig Erdély közelében legyen.[1]) Innen Lugosról Petrovics a törökökkel egyetértve, szakadatlanul fenyegette Erdélyt; a lugosiak pedig híven tartottak hozzá.

Petrovics Lugoson előzékenyen fogadta a marosvásárhelyi gyűlésből hozzá küldött követeket, s velök együtt bocsátá Erdélybe Hagymási Kelement követül, maga részéről buzdítani a rendeket, hogy János Zsigmond visszahivását ne halasszák tovább.[2]) Csakgyan Petrovics a politikai és a harctéren egyaránt működött Erdélyben, és pártja mindinkább terjeszkedett. Az erdélyi országgyűlés Sándor moldovai vajdához is küldött követséget, hogy őt Ferdinand érdekébe vonják. De a moldovai vajda április első felében elég élesen azt tanácsolta a küldöttségnek, hogy János király fiát hívják be az országba, a kit a zultán is pártol; ellenkező esetben azon hadi erőre mutatott, mely Petrovics céljait támogatni fogja; ki önmaga 10—12 ezerre menő lugosiakból és karánsebesiekből álló seregről rendelkezik.[3])

Maga Ferdinand király sem nézte kedvező színben helyzetét, és 1554. augusztusban a két erdélyi vajdának, kik tőle segélyt kértek, bevallá tehetetlenségét. »Ha a készülő hadjárat — úgymond — csak *Lugos* és Karánsebes visszafoglalására volna intézve,[4]) bizony nem tudjuk, mikép lehessünk azoknak

[1]) Szilágyi: Erdélyi országgyűlési Emlékek. I. 461. l.

[2]) U. o. I. 477. l. Az országgyűlési irományok nem említik e küldetést Petrovicshoz, és igy ennek idejét közelebb nem határozhatjuk meg.

[3]) U. o. 513. lap.

[4]) Valóban érthetetlen föltevés, hogy a törökök és Petrovics szövetkezve, sereggel indulnának a két város visszafoglalására, midőn Petrovics azokban tettleg már uralkodott.

segítségükre, főleg miután a mi követeink most Konstantinápolyban vannak, hogy a törökkel állandó békét kössenek. Tekintetbe jő az is, hogy Lugos és Karánsebes már a jelenlegi fegyverszünet előtt magukat a török zultánnak megadták és adófizetésre kötelezték, a zultán pedig a lugosiakat és karánsebesieket az adófizetéssel együtt Petrovicsnak engedte át. Azért, ha mi most őket pártfogásunkba vennők, kétségtelen mint a fegyverszünet megszegői tűnnénk fel.« [1])

1555. évi szeptember havában almafai Farkas György számos jószágait a karánsebesi kerületben, annak ragaszkodásáért Ferdinandhoz lefoglalja és azokat Hagymásy Kristofornak hagyományozza. Az illető levél kelt in oppido *Lugas*, a mi egy pár éven át történik, bizonyságul Petrovics itt tartózkodásának; de a Civitas kifejezés sem hiányzik olykor. Petrovics 1555. február 4-én Lugoson törvényszéket tartott és ebből parancsot osztogatott a karánsebesi kerületnek. Ez év augusztus 20-án egy karánsebesi házat adományoz kamarásainak Békés Gáspárnak és Kürtösy Ferencnek. Ez utóbbinak 1556. évben, valamint Mladó Jánosnak és Ferencnek, néhai Oláh Illyés lugosi házát és annak minden arany és ezüst marháját, minden ingó és ingatlan holmiját adományozza; lugasi Oláh Illyésnek az lévén bűne, hogy az ostromlott Huszt váráből titkon megszökvén, még az őrséget is el akará csábítani.

Az országos történet a tordai országgyűlés felé fordul figyelmével, mely február hóban tartatott, és melynek határozata szerint Hagymási mint követ jött Lugosra, hogy Petrovicsot Erdélybe meghívja. A talaj jól elő volt készítve János király fiának fogadására, a miért is Petrovics Lugoson rácokat, törököket, magyarokat összeszedvén, tavaszszal Lugosról Erdélybe nyomult, és Dévát csakhamar el is foglalta.

Még a szászok is követeket küldtek Lugosra, a rendek által március 13-án helytartóvá kinevezett Petrovicshoz oly kijelentéssel, hogy készek János Zsigmondhoz állani, ha annak az országba érkezéseiglen, őrség nem vettetik városaikba. Egész Erdély Ferdinand ellen fordult. Ez évben Petrovics még Békés Lászlónak és fiának Gáspárnak a Lugoshoz tartozó

[1]) Szilágyi S.: Erdély Országgyűl. Emlékek I. 531. l.

Dombovicza falut adományozza; következő évben Petrovics meghalt és a nevezett Békés László lett utóda a lugosi bánságban.

Lugas városa és a szomszéd Gavosdia közt némi villongás alatti földek miatt viszály uralkodott. A két pörös fél közt végre 1557. évben egyezség jött létre, mely azért nevezetes, mert az akkori városi tanács személyzetét elősorolja és a város határait leirja. Lugasi főbiró volt akkor Anka Gáspár, főpolgárok pedig Luka Péter, Bogár Mihály, Marsina György, Fetul Latzko, Toplitza György, Máté Balás, Vlád Bálint, Vajda Mihály, Bukur Nyereggyártó Miklós. A határjárási oklevél magyar nyelven van szerkesztve és Lugos határait akkép írja le, hogy azok a derék Tömös, Magura, Szárazpatak (Sárospatak), Rácok erdeje, bányászok foka, a Stinta pataka, [1]) a Porkolát kapu, hol a derékút Ó-Lugasról jő által a rácok erdeje mellett; és a Reketyés tó, valamint számos határfa közé esnek, melyeknek ma természetesen semmi nyoma. Az oklevelet Békés László és Jakab és Fiáth János állitották ki, [2]) és bizonyságul szolgál a magyarság akkor kedvező állapotjáról.

A közelebbi idő eseményei Lugost kevésbé érintették közvetlenül, csak azt jegyezzük meg, hogy II. János király 1566. jún. 25-én Lugosra ért, itt egy napig pihent, aztán 27-én folytatta útját pancsovai táborába, hogy Szolimánnal a zimonyi vár alatt találkozhassék. 1570. évben Gáspár János volt főbiró, ki bizonyságot tesz a serkedi hegyfokon lévő szőllő eladásáról. Báthory Kristóf, erdélyi vajda, 1580. évben, tótváradiai Gyercza István, karánsebesi lelkésznek, Lugoson levő házát és szőllejét teljesen adómentessé teszi. E házzal (in oppido nostro Lugas) keletről Lukács György és Dobromir Péter özvegyének háza, nyugotról a pap kertje és Dobromir László háza, délről Opinkás Mihály, éjszakról a fennevezett Lukács György kertje volt határos. A vajda nagyon dicséri Gyercza tudományát és hitbuzgóságát, Lugosról pedig azt mondja, hogy a lugasi kerületben, Szörény megyében fekszik. Lugason sok nemesség lakott,

[1]) Lásd az egész szöveget, Oklevéltár II. köt. 421. sz.

[2]) Iványi István találgat (T. Értesitő I. 150. l.) hogy ez tán a *Sciuca* patak, mely az úgynevezett vashid alatt elfolyik. Nem kétlem, hogy itt az Ebendorf felől jövő és a Temesbe vegyülő Styuka vizről van szó.

és ezeknek saját kenézeik voltak; mi célra? lugosi földjeik számára? bizonytalan. Pelika Miksa 1585. évben Devecsery Gábor kenéze vagy birája Lugoson részt vett, Apafy Istvánnak beigtatásában Zsidovár birtokába. Báthory Zsigmond vajda 1586. évben meghagyja az erdélyi káptalan requisitorainak, hogy szentegyedi Somlyay Gergelyt a fejedelmi jószágok igazgatóját, a lugosi Modlina Ferenc magtalan halála következtében, a királyi fiscusra szállt jószágok birtokába igtassák és pedig a Szörény vármegye karánsebesi kerületében lévő részbirtokokba, melyek Lugason (in oppido Lugas), valamint Cheba, Hegyeres, Gidesteleke, Gavosdia, Zakony, Mutnok, Morencz, Ohaba, Csernota, Belye és Zgribest falvakban találtatnak. A káptalani requisitorok társukat, kölosvári Lippay Pétert, e parancs foganatosítására kiküldik, ki is Laczug László fejedelmi emberrel Lugosra ment, hogy a fejedelmi jószágok igazgatóját a Modlina Ferenc [1]) után maradt ház birtokába igtassák. De ennek azonnal ellentmondott Peyka László, Peyka János nevében (ki Peyka Péter és Osztrovy Katalin fia volt), valamint Tivadar Erzsébet, előbb Modlina Miklós, azután Thoma Ferenc özvegye, a maga és fia, lugosi Modlina Menyhért nevében. Mint a kuriának szomszédjai jelen voltak temeselyi Désy János, Luka Márton és Sebesy György. Egyúttal Luka Márton is tiltakozott az ellen, hogy a jószágok igazgatója Hegyeres falu és Gedeteleke praedium részbirtokába igtattassék. Ezek Lugos saját határában fekszenek, és ő ezeket Modlina Ferencnek csak zálogba adta, tehát a fiscus nem teheti rá kezét.

Ugyan ez évben (1586.) Rácz Márk, Lugoson a Sebes utcában fekvő házát eladja; szomszédjai voltak Sárga Mihály és Ilia László. Midőn Báthory Zsigmond 1589. évben Olaz Marian lugosi lakost nemesi rangra emeli, az ő lugasi házát is adómentessé teszi. E ház Gyarmati István diák és Vajda Menyhért háza közt feküdt.

Lugas határának terjedelmét tanusítja, hogy Serked, Gedetelke és Hegyeres (a mai Hezeres) álladékát is foglalta magában.

---

[1]) Már 1573. említtetik mint lugosi nemes.

Báthory István kormányzásával aránylagos jólét kezdett csirázni a kettős bánságban. A lugosiak már kevésbé féltek a törökök támadásaitól, sőt inkább ők váltak támadókká; az ilyen vállalkozás persze nem mindig sikerült, sőt vérengzéssel visszatorolva lett a törökök által. Így történt Satádon (Csatád?), a melyet a lugosiak és karánsebesiek 1572. évben megrohantak, de kik közül sokat levágtak. Ez esetre nézve Báthory István meghagyta portai követének, hogy őt mentegesse. Az utasítás ebbeli pontja sajátságosan van szerkesztve. »Lehetetlen dolog, erdélyi avagy lugasi fi latorrá ne legyen és gonoszságot ne cselekedjék, sőt város és falu sincs oly, kibe az lator ne mehessen; de az én uram (értsd Báthory István) birodalmába... .... és kézbe akad azféle latrokba, sem feje, sem józsága, oly böntetése leszen. Most cirkáltatja az én uram mind nemes és paraszt rendet, és érdemek szerint megbüntetik. (Végre) az én uram ez dolgot meghallván, mostani sebesi bánnak vigyázatlan voltájáért mindjárt elveszi tőle az bánságot és mást vet oda.«[1]) Kire hárítja a vajda a békezavarás bűnét? nem tudjuk. A lugosi és karánsebesi bán nevét 1570. évtől 1574. évig nem ismerjük.

1588. évben illadiai Palatics György volt lugosi bán, — pár évig e hivatal mások kezében volt, — de 1592. évben ismét annak élén áll; csak 1595. évben lett utóda Békés István. Palatics székhelye Lugas volt, nem Karánsebes, a mit abból is lehet következtetni, hogy neje Serédy Erzsébetről biztosan tudjuk, hogy 1593. évben itt lakott.

Báthory Zsigmond fejedelem 1591. Váradi Gergely diák egy lugosi házát a Czermuran utcában mindennemű egyenes és közvetett adó fizetése, szállásadás és szolgálmányok alól felmenti és nemesíti. Ezen ház szomszédja volt Opinkás Miklós háza, más részről Görög János kertje. A házhoz tartoztak még szőllők és szántóföldek. A fejedelem ugyan ez évben Babos János házát is — Lugas városban, a lugasi kerületben, Szörény vármegyében — hasonlókép minden adófizetés és szolgálmányok alól felmenti. Ezen házzal határos volt Gore István háza, más részről nemes Dragomany Ferenc özvegyének Kata-

[1]) Szalay László: A magyar történelemhez 48. 49. l.

linnak, harmadik oldalról Goncz Gáspár szabados háza, az úgynevezett Alsó-utcában.

Palatics György 1594. október 11-én, mint lugosi és karánsebesi bán Lugoson törvényszéket tartott, és ott itéletet hozott a néhai Devecseri Gábor jószágainak megosztása ügyében, annak özvegye Rakoviczai Borbála és lugosi Devecseri Anna, Katalin, Zsuzsanna és Zsófia közt. Báthory Zsigmond 1596. évben karánsebesi Mutnoki Farkasnak kegyelmi levelet ad azon bűnére nézve, hogy lugosi Vajda Menyhértet megölte, és meghagyja Szörény vármegyének, valamint Lugos biráinak, hogy Mutnokit ezen bűneért ne bántsák.

A jószágokba való beigtatások sokszor szolgálnak alkalmul a Lugoson lakó nemesekkel való ismerkedésre, mert mint szomszédok az ilyen alkotmányos eljárásban részt vesznek. Így több példa 1597. évből: Lugasi János, lugasi Thabor Benedek, lugasi Béla Albert nemesek és Swyko Olva de Lugas részt vesznek, midőn a Bésán család Belincz stb. falvak birtokába vezettetik. Sztanissa Mátyás diák, Belan Albert és Sebessy Péter Lugosról Monostorra; Luka Márton, Szoláty György és Magyar Mátyás a fejedelemnek Lugoson lakó familiarisai Marsinára mennek, midőn ott Török István volt beigtatandó. Lugasi János, ki mint Butyin és más falvak birtokosa ismeretes, december 30-án egy lugasi birtokába várt beigtatást. Szoláthy György kir. ember és Zákán Gábor az erdélyi káptalan embere által; azonban egy lugasi nemes, Wlad János e beigtatásnak ellent mondott. Mint szomszédok ki voltak küldve Ilosvay Márton diák, lugasi főbiró, ki, miután egregiusnak neveztetik, nemes ember volt; továbbá Gyarmathy István diák, Vajda Mihály, Nache János és Belan Albert.

Báthory Zsigmond fejedelem mozgalmai, belevonták Lugost a háború esélyeibe. A törökök 1598. évben megkisérlették Csanád elfoglalását, de ott kudarcot vallván, ezt egy másik hadi vállalattal akarták jóvá tenni. Alig két hétre a csanádi kudarc után, Szoliman temesvári pasa 2700 főnyi csapattal Lugos ellen intézett támadást. A lugosi vár parancsnoka akkor Barcsay András volt, ki a pasa szándokáról érte-

sülvén,[1]) a várat hű őrséggel megrakta, ágyukkal ellátta, és azon utcák nyilásain és keresztutakon, a melyeken a pasa közeledése váratott fegyveres vitézeket állított fel. Maga Barcsay két ezer lépésnyi távolságban a város előtt lesben állott, meghagyván Gyuraka Györgynek, a vár élelmezőjének, hogy mihelyest az ellenség az első határkőhöz megérkezik, erről a toronyról elsütendő ágyúval adjon jelt. Gyuraka azonban, vagy félelemből megzavarodva, vagy másutt lévén elfoglalva, erről megfelejtkezett, és a pasa ez okból csaknem észvétlenül jött hajnalban Lugas külvárosaiba. A városiak felettén megütköztek azon, hogy az ellenség nem azon oldalon nyomult be, a mely oldalon várták, és a melyen az ő fogadtatására Barcsay előkészületeket tett, hanem egész más oldalon, a hol két házat felgyujtott, hogy a lakósokat megfélemlítse, és a segélyre sietőket lekoncolja. Barcsay András, habár a jeladási ágyúdörgést későn hallotta, Lugas védelmére sietett, — a mi a harc ingadozását csakhamar eldönté, mert a törökök számban, a lugasiak vitézségben fölényben voltak. A törökök ellen intézett golyózápor és a lovasság hosszú lándsái megtörték a törökök sorait, és ezek futásnak eredtek. A temesvári pasa nemes lovára bizta életét. Midőn a Temes hídján át menekedni akart, ezt a miéink által szétvetve találta; ezért kevesed magával a folyóba vetette magát, és így a legtekervényesebb útakon menekedett meg Temesvárra, és Barcsayval megmérkőzni nem érzett többé kedvet. E csatában jeleskedett Kapturÿ János gyalogcsapat századosa, szintoly testi erejű, mint nagylelkű vitéz. Továbbá Vajda Mihály, Lugassi János és Fodor Ferenc, kik mindnyájan a veszély közepett viaskodtak. A törökök részéről mintegy ötszázan vesztek el;[2]) de seregüket üldözni nem volt tanácsos, a lugasiak őrsége számra igen csekély lévén. A lugasiak mint diadaluk emlékét az elesett törökök fejeit a város körül beásott póznákra tűzték fel.[3]) Fogságba esett 250 török, ezek között

[1]) Istvánfy szerint Szolimant a Temesvárott tartozkódó renegátok biztatták Lugos megtámadására, mint, melynek vára gyönge lévén, könnyen elfoglalható. Épen e renegátok azonban lettek Barcsai kémei.

[2]) Így Szamosközy. De Bethlen Farkas szerint közel 700, Istvánfy sz. pedig 411 török veszté itt életét.

[3]) Szamosközy II. köt. 92—95. lap. Istvánfy Liber XXI. 445. lap.

több magas rangu egyén is; köztük Ibrahim aga, ki magát 3 nap mulva 8 ezer aranynyal váltá ki. Zsákmányul esett Soliman hosszú és még a rudnál is hosszabb zászlaja, két aranyos más zászlóval együtt. A lugosiak vesztesége csekély volt, legjobban gyászolták Josepovics [1]) János halálát.

Ez történt 1598. július 7-én reggel. A foglyok és a diadali jelvények Fehérvárra küldettek.

A helyzet megértésére említendő, hogy valamint Csanádon Lugasi Ferenc volt a Rudolf császár által kinevezett várparancsnok, úgy Lugoson Barcsay András szintén a császár nevében őrizte a várat. E körülmény abban találja magyarázatát, hogy Báthory Zsigmond az utóbbi években erősen közeledett a prágai udvarhoz, és Rudolffal valamint Miksa főherceggel benső szövetségben állott, mig 1597. december 23-án Prágában Carillo Alfonz azt a szerződést kötötte, melylyel Báthory Zsigmond Erdélyt Rudolfnak átadta.

Szuhay István váci püspök és Istvánfy Miklós császári biztosok azt irják 1598. július 4-én Rudolfnak, hogy Mihály vajdától, és Barcsay Andrástól »ő császári fölségének lugasi kapitányától« azon fondorkodásokról kaptak jelentést, melyeket a törökök gyakorolnak az ország ellen. Értesitik a császárt, hogy a törökök Lippát vagy Csanádot bevenni, aztán Erdélybe betörni akarnak. [2])

Bethlen Farkas szerint a törökök június végén kisérlették meg Csanád ostromát, még is Szuhay és Istvánfy a császári biztosok, a kikhez Lugasi Ferenc segélyért folyamodott, még július 4-én csak a törökök szándékáról Csanád megvivására beszélnek. Istvánfy azt irja, hogy Szoliman pasa július 6-án estve vonult ki Temesvárból Lugos megtámadására; és igy Bethlen Farkas azon mondását, mintha Szoliman alig két hétre a Csanád alatti veresége után (vix binae dierum hebdomades intercesserunt) kiindult volna Lugas megtámadására, nem lehet oly szigorúan venni, mert ha Csanád már június 23-ka táján szabadult volna meg a török ostrom alól, a császári biztosok nem mondhatják július 4-én, hogy a törökök Csanád ostromát tervezik.

[1]) Istvánfy Joseffeius-nak nevezi.

[2]) Erdélyi országgyülési Emlékek IV. 186. lap.

E korban Lugos folytonos szorongatásban lévén, csak kétkedve fogadjuk Engel Keresztély azon adatját, hogy a lugosi hajduk 1598. július 29-én a viddini szandsákságban fekvő Kladovát a Duna jobb partján elfoglalták és felperzselték volna. [1])

Rudolf tétlensége és Báthory Zsigmond állhatatlansága új bonyodalmakat szült. Báthory visszavágyott a fejedelemségre, és augusztus hóban elhagyván Sleziát augusztus 15-én visszaérkezett Erdélybe, a honnan tüstént hadsereget küldött Nagyvárad felé, de oda sietett Saturdsi Mohamed nagyvezér is, a kivel azonban nem tudott egyetértésre lépni. Zsigmond megint mást gondolt, és 1599. év elején követeket küldött Rudolfhoz, kik annak a fejedelemséget újra fejalánlják. De a választ, melyet hozandók valának be nem várván, március 29-én Erdélyről Báthory András bibornok javára lemondott. Az utóbbit a törökök is megerősíték méltóságában, de Jenő és Lugas várát maguknak kérték.

Ez alatt a Szeged táján telelő tatárok, tavasz felé ismét szokott munkájukhoz, a pusztításhoz láttak, egyik rajuk Lugos vidékére is elhatolt, és kegyetlenül dúlt és ölt mindenütt. Az új fejedelem, Báthory András bibornok 300 fegyveres lengyelt, és ugyannyi magyar gyalogságot és lovasságot küldött Lugos és Jenő várába, a megfogyott őrség kiegészítésére.

Most Mihály havasalföldi vajda lép fel a színtérre. Rudolf ugyanis június 9-én Tergovistban oly szerződésre lépett, mely szerint a vajda Báthory András megbuktatására vállalkozik, a Havasalföldet hűbérül fogadja Rudolftól, és iránta hűséget fogad. Szándéka azonban az volt, hogy Erdélyt a német császár véduralma alatt elfoglalhassa. Szándékát el is érte. Báthory András 1599. október 28-án Nagy-Szeben közelében a schellenbergi téren csatát és életét veszté, — mely alkalommal Barcsay András a szerencsétlen fejedelmet erős lovashaddal segítette.

Mihály vajda mindinkább bitorlóvá nőtte ki magát, a mit a császáriak elég későn vettek észre. Hogy Erdélyt magának biztosítsa, a törökökkel kezdett alkudozni, kik hajlandók

[1]) Geschichte des ungrischen Reichs. II. Theil. 6. lap.

is lettek volna őt fejedelmül elismerni, ha nekik Lippát, Jenőt, Lugost és Karánsebest kiadja. Azonban vad kegyetlenségét az erdélyi rendek megsokallván, tőle elpártoltak és Basta György császári vezér védelmét vették igénybe, és viszont őt támogatták. Mihály vajda Lugosra küldött segitségért, holott semmi kész nép nem volt, a község is mind az erdőre futott volt. Már september első napjaiban vette a hírt, hogy segitséget innét ne várjon. Basta 1600. év september 18-án a vajdát Enyed és Miriszló közt megverte, még mielőtt Barcsay András a lippai lugosi és karánsebesi hadakkal a vajda segitségére érkezett volna.

Ez évről (1599.) még egy házi ügyet említünk pótlólag; hogy t. i. február 4-én Lugosról Szilágyi Lukács, Sztanissa Mátyás diák, Vajda Mihály, János és György mint szomszédok jelen vannak, midőn a szurdoki Busori család bevezetése történt Szurdok, Ruzsinos stb. birtokába.

Básta kegyetlensége oda fejleszté a dolgot, hogy az erdélyiek Báthory Zsigmondot ismét visszahivták, a ki Moldvából belépvén 1601. március 27-én most már harmadszor foglalta el a fejedelmi széket. Rudolf erre Bastát és Mihály vajdát együtt küldte Erdélybe; augusztus 3-án Goroszlónál csata döntötte el a vetélykedők sorsát, — Zsigmond megveretett, mire az erdélyiek Déésre, Barcsay András Lugosra, Zsigmond és Csáky István Moldovába futottak.

Az erdélyiek a töröknél kerestek segitséget, de ezt csak nehéz feltételek mellett nyerhették volna a milyenekről az erdélyiek hallani sem akartak. A törökök nevezetesen Lippát, Jenőt és Lugost, azok környékével együtt kérték. Ezek voltak a császáriak vágyának tárgyai is, és Mihály vajda a császárban előidézendő jó hangulatra számított, midőn június 4-én neki azt irta: reményli, hogy azon módon, melyet megkisérleni kezdett, a nevezett három várat a császár hatalmába ejteni fogja.[1]) Azonban a két »szövetséges« nem tudott megférni egymással. Midőn a vajda bitorlásai a császár tekintélyét és uralkodását Erdélybe veszélyezteté, Basta az ő halálát elhatározta, és a vajdát augusztus 19-én Torda mellett megölette. A

[1]) Történelmi Tár. 1883. évfolyam 501. 502. lap.

harctéren azonban egyelőre nem nagy sikert aratott, sőt inkább, midőn hallá, hogy a törökök Lugos és Karánsebes felől segitséget küldenek Báthory Zsigmondnak, Déésre vonult vissza.

Zsigmond 1601. évi novemberben vissza jött Erdélybe, de hamar megutálván a viszonyokat, gr. Csáky István és Barcsay András által 1602. március elején Bastával fegyverszünetet, Rudolffal pedig szerződést kötött. Július 26-án örökre bucsút mondott Erdélynek, Basta pedig Kolosvárott a rendeket újra felesketteté Rudolf hűségére.

A német kormány azonban keveseknek tetszett Erdélyben, ott mindig volt egy hatalmas nemzeti párt, a melynek hívei, ha balra fordult sorsuk, a töröknél találtak menedéket. Ez időszerint Székely Mózes emelte a nemzeti ügy zászlaját. Ő és hívei nógatták a temesvári pasát, hogy velük egyesülten szorítsák ki Bastát Erdélyből. Lugoson akkor, úgy látszik, még Barcsay András parancsolt, ki, úgymint azelőtt Mihályvajdához, most Bastához híven ragaszkodott. Nyáry Pál még 1602. augusztus 6-án azt irja, hogy Bektas pasa Temesvárnál táborozik, és hogy ő az egész tartományt Váradtól Lugas és Karánsebesig, valamint Lippa és Jenő körül elpusztítani, ez által Bastát Erdélytől elvonni akarja. Tudták e készületeket, és még is mily siralmas eredmény! A törökök már augusztus 7-én rohanták meg Lugost, melynek felét felperzselték, élelmét elpusztiták, és marháját elhajtották. A városi tanács egy magyarul irt levélben még ugyan az nap segítséget kért Bastától, melynek szövege igy szól:

»Illustris ac Magnifice domine domine nobis clementissime, perennium servitiorum nostrorum perpetuam oblationem in gratiam illustrissimae Magnificentiae Vestrae, cum fidelitatis obsequio. Az hatalmas Isten Nagyságodnak egy napját ezerré tegye, sok kivánta jó szerencsénkkel áldja meg Nagyságodat. Kegyelmes Urunk, ez elmult napokban két atyánkfiát bocsátunk vala Nagyságodhoz, hogy Nagyságodnak adják értésére, hogy Temesváratt igen gyülekeznek az törökök, az kémek is, kiket oda bocsátottunk, nyilván mondják, hogy reánk akarnak ütni; de azok (atyánkfiai) az útból tértek meg, és nem akarták Nagyságodat megtalálni veszedelmünk felől; ez alatt ez mai nap Kegyelmes Urunk ugyan reánk ütének,

voltak kétezer lovas török, és nyolcszáz gyalog pandur; oly szertelen reánk ütének, hogy az vár kapujáig vágtak bennünket, városunknak felét mind megégeték, marhánkat mind elhajták, az minemű gabonánk vala, azokat is mind megégeték, rabot számtalant vűnek el; ellenek, hogy állhassunk, nem lőn erőnk hozzá, mert az mely hajdúságot Nagyságod mi közünkbe rendelt vala, az bé nem érkezett vala, a szolgáló nép peniglen, az kiknek Zsigmond fejedelem ő felsége sok jószágokat osztott vala, annak jobb része mind elszökék mellőlünk, maga azoké a fő örökség városunkban. *Városunk mezőváros*, és árokkal megerősítettük vala, de azt is mind elégeték mostan a pogányok.

Könyörgünk azért Nagyságodnak, mint kegyelmes Urunknak, Nagyságod rendeljen annyi segítséget minekünk, kik megszabadíthassák hazánkat a pogányoktól, és hogy kegyelmes Urunk pénzén éljen, mert az mi gabonánkat az tűz emészte meg, és mi magunk is élhetetlenek maradtunk. Azoknak penig jószágokat kik ilyen végső nyomorúságban mínket elárulának és az veszedelemben hagyának, Nagyságodnak könyörgünk, Nagyságod jószágokat deputálja városunk épületére és megmaradására: mert kegyelmes Urunk, mi életünket nem szántuk elveszteni ezért az helyért, és az várat is megtartottuk az hatalmas Császárnak és Nagyságodnak; most is k. Urunk, eléggé voltak azon a pogányok, hogy az várat megadnók nekik, de megmutattuk hullásával, testünk szakadásával és sok kárunkkal, rabságunkkal, hogy az római Császár és Nagyságod hívei vagyunk, ezután is kegy. Urunk az míg élünk, fejünk fenállásáig vérünk hullásával akarunk mind az felséges római Császárunk, mind nagyságodnak szolgálni nagy hívséggel. Nagyságod az segítséget ne késleltesse, mert itt megromlottunk annyira, hogy ha ezután segítségünk nem leszen, veszedelemnek fiai vagyunk és leszünk. Nagyságod kegyelmességét várjuk. Tartsa Isten meg Nagyságodot hosszú boldog esztendőkig jó egészségben. Ex *Lugas*, septima die Augusti anni 1602. Ejusdem Illustrissimae Magnificentiae Vestrae servitores ac fideles perpetui Petrus Gorog judex primarius, ac universi senatores oppidi Lugas.«

Semmi sem mutat arra, mintha e levélnek Bastánál sikere

lett volna; különös benne az is, hogy a bánról szóval sem történik említés. Mi ez évre általában lugosi bánt nem tudunk kimutatni. [1])

Tavaszszal 1603. évben, »midőn még a fű ki sem jött volna«, Székely Mózes kimozdult Temesvárról Erdély megszerzésére. Nem Lugost támadta meg először, mely útjába esett Erdély felé, hanem Karánsebest. Ügyes közbejárók, és a lakósok beleegyezésével csakhamar urává lőn a városnak. [2]) Székely Mózes őrséget sem hagyván Karánsebesen, seregét most Lugos alá vezette, az az Gavosdia mellett szállt táborba. A lugasi várban Huszár Péter [3]) bán csak néhányad magával — Enyedi Pál függeléke szerint 9—10-ed magával, Szamosközy szerint csak 10—12 emberrel — volt elzárkózva. Az öreg vitéz hiába fáradozott abban, hogy a lugasi polgárokat, és zsoldos katonákat nagyobb számban megnyerje a vár védelmére. [4]) Székely Mózes, valamint Karánsebesnél, úgy most Lugosnál a fegyverek sikerét közbejárók által a népnél biztosította magának a megvívandó város lakosainál. Lugosra e célra tekintélyes karánsebesi embereket küldött: Gyuraka Györgyöt, és Somogyi Istvánt. Ezek a rác és oláh lakosok közt sok embert találtak, kiknek hajlamát Székely részére megnyerték, titkos hívei voltak azon katonai és polgári egyének közt is, kik Huszár környezetében voltak. [5])

A külső palánkbeliek és a városi lakosok Székelylyel titkon egyetértvén, a bánt rút szitkok közt a kastély feladására hívták fel, melyet a bortól felhevült nép, midőn tagadó választ kapott, Nagy Albert vezérlete alatt megrohant, ajtaját bezúzta.

---

[1]) Lásd Pesty: A szörényi bánság története I. 305. lap.

[2]) Az elfoglalás módjára nézve lásd Pesty. A szörényi bánság története II. 147—149. l.

[3]) A brenhidai Huszár család törzse.

[4]) Enyedi Pál erről így ír: az bán soha az város népit sem a kevés fizetett népit mellé nem hítta az külső palánkból, hanem a fizetett nép a várossal megegyezett.

[5]) Enyedi Pál folytatója így ír: Mihent az előjáró Nagy Alberttel és Aly csauszszal elérkezék, egymással megegyezvén, egymást nagy szeretettel látták, kezet fogdostak mind, hogy megegyeztenek. Gyuraka Györgyöt és Somogyi Istvánt a város ezelőtt való éjjel expedialta volt titkon Moseshez, kit az bán nem tudott.

Ugyan akkor a vár másik oldalán hágcsókon mászták meg a falakat. Nyitva állván a vár, Szentmiklósi Györgyöt a porkolábot meggyilkolta, s a bánt irgalmatlanul elvervén, megkötözve Székely táborába vitte. Székely, hogy részrehajlatlanságát tanusítsa, Huszárt Bectas pasához küldte, kérvén őt, hogy a mennyire lehet, kegyesen bánjék vele, és életét kímélje. Azonban a tatárok zendülése a netáni jó indulatot Huszár iránt érvényre nem juttatá. Tömegesen szálingózták körül Bectas sátorát, és azzal fenyegetődztek, hogy rögtön elhagyják zászlóikat, és haza térnek, ha nekik Huszár ki nem adatik. Vakbuzgó szenvedélylyel álliták, hogy Huszár elfogatásában az isten nekik a háboru elején kezességet adott jövendőbeli győzelmeikről; ez az első vitéz ember az ő hadakozásuk első szerencséje, ők áldozatot akarnak hozni a jóságos istennek. Székely és Bectas hiába igyekeztek csillapítani a tatárokat, és őket igéretekkel megnyerni, — hasztalan. A zendülés mindinkább terjedt, a tatárok berontanak a pasa táborába, Huszárt kihurcolják, és lekoncolják. Erre előáll Merza, a tatárok vezére, és ünnepies ruhában, karddal körülvéve, vad babonás szertartással, a lefejezett Huszár testéből felszökkenő vérét markában felfogván, a sereg láttára kiitta.[1]) Ezek után a levágott fejet szalmával tömték ki, és diadali jelül Mehemet pasa szeraszkierhez küldték el, ki az elhozónak 100 aranyat adott jutalmul. Ily módon esett Lugos april 11-én Székely Mózes hatalmába.

Nyáry Pál[2]) váradi kapitány april 25-én ez eseményről azt írja Thurzo Györgynek: az ellenség Erdélybe betört; mindenestől tizezren vannak, hatezer pandur, kétezer tatár, hajduság is van velek, a tömösvári törökök is ott vannak, stb. »*Lugast* és Karánsebest megvötték, Huszár Pétert, az lugasi kapitányt az maga alattvalói adták kézben s mind az várat, ő magának fejét vötték, az várossa azontul elállott mellőle, mihelyt megszállotta az ellenség.«[3])

Székely gyors előmenete a császáriak részén békülési

[1]) Szamosközy történeti maradványai III. 12—15. lap. és gróf Mikó Imre: Erdélyi történelmi Adatok I. 212—213. lap.

[2]) Nyáry később Bocskay híve lett.

[3]) Istvánfy Miklós és utána Fessler hibásan írják, hogy Huszár Péter Karánsebesnél vesztette volna életét.

ohajtásokat érlelt. Nyáry és Gyulafi voltak a közbejárók Székelynél, a kinél azt az ajánlatot tették, hogy Lippát, Jenőt, Lugost, Karánsebest és Erdélyt tartsa meg ő, de a részekről (Várad, Kővár, Huszt, Mármaros és a Szilágyság) mondjon le. [1])

Székely e feltételeket el nem fogadta, hanem egész Erdély meghódítását tüzte ki feladatául. Azonban a hitszegő Radul oláh vajda által Brassónál 1603. július 17-én véletlenül megtámadtatván, életét veszté. Meg kell azonban jegyezni, hogy Székely július 14-én, tehát három nappal a végzetes csata előtt, a császárnak békeajánlatokat tett. Lippát, *Lugost* és Karánsebest, miután már megszállva tartja, Erdélytől elszakítani nem engedi. Egyébaránt Kővárt és a Szilágyságot kéri, Bihart és a Marmarost átengedi. Basta visszajött Erdélybe, és seregét Facsetre vitte; innen Lippa felé nyomult elő. Lugoson a magyar őrség önként adta meg magát, Karánsebes is meghódolt, miután az erdélyi nemesség innen Erdélybe visszavonult. Lugos lakosai Basta Györgytől életük és vagyonuk sértetlenségére nézve biztosítást nyernek, azon feltétel alatt, hogy a császári hűségre visszatérnek. Még ugyan ez év november 7-én Horvát Simont, a császár bizonyos számú rác vitézeinek kapitányát Karánsebes és Lugos főkapitányának nevezte ki, némi őrséget is helyezett ide. Ez az új parancsnok ismeretesebb Lodi Simon néven, és rendesen Lugoson lakott.

E korban a szörényi két fővár tartozandóságai nagyon megfogytak, és a birtokba újra belépő császáriak kegyetlenül elpusztult tartományt találtak, melynek állapotát nagy részben ők is idézték elő. [2])

[1]) Erdélyi orsz. gyűlési Emlékek V. 52. lap.

[2]) Az 1603. évi jelentés az erdélyi fiscalis jószágokról azt írja Karánsebes állapotáról: Zue diesem Ortt sollen itziger zeitt mehr nit de zwey dorfer Karan und Czymana genossen, die aber versetzt worden, wie im andern libell zue sehen. Lugosról azt jegyzi meg a jelentés: Bey dieser herrschafft befinden sich mehr nit als der margckh Lugos. Auch noch andere kleine dörfer No 11. die aber itzieger zeitt von dem erbfeindt, gar ödt und verwüst worden, und Hussar Peter obrister genensts. (Erdélyi országgyülési Emlékek V. k. 214. lap.) E jelentés tehát abból az időből származik, midőn még Huszár Péter őrizte a várat. Bukása után bizonyosan nem javultak a viszonyok.

Ez időtül fogva Lugos több évig a keresztények kezében maradt, és annak engedelmeskedett, a ki Erdélyt birta. Egy ideig a császári párt tartotta fenn magát, de 1605. évben mindenünnen kiűzték a német katonaságot, s így június végén Jenő, Lippa, *Lugos* és Karánsebes is megadták magukat Bocskaynak, a megválasztott új erdélyi fejedelemnek, ki azután Keresztesy Pált nevezte ki lugosi és karánsebesi bánná.

Aránylagos állandóság állott be, és a hatalom nem oly gyorsan változtatta birtokosát.

Van most időnk egy pár közigazgatási ügyet is előadnunk.

Rákóczy Zsigmond fejedelem 1607. évben Deési Mihály diáknak, hűséges szolgálatait, melyeket különösen Lugason (in civitate nostra Lugas) [1]) tanusított, Szörény megyei Almafa, Morencz, Szák, Mutnok, Ohaba és Csernota faluban lévő részjószágok adományozásával jutalmazza. Ugyan ez év július 19-én Rákóczy Zsigmond, karánsebesi Palovina Miklósnak Lugason (in civitate) a Heresztény utcában levő házát minden adó alól kiveszi. A ház feküdt Tóth János, és Vlád János háza közt. Ez évben még Trombitás István, a lugasi vár familiarisa Bokcsa, Izgár, Kádár stb. Temes megyei falvakat kapja adományul. A fejedelem több híveinek, ezek közt Bányász György lugasi főbírónak (judici primario Civitatis Lugas) meghagyja, hogy Trombitást az adományozott birtokokba beigtassák. Ez megtörténvén, a begbizottak erről jelentést tesznek 1608. január 11-én Lugason (in oppido Lugas) kelt levelükkel. Báthory Gábor fejedelem 1609. april 3-án megerősíti az oláh kerületeknek V. László által adott kiváltságait, és az Isabella királyné által 1551-ben Lugos városának engedélyezett címert. Báthory Gábor ez év május 4-én Dési Mihály diáknak címeres nemességet adományoz, és házát Lugas városában (in Civitate Lugassiensi) adómentessé teszi. E ház a Szuszány utcában fekszik keletről Sárga Gáspár és Miklós, délről Hegedűs Miksa, nyugotról az országút, és Somogyi István, éjszakról Vajda István háza mellett. Ugyan ez év (1609.) május 8-án Somogyi István, Deési Mihály diák, Bányász Márton, Dévay Jankul, Kempul

[1]) Rákóczy Zs. Boros Jenőt is Civitas-nak nevezi.

János és Radul György az erdélyi káptalan requisitorai előtt megjelenvén, Toysa Miklós lugasi főbíró, valamint a lugasi kerület és Lugas városa tanácsosai, és az egész nemesi közönség, az oláhok és kenézek nevében, tiltakoznak az ellen, hogy Báthory Gábor fejedelem nem rég egész *Lugas* városát, annak kerületét és tartozandóságait Szörény vármegyében, a maga fejedelmi tanácsosának Némethy Gergelynek adományozta, régi kiváltságaik sérelmére. (Oklevéltár II. 522. sz.) Az a fejedelem, a ki megerősítette a kiváltságokat, meg is szegte azokat.

Vályi András azt írja, hogy Lugos hajdan a híres Lugasy nemzetség birtoka volt, — nem mondja mikor. [1]) Erre vonatkozó bizonyítékokat én sehol nem találtam.

Bethlen Gábor megérkezettnek hitte idejét, hogy útját az erdélyi trón felé vegye. A zultánnál kieszközlötte, hogy erdélyi fejedelemmé elismertessék Lippa és Jenő átadása kötelessége mellett. Nazuf nagyvezir 1613. március 3-án Szkender kanizsai pasát az Erdély ellen indítandó had szerdárává nevezte ki, mire ez azonnal Erdély ellen indult és útközben rőptiben *Lugast* elfoglalta; de Lippát és Jenőt bántatlanul hagyta. [2]) Szeptember 2-án azt írja Sarmasághy Zsigmond a nádornak: Báthory követet küldött hozzánk, hogy térjünk vissza Erdélybe. Karánsebes, *Lugos* és az én várom már török kézen van. Bethlent akarja a török fejedelemmé tenni, a városok tanakodnak és nem bíznak a törökben. [3]) Azonban a válság kevéssé utóbb eldőlt, mert Báthory Gábor fejedelem Nagyváradra menekült, hol 1613. október 27-én a köpenyforgató Géczy András által megöletett. Géczy most azonnal Jenő, Lippa, Karánsebes és *Lugos* várakba írt: hogy imide-amoda ne hajladozzanak, hanem az új fejedelemnek hódoljanak. A porta t. i. már 1613. május 1-én Bethlen Gábort tette erdélyi fejedelemmé.

Ez évben (1613.) Keresztesi Pál volt lugosi és karánsebesi bán és szörényi főispán, somogyi Borbély Ferenc al-bán, Ilosvay Bálint lugosi nótárius.

---

[1]) Vályi: Magyarországnak leirása II. 550. lap.

[2]) Ortelius Chronica II. köt. 43. lap., hol a helynév Lugatsch-van írva.

[3]) Történelmi Tár 1879. év 362. lap.

Lugos 1614. évben, régi szabadsága értelmében, a főbíróság tisztére három embert jelölt ki, és megkérte Bethlen Gábor fejedelmet, hogy a három közül egyet javasoljon, ez fogna lenni főbíró. Bethlen Gábor egy május 23-án kelt levelével Bethlen Péter karánsebesi és lugosi bánt hatalmazta meg arra, hogy a kijelöltek közül főbirót nevezzen ki. Kire esett a választás? az nincs feljegyezve. Bethlen Gábor 1616. február 4-én azt írja deregnyei Daróczi Ferencnek, hogy a portánál azzal fenyegették az ő követét: Balássi Ferencet, hogy soha addig el nem bocsátják őt, míg nemcsak Lippát, Jenőt, hanem a Homonnai igéreti szerint egész Vaskapuig Lugost, Karánsebest és Váradot a török császárnak át nem adja. De Ali pasának abban kedve nem teljesedett.[1]) Február 6-án ugyan e tárgyról azt írja a fejedelem Rhédey Ferencnek: A budai pasa sollicitálja Homonnai mellett a fejedelemséget, Erdélynek 10 esztendeig való adóját igéri Homonnai nevével, egyszersmind annak felette mind Lippát, Jenőt, *Lugast*, Karánsebest, de istennek hála, semmit nem efficiálhatott.[2]) Azonban a bécsi ármány, mely Homonnai Györgyöt mint trónkövetelőt vele szemben felállítá, mégis nyomást gyakorolt Bethlen elhatározásaira. Homonnai nem csak Lippát igérte oda a töröknek, mint Bethlen, hanem azonfelül még Jenőt, Lugost, Karánsebest és Váradot is.[3]) Báthory Zsigmond ideje óta valamennyi erdélyi fejedelem Jenő

[1]) Bethlen Gábor politikai levelei. Közli Szilágyi Sándor, 38. lap.

[2]) U. o. 42. lap.

[3]) Lugos oda igérése már Báthory István vajda idejében vette kezdetét. Akkor t. i. Békés Gáspár mint erdélyi trónkövetelő lépett fel és kereste e célra a törökök barátságát. Ezek azonban őt 1574-ben csak *Lugos* és Karánsebes átadásával bizgatták — mely nem volt az övék. Legjobban jellemzi Békés ebbeli működését maga Báthory Istvánnak ellene és párthívei ellen 1575. augusztus 6-án hozott elmarasztaló ítélete: »igérte (t. i. Békés) a török császárnak négyszázezer forinton s a megkettőztetett adón kivül, Erdély legnemesebb tagjait: Váradot, Bajont, Sakát, Sarkadot, Kerekit s amaz egész vidékét a karánsebesi és *lugosi kerülettel* egyetemben, hogy számos keresztyének halálával és vérével magának a korlátlan főhatalmat, az országnak a végveszélyt szerezze.« (Szalay: Erdély és a Porta. 237. lap.) I. Rákóczy György 1633. évben hírét vette annak, hogy vetélytársai már Jenőt, *Lugast*, Karánsebest a vaskapuig igérték oda. A fejedelem azért meghagyja Kőrössy Istvánnak, az ő követjének, hogy ez ármányokra vigyázzon.

és Lippa átadására kötelezte magát. Az erdélyi három nemzet gyűlése már május 6-án intette Keresztesyt, hogy Lippa átadását nem lehet többé halasztani; azt az utasítást adta a diéta Keresztesynek, költöztesse ki a Lippaiakat Lugosra és Ilyére, nehogy Erdélyt a lippai vár miatt a végső veszedelem érje. De a dolog nem ment oly simán; nagyobb bajt tehát elkerülendő, Bethlen Gábor Lippa falai alatt termett, a várőrséget megadásra kényszeríté, aztán Lippát, az oda tartozó erődökkel együtt, június 12-én a törököknek átadá. De Jenő várát továbbá is megtartá.

Nagy Pál bán 1621. január 5-én azt írja Lugosról Bethlen István erdélyi kormányzónak: Semmiképen az vármegyét reá nem vehetem, hogy az uraimnak ide Lugasra szénát hozatnának falujokról pénzekért. Itélem, kegyelmes uram, Nagyságodat is meg fogják felőle találni, kérem Nagyságodat, ne adjon jó választ nekik, mert ő kegyelmeké ezen a földön az faluk, nem az lugasiaké. Egynehány falujok el is futott volna eddig, ha ő kegyelmek ide nem jöttek volna. [1])

A fejedelem 1624. évben rendeli, hogy lugasi Somogyi István mindkét nemre nézve egy kiváltságolt és nemesített lugasi ház birtokába igtattassék. Az adómentességet és nemesi címert már azelőtt Báthory Gábor engedélyezte; a beigtatás 1625. évben ment végbe.

Bethlen Gábor 1628. évben Loncza Györgyöt, lugosi számvevőt és jegyzőt, ki már gyermekkorától fogva a szépművészetekre adta magát, és előbb Szini Klára (magistra), néhai Károlyi László mester özvegyének udvarában oktatott, egy eddig polgári avagy paraszt telkére nézve adómentesíti. E házzal határosak keletre a vásártér, valamint Dorka Ádám és Urczugh Márton házai, délről Busor Máté háza, nyugotról és éjszakról a nyilvános piacok. A fejedelem emberei Loncza Györgyöt és örököseit beigtatták e szabadalmak és adómentesség birtokába. Lugos itt megint oppidumnak neveztetik.

Dévai Nagy Pál lugosi és karánsebesi bán kérelmére, Gábor erdélyi fejedelem 1628. április 19-én Farkas Miklóst és testvéreit Györgyöt és Mihályt nemesi rangra emeli és Miklós-

[1]) Történelmi Tár 1882. évfolyam 439. 440. lap.

nak Lugoson, a középutcában fekvő házát adómentesíti. Hasonlókép adómentesíttetik 1634. évben lugosi Máthé Márton Lugason fekvő háza, midőn a fejedelemtől címeres nemességet nyer.

1634. évben szerezte meg Árdán Farkas lugosi főbiró a városi szabadalmak hiteles átiratait a gyulafehérvári káptalan levéltárából.

Különös eset gyanánt említik Nagy Pál lugosi bán törvénytelen eljárását 1640. évben, ki egy kath. embert megbüntetett, mert Lugosra jövő kéregető papokat házába befogadott. A karánsebesi jezsuitáknak szigorú büntetés alatt tiltja ezentúl a lugosiakat, kiknek papjaik nem valának, meglátogatni. Rákóczy pártját fogta Nagy Pálnak, azt mondván, hogy a bán nem önkényesen járt el, hanem az ő tudtával és akaratával történt ez, és a törvény értelmében. Továbbá nem is ártatlanokat büntetett, mert ama papok az őröket meg akarták csalni és katonai álruhában jöttek Lugosra, a hol nemcsak katholikusokhoz, de még protestánsok házaiba is bementek kéregetni. De miután a panaszlók az eljárást mégis sérelmesnek találták, a fejedelem május közepe táján megigérte, hogy a katholikus ügyet Lugoson orvosolni fogja. [1])

Ifj. Rákóczy György erdélyi helytartó, atyját a fejedelmet, 1644. június 10-én Nagy Pál bán kimultáról tudósítja, pedig »még nagy szüksége volna reá Lugoson.«

Rákóczy György fejedelem 1644. Szászvárosi Péter, másképen Pap de Lugas, a hátszegi orthodox oláh egyház Lugoson lakó lelkészének a piac-utcában fekvő nemesi curiáját, mely a kolosvári 1615. évi országgyűlési törvény szerint a kir. fiscus és a lugosi vár számára lefoglaltatott, [2]) nevezett Papnak és nejének, Kis Borbálának ezer magyar forintban beirja. De az 1650. évi diéta *Ó-Lugos*, Bényes, Vallelunga stb. jószágot kétségtelen fiscalis birtoknak nyilatkoztatja.

Oláh Miklós esztergomi érsek és királyi kancellár, azt írja 1536. évben Lugos viszonyairól: hogy lakosai csaknem

[1]) Kazy: Historia Reg. Hungariae II. 30—32. lap.

[2]) A kolosvári diéta 1615. szeptember 27-én Karánsebest és Lugost fiscalis jószágoknak nyilatkoztatta.

mind katonáskodó lovasok.[1]) A nevezett státusférfi e szavai újabb világosságot nyernek II. Rákóczy György egy 1654. évi intézkedése által. Miután t. i. azon részek, melyek a lugosi erősség közelébe esnek, az ellenség megtámadásának többet vannak kitéve és gyengébbek is, mint a távoliak, azt akarván, hogy a hadképes lakosság száma növekedjék, Lugosnak azon lakosait, kik eddig földmívelési sorsban éltek, e járom alól felszabadítván, bizonyos feltételek alatt fegyver alá szólítja. Ugyanis felszabadíttatnak a jobbágyi szolgálmányok alól és a fejedelmet mint lovasok, kivált Lugos őrizetére, szolgálni tartozzanak. Csak a bánoktól és erdélyi fejedelmektől függjenek. Engedelmességgel tartoznak a bánok által számukra kinevezett kapitányok és más tisztek iránt.[2]) Peres ügyeik a kapitányi székhez, felebbezés útján a báni székhez intéztessenek. Minthogy Lugos lakossága ezentúl katonai rendű lesz, ügyeik ezen értelemben intéztessenek el törvény előtt. A kocsmáltatási jogról is lőn gondoskodva. A katonakötelezettség átmegy Lugos későbbi lakosaira is, a jövevényekre és a kik bevándorolnak; ők is katonáskodjanak és a jobbágyság alól felmentetnek. E szabadsági levél Barcsay Ákos bán kérelmére jött létre és a fejedelem azt szeptember 29-én írta alá. A kiváltság 1655. február 27-én a kolosvári gyűlésen hitelesíttetett s elfogadtatott; de csak a lugosiakra vonatkozólag, kizárván a netalán később ide szökött jobbágyokat.

II. Rákóczy György, nagyravágyásának engedve, 1656. évben Lengyelország ellen viselt háborút, a lengyel korona elnyerésére. Barcsay Ákos bán szeptember 6-án hosszú levelet intézett hozzá Lugosról, a császáriak és a törökök részén, valamint a magyarok táborában levő állapotokról. A törökök Rákóczyt az ő engedetlenségeért mindenkép üldözték, úgy hogy végre is 1657-ben a fejedelemségről lemondott. Az erdélyi rendek kérelmére Barcsay Ákos a nagy vezér jenei táborába ment; a bánnak már tudomása volt, hogy a törökök őt fogják fejedelemmé kinevezni.

Barcsay Ákos a követséggel 1658. szeptember 4-én érke-

[1]) Bél: Adparatus 30. lap.

[2]) V. ö. alább a lugosi vár leirása alatt a hadőrség állapotját.

zett Boros-Jenőre; két nap múlva a budai vezérnél, szeptember 7-én a nagyvezirnél tisztelgett és itt kérte, hogy a szegény haza sorsán könyörüljön; ezt kell nekie folyvást kérnie, még ha fejökbe kerülne is. »Az ördögnek kell a fejetek,« mond mérgesen a nagyvezér, s mérgesen elereszté őket az napra. Szeptember 8-án a nagyvezir ujólag elfogadta a követséget és itt a budai pasa és más előkelő törökök jelenlétében előadta a megkegyelmezési feltételeket, melyek mellett a zultán békére hajlandó: Erdély adója 15,000 aranyról, emeltessék 40,000 aranyra. Lugos és Karánsebes ne tartozzék többé Erdélyhez, hanem minden hozzá tartozó falvakkal és alattvalóival a zultán birodalmához csatoltassanak; a lugosi-karánsebesi tartomány jövedelméből 15,000 arany küldessék évenkint mint alamizsna Mekkába és Medinába. [1]) A budai pasa azzal fenyegetődzött, hogy a városok át nem engedése esetében a törökök és tatárok egyesülten fognak azok ellen indulni, és azokat földig lerombolni.

A követség válasza e kivánságokra az volt, hogy azok teljesítése nem áll hatalmában s egyebet nem tehet, mint jelentést az országnak. Szeptember 11-én a nagyvezir újolag magához hivatta a követséget és újabb fenyegetésekkel követelte Lugost és Karánsebest. A követség szept. 12-én megigérte a feltételek elfogadását, 14-én azokat véglegesen elfogadta és a szerződést megkötötte. A nagyvezir Barcsayt erre erdélyi fejedelemnek hirdeté, kaftánynyal, bársonyfőveggel, buzogánynyal és fehér lóval megajándékozá, másnap pedig fiának fogadta és védelméről biztosítá.

Nevezetes, hogy Barcsay már szeptember 12-én — tehát a szerződés megkötése előtt — felszólítást intézett Lugos és Karánsebes városához, hogy magukat a töröknek adják meg. Saját nemzetét vádolja és okozza, hogy a haza oly nagy pusztulásra jutott. Nehogy tehát e két város lakosai is kardra hányassanak és városuk elpusztuljon, jobbnak tartja a vér nélküli átadást, a mint azt a nagyvezir kivánta; ő azt esedezéseivel a nagyvezirnél kivitte, hogy az önkéntes megadással előbb őket megkinálja. Odavetőleg említi, hogy ha az országba bevi-

[1]) Hammer III. köt. 487. lap.

tetik (azaz, erdélyi fejedelemségre jut), nekik az elveszett jószágokért, ha szintén nem egyenlőt, de hasonlót adni fog. A helyzetért különösen vádolja a két város vakmerőségét, kik kevesen lévén, mindig versenyeztek és újjat húztak az ellenséggel; végre azt állítja: ezeket bűneinken kivül Rákóczy György vakmerőségének, megátalkodottságának tulajdoníthatjuk mindnyájan.[1])

Ime, így búcsúzott el az utolsó lugosi-karánsebesi bán a maga tartományától.

Az erdélyi fejedelemség ára mindig egy pár magyarországi vár volt. Rendesen Lippa, Jenő, Lugos, Karánsebes forgott alkudozásban. Bethlen Gábor, tekintettel Homonnai György versenyzésére, tényleg át is adta Lippát. Bethlen követe a portánál, Kamuti Farkas, saját ura ellen fondorkodott, és kész lett volna Jenőt, sőt Lugost és Karánsebest átadni, ha a török a fejedelemséget neki vagy Báthory Gábornak átengedik. Székely Mózes, a hasonnevű fejedelem fia, mint I. Rákóczy György versenytársa lépett fel. A temesvári pasához szökött néhány békétlennel, és annak közbejárását megnyerte a portánál, hogy tegyék őt fejedelemmé és ő viszont Jenőt, *Lugost*, Karánsebest a Vaskapuig visszaadja a portának. Ezt igérte 1633-ban. Ilyen ajánlatot tett a következő évben Zólyomi Budán.[2]) Réthy István 1634. évben Drinápolyból értesíté a fejedelmet, mily módon működik Székely Mózes ily értelemben maga mellett emberei által a portánál.

1636. évben I. Rákóczy György Bethlen Istvánra gyanakszik, hogy a törököt nyakára hozza Jenő, Lugos és Karánsebes odaigérésével és adóemelés elfogadásával. De valamenynyinél legbőkezűbb volt Barcsay, ki egy nagy tartományt csúsztatott a törökök kezére és roppant adóval terhelte volt bánságát és Erdély. Mind ez azért, hogy alig egy-két esztendeig a több mint kétes hatalmu fejedelemséget birhassa.

Barcsay Boros-Jenőn a nagyvezérrel titkon is, követtársai mellőzésével alkudozott. De úgy látszik, a törökök irányában sem volt őszinte. Gróf Csáky Istvánhoz 1659. január 16-án

[1]) Barcsay levelének teljes szövegét, lásd Krassói Oklevéltár II. 573. szám.

[2]) Erdélyi országgyűlési Emlékek IX. 193. 200. lap.

intézett levelében többi közt védi magát, mintha Jenő, Karánsebes és Lugos váraknak ő lett volna elvesztője, avagy inkább odaadója. Ő — úgymond — a török kezében és hatalmában kénytelen volt a török parancsára levelet írni Karánsebesre és Lugosra. De a levelet vivő karánsebesi nemes és társa által nagy titokban azt üzente, hogy ha bíznak erejökben, ne adják fel e helyeket. »De megkeseredvén nyavalyások, édes hazájoknak oltalmazására elégtelenségöket látván, biztatásunknak helyt nem adtak; holott az ott lakos szegény embereken kivül, csak 10 emberből álló praesidium sem volt e véghelybe. Nem mi adtuk azért meg Karánsebest és Lugost, hanem az, ki felbiztatván az török ellen való fegyverkezésre, elégséges eszközöket nem adott nékiek hozzája.« [1])

Azonban Barcsay Ákos volt tartományában nem oly hamar ért célt, szavai bizalmatlansággal fogadtattak, Lugos és Karánsebes nem akart török hódoltság lenni. Barcsay azért szükségét látta, hogy 1659. október 9-én a Temesvár melletti táborból újra megintse a két várost a török császár iránti hűségre. [2])

II. Rákóczy György fejedelem azt izené erejének túlbecslésében, hogy takarodjanak ki az országból, 1660. év elején a törökök által nem rég szerzett két bánságba tört, Karánsebest és Lugost felperzselteté és az ottani törököket felkoncoltatta. [3]) De a törökök utóbb az ő bukását idézték elő és törekvéseikben állhatatosan megmaradtak.

Mily nehezen viselte az ország a kettős bánság sorsát, bizonyítja az a tény, hogy maga a váradi hadőrség, midőn magát a túlhatalmu török sereg ellen megvédeni nem tudta, a

[1]) Századok 1873. évi folyam 410—411. lap.

[2]) Simon György és Fiáth Lajos, akkor Benczencz faluban lakván, megjelentek az erdélyi káptalan requisitorai előtt, kérvén *néhai* Lugos és Karánsebes városok nevében (nominibus et in personis nobilium et caeterorum civium et inhabitatorum *olim* Civitatis Lugas et Karansebes) Barcsay Ákosnak megadásra felszólító levelének átiratát.

[3]) Tar Mihály, gróf Forgách Ádám udvarbirája Szent-Mártonban (a Tiszán túl) 1660. május 6-án azt írja: Der Fürst Ragoczy hat in Siebenbürgen Karansebes und Lugos verbrannt, und was er darinnen von Türkhen (gefunden) alles niedermachen lassen. (Herceg Lobkovitz raudnitzi levéltárában, C. 38.)

vár átadásának feltételeibe 1660. augusztus 27-én azt a pontot is, és pedig mint nyolcadik és utolsót felvette, hogy miután Jenő, Karánsebes, Lugos és Várad Erdélytől elszakíttattak és az ország elpusztíttatott, az ostromló Ali pasa kötelezze magát, hogy a török császárnál adóleszállítást javaslatba hozand.[1])

Lugosnak adóját már 1631. évben[2]) a gy.-fehérvári országgyülés állapította meg 20 forinttal minden kapuról, a mely négy részletben volt fizetendő. A kapuk akkori számát nem ismerjük, azért az összehasonlítás az egy századdal későbbi állapottal bajos. 1743. évben Oláh-Lugos fizetett 3746 forintot és 15 krt. Német-Lugos 194 forintot adóul.

Midőn I. Apafi Mihály követei Szilvási Bálint és Száva Mihály 1662. év elején Konstantinápolyban jártak, azt a körülményt, hogy Lugos és Karánsebes most a zultán birodalmához tartozik, és ez által Erdély adóképessége csökkent, Erdély adójának leszállítására akarták felhasználni, de hasztalan. Még inkább eredménytelennek kellett lenni Apafy kérelmének a portánál, mely a lugosi és karánsebesi kerületek visszacsatolását Erdélyhez célozta. Még a szt.-gothardi győzelemre következett vasvári béke is (1664. augusztus 10-én) Lugost és Karánsebest a portánál hagyta.

A kettős bánság most török állami szervezetet nyert, és a bánok helyén török főbégek székeltek, kikkel Erdély majd viszályban, majd tűrhető viszonyban volt. 1670. évben március 6-án Rassova Ahamet azt írja Tornya Péter harmincadosnak: Karánsebesi és lugasi bégségemben találtam volt kegyelmedet egy iramló ló felől, mostani alkalmatossággal is kérem kegyelmedet, hogy ha valahol vehet számomra, ne nehezteljen venni, valamint megveheti, az áráról tudósítván, nagy köszönettel megküldöm.[3]) E levél Karánsebesen kelt, a hol a török bégek rendesen laktak.

Amhet bég ellen sok panasza volt az erdélyieknek folytonos határsértés és rablás miatt. Utódja lett 1672. évben Musztafa bég, ki magát Sebes-Lugos mirivilájá-nak nevezte. Mint

[1]) Pesty: A szörényi bánság története II. 171—173. l.

[2]) Erdélyi országgyülési Emlékek IX. k. 264. 286. lap.

[3]) Delejtő. 1860. évi folyam 2. szám.

Karánsebes és Lugos tartományának és az ahoz tartozó szandsákoknak fő gondviselő bégje, Apafitól kérte, hogy bizonyos vásárló törököket szabadon bocsásson. Buda eleste után 1686. évben, a nagyvezírnek egyik főgondja az volt, hogy az erdélyi fejedelmet a porta iránti hűségben megtartsa. Galga zultánt Tömösvárra rendelte téli szállásra, hadait pedig Lippára, Jenőre, *Lugosra* és Karánsebesre küldte, hogy Erdélyre vigyázzanak. 1687. évben Kakak Ili bég kormányozta a kettős bánságot, a ki Karánsebesen lakott, és a bégek sorát befejezte, mert Lippa 1688. június havában a törökök kezéből visszafoglaltatván, Lugos is reájuk nézve elveszett. Az itteni török és rác őrség csak 300 főből állt, és már az első felszólításra minden ellentállás nélkül magát gróf Pax cs. ezredesnek megadta, a ki a várost egy derék hadosztálylyal megszállta. A kivonuló őrség 8 ágyút, egy mozsarat, sok tábori eszközt és eleséget adott át. Caraffa Szegedről július 4-én kelt levelében tudósítá a császárt Lippa és Lugos bevételéről. 1689. évben Semsey jött ide huszárokkal őrségbe.

Badeni Lajos határgróf, császári fővezér, már azt hitte, hogy az 1690. évi hadjárat szerencsésen be van fejezve. De benn az országban a tatárok újra felkerekedtek és a nagyváradi törökökkel egyesülve Debrecenig és Kállóig vitték a pusztítást. A mely török dandár pedig Gyula és Temesvár felmentését eszközölte, most ezen helyek őrségeitől támogatva *Lugost*, Karánsebest és Lippát elfoglalta, még október hó folyamában.[1])

A törökök, Tököly Imre tanácsára, kedvező hadi állásaikat felhasználandók, Erdélybe készültek betörni; de Veterani ébersége gátolta őket tervük kivitelében. Történt még is, hogy 3—4 ezernyi török csapat járhatlan és veszedelmes hegyi utakon Oláhországból a lugosi és karánsebesi vidékre rontott, a mit báró Poland hírül vevén, egy kitünő szerb vitézt, Antonio alezredest erős csapattal küldve előre, 1691. január 4-én maga is Karánsebes felé indult.[2]) E város elesvén, Poland és

[1]) Miután Belgradot a nagyvezír október 8-án foglalta el, Lugos és a többi városok elfoglalása pedig későbbre esett, a choronologiát ekkép igazítjuk meg.

[2]) Karánsebes 1690. 1691. évi hadisorsát, lásd a Szörényi bánság története I. 111. 112. lap és II. 185—187. lapját.

Antonio visszafordultak, új győzelmet aratandók. A lugosi török őrség t. i. az adó behajtására csapatot küldött ki, melyet Poland felkeresni szándékozott. Ez időben történhetett, hogy a törökök Naftali pasa alatt megveretvén, a Lugos és Lugosel közötti mocsárokba szorultak. Erre a lugosiak a karánsebesiek sorsában osztozkodni kényszerültek. Poland a kirohanó lugosi őrséget a várba visszanyomván, katonái a sűrű golyózápor dacára a kapukat és cölöpkerítést elfoglalták. Midőn már egy torony is kezökbe került, a várőrség torlaszokat kezdett emelni a várban, de hiában, mert látván, hogy az ellenség már a falakat is áttörte, a fehér zászlót tűzte ki. Poland, tekintetbe vévén az őrség még jelentékeny számát (155 ember) és saját készületlenségét is egy esetlegesen hosszabb ostromra, megengedte a törököknek, hogy fegyverek nélkül kivonulhassanak és Temesvárra mehessenek. A várban 4 rézágyú, egy mozsár, 12 hordó lőpor és 15 zászló maradt hátra. Poland és 12 közvitéz sebesült, 100 szerb önkéntes pedig elesett. A győzelem után Antonio alezredes Lugosról Veterani parancsára Uj-Palánkára sietett, és innen ismét Lugosra tért vissza s a szomszédos Zsidovárt vette be. Veterani az év vége felé, november elején, Karánsebesre és Lugosra erősebb helyőrséget vetett.

A hadi szenencse azonban még folytonosan hullámzásban volt. Orsova mult évben (1690.) a törökök által elfoglaltatván, gyakran volt a kurucok gyűlhelye. Tököly is itt forralta támadásait a császáriak ellen. 1691. évben július 23-án Karánsebesbe vonult, 27-én pedig Lugos alá ért. »Keményen hozzánk lődözének — írja az ő naplójában Almády István, Tököly híve, — és csakhamar megijedének, és megadák.« Tököly a német őrséget szabadon bocsátotta el, másnap hadőrséget helyezett ide, és 29-én tovább indult, Pancsova felé.

Tököly azonban nem soká birta Lugost, mert azt Veterani még ugyan ez évben, mindjárt a zalankemeni csata után, mely augusztus 19-én történt, ismét visszafoglalta. [1])

Miután Veterani 1692. évben arról értesült, hogy a törökök Tököly társaságában a Dunán át akarnak betörni, és kivált Temesvárra törekszenek, Lippát, Lugost, Karánsebest

[1]) A Szörényi bánság története I. 113. b és II. 187. lap.

minél sebesebben erősítette. E törökök ezalatt, 4000 főnyi osztályban, Temesvárt csakugyan elérték, és azt élelmezték, ugyan akkor 12 zászló alatt levő számos kuruc Lugost körülszállingózta, és ezek a körülfekvő falvakat pusztították.[1]) Lugos 1693. évben is volt a császáriak birtokában. Innen tesz gróf HerbersteinErnő kapitány jelentést a fővezérnek a hadihelyzetről, és kéri az itteni vár rajzát.

A császári fővezér, Ágost Frigyes szász választó fejedelem 1695. azt tervezte, hogy Temesvárt táborolja körül. Ez Veteraninak már régi óhajtása volt, és azért ő is készült a hadi vállalatra Lippa, Lugos és Karánsebes megerődítésével, azok körülárkolásával és élelmezésével. Ágost Frigyes augusztus első napjaiban még Péterváradnál volt, és ez időben a törökök is Belgrádon tervezgették, hogy kikerülvén a császári sereget, egyenesen Temesvárnak tartanak, és a jól felszerelt Lippát, Lugost és Karánsebest visszafoglalják. A kivitelben serényebbek voltak, mint a császáriak, augusztus 25-én átkeltek a Dunán és Pancsován át Temesvárra siettek, és ez által a császári fővezért a Maros és Tisza vidékére szorították.

Veterani most, minthogy a török Erdélyt látszék fenyegetni, és Lippát september 7-én valósággal el is foglalta, mintegy 6500 lovas és 800 gyalog katonájával Lugos alá huzódott. Itt azonban már Arnót pasa,[2]) Bogsán elfoglalója, táborozott másfél órányi távolságban a várostól. Veterani nem akarta az ellenséget közelében tűrni, és azért Antonio ezredes vezetésére bízván magát, az ellenséget megkerülni, és így elűzni kivánta. A császáriak egész éjjel indulóban voltak és sok szoroson át haladni lévén kénytelenek, csak másnap reggeli 10 órakor kerültek elő az erdőségből. A császáriak rögtön maguk előtt látták a török tábort, és pedig jól elsáncolva. Veterani nagy boszúságára, úgy találta a dolgot, hogy a török meglepetése meghiusult. A császáriak visszamentek táborukba, és

[1]) Theatrum europaeum XIV. kötet.

[2]) Így nevezik őt Veterani emlékiratai. Ez azonos személy a rumilii beglerbeggel, Mahmuddal, ki Hammer szerint (III. 881. lap) azt jelentette Lugosról, hogy Veterani Csanád mellett a Maroson átkelt, és most 12000 jól fegyverzett gyalogsággal és 3000 lovassal Lugos közelében táborozik. A beglerbeg, nem mervén megmérkőzni vele, magát elsáncolta.

Lugosról másnap minden élelmi készletet, az őrséget és az ágyúkat kivonták, mert ott többé nem volt maradás, részint abrak hiányában, részint mert a főseregről semmi hírük nem volt. Szeptember 15-én a császáriak egy órányi távolságra lehúzódtak Lugosról Karánsebes felé, és minden füvet és szénát útközben felperzseltek, nehogy az ellenség annak hasznát vehesse. Időközben Arnót pasa megint visszavonult. Veterani, a környéken nem látván többé ellenséget, szeptember 16-án megint egy kis őrséget vetett Lugosra, inkább csak jelző állomásul. A császáriak 16-án és 17-én táborukban maradtak, és miután következő napon Karánsebes előtt akartak táborozni, rendelet adatott ki, hogy ott 19-én a szükséges kenyér, mennyiség készen tartassék. Azonban már 17-én egy Heisler ezredbeli kapitány a választófejedelemtől és Caprarától leveleket hozott, melyek Veterani gondolatjait nagyon megzavarák. Helyzete nem engedte, hogy a felhívásnak eleget tegyen. Ágost Frigyes, ugyan is a helyzet félreismerésében, Veteranit felszólítá, hogy vele Aradnál egyesüljön, Caprara pedig és Heisler ellenséges indulatból őt egészen cserben hagyták.

Veterani tehát egyebet nem tehetett, mint magát alig hétezer emberével a Temes partján elsáncolni, és a végsőre elkészülni. Tábora a Temes bal partján, egy posványos helyen, a mostani kaszárnya mögött és a vásártéren az úgynevezett vashidig (Sciuca árok) terjedhetett; a postakertben levő árok az újabb időben Veterani-sánc nevet viselt. Az egyik oldalon a folyó, a másikon szekérvár, a harmadikon sáncok védték. Hihetőleg úgy állottak, hogy a Temes hátukban volt, de ők a valószinűen Buziás felől közeledő törökök ellen arcélt képezhettek.[1]) Musztafa zultán a rumeliai beglerbégtől hírt vevén, hogy Veterani Lugosnál táborozik, Temesvár alól minél gyorsabban Lugos felé indult,[2]) és ötszörte nagyobb erővel itt a császáriak táborát körülfogta. Veterani september 19-én értesült, hogy a török őt nemsokára megtámadja. Másnap délben csakugyan tatárcsapat érkezett a császári tábor elé, és azt felriasztotta. A

[1]) Temesvári tört. és rég. Értestő IV. 23. lap.

[2]) A nagyvezir öcscse, Musztafa pasa hevesen küzdött véleménye mellett, hogy a csata kockáztatása előtt előbb Lugost kellene erősíteni. Ezért a zultánnál kegyvesztes lett.

csetepaté estig tartott, ekkor elosont a tatárság, elérvén célját, t. i. a császáriak állásának kikémlését. A tábornagy több tisztet küldött utánok, hasonlókép kémlelődés végett. Antonio, a rác csapatok ezredese, két órányi távolságban találta a zultán táborát, és erről september 21-én reggeli 2 órakor hozta a hirt. Veterani négy órakor ily tartalmú levelet írt a választó fejedelemnek, kinek hátrálásáról semmit sem tudott: »Épen most jut tudomásomra, hogy a zultán egész erejével nyakamon van, de fenséged mozgalma ezen segíteni fog, és az ügy kedvező fordulatot veend.« Ekkor misét mondatott magának, lóra ült, táborát megvizsgálta, és hadait csatarendbe állította. Később Glöckelsberg ezredessel kissé emelkedettebb helyről körültekintvén, az egész tájat törökökkel látta ellepve. A török sereg többszörte nagyobb volt az övénél, és a sok lófark jelvény után itélve bizton lehetett a zultán jelenlétére következtetni. Erre Veterani elkomolyodván, nagy sohajjal a végsőre határozta el magát. Táborához még egy pár buzdító szót intézvén, maga is sisak és vért nélkül állott ki kis serege élére. Hasztalan figyelmeztették: ne kockáztassa életét; de ő belátván, hogy a túlnyomó számú törökökkel meg nem mérkőzhetik, visszavonulni pedig már lehetetlen s megfutni biztos halál: inkább vitézül akart derék katonához méltón a harc mezején meghalni. A másik táborban is készültek. A zultán kéziratban tudatta a nagyvezírrel akaratát, hogy ő saját személyében a spahik és szilidárok (a szent zászló őrei) élén, az ijászokkal és ládzsásokkal akarja a sereg középpontjából az ellenséget homlokon megtámadni. A tatár khán szálljon át a Temesen, és támadja meg azt hátulról. Alig virradott, midőn az ellenség kisebb csapatokban előnyomult. Változó szerencsével folyt az ütközet 11 óráig; de ekkor egyszerre az ellenség derék serege tünt fel a császáriak előtt, és azok jobb szárnyára veté magát. A roham heves volt, és Veterani az ellenséget két ízben verte vissza. A tábornagy tapasztalván, hogy a jobb szárnyon örvendetes fejleményt vesz az ütközet, a bal szárnyra sietett, nézvén, hogy ott mi történik. E közben az ellenség, ki már tetemes veszteséget szenvedett, összes gyalogságával és az arnótokkal új rohamot intézett a jobb szárnyra, és egész erejét feszítette meg. Ekkor a mieink vitézsége kénytelen volt engedni a török had sokaságának: a cs. gyalogság

nagyjából ott veszett, hat ágyu az ellenség kezébe került; a törökök elfoglalták a helyet, hol a császáriak álltak. Midőn Veterani visszatérve a jobb szárnyhoz, az övéinek tönkre jutását, a rendetlenséget látta, hüledezni kezdett. Néhányszor visszanézett, és végre három lovassági századot lát, a mely hozzácsatlakozott; azokat buzdította, azok élére állt kivont karddal, és oly tűzzel támad az ellenségre, hogy azt elfoglalt helyéről elűzvén, az ágyúkat visszafoglalja, s harmad ízben is rendetlenségbe hozván a törököket, a sáncokon tul is elűzi őket. De nem lévén körülötte elégséges számmal, kik őt támogassák, mindig veszélyesebbé válik a csata. Vitéz hívei mindig sűrűebben hullnak el körülötte, az ellenség pedig mindinkább tódul feléje nagy hatalommal. Ő maga is mindenfelé lovagolván, és mindenütt jelenlétével buzditván, a győzelemért küzd, súlyosan megsebesül. De avval nem törődik, ő folytonosan ellentállásra buzdítja embereit, mig annyi vért vesztett, hogy végre kénytelen volt sebeit beköttetni, s leszállván paripájáról, helyet foglalni a hintóban. De még akkor sem akart távozni a harctérről, és úgy mint eddig, osztogatta parancsait, lelkesíté tisztjeit, legénységét. Egyik hű tisztje esdeklett neki, távozzék. »Én még soha sem hagytam el embereimet, válaszolá Veterani, ti, mint tisztek se tegyetek különben, annál is inkább, mert még miénk az előnyösebb állás. Járjon ki csak annyi mindeniktöknek, a mennyi nekem jutott, akkor majd látni fogjuk, kié lesz a győzelem. Menjen ön embereihez és buzdítsa őket. Én itt maradok mind végig.« Már délutáni négy óra volt, és még mindig zajlott az ütközet. Ekkor a rendetlenség közepette pocsolyába került a tábornagy hintaja, melyből nem volt mód kivergődni. Ujra lóra ültették, és egy ideig még lovagolt, aztán eltünt a törökök között, kik őt körülözönlötték. Övéitől elhagyatva, fogságba esett, senki a császáriak közül nem mondhatta, hogy halottnak látta. [1])

Cserei történetiró ekkép folytatja a történetek fonalát: »A törökök, nem tudván kicsoda, ott vagdalják le. Soha a testére rá nem találának; sokáig mind az lőn a híre, hogy fogva

[1]) Hammer az ő haláláról igy szól: hogy két kardvágás és egy puskalövés által megsebesülvén, a törökök utolérték, és azonnal levágták a fejét.

volna Konstantinápolyban; a felesége Victoria, istenfélő, kegyes, alázatos asszony, bekülde, eleget keresteté, de haszontalan; az ország, mivel úgy szerette, mint az édes atyját, rá igérte vala, hogy ha százezer forintot kérnek is saccában (sarc), kiváltja, csak tudhassák meg, életben van-e.« Bethlen Miklós is dicsőíti az ő emlékét: »Bajaink tetézésére lőn 1695-ben a Veterani halála, kivel együtt elméne Erdélyből nemcsak a hadi fenyíték, hanem minden egyéb jó rend, egyesség, és a közönséges jóra, hitlevélre való vigyázás, gondviselés. Ha Veteraninak igaz történetírója lenne, Erdély a jóról szintén úgy megemlegethetné, mint Bastát a roszról.« Az erdélyiek követséget küldöttek Konstantinápolyba, mely az erdélyiek előtt oly feledhetetlen s kedvelt férfiut kiváltsa. Ezek azonban csak halála hírével tértek vissza.

Veterani megsebesülése után, még az ütközet zajában, Truchsess Vilmos tábornok vette át a vezérséget, a ki 3—4000-nyi lovassággal Karánsebes felé vágta magát, és Erdélybe menekült. A Lichtenstein herceg 800 emberből álló két zászlóaljának köszönhető, hogy a sereg e része kikerülte a végveszélyt; de ez saját feláldozásával történt: A Lichtenstein csapat ugyanis podgyászukból rögtönzött torlaszok mögül hallatlan vitézséggel még négy óráig az egész török erő ellen harcolt. A két hős zászlóalj fogyton fogyott, csak Blasing kapitány, és gr. Herberstein főkapitány maradtak életben, de ezek is sebesültek. Veteranin kívül a lugosi csatában elesett még herceg Lichtenstein, Mirmillis marquis, Pack ezredes, gr. Arneth, gr. Cusani s más főtisztek. A szerb Antonio ezredes fogságba került, melyből az oláh hoszpodár váltotta ki. Mintegy 3000-en hullottak el a császáriak közül a harcmezőn a törökök szablyái alatt, köztök ezer huszár. Az ágyuk és a podgyász mind a mocsárokba vesztek,[1]) de zászlót a török egyet sem kapott. A törökök részén a ruméliai és diarbekiri beglerbégek, talán öt ezred magukkal vesztek el a csatában. Az ütközet után (szeptember 21-én este) nyomban Lugos kiostromoltatott, az őrség

[1]) Griselini azt írja 1780-ban megjelent munkájában, hogy látta a lugosi kerületnek leirását Schmidt tanácsostól, melyben javaslatokat tesz, mikép lehetne Veterani-nak a mocsárokban elsülyedt ágyúit felkeresni. Nincs tudomásunk róla, vajjon keresték-e? és mily sikerrel?

kardra hányatott, a várat megszállták. A nők és gyermekek iránt kímélettel voltak, csak hanfstadti Hansteinné, született Wippach, rendkivüli szépsége miatt a zultán háremébe vitetett.[1])

A Lippa, Karánsebes és Lugos mellett kivívott győzelmek híre messzire elhatott, és az ostromlott Assow hadőrségét új ellentállásra buzdította, úgy, hogy Péter cár 96 napi ostrom, és 30000 ember vesztesége után az ostromot abban hagyni kénytelenitetett.

A zultán november 12-én érkezett Konstantinápoly elé, hat nappal utóbb pompás bevonulását tartotta a Seraiba, mint Lippa, Lugos és Karánsebes hódítója. Előtte vitték a zsákmányul ejtett zászlókat, ágyúkat és dobokat. Ezek után lépdelt 300 fogoly, kiket ugyanannyi tábornoknak adtak ki, most gályarabságra vetendők. Külön hirnökök vitték e diadalok hírét a persa sahhoz, és a világ minden irányába.

A törökök nem sokáig birták Lugost, mert a dévai szorost őrző szász választófejedelem, hírét vevén, hogy a temesvári beglerbég Lippát, Lugost és Karánsebest csak kevés helyőrséggel látta el, rögtön csapatokat küldött ki e helyek visszafoglalására, a mi szerencsésen sikerült is. Így szabadult meg Lugos 1695. október hóban a török foglalás és megszállás alól, és ezen állapotban maradt a karlovici békekötésig, a mely 1699. évben létre jövén, Lugosra nézve is hozott határozatokat. Ezt hosszú alkudozások előzték meg. A császári biztosok Karánsebestől és Lugostól három mérföldnyire nyugotra oly határvonalat akartak húzni, mely a temesi tartomány török és magyar részeit elkülönítse. Erről azonban a törökök hallani sem akartak, sőt inkább követelték Lugos és Karánsebes várainak lerombolását. Végre a békekötés második cikkelye oly formán állapíttatott meg, hogy Erdély a császáré, a temesi tartomány pedig a zultáné legyen. A Maros és Tisza folyó partjain belől, Temesvár és Arad kivételével, bármily vár és erődités és így Lugos és Karánsebes is, leromboltassék. A mondott határon belül új erődítések ne épittessenek.

Így került Lugos újra török hatalom alá, de a meddig az alkudozások tartottak, a császáriak benn maradtak Lugoson

[1]) Hammer III. köt. 882. lap.

és Karánsebesen, és a török biztos még 1700. év végén igen rosz néven vette, hogy a karloviczi béke dacára, a hadőrség még ki nem vétetett a nevezett két erősségből. E várak lerombolása nem történt 1701. év előtt, mert akkor még Erdély felszólíttatott, hogy a lerontásra népet küldjön az illető helyekre.[1])

Temesvár felszabadulása 1716. és a paszaroviczi békekötés 1718-ban hozta meg Lugosnak is az idegen járom alóli végleges felszabadulást.

A csatazaj azonban Lugos környékét e században még többször felverte, nevezetesen 1738.[2]) és 1788. évben, mely utóbbi nagyon bal kimenetelü volt. II. József visszavonul és Lugoson oly szobában hál meg, melynek ablakai olajos papirral voltak beragasztva. A szakuli nagy bomlás után a sereg egy része Lugos körül táborozott. Akkor lopták meg a Lugos városi pénztárt is hűtlen tisztviselők. A következő évben Lugos a császári hadsereg egy részének volt tanyája. Itt székeltek akkor Hutten, idősb Wenkheim, Vécsey és Wartensleben vezérőrnagyok; a katonaságból pedig itt el volt helyezve 2000 Terzy-ezredbeli gyalogos, és a Würtemberg-féle dragonyosok egy pár százada. A közeli állomások is kellőleg voltak megrakva.[3])

A Maros-Tisza közti tartomány politikai felosztása a visszafoglalás után ismeres lévén, elég megemlíteni, hogy akkor Lugos a karánsebesi kerülethez tartozott, és hogy a város 1717. évben 218 házból állt.

Az egyetlen építési maradvány Lugos régibb múltjából még a múlt században épségben volt látható. Ez a régi vár közelében eső kis oláh templom, melyről szakértők állíták, hogy a XVI. századból származott reánk. E templomot mehadiai Rácz János 1726. évben harmadszor újíttatta meg, a mint

[1]) Pesty Frigyes: A szörényi bánság története I. 125. 126. 128. l. E szerint Iványi István kiigazítandó, ki ezt írja: »Lugos tehát 1699. évben veszté el várát.« (Temesvári tört. és rég. Értesítő IV. 26. lap.)

[2]) Mária Terézia királynő 1765. évben schönenfeldi Schön Keresztély temesi erdészt nemesítvén, sok érdemei közt felhozza, hogy »az utolsó török háború alkalmával« a lugosi hidat az ellenség nagy kárára szétbontotta. Itt kétségtelenül az 1738. évi invasio értendő.

[3]) Pesty: A szörényi bánság története I. 193. lap.

erről egy márvány emléktábla értesít, mely a torony homlokzatába van illesztve. A felirás szövege ez: Aedificata haec Eclesia per me Joannem Ratz de Mehadia, supremum Praefectum inclytorum districtuum Lugos, Caransebes et Lippa A. D. 1726. die 19. Junÿ. — Griselini, [1]) Korabinszky, Böhm [2]) és mások azt írják, hogy nevezett Rátz János építette volna a templomot, melynek felirása e felfogást csakugyan mentegeti. Különös, hogy mindnyájan Ratzda-nak írják a családnevet, holott a felirásban nem Ratzda de Mehadia, hanem Ratz de Mehadia olvasható. Korabinszky semmi egyebet nem tud közölni Lugosról, mint a mit a márványtábla mond e templom építéséről. E templomnak most csak kevés romja maradt fönn.

A lugosi róm. kath. plébánia 1718-ban állíttatott fel a kir. kincstár költségén. Ez a minorita-rendnek a Szent-Háromságról czímzett temploma, a ma úgynevezett templom-utcában. 1733. évben kegyes adakozásokból és a minoriták költségén épült, és 1796. évben megújíttatott. A templom tornyán látható 1814. évszám a templom tornya felső részének fölillesztését jelöli.

A Szent István Kápolna a város német részén 1781. évben építtetett. A vasút felé vezető utca kiszélesbítést kivánván a forgalom érdekében, az ez utcában álló kápolna 1876. távolabbra helyeztetett. Az új kápolna építését 1879. évben kezdték meg, befejeztetett 1882. évben, ugyan akkor fel is szenteltetett, Németh József címzetes püspök által, és Dobó Miklós csanádi kanonok segédlete mellett, épen Szent István napján.

A temetőkápolna a Boldogságos Szent Máriáról és Szent Józsefről van címezve. Ezt Höcher József és Józsefa 1877. évben kegyeletesen építtették; ugyan akkor felszenteltetett.

A Sz. Donátkápolna a szőllőhegyen 1758. évben Hübner Dávid bányatanácsos által felépítve, idővel roskadozni kezdett. 1873. évben könyöradományok segélyével megújíttatott, de már 1874. évi télen gonosz emberek vandalismusa csaknem egészen romba sülyesztette.

---

[1]) Geschichte des temesvárer Banats I. 155. lap.

[2]) Geschichte des temesvárer Banats, I. 219. lap.

A vasút felé vezető utcában levő gyönyörű apáca-zárdát Bonnaz Sándor csanádi püspök építtette, ki azt 1876. év szept. 30-án beszentelte, országszerte ismert bőkezüségével felszerelte, és ide az iskolanéneket hívta meg,[1]) üdvös nevelés terjesztésére. E zárdában csak egy Oratorium rendeztetett be 1879. évben, Szent Francisca tiszteletére.

A görög-keleti vallásuak temploma épült 1759. és 1766. év közt, de ez 1842. évben tűz által elhamvasztatott. Jelenleg a görög-keleti vallásuak (azelőtt úgynevezett gör. nem egyesültek) két templommal birnak; egyik a boldogságos Szűz Mária menybemeneteléről, másik Szt. Miklósról címezve. Anyakönyvek vannak itt 1767. évtől kezdve.

1854. évben Lugos a görög-katholikus püspökség székhelyévé emeltetett. A nevezett vallásbeliek számára már 1836. évben alakult itt plébánia. Székesegyháza a város legszebb terének közepén áll és 1836. évben épült a kir. kincstár költségén, a mely időben itt a görög-katholikusok plébániája állíttatott fel. Ez időtől fogva vannak itt anyakönyvek.

Az 1741. évi egyházi visitatio azt jelenti, hogy Lugost és Verseczet kivéve, a többi templom és plébániai épület mind fából készült. A csanádi püspök ugyanakkor javasolja, hogy Lugoson gymnasium állittassék fel, egész a syntaxis-ig, a mi különösen akkor lenne szükséges, ha itt görög-kath. püspökség szerveztetnék. Egy eszme, melynek valósítására több mint egy század kellett.

Nem hiányzott a szépítési hajlam régibb időben sem. A ruszkabányai bányatársulat 1833. március 3-án ajánlatot tett a vármegyének egy Lugos mellett öntött vasból építendő hídra, melynek ára 1000 p. forint. A társulat még azonkivül 400 kézi és 100 kétlovas szekeres napszámost kért. A megye az ajánlatot elfogadta, a híd elkészült és pedig a Lugosról Karánsebesre vezető úton, a Bunya patakon át. Azonban a hidat utóbb nagy árvíz elsodorta és most fahíd pótolja annak helyét.

A megyei élet a jelen század első felében bizonyos élénkséget adott Lugosnak. Krassó vármegye rendesen a haladási eszmék mellett buzgólkodott. Lugos, mint város, ezen mozgal-

[1]) Ezek működésüket 1874. október havában egy bérházban kezdték meg.

makban részt nem vehetett, az akkori alkotmány még a nagy szab. kir. városokat is kizárván a közvetlen részvétből. Midőn 1848. évben a nagy alkotmányos reformok létjogot követeltek, Krassó megye hű volt régi traditióihoz, és azokat rokonszenvvel fogadta. A márciusi napok óta nagy népszerüségre vergődött Murgu Euthim vezérlete alatt június 27-én Lugoson tartott nagy népgyülés a magyarok és az oláhok ügyét egyesité; az oláhok akkor a szerbek ellen fordultak. Lugoson valami nagyobb rendetlenség nem történt, sem nemzetellenes kifakadás addig, míg a császáriak a hatalom gyakorlatára nem vergődhettek. Ez az állapot sajnosan megváltozott azon idő alatt, a melyben a nemzet élethalál harcot vívott léteért és szabadságáért. A temesvári csatából (1849. aug. 9.) rendetlenül hátráló honvédek jobbára Lugoson állapodtak meg, hová egy szemtanu állitása szerint, mindjárt az első napokban 25—30,000 ember gyült össze lassankint, kik újból rendeztettek. A városban a reactionarius, a császáriak által tévútra vezetett oláh lakosság volt többségben. Ezek, többnyire földmívelők, csaknem egyedül voltak az élelmiszerek birtokában, s a menekült sereg közeledtének hírére bőséges gabonakészletüket elásták. Ezért a magyar sereg megérkezésének már első napján (aug. 10.) az élelmiszerek ára oly roppant magasra emelkedett, hogy egy darab félig sült kenyérért, mely így is ritkán tünt elő, 1—2 pengő forint igértetett, és szerencsés volt, ki ezen az áron is kapbatott; a következő napokon pedig már nemcsak hogy a kenyér, de minden gyümölcs és zöldség is eltünt, s a minden órán szaporodó menekültek kénytelenek voltak szabad ég alatt, kötetlen sebbel, az oláhok telt gabonavermeik fölött éhezni. [1])

Ily körülmények közt közeledett a fegyverek általi eldöntés napja a Temes e vidékén is. Bem seregének zöme már augusztus 12-én állt Lugosnál. Kossuth is e napon érkezett ide Aradról, és a helyzetről igen lehangoló jelentéseket vevén, maga is kilátás nélkülinek találta a szabadságharcot.

Vécsey augusztus 12-én, Kiszető mellett, hátvédi állást foglalt el; de ezt már 14-én odahagyta, úgy hogy Ramberg cs.

[1]) Szeremlei Samu: Magyarország krónikája az 1848. és 1849. évi forradalom idejéről. II. 306. lap.

tábornok előhadát még ugyan az nap Kostilyig, serege zömét Belinczre előtólhatta. Kostily mellett Veigl vezérőrnagy aug. 15-én reggeli 8 órakor megtámadja Bem előcsapatait, de ezek rövid ütközet után Lugosra veretnek vissza. Kmety tábornok Lugos mögött, a facseti úton 3000 emberrel és 12 ágyúval újra állást foglal és hősileg fedi a visszavonulást. Ramberg túlnyomó ereje innen is kiszorította; mire aztán Poganyest mellett új állásba helyezkedik. Siegenthal dandárának közeledése miatt, Bozsurra vonult vissza.

A Lugoson levő magyar sereg főbbjei már augusztus 14-én este értesültek a világosi katasztropháról; a ma (aug. 15-én) folyt ütközetek tehát már csak a magyar fegyverek becsületeért folytak. Kevesen lehettek, azok közt mindenek előtt Bem, kik Erdélyben új feltámadást reménylettek.

Így végződvén Kmety ellentállása Lugosnál, az osztrák harmadik hadtest elővédje Facset felé, Wolf és Veigl dandárai Poganyest, Siegenthal dandára Hezeres mellett foglaltak hadi állást. A császári sereg minden más része Oláh- és Német-Lugost táborolta körül. [1])

A forradalom után az alkotmányos municipiumok eltöröltettek. Krassó vármegye területe kormánybiztos által kormányoztatott, ki azonban maga is a temesvári Districts-Oberkommissärtől függött. Az ötvenes esztendőkben Lugoson a Kreishauptmann székelt, mellette azon hivatalok, melyeket a német absolutismus oly bőségesen nevelt.

Lugos a törökök kiüzetése óta mindig a kir. kincstár birtoka volt; sőt mint tudjuk, már azelőtt is fiscalis jószágnak neveztetik. 1800. évben Stephanovits Simon volt lugosi főbiró, a kinek elnöklete alatt határoztatott azon folyamodás Ferenc királyhoz, melynek következtében a gyulafehérvári káptalannak meghagyatott, hogy Lugos városának kiváltságait átiratban adja ki.

Lugos területe 9970 hold és 538 öl. Német-Lugoson van 328, Oláh-Lugoson 1432, összesen 1760 ház. A lakosok száma, az 1881. évi összeirás szerint, Német-Lugoson 3476, azok közt

[1]) Rüstow: Geschichte des ungarischen Insurrectionskrieges II. 366. 367. lap.

magyar anyanyelvű 791, írni olvasni tud 1864. Oláh-Lugoson 7811, azok közt magyar anyanyelvű 564, írni olvasni tud 3549. Az egyesült város lakossága tehát 11,287. Itt tehát egy kis fogyatkozás mutatkozik az 1873. évben megjelent helységnévtárhoz képest, mely 11,654 lakost mutat ki, feltéve, hogy az utóbbi forrás adatainak megbizhatósága feléri a népszámlálás pontosságát.

A város területén vannak Binis, Tarabistye és Olaza nevű dülők. Egy Páhálma nevű halom, nyilván Pálhalma csonkítása. A XVI. századi határnevekből semmi sem maradt fenn; Binis eredetileg nem is lugosi terület, hanem a régi Bényes falu területe (lásd Bényes cikket), mely utóbb a lugosi határba olvadt. Valóságos lugosi területen állt az egykori Serked falu, de ennek neve a mai dülők közt nem fordul elő.

A város fölött a Csuka (Styuka) és alatta a Csernabara patakok folynak a Temesbe.

A Temesvár-Karánsebesi vasút 1876. október 23-án nyittatott meg. E vonalon fekszik Lugos, mely tehát e nagyfontosságu pálya által a világforgalom egyik állomása lett. Karánsebestől Orsováig a vasút csak két évvel később (1878.) adatott át a forgalomnak.

A XVI. és XVII. században több család viselte a »lugosi« melléknevet. Ilyen például a Devecseri (1590.), Borha v. Borchya (1591.), Ilosvay (1591.), Bosoran (1542.), Brúz (1514.), Modlina (1573.), Vajda (1543.), Oláh (1556.), Sebesi (1573.), Luka (1567.), Thoma (1562.), Radich (1607.), Huher (1609.), Rácz, Sztanissa (1610—1613.) és mások. De említtetik 1534. Sztanissa Mátyás de Kis-Temes. Mind e családok kétségtelenül a Krassó megyei székvárostól vették előnevüket, de hasonlót nem lehet mindig mondani azokról, kik a Lugosi családnevet viselik.

A tan- és nevelésügy kezdetét a XVIII. század elején kell nyomozni, és itt mindjárt a minorita-rend üdvös működésével találkozunk. Tagjai nemcsak a plébániai teendőket végezték, hanem ráértek még az ifjúság nevelésére is, a melyben haszon nélkül, sőt áldozattal fejtették ki tevékenységüket.

Gail Gábor volt az első minorita, a ki 1718-ban a passarovici béke után ezen, a félhold dúló hatalma alól felszabadult vidékre jött, hogy a Temes balpartján, a hihetőleg csak néhány évvel azelőtt itt keletkezett német gyarmatnak Deutsch Lugosnak lelkészi ügyeit elvállalja. — 1733. évi máj. havában a minoriták telket kaptak egy templom épitésére. Ezért és egyéb kedvezésekért azonban kötelességökké teszi Mercy, hogy rendes iskola hiányában az ifjúságot szent és szükséges profántárgyakban oktassák. Tehát legkésőbben ekkor kezdették, ha még eddig nem tették volna, a minoriták az elemi oktatást; de már 1736-ban ápr. hóban egy rendes világi tanitó nevével is találkozunk Lugoson: Windisch Ferdinand.

Staniszlavich püspök fent említett terve egy lugosi gymnasium felállításáról, messzire megelőzte annak valósitását. Egy félszázaddal utóbb egy újabb kisérlet történt ez irányban és pedig egy minorita atya részéről.

Ugyanis pater Eustachius Wagner 1801. szeptember 11-én egy tanitványnyal, Doszler Józseffel, a helybeli postamester fiával, a refectoriumban a vendégek előtt szép vizsgálatot tartott a latin és a görög nyelv elemeiből, a hittan, történelem és arithmetikából. — Hogy ezt a következő években is folytatta, adatokkal egyenesen nem bizonyithatni ugyan, de valószinű. Igy 1804. szept. 25-én pater Delpinyi Jeromos már öt fiúval tétetett vizsgálatot a latin gramatica és syntaxisból és 10 aesopusi meséből, a mit az elmult 10 hónap alatt tanultak volt meg. A vizsgálat szép eredménye több jelenlévő előkelő urat annyira lelkesitett, hogy azon kéréssel járultak a páterhez, fogadná be az ő fiaikat is gymnasiumi cursusra, a mire az természetesen nagy örömmel vállalkozott. Ama öt fiu a következő 1805. szept. 5-ig folytatólag egészen a poesisig volt elkészülve. Egy héttel később 1805. szeptember 12-én újra hét fiú vizsgáltatott meg a gymnasium 1. és 2. osztályú tantárgyaiból.

Idővel az osztályok száma is négyre emelkedett, és a résztvevők buzgósága is folyton nőtt.

1814-ben a nagyérdemű pater Wéber Richard, a ki ez év okt. 20-án jött Lugosra, vette át az ügyet; és ha, a mint látszik, nem is egészen maga kezelte, mégis csak csekélyebb segitségben részesült-egyik másik társától, és főintézője volt az

egész dicséretre méltó vállalatnak, a melyre oly szerencsés vala a vármegye figyelmét is felkölteni és ennek részéről igazán megérdemelt elismerésben részesülni. Kitünik ez a minoriták diariumának 1822. évi márcz. 18-ra írt feljegyzéséből: »Ma pater Weber Rih. a vármegye gyüléséből kelt elismerő levelet kap, mert 1814. óta folyvást négy gymnasiumi osztályt tanitott, fölvevén a gyermekeket vallásküloubség nélkül és ellátván őket még, ha kellett, a szükséges könyvekkel, sőt ruhaneművel is.« — Ha ezen elismerés e derék férfiu buzgóságát, feláldozását és kitartását egyáltalában még fokozhatta, ő minden lehetőt megtett, és a város lakosságánál nem is tévesztette el hatását. Mindjárt ezen 1822. évben 60-nál több tanulója volt, s 1823-ban aug. 26-án már 75 fiu tett nála vizsgálatot. — A jég már meg vala törve, az út biztosan kijelölve.

Ez évben kezdődik a vármegye gyülés-termében a mozgalom a lugosi gymnázium felállítására. (Lásd alább.) A minoriták az 1835. év október 1-én tartott házi gyülésükben elhatározták, hogy a fiatalság okozta alkalmatlanságok és kármegtérités fejében a tanulók évenkint 200 váltó forintot (80 frt o. é.) adjanak a ház pénztárába; és pedig a ki teheti, havonkint 1—1 frtot. Ha igy az összeg nem telnék ki, a hiányt a tanárok fizessék. Ebből világos, hogy a páterek nem egészen ingyen foglalkoztak a tanitással; dijazásuk mindazonáltal aligha rendes volt, még kevésbé fényesnek mondható. — Az egy helyiség és a tanitók kevés száma miatt (1836-ban mind a négy osztályban összesen csak két hitszónok tanított, t. i. Horváth Kálmán és Balgha Adolf, a ki 1859-ben lugosi quardián lett); ezen előadások természetesen csak fölváltva történhettek, s a concionatorok egyéb foglalkozásait is tekintve, alig mindig szigoru rendben és terv szerint.

De a tanév végén felmutatott szép eredmény, mely mégis az ügynek lelkiismeretes kezeléséről tesz tanuságot, kivivta ezen egyszerü magánoktatásnak elismerését felsőbb helyen is. A tanitás e privát jellegénél fogva, t. i. a minoriták az otthon csak próbaképen tartott vizsgálatokról érvényes bizonyitványokat nem állithattak ki; hanem csak azután vitték tanitványaikat Temesvárra, Szegedre vagy Aradra, a hol ezek rendes vizsgálat után nyertek jogérvényes bizonyitványokat. De végre

1828. dec. 16-án 32348. sz. alatt kelt m. kir. helytartótanácsi rendelet szerint nyilvánossági jogot nyertek, melynek értelmében hiteles és érvényes informátiót adhattak.

E közben a vármegyének figyelme is felkeltetvén ezen ügy iránt, már 1818-ban belátta egy rendes és nyilvános gymnasium szükségét e vármegyében; s e figyelemnek kifolyása volt az 1822. évi előbb említett elismerő és buzditó átirat is Weber Richardhoz. De mégis csak 1823. decz. 10. történt az első határozott lépés egy gymnasium felállitására. Ezen a napon t. i. Petrovics Balázs, Krassó vármegye első alispánja, a vármegyei közgyülésen jelenté, hogy Weber Richard, ki már öt év óta (Mészáros is azt mondja: öt év óta; de ez az előbbi határozott adatok mellett hibás állítás; 8 vagy 9 év értendő) részesíti a gyermekeket Lugoson gymnasiumi oktatásban, ezt egészségi szempontból többé nem teheti. Azért indítványozza, hogy Lugoson, a vármegye székhelyén, grammaticalis iskolák állíttassanak fel annál is inkább, mert sem a vármegyében, sem a szomszéd határőrvidéken nem volt ilyen. Erre a papságot, megyebeli földbirtokosokat s más hazafiakat adakozásra kellene felszóllítani; mig pedig a szükséges alaptőke begyülne, addig a felkelő sereg után maradt 10 ezer frtnyi tőkének kamatai fordíttassanak 8 évig a tanárok fizetésére. Tanárokat a már amugy is e tekintetben szép érdemeket szerzett minoritáktól kérjenek, kiknek főnöke már késznek nyilatkozott, csekély fizetés mellett, ezen czélra egyéneket küldeni. Iskolára alkalmas házat pedig szintén olcsó áron lehetne bérelni.

Krassómegye közönsége ezen indítványt nagy örömmel fogadta; de megvalósítása nem történhetett meg oly gyorsan, mint óhajtották.

A közgyőlésen jelenvoltak azonnal 3600 pfrtot irtak alá; maga Petrovics 500 frtot ajánlott fel e czélra, báró Bernáthfy pedig ezret.

A többi adakozó nevei és adakozásai ez alkalommal a következők:

Szij 100 frt, Lovrencsics 200 frt, Athanaszievics protopópa 100 frt, Suplaiszky János, Melczer Lukács, Jakabfy Miklós, Petkó János, Frummer József, mindegyik külön 100 frtot, Motus 30 frtot, Jakabfy Kristóf, Frummer Zsigmond,

Athanaszievics János, Fischer József, Fogarassy, hasonlóan mindegyik 100 frtot, Pausz István 100 frtot és 50 öl fát, Sz. Jagodics pedig 100 frtnak törvényes hatos kamatait. Tarjányi, Vidovics, Papházi György, Podhraczky, Zakariás, Marsovszky István 20—20 frtot, Stojanovics 40 frtot, Marsovszky László és Tóth Mihály 50—50 frtot, Frummer Antal 55 frtot, Mihucz János, Urik András 30—30 frtot, Jancsó, Szőlősy, Athanaszievics Konstantin, Junkovics, Balogh, Rosenegger, mindegyik 10 frtot, Molnár 14 frtot, Papházy János 13 frtot.

A lugosi gymnasium. A nemes törekvés, hogy Lugoson is a magasabb oktatás alapjai megvettessenek, összeesik azon lendület korszakával, mely a nemzetet alkotmányos önkormányzatra, társadalmi állapotainak roppant javulására és szellemi értékének, az előbbi korszakokhoz képest, hasonlíthatlan magasabb fokára emelte. Krassó vármegye már 1823. december 10-én tartott közgyülésén a megyebeli 10,000 pengő forintra menő insurrectionalis tőke nyolc esztendei kamatját ajánlotta fel, a Lugoson felállítandó latin grammaticalis iskolabeli ifjak tanítóinak fizetésére, mind addig, mig a szükséges alaptőke megszaporodik kellő erejéig.[1]) A Krassó megyei Karok és Rendek 1824. évben újra kimondák, hogy Lugoson egy négyosztályú grammaticalis magyar iskola felállítandó, és hogy minden eszközzel oda kell hatni, ezt mielőbb 6 osztályra emelni.

Midőn az 1825. évi országgyülésen a magyar akadémiának alapítása forgott szóban, Petrovich Vazul, Krassó vármegyének követe, ezt mondá: »A nagy magyar vármegyéknek kell itt legelől menni jó példájukkal; lám, mi Krassóban alig néhány százan vagyunk, mégis teljes erőnkkel, sőt megerőltetéssel munkáljuk a nemzetiség, a magyarság ügyét.« A mindkét intézet iránti lelkesedés jellemzi e szavakat.

Lugoson bizottság alakult, mely gyűjtőiveket bocsátott szét; és az adakozásokat folyamatba hozta. Ferenc király tetemes összeggel kezdte meg az adományozást; követték őt a csanádi, temesvári és verseczi püspökök; követték a megyei nemes közönség és Lugos német polgársága. Lugos városa

[1]) Krassó megyei levéltár irományai.

1830. augusztus 12-én évenkint 200 pfrt segélyfizetésre kötelezte magát, a mit az udvari kamara november 10-én helyben hagyott.

Midőn V. Ferdinand király e célra, egy Német-Lugoson, a hídfőnél fekvő 170 négyszög ölnyi uradalmi üres házhelyet átengedett, a gymnasium felállíthatása biztosítva volt. Az átengedés csak azon feltételhez volt kötve, hogy azon esetben, ha az emelendő iskolai épület ebbeli rendeltetése megszünnék, a telek ismét a kamarai uradalom tulajdonába essék vissza. Legfelsőbb helyről és magánosok részéről, pénzen kivül, építőanyag is ajánltatott fel. Ennek következtében az 1835. január 14-én tartott megyei közgyülésből véglegesen »az ifjúság nevelését célzó és ez által vidékünk javát is előmozdító lugosi *magyar grammatikális iskolák* épületének felállítását meg is rendelhették.« 1836. évben megkezdték az építést, szerződtek a minorita atyákkal, éz 1837. november 1-én, de egyelőre csak két osztálylyal, megnyitották a gymnasiumot, mint ezt a következő okiratok bizonyítják:

Alább irt Tekintetes Nemes Krassó Vármegye All Ügyvédje mint az előbb tisztelt Nemes Vármegyének ide ·/. mellékelt kegyes végzése szerint a Lugosi Tekintetes kir. Kamarai Uradalom által Lugoson épitendő Magyar Gramaticalis Oskolák számára e Város német részén lévő Temes vizének bal partyán, az Oskoláknak e Városban létre hozása eránt viseltető különös jó voltából engedett, s száz hetven négy szegű ölet magában foglaló üres helynek által vételére kirendelt tiszti Ügyvéd, ezennel megesmérem, hogy a fellyebb leirtt üres helyet Tekintetes Nemes Krassó Vármegye nevében olly módon, és oly teherrel a fen kitett czélra a mai napon által vettem, melly szerint a Tettes Nemes Krassó Vármegyének ezentúl kötelességébe állani fog azon üres hely hosszában a víz partyát a víz mosások és áradások ellen jó karban fen tartani, azon esetre pedig, hogy ha a leírtt Üres Teleknek a fentebb kitüzött czélra szolgáló szükséges volta az Oskolák megszünésével el enyészne, ugyan azon üres hely az által-adó k. Kamarai Uradalomnak minden teher nélkül azonnali birtokába vissza essen, fenn maradván a Tekintetes Nemes Vármegyének az azon találtató épület eránt teendő rendelkezése, és eladásbéli jog. Mellynek

nagyobb hitelére, és a Tekintetes kir. kam. földes Uralom jogainak jövendő biztosítására a fenn tisztelt Nemes Vármegye részéről kiadtam e jelenvaló tértetvényt.

Kelt Lugoson mártius 11-én 1836.

Moys Antal m. p. s. k.,
tiszti alügyész.

Szerződés.

Mely a Lugosi Oskolákban leendő tanitás tárgyában egy részéről Tekintetes Nemes Krassó Vármegye, más részéről pedig a magyar tisztelendő Minorita szerzet között, ennek meghatalmazottja tisztelendő Lachner Ágoston Lugosi Előljáró által köttetett, és pedig:

1-ször. Kötelezi magát a szerzet, a Lugosi Oskolákat folyó 1837. esztendő mind szent hava 1-ső napjától kezdve szerzet ebbéli négy minden tekintetbe alkalmas tapasztalt, és jámbor tanítókkal, egynek-egynek évenként adandó 200 ezüst forint fizetésért ellátni, s azok által a nevendékeknek czélszerű taníttatását, az Ország szerte divatban lévő és felsőbb rendeletekkel helyben hagyott elvek szerint eszközelni.

2-szor. A szerzet, az Oskolai alaptőkének, s ez által, az intézetnek gyarapodását, részéről is, kitelhető képpen előmozditani törekedvén, az Oskola igazgatói hivatalt, a helybeli Kolostor előljárója által, 5 évek leforgása alatt ingyen, azontúl ismét 5 évekig 100 pengő forint esztendei jutalom mellett ellátandja, mely időnek az az, az Oskola megnyitásától számitandó 10 évnek elfolyása után, ennek is szinte 200 frt ezüst pénzben lesz évenként fizetendő.

3-szor. A szerzet a czélba vett Oskolai intézetnek, a közönség jóllétére, minden tekintetben, nagy befolyása létesítését, szinte szivén hordozván, és tehetsége szerint teendő áldozattal is előmozditani ohajtván ajánlya: hogy a tanitók lakásairól azon esetre is ha az alap tőke gyarapodásával, az intézet nagyobb kiterjedést nyerendene, maga fog gondoskodni, és e részben, minden követelésről önként lemond.

Mind ezek következésében:

4-szer. Kötelezi magát Nemes Krassó Vármegye arra a tisztelendő magyar minorita szerzet által a Lugosi Oskolákra

küldendő négy tanítóknak, évenként általjában 800 frtot az az egynek egynek 200 frtot ezüst pénzben, és pedig fertály évenként minden hiány nélkül kifizettetend.

5-ször. Kötelezi magát ugyan azon Nemes Megye, hogy az Oskolák meg nyitásától számitandó 5 évek eltelte után az igazgatónak évenként 100, és ismét 5 esztendők vagyis a kezdettől számítandó 10 esztendők után 200 frtot ezüst pénzben, évenkénti jutalom díjj gyanánt fizetend.

6-szor. Minthogy az Oskola Igazgató mint olyan hivatalos levelezéseket, azt pedig, hogy az erre szükséges iró szerek költségeit a szerzet viselje, alaposan kivánni nem lehetne, kötelezi magát a megye, hogy iró szerekre, az Oskola igazgatónak évenként 8 frtot ezüst pénzben fizetend.

Melynek nagyobb erejére és az illy képpen történt eggyezésről készült szerződés, két párban leiratván, az egyik, ugyan a Nemes Vármegye Levéltárába elteendő, a másik pedig a tisztelt szerzetnek, általadandó lészen. Kelt Lugoson Július 3-án 1837.

Megyei és városi monographiában helyén való dolog az, kimutatni, mily hangya-szorgalommal gyűjtetett össze a tanintézet megalapítására szükséges tőke. Ezt tüntetik ki a következő adakozások:

1835.

Szamurdzia Axenti lugosi lakos által az oskola építésére ajánlott és Tornya Ádámon eszközlendő követelése csak akkor lesz beszedendő, midőn Tornya Ádám jegyzői statiót nyerend.

Lugos mezővárosban lévő szücs és csizmadia mesterek által ajánlott 219 f. v. cédulákban beszedetettek.

Malonyay János táblabiró úr 225 frt v. p. lefizetett, az oskolák számára.

Unghváry János, 20 frt, Kiss Vincze tiszt. esküdt 12 frt, és Pausz Vilmos 10 frt ezüst pénzben az oskolák számára azon végrehajtási díjak fejében, melyek őket Mihajlovics Klára ellen illettek, ajándékoztak.

Dipold Josef Glavan Máriánál kint levő 100 frtnyi adósságának felét kamatokkal együtt az oskolák állítására ajánlja.

Czintos János, lugosi könyvkötő, az oskolák számára 100 frtnyi igéretet tesz, ha neki a megye részéről pártfogás eszközöltetnék, hogy az őt mint örököst illető, Kolozsvárt létező ház birtokába kerüljön.

Ásboth András táblabiró úr 100 frt vp. ajánlatát letette.

Házy István a Szákuli Uradalom részéről 100 pozsonyi mérő oltatlan meszet Kavaránban ajánlott.

Vagyon Imre főbiró úr kerületében tett gyűjteménynek eredménye 38 frt 45 kr.

Marsovszky László főbiró úr kerületében tett gyűjteménynek eredménye 36 frt 20 kr.

Juratsek Alajos 5 frtot, Korkoványi István 2 frtot ajánlott.

Papházy János szolgabiró kerületében tett gyűjteménynek eredménye 154 frt 15 kr.

Kováts Károly szolgabiró úr kerületében tett gyűjtemény eredménye 86 frt 30 kr. és büntetésekből befolyt 29 frt 12 kr. Összesen 115 frt 42 kr.

Pattyánszky György szolgabiró úr kerületében tett gyűjteménynek eredménye 42 frt 47 kr.

B. Bruckenthal Mihály 20 öl tüzifát jószágában ajánlott

Mandl Sámuel részéről 10 frt pp. ajánltatott.

A hamis mértékek árveréséből befolyt 100 frt ezüstpénzben az oskolák számára ajánltatott.

Horváth Mihály seborvos, egy bonczolás végett járó 12 frtnyi díjt, az oskolák számára ajánlott.

Deutsch alperestől, ügyvédi visszahivásért járuló 3 frtnyi birság, az oskolák számára ajánltatott.

Makay Sándor főjegyző, 5 frt v. p. az említett célra ajánlott.

A krassói kerületből 32 frt 30 kr. v. p. folytak be.

Pausz és Behr lugosi vasárusok 93,000 db. zsendélyszegeket ingyen ajánlottak.

Hits Sebők széksértés végett 100 frtban marasztaltatván, eme birság az oskolai alap számára fordítandó.

Schild Antal 6 frtnyi birságba itéltetvén, a tőle beszedett pénz az oskolai alapra fordítandó.

Több bűnjelek eladásából befolyt 15 frt, az oskolai alapra fordítandó.

Kiss András részéről 100 frt pp. ajánltatott.

A rumunyestyi uraság részéről 100 frt ez. p. ajánltatott.

Eisele Mátyás 2 frtot ajándékozott.

Lackstätter Antal birság fejében 12 frtban marasztaltatván, eme pénz az oskolai alapra fordítandó.

1836.

Az oskolák építésére a kam. Uradalom által ajánlott s Csiklován kimutatott 1000 köböl oltatlan mésznek behordatása az oraviczai járás által rendeltetett.

A hamis mértékkel élő lugosi korcsmárosoktól beszedett $^2/_3$-rész; — 280 frtban, az oskolai pénztár javára utalványoztatott.

Axentie Szanarzatie által az oskolai fundus javára ajánlott 22 frt 30 kr. az oskolai pénztár javára átvétetett.

A megye közönségének abbeli határozata, miszerint az Epe-mirigy pénzekből és a koronázási díjból hátramaradt sommák az oskolai pénztár javára fordíttassanak.

Moys Antal tiszti alügyésznek, határ bejárás alkalmával áró 18 pengő forint az oskolai fundus javára ennek engedményezése folytán áttétetett.

Nagy Aaron szolgabiró úr által több lugosi lakosoktól titkos játék miatt elfoglalt 11 frt $15^2/_5$ kr. ezüstpénzben, a lugosi gymnasialis oskolák javára ajánltattak.

Másod aljegyző Pettkó Béla által ajánlott 40 frt és Marsovszky György esküdt által ajánlott 47 frt 30 kr., összesen 87 frt 47 kr. váltó czédulában, az oskolai fundus gyarapítására ajánltattak.

Toth Mihály, ezen megye főjegyzője által, az oskolák számára ajánlott 50 frt bécsi értékben, Jakabbfy főbiró által beszedetett.

Jakabbfy főbiró a vetseházi izraelita korcsmárostól, Keszlek Jakabtól, az oskolák számára 5 frt bécsi é. beszedett.

Ugyanannak jelentése, hogy az oskolához kivántatott fáknak kifaragásából fenmaradt forgácsnak árveréséből 18 frt 9 kr. bécsi é. folyt be az oskolák számára.

Ugyanannak jelentése, miszerint a restauratio alkalmával épített barakkából fenmaradt léczeknek árveréséből az oskolák számára 12 frt bécsi é. folyt be.

Unghvári János az oskolák számára 12 frt 30 kr. váltópénzben ajánlott.

Hollenstein János, lugosi lakos, 100 frtnyi követelést az oskolák számára ajándékozott.

Ugyanaz 52 frtnyi kötelezvényt az oskolák számára ajándékozott.

Arnold Josef, lugosi kereskedő, két árjegyzéket 51 frt 18 kr. erejéig, az említett célra ajándékozott.

Ily serény iparkodás mellett nem is meglepő, hogy 1839-ben már teljes, kész alappal rendelkeznek a KK. és RR. s véglegesen elrendezvén az ügyet, az alább következő alapítót adják ki, melyet a kor jellemzéseül, egész terjedelmében (még tollhibáit sem változtatva) közlünk.

„Ki Krasso Vármegye Egyházi Fő Rendeinek Ország Zászlossainak, — Nagyainak, és Nemesseinek Kőzőnsége, adjúk tudtokra e' jelen Levelünk rendében mindeneknek a kiknek illik: hogy miután arrol tőkéletesen meg győződtünk volna, miszerint a' kebelbéli lakosság, Jollétét, csinosodását, és szellemi előhaladását csak úgy lehetne biztos sikerrel reményleni, ha Megyénk kebelében egy Iskolai Intézet állittatna, hová a' szegényebb sorsú szülék is gyermekeiket beküldhetvén, ezek a' jövendő jóllétet hathatosan múnkállo oktatásban részesülhetnének, és a' Haza jövendő hasznos polgáriva neveltethetnének, még 1824 év folytában egy ily közhasznu Intézet felállitását meghatároztuk. — s' miután idő folytában az Iskolai Töke annyira gyarapodott, hogy belőlle Lugos mezővárossának német részén Iskolának használhato több szobákbol állo, jövedelmező emeletes épületet álithatánk, az ide forditott költségeken felül pedig ado szedőnk részéről tett kimutatás szerint a' pénztárban kész pénzben, és száztol hattal kamatozo kőtelezvényekben őszvesen 7059 fl. 53 x. száztol őttel kamatozó Töke 200 ft. ezüst pénzben valósággal lenne, ennek jövedelme pedig évenkint 433 ft 36 x. tenne, — ezen kivül Lugos mező városának kőzsége ís a' kitűzőtt czél hasznos voltárol meg győződve még 1830-ik eszt. Kis-Asszony hava 12-ik napján évenkint fize-

tendő 200 ftot. ezüst pénzben lekötött, és arrol kiadott Reversalisa a' Nagy Méltoságu Magyar Udvari Kamara által azon 1830-ik eszt: November 10-én 36500. sz. a. kiadott Decretuma által jová hagyatott volna, — ezenkivül az Iskolai épület több évekre kötött szerződések bizonyitása szerint évenkint 472 ftot jövedelmezne, s' igy az esztendei jövedelem 1105 ft. 36 x. ezüst pénzt tenne, meljel valamint a' kinyitott négy Grammaticalis Iskolák Tanitoi, ugy az Iskola Igazgatoi, a nagyon Tisztelendő Minorita Szerzetes Atyákkal 1837. esz. Szt Jakab hava 3-ik napján kötött szerződésben meg irtt modon minden nehézség nélkül pontossan fizetetthetnek.

Mi tehát ezennel ünnepélyesen kinyilatkoztatjuk, hogy a' fennebb is meg irtt és Pénztárunkban meg lévő 7259 ft. 36 x. a' már meg lévő épületet, s' Lugos mező várossa által kiadott kötelezvényt, ezennel a' Lugosi Iskolai Intézetnek ajánljuk adjuk és örökössen oda ajandékozzuk, — kötelezzük is magunkat, hogy ezen Iskolai Igazgatoinak, és Tanitoinak csak azokat fogadandjuk el, kik a' velünk szerződött Minorita Szerzetes Atyák közül, az Iskolai fő Igazgatoság befolyásával fognak küldettetni, nyilván kijelentvén, hogy a' Minorita szerzetes atyákbol az illető elöljáróság által Tanitoknak rendelendő férfiak, előbb a' kegyelmes iskolai rendszer szabályinál fogva, annak helyén és modján, a szokott probatételt helyben hagyolag ki állani tartozzanak, és egyébbként is a' magyar nyelvben tökéletesen jártasak legyenek, — a Director pedig hivatala viselésére nézve, a' NVáradi Iskolai Fő Igazgatoság utján eszközlendő legfelsöbb megerősitéstől függjön, kinyilatkoztatjuk továbbá és mindeneket biztosokká tesszük az iránt, hogy ezen Iskolai Intézet, sem tudományi, sem más köz Pénztárnak soha terhére nem leend, és minden jövendőben lehető ilyetén követeléstől ezennel ünnepélyesen lemondunk.

A' mennyiben pedig az alapitványi Töke annyira növekedne hogy abbol később képpessek lennénk, s' kivánnánk ezen Intézethez még két humanistásbéli Iskolát is Felséges Urunk utobb kikérendő kegyelmes engedelme mellett fel állitani az alsobb négy Iskolákra nézve létező biztositást, kötelezést és feltételeket ezen két iskolai osztályokra is kiterjesztjük.

Az alapitványi Pénztárra, mint önnön maganyos adako-

zásainkbol alapultra, s' szinte ilyenek által még tovább is gyarapulandora valamint annak kezelésére, és ennek modjára a' fő felvigyázást és felügyelést magunknak fenntartván készeknek nyilatkozunk, és magunkat le is kötelezzük arra, hogy a' Penztár valoságos állapotját kimutato Táblás Jelentést évről évre a Nagy Méltosagú Királyi Helytarto Tanátsnak felterjeszteni fogjuk. Költ az 1839 esztendö Majus 14-én Lugos mezö városában folytatva tartatott Köz Gyülésünkböl (L. S.) Felolvasta Makay Sandor s. k. Tettes Krasso megye Fö-jegyzője.

A nagyobb adakozásokat az 1823. évi közgyülés történetével közöltük.

Az egyemeletes gymnasialis épület elkészülvén, annak földszinti helyiségei, kereskedőknek boltokul rendeltettek az iskolai tőkének gyarapítására. Az épités után pedig még fennmaradt 7259 frt 53 kr. pp., mely tőkének évi jövedelme 433 frt 36 kr. volt; ehhez járult a Lugos részéről felajánlott évi 200 frt és a boltok után évenkint 472. frt. Tehát az összes évi jövedelem tett 1105 frt és 36 krt pp.

1837. júl. 3. Dr. Lachner Ágoston János helybeli közkedveltségű quárdián által a rend főnökével szerződés köttetett a tanárok iránt. Ennek értelmében a rend a lugosi algymnasiumot tagjaiból tanárokkal fogja ellátni, a miért a vármegye az iskolai alapból mindegyik tanárnak 200 pfrtot fizet évenkint. Minthogy pedig a tőke évi jövedelme még eddig nem volt elégséges a 4 tanáron kivül az igazgatót is fizetni, azért a rend öt évre minden dijazás nélkül ad igazgatót, a ki azonban még a nagyváradi iskolai főigazgató utján hivatalában megerősittessék.

Ezen öt év elteltével (1837. okt. 1-től számitva) az igazgató is kapjon 5 évig, egyelőre 100 pfrtot s ezen ujabb 5 év multával pedig hasonlóan 200 pfrtnyi évi díjban részesül. Az irodai szerek beszerzésére évenkint 8 frtot állapitottak meg.

A tanárok rendüknek helybeli társházában laktak s ott, mint a rend közvetlen körén kivül müködő egyének, eltartásukért évenkint mindegyik 140 váltóforintot fizetett. Minthogy azonban a ház a most felszaporodott egyének számára nem rendelkezett annyi szobával, négy új szobát kellett még a 4

tanár számára hozzáépíteni, a mire a rend már 1836-ban a király kegyelmét igénybe vette. A vármegye is adott engedélyt erdejéből a szükséges fát vágni és a fuvarokat is ő adta.

Így épült ki azután a minoriták háza is egészen a mostani szinházig, a mely utóbbinak alapkövét szintén nem régen, 1835. ápr. 1-én rakták le.

Az első tanárok, kik mind 1837. szept. 19-én érkeztek Lugosra, a következők: 1-sö grammatikában cleric. Beckoy Bertalan; 2-ik gramm. Haach Salamon, a később szintén nagy kedveltségű páter Salamon; 3-ik gramm. Paulinyi Paulin; a 4-ik osztályban (syntaxis) Sujánszky Eusztach. — Az igazgatói teendőket Lachner Ágoston, helybeli quardián és az elemi iskolák igazgatója vállalta magára.

Végképen elkészülvén a gymnasiumi épület, 1837. okt. 9-én volt az ünnepélyes átadás.

A minoriták templomában a 10 órai misében elmondott ünnepélyes »Veni Sancte« után a vármegyei hivatalnoki kar, a kamarai tisztviselők, a városi tanács, a tanárok, tanuló ifjuság és nagy néptömeg gyült össze az új gymnasiumi épület előtt.

Kiss András vármegyei II. alispán, mint az iskolai bizottság elnöke, emelkedettebb helyen ült; jobbján Markovics József I. alispán; körülöttük az igazgató és a tanári kar. A lelkesedett nép feszülten várta a szokatlan és rendkivüli ünnepély fejlődését.

Kiss András alkalmi beszédben dicsérettel említi a minorita rend érdemeit és a gymnasium kulcsait zeneharsogás, taraczklövések és »éljen« kiáltások között az igazgatónak nyújtja át. Erre ez magyar beszédben a szülőknek gyermekeik és viszont ezeknek amazok iránti kötelességeit, a nevelés fővonásait, továbbá az igazgató és a tanárok nehéz feladatát fejtegeti. — Végre őszinte hálát mond a buzgó alapítóknak.

Örömkönyek csillogtak a hallgató népek szemeiben a lelkes szónok szép beszédére s viharos »éljen« kiáltások és taraczklövések közt déli 1 órakor lett vége az ünepélynek, mire a minoritáknál 55 teritékü ebéd tartatott.

Esti nyolczadfél órakor a gymnasium homlokzata kivilágittatott és két transparent Sujánszky tanártól állittatott fel·

A magyar:

»Jó hazafit s polgárt vágyván képezni Honának
A megye, keblében e tanodát emelé.«

A latin chronostichon pedig:

»InCLytI CoMItatVs Krasso et oppIDI LVgos
Opera sVrreXIt hVJas Athaeneon.«

Az ajtóban latin, magyar, német, sőt szerb nyelven is éltették az alapítókat (»vivant hujus literarii instituti fundatores«), kiknek tiszteletére fáklyás menetet is tartottak. S így általános öröm közt végezték be ez ünnepélyes napot, mely a tudománynak Lugos falai között közadakozásból emelt csarnokát megnyitotta.

Elmulván az ünnepély, okt. 11-én kezdődtek az előadások és pedig *azonnal négy osztályban*. A tanulók tanpénzt nem fizettek.

1838-ban leérkezett a magy. kir. helytartótanács leirata is, mely szerint a lugosi algymnasium a nyilvános tanintézetek sorába igtattatván, nyilvánossági joggal láttatott el. Ezen gyors intézkedésben főérdeme volt Lonovics József csanádi püspöknek, a ki mint e vidék valóságos őrangyala s kivált Lugos városának kegyes pártfogója, mindenütt lelkesített és buzdított s minden jó iparkodást és törekvést hivatali és személyi tekintélyével fensőbb helyen is előre mozdított és tetemes anyagi segélyezéssel is gyámolított.

Az ügy iránti buzgóság megtermé jó gyümölcseit, mert az intézet csakhamar oda fejlődött, hogy azt hat osztályúvá, avagy mai szólás szerint, nagy gymnasiummá lehetett átalakítani.

Az alap meg lett teremtve s 1842-ben megtörtént a VI osztályra való kiegészítés, mint a köv. oklevél beszéli:

3170.

Mi Krassó megye egyházi főrendeinek, ország zászlosainak, nagyainak és nemesseinek közönsége adjuk tudtokra mindeneknek a' kiket illet, hogy miután az lenne benső meggyőződésünk, miszerint a' kebelbéli lakosság szellemi művelődését, és köz jólétét csak úgy lehet biztos sikerrel előmozditani,

ha megyénk kebelében, s' jelesen székvárosunkban iskolai intézetet alapitunk, melybe a' szegényebb sorsu szülők is gyermekeiket beküldhessék, — melyben ezek a' ma már annyira szükséges tudományos oktatásban további költség nélkül részesülhessenek, és a' kedves hon hasznos polgáraivá neveltethessenek; melly a' nemzetiség zászloja alatt jotékonyan árassza fölvilágosodás malasztját a' zsenge nemzedékre; — melly a' vallásosságot terjessze, a' fejedelem iránti kötelességeket tanitsa, egyszersmind nemzetiség, és haza iránti forro szeretetet, olcson a tanulo sereg gyenge sziveibe, — szoval, melly az ismereteket, és erkoltsösséget terjessze, és gyarapitsa; — ezek tehát levén nézeteink, ez lévén meggyőződésünk egy ily közhasznu intézet fölállitását még 1824. esztendőben elhataroztuk, — és miután egy részről az alap tőke szaporitásában tanusitott lankadatlan buzgalom, más részről a' forro vágy létesülve láthatni az intézetet, melly üdvet árasszon minden ha azon örvendetes eredményt idézek elő, hogy székvárosunknak Lugosnak német részén iskolai emeletes épületet állithattunk a képpen, hogy az a' kitüzött fő czélnek,— a mennyiben 6. iskolán, és a' felvigyázo lakán kivül, több alkalmat is foglal magában, — nem csak tökélletesen megfelel, hanem ezen kivül az intézeti költségek födözésére fordithato állando jövedelmet is biztosit, az ennek felépitésére meg kivántatott öszvegen tul pedig, ide értve azon pénzeket is, mellyeket 1839 esztendő majus 14-én 1101 szám alatt kelt, de csak négy iskolára terjedő alapito levelünkben kimutattunk pénztárunkban száztul hattal kamatozo kötelezvényekben 11004 frt. 34 kr. — és száztol öttel kamatozo kötelezvényben 200 frt. s' igy 11204 frt 34 kr. ezüst pénzben tévő tőkénk lenne, ez pedig 670 frt 16⁴. krt jövedelmezne, Lugos mező városának kőzsége is a' czél szencségéről, és hasznosságárol meg győződve még 1830 esztendő augusztus 12-én évenkint fizetendő 200 pengő forintot önkint lekötöt, s' ezen lekötelezése a' Nagy meltoságú magyar Királyi udvari Kamara, mint földes uraság által ugyan azon 1830 év November 10-én 36500 sz. a. kelt intézménye által helyben hagyatott volna: a négy iskolának 1837 esztendő october 1-sö napján történt kinyitása olta pedig ugyanazon kőzség a' magyar Minorita Rend kebeléből küldött tanitok működését, s' igy magának az intézetnek

őrvendetes sikerét tapasztalva, s' ugyan ez által további áldozat tetelre ís fölhivatva folyo 1843 év majus 4-ik napján magát ujra 200 pengő forint évenkinti fizetésére kötelezte, millyetén eljárása a' Nagy Meltosagu magyar Királyi helytarto Tanacsnak folyo esztendő september 26-án 33746 sz. a. kelt kegyes intézményében adott biztositasa szerint, mihelyt a' már megalapitott Négy oskolán tul, megnyittatni, szándékba vett 5-ik és 6-ik iskola fölállitása legfelsöbb helyről megengedtetik, a' felsőbb helyben hagyást azonnal megnyerendi: — Miután végre az iskolai épületnek jövedelmeztetési czélbol épitett része több évekre kőtött szerződések bizonyitasa szerént 458 frt 30 kr ezüst krnyi évi jövedelmet biztosítana: s' igy az osszes jövedelem 1528 frt. 46 kr. ezüst pénzben tenne, ez pedig az iskolaigazgató, és hat tanito 1400 frtra rugo fizetésének, iro szerekre lekőtött 12 forintnak, és az iskolai épület tüzkár ellen biztositásáért járúló 12 frt. 57 kr. dijnak tellyesitésére, tehát az összes kolcségek födözésére, nem csak tökélletesen elégséges volna, hanem még azokon tul 103 frt 49 pengő krnyi fölösleget adna, következésképen hat iskola meg alapitására irányozva volt kinézéseink, és buzgo ohajtásunk valositásának idejét eljöttnek, elérkezetnek látnánk, fennebb érintett alapito levelünkre itt ís hivatkozva, s' ugyan annak tartalmát ide is értve, és az abban foglalt összegeket itt beszámitva ezennel ünnepélyesen nyilatkoztatjuk, hogy pénztárunkban valósággal meglévő 11204 frt 34 krt az az tizenegy ezer két száz négy forint és 34 kr. ezüst pénzben a' szilárd anyagbol felállitott emeletes iskolai epuletet, Lugos mező várossának dicséretes buzgalmu kőzsége által 1830 esztendő augustus 12-én és imét folyo 1843 esztendő majus 4-én egyenkint 200 pengő forint évenkinti fizetéséről kiadott kötelezési iratát, a helybéli iskolai intézetnek adjuk, ajánljuk, és örökössen oda ajándékozzuk, kötelezvén egyszersmint magunkat, miszerint ezen iskolai intézetbe, igazgatonak, és tanitoknak egyedül csak azokat fogadandjuk el, kik a' velünk szerződött magyar Minorita Rend kebeleből az iskolai főigazgatoság befolyásával fognak küldetni, az iskolai országos rendszer szabályinál fogva, annak helyén és módján a' szokott probatétet helyben hagyolag kiállották, s' egyébbiránt ís, a' magyar nyelvben tökélletessen jártassak akarjuk ezen

kivül, hogy az iskolai igazgato hivatala víselésére nézve a' Nagy Váradi iskolai kerületi fő igazgatoság utján eszközlendő legfelsőbb megerősitéstől függjön, — nyilatkoztatjuk tovább, és mindenkit ezennel ünnepélyesen biztositunk a' fölött, hogy ezen általunk alapitott, most már nagyobb Gymnasium, sem tudományi, sem más kőz pénztárnak soha terhére nem leend, s' e tekintetben minden formálhato követelésekről ezennel ünnepélyesen lemondunk.

A' saját magános adakozásainkbol alakult, és szinte illy uton, — mint biztossan hisszük, tovább is gyarapulando alapitványi pénztár, és ugyan ennek kezelése fölötti rendelkezést, és öröködést magunknak föntartjuk ugyan, egyébbiránt készeknek nyilatkozunk, sőt magunkat le is kőtelezzük arra, hogy az iskolai pénztár, valoságos allapotát kimutato táblás jelentést évről évre, a Nagy Méltoságu magyar királyi helytarto Tanácsnak fölterjeszteni fogjuk. — Költ a mi 1843 év December honapnak 11-ik napjan királyi kamarai Lugos mezővárosunkban folyvást tartatott kőz Gyülesünkből. Olvasta és kiadta Szerenyi Ferentz s. k. Krasso megye fő jegyzője és tábla birája. Jakabffy Kristof s. k. Tettes Krasso megye m. alispana, mint választmányi Elnöke, Moys Antal s. k. Ns Krasso vármegye tiszti fő Ügyesze. (L. S.)

Ezen második alapitó levél felső jóváhagyás végett beadatván, csak 1847. máj. 11-iki m. kir. helytartótanácsi intézvény szerint a királynak azon év márcz. 13-án kelt legmagasabb határozatával szentesittetett.

Ugyanazon évben jún. 27-én érkezett le a kir. leirat, mely a lugosi tanács által újabban ajánlott 200 pfrtnyi segélyt a városi jövedelmekből az 5. osztály életbeléptetése czéljából jóváhagyja. — De azért mégis a rhetorika vagy 5. osztály már 1842. év okt. havában nyittatott meg, a 6. osztály (poesis) pedig a következő évben.

Ezen két alapító okmány értelmében az intézetnek magyar jellege kitűnik; sőt a magyar nyelv tanitására külön alapitvány is tétetett, mely azután könnyebb kezelhetés végett a főösszeggel egybe olvasztatott. — Másrészt pedig, minthogy csakis minoriták taníthattak, az intézetet egyszersmind római katholikusnak kellett tekinteni. A felekezeti és nemzetiségi

féltékenység még akkor nem létezett, szoros praecizirozásra akkor még nem volt szükség; természetes és magában volt érthető az intézet jellege, melyet kétségbe vonni vagy vita tárgyává tenni bizony senkinek sem jutott eszébe. Később azonban 1861. aug. 7-én 543. sz. a. kelt közgyülési határozatában a kegyuri joggal biró vármegye kénytelen volt a gymnasium magyar és római katholikus jellegét határozatilag bevallani s nyilvánítani. — Az intézet pecsétjének körirata ez: »A Krassó megyei Lugosi kir. tanoda pecsétje 1842.«

Minthogy az 1824. júl. 20. és az 1835. jún. 30. kelt helytartótanácsi rendeletnél fogva minden tudományos intézetnél a vallási dolgok ellenőrzésére püspöki biztosnak (comissarius ecclesiasticus) is kellett lennie, a csanádi püspök 1842. máj. 14-én a lugosi gymnasiumhoz Hoffstätter Xav. Ferenc alesperest nevezte ki. Ez évenkint kétszer tett a vizsgálatok eredményéről jelentést; 1842—1847. évi relatiói még meg vannak a temesvári püspöki levéltárban.

A lugosi most már 6 osztályú főgymnasium baj nélkül folytatta pályáját, mig a magyar szabadságharc napjai be nem következtek.

1848. máj. 22-én a tanárok is a nemzeti gárdába soroztattak, és a tanév a korábban megtartott vizsgálatok után már jún. 4-én záratott be; a következő 1848/49. tanév pedig csak 5 havi szünet után, nov. 3-án vette kezdetét, és a folytonos városi mozgalmak dacára is, rendesen folytak az előadások; márc. 20-án volt vége az első félévnek és a második 1849. aug. 2-án classificatio olvasással és »Te Deum«-mal fejeztetett be.

Az 1849/50. tanévre új igazgatója lett a gymnasiumnak. Lachner helyébe t. i., a ki szerzetháza pénztárának rovására nagy vendégségeket tartott, mi által sok hizelgő tányérnyaló tisztelgőt szerzett a városban, de elöljárója kegyét elveszíté, quardián- és igazgatónak Paulinyi Pál küldetett, kit egyik rendtársa »homo intolerabilis et crudus«-nak nevez. Persze Lachner után ez nagy változás lehetett; nem is maradhatott itt sokáig. Egy izgalmas év mulva el kellett mennie és helyére 1850. aug. 28-án Pléva Balázs jött Lugosra.

Ezen 1850/51. tanévvel szünt meg a gymnasium. 1851. szept. 12-én megérkezett az új quardián Hain Maximilián és

elhozta a még itt tartózkodó tanároknak dispositionalis leveleit, a mire ezek csakugyan kitűzött lelkészi állomásaikra távoztak. — Hasztalan volt a község kérelme, eredménytelenek a gyakori gyülések is, melyeken a megváltozott körülményekhez képest a tanárok fizetését is fölemelni igérték, mind hiába.

A rend t. i. részint a megváltozott tanrendszer miatt, részint a szabadságharcban szenvedett nem csekély vesztesége miatt, nem rendelkezhetett elegendő alkalmas egyénnel, kik a most már szükségessé vált német nyelvet is értették volna. Meg kellett tehát szünnie az intézetnek, s Lugos városa így veszté el egyik büszkeségét. — A gymnasiumi épület azután egy ideig bezáratott, majd az elemi iskolák befogadására, majd csőd hirdetése mellett 1856-ig katonai kórháznak használtatott, mig azon év okt. 16-án újra eredeti rendeltetésének adatott át. Megnyittatott a gymnasium egy osztálylyal, és német rendszer mellett. És most az alapot újra teremteni, újra gyűjteni kellett.

Az újra megnyilt gymnasium évenkint egy osztálylyal szaporíttatott, és maradt 4 osztályú algymnasium 1868. iskolai év végeig. Az akkori tanrendszer alatt az igazgatónak volt évenkint 1000 pfrtja, a rendes tanárnak 700 frt, a helyettesnek 600 frtja, összesen 6 tanár működött az igazgatóval együtt.

A gymnasium újra szervezése óta más szellem kezdte körüllengedezni az intézet falait. A Krassó és Lugos lakosságának többségét képező nemzetiség, nem tekintvén az intézet alapítóinak intentióit, bebocsátást sürgetett. Krassó vármegyének másod alispánja 1863. év elején a régibb és az újabb alapítókat meghívta a gymnasium tannyelvének megállapítására tartandó tanácskozmányra; a melyre azonban a minorita atyák főnöke, — azon rendé, mely oly számos érdemekkel tetézte magát a lugosi gymnasiumban, a gymnasium igazgatója, és annak tanárai nem voltak meghíva. A magyar alapítók közül igen kevesen, a románok pedig majdnem mindnyájan jelentek meg, és így túlnyomó többséget képeztek. Ennek következése lett, hogy a tanácskozmány az oláh nyelvet határozta el tanítási és előadási nyelvül. E végzés országszerte

nagy feltünést okozott és a helytartótanács, mint híresztelék, ennek foganatba vételét elutasitá.[1]) Azonban az ország fő hatóságainak magatartása több mint tiz éven át épen nem bizonyítja azt, mintha a románok törekvéseit visszatorolni akarták volna.

Két áramlat küzdött egymással, az alapítványban megőrzött jog fentartása, és a magasabb tanérdekek, más részről a nemzeti törekvések kielégítése. Midőn 1861. év augusztus elején a Gozsdu Manó akkori főispán elnöklete alatt tartott Krassó megyei közgyülésen a lugosi gymnasium ügye szőnyegre került, a magyar álláspontot Billman Márton gymnasiumi igazgató védelmezte, ki midőn azt mondá, hogy ha a románok saját gymnasiumot akarnak, ne kivánják a miénket, hanem épitsenek maguknak egyet, a főispán volt az első, ki ezen új alapitandó román gymnasiumra 2000 forintot ajánlott; de mások is egymásután ajánlottak e célra annyit, hogy már másnap 18,000 frt volt aláirva.[2]) Csak egy kis unitus pap találkozott, ki igy argumentált: miután a magyar nemzetnek már annyi intézete van, tehát engedje át a románoknak a lugosi gymnasiumot.

De ily eventualitás nem lebegett az alapítók szeme előtt; még is a magyar kir. udvari hatóságok a legnagyobb engedékenységet tanusitották a másik álláspont iránt és már egy 1861. december 27-én kelt udvari rendelet beleegyezett, hogy a lugosi gymnasiumban a román tannyelv nemcsak mint segédtannyelv, hanem mint a magyarral egyenjogu tannyelv és egyszersmind mint kötelezett tantárgy is alkalmaztassék. Ugyanezt a tételt ismételte a magyar kir. helytartótanács 1862. február 12-én kelt rendeletében.

A csanádi püspök 1862. február 5-én azt javasolta a helytartótanácsnak, hogy miután Krassó megyében néhány

---

[1]) Wlád Alajos: »A román nép és ügye« cimü müve 68—73. lapján ez ügyet bővebben megvitatja.

[2]) Wlád Alajos maga hivatkozik arra, miszerint az 1861. szeptember 4-ki megyei bizottsági ülésben jövendölte, hogy a román gymnasiumból nem lesz semmi; mert — úgymond — ha nem vagyunk képesek *egy* kis gymnasiumot becsületesen föntartani, annál kevésbé fogunk kettőt létesithetni. (A román nép és ügye. 71. lap.)

nemesi család és tisztviselő kivételével, a katholikusok németajkuak és a tanárok csak német nyelvvel boldogulhatnak, — a lugosi gymnasiumban a román nyelv helyett vagy mellett, a német hozassék be segédtannyelvül.

A német nyelvet tán nem annyira behozni kellett, mint inkább rendszeresíteni, mert Szerb Tivadar főispáni helyettes, ugyan ez év augusztus hóban oda nyilatkozik, hogy a lugosi gymnasiumban még most német nyelven folynak az előadások, és csak egy új tantervtől várja azt, hogy a román nyelv terjedni fog.

Ily szétágozó vélemények mellett, egészen rendén volt, a gymnasiumi alapítókat és a tanügy vezetőit is megkérdezni véleményükért.

A gymnasiumi igazgató és a tanárértekezlet az év első felében a lugosi gymnasium tantervét dolgozták ki és azt a helytartó tanács 1862. június 28-án felsőbb helyre terjesztette alá.

Az említett értekezlet jegyzőkönyve szerint, e testület, tekintetbe vévén, hogy:

a) a lugosi gymnasiumnak, mint főleg a magyar nemesség által alapított intézetnek, magyar róm. kath. jellegét maga Krassó vármegye 1861. augusztus hóban tartott közgyülésén az által is elismerte, hogy egy román gymnasium alapítására még az nap 18,000 frtra menő önkéntes adakozásokat eszközlött;

b) hogy jóllehet a lugosvidéki lakosság román, mégis értelmiségének túlnyomó része nem román és a vidéki elemi tanodák német tannyelvüek, és

c) a lugosi gymnasium tanulóinak túlnyomó részét nem románok képezték; azt hozta javaslatba, hogy a nevezett intézetnek magyar és róm. kath. jellege, jog, opportunitás és közmívelődési szempontból továbbra is megőriztessék.

A javaslatba hozott tanterv így szól:

a) A III. és IV. osztályban, a román nyelvet és a vallástant kivéve, minden tárgy magyarul adassék elő; mig az I. és II. osztályban a tantárgyak a német segédnyelv használata mellett taníttatnának.

b) A román nyelv a román ajkuak és az annak tanulására önkéntesen jelentkezők számára a III. és IV. osztályban taníttassék.

c) A német nyelvben való oktatás a IV. osztályban vegye kezdetét.

A jegyzőkönyvhöz Olteanu János, egy még csak 22 éves gör.-kath. papnövendék,[1]) külön véleményt adott be, melylyel még alább foglalkozunk.

A helytartótanács ezek alapján június 30-án 13,341. sz. a. felterjesztést tett legfelsőbb helyre, ajánlván, hogy a lugosi gymnasiumban egyedül a magyar nyelv legyen a rendes tanitási nyelv. Azonban felsőbb helyen, július 13-án, még előbb kivántatott, hogy a javaslat a megyei kormányzóval és az alapitókkal nyilatkozatra közöltessék. Ez okból a helytartótanács július 21-én ily értelmű felszólítást intézett a főispáni helyetteshez, Szerb Tivadarhoz. Ez július 28-án az alapitókat szólította fel véleményadásra, a kik Genersy Ede másod-alispán elnöklete alatt, csakugyan tanácskozásra megjelentek. Szende Béla[2]) ez alkalommal, hivatkozván arra, hogy a vármegye közönsége már a múlt évben a román nyelv és irodalomra nézve, egy tanszék felállítását elhatározá és tettlegesen fel is állította, a román nyelvnek még bővebb használatát nem tartá szükségesnek. Így nyilatkozott még Galliny Ferenc, Pausz János és mások. Wlad Alajos[3]) és társai ezzel nem elégedtek meg és noha elismerték a gymnasium róm.-kath. voltát, mégis azt kivánták, hogy a tudományok fele részben magyarul, fele részben románul taníttassanak.

Szerb Tivadar álláspontja más volt. Ő augusztus 8-án kelt felterjesztésében azon kérdésre, vajjon a lugosi gymnasiumban a magyar nyelven kivül a román nyelv használata szükséges-e, határozottan igennel felelt és azt javasolta, hogy az első osztályban a tantárgyak egyike magyar *és* román nyelven adassék elő; a második osztályban kettő, és így fokonkint a többi osztályokban mindig több tantárgy taníttassék mindkét nyelven. Az első és második osztályban csak a román ifjak

[1]) Lugosi gör.-kath. püspökké kineveztetett 1870. évben.

[2]) Később honvédelmi miniszter.

[3]) Volt országgyűlési képviselő, most kir. táblai biró.

köteleztessenek a román nyelv tanulására; a többiektől annak tanulása csak a 3-dik osztálytól kezdve kivántassék.

Ilyen sokféle igényeket, melyek az ügy történeti fejleményével ellenkeztek, nem lehetett összeegyeztetni, és Olteanu különvéleménye ellen, a legsúlyosabb érvek hozattak fel a gymnasiumi igazgatóság részéről. Krassó vármegye 1839. május 14-én tartott közgyűlésen az alapított új lugosi gymnasiumot minoriták gondoskodására bizván, tőlük megkivánta, hogy a magyar nyelvben tökéletesen jártasak legyenek. 1851. évben a gymnasium megszüntetvén, 1856. évben ismét megnyittatott mint róm.-kath. német tannyelvű intézet; tehát még e körülmény sem kedvez a románoknak. Még jellemzőbb, hogy Dobra lugosi gör.-kath. püspök 4000 frtra menő felajánlott alapítványának feltételei, hogy t. i. a lugosi gymnasiumban a román nyelv kötelező tantárgy legyen, hogy a tanárok a román nyelvben jártasak legyenek, hogy a tanárok püspöki vagy szentszéki befolyással neveztessenek ki, és pedig akkor is, ha tanképes román tanárok nem találtatnának; egy szóval, hogy a róm.-kath. intézet görög-kath. intézetté alakuljon át, a temesvári cs. kir. helytartótanács által nem fogadtatott el.

A mondottakból kitetszik, hogy a lugosi gymnasiumot mind az alapító vármegye, mind a budai királyi és temesvári cs. kir. helytartótanács, mind a kir. kincstár, mely Lugos városának megengedte, hogy az iskola-alaphoz bizonyos összeggel járuljon, és hogy a kir. kincstár által a lugosi gymnasium épülete számára engedélyezett telek, addig, mig róm.-kath. intézet marad, használtassék, magyar róm.-kath. intézetnek vallotta és elismerte; mihez járul Krassó vármegyének az 1861. augusztus hóban tartott közgyűlésén indítványozott és meg is kezdett adakozások gyűjtése egy román gymnasium alapítására.

Ennél fogva, és mert egész Krassó megyében egyetlen egy jól rendezett román elemi tanoda sem létezik, melynek tanulói valamely gymnasiumba közvetlenül felvétethetnének, a lugosi gymnasium róm.-kath. magyar jellegét továbbra is fenn kellett tartani.

Az igazgatóság még is, a kir. udvari rendelvénynek megfelelőleg, azt hozta javaslatba, hogy

a romány nyelv és vallástan az első osztálytól a 4-dikig

a román ajkuak és azok számára, kik ennek megtanulására önként jelentkeznek, román nyelven külön tanár által taníttassék;

hogy a német nyelv az 1—4. osztályban mint rendes tantárgy valamennyi tanuló számára német nyelven taníttassék.

A lecketerv többi pontjai pedig megerősíttessenek.

A fenforgó ügyet, mely már régen megszünt tisztán pädagogiai kérdés lenni, a király 1862. szeptember 28-án kelt leiratával következőleg intézte el:

»A lugosi katholikus gymnasium számára indítványba hozott tanterv azon hozzáadással hagyatik helyben, hogy tekintve azon körülményt, miszerint a Lugos vidékén lakozó népesség nagyobb száma román, és az említett tanodát látogató ifjak nagyobb száma hasonlag ezen nemzetiséghez tartozik, ezen tanintézetben a földrajz, történelem, természetrajz és természettan a magyar mellett, román nyelven is és pedig szükség esetében, párhuzamos osztályok felállítása és egy új tanárnak alkalmazása által is előadassék, és hogy a többi tantárgyaknál is az illető tanulók anyanyelve, a mennyire szükséges, magyarázatoknál, lecke-felmondásoknál stb. használtassék. A román nyelv és ezen nyelven előadandó hittan tanítására indítványba hozott tanítói állomás ideiglenes rendszeresítése a javallott feltételek mellett megengedtetvén, felhatalmaztatik egyúttal a magyar kir. helytartótanács, miszerint a román nyelven előadandó fennemlített tantárgyak számára, ha azt a szükség igénylendi, hason feltételek alatt, szintén egy tanári állomást rendszeresíthessen.«

Ezen alapszik a magyar kir. helytartótanácsnak rendelete 1862. október 5-éről.

A lugosi gymnasium tanárai 1862. október 15-én értekezletet tartottak, a melyen Olteanu János, már mint Krassó vármegye által megválasztott tanár a román nyelv és a gör.-kath. hittan számára említtetik. Az értekezlet tudomásul vette a rendeletet, hogy a földrajz, történelem, természetrajz és természettan a magyar mellett, román nyelven is előadassék.

Ez időben a pecsét, melyet a gymnasium használt, ily körirással volt ellátva: Sigill. Caes. Reg. Gymnasii Lugo siensis.

Az esztendő még azt a különös meglepetést is hozta, hogy Lugos községe az általa 1855. július 10-én kiállított, a gymnasium javára szóló 2000 pfrtnyi, avagy újabb pénzben 2500 frtnyi alapítványból származó kötelességeit teljesíteni vonakodott, — állítólag, mert az alapítványra annak idején kényszerítve lett volna. Hosszabb tárgyalások folytak ez iránt még 1863. évben is, mig a község a jogi alap elismerésére vezettetett.

A következő (1863.) év január havában a gymnasiumban az igazgatón kivül, még négy tanár működik.

Június 25-én a gymnasium tanárkara értekezletet tartott, hogy a jövő tanévre szolgálandó lecketervet megállapítsa. Az értekezlet azon határozatából, hogy a román nyelv csak a III. osztálytól felfelé taníttassék, Olteanu János a gör.-kath. hittan és a román nyelv új tanára alkalmat vett külön vélemény beadására, de melyre a tanári kar külön értekezletből válaszolt.

Az értekezlet a jövő tanévre szolgálandó lecketervet tökéletesen a helytartótanács 1862. október 5-én kiadott intézménye értelmében készítvén el; azt, hogy a román nyelvtan csak a III. osztálytól felfelé adassék elő, nyilván csak javaslatba hozta, túlterhelőnek és fogalmi zavart okozónak tartván azt, hogy a tanulók már az első osztálytól kezdve, egyszerre négyféle nyelvtant (a magyart, németet, oláhot és latint) tanuljanak.

Olteanu azon panaszára, hogy a földrajz, történelem, természetrajz és természettan román nyelvű előadására külön tanári állomás a lugosi gymnasiumnál eddig még nem rendszeresíttetett, a nagyváradi tanfelügyelőség azt válaszolta, hogy a lugosi gymnasium nem bir oly erős anyagi alappal, melyből külön tanárt fizethetne, sőt a rendes tanárok száma sem töltetett be ugyanezen alap elégtelenségénél fogva. Olteanu azt is panaszolta, hogy a lugosi gymnasiumnál hetenkint csak hat órában adatott elő a román nyelv, pedig Olteanu maga a két alsó osztály részére szánt négy román nyelvtani órát, mint tanár kettőre vonta össze, sőt az igy megszorított órák számát sem tartotta meg rendesen.

A nagyváradi tanfelügyelőség Olteanu azon panaszát,

hogy a román ajku tanulók igen csekély román nyelvtani ismeretekkel birnak, egész terjedelmében alaposnak találta, mert a románoknak az egész Maros-Duna közén nincsen egyetlen főelemi tanodájuk sem, az alsó elemiek pedig, igen kevés kivétellel, akkor nyomorult állapotban voltak; de abból nem következett, mint ő vélte, hogy a gymnasium az elemi tanodák hiányait pótolni tartozik, mert ilyen pótlások nem történhetnének a gymnasium saját idejének és céljának feláldozása nélkül.

A helytartótanács (1863. június 23-án kelt leiratával) nem helyeselte a tanári kar azon javaslatát, hogy a román nyelv csak a III. osztálytól kezdve taníttassék, sőt inkább Olteanut odautasította, hogy a román nyelvre nézve előirt tanórákat, azaz minden osztályban hetenkint 2—2 órát, pontosan tartsa meg, a tanoda érdekében pedig szükséges egyetértést tanártársaival gyengíteni óvakodjék.

Abrus Imre főispáni helyettes szintén igyekezett, hogy a románok óhajai teljesüljenek. 1864. január 29-én pártolólag terjesztette fel a helytartótanácshoz némely előkelő lugosi lakos azon kérelmét, hogy a rendszeresített román nyelv- és irodalom tanárának fizetése 600 forinttal állapíttassék meg, és hogy ugyan az a földrajz, történelem, természetrajz és természettan előadásával bizassék meg. Egyúttal Ambrus azt a kérdést veti fel, vajjon nem volna-e tanácsosabb az országos tanulmányi alapból egy külön tanárt 700 frtnyi fizetéssel rendszeresíteni. De erre a helytartótanács azt válaszolta, hogy a közalapítványt e célra nem lehet igénybevenni.

Ez évben a gymnasium igazgatója csanádegyházmegyei pap volt, a többiek mind világiak.

Bonnaz Sándor püspök egy tanár fizetését egy évi tartamra 400 frtról 700 frtra emelte, reménylvén, hogy ez év lefolyása alatt Lugos városa, a gymnasium fentartására hozzájárulni kötelezteti fog. [1])

A nemzetiségi verseny idővel csillapulni kezdett, és a pädagogiai feladatok léptek előtérbe. Ezen feladatok mívelésére az eddig rendelkezésre álló anyagi erő rég idő óta elégte-

[1]) A román nyelv behozatalára vonatkozó adatokat a magyar vallás- és közoktatási miniszterium levéltárából merítettem.

lennek bizonyult, és így csak a magyar kormány segédkezése idézhetett elő jobb fordulatot, melyet a művelődés elfogulatlan barátai mindig óhajtottak.

A magyar vallás- és közoktatási miniszterium ugyan is a lugosi gymnasiumot 1873. évben 8 osztályu tanintézetté emelte, és a nagyobb költséget a közalapítványi alapból fedezi. A miniszter azóta ismételve kifejezte azon készségét, hogy az egész gymnasiumot álladalmi kezelésbe átveszi, de egyúttal kivánta, hogy a gymnasialis alap egészen tisztán adassék át az államnak. De e tőke nagy részben kétes értékű, mert elégtelen biztosság nélkül kamatozásra adatott ki, és így az alapnak tiszta átadása egyelőre ki nem vihető.

Az 1883. évi iskolai év befejeztével a lugosi gymnasium működéséről az jegyzendő fel, hogy abban 13 tanár tartott előadásokat, ide nem számítván a hittani tanárokat. A tanároknak felét a kormány fizeti a vallási és iskolai alapból. A tannyelv magyar, a román nyelv köteles tantárgy a románokra nézve.

Az előadottakból kitünik, hogy a jelenlegi lugosi róm. kath. főgymnasium alapítványára és fenntartására nézve vegyes jellegü, miután adakozásokból és kormánysegélyből veszi anyagi létfeltételeit. Az adakozásokból gyült alapot a vármegye kezeli; a felügyeletet, az igazgatást, a tanárválasztást stb. egy a megyei közgyülés által választott bizottság gyakorolja, a melynek feljebb való hatósága nem a megyei közgyülés, hanem a vallás- és közoktatási miniszterium.

A lugasi vár.

A lugasi vár biztos adatok szerint már 1386. évben létezett, de valószinüleg még ennél is régibb annak eredete. A XV. és XVI. században többször említtetik, de történetét már elmondván, itt csak mint erődről akarok róla szólni. Dacára, hogy fekvése bizonyos fontosságot adott e várnak, még sem volt soha oly idő, melyben hivatására kellőleg felszerelve, erődítve lett volna. Olvasván Castaldo levelét, melyet 1552. január 8-án Segesvárról Ferdinand királyhoz intézett, azt kell hinni, hogy Lugos akkor épenséggel nem volt erődítve. Azt írja t. i. a hadvezér, hogy a lugosiak azon kérelemmel fordultak hozzá, jelölne

ki számukra vár épitésre alkalmas helyet, a melyben menedéket találhassanak, nehogy a törökök már első közeledtére vagy elfutni, vagy hozzájuk csatlakozni legyenek kénytelenek. Castaldo erre Sándor nevű mérnököt küldött Lugosra, hogy necsak a vár helyét jelölje ki, hanem építéséhez azonnal hozzá is fogjon.[1]) Temesvár eleste után 1552. évben a törököknek meghódolt, mert elég őrséggel nem volt ellátva, és falai roskadozó állapotban voltak. A lugasi tanács, midőn 1602. évben segélyt kért Bastától, azt írja, hogy városukat árokkal esősítették meg, de hogy azt a török felégette. Nyilván a cölöpöket és karózatokat érthette a tanács, mely az árkot szegélyezte. De a szenvedett kár orvoslására nyolc hónap alatt nem történt semmi. A segélyesdeklés elhangzott, saját magukon pedig a lugosiak nem segítettek. Mikor Székely Mózes 1603-ban Lugost megtámadta, a vár igen siralmas állapotban létezett, külső erődítései rögtönzött karó- és sövény-kerítésekből állottak, — a belső várban pedig Huszár 10—12 legénnyel akart a hadi sorssal szembeszállani. Annál inkább lehet hinni Szamosközinek, midőn azt írja, hogy Lugas városa fallal nem volt körülvéve, és tárva állott minden hatalmaskodónak. Csak valami gyenge minőségű árok határolta körül. Bethlen Gábor idejében, 1626-ban Lugoson 600 lovas, 700 gyalogos állt hadőrségben. Lugos akkor egyformán volt ellátva Lippával, — és a nagy fejedelem ez által bizonyítá, mennyire becsüli meg e várat.[2])

A gyulafehérvári országgyülés 1627-ben a Konstantinápolyban levő »erdélyi ház«, és Lugosnak (az az a lugosi vár) építésére minden kapuról egy forintot szavazott meg.[3]) A lugosi zsoldos csapatok fővezére 1630. évben volt Pribék János, a szörényi nemes családok egyik tagja. 1638. május 28-án azt írja I. Rákóczy György követének Réti Istvánnak: »Mi az éjjel a mezőben Karánsebesen innét két kis mélyföldön hálunk, udvarunk népén kívül bizony itt senki nincsen, még az sincs mind itt, mert az egyik nemes compánia is vélünk nincsen. Holnap Karánsebesben megyünk, hétfőn *Lugasban*, szeredán onnét

[1]) Bécsi cs. és k. titkos levéltár.

[2]) Pesty: A szörényi bánság története II. 220. l.

[3]) Erdélyi országgyülési emlékek VIII. 72. 368. l.

meg visszajövünk Karánsebesben, csötörtökön visszafordulunk, *mivel mi ez végházainkat még nem láttuk volt, annak látására jöttünk.*« Utasitja aztán követét, hogy ha a porta hírét veszi a fejedelem ittjártának, világositsa a portát arról, »hogy — ezek Rákóczy szavai, — mi itt bizony gonosz végre nem járunk.« [1]) 1643. évben Karánsebest és Lugost mint végvárak emlittetnek, melyek fentartása az országnak sok bajt okoz. Egy ideig úgy látszott, mintha a vár inkább csak fogházra volna alkalmatos, mintsem hadi támpont szerepére. Gámán László sok idő óta a lugasi vár belső kapujában halálos fogságban tartatott. Gámán György és Miklós már két halálos fogságból szabadították ki az ő fejét, és erre 800 gréci ezüst tallért költöttek. László ezért nekik 1656. évben a Karánsebesen fekvő malmát, réteket és más ingatlanokat, és Glimbokán, Rafnán, Vercserován, Kalován, Felső- és Alsó-Obresián, Apagyán, Leszkan, Cziklenben és Olanban levő részbirtokait bevallja, Toma Ferenc, Szabó Márton, Lugasi Mihály, Tyri János, Haykul István és Péter diák nótárius, lugosi nemesek előtt.

A lugasi vár [2]) a karloviczi béke értelmében (1699.) lerontásra volt elitélve, de a császáriak a lerontást 1701. évig késleltették, e miatt folytonos panaszra adván okot a törököknek. A várerődítések a Temes jobb partján az oláh részen állottak, és egy híd által voltak a folyó másik partjával összekötve. Az eddig közlött adatok igen kevéssé ismertetik a vár egykori berendezését. A különben sem nagymérvű vár lerontása gyökeresen történt meg, úgy, hogy az egészből csupán csak három, körülbelül 95 cm. magas kőtégla vegyes faltömeg van még fenn a Temes jobb partján. Úgy látszik, ezek az egykori hídfőnek romjai, bár az innenső oldalon, a bal parton, épen nem találhatni többé rá a másik hídfő alapjaira. Lehet azonban az is, hogy itt egy szöglet-torony állhatott, legalább a három faltömeg egy nagy sugárnak körvonalába esik. Bolland vitézeiről 1691. évben világosan mondatik, hogy kemény viaskodás után egy tornyot fogtaltak el; mondatik továbbá a lugosi törökökről, hogy az ellenük intézett roham ereje miatt,

[1]) Szilágyi Sándor: Levelek és okiratok I. Rákóczy György keleti összeköttetései történetéhez, 524. lap.

[2]) Az oklevelekben castellum, castrum, újabb időben arx.

annyi erejük sem volt, hogy a hídat maguk után felhúzhassák. E szavak a régi vár képét némileg kiegészítik. A romokat csak kicsiny vízállásnál lehet látni, de e kevés romok is mindinkább fognak tünedezni az árvizek folytonos rongáló hatásánál fogva. Alacsonyabb vízállásnál a lugosi vár maradványai még a Temes hídján járóknak tűnnek fel lefelé a folyó irányában. A romok mögött emelkedő partmagaslaton ásatásokat már alig lehet eszközölni, miután ez házakkal, vagy inkább szegényes viskókkal egészen be van építve. E romokat az oláh köznép szokása szerint Cetate-nak nevezi, de úgy nevezik azt a kis utcát is, mely a romokhoz vezett. Az egykori vártól mintegy 380 méternyire feküdt egy kis oláh templom, melynek maholnap szintén még nyomát sem fogják találni. [1])

A vár védelmére szolgáló őrség részint készpénzben, részint sóval, posztóval stb. díjaztatott. II. Ulászló alatt, nevezetesen 1504. évben Karánsebesen és Lugoson összesen 200 huszár tanyázott, ezeknek évi fizetése készpénzben volt 1250 frt, sóban 500 frt.

Állítólag ez volt a fizetés Mátyás király korában is, de ily állandóságot nem tehetünk fel, hisz ugyan ez évből más fizetési kimutatást is találunk, mely a fenebbitől különbözik. Ez utóbbi szerint, Karánsebesen és Lugason 200 lovas, a mely a temesi gróf alatt harcolni tartozott, egyenkint 3 frt, összesen 600 frtot kapott. Ugyanazok kaptak még posztóban 400 forintot, sóban is 400 forintot. [2]) A huszárok, és a naszádosok vajdák alatt álltak, ezek alatt pedig kapitányok és tizedesek.

A régi történetírók jobb fogalommal bírtak a lugosi vár erejéről, mint mi. Fontosnak ismertük el mi is, az akkori hadviselési mód mellett, fontosnak helyzeténél fogva Erdély határánál, és a temesvári, lippai és karánsebesi várakkal való kölcsönhatásnál fogva. De erődítése mindig nyomorult állapot-

[1]) E templomról azt írja a Temesvári tört. és rég. Értesítő IV. 9. lapja, hogy maholnap semmi maradványa sem lesz többé — ugyanott a 26. lapon, hogy a régi kis oláh templom mintegy 20 ölnyire volt a vártól, melynek most nyomai is alig ismerhetők fel. A templom romjai létezését említi a Csanádegyházmegyei Adattár II. 458. lap.

[2]) Kovachich: Supplementa ad vestigia Comitiorum II. köt 305—320. lap.

ban volt, hadőrsége és felszerelése elégtelen. Ha tehát Bél Mátyás, kéziratban maradt geographiájában a lugasi várról azt írja, hogy virágzása korában oly erődítmény volt, mely kemény ellentállást fejthetett ki, és bevételét nehéz feladattá tette, — ezt nem tekinthetjük egyébnek szóvirágnál. A lugasi vár soha sem volt, hadtudományi értelemben, virágzó állapotban, — ezt tanusítják a közlött adatok. Egyik gyengéje az is volt, hogy a vár a várossal összeépült. Már Rakovszky György írja 1552. Ferdinand királynak, hogy a vár Lugos közepén fekszik, (castrum Lugas, in ipsa civitate Lugas habitum), és ezen építés célszerűtlenségét érezte Huszár Péter is, midőn 1603. évben itt végső harcát küzdötte.

A lugasi vár erődítésére többet tett a természet, mint az emberi gondoskodás. A Temes folyónak mocsáros partjai, a posványságok, melyek erdőségekkel felváltva, a Temesvár és Lugos közti vidéket akkor ellepték, nehezen hozzáférhetővé tették Lugost. A környék ezen tulajdonságát említi Szamosközy,[1]) — és azok, kik őt kiirták: Bethlen Farkas és Bél Mátyás. De midőn a forró nyár a posványokat felszárítá, Lugosnak e kétes becsű védelmi tárgya is felmondá szolgálatát. Így történt ez 1598-ban, midőn Szoliman pasa Temesvárról Lugos megtámadására kiindult; és midőn a mocsárok undok uralmukat megint terjesztették, akkor azon vitézeknek váltak vesztére, a kik hazánk védelmére húztak kardot, — a mire például szolgál hős Veterani Frigyes szomoru esete.

Az oláh nép, mely különben a hagyományok hű őrzője szokott lenni, a lugosi vár multjából legkisebb emléket sem mentett meg, hagyományaiban e vár ismeretlen.

A lugosi vár főnökei:

1510. Zachali Dán, zsidovári és lugosi castellanus.

1529. Tinkovai Péter várnagy; castellanus castri Lugos. Még 1534. és 1535. években mint *néhai* lugosi várnagy említtetik.

1551. Aldana, spanyol. (Ez évből nem ismerünk bánt.)

1591. Babos János, *azelőtt* a lugosi vár al-várnagya.

---

[1]) Történeti maradványai II. 92. lap.

1630. Kis Péter castellanus arcis Lugos.
1658. Floka László, várkapitány. (1654. évben al-bán volt.)

A vár élelmezői:

1592—97. Szepessy János diák provisor castelli.
1598. Gyuraka György, annonae praefectus seu provisor.
1630. Csáktornyai György nemes, provisor arcis Lugasien.
1658. Rapsai Tamás, provisor arcis.

Lugos községi igazgatása. A Temes folyó Lugost két részre osztja, a jobb parton fekszik Oláh-Lugos, — és ez a terjedelmesebb rész; a balparton Német-Lugos, a mely csak 1718-ban a paszarovici békekötés után kezd alakulni. Mind két rész a kir. kincstár birtoka lévén, mint ilyen kezeltetett, de mindegyik Lugosnak saját előljárósága volt. Az első ismert bizonyítványok erre Német-Lugosnak 1764. és 1781. évi pecsétjei. Már 1784. évben említtetik oklevelesen utrumque oppidum Lugos (mindkét Lugos városa), a nélkül, hogy tudnók, mikor emelkedett Német-Lugos is mezőváros rangjára. A század végén kezdődnek a törekvések Lugos belszervezetének rendezésére, és pedig a két község egyesítésével. Erre különben okul szolgált a sok rendetlenség és sikkasztás is, mely azon időben a lugosi község előjáróságánál előfordult. Az egyesítést a király már 1795. évben rendelte el, [1]) és az udvari kamara ez év december 23-án fejezte ki az illető testületeknek a király megelégedését, hogy a város egyesülése surlódás nélkül, és szép egyetértésben jött létre. Ez alkalommal helybenhagyatott az a szerződés is, mely a lakosok oláh és német része közt megállapíttatott, és mely szerint választásoknál a bíró felváltva az egyik, majd a másik rész köréből vétessék; a magistratus tagjai is egyenlő számuak legyenek. Az udvari kamara kiadott szabályrendelet értelmében, a magistratus a bíróval együtt hét (eddig hat) tagból áll, oly formán, hogy a bíró és 3 esküdt az egyik, 3 esküdt a másik nemzetiségből vagy vallásbeliekből álljon. A bíró két évre választandó, az esküdtek megmaradnak hivatalaikban, mig tisztességesen viselik magukat; különben helyük csak

[1]) Iványi István azt írja, hogy német Lugos 1793. november 18-ig állt külön bíró alatt.

halál esetére betöltendő. A biró fizetése akkor 180 frtban határoztatott meg.

Azt nem engedélyezte a király, hogy Lugos városi képviselő testülettel bírjon, mint a királyi városok, de igen is megengedte, hogy egyedül csak a bíróválasztás eszközlésére választmány alakítassék, melynek feladata azonban kirekesztőleg ezen teendőjére szoritkozik, és hogy ennél minden zavar és rendetlenség távol tartassék. Ez a választó testület 60 személyből állt, kiket minden választásra a kincstári hivatal kinevez. Ezek nemcsak a bírót, hanem a többi tisztviselőket is választják, a jegyzőt kivéve, a kit a kir. kincstár hivatalába helyez.

A magistratus teendőihez tartozott az árvaügynek kezelése, a helybeli bíróság vezetése, a kincstári uradalom felügyelete alatt. Továbbá beszedte az urbéri és más törvényes tartozásokat, és adókat. Lugos a gör. n. e. püspök fenntartására évenkint 200 forintot fizetett; magától értetődik, hogy ez összeghez a lugosi német katholikusok hozzá nem járultak, ezt a g. n. e. oláhok magukra kivetették, és fizették.

A városi magistratus csak 20 forintig tehet fizetési utalványokat, nagyobb összegek fizetésére a kincstári uradalom engedélye kivántatik. (Ugyan ez időben a lugosi első fokozatú bíróság hatásköre csak 25 forintnyi ügyekre szorítkozott.) A magistratus hetenkint két ülést tartson a bíró elnöklete alatt. Az esküdtek határozó szavazattal, a jegyző csak votum informativum-mal (tanácsoló szavazattal) bir.

Lugos négy országos vásár tartására kapott kiváltságot, mely vásárok ideje évenkint február 10-ke, május 10-ke, július 2-ka és október 21-ke. E kiváltság kelt 1796. april 29-én. Ugyan ez napon kelt egy másik kiváltság, mely Lugosnak a Temes hídján hídvámszedési jogot engedélyez. Az okirat nevezetes annyiban is, hogy a mig egyrészről a lugosi község előljáróinak nyomós címet osztogat, más részről a város egyesülése után még két Lugost megkülönböztet. (Erga recursum judicis senatus et totius Communitatis *utriusque*, germanici quippe et valachici oppidi Lugos.)

Már régi nyoma van annak, hogy a lugosi község a kincstárt illető királyi haszonvételeket, és úrbériségeket önbérletbe vette; 1793. évben felsőbb helyen elismertetett, hogy

ebbeli fizetéseit pontosan teljesítette, igéretet is kapott, hogy a kincstár *örökös* önbérletre fog lépni a községgel. Azonban 1796. évben Keresztesy kincstári ülnök mint biztos utasítatott, hogy Lugossal az ideiglenes önbérletet megújítsa. Csak 1808. évben jött létre az örökös önbérleti szerződés.

A fent ismertetett szabályrendelet Krassó vármegye közgyűlésén 1804. május 23-án hirdettetett ki.

Nem sokára nyilvánultak az óhajtások, hogy Lugos magistratusa a község érdekének megfelelőbb hatáskört nyerjen. És erre figyelemre méltó okok hozattak fel. A községi vagyon kezelésére felállított magistratus tagjai egyszerű kézművesek voltak, kiket műhelyeikből előszólítottak. Ezek az elemi iskolákban alig-alig a legszükségesebb írási és olvasási képességet szerezték, sokszor még azt sem. De a község őket mint elismert becsületes embereket választotta, és csak is rájuk volt utalva, mert évenkinti 60 pfrtnyi fizetésért nem akadt senki, ki mezővárosi magistratusnál hivatalt vállalt volna.

A magistratusnak nem volt semmi hatalma, nem volt első fokozatu bíróság sem; a pénztárnál ennél fogva szükségkép szaporodtak a hátralékok.

Nem is lehetett máskép, Oláh-Lugoson, és a promontorialis szőlőkről nem léteztek telekkönyvek, minél fogva az ingatlanságok eladását nem lehetett ellenőrizni. A község akkor 1318. házszámból állt, ide nem számítva a sok házbérben lakókat, kik között több mint 400 nemes és honoratior tulajdonos találtatik. Mit tehetett ezek ellen a »paraszt magistratus«? a mint nevezték. Nem elég, hogy ezen kiváltságolt osztálybeliek járandóságaikat fizetni vonakodtak, még szolgáik és cselédeik is kihasználták a helyzetet, és végrehajtás nélkül soha sem fizettek; végrehajtási joggal azonban nem birt a magistratus. A haszonbérlők is rosz fizetők voltak; a követelések azoktól be nem hajthatók, mert a magistratusnak nincs ügyvéde, keblében egyetlen jogtudós egyén sem volt. A vármegye ügyészétől pedig nem lehetett követelni, hogy a lugosi község minden jogi baját orvosolja. Mind ezen, és hasonló okoknál fogva Lugos községe 1821. évben folyamodott kiváltságos magistratus elnyerésére, azonban a magyar kir. udvari kamara 1823. november 22-én e kérés teljesítését jobbb korra halasztotta, Lugos jövedelmei-

nek ingadozása és csekélysége miatt. A lugosiak azonban ismételték kérelmüket 1831. april 3-án, melyet Oszetzky János bíró és 7 esküdt aláirt, és azt felterjesztették a királynak. Előhozták, hogy egyik kir. kiváltságban (1796.) a megszólítás hozzájuk: judices, senatus és Communitas stb., a mi rájuk nézve nagy kitüntetés; azonban eredménye nem volt; sőt inkább a magistratus tagjainak eltiltották a senator cím viselését. A folyamodók okul hozták fel azt is, hogy a kir. kincstár úri széke csak ritkán gyűl össze, mig a magistratus mint első foku bíróság hetenkint tartana törvényszéki ülést, és így a forgalom érdekének szolgálna. Lugos a hídvám és vásártartásra vonatkozó kiváltságon kívül, még valamennyi kisebb kir. haszonvételeket és úrbéri javadalmakat bírja önbérletben, tehát jogainak védelmére saját hatóságra van szüksége. Ez a kir. kincstárra nézve is hasznos volna, mert a lugosi kerület kincstári úri székei csak nem egyedül Lugos ügyeivel vannak elfoglalva. Ha privileg. magistratus állana fenn Lugoson, akkor elég volna, ha 3—4 évenkint egyszer tartatnék úriszék. De Lugos ez úttal sem volt sokkal szerencsésebb ezen törekvésben.

A kir. kincstári igazgatóság Temesvárott erre ugyan is 1832. april 19-én azt válaszolta Krassó megyének, hogy tekintve Lugos lakosságának és pereinek szaporodását, kivánatos volna ugyan egy kiváltságolt városi hatóság felállítása; de miután erre törvénytudó tagok kellenek, a kik jobb fizetést igényelnek, mint a mennyit a mostani elöljárók húznak, és miután tagadni nem lehet, hogy »a lugosi jobbágyok között« törvénytudók nem igen találtatnak, a kérvényt nem tartja teljesíthetőnek. Hozzájárul, hogy Lugos községe az ilyen hatóság fentartására szükséges vagyonnal sem bír. Az utolsó községi számadásból kitűnt, hogy annak a követelése a tartozásokat csak 30690 frt $20^{3}/_{4}$ krral mulja felül, és hogy az activák nagy részben beszedhetetlen tartozásokból állanak. Ezen okhoz járul még az is, hogy a község az urbarialis adózások és kis haszonvételekre nézve nem örökös, hanem csak ideiglenes szerződéssel bír, és így e tekintetben sorsa még véglegesen megállapítva nincsen. A temesvári kir. kincstári igazgatóság tehát úgy vélekedett, hogy Lugosnak kérését csak akkor lehetne teljesíteni, ha a községben elég számú törvénytudó, és a bírósági hivatalra

alkalmas egyének fognak találtatni, és midőn annyi tőkéje lesz, hogy annak kamatjaiból a felállítandó kiváltságos rendes hatóság tagjai, a lakosságra való minden pénzbeli kivetés nélkül, illendő fizetéseiket megnyerhessék. A kincstári igazgatóság még azt sem tartá teljesíthetőnek, hogy a városnak saját ügyvéde legyen, még azon esetre sem, ha a városnak kiváltságos magistratusa lenne, mert szokatlan dolog volna »egy jobbágy községnek«, kinek jogait a törvény, és szokás szerint vagy a tiszti ügyész, vagy az uradalom oltalmazza, külön ügyvédet fogadni. Egyedül a pénztári ellenőri hivatal felállítására nézve teljesültek a város ohajai.

Ez időben azt is megengedte a kincstári kamara, hogy miután most még alig lehetne jegyzőt szerezni, ki a latin és magyar nyelvben teljesen jártas, — a jegyzőkönyvek egyelőre németül vezettessenek. De ha valamely ügy és határozat az úriszékhez felterjesztetik, e felterjesztés magyar nyelven történjék. Letelvén a törvényes határidő, a jegyzőkönyvek és minden más tárgyalások nyelve magyar legyen.

A kir. helytartótanács 1832. május 15-én oly rendeletet bocsátott Krassó vármegyéhez, hogy miután *Lugos mezőváros* tanácsának részére új tiszti utasítás szükségeltetik, a megye akkor, midőn a kincstári uradalom ez iránt hozzá fordul, azzal egyetértve ily tiszti útasítást készítsen el, és azt jóváhagyás véget terjessze föl.

A buzgóság, mely oda irányult, hogy Krassó vármegyének első községe, a hely fontosságának megfelelőbb magistratust nyerjen, eddigelé meglehetős rideg fogadtatásra talált. De azon okokat, melyek ez óhajtás teljesítése ellen felhozattak, maguk a változó viszonyok mind inkább gyengítették meg. Első sorban a község elégtelen vagyoni állapota hozatott fel. Azonban Lugosnak 1831. év végén 24690 forintnyi pénztári készlete volt. Évi jövedelme akkor a heti vásárok után 5420 frt, országos vásárok után 2200 frt, hídvám után 3500 frt, kisebb regalékból 3350 frt. Némely telket, és épületi bérleteket hozzá számítván, összesen 14030 frt váltó pénzben.

A városi tiszti fizetések 1832. évben 1836 forintra mentek pengő pénzben, avagy 4590 váltó forintra. Ebből fedeztetett pengő pénzben

a biró fizetése 100 frt;

hat esküdt (más okirat kifejezése szerint 6 tanácsbeli) fizetése, egyenkint 60 frt, összesen 360 frt;

egy esküdt fizetése, ki egyuttal hagyatéki biztos 120 frt;

a jegyző fizetése 140 frt;

az aljegyző fizetése 60 frt;

egy német főtanító fizetése 120 frt;

egy német altanító fizetése 100 frt;

egy g. n. e. első tanító fizetése 120 frt;

egy g. n. e. második tanító fizetése 100 frt;

egy g. n. e. harmadik tanító fizetése 60 frt;

A vármegyei élet története nem igen tesz tanuságot a mellett, hogy ezek a municipiumok jó szemmel nézték volna saját határukban a városok felszabadulását. Igaz, Lugos távol volt attól, hogy szeme előtt a városi municipiumok önkormányzata lebegett volna. Csak a gyakorlati élet kivánalmait, a közigazgatás érdekeit latolgatta meg, és ezeket is, mily hosszú évek során kellett pengetni!

De most ügye épen a vármegyénél talált élénk pártolásra. A megyei közgyülés 1832. augusztus 6-án egy több tagú bizottságot küldött ki azon célra, hogy véleményt adjon, vajjon lehet-e Lugosnak első bírósággal összekötendő magistratust, ügyvéddel és pénztári ellenőrrel engedélyezni. A bizottság tagjai voltak Petko János táblabíró elnöklete alatt: Tóth Mihály főjegyző, Papházy György tiszti főügyész, Jakabffy Kristóf főszolgabiró, Fogarassy Bazil esküdt és Ásboth Móric tiszteletbeli aljegyző. E bizottság 1832. september 12-én adta be részletes és beható véleményezését, melyben teljesen Lugos városának álláspontját foglalja el. A bizottság érveléseinek egynémelyikére ma már nem helyeznénk fontosságot, hanem azok is jellemzik a kor felfogását, azok is rokonszenvesek egyszerűségükben. Lugos a vármegyének székhelye — mondja a bizottság, — maholnap rendes iskolák is behozatnak, melyek felállítására már nevezetes tőke gyűjtetett. Magukban a lugosi lakosokban is megvan a csinosodásnak és culturának ösztöne, és arra való hajlandósága, a mi abból is kitetszik, hogy egy professor fizetését magukra vállalták a felállítandó iskolában. Épitettek szép alkalmas városházat, tulajdon házaikat is dísze-

sebben építik, a város tisztaságára a tágas piacnak és főutcáknak kövezését kérték és ajánlották; a lakosoknak pedig egy részét, viseletre és egyébb tulajdonságaikra nézve, méltán lehet a többi királyi városok polgáraihoz hasonlítani. Ehez járul még, hogy a községnek már két rendbeli kiváltsága van, t. i. melyek az országos vásárokra, és a hídvámra vonatkoznak, és hogy a község mai nap nem urbarialis, hanem contractualis tractamentum alatt van. Emlékezetbe hozható méltán, hogy a város lakosainak a fejedelem és házához iránti hűségét a magyar királyok és erdélyi fejedelmek már a XIV., XV. és XVI. században nevezetes szabadságokkal jutalmazták, voltak a városnak már akkor tulajdon bírái, és a lakosok mindennemű ügyeikben csak a temesi gróftól függtek, egyébaránt minden szolgaság és adózások alól felmentve voltak. Csak az ország széleit a Duna mentén tartoztak megvédeni az ellenség ellen. A későbbi időben is, az utolsó török háboru alatt, midőn az ellenség hazánkba törvén, ők is roppant károkat szenvedtek, a cs. kir. hadsereg számára gyalog és szekeres munkásokat, szállást, raktárakat készséggel adtak. A francia háboru idején pedig pénzt, életet és katonát tehetségük szerint ajánlottak fel, a miért ő felsége nevében meg is dicsértettek.

A bizottság a cél előmozdítására az önbérlet kérdését is figyelme tárgyául vette. Lugos városa maga azt a felterjesztést, melyet 1831. april 3-án a királyhoz intézett, azzal kezdi, hogy 1808. óta az egyesült Lugos községe önbérleti viszonyban van a kincstárral. Ha a város ezzel időnkinti önbérletet értett, akkor ez nem keletkezett 1808. évben, mert ilyen már 1793. és 1796. években létezett. Az örökös önbérletet 1808. óta feltenni szintén bajos, hiszen a temesvári kincstári igazgatóság még 1832-ben a lugosi privilegiált magistratus felállítása ellen egyik nehézségeül azt hozza fel, hogy Lugos városa az urbéri adózásokat és királyi haszonvételeket örökös szerződéssel nem bírja. Ez volt oka, hogy a bizottság e kérdéssel foglalkozván, azt indítványozá, hogy alapul véve az urbéri adózások és kir. haszonvételek 6 esztendei középjövedelmük összegét, ez mint örökös és állandó contractualis tartozás határoztassék meg. Egy uttal az uradalmi épületek felbecsültetvén, azok a városnak becsáron, vagy szerződéssel átadassanak.

A megyei kiküldött bizottság a városi magistratus személyeire nézve úgy vélekedett, hogy a magistratus a város bíráján kivül még 8 tanácsbeli tagból álljon; hogy nem az árvák atyja, a kitől úgy is, hogy törvénytudó legyen, nem annyira kivántatik, hanem inkább a főjegyző és a város ügyészei jöjjenek a tanácsbeliek számába, — mind kettőnek legyen a magistratusban helye és szava. Nem a személyek jönnek itt tekintetbe, hanem a hivatal, azért kivánatos, hogy bár kik viseljék e hivatalokat, azok mindig tanácsbeliek legyenek. Ellenben az árvák atyja lehetne ugyan tanácsbeli, de mulhatatlanul ez nem kivántatik. Ezek szerint a tanács a bíróval együtt 9 tagból állana, a mit a bizottság már azért is javaslandónak tartott, mert a tanács a város két részéből fogna választatni (német és oláh, vagy katholikus és óhitű rész) és a választás egyenlő számmal könnyebben fogna megtörténni. A bizottság nem helyeslé az eddigi szabályt, mely szerint a bíró két évre választatik, az esküdtek pedig hivatalukban maradjanak, és e helyett azt javasolta, hogy a bíróválasztás minden harmadik esztendőben majd az egyik, majd a másik rész köréből felváltva történjék, és hogy a választásnál kimaradt bíró a tanácsbeliek sorában állandó helyet foglaljon.

A választás módjára nézve kifogást tett a bizottság az ellen, hogy a kir. kincstári uradalom tetszése szerint nevezi ki azt a 60 férfit, a kik a bíróválasztásra jogosultak, és felhatalmazvák; és hogy az uradalom a tanács többi tagjait kijelölhesse. E helyett a bizottság azt javasolta, hogy a 60 választó férfit maga a városi népség többsége nevezze és jelölje ki, és hogy a nép ezen választott tagjai állandóan maradjanak hivatalukban. E választó-testület minden bíróválasztás alkalmával kiegészítendő. Ez minden harmadik esztendőben megválasztja a bírót, a tanácsbeli tagokat pedig üresedés esetében.

A bizottsági munkálatot Krassó vármegye magáévá tette, és 1832. november 5-én a magyar kir. helytartó-tanácsnak felterjesztette.

Ezen javaslatok érvényre emeltettek és újabb időkig szabályul szolgáltak. Csak a városi ügyész alkalmazása most sem helyeseltetett. Az alkotmány visszaállítása e részben némi javitásokat vont magával, melyek kifejezést nyertek az 1871.

évben alkotott XVIII. törv. cikkben. Ennek 70. §. értelmében a lugosi bíró ezentul is három évre választatik; a 72. §. szerint pedig a választás a lugosi járás szolgabírája elnöklete alatt megy végbe. A választás után a megválasztott bíró, a többi községi tisztviselőkkel együtt, azonnal leteszik a hivatalos esküt, és elkezdik működésüket. A választás felülvizsgálat alá nem esik; ez csak akkor történik, ha a választási eljárás ellen felfolyamodás adatott be, különben az egész választás jogérvényes, és a választási actusra vonatkozó iratok egyszerű tudomásul vétel végett a megyei alispánnak terjesztetnek fel.

Ez idő szerint *Lugos nagy községében* az előljáróság következő tagokból áll:

Községi bíró.
Községi albíró.
Öt hites tanácsos.
Egy főjegyző.
Két aljegyző.
Községi közgyám.
Pénztárnok.
Ellenőr.
Számtiszt.

A hivatalos munkákra irnokok és díjnokok is alkalmaztatnak.

Lugos városának jelenlegi bírája Raduleszku Szilárd 1882. január 9-én választatott meg először; érdemei méltánylásának bizonysága, hogy a pártok egyetértvén, 1883. december végén őt újra választották lugosi bírává.

Lugos városának főbírái.

A XVI. és XVII. században.

1529—1535, Luka Demeter. [1])
1546. Luka Márton.
1552. Luka Márton.
1557. Anka Gáspár.
1570. Gáspár János. (Szabó Márton, Bogár Lőrinc,

[1]) 1534. évben említtetik Miklós lugasi vajda, a mi kapitányt jelent.

Zeribh János, Sisman András, Boyko János, Belán István esküdt bírák, ceterique senators oppidi Lugas.)

1586. Szabó István. (Vajda Mihály polgár, Miklós diák, Máté nótárius oppidi Lugas.)

1597. Ilosvay Márton.

1602. Görög Péter.

1607. Bányász Márton. (Judex primarius Civitatis Lugas. 1609. évben Banias Márton csak mint lugasi lakos.)

1609. Toÿsa Miklós.

1612. Kemp János. (1597-ben a facseti vár tisztje volt. 1609. évben Kempul János, lugasi lakos.)

1630. Toma Márton, nemes; judex primarius. (Ez évben Lugosi István, nemes, és esküdt bíró.)

1634. Árdán Farkas.

A város címere. Isabella királyné, mielőtt Erdélyt elhagyta, 1551. május 7-én Gyulafehérvárott kelt kiváltsággal Lugas városának (universitati oppidi Lugas) címert engedélyez,[1]) és pedig nyitott arany koronából kiemelkedő fehér farkast, kék mezőben. A kiváltságlevél a címer rajzát is közlötte.

Lugos városa azonban e történeti címerről a változott viszonyok közt megfelejtkezett, és pecsétjén multjával össze nem kapcsolt jelvényeket használ; és pedig Oláh-Lugos és Német-Lugos, — a meddig önállók voltak, — külön pecsétet. A visszafoglalás utáni korból legrégibb az, melynek körirata ez: *Lugosch × Varesch: 1717.* Rajzát közölte Iványi István, figyelemre méltó észrevételei kiséretében.[2]) A kerek idomu pecséten két magas templomtorony között, melyek egyszerű keresztben végződnek, gúla alakú fal emelkedik kettős keresztel ékítve. Első pillanatra minden lugosi ember rá ismer az oláh részen épült, 1842-ben elhamvasztott görög-keleti templom homlokzatára. De feltűnő, hogy az 1759—1766. közt épített templom rajza egy 1717. évszámmal ellátott pecsétnek jelvényekép előfordulhat. Kérdés tehát, hogyan kerülhetett a

[1]) Oklevéltár II. 408. szám. Közli Maniu Basil is Dissertatiune ... din Dacia Trajana I. 543. lapján, és Wlad Alajos: A roman nép 127. 128. lap.

[2]) Temesvári tört. és rég. Értesítő I. 148. 149. l.

templom már 40 évvel építtetése előtt a pecsétre? Vagy azt kell mondanunk, hogy a pecsét nem is ezt a templomot ábrázolja, hanem mást, mely a pecsétnél régibb, vagy pedig, hogy ez a pecsét nem egészen eredeti. Első esetben nem is sejthetni, hogy mit jelentsen tulajdonkép ez a pecsét; hisz azon időben, melyre az évszám emlékeztet, Lugoson nemcsak ily alaku, de egyátalában még semmiféle templom nem létezett, kivévén a Rácz János által megújított, hajdan egytornyú, most romban heverő templom. Hogy ennek, a megújítás előtt két tornya lett volna, nehéz elhinni. A német részen épült, minorita templomot sem lehet benne érteni, mert ezt 1733-ban kezdték építeni, és 1735-ben végezték be; ennek csak egy kis három öles tornyocskája volt. A második esetben azt kell feltenni, hogy ez a XVIII. század közepén megújított pecséten csak az évszám maradt a régi, és hogy akkor az előbbi (nem tudjuk milyen) jelvény helyett egy időközben épült újabbat, t. i. az akkorában oly híres görög keleti templomot vésték reá. Ez annál valószínűbbnek látszik, mert e pecsét kétségkívül épen Lugos városának akkor még önálló községet alkotott oláh részének pecsétje, vagy helyesebben, a pecsét évszámának idején csak egyetlen Lugos létezett a Temes mellett.

A paszarovici békekötés után (1718.) Német Lugos kezd keletkezni, mely községgé fejlődvén, és külön tanácsot nyervén külön pecséttel is élt. Ezen pecsétnek körirata következő: *Sig*' (....) *Teutsch: Lugas: Gemeint: 1781.* A pecsét belseje három részre van osztva. A felsőben háromszög van emberszemmel; jobbra az alsóban keresztes zászló M. R. betűkkel, balra pedig kettős kereszt. Egészen hasonló jelvényű pecsét már korábban is használtatott, a melynek körirata ez: *Sigill: Teutsch: Lugos: Gemeinde. 1764.* A különbség csak az évszámban, és helynév Lugas, Lugos váriánsában van. A 1780-as években mind a két pecsét használtatott. [1])

Midőn 1795. évben a két Lugos egyesítetett, és közös magistratust kapott, az új címerre nézve is tett felterjesztést és ajánlatot, melyre azonban 1796. február 3-án a temesvári kincstári igazgatóság utján elutasító választ kapott, melyben az

[1]) Temesvári tört. és rég. Értesítő. I. 46. és 149. lap.

mondatik, hogy az egyesítés által Lugost nem akarták királyi várossá, de még kiváltságos mezővárossá sem emelni, azért ő felsége a tervezett új pecsétet nem engedélyezvén, rendeli, hogy a község az eddigi pecsétet használja továbbá is, és hogy az *egyesült község*, dacára a neki engedélyezett örökös haszonbérletnek, a vármegyétől való függésben megmaradjon.

A jelen század ötvenes éveiben ily körirásu pecsét volt használatban: Lugoser Magistrats Insiegel. Ez látható a községnek a lugosi gymnasium javára tett alapítvány-kötvényén is.

Lugosi kerület. Ennek létezését a XIV. században az eddigi adatok eléggé bizonyítják. János szörényi bán azt jelenti Zsigmond királynak 1390. évben, hogy ő a sebesi, lugasi és miháldi kerületek (Comitatuum Sebus, Lugas, et Myhald) nemes és nemnemes lakóival egy birtokügyi kérdésben vizsgálatot tartott. A comitatus szó itt kerület értelemben veendő. Egy 1440. évi oklevél szerint Olloság és Dragumérfalva fekszenek a lugasi tartományban és Lugos oppidum tartozékaiban (in provincia et pertinentiis oppidi Lugas). Egy évvel előbb e két helységről az mondatott, hogy in tenutis oppidi Lugas et pertinentiis castri Zsidovár fekszik. I. Ulászló király 1442. év július 14-én megparancsolja, hogy gamzai Turcsin Miklós és Kornethi Mihály Lugas kerületbeli oláh kenézeket (pro fidelium servitiorum meritis .... valachorum kenesiorum districtus Lugas) Berzős, Chehaba és Ohabicza helységekben nekik adományozott részjószágokba igtassa be. A király igtatási parancsa szerint ezen helységek a lugasi districtusban feküdtek, és azoknak részét Turcsin Miklós és Kornethi Mihály »János vajda és bán,« értsd Hunyadi János adományozásából tartották kézen, ki ez időben már erdélyi vajda és szörényi bán volt.

A lugasi kerület nemessége, mint universitas nobilium egy pár esetben fordul elő. Így midőn 1419. évben Losonczy Zsigmond Kárán városában törvényszéket tart Sebes, *Lugas*, Kárán és Komjáth kerületek nemeseivel. A 8 kerület kiváltságait V. László király 1457. évben a nevezett kerületek universorum nobilium et keneziorum nec non aliorum valachorum kérelmére erősíti meg. 1478-ban a lugasi kerület nemessége esküt tesz le arra, hogy Perlő, és a zsidovári Váraljának min-

BIBLIOTECA CENTRALĂ
A REGIUNII BANAT

dig külön határa volt. A címer, melyet Isabella királyné 1551. évben Lugas városának adományozott, nem szól a kerületről, hanem kirekesztőleg a város egyeteméről és oláh nemességéről: attentis fidelibus servitiis fidelium nostrorum egregiorum nobilium valachorum, ac totius Universitatis oppidi Lugas. Báthory Zsigmond 1593-ban Lugasról és a benne fekvő kastélyról emlékezvén, azt írja, hogy ezek a lugosi kerületben fekszenek. De a kerület létezését még jobban kiemeli Báthory Gábor 1609. évben, midőn V. László király és Isabella királyné kiváltságait átírja és kibővíti, és ismételve a 8 kerület, köztük a »lugasi kerület nemeseiről és kenézeiről, valamint más oláhairól« emlékezik. Ez a megerősítvény kelt april 3-án. De már május 8-án a lugasi kerület, és Lugas városának megbizottjai (nominibus senatorum ac inhabitatorum, totiusque Communitatis et Universitatis nobilium, ceterorumque Valachorum et Keniziorum oppidi et districtus Lugasiensis) a gyulafehérvári káptalan requisitorai előtt tiltakoznak az ellen, hogy Báthory Gábor fejedelem a Szörény megyében fekvő lugasi kerületet és Lugas városát[1]) Némethy Gergelynek adományozhassa. A kiváltságok megerősítése csak pár héttel azelőtt történt, nem csuda, hogy az illetők a sérelem ellen felszólaltak. De ily felszólalás nem történt, midőn Mátyás király a kerület árnyéletét összeszoritá, és 1464. évben dengelegi Pongrácz János erdélyi vajda és székely ispán hadi érdemeit kivánván jutalmazni, neki és testvérének Andrásnak, kir. pohárnok mesternek Zzidóvár várát és Lugos oppidumot, annak kerületével együtt, a Zsidóvárhoz és Lugoshoz tartozó falvakkal, pusztákkal, földekkel és hasznokkal adományozta. Mind ezek akkor Temes vármegyéhez tartoztak. Ferdinand király is 1552. év március 28-án rendeli, hogy Csálya, *Lugas*, Zsidovár és Rekas várak Lévai Jánosnak, Forgács Jánosnak és Pásztói Jánosnak visszaadassanak. Ime, még a lugasi vár is magán kézen, rövid időre Isabella kiváltsága után, — és a kerület nem tiltakozott.

A kiváltságok soha sem tartóztatták a fejedelmeket, hogy a kerület birtokait eladományozzák.

---

[1]) Lugas 1553. évben is Szörény megyében feküdt.

Nem ismerünk lugosi kerületbeli főnököt, mert a kerületet hihetőleg a zsidóvári várnagyok igazgatták; a kik különben is jelentékenyebb férfiak voltak, mint a lugosi várkapitányok (lásd Zsidovár) a kik, úgy látszik, alárendeltjeik voltak. Erre mutat Macskásy Jakab, More János és Vasa zsidovári castellanusok 1470. évben kedden, pünkösd napja után Zsidóvárott kelt levele, melyben azt írják, hogy ők a lugosi tartomány nemeseivel: in sede nostra judiciaria unacum nobilibus provincialibus sedis Lugas törvényszéket tartván, Margai Jakab és Sysman Sandrin követelése fölött itéletet hoztak. Ez az eljárás tehát a zsidóvári várnagyok illetékességéhez tartozott. E tény fejti meg azon körülményt is, hogy Losonczy Zsigmond, 1419. évben Orsova, Miháld, Sebes és Sydovár castellanusának címét viseli, de nem a lugasi várnak is, a mi nem tartóztatá őt, mert rendén volt, hogy Sebes, *Lugos*, Kárán és Komjáth kerületek nemeseivel és kenézeivel törvényszéket tartson, és biráskodjék.

Itt tehát oly viszony forgott fenn, mint Krassófő és Érd-Somlyó vára közt. Nem azon várnak parancsnoka igazgatta a kerületet, mely a kerületnek nevet adott, hanem egy szomszédvár várnagya. Valamely lugosi várnagynak működéséről biráskodásáról, mely az egész kerületre kiterjedt, nincs tudomásunk.

Bethlen Gábor alatt 1615. september 27-én kolosvári diéta Karánsebest, Lugast stb. fiscalis jószágoknak nyilatkoztatta. Ezen időn túl a lugosi kerület nemessége homályba burkol, és a tért egyedül katonai működés foglalja el. A kiváltságok, melyeket a lugosiak 1654. évben Rákóczy György fejedelemtől nyertek, katonai intézményeket alapítottak meg, melyek az V. László korabeliekhez képest egészen más természetűek voltak, és tulajdonkép csak Lugos városára szorítkoztak.

Alig szükség mondani, hogy az a lugasi kerület, mely a XVIII. század elején a törökök kiűzetése után a német absolutismus korában keletkezett, a régi kiváltságos lugasi kerülettel semmi közösséggel nem bir. Lugos maga 1717. évben még a karánsebesi kerülethez tartozott; és midőn a lugasi kerület alakult, ez a legkisebbik volt 12 társai közt. 1723. évben csak következő falvakat találjuk benne: Lugos, Egris (Hezeres),

Binyis, Hodos, Herendiest, Lugosel, Harmadia, Dragoest, Fikatar, Szinerszegh, Kiszető, Belincz, Ohaba, Zsábár, Gruin, Kostil, Perul, Szilha, Cseba, Nevrincsa, Vallelunga, Szatumik, Ó- és Új-Olloság, Viszák, Szákos, és Honoris. Az 1734. évi összeirás szerint a Maros-Tisza köze több közigazgatási területre volt felosztva. Ezek közt a lugosi közigazgatási terület a facseti és lugosi kerületre volt felosztva, mindegyikben két járás. A lugosi kerület állt a lugosi és a lunkányi járásból, melynek mindegyikében 24 falu létezett.

A lugosi kerület helsyégei.

Bartafalva, Gedefalva, Felső-Kövesd, Alsó-Kövesd — 1447. évben »in Lugas« fekszenek. Sem lugosi kerület, sem Krassó vármegye nem említtetik.

Oloság, Dragomérfalva — 1439. évben in tenutis opidi Lugas, és Zsidovár vár tartozandóságaiban; — 1440. évben in provincia et pertinentis opidi Lugas fekszik. Különben Oloság már 1437. évben említtetik a lugosi kerületben.

Szépmező 1482. 1487.

Topsafalva 1487.

Perlo, Sidimirpatak, Dragomirest, Tinko — 1464. praediumok a lugosi kerületben.

Lugos, máskép Kulboest 1510.

Campony, Agres, Budafolt, v. Budaholi — a XVI. század második felében praediumok (1590.)

Kastély 1609.

Lugos, lásd Kulboest.

Lugosán, 1766. völgy Marzsina falu mellett. — *Lugosana* szántóföld Herendjest faluban, és dülő Temerest faluban. Zorán falu határában Valiá *lugosiului* patak, mely száraz időben kiszárad. Lugozsana hegyi patak Gros területén.

Lugoshely, falu Lugossal határos. Miután a Lugos és Gavosdia határairól szóló 1557. évi oklevél Lugoshely faluról hallgat, és Lugost Gavosdiával határosnak mondja, világos, hogy akkor Lugoshely még nem létezett. A Marsigli-féle helységjegyzék (1690—1700.) *Lugosel* falut a lugosi kerületben említi. Ez volt azon három falu egyike, melyet Macskásy Péter szörényi főispán az általa a hadsereg fentartására fordított 9000 rajnai forint megtérítéseül átvevén, 1701. évben, a karloviczi béke következtében, a törökök kezére bocsátani volt kénytelen, (l. Duleo). Az 1717. évi összeirásban Lugos és *Lugoschell* a karánsebesi kerületben soroltatnak elő, az utóbbi 62 házzal. Miskey Pál főszolgabíró 1783. évben Krassó vármegyének jelentést tesz Lugoshely és Olloság elpusztult telkeinek benépesítéséről. Különben Lugoshely, mely most is kincstári birtok, boldog ismeretlenségben lappangott. A helynevet Kanitz *Lugo-Selo*-nak írja, (Serbien 364. lap) de noha a magyar névalak: Lugoshely, leggyakrabban fordul elő, még is azt hiszem, hogy a helynév oláh képzővel végződik, és a Tomasell, Temesel, Fadsaczel, Sebesel, Hadsaczel, Marisel stb. hasonlatára képződött Lugosel is, mely tehát jelentése szerint volna Kis-Lugos.

Helybeli dülőnevek: Teu negru. Szelistye. Aninu. Rovina. Szelestyuka. Campu Zaului. Zavoy mare. Zavoy mik.

Lugoth, hajdan falu Krassó megyében, az ilyédi kerületben. Az aradi káptalan 1464. a Vrányiakat beigtatja *lwgoth*, Cheglo stb. birtokába. (L. Csiklova.)

Lukacsest, vagy *Lukácsfalu*, lásd Kostej.

Lukakoli, hajdan falu, melyet csak az 1761. évi térkép említ Lunkány és Rumunyest mellett.

Lukaya, hajdan falu, tán Krassó megyében. Lucaya 1343. évben Ér-Somlyó várának birtoka, de Lukács, Rajk fia bitorolta. (L. Ér-Somlyó.)

Luki, hajdan falu, valószinűleg a Karas folyó vidékén, Lucas de *Luky* a krassófői oláh kerületből 1452. tanuságot tesz, hogy Albert király Dranko várát a Csornaiaknak adományozta. — Van Trencsén megyében két ily nevű falu.

Lunka, praedium terjedelme 428 hold 700□öl, éjszakra Kakova községgel, keletre Greovacz, délre és nyugotra Vara-

dia községgel határos. E praedium már az 1780—1783. közt történt urbéri beosztás idején a bányászat támogatására volt rendelve, a mennyiben az itt termelt széna az oraviczai bányatisztek járandóságait képezte, vagy az bányaüzleti fuvarosoknak eredeti költségen eladatott. A praediumnak ez a rendeltetése, valamint az, hogy az urbéri kötelékből ki volt rekesztve, kitűnik abból, hogy a telek semmiféle urbéri tervezetbe felvéve nincs.

De a praedium már 1716. évben birt ily rendeltetéssel, a midőn a bányaművelés újra felkaroltatott. Bizonyítják ezt a bányarészesek közgyűléseinek jegyzőkönyvei 1841. január 8-ról, 1842. február 28. és március 22-éről. Gränzenstein Gusztáv 1839. azt javasolta, hogy a szénatermelés Handra, Lunka és Breszláva praediumokban a bányarészesek felsegélezésére fordittassék. (L. Handra.)

A praedium 1855. évben az osztrák-magyar vasuttársaság birtokába került az oraviczai és bogsáni uradalommal együtt. Ez időtül fogva fütermelésre használtatott járandóságul azon bányai tisztviselőknek, kiknek illetményét képezi. A fűnek többi készlete árverésen tovább adatik, és itt szerzik meg szükségletüket a bányafuvarosok is. A területből 161 hold 620□ öl szántó, a többi kaszáló. Baj, hogy a praedium csaknem minden esztendőben árviz által szenved. Ennek okozói a Lissava nevű vadpatak, mely a praediumot egész szélességében átfutja, a Karasel, mely a Karas folyó árvizeiről keletkezik, és a szomszéd brostyáni határból lefolyó külsővizek. Az árvizek megakadályozására 1878. évben szintezési munkálatok foganatba vétettek, de a költségek 14000 forinttal lévén előirányozva, a kivitel egyelőre abban maradt. A fütermelés emelésére 1864. évben öntözgetési munka is készült el, mely céljának teljesen megfelel.

Lunka rivuluj, hajdan falu a furdiai kerületben. Már György brandenburgi őrgróf marsinai kerületbeli birtokai közt lőfordul 1514—16. években *Loncka Rywly* falu két jobbágygyal, valamint Goizest és Rumunyest. Ezek tehát azelőtt a Hunyadi család birtokaihoz tartoztak. Báthory András fejedelem 1599. évben, az akkor Hunyad megyéhez tartozó furdiai kerületben fekvő Pojen, Rumunyest, *Lunka rivuluj* stb. egész

birtokát, Sarmasághi Zsigmondnak adományozza, ki azt 1607. évben Keresztesy Pálnak elzálogosítja. Mint Temes megyei praedium említtetik 1617. évben, midőn Bethlen Gábor a morsinai, monostori, bozsuri és furdiai kerületet zálogba veszi enyingi Török Istvántól. Az 1723. évi térkép még feltünteti Tomesthez délre, a két falu közt pedig a ma is fennálló Lunkányt. Miután Bethlen idézett 1617. évi levele is Lunka (ma Lunkány) falut a marsinai Lunka rivuluj falut pedig a furdiai kerületben említi, — kétségtelen, hogy két külön álló helységről van szó. Korabinszky mindkettőről hallgat.

Lunkaság, vidék, mely Temes és Krassó megye bizonyos részeire kiterjedt. Az 1690—1700. évi összeirás a lugosi lunkasághoz következő helységeket számítja: Szilha, Kostély, Belincz, Boldur, Sabar, Szirbova, Szinerszeg, Rakovicza, Kepet, Hatytyas, Dragsina. De létezett ugyanakkor egy lippai lunkaság is, melyhez tartoztak Rékas, Bázos, Bukovecz, Paszakovecz, Topolovecz, Iktar, Szuszanovecz, Balincz, Fadimak, Nevrincsa, Gruin, Kruska, Babsa, és Tergoviste.

Lunkány, falu, Tomesthez délre, Krassó megye keleti határán. Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem, az egész furdiai kerületet Hunyad megyében, Jósika Istvánnak adományozza. E kerületben feküdt akkor Pojen, *Lunka* stb. Bethlen Gábor 1617. évben Balosest, Branyest, *Lunka*, Forasest stb. praediumot zálogba veszi enyingi Török Istvántól. E helységek akkor Temes megye marsinai kerületéhez tartoztak. Az elzálogosított praediumok közt előfordul *Valia Lupuluj* is, mely ma egy szép völgy neve a lunkányi területen. A Lunka helységnévből mikor lett Lunkány, bizonytalan, de az utóbbi néven már a Marsigli-féle jegyzékben (1690—1700. évben) fordul elő. *Lonkagnj* akkor a facseti kerülethez tartozott. 1734. évben vasbányákat kezdtek itt mivelni, 1736. évben bányahivatal volt itt, 1746. évben a bányamívelés egészen abban hagyatott. De egy 1767. évi hivatalos jelentés Lunkányt régi vasgyárnak nevezi, a mely külön feküdt a hasonnevű falutól, t. i. ott, hol a Topla viz a Reu nevet felveszi. Az $18^{32}/_{36}$ évi 31-dik törvénycikk a Krassó vármegye, valamint Erdély, és a katonai végvidék közt Lunkányért folyó határvillongásokat akarván megszüntetni, országos bizottságot nevez ki a Lunkány, Hinyidor

és Voiszlova közti határok igazitására. — Hosszu szünet után, és semmi kapcsolatban a multtal, 1840. évben újra bányakutatás (Schürfe) történt, és 1848. évben folytattatott, de később már semmi fölkérvény nem fordult elő. Mindjárt a forradalom után a Hofmann, és Maderspach családok birják Lunkányt, és e jeles bányász-családok tevékenysége mellett nem sokára itt vasolvasztók keletkeztek. Az 1853—1856. évi működés eredménye már figyelmet érdemelt. Egy 1857. évi september hóban kelt szerződéssel a »Hofmann testvérek és Maderspach« cég e birtokot báró Haber Lajos, herceg Fürstenberg és társainak adták el, kik azt 1860. évben egy brassói bányatársulati cégnek: »Kronstädter Bergbau- und Hütten-Actien Verein« tulajdoni jogába bocsátották. Most is vasolvasztó van itt működésben, mely bányamíveléssel és szénégetéssel van kapcsolatban. Az olvasztó és a hozzá tartozó művek lent a széles völgyben vannak, a telkek fenn a hegyen; azért a helység Alsó- és Felső-Lunkányra van felosztva.

Lunkány újabb időben mint hidegviz-gyógyintézet is hirre kapott. Ilyen már a forradalom előtt létezett itt, de a mozgalmas időben elpusztulásához sietett. Midőn a szabadságharc lezajlott, Temesvárott részvénytársaság alakult, hogy a lunkányi gyógyintézetet feleleventse. E társaság sokat tett e célra, és az egész vidék ennél fogva emelkedett. De a birtokváltozás és egyéb befolyások ártalmára váltak az intézetnek, úgy, hogy ez feloszolván, csak egy gyönyörű fasort hagyott a hajdani itteni jobblét emlékeül. [1]) Az intézet épületei leromboltattak vagy elpusztultak.

Lunkány a Bega vizének egy ága mellett fekszik, mely az itteni hegyekben ered, és a vadvizekből táplálkozik. Szép és roppant erdősége van.

Dülő nevek: Dosz, magas hegy. Virvu lui Ambrusii. Cioca cu bradi. Virvu lu Albota. Facia lu Albota. Virvu Oboreloru. Virvu Strimbului. Virvu Stilpului. (Ez képezi a határt Forasest és Erdély közt.) Damacusiu. Facia lu Benesiu (elválasztja Lunkányt Zold falutól.) Virvu Limanului. Muncielu hegy, mely Lunkányt Tomesttől elválasztja. Padies hegy, mely

[1]) A lunkányi fürdőhely vonzó rövid ismertetését adja Böhm Lenárt: Geschichte des temeser Banats II. 141. 142. lapjain.

Lunkányt a zsidóvári területtől elválasztja. Taulu urszului erdős hegy. Ruszka, havas Erdély és a volt végvidék közt. Riulu mare, patak, a Ruszka hegyen ered, és a tomesti területre folyik. Brusturii és Stinjienii csermelyek. Virvu lu Mosiuta mare. Valia lupuluj, szép völgy. (Lásd Temesely patak.)

Lupak, bolgár falu Dognácska és Resicza közt. Kún Dániel 1598. évben Nyakazó János, István és Ferenc, valamint Ország Borbála, — Peyka Miklós nejének nevében ellentmondott, hogy Barcsay András Sterkovecz, *Moyselupak*, Pojenicza, Felső-Berzevicza, és Ketkika praediumok birtokába igtattassék. E praediumok mind Resicza és Dognácska vidékén elterülhettek. Lupak falut sem a Marsigli-féle helységek jegyzéke, sem az 1717. évi összeirás, sem a 18. század térképei nem említik. Még csak Korabinszkynél (1785.) akadunk egyszerü nevére. Vályi már gazdasági becsét is jelzi. Helyi hagyomány szerint a lakosok, hihetőleg mert barangoló életmódjuk volt, a XVIII. században a kir. kincstár által kényszeríttettek falu alapítására. Ez eleinte a Tilva völgyben, később a Lupaci völgyben történt, honnan a község is nevét vette. A helynevet abból is magyarázzák, hogy a község három völgy közt feküdvén, és azért vizfolyása megszorul. Voda sze lupa, azaz, a víz verődik. Vízáradások, és felhőszakadások itt gyakoriak, — ezek többnyire éjszakon fekvő vasérces hegyek felől jönnek. Ily felhőszakadások voltak 1845. évben, midőn 17 ember veszté itt életét, és 1858. évben; mindannyiszor házakat, kerteket, földeket rontott, butorokat elhordott és egyéb kárt tett. 1788. évi szerencsétlen hadjárat alkalmával a török ellen, II. József császár Fehértemplom felől Lupakra jövén, itt a község házában hált meg. Éjfél után utját Kölnikre folytatta egész táborával. Ez alkalommal a lupaki határban egy forrásból vizet ivott, mely forrást azért a nép most is cezarszki studenacz, azaz császár-forrásnak nevezi. 1803. évben rom. kath. plébánia alakult itt. A kir. kincstár birtoka volt 1855. évig, a midőn az osztrák-magyar államvasuttársaság birtokába ment. Területe 4654 hold. Dülőnevek: Polyanicza, szántóföld. Sztariak. Drenye (= som). Csoka, hegycsúcs. Lupacska facza (= lupaki kép, vagy arc.) Greda (= Gerenda.)

BIBLIOTECA CENTRALA
A REGIUNII BANAT